

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Chi

302164441P

684.86
Chi

302164441P

DE MUNTEN

DER VOORMALIGE

GRAVEN EN HERTOGEN VAN GELDERLAND,

VAN DE VROEGSTE TIJDEN TOT AAN

DE PACIFICATIE VAN GEND;

DOOR

P. O. VAN DER CHIJS,

HOOGLEERAAR-DIRECTEUR VAN HET MUNT- EN PENNINGKABINET DER LEIDSCHE HOOGESCHOOL.

UITGEGEVEN DOOR

TEYLER'S TWEEDE GENOOTSCHAP.

HAARLEM,
ERVEN F. BOHN.
1852.

ASHMOLEAN
OXFORD
MUSEUM
18 MAR 1957

VOORREDE.

Bij de bewerking van de Munten der Graven en Hertogen van Gelderland hebben wij de zelfde wijze gevolgd als bij die der Hertogen van Braband en Limburg, ten jare 1851 door ons uitgegeven. Van de levensbijzonderheden der Geldersche Graven en Hertogen hebben wij, even als van die der Hertogen van Braband en Limburg, geene andere melding gemaakt, dan voor zoo verre zulks bij het beschrijven hunner munten te pas kwam. Die levensbijzonderheden zijn elders overvloedig te vinden, en zouden ons werk noodeloos vergroot hebben.

Wij hebben vroeger verzuimd ten behoeve van vreemdelingen (vooral der Belgen), die met de benamingen onzer gewigten niet bekend zijn, te berigten, dat ons *wigtje* de gramme en onze *korrel* de decigramme van het metrieke stelsel is.

Wij hebben ons bevlijtigd steeds, zoo veel mogelijk, het gewigt, ook der Geldersche munten, op te geven, omdat daardoor dikwerf blijkt dat zekere munt geene *helft* eener grootere, maar een *tweederde* deel is; iets wat natuurlijk gansch niet voor onverschillig moet gehouden worden.

Wat het opgeven van de mate van zeldzaamheid eeniger munt betreft, die wij, op het voetspoor van den Staatsraad VON REICHEL te St. Petersburg, naar aanleiding van de opgave van Professor SERRURE te Gend, voor de Brabandsche en Limburgsche munten begonnen waren op te geven, hebben wij gemeend, hoewel zulks ons nog oneindig veel tijd en zeer groote moeite heeft gekost, daarmede bij de Grafelijke en Hertogelijke Geldersche munten te moeten voortgaan.

Te dien einde hebben wij bij het bezoeken of raadplegen van meer dan vijftig Kabinetten opgeteekend, in welke dier verzamelingen zich iedere, door ons afgebeelde, munt bevond. Hadden wij die slechts in *één* Kabinet aangetroffen, dan gaven wij aan deze munt, met eenige afwijking van de door den Staatsraad VON REICHEL en Professor SERRURE aangenomene wijze van berekening, de zesde trap van zeldzaamheid (Z^6); vonden wij eene munt in slechts *twee* Kabinetten, dan gaven wij aan haar de Z^5; in *drie* verzamelingen Z^4, enz. enz., terwijl wij aan die, welke wij bijkans in elke verzameling ontmoeteden, den graad van Z^1 gaven. Wij willen onze lezers echter opmerkzaam maken, dat men niet al te zeer aan deze manier van berekening moet *hechten*, daar eene enkele muntvond soms groote verandering te weeg kan brengen.

Deze zelfde wijze van handelen zijn wij voornemens bij de latere deelen van dit werk te volgen.

Wij verzoeken echter vriendelijk verschooning, indien men abuizen in onzen arbeid mogt ontdekken; zij zullen wel niet ontbreken. Terwijl wij den druk van dit werk verzorgden, en tijdens het drukken nog dikwerf bijdragen ontvingen van zijden, van waar wij ze niet verwacht en dus ook niet gezocht hadden, na onze aanvragen in bijna alle dagbladen des lands (Limburg zelfs niet uitgezonderd); terwijl wij dan, zeggen wij, met het drukken van dit werk bezig waren, moesten wij ons telkens onledig houden met de verzorging der platen en de herziening

van den tekst der *Munten van de Steden en Heeren van Gelderland*, waarvan thans reeds de XIVe gereed is en wij weldra met het drukken van den tekst eenen aanvang zullen kunnen gaan maken.

Wij meenen het niet ongepast hier te vermelden, dat de eerste redactie van dit werk reeds op den 1 April 1844 bij TEYLER's Stichting ingezonden was, en dat dus de mededeelingen van den Hoogleeraar SERRURE: *Monnaies d'or de l'ancien Duché de Gueldre* (ten jare 1847 uitgegeven in Deel III der *Revue de la Numismatique Belge*); de *Monnaies d'Eléonore, Duchesse de Gueldre*, van Mr. CH. PIOT in het zelfde Deel, gelijk ook de mededeelingen van onzen vriend, den Heer J. F. G. MEIJER (die overigens zeer groote verdiensten jegens dit werk heeft), in den *Algem. Konst- en Letterbode* en in gemelde *Revue*, alle dagteekenen na de eerste inzending van onzen arbeid ter beoordeeling; eindelijk dat onder de Geldersche munten, voorkomende in het met Nederlandsche degelijkheid uitgegevene werkje van den Luitenant-Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN, getiteld: *Eenige middeleeuwsche Munten, Noodmunten en zeldzame Penningen beschreven en afgebeeld*, Nijmegen 1847, zich ook munten bevinden, reeds in 1843 door ons geteekend en in ons werk opgenomen.

Bij al de moeite en *zeer groote kosten* van onzen arbeid, troost ons de gedachte, dat eindelijk eens de *Muntgeschiedenis van Gelderland tot op* 1576 het licht ziet; een werk waarnaar sedert lang niet alleen Nederlandsche Numismatici vurig verlangden, maar ook een aantal andere Beoefenaars der wetenschap, door geheel het beschaafde Europa verspreid. Nu zal men overal de *onzekere* munten in de Kabinetten nog eens gaan nazien, en wij twijfelen niet of deze nasporingen, met ijver voortgezet, zullen aan ons of onzen *opvolger* de stoffe voor een meer of min uitgebreid Supplement opleveren. Het is nu dubbel te bejammeren, dat de inrigting van het werk des Heeren VERKADE (hoe ver-

dienstelijk ook op zich zelve) van eenen anderen aard dan het onze is. Z. E. heeft toch geen gebruik gemaakt van de Muntmeestersrekeningen, die, te rekenen van 1583 af, in het Provinciaal Archief van Gelderland berusten.

Ten slotte brengen wij onzen hartelijken dank toe aan *allen*, die ons bij de zamenstelling van dit werk hunne goede diensten wel hebben willen bewijzen; hunne namen zijn in den tekst en in het register opzettelijk vermeld; maar inzonderheid brengen wij onzen dank aan Gelderland's doorkundigen Archivarius, die bij het nazien der drukproeven ons hier en daar belangrijke wenken heeft gegeven, en zich daardoor jegens dit werk zeer verdienstelijk heeft gemaakt.

Leiden, Julij 1852.

INLEIDING.

Om zich een juist denkbeeld te kunnen vormen van het muntwezen van het gedurende vele eeuwen zoo beroemde Hertogdom Gelderland in de tijden, waarover de vraag van *Teyler's Genootschap* loopt, d. i. van de vroegste eeuwen tot op het jaar 1576, dient men eensdeels de reeks van deszelfs Vorsten, van de eerste Graven tot op den laatsten Hertog Filips II, na te gaan, en anderdeels in aanmerking te nemen, hoe het grondgebied van Gelderland allengs in den loop der eeuwen die uitgebreidheid en die grenzen bekomen heeft, welke het in latere tijden bezat.

Na den arbeid van den geleerden BONDAM, in zijn *Charterboek van Gelderland* (1), zijn deze belangrijke punten het eerst in een helder licht gesteld door W. A. Rijks-Vrijheer VAN SPAEN, in zijne *Oordeelkundige Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland* (2). VAN SPAEN heeft daarenboven de verdienste van Gelderland's geschiedenis gezuiverd te hebben van een aantal fabelen en sprookjes, welke men tot aan zijnen tijd, op het gezag van PONTANUS en SLICHTENHORST, aannam (3), aan welke schrijvers de oorspronkelijke staatsstukken niet ten

(1) Uitgegeven te Utrecht van 1783 tot 1809 in vier stukken in fol.

(2) Uitgegeven te Utrecht van 1801 tot 1805 bij J. ALTHEER in vier gr. 8° deelen.

(3) PONTANI, *Historia Gelrica*, Harderovici 1639 fol.; meerendeels vertaald door A. VAN SLICHTENHORST in zijne ten jare 1653 in fol. te Arnhem uitgegevene *Gelderse Geschiedenissen*.

dienste stonden, en die meest putteden uit kronijken, wier schrijvers veelal eenige eeuwen na de tijden, waarover zij handelden, leefden, en mede geene inzage in de staatsstukken dier eeuwen hadden gehad.

Na VAN SPAEN'S later gevolgde, doch, helaas, niet verder dan het in 1814 verschenen eerste deel uitgegevene, *Historie van Gelderland* [tot aan 1343], heeft de geleerde Heer I. A. NIJHOFF, Opzigter van het Provinciaal Archief van Gelderland, in de vier quarto deelen zijner *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland* (1), eenen schat van oorkonden, en door inleidingen en aanteekeningen ook van geleerdheid, bijeengebragt, die een groot licht verspreidt ook over de muntzaken van dat gewest, van het einde der veertiende eeuw (eigenlijk van het einde van BONDAM'S werk, op het jaar 1286) tot op den dood van Hertog Arnold in 1473. Vurig wenschen wij met alle beminnaars van de Geschiedenis des Vaderlands, dat dit uitmuntend werk weldra verder voortgezet en althans vervolgd worde tot op de afzwering van den laatsten Hertog, Filips II, en de stichting der Republiek (2).

Naar aanleiding derhalve van de nieuwe hulpbronnen, ons hier ontsloten, en met ter zijde stelling van de bovengenoemde PONTANUS en SLICHTENHORST, die alleen voor de gebeurtenissen, welke zij zelven beleefden, of die hen kort vooraf gingen, belangrijk zijn, zullen wij de voorname veranderingen nagaan, die van tijd tot tijd in het grondgebied van Gelderland gemaakt zijn.

Het magtige, groote Romeinsche Rijk, welks munten ook onder de vroegste bewoners van het later genoemde Gelderland, vooral uit de vaste plaats *Noviomagum*, zullen verspreid geworden, althans bij dezelve niet onbekend kunnen gebleven zijn (blijkens het groote aantal, dat sedert eeuwen uit den Gelderschen grond is te voorschijn gekomen), — dat kolossale Romeinsche Rijk viel door de weelde, den wellust en de brooddronkenheid zijner bewoners en Keizers. De groote volksverhuizingen hadden plaats; het eene volk werd verdrongen door het andere, dat weder plaats maakte voor volgende stammen. Geheel Europa scheen

---

(1) Uitgegeven te Arnhem van 1830 tot 1847.

(2) Onder het afdrukken dezes wordt onze wensch in zoo verre vervuld, dat het Ve Deel het licht ziet, loopende tot het jaar 1492, en omvattende de Bourgondische regering.

door eene onstuimige zee overstelpt te zijn, wier baren van het Oosten naar het Westen en Zuiden werden voortgezweept, en alles met zich sleepten. Maar toen die geweldige stormen, welke voornamelijk in de vierde en vijfde eeuwen gewoed hebben, bedaarden, en Europa eene meer kalme oppervlakte vertoonde, toen zag men de zaden voor de volgende staatsgesteldheid van ons werelddeel gestrooid; de volken, die zich hier en daar vestigden, zouden van den grond, op welken zij zich gehecht hadden, niet meer door volgende stormen weder losgerukt worden. Daár, waar toen nog zonder belangrijke verandering, sedert de alleroudste berigten, de Rijn zich in drie voorname takken verdeelde en door verschillende monden uitstortte in den grooten Oceaan, woonden in die tijden Saksen, Friezen en Franken; de Saksen beoosten den IJssel (terwijl zich echter een gedeelte van hun gebied over eene streek der later dus genoemde Veluwe uitstrekte); de Friezen hadden hunne woningen van den IJssel benoorden de Waal, de Maas en de Schelde; terwijl het noordelijk deel van het gebied der Franken door de drie laatstgenoemde rivieren bepaald werd (1).

Van deze drie volken werden echter de Franken weldra de magtigste. Zij kregen allengs de overhand over de Friezen en Saksen. In 692 waren zij met hunne veroveringen reeds zoo verre gevorderd, dat zij de landen tusschen den Rijn, de Waal en de Maas in bezit namen, en hunnen hoofdzetel aldaar te Trajectum en Dorestadus (Utrecht en Wijk bij Duurstede) vestigden, in welke laatste stad waarschijnlijk de munten zoo van goud als zilver vervaardigd zijn geworden, welke in Gelderland toenmaals gangbaar waren. — In 775 en 784 deed de magtige Franken-Koning, Karel de Groote, het overige van noordelijk Nederland voor zijne wapenen bukken, met name het tegenwoordige Friesland; ook moesten de Saksen zich aan hem onderwerpen.

Bij deze latere veroveringen der Franken, en ook bij deze onderwerping der Friezen en Saksen, werd bij de verdeeling der landen een andere weg, en wel een veel zachtere, dan bij de vroegere verovering van Gallië ingeslagen. Wat aangaat de gewesten, die het tegenwoordige Gelderland uitmaken, houdt NIJHOFF (2) het voor ten hoogste waarschijnlijk, dat in dezelve alleen de eigen-

(1) NIJHOFF, *Statistiek van Gelderland*, bl. 6. (2) Aangehaald werk, bl. 7.

dommelijke goederen der Friesche Koningen en van die hunner onderdanen; welke uitgeweken waren, of de partij van hunnen ouden gebieder bleven begunstigen, verbeurd verklaard en aan het Koninklijk domein gehecht werden; terwijl de Saksen over het algemeen, en dus voor het grootste gedeelte, in het bezit hunner goederen zullen gebleven zijn, en hunne vorige gesteldheid behouden hebben. Men meent dit onder anderen hieruit te mogen opmaken, dat in die streken onderscheidene instellingen (b. v. de markengenootschappen), wier Saksische oorsprong onmiskenbaar is, steeds stand hebben gehouden. Enkele streken, zoo als het beroemde Nijmegen (*Neomagum* of *Noviomagum*), zijn nog eeuwen lang aan het domein der Frankische Koningen, of van de Duitsche Keizers, die hen in het oppergebied opvolgden, gehecht gebleven. Het grootste gedeelte werd echter reeds spoedig op verschillende wijzen daarvan afgescheurd; dit kwam hierdoor, dat de Koningen sommige plaatsen wegschonken aan hunne gunstelingen, hetzij wereldlijke of geestelijke personen, of aan gestichten, en wel als erfelijke bezittingen. Deze plaatsen heetten daarna hoven (*curtes*), wier bezitters eigen regtsgebied hadden, onmiddellijk aan het Duitsche of dusgenaamde Roomsche Rijk onderworpen waren, en in later tijd, toen sommigen zich ook den Koningsban of het hoogste regtsgebied wisten te verwerven, als bannerheeren bekend werden (1). Andere goederen werden door de Koningen aan edelen en vrijen, voor het bewijzen van krijgsdienst (*in beneficium*, gelijk men het noemde), of voor het waarnemen van aanzienlijke ambten of bedieningen (als *honores*, soldijgoederen) overgegeven. Aanvankelijk echter waren deze geene erfelijke bezittingen, maar zij keerden na den dood des vruchtgebruikers weder tot den Landsheer. Ook konden zij ten allen tijde herroepen worden. Doch langzamerhand sloop, door de verminderende magt der Oppervorsten, het misbruik voort, dat uit de *beneficia leenen* geboren werden, welke reeds in het begin der elfde eeuw van vader op zoon begonnen over te gaan, of erfelijk werden. Dit had de zelfde oorzaak als de erfelijkheid der graafschappen. De Graven waren oorspronkelijk slechts *ambtenaren*, die in eene grootere

(1) De zoodanigen waren, onder anderen, de Heeren van Zutphen, van Batenburg, van Bronckhorst, van 's Heerenberg, enz.

of kleinere landstreek of *gouw* den Souverein vertegenwoordigden, de hoogste regterlijke magt uitmaakten; in alles, wat de Koninklijke inkomsten en de krijgszaken betrof, voor den Landvorst zorgden. Zij werden eerst, zonder dat de laatstgemelde zich daartegen verzettede, door hunne zonen in die bediening en in het bezit der daaraan verknochte goederen opgevolgd, en wisten aan dezelve niet lang daarna het aanzien eener erfelijke bezitting te geven. Terwijl zij nu hunne *beneficia* en *honores* bij hunne goederen voegden, begonnen zij van het laatste gedeelte der elfde eeuw af hunnen toenaam te ontleenen aan een hunner hoven, sloten of kasteelen (*curtes*), terwijl zij vroeger slechts eenen enkelen naam droegen. Zoo vindt men in Gelderland van een Graafschap van Diederik, van Wichman, van Ansfridus en vele anderen gewaagd (1). De oude edelen des lands hadden nogtans, voor zoo verre zij geene Graafschappen bezaten, voor het grootste gedeelte *beneficia* aangenomen, en voegden ook deze bij de goederen, welke zij van hunne voorouders hadden ontvangen. Deze magtige dynasten of heeren waren van den Landsheer of Graaf onafhankelijk, en beschouwden zich, gelijk zij ook waren, als hunne *pares* of gelijken.

Nadat het Rijk, door Karel den Grooten gesticht, eindelijk, na vele vroegere verdeelingen, bij de bekende Rijksverdeeling van 870 eene meer duurzame verdeeling had ondergaan, kwam het geheele tegenwoordige Gelderland, benevens het grootste gedeelte van het voormalige Overkwartier (Roermond, enz.) aan den Koning van Duitschland, die er later (in de twaalfde eeuw) zijnen Graaf aanstelde, terwijl vroeger in verschillende gouwen of streken verschillende Magistraatspersonen het bestuur in handen hadden.

Omstreeks 1020 zocht een edelman, uit Vlaanderen gevlugt, en Gerhard ge-

(1) Onder deze Graven bestond er nog geene Geldersche munt, maar bediende men zich van de muntspecien, zoo gouden als zilveren (koperen kende men in die eeuwen niet), der Merovingers en Carlovingers, voornamelijk, gelijk uit de gevondene stukken blijkt, van de te *Trajectum* en *Dorestadus* vervaardigde solidi aurei of sous d'or, van de tiers de sol d'or en van de zilveren denarii en halve denarii of oboli (deze laatste waren niet zeer talrijk); in den aanvang der elfde eeuw schijnt de Keizerlijke Utrechtsche en Tielsche munt de meest gangbare nationale geweest te zijn, terwijl verder ook Keulsche, Engelsche en andere muntspeciën, om des handels wille, cours hadden.

heeten, bij den Keizer bescherming. Hij ontving van denzelven *Wassenberg* en eenige goederen in den omtrek *in beneficium* en *Gelre*, toen nog eene *curtis*, als erfelijke bezitting. Naar alle waarschijnlijkheid waren het zijn zoon en zijn kleinzoon, die eenige jaren later onder den naam van *Graven van Gelre* voorkomen.

ONZEKERE.

Te midden onzer oneindige nasporingen naar de muntjes der oudste Geldersche Vorsten, en terwijl wij met de uiterste inspanning en bijkans onophoudelijke briefwisseling over de rangschikking dier muntjes met deskundigen, als de Heeren I. A. NIJHOFF, DE ROIJE VAN WICHEN, J. F. G. MEIJER, P. C. G. GUYOT, C. P. SERRURE, Baron MICHIELS VAN VERDUYNEN, C. PIOT, L. DE COSTER, enz. ons bezig hielden, werden ons door dezen laatsten, als door hem en zijne Numismatische vrienden als stellig Geldersch beschouwd, toegezonden twee deniers, wier afbeelding wij met het opschrift ONZEKERE, als de beide eerste op Pl. I mededeelen.

N°. 1. vertoont op de vz. den Duitschen Keizer gezeten en *en face*, houdende in de regterhand een kruisstaf; in de linker een ring, boven welke zich eene ster vertoont. Ter zijde van den kruisstaf ziet men eene letter, die veel naar eene Ƭ gelijkt.

Op de kz. vertoont zich een arend met uitgespreide vlerken in een parelrand. Omschrift:

✠ CCVSTRNC.

Kan dit beteekenen *cusus arnhemiæ?*

Afgebeeld in de *Revue Belge*, T. II, Pl. IV, N°. 9.

De N°. 2 heeft op de vz. een persoon *en face* ter halver lijve; met de regterhand houdt hij voor zich uitgestrekt een zwaard, terwijl tusschen zijne linkerhand en elleboog zich een palmtak vertoont, die, naar men meent, het teeken is eener volbragte kruistogt; op de linkerzijde van het veld der munt ziet men eene ster.

Men meent, dat, aangezien de type van het schuinsche zwaard ook op de munt van Gerhard II (N°. 2) voorkomt, deze munt mede Geldersch zoude zijn.

Op de keerzijde of misschien voorzijde vertoont zich eene vrij zonderlinge af-

beelding eener menschelijke figuur (die des Keizers) ter halver lijve; ter zijde ziet men twee versierselen, die de uitstekende deelen der leuningen eens zetels schijnen te zijn.

Deze munt is geheel zonder woorden of letterteekens. Z. weegt 0,5 w.

Van beide munten is ons slechts één exemplaar bekend en zijn zij dus van de *hoogste zeldzaamheid.*

GERHARD I.

Gerhard of Gerard I kan als de eerste der Geldersche Graven aangemerkt worden. Indien men dit aanneemt, kan het begin van het staatkundig aanwezen van Gelderland op het einde der elfde eeuw gesteld worden. De Graaf toch bezat waarschijnlijk erfelijke bezittingen, hoewel zeer verspreid, in ieder der vier naderhand zoogenaamde *kwartieren.*

Van dezen Gerhard I, wiens dood in 1117 of 1118 plaats moet gehad hebben, meldt de geschiedenis zeer weinig, en zijn er ons, volgens de hoogste waarschijnlijkheid, geene munten overgebleven, of het zoude de N°. 2 der ONZEKERE moeten zijn.

GERHARD II.

Tot in 1138 was daarop het bestuur van Gelre's Graafschap in handen van zijnen zoon Gerhard II, die huwde met Ermgard, Erfvrouw van Zutphen, welke, zoo als de Heer VAN SPAEN meent (1), in het vierde geslacht (generatie) afstamde van Otto, die in 1039 Heer van Zutphen was. Deze curtis (cour, hof) was oorspronkelijk geen Graafschap, noch ook leen- of Grafelijk soldijgoed; deszelfs Heeren waren Dynasten of Vrijheeren, die, behoudens hunne verpligting jegens het gemeenschappelijke Duitsche Rijk, den volstrekten eigendom van het goed, doch niet het *muntregt*, hadden; doch zij bezaten daarenboven eenige

(1) In zijne *Inleiding tot de Hist. van Gelderland*, D. I, bl. 255.

Graafschappen en *beneficia*. Alzoo zal het gebied van Gelre's Graaf, door dit zijn huwelijk, vergroot zijn met de stad Zutphen (*oppidum Zutphaniense* in de Charters genoemd), met hetgeen later het Schoutambt Zutphen heette, en met het regtsgebied over een gedeelte der Veluwe.

Gerhard II moet in groot aanzien geweest zijn bij, en in het vertrouwen gedeeld hebben van Keizer Hendrik V, daar zijn naam in vele onderhandelingen genoemd wordt.

Het schijnt, dat de Geldersche Graven zich tot in de veertiende eeuw *Graven van Gelre en Zutphen* (later *Hertogen van Gelderland en Graven van Zutphen*) noemden, opdat de verschillende herkomst dier beide hoofdbezittingen van hun geslacht, welke bij het eenmaal mogelijk ontbreken van mannelijke nakomelingen op de erfopvolging invloed kon hebben, in het geheugen bewaard mogt blijven (1).

In het overige gedeelte des Zutphenschen kwartiers zullen zich echter toen, en nog veel later, nog vele andere edele of grondheeren bevonden hebben, als die van het *oppidum Zutphaniense* zelf.

HENDRIK EN ZIJN ZOON GERHARD.

De eerste, die den titel van *Graaf van Gelre en van Zutphen* voerde, was Hendrik. Van dezen Graaf is weinig bekend. Hij was een zoon van Gerhard II, en had uit een eerste huwelijk eenen zoon, mede Gerhard geheeten en in 1181 gestorven, en uit een tweede eenen zoon, na 's vaders dood, in 1182 onder den naam van Otto I tot de Grafelijke waardigheid verheven. Hendrik zal dan geregeerd hebben van 1138 tot 1182. Aan dezen worden de beide muntjes toegeschreven, door ons aan het einde der eerste rei van Pl. I medegedeeld.

Zij hebben op hunne voorzijden den Graaf, houdende in de linkerhand eenen kleinen en in de regter- eenen grooten staf. Op de borst vertoonen zich twee

---

(1) Volgens VAN SPAEN bij NIJHOFF, *Statistiek van Gelderland*, bl. 12.

sterren; op zijn hoofd ziet men eene soort van muts (?). Beide voorstellingen zijn in omgekeerde rigting op deze voorzijden. Het omschrift op de eene is duidelijk:

H ⊖ N

dat op de andere is onleesbaar.

Op de keerzijden ziet men de afbeelding van een vorstelijk gebouw, bestaande uit een hoofddeel met twee torentjes ter zijde. Op beide is de lezing der omschriften hoogst onzeker.

Wij laten op de munten van Hendrik volgen een groote en een kleine denier, die wij of aan Gerhard II of aan Gerhard, zoon van Hendrik, ✠ 1181, doch immer aarzelende, toeschreven; aan op het laatst bijna wanhopige pogingen, om tot eene goede rangschikking der muntjes van Pl. I te komen, moet men het toeschrijven, indien, terwijl thans de plaat voor des lezers oogen ligt, hij ons van eenige dwaling meent te kunnen overtuigen.

De vz. van N°. 1 dan vertoont een aanzienlijk persoon, met hoofddeksel en bloemen of sterren op de borst *en face;* hij heeft eenen kleinen schepter in de linker- en eenen grooten in de regterhand. Van omschrift ziet men alleen:

✠ C

De afbeelding op de kz. is even als op de beide munten, die wij aan Graaf Hendrik toeschreven, de Duitsch-Keizerlijke (ook genoegzaam de Keulsche) van het keizerlijke of vorstelijke paleis (?), bestaande uit een hoofdgebouw met twee torens ter zijde. Het omschrift luidt:

. . . ΛCЄN.

Moet dit, gelijk wij meenen dat gevoegelijk kan geschieden, aangevuld worden tot:

NVMΛCЄN?

Het stukje weegt 0,55 w. en is van Z+.

De *denier* of *zilveren penning* N°. 2 wordt, om deszelfs grooten vorm, door ons mede aan Gerard II, of Gerhard, zoon van Hendrik I, toegeschreven.

De vz. stelt den Graaf voor *en face*, blootshoofds, houdende in de regterhand een takje mispelbloemen; de vingers zijn op eene zeer stijve wijze aangeduid.

Op de kz. bevindt zich een staand driehoekig schild, waarop drie mispelbloemen, zijnde het oude wapen van Gelderland, voor hetwelk later Graaf Otto II

den leeuw in de plaats stelde. Zie VAN SPAEN, *Inleiding* enz. D. II, bl. 74.

Het omschrift der voorzijde bestaat uit het enkele woord:

GERTRVDVS.

Op de keerzijde leest men duidelijk rondom het wapenschild het woord:

TRENHEIM.

Het gewigt van dit muntje bedraagt 6 korrels.

Hetzelve werd vroeger, doch minder juist, afgebeeld in VAN SPAEN'S *Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland*, Deel II, tegen over bl. 70, die het aan Graaf Otto I toeschreef. Toenmaals behoorde dit zeer zeldzame stukje aan den Baron SNOUCKAERT VAN SCHAUMBURG.

Uit VAN SPAEN werd de afbeelding overgenomen door LELEWEL, *Numismatique du Moyen Age*, en daaruit in deszelfs afzonderlijk stukje: *Observations sur le type du Moyen Age de la Monnaie des Pays-Bas*, Bruxelles 1835, page 28; thans is het muntje het eigendom van den Heer STRICKER te 's Gravenhage, doch dergelijke berusten ook bij den Kolonel DE ROYE VAN WICHEN te Nijmegen, in de verzameling van wijlen den Heer BECKER te Amsterdam, bij den Baron MICHIELS VAN VERDUYNEN te Maastricht, alsmede in eene verzameling in België.

OTTO I.

(1182—1207.)

Otto I verleende omstreeks 1190 stads- of dusgenaamde municipaal-regten aan het in zijn domein gelegene Zutphen, welke stad, die in oudheid volgt op de keizerlijke hoven (*villae regiae*) Nijmegen en Tiel, reeds in 1059 *oppidum* heette. — Deze Graaf bezat ook landsheerlijk, juister misschien grafelijk, gezag tusschen Maas en Waal, hetgeen hij denkelijk verwierf door 's Keizers gunst na den dood van zekeren Graaf Folcoldus. Ook dit Graafschap ging echter niet over het gansche Ambt van Maas en Waal; even als elders vond men in hetzelve ook heerlijkheden (*curtes*), die haar eigen regtsgebied hadden.

Otto I verzoende zich in het begin der dertiende eeuw (het juiste jaar blijkt niet), na langdurigen twist, met den Bisschop van Utrecht, toen Diederik van Are. Onder andere voorwaarden moest hij beloven, zijnen schoonzoon, Graaf Willem van Friesland, te verhinderen iets wegens het Graafschap Kuinre tegen het Sticht te ondernemen; *ook te Zutphen geene munt te laten slaan van de gehalte en met den Utrechtschen of Deventerschen stempel*, en Otto van Saksen als Roomsch-Koning te erkennen (1).

Uit het bovenstaande meenen wij te mogen opmaken, dat Otto I aanvankelijk nog geene munt met eigen naam of beeldtenis liet slaan, en alleen tot gemak zijner onderdanen de Utrechtsche of Deventersche Bisschoppelijke zilveren penningen te Zutphen liet namaken. Dat men toch hier aan geene *vervalsching* van de munten eens naburigen Landheers te denken heeft, toonen de woorden *van de gehalte*, enz. (2).

Aarzelende schrijven wij aan Graaf Otto I (1182—1207) het daarop volgende muntje toe. De type toch is van den tijd van Otto I: 's Vorsten afbeelding *en profil*, met den netvormigen muts, even als op de Hollandsche munten zijner voorgangers of tijdgenooten Floris II en III. Op de kz. het kruis als op de Hollandsche munten van dien tijd, doch aan den anderen kant het woord:

NIMEGIVM

dat duidelijk schijnt te doelen op den tijd, dat Otto II deze stad in pandschap van den Roomsch-Koning Willem II ontving. Wanneer men daarentegen de ruwe bewerking der muntjes N°. 1 en 2 en 5 en 6, die wij aan Otto II meen-

---

(1) BONDAM, *Charterboek*, D. I, bl. 274, en daaruit bij AREND, *Alg. Gesch. des Vaderlands*, D. II, I^e^ Stuk, bl. 292.

(2) Wij meenen toch, dat ook *gehalte* verstaan moet worden, als men melding vindt van *moneta sub forma et in pondere*, gelijk in het Charter voorkomt, dat medegedeeld wordt door KLUIT in zijne *Hist. Crit. Com. Hollandiæ*, P. II, p. 259, seq. De geheele plaats luidt aldus: «Item Comes Gelriæ apud Zutfaniam cudi monetam sub forma «et in pondere Daventerensis et Trajectensis monetæ non faciet.»

Men behoefde toch, uit hoofde van het voordeel van den vorstelijken sleischat, om winst op de munt te behalen, zijne toevlugt in de middeleeuwen niet tot eigenlijke vervalsching te nemen.

den te moeten toeschrijven; in aanmerking neemt, zoude men deze veeleer aan Otto I toekennen.

Hoe het zij, ons tegenwoordig muntje is een *denier* of *zilveren penning* van een der beide Otto's, Graven van Gelre. De Vorst is op de vz. versierd met de Grafelijke kroon. Het omschrift luidt:

OTTO COMES

Dat der keerzijde, gelijk wij reeds vroeger zagen:

NI | MC | CI | VM.

Het weegt 6 k., en is van Z^4.

GERHARD III.

(1207—1229.)

Gerhard III, Otto's zoon, volgde zijnen vader in den jare 1207 in het gebied op, en regeerde tweeëntwintig jaren.

Deze Graaf heeft ons tweederlei munten nagelaten, beide, naar het schijnt, *penningen* of *denarien* geheeten, onderling in grootte en type weinig verschillende, en nog minder in gewigt.

Deze muntjes, van kleiner diameter dan de voorgaande, vertoonen op de vz. den Graaf in wapenrusting, met zwaard en schild (op dit laatste ziet men de drie mispelbloemen). De plaatsing van het schild verschilt op de beide denarien; op het eene namelijk houdt de Graaf het schild horizontaal, op het andere vertikaal. Het omschrift bestaat uit het enkele woord:

GERTRVDVS.

Men ziet, dat de titel *Comes* niet vermeld en de naam des lands niet aangeduid wordt. Zulks heeft steeds op de oudste muntjes plaats, en ook daarom zijn wij later teruggekomen van ons tijdens het op de Plaat brengen dezer muntjes aangenomen gevoelen, dat het laatst vorige muntje van Otto I zoude zijn; waarschijnlijk bestaat er geen geld van dien Vorst.

Op de kz. vertoont zich eene soort van kerk (een vorstelijk hof zal het toch niet moeten verbeelden?), eene Duitsche, vooral Keulsche, type. Het omschrift is:

ARNEMES

wijkende dus af van het vorige: ARENHEIM.

Het gewigt is, even als van het vroegere, 6 korrels.

Gerard III overleed in 1229, latende de teugels van het gebied in handen van zijnen zoon Otto II.

OTTO II.

(1229—1271.)

Onder dezen Vorst deed Gelderland eenen grooten stap tot het bekomen van zijn later aaneengesloten grondgebied.

De Geldersche Graven konden den belangrijken stap tot het verkrijgen der landvorstelijke hoogheid niet zoo spoedig doen, als zij misschien wel wenschten en zoo als anderen deden; hunne bezittingen toch maakten geenszins *een zamenhangend geheel* uit, nademaal hunne erflanden gescheiden waren door tusschenbeide liggende keizerlijke hoven, door bezittingen van kerken en geestelijke gestichten; eindelijk door de erfgoederen van verschillende Edelen. Vooral was het de Hertog van Braband, die in Gelderland nog onderscheidene plaatsen bezat, terwijl het geheele Burggraafschap Nijmegen met de stad van dien naam *Keizerlijk Domein* was (1).

De meestvermogende oude Edelen, die nog slechts in gering getal meer aanwezig waren, verhieven van omstreeks dezen tijd het hoofd als Bannerheeren; handhaafden hunne onafhankelijkheid, en begonnen langzamerhand daarna eigen munt te slaan (2); daartoe behooren, zoo als wij later zien zullen, Batenburg,

---

(1) Van spaen, *Inleid.* Deel IV, bl. 7—10.

(2) Zulks geschiedde waarschijnlijk echter niet vóór het einde der veertiende of vijftiende eeuw.

's Heerenberg, Buren, enz.; de minder magtige Edelen daarentegen werden genoodzaakt voor den Graaf te bukken.

Even als wij reeds vroeger zagen, dat Otto I, grootvader van dezen Graaf, aan Zutphen stadsregten gaf, zoo vergunde Otto II die, echter zonder keizerlijke toestemming, aan Harderwijk, Arnhem, Emmerik (waarvan zoo even nader), Lochem, Doesburg, Doetichem, Wageningen, Roermonde (van welke plaats wij, even als van Harderwijk en Emmerik, weldra munt zullen aantreffen), en waarschijnlijk nog aan andere plaatsen, als Elburg en Zalt-Bommel.

Otto werd reeds in het begin zijner regering door de Kapittelheeren van Emmerik, die steeds aan de geweldenarijen van naburige Edelen blootgesteld waren, tot Kerkvoogd of Beschermer aangenomen en bij eene overeenkomst met aanzienlijke voordeelen begiftigd (1). Hij daarentegen beschonk, kort daarna, op keizerlijke vergunning, Emmerik met stads-vrijheden en regten (2). Daar echter de Proosten van het Kapittel van Emmerik onder de Stichtsche Geestelijken behoorden, was het gesloten verdrag met Graaf Otto den Bisschop van Utrecht onaangenaam, ofschoon ook zijne regten daarin geëerbiedigd waren geworden. Er ontstond uit dien hoofde eene spanning tusschen hem en den Graaf van Gelre, die echter door eene overeenkomst werd opgeheven. Was bij het vorig verdrag bepaald, dat Graaf Otto „den Regter van Emmerik aanstellen, de „voordeelen des Geregts, *der Munt*," [men weet, dat de Vorsten in de middeleeuwen het geld voor hooger prijs uitgaven en koers deden hebben dan het waardig was, en op deze, toen niet onedele, ja algemeen in Europa gebruikelijke, wijze hunne inkomsten vermeerderden] „der tollen en der jaarmarkten „met den Proost deelen, maar daarentegen de personen, goederen en vrijheden „des Kapittels verdedigen zoude," — thans werd overeengekomen, dat hij de stad Emmerik van den Bisschop in leen zoude bezitten en met hem de inkomsten deelen (3).

---

(1) BONDAM, bl. 386—398.

(2) BONDAM, bl. 398—404.

(3) BONDAM, D. I, bl. 412; verg. VAN SPAEN, *Historie van Gelderland*, D. I. bl. 196—199.

Alleraanmerkelijkst werd Gelderlands grondgebied onder het bestuur van Otto II vergroot. Door aankoop werd hij eigenaar van de Heerlijkheid *Kriekenbeek*, in het later dusgenaamde *Overkwartier* gelegen. Aan de zijde van Zutphen breidde hij zijn gezag uit door den aankoop van het regtsgebied over Groenlo, enz.; maar zijne grootste aanwinst bestond daarin, dat hij ten jare 1248 van den in benarde omstandigheden verkeerenden Roomsch-Koning (Duitsch-Keizer is hij nimmer geworden) en Hollandschen Graaf Willem II, den Burg met de stad en het Rijk van Nijmegen voor de som van 16,000 marken zilver in pandschap ontving, doch welke som nimmer teruggegeven is, waardoor dan ook dit gebied voor immer aan Gelderland is gehecht gebleven.

In 1254 verkreeg Otto II nog den leeneigendom der Heerlijkheid Ooy, die te voren alleen van het Duitsche Rijk afhing. Deze aanwinst, schijnbaar van gering belang, moet daarom op hoogen prijs gesteld worden, omdat de Gelder-sche Graven daardoor eene uitmuntende gelegenheid bekwamen, om zich aan deze zijde van hun gebied een gesloten en zamenhangenden grens te verschaffen. Immers, dewijl door de gansche Over- en Neder-Betuwe eene menigte hooge Heerlijkheden verspreid lagen, was tot dus verre hun gezag in dat gedeelte huns gebieds zeer bepaald gebleven; nu echter werden de vroeger zoo magtige Edelen, zoowel aan den kant der Veluwe, als aan dien ten zuiden van de Waal, door het gebied van den Graaf omsingeld en daardoor, de een vroeger, de andere later, aangespoord om hunne Sloten voor den Graaf te openen, zich tot diens leenmannen te verklaren, of op eenige andere wijze zijne Souvereiniteit te eerbiedigen (1).

Van Otto II hebben wij de volgende negen munten (immers die wij aan hem meenen te mogen toeschrijven) opgespoord, waaronder vier, die zich in het Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage bevinden, en ons, gelijk zoo vele andere munten, op de meest welwillende wijze door deszelfs Opzigter, Jr. Mr. J. C. DE JONGE, ter afbeelding en beschrijving verstrekt zijn geworden; iets, waardoor onze arbeid niet weinig aan volledigheid gewonnen heeft.

Onder N°. 1 en 2 deelen wij twee gelijksoortige denarien mede, waarvan de

---

(1) NIJHOFF, *Statistiek*, bl. 18.

eerste door ons ontleend is aan de *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters* van den beroemden J. MADER (Prag 1813) VI^{r} Theil, N°. 36. Op beide komt de Graaf voor ter halver lijve en *en face;* hij heeft eene netvormige muts (?) op het hoofd, en houdt in de regterhand een opgeheven zwaard, terwijl hij in de linker bij MADER (N°. 1) een tak mispelbloemen, op N°. 2 daarentegen eenen kruisschepter schijnt te houden. Op de keerzijde ziet men thans voor het eerst het Geldersche wapenschild, bestaande uit den leeuw met de blokjes. Omschrift op beide muntjes:

TRNEMES

doch op beide met verschillende afdeeling van dit woord.

N°. 2 weegt 6 korrels. Z. is van Z^{4}.

Onder N°. 3 en 4 komen twee verschillende ligte denarien voor (zij wegen elk slechts 5 korrels, terwijl oudere en ook latere er 6 of 6½ halen). Hare vz. bevat enkel het nieuwe wapenschild van Gelderland (den leeuw met de blokjes) omringd door het woord:

COMES

(Op N°. 3 heeft de E in dit woord de gedaante eener C.)

Misschien zijn deze muntjes uit de eerste jaren der regering van Otto II, en durfde hij *naam en titel tevens*, uit ontzag voor den Duitschen Keizer, nog niet op zijne munten plaatsen. Op de kz. vertoont zich de dubbele Rijksarend, het wapen der stad Arnhem, met het omschrift:

TRNEYM.

Zijnde deze wijze van schrijven van den naam der plaats nu de *derde*, welke ons is voorgekomen.

Z. Wegen als opgegeven. Zijn van Z^{4}.

Onder N°. 5 deelen wij eenen denarius mede, dien wij ook afgebeeld vonden in de *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters* van J. MADER, VI^{r} Theil, N°. 37. Waarschijnlijk is deze munt uit den zelfden tijd als de N°. 6.

De vz. vertoont het Geldersche wapenschild, en daarboven een menschenhoofd in een parelrand; het omschrift is:

OTTO COMES

terwijl het geheel weder binnen een parelrand besloten is. Het menschenhoofd zal den Graaf moeten voorstellen. Wij herinneren ons niet deze type immer op eenige Nederlandsche, noch ook op eenige vreemde, munt te hebben aangetroffen (1).

Deze is misschien de eerste munt, waarop de Geldersche Vorst naam en titel beiden op zijne munten plaatst.

De kz. bevat den dubbelen Rijksarend, waarom het woord:

ARNEMES

ons reeds vroeger voorgekomen.

N°. 6 heeft op de keerzijde:

ARNEMES C

dat waarschijnlijk *Arnemensis civitas* zal moeten beteekenen.

Beide wegen 0,6 w. N°. 5 is van Z^3; N°. 6 van Z^4.

Als een zeer belangrijk muntje beschouwen wij den zilveren penning, door ons afgebeeld onder N°. 7.

Deze denier, die 6½ korrels weegt, is na 1248, toen, gelijk bekend is, Willem, de Roomsch-Koning, den Burg met de stad Nijmegen in pandschap aan Otto afstond, en vóór 1271 geslagen, want in laatstgemeld jaar overleed deze Graaf.

De vz. vertoont ons het Geldersche wapenschild, nemende het geheele veld in, en alleen door een parelrand afgescheiden van het omschrift in den rand:

OTTO COMES

Op de kz. ziet men eenen arend (het wapen van Nijmegen in die dagen, want het Rijk voert een' dubbelen arend?) terwijl het omschrift is:

NVMAGENE

d. i. *Nijmegen.*

Kan tot de munten van Otto II ook gebragt worden het door ons afgebeelde Nijmeegsche stukje in onze Afdeeling *Geldersche Heeren en Steden*, met het jaartal MCCLXIII?

---

(1) Zie eene dergelijke munt, doch tamelijk onjuist, onder N°. 3 afgebeeld op de Plaat tegenover bl. 70 van het IIe Deel van VAN SPAEN'S *Oordeelk. Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland*, en de beschrijving op bl. 72. Zij was den geleerden man medegedeeld door den bezitter, den Overste Luitenant SNOUCKAERT VAN SCHAUMBURG.

Het muntje onder N°. 8 afgebeeld vertoont ons op de vz. 's Graven beeldtenis *en face* tot aan het midden en blootshoofds, houdende in de regterhand een zwaard, en in de linker een palmtak, als teeken van volbragten kruistogt.

Op de kz. ziet men het Geldersche wapenschild, omringd door het opschrift:

ARNEMES

Waarschijnlijk is dit eene verkorting van het woord *Arnemensis*, te weten *moneta*.

Het gewigt is 6 korrels. Z. Is van Z^5.

N°. 9 verschilt alleen van de N°. 8 daarin, dat de afstempeling der voorzijde niet zoo juist heeft plaats gehad, waardoor de beeldtenis van den Graaf zich ook minder juist vertoont. Het omschrift der vz. is thans:

OTTO GE (waarschijnlijk aan te vullen GELRENS)

Dat der keerzijde is volkomen hetzelfde.

Dit muntje, dat wij naar een exemplaar van het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage afbeeldden, weegt even als de vorige.

Z. is van Z^5.

Verder meenen wij hier te moeten mededeelen, dat wij volgens de grootste waarschijnlijkheid (er komt toch geen Bisschoppelijk Utrechtsch muntje voor met het enkele wapenschild des Bisschops op de vz.) het er voor houden, dat de denarius, afgebeeld bij VAN MIERIS, *Munten en Zegels der Bisschoppen van Utrecht*, op Pl. IV, N°. 2, en door hem toegeschreven aan Bisschop Otto van Gelder, niets anders is, als ons boven onder N°. 7 beschreven, te Nijmegen geslagen, muntje. Op de vz. toch is, door verkeerde afstempeling, het woord *Comes* onzigtbaar; en op de kz. heeft VAN MIERIS de letter G (in *agen*) bij vergissing als V laten afbeelden. Hij meende toch dat er *voluit:*

DAVENTRIA

moest gestaan hebben.

Onjuist is, blijkens de munten, het beweerde door VAN SPAEN, *Hist. van Geld.* bl. 262, dat Otto II den leeuw *zonder blokken* zoude gevoerd hebben. Verg. *Inleiding*, D. II, bl. 74, 75.

REINOUD I.

(1271—1326.)

Na den dood van Otto II, in 1271, volgde zijn zoon Reinoud I hem in de regering op; deze bestuurde het Graafschap gedurende een tijdvak van vijfenveertig jaren, of tot in 1326, en naderde al meer en meer tot de landvorstelijke hoogheid. Onder hem bestond het geld uit deniers en obolen.

Aan de onrustige regering van dezen Vorst zal het waarschijnlijk toegeschreven moeten worden, dat wij zoo weinige munten van hem aantreffen. Hij had het *regt* om munt te slaan, terwijl zijne voorgangers zulks waarschijnlijk zonder keizerlijk verlof uitoefenden. SLICHTENHORST toch zegt (1): „Reynald van „Nassau de Iste, Agtste Graaf van Gelre en Zutphen, heeft A°. 1282 van Kei„zer Rudolph het recht gekregen van schellingen (lees: sterlingen) te slaan voor „de stad Arnhem; hetwelk des Keizers nazaat, Adolf van Nassau, naderhand „gestand dèède."

's Graven zoon, Reinoud II, (die tot moeder had Margaretha van Vlaanderen, met welke Reinoud I in 1286 gehuwd was) zullen wij in het onbepaald bezit van al de met de landvorstelijke hoogheid verbondene regten, en zoo ook van de muntgeregtigheid, zien (2).

Den verwoestenden oorlog met Braband over het bezit van Limburg, de belangrijkste gebeurtenis in het leven van Reinoud I, door den bloedigen veldslag bij Woeringen (zoo bekend door de beschrijving van JAN VAN HEELU, in onzen tijd eindelijk uitgegeven door WILLEMS) beslist, moeten wij hier met stilzwijgen voorbijgaan. Deze krijg putte het land uit, voerde misschien het grootste gedeelte van het gemunte geld naar buiten 's lands; en ten gevolge van het gevangen nemen des Graven werden vele domeingoederen verpand en op andere wijzen de grafelijke inkomsten verminderd.

---

(1) *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 101, tweede kolom.

(2) Deze plaats van SLICHTENHORST wordt, gelijk ons later gebleken is, zeer opgehelderd door BONDAM en MIJHOFF; zie onze Bijlage A.

Niettegenstaande dit alles, kwam Reinoud in 1291, tijdens den dood van den beroemden Rudolf van Habsburg, bij de Keurvorsten des Duitschen Rijks in aanmerking. Zoo aanzienlijk was toen reeds Gelre's Graaf, even als eene halve eeuw vroeger de Graaf van Holland.

Nadat, bij zijne weigering, Adolf van Nassau tot Roomsch-Koning gekozen was, schonk deze aan Reinoud het zeldzame voorregt, om zich, bij ontstentenis van mannelijke nakomelingen, door zijne dochters, in hetgeen hij van het Rijk ter leen hield, te mogen laten opvolgen; waaraan men, gelijk wij hierna zien zullen, de munten der Hertoginnen Maria en Mechteld te danken heeft. — In 1317 werd Reinoud I door Keizer Frederik tot Rijksvorst verheven; iets, waardoor hij, onder anderen, munt met zijne eigene beeldtenis mogt laten slaan (1).

Drie munten meenen wij tot het tijdvak der regering van Graaf Reinoud I te kunnen brengen, terwijl wij niet twijfelen of de tijd zal, door naauwkeurig onderzoek van hetgeen in de Europeesche Kabinetten voorhanden is, of wel ten gevolge van het opgraven van munten, er nog meerdere doen ontdekken.

De eerste is naar alle gedachten de sterling, tot welks munting te Arnhem onze Graaf in 1282 verlof ontving. Vz. Zijne gekroonde afbeelding *en face* binnen een parelrand. Omschrift:

REINOLDVS (COMES)

Kz. Een schuins geplaatst Karolingisch kruis, tusschen welks beenen de letters:

TREN

Zijnde de eerste van het woord:

TRENKEIM

Z. weegt 0,4 w. Is van Z^6.

De tweede is een sterlingsche denier. Vz. Een gedeeld wapenschild, links de leeuw, regts tien billetten, twee en een geplaatst. Omschrift, na eene ster:

C | OMES | GELR | E

Kz. Een kruis, dat het veld der munt in vier gelijke deelen deelt. Tusschen de beenen vier mispelbloemen. Omschrift:

---

(1) Men vergelijke echter VAN SPAEN, *Hist. van Gelderland*, D. I, bl. 359, en vooral *Inleiding tot de Hist. van Gelderland*, D. II, bl. 95, in den *Cod. Diplom.*

REN | OLD | VSC | OMS

Er bestaan nog twee andere stempels, waarvan de eene heeft COMES en de andere COME.

Z. weegt 1,3 w. Zijn van Z^5.

De derde munt eindelijk, een tot dus verre alleen op het Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage voorhanden zijnde stuk, is de eerst voorkomende op onze Plaat II. Zij weegt juist twee wigtjes.

Vz. Een vierbeenig kruis, dat tot aan de randen der munt reikt, tusschen deszelfs beenen tweemalen de letter R'

Verder een leeuw en een arend (het wapen van Nijmegen?). Omschrift:

REIN | ALD' ∘ C | OM ∘ Gh | ELRE'

Zijnde de eerste maal, dat ons het woord *Gelre* met eene ingevoegde aspiratie (door de letter *h*) voorkomt, gelijk verder op *volgende* munten van Gelderland mede dikwerf het geval is (iets, wat ons versterkt in ons gevoelen, dat deze munt tot de regering van Reinoud I moet gebragt worden).

Kz. Het Geldersche ronde wapenschild, dat het geheele veld van de munt beslaat. Omschrift:

✠ MONETA : NOVIMAGENSIS.

Het stuk, dat zeer fraai van stempel is, weegt 2 wigtjes, en zoude dus, volgens onze tegenwoordige berekening, eene waarde van 16 à 18 cents hebben; maar toen het geslagen werd en in omloop was, had de bezitter van een duizendtal zulke munten een vrij aanzienlijk kapitaal.

Over het slaan van munt onder eenen vreemden stempel, zie VAN SPAEN, *Hist. van Geld.* bl. 271. Over het verplaatsen der Munt van *Limburg* naar *'s Hertogenrade*, aldaar bl. 277. Vergelijk onze Bijlage A.

REINOUD II.

(1326—1343.)

Van 1326 tot 1343 regeerde Reinoud II; tot 1339 onder den titel van Graaf, na dien tijd onder dien van Hertog.

Na eenen oorlog met Braband verkreeg Reinoud de stad Tiel met Zandwijk in ruiling tegen Heusden, dat sedert immer aan Braband gehecht is gebleven, gelijk Tiel aan Gelderland. Van den Graaf van Kleef kocht hij deszelfs regten op het Rijkswald. De Utrechtsche Bisschop Jan van Diest was in 1336 genoodzaakt geheel Overijssel aan den Graaf van Gelre te verpanden; van daar, dat wij zoo straks zullen zien, dat deze te Vollenhove munt liet slaan.

In 1339 werd Reinoud II door Keizer Lodewijk van Beijeren tot Hertog verheven, en werd Gelderland alzoo een Hertogdom. De Bannerheeren (Buren, Kuilenburg, Batenburg, Anholt, Bronkhorst, Berg, Wisch en Baar) behielden wel vooreerst nog hunne onafhankelijkheid, ja eenige hunner deden zelfs, doch later, geld munten (zie onze Afdeeling *Munten der Heeren en Steden van Gelderland*); allengs echter traden zij als legerhoofden of raadslieden in de dienst der Hertogen; verbonden op deze wijze hunne belangen aan die van Gelderland, en werden bij sommige gelegenheden als landgenooten behandeld (1).

De munten van Reinoud II zijn niet *met zekerheid* te onderscheiden van die zijns zoons Reinoud III, die van 1343 tot 1361 regeerde; doch er bestaat veel waarschijnlijkheid, dat de volgende gerustelijk aan hem toegeschreven kunnen worden:

De eerste is eene gouden munt, geslagen te Roermond, werwaarts het in 1290 den Gelderschen Graaf (zie Bijlage A) geoorloofd werd, of wel naar Harderwijk, zijne Munt van Arnhem te verplaatsen.

Het is een *florin d'or* of goudgulden, geslagen naar het voorbeeld der Florentijnsche goudguldens (*fiorini d'oro*) van die dagen, welke muntsoort haren naam ontleende van de fiorino (van waar *florin*), fleur of leliebloem, het wapen van Florence, dat op de kz. gezien wordt, terwijl Johannes de Dooper, de Beschermheilige der stad, zich op de vz. vertoont.

Deze muntsoort is in een aantal landen, ook in Nederlandsche gewesten, en zoo ook in Gelderland, nagevolgd geworden.

Op de vz. van het tegenwoordige stuk staat — rondom het beeld van Johannes, ten voeten uit, met een kruisstaf in de linkerhand, terwijl hij de regter als tot vermanen heeft uitgestrekt — het opschrift:

---

(1) VAN SPAEN, *Inleiding* enz. D. I, bl. 273, 274.

S IOHANNES B

d. i. *Sanctus Johannes Baptista.* Daarachter als muntteeken (?) een leeuwekop.

Op de kz. ziet men de lelie en om dezelve in den rand:

✠ RVRMVNDEN

ten blijke, dat deze munt in Roermond geslagen is.

Dat 's Graven naam er niet op voorkomt, is voorzeker daaraan toe te schrijven, dat hij geen regt had om gouden munt te laten slaan. Waarschijnlijk werd zij vóór 's Vorsten verheffing tot de Hertogelijke waardigheid geslagen.

Wij zijn hare mededeeling verschuldigd aan de goedheid van den Heer DE COSTER te Mechelen, een zeer ervaren beoefenaar onzer middeleeuwsche muntkunde. Die geleerde schrijft ons, van gevoelen te zijn, dat deze *florin d'or* zoude behooren tot de regering van onzen Reinoud II. Eene *stedelijke* munt van Roermond zal het wel niet zijn, want dan zoude men ook andere van dien tijd gevonden hebben. Reeds in de allereerste jaren der veertiende eeuw sloeg Robert van Bethune, Graaf van Vlaanderen, zulk een florin. Dezelve is voor het eerst in April 1847 door opgraving weder bekend geworden, en heeft het omschrift:

ROBERTV COMES

De Fransche Koning Louis le Hutin spreekt in zijne Ordonnantie van Februarij 1315, die de koers der vreemde gouden munten regelt (LE BLANC, *Traité histor. des Monnaies de France*), van den *Florin* of *Mantelet van Vlaanderen.* Robert van Bethune nu stierf in 1322, en reeds zeven jaren vóór zijnen dood had zijn florin koers in Frankrijk. Het is dus zeer mogelijk, dat Reinoud II deze munt heeft laten slaan. DE COSTER meent hem *daarom* aan dezen Vorst te moeten toeschrijven, omdat de *florins d'or* tijdens zijne regering *algemeen* in gebruik geraakten.

Onder N°. 2 deelen wij eene munt mede, misschien wel de grootste met de N°. 22, die toenmaals in Gelderland geslagen werd, vervaardigd in of na 1339. Op de vz. vertoont zich een eenvoudig vierbeenig kruis, dat tot aan de einden der munt reikt. In den rand, tusschen deszelfs beenen, het omschrift:

REYN | TLDV | S • DV✠ | GELR.

Op de kz. van dit zeldzame stuk, waarvan ons slechts drie exemplaren bekend zijn, bevindt zich een klimmende leeuw, terwijl het omschrift luidt:

✠ MONETA : ELBORGENSIS :

Deze stad, welke, naar men meent, in Julij 1233 door Otto II met stadsregten begiftigd is geworden, komt ons alleen op deze munt, immers in den tijd der Geldersche Graven en Hertogen, als muntplaats voor.

Het gewigt is thans 1,3 wigtje, doch zal oorspronkelijk wel 1,5 wigtje geweest zijn. Is van Z^3.

Uit hoofde der gelijkheid met de laatst voorgaande zilveren munt van Reinoud I, meenen wij het zoo even beschreven stuk gerustelijk aan Reinoud II te kunnen toeschrijven.

N°. 3 heeft op de vz. den gekroonden tweestaartigen leeuw binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA * HERDERWICH

Kz. Een Karolingisch kruis, mede binnen eenen parelcirkel.

✠ REYNALDVS * DV* * GELR.

Z. weegt 0,95 w. Is van Z^6.

Onder N°. 4 deelen wij een *halven denier* of *penning* van dezen zelfden Hertog mede, ons tot dus verre slechts in één exemplaar voorgekomen.

Vz. De klimmende Geldersche leeuw in een parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA : HERDERW'

Kz. ✠ REYNALDVS : DV* :

rondom een parelcirkel, waarin zich een hoogst eenvoudig (Karolingisch) kruis met vier gelijke beenen bevindt.

Z. Het gewigt is 7½ korrel. Z^6.

N°. 5. Afbeelding als voren, doch het omschrift luidt:

✠ MONETA * GELRIENGIS

Kz. Weder een Karolingisch kruis.

✠ RNOL' · DV* · GEL' · C.O' · SVT

Z. weegt 0,95 w. Z^6.

N°. 6 is een zilveren penning of denarius, in de stad Harderwijk geslagen.

Vz. Een klimmende leeuw met dubbelden staart. Omschrift:

✠ REIN : DV* : GHELRIE :

Kz. Een vierbeenig kruis, dat tot aan den rand der munt reikt. Legende:

MON | ETT | DE ɦ | ERD.

Het gewigt van dit muntstuk (behoorende tot die stukken, waarvan in de Charters gesproken wordt, als van *penningen* of *kleine penningen*, hoedanige er dan 12 × 20 of 240 in een pond (*marca*, *libra*) gingen) is even als van N°. 12, dat te Vollenhove geslagen is, 8 korrels. — Het werd in 1817 te Nijmegen opgegraven. Is van Z^5.

N°. 7, geslagen te Harderwijk, heeft op de vz., rondom den gekroonden leeuw:

✠ REIN' : DV* : GhELRIE : G.

Wat deze laatste G beteekent, betuigen wij niet te weten.

Op de kz. staat tusschen de beenen van het kruis:

MON | ETT | DE ɦ | ERD

Het gewigt is 8½ korrels, dus iets minder dan van de N°. 1; waarschijnlijk wogen zij oorspronkelijk even veel. Is van Z^5.

N°. 8 hebben wij willen afbeelden, omdat het een van de nog voorhandene echte stempels afwijkende koper-verzilverde naslag is.

Vz. De gekroonde dubbelstaartige leeuw in een parelcirkel. Omschrift:

✠ REIN : DV* : GhELRIE :

Kz. Een eenvoudig kruis, dat het veld der munt in vier gelijke deelen deelt:

MON | ETT H | EDE | RWI

K. weegt 0,8 w. Z^6.

Uit de verzameling van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen.

Wij beelden in ons *Supplement*, onder N°. 3, een denier mede, ons later in afteekening toegezonden door den Heer E. SLANGEN, wonende op het kasteel *Aldengoor* bij Roermond. Het muntstukje is, gelijk Z. E. ons schrijft, slecht bewaard.

Op de vz. is rondom den leeuw slechts te lezen:

✠ REIN : D . . . . .

Op de kz. reikt het kruis, dat de munt in vier deelen scheidt, tot aan den rand. Tusschen de beenen vertoonen zich onduidelijke figuren; één derzelve is een leeuw. Omschrift:

MON | . TT | DE R | VRN.

De N°. 9, geslagen te Roermond, heeft weder op de vz. den gekroonden klimmenden Gelderschen leeuw. Omschrift:

✠ REYNTLDVS : DV* : GhELRN

Kz. Tusschen twee der vier beenen van het kruis de eerste letter van den naam der muntstad: R

en in den rand:

MONE | TT RV | RMVN | DENS

Z. weegt 0,9 w. Z^4. — Kabinet der Leidsche Hoogeschool.

N°. 10 is een ander muntje, het zij van den eersten, het zij van den tweeden Hertog van Gelderland.

Vz. De type als van het vorige muntje; verder:

✠ REINTLD : DV* : GhELRENS.

Op de kz. staat:

MONE | TT RV | ERMV | NDEN

Dit muntje weegt 1 wigtje. Is van Z^5.

N°. 11, dat wij ontleenden aan de verzameling van wijlen den Heer B. BECKER wz. te Amsterdam, heeft op de vz. een zeer gebloemd kruis binnen eenen parelrand. Omschrift:

✠ REINTLD · DV* GELR ·

Op de kz. ziet men den tweestaartigen leeuw binnen eenen fraaijen cirkel, die weder binnen eenen dito van parels besloten is. Omschrift:

✠ MONETT · RVERMVN ·

Z. weegt 0,4 w. Is hoogst zeldzaam, en dus van Z^6.

N°. 12 is een denarius of kleine penning.

Vz. De klimmende Geldersche leeuw, thans gekroond. Omschrift:

✠ REINTLDVS DV* * GhEL

Opmerkenswaardig is de zonderlinge vorm van de letter D, die veel overeenkomst met eene C heeft. Omtrent de spelling *Ghelre*, op eenige muntjes, maakten wij reeds vroeger aanmerking.

Op de kz. een kruis als op de vorige munt. Omschrift:

MON | ETT | VOL | Gh0

d. i. *Volehoviæ*.

Ten opzigte van de door dezen Vorst gebezigde werklieden deelen wij hier in eene noot het door ons ontdekte mede (1).

Omtrent de volgende munten verkeeren wij eenigzins in onzekerheid, of wij ze aan Reinoud II, dan wel aan Reinoud III moeten toeschrijven.

N°. 13 is een muntje, dat alleen daarin van het laatstvorige verschilt, dat er, in plaats van GhEL in het opschrift der vz., thans alleen eene enkele G gezien wordt, en dat het opschrift der kz. luidt:

MONETA (zeer onder den trillenden munthamer versprongen, en daarom vrij onduidelijk, vooral de eerstvolgende letter) W(O)LLGh (*oviæ*).

Dit muntje weegt 9 korrels. Z^5. Uit onze eigene verzameling.

Onder N°. 14 beelden wij af een muntje van de helft der grootte van N°. 13; wij ontleenen het aan LELEWEL, *Numismatique du Moyen Age*, Planche 20, N°. 56; het is vermeld in den tekst, Tome I, page 284; ook te vinden in het afzonderlijk uitgegeven gedeelte diens werks (vroeger reeds door ons aangehaald), onder den titel van *Observations* enz. *Planche* onder N°. 56.

Dit muntje, hetwelk een *obolus* schijnt te zijn, heeft op de vz. het hoofd van den Hertog, links gekeerd, met het omschrift:

✠ REINALDVS * DVX *

---

(1) Reynald, Hertog van Gelre, gebruikte ook Brabandsche munters op zijne Munten, blijkens eene door hem uitgevaardigde Ordonnantie, waarvan de aanhef aldus luidt:

«Alle degene die dese letteren sullen sien ofte hooren lesen. Reynald, beyder G^e G^s Har-«toghe van Gelder en Grave van Zutphen, saluyt. Met kennisse der waarheyd kond sy «allen luyden dat wy met onsen volcomen wille ende bedachtig, ende met onsen rypen ende «volcomenen rade, om nuttich^d ende proffyt van ons, ende onsen voorsh^e lande gemeynet «hebben geconsenteert, gewillekeurt ende gegeven, willekeuren ende geven onsen werckluy-«den ende Munteren van Sermente van den Munte van onsen Landen ende den werck-«luyden munteren die syn van sermente van Brabant d' wercken en munten van onsen «voorsh. Lande van Gelre & v. z. Willen en ordonneeren dat geene werckluyden noch «munteren sullen mogen wercken in onser voorsh. munten, sy en syn van voorsh. sermen-«te of dat sy mogen vervolgen en genoech doen, met hen, onse voorsh. munte,» enz. enz. (hier volgen nadere bepalingen en privilegiën). «Gedaen in 't jaer ons heeren 1340 son-«dags van aller Apostelen dach in Hoymaend.» (15 Julij?) Copulaet &c. M. S. N°. 2. Men zie de waarschijnlijke reden hiervoor vermeld in onze *Munten der Hertogdommen Braband en Limburg vóór* 1576 *geslagen*, Haarlem 1851, bl. 89.

Op de kz. bevindt zich, als vroeger, een kruis, dat tot aan de randen reikt, terwijl het omschrift is:

MON | ETA | WOL | ENh

immers zoo leest LELEWEL. Op 's mans gezag nemen wij aan, dat dit muntje Geldersch en te Vollenhoven geslagen is. Wij zagen het nimmer in 't oorspronkelijke. Zonderling echter komt het ons voor, dat de vermelding van het land (*Gelr* of *Gelre*) is achterwege gebleven; iets, dat ons nog op geene Geldersche munt *uit dezen tijd* is voorgekomen. Ook de spelling van den naam der stad Vollenhoven komt ons zonderling voor.

Onder N°. 15 op deze Plaat geven wij een *stellig* te Vollenhoven geslagen *denarius*, dien wij in den laatsten tijd in het oorspronkelijke mogten opsporen.

Vz. Het hoofd des Hertogen naar de linkerzijde. Omschrift in den rand:

✠ REINAL * DV✱ . . . .

Kz. Een tot aan de boorden der munt reikend kruis, tusschen welks beenen:

MON | ETA | VOL | EhO

Gewigt 5 korrels. Z^5.

N°. 16 verschilt niet veel van de vorige; alleen is de type van het hoofd geheel anders, en luidt het omschrift der vz.:

✠ REINALD' : DV✱ : G ·

De kz. is genoegzaam aan die der N°. 15 gelijk.

Onder N°. 17 deelen wij een dito muntje mede, waarop zich op de vz. mede het afbeeldsel des Hertogs vertoont, naar de linkerzijde gekeerd. Omschrift:

REIN : DV✱ : GhELRI

Op de kz. tusschen de beenen van het kruis:

MON | ETA | DEh | ERD

Daar dit stukje slechts 5 korrels weegt, en dus wederom omtrent juist de helft der vroeger beschrevene muntjes, zal het ook wel, even als N°. 14, 15 en 16, een *kleine penning* of *obolus* geheeten hebben. Immers is dit *onze* meening.

N°. 18. is in type aan de vorige gelijk, doch van het gedeeltelijk uitgewischte omschrift op de vz. is alleen leesbaar:

. . . . . DV✱ : GhELRIE

Op de kz. staat:

MON | ETT | RVR | MVN

Weegt even als de vorige.

Onder N°. 19 en 20 deelen wij weder een tweetal munten mede, welke wij, even als de N^en^ 14—18, vroeger stellig voor die van Reinoud III hielden, en wel tot de eerstgeslagene onder dezen Vorst, om de uiterst jeugdige trekken van het vorstelijke hoofd. Uit NIJHOFF zien wij toch (1), dat de Hertog nog geene elf en een half jaren oud was, toen hij de regten eens meerderjarigen reeds uitoefende, en met dit berigt kwamen, onzes bedunkens, de trekken op de gemelde muntjes overeen. Op het oogenblik echter, dat wij de muntjes ter lithographie moesten overleveren, haalde een Numismatische vriend ons over om ze onder de Munten van Reinoud II te plaatsen, en wel om de beide volgende redenen:

1°. Omdat de deniers met een vorstelijk hoofd meer tot den tijd van dezen Hertog dan tot dien van zijnen zoon behooren.

2°. Omdat de graveurs dikwerf er weinig om gaven, of zij eenige gelijkenis aan hunne afbeelding mededeelden.

Wij moeten bekennen, dat deze argumenten thans echter bij ons nog niet zoo zwaar wegen, of wij hellen nog steeds over tot onze vroegere meening. Zeer mogelijk toch heeft men in Gelderland, later dan in de omliggende gewesten, de *deniers à tête* bijgehouden.

Het was door de twee boven medegedeelde argumenten van onzen Numismatischen vriend, dat wij ook overgingen om de thans onder N°. 21 afgebeelde denier of zilveren penning uit de Afdeeling *Reinoud III hersteld* uit te ligten en alhier te plaatsen. Zie hier wat wij eerst over dit muntje gesteld hadden:

Wij wagen het om mede tot dezen tijd, dat is, de vier maanden van het laatste tijdvak der regering van Reinoud III, te brengen een zilveren obolus of halven penning. Twee redenen leiden ons daartoe; ten eerste het haveloos, gebaard uiterlijk van den Hertog, van wien de Geschiedenis ons meldt, dat hij in eene naauwe gevangenis door zijnen broeder bewaard was geworden; ten tweede de spelling *Gelre*, zonder aspiratie, die onder de regering van Eduard weder in gebruik was gekomen.

---

(1) *Gedenkwaardigheden*, D. II, bl. VI vergeleken met bl. XI.

Dat dergelijke kleine muntjes als het tegenwoordige in de laatste helft der veertiende eeuw in Gelderland (even als in Holland en elders), hoewel zonder de vorstelijke afbeelding, nog in gebruik waren, zullen wij zoo aanstonds door de mededeeling van een dito der Hertogin Mechteld bevestigen.

Vz. Rondom het gebaarde beeld des Hertogen met verouderde trekken:

✠ RGRTL ⋆ DV ⋆ GGLR

Op de kz. tusschen de beenen van het kruis:

MON | GTT | DG h | GRD ⋆

Het stukje weegt slechts 4 korrels. Is van Z^6.

N°. 19 heeft, even als N°. 20, op de vz. 's Vorsten beeldtenis, blootshoofds en met omgekruld haar. Het omschrift is:

✠ RGYN ⁝ DV ⁝ GhGLRI

Dat van de kz. tusschen de beenen van het kruis:

MON | GTT | RVR | MVN

Dit muntje weegt, even als de beide volgende, slechts 2¼ wigtje, en schijnt dus ¼ *zilveren penning* (denarius) of *halve obolus* geweest te zijn. De denier of zilveren penning woog toch, gelijk wij vroeger zagen, ongeveer 1 wigtje of 10 korrels.

De N°. 20 heeft op de kz. tot omschrift:

MON | GTT | DG h | GRD

N°. 22 is eene allerbelangrijkste munt, en wel een *Tournois* of *Groot*, geslagen naar het voorbeeld van die, welke het eerst in de stad Tours vervaardigd zijn geworden. Onder de Brabandsche of Limburgsche munten is ons zulk een stuk niet voorgekomen, wel onder die der Heeren van Koeverden, en eene halve dito van Fivelgo (zie beide in onze Afdeeling *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*).

Vz. Een kerkportaal, met het opschrift:

✠ M ROGRM⁂VDGNSI

in een parelrand, omringd door een als met schildjes van klaverbladen omgeven rand.

Kz. Een Karolingisch kruis in een parelcirkel, omgeven door twee reijen opschriften, als:

✠ RGYNALDVS DV✱ en

✠ BHDICTV : SIT : HOMS : DHI : DRI : DGI : IhV ✱PI.

Z. weegt 3,9 w. Is van Z^6.

Kabinet van Professor SERRURE te Gend.

Eindelijk beelden wij onder N°. 1 van ons Supplement eene ons later, mede door de goedheid van Professor SERRURE te Gend, gewordene munt af. Het is een namaaksel der Engelsche munten van de eerste Koningen uit de dertiende eeuw.

Vz. Een gekroond Koningshoofd *en face*. Omschrift:

✠ COMES · GLRENCI.

Kz. Een gevoet kruis (*croix pattée*), dat het veld der munt in vier gelijke deelen deelt, gecantonneerd door twaalf bolletjes. Omschrift:

CIVI | VTS | TRN | CYM.

Z. weegt 1,3 w. — Is uiterst zeldzaam en dus van Z^6.

De onder N°. 2 in het Supplement afgebeelde munt, mede een namaaksel der Engelsche denarii, heeft op de vz. een gekroond Koningshoofd, als op de munten van Hendrik III, terwijl verder een schepter ter zijde zigtbaar is. Omschrift:

hENRICV . . .

De kz. is in afbeelding aan de vorige munt gelijk, doch heeft tot omschrift:

WIL | LEM | TRN | CMI.

Zie deze munt afgebeeld in de *Numismatic Chronicle*, Vol. XIII, p. 67, N°. 8.

ELEONORA, VOOGDES.

(1343—1344.)

De muntjes, die thans volgen, zijn die van Alianora, of Eleonora, Hertoginweduwe van Reinoud II, die, blijkens het aangeteekende bij NIJHOFF (*Gedenkwaardigheden uit de Gesch. van Gelderland*, D. II, bl. XI—XIII), slechts weinige maanden als moeder de voogdijschap over haren onmondigen zoon Rei-

noud III uitoefende, welke voogdijschap echter aanleiding heeft gegeven, dat de Numismatiek zich mag verheugen in de beide volgende muntjes:

Het eerste, waarvan wij ons geen oorspronkelijk ter afbeelding hebben kunnen verschaffen, heeft op de vz. den klimmenden leeuw van Gelderland. Omschrift:

LYNORT DVCISST GhELR.

Kz. tusschen het kruis, althans naar wij meenen:

MONETT GELRIEN.

Wij ontleenen de afbeelding aan de *Revue Belge*, T. III, Pl. VI, N°. 3.

Het tweede heeft op de vz.:

✠ TLONORT DVCISST G

en verder de aan elkander verbondene letters L, N en G; doch op de kz. het opschrift:

MONG | TT hG | RDGR | WICh.

Wederom zijn N en G en G en R aan elkander verbonden.

Beide muntjes zijn van tamelijk ruwe bewerking, en, waarschijnlijk door het harde metaal, slecht afgestempeld.

Zij wegen elk 6 korrels, en zijn tot dus verre zeer zeldzaam, en wel als volgt: N°. 1 Z^6. N°. 2 Z^4.

REINOUD III.

(1343—1371.)

Onder dezen Hertog beginnen de munten zeer in omvang toe te nemen.

N°. 1 is een Groot, waarop de leeuw het kerkportaal vervangen heeft, terwijl de als 't ware geborduurde rand behouden is. Het is de type der Brabandsche en Vlaamsche munten (van Jan III en Lodewijk van Creçy) uit die dagen.

Vz. De klimmende leeuw (enkelstaartig), omringd door het opschrift:

✠ MONETT & GELRENS'

binnen een parelrand, die besloten is tusschen een uit twaalf schildjes gevormden, als geborduurden, rand. Op het bovenste dier schildjes vertoont zich een leeuw; op de elf overige ziet men bloemen.

Op de kz. vertoont zich een Karolingisch kruis, tusschen welks beenen het opschrift:

R | EIN | OLD | DNO | SG.

Eigenlijk wordt de lettergreep REI door een been des kruises in de deelen R en E | verdeeld, even als zulks met den naam van Hertog Jan III op de Brabandsche munten (zie in *De Munten van Braband en Limburg*, Pl. IX, N°. 24) het geval is. Dit opschrift moet waarschijnlijk gelezen worden:

Reinoldus Dux (of *Dominus?*) *noster Gelrensis.*

Inderdaad eene zonderlinge wijze van titelomschrijving.

In den buitenrand leest men:

✠ BNDIC . . . . . OME : DNI : NRI : h'V : ✱PI'

Z. weegt 3,1 w. Z^{6}. Is ons alleen in de verzameling des Heeren VAN DER NOORDAA te Dordrecht voorgekomen.

N°. 2, ons welwillend in teekening door den Heer A. JUSTEN, geboortig van Venlo, medegedeeld, verschilt alleen in omschriften van de vorige. Op de vz. leest men:

✠ MONETA ✱ hDERW

d. i. *Moneta* (*de*) *Herderwich* of mischien ook te lezen *Herderwicensis.*

Kz. tusschen het kruis:

REY | NAL | DVS | DV✱

In den buitenrand:

✠ BNDICTV : SIT : NOME : DNI : NRI : IhV : ✱P

Deze munt is alzoo tot dus verre van Z^{6}.

Wij ontleenen onze N°. 3 aan het bekende belangrijke werk van den Abt GHESQUIÈRE, *Mémoire sur trois points intéressans de l'Histoire monétaire des Pays-Bas* (Bruxelles 1781, 1 Vol. 8°), Pl. V, N°. 5, in den tekst beschreven op bl. 171 en 172. GHESQUIÈRE meent, dat deze munt *Roermondsche groot* heette, doch schrijft dezelve, onzes bedunkens geheel verkeerd, aan Reinoud IV toe, wiens munten, gelijk wij nader zien zullen, eene geheel andere type hadden.

Op de vz. ziet men den gekroonden Gelderschen leeuw in een versiersel van acht bogen of compartimenten. In den rand staat:

✠ MONETA * RVERMVNDENSIS :

Op de kz. bevindt zich in het midden der munt, in een cirkel, een klein kruis, tusschen twee van welks beenen de letter R, de eerste van 's Hertogen naam, gezien wordt. Verder staat in den binnenrand:

✠ REYNALDVS * DVX * GL.

en in den buitenrand de spreuk:

BNDICTV : SIT : NOME : DNI : NRI : IhV *R.

Is van Z^6.

Onder N°. 4—9 vindt men *Grooten* van dezen Hertog, te Emmerik, Roermond en Zalt-Bommel geslagen. Wat N°. 4 betreft, het moge in onze dagen vreemd klinken, dat Gelderlands Vorsten eenmaal te Emmerik geld gemunt hebben, doch uit de Geschiedenis blijkt (gelijk wij reeds vroeger vermeldden), dat deze plaats oudtijds tot Gelderland behoorde. Zij is echter reeds in 1355 aan Kleef verpand geworden; zie NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden* enz. (dikwerf reeds door ons aangehaald), D. II, *Oorkonden* N°. 68.

Op de vz. van onze munt ziet men, even als op de onder N°. 10 te beschrijvene, te Maasboemel geslagene, halve groot, een bloemkruis met arenden en leeuwen boven de bloemen. In den rand staat:

✠ REINALD : DEI : GRA : DVX : GEL.

Zijnde het eerste voorbeeld van het gebruik der formule *Dei gratia* op Gelderse munten. Op de Henegouwsche munten (niet op de Hollandsche) van Graaf Willem V (1345—1359) vindt men haar mede voor het eerst. Eene belangrijke verhandeling over het gebruik van *Dei gratia* en dergelijke opschriften op de middeleeuwsche munten wordt aangetroffen in MADER's *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters*, Theil III, Seite 183—198.

De kz. vertoont den Gelderschen leeuw in een versiersel van acht bogen. Het omschrift is:

✠ MONETA : EMBRICENSIS OPIDI

Later werden de steden *civitas* genoemd.

Deze munt, die 2 wigtjes, 8½ korrels weegt, heette misschien ook *zilveren schild*. — Zij is het eigendom van het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, en van Z^6.

De N°. 5 en 6, van Roermond, zijn in alles aan de vorige gelijk, met uitzondering van het omschrift der keerzijden, dat op N°. 5 is:

✠ MONETA ⁝ RVERMVNDENSISNI

en op N°. 6: MONETA ⁝ RVERMVNDENSIS

N°. 7 heeft aan de zijde van den leeuw tot opschrift:

✠ MENETA ⁝ RVER'MVNDENSISN ⁝

Is het alleen aan *onkunde* der stempelsnijders toe te schrijven, dat wij op N°. 5 *Ruermundensisni* en thans *Meneta* en *Ruermundensisn* aantreffen? Trouwens fouten in de legenden der middeleeuwsche munten zijn niet zeldzaam.

N°. 5, 6 en 7 wegen als N°. 4 en zijn van Z^5.

Ontleend aan de verzameling van den heer O. KEER te Amsterdam.

N°. 8 heeft rondom de leeuw-zijde:

✠ MONETA ✦ ZALTBOMELENSIS

Deze is de eerste munt van Zalt-Bommel, welke wij onder de Geldersche aantreffen. Ongetwijfeld is in die stad, waar reeds als *villa* in 998 eene Munt bestond, welker voordeelen later, in 1013, door Keizer Hendrik II andermaal aan den Utrechtschen Bisschop geschonken werden, vroeger munt geslagen, en wij twijfelen niet, of deze zal ook wel eenmaal teruggevonden worden.

Tot in 1203 bezat de Hertog van Braband eenige regten te Zalt-Bommel; later kwam deze stad aan Gelderland. Sommigen meenen, dat zij omstreeks 1233 door Graaf Otto II met stedelijke vrijheid bevoorregt is; anderen zeggen, dat zij voor het eerst door Reinoud I in 1316 met muren omringd en tot eene stad verheven werd; ten zij de brief van dezen laatsten eene bevestiging van het eerstaangevoerde zij. Zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. I, bl. 165 noot, en de aldaar aangehaalde Schrijvers.

Over den oorsprong des naams *Zalt-Bommel* zijn drie gissingen:

1°. Van de *Salische* Franken (BLAEU, *Stedeboeck*); doch hoe?

2°. Van het woord *Zout*, omdat oudtijds het water van de Waal tot aan deze plaats (KILIAAN zegt, dat *Bommel* water beteekent) brak zoude geweest zijn. (Onderscheidene Schrijvers).

3°. Van het selbarnen of zoutbranden, dat men ook daar eertijds deed (ALTING, *Not. Germ. inf.*).

De spelling op deze munt wijst duidelijk op het woord *zout*.

Dit hoogst zeldzame stuk berust in de verzameling van den Heer STRICKER te 's Gravenhage, en is door den Heer MEIJER beschreven in den *Algem. Konst- en Letterbode* van 1850, N°. 13.

N°. 9 heeft op de vz. tot omschrift:

✠ REYNALDVS ⁑ DVX ⁑ GELRIENSIS

en op de kz.:

✠ REINALD' ⁑ DEI ⁑ GRA ⁑ DVX ⁑ GELR

Is van Z^5.

Ontleend aan de verzameling van den Heer KEER te Amsterdam.

Onder N°. 10, op Pl. IV, geven wij een zeer fraai muntje, waarschijnlijk omstreeks het einde van de eerste helft der veertiende eeuw te Maasboemel geslagen; welke plaats in die dagen stadsgeregtigheden had.

Op de vz. ziet men een gekroonden leeuw in een versiersel van zeven bogen. Het omschrift in den buitenrand is:

MONETA ◦ MAES ◦ BOEMM(E)L(E)NS(IS)

Op de kz. vertoont zich een in bloemen eindigend sierlijk kruis, tusschen welks vier punten even zoo vele arenden gezien worden, terwijl, boven de bloemen, aan de punten mede vier leeuwen afgebeeld zijn. Het omschrift is:

REINALD' ◦ DVX ◦ GELRENSIS.

Dit muntje weegt 1½ wigtje, en is van Z^5. (Kab. der Leidsche Hoogeschool.)

N°. 11, een *dubbele groot*, heeft op de vz., indien wij ons niet bedriegen, den Hertogshoed, waarop een klein leeuwtje, omringd door een bos paauwevederen, boven eenen gesloten helm; alles op het naar de linkerzijde voorover hellende Geldersche wapenschild geplaatst.

Deze is de eerste Geldersche munt, waarop de paauwstaart als cimier of helmteeken voorkomt. Men meent, dat Graaf Reinoud II, die in 1326 aan het bestuur kwam, bij gelegenheid, dat hij met de ridderlijke waardigheid bekleed werd, in zijn zegel een waaijer van paauwevederen heeft opgenomen, zoodanig als de kruisvaarders dien als oorlogsbuit uit het Oosten naar Europa hebben overgebragt; hij is van dien tijd af het helmteeken der Geldersche Vorsten gebleven. De waaijers van natuurlijke paauwevederen, welke bij tournooi- en

ridderspelen als helmversiersel aan het hoofdstel des paards moest dienen, en welke het schildje met eenen leeuw met dubbelen staart omringde, werden in de buurschap Staverden bij Harderwijk (sedert 1311 hielden de Geldersche Vorsten de Veluwe regtstreeks van de Bisschoppen van Utrecht ter leen) vervaardigd en geleverd. Ten dien einde moest de bouwman op Staverden (of liever moesten de bezitters van dat goed) tot aan den dood van Hertog Arnold van Egmond, in 1473, bestendig *witte paauwen* onderhouden.

Omschrift: ✠ REINALDVS DV⁂ ⋆ GELREN'

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis, omringd door twee reijen omschriften. Het eerste is:

✠ MONETA ⁝ RVERMVI

Het tweede: ✠ BNDICTV ⁝ SIT ⁝ NOMC ⁝ DNI ⁝ NRI ⁝ IhV ⁝ ⁂PI

De tweede (N°. 12), de helft der vorige, heeft op de vz. de zelfde afbeelding, doch het verkorte omschrift:

REINALD' DV⁂ ⋆ GELR.

Op de kz. staat in den binnensten cirkel:

✠ MONETA ⁝ RVERM.

en in den buitenrand thans:

✠ BNDICTV ⁝ SIT ⁝ NOMC ⁝ DNI ⁝ NRI ⁝ ⁂RI

De eerste munt weegt 3,4 w., en is van Z^5.

De tweede weegt 1,9 w., en is van Z^6. Zij berust tot dus verre, voor zoo verre wij konden ontdekken, alleen in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool.

EDUARD ALS JONKHEER.

(1350—1361.)

Het twistvuur, dat sinds lang had gesmeuld, en zich vertoond in bijzondere veeten tusschen sommige aanzienlijke geslachten, sloeg omstreeks 1348 over tot het gansche gewest. Zóó ontstond de burgerkrijg, die onder den naam van

den oorlog der Heeckerens en Bronkhorsten bekend is, en Gelderland jaren lang beroerde.

Het is voor ons oogmerk genoeg, te doen opmerken dat de Numismatiek aan denzelven de munten van Eduard te danken heeft.

Onder deze munten, geslagen tusschen 1350 en 1371, komt het eerst in aanmerking een *groot* of *zilveren schild*, met Eduards naam geslagen, tijdens zijnen opstand tegen zijnen ouderen broeder Reinoud III, en dus na het jaar 1350, in allen gevalle vóór het jaar 1361, toen hij zich den Hertogelijken titel verwierf. Wij hebben die munt afgebeeld onder N°. 1.

Op de vz. ziet men den klimmenden leeuw, en verder de zelfde sieraden als boven beschreven onder N°. 2, de groot van Reinoud III. Het omschrift is thans:

✠ MONETA ÷ RENLES

Waarschijnlijk eene fout voor VENLES, en alzoo: *munt van Venlo.*

Op de kz. staat, tusschen de beenen van het kruis:

TDS | WTR | D'D'G | ELR'

Hetgeen zal moeten beteekenen:

Adewardus de Gelre, of: Eduard, Jonkheer van Gelre.

In den buitenrand staat, even als op den laatst beschreven groot van Hertog Reinoud:

✠ BNDICTV : enz,

Weegt even als deze. Z^{s}. Is ons alleen bekend door eene medegedeelde teekening der munt, toenmaals in het bezit van den Heer A. JUSTEN.

Op de vz. van N°. 2 ziet men een fraai versierden helm met gesloten vizier en gedekt door den paauwestaart, waarin een leeuw; de helm rustende op het wapenschild van Gelre, waarin een baarsteel of lambel, hoedanig wapen aan den tweeden zoon eens regerenden Vorsten, volgens de regelen der heraldiek, paste.

Het omschrift der munt is:

✠ EDEWTRDVS DE : GELRENS' (N°. 3 heeft DE * GELRE')

Hetgeen weder zal moeten beteekenen: *Jonker Eduard van Gelre.*

Op de kz. vertoont zich een klein kruis; om hetzelve staat:

✠ MONETA : RVERMVN'

Een ander exemplaar heeft RVERMVND; nog een ander RVERMD.

In den buitenrand leest men weder:

BNDICTV : SIT : NOMЄ : DNI : NRI : IhV : ✻PI

Deze groot weegt 3 wigtjes, 3 korrels. Is van Z^2.

Onder N°. 4 beeldden wij de helft der vorige munt af, zijnde de *enkele groot*.

Afbeelding en opschriften zijn als van N°. 2, doch het gewigt is, gelijk trouwens van zelf spreekt, de helft minder. Is van Z^3.

Tusschen N°. 4 en 5 heeft stellig nog één, zoo niet twee, tusschensoorten bestaan, ook naar aanleiding van de verhouding bij andere muntsoorten. Omschrift:

ЄDЄWTR'D'G'

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel, en daarom:

✠ MONЄTT ✻ RVЄRMV'

Z. weegt , w. Is van Z^6. Ons alleen bekend naar eene teekening, volgens het toenmaals in de verzameling des Heeren A. JUSTEN voorhandene muntje, dat waarschijnlijk oudtijds *plak* heette.

EDUARD, HERTOG.

(1361—1371.)

Op Pl. V beelden wij, onder N°, 1, den zeer sierlijken, allerzeldzaamsten *dubbelen moetoen* (*mouton*) of *gouden schild* van Hertog Eduard af, sedert zijne verheffing in 1361 geslagen.

Deze muntsoort is alleen aan Nederland eigen. Men vindt ze van Jan III, Hertog van Braband (1312—1355), afgebeeld bij GHESQUIÈRE, boven aangehaald, Pl. III, N°. 1, ook in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. V, N°. 3, en van Graaf Willem V van Holland, Hertog van Beijeren, als Graaf van Henegouwen, Willem III (1356—1389). Zie onze Afdeeling *Holland*, en ALKEMADE (bij wien dezelve zeer onvolledig is afgebeeld), Pl. XXV³, N°. 1.

Deze munt heeft op de vz. de afbeelding van het lam Gods met een versierd kruis, waaraan een vaantje; onder het lam staat het opschrift:

ꝺꝺV' ꝺV⁎

De V heeft echter op de munt denzelfden vorm als op den dubbelen moetoen of het gouden lam van Jan III van Braband. Zie onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. V, N° 3; zoodat er geen twijfel is, of dit stuk behoort aan Eduard.

Het omschrift is, even als op de andere enkele en dubbele moetoenen:

✠ TGΩ' ◦ ꝺGI ◦ QVI ◦ ⅏OLLI ◦ PCCT ◦ ⅏VꝺI ◦ ⅏ISERERE ꝰ ΩOB.

d. i. *O lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, ontferm u onzer.*

Op de kz. ziet men een fraai versierd kruis, in bloemen eindigend en tusschen bogen besloten, in welks hart zich zeer duidelijk de Geldersche tweestaartige leeuw vertoont; tusschen de beenen van het kruis, in het hart, en tusschen *acht* punten bij de bogen, vertoonen zich *enkele* en *dubbele* arenden; de enkele tusschen het kruis.

Van dit uiterst zeldzame stuk mogten wij eenen afdruk ontvangen door de goedheid van den Heer DE COSTER te Mechelen. Men kent er thans slechts één exemplaar meer van, afkomstig uit de verzameling van wijlen den Baron VINCENT (in 1814 Gouverneur-Generaal der Belgische Provinciën), later uit die van den Heer ROLLIN te Parijs, aan wien de Heer DE COSTER daarvoor, in het jaar 1844, 480 franken betaalde.

Van N°. 2 tot en met N°. 7 geven wij de afbeeldingen van zeven *dubbele grooten* of dusgenaamde *botdragers* of *boddragers* van Eduard, waarop hij mede met den titel van Hertog voorkomt; welke muntstukken dus, even als de voorafgegane dubbele moetoen, na 1361 moeten geslagen wezen. Zij zijn dan ook waarschijnlijk vervaardigd volgens de muntordonnantie van 8 December 1370, als Bijlage B hierachter medegedeeld.

De vz. dezer munten is als die van alle boddragers (zie Braband, Vlaanderen, Holland, Utrecht en Drenthe, met name Koevorden); doch de leeuw heeft (en daarin verschilt hij onder anderen van de Brabandsche boddragers) daarenboven nog een fraaijen kroon op den kop, en op denzelven een paauwestaart met een dubbelstaartigen (den Gelderschen) leeuw daarin. De omschriften zijn:

✠ EDWARDVS : DEI : GRA : DV* : Z : DNS : GELRE'
of DNS : GELREN'
of DNS : GELRENS'.

De keerzijden hebben in den binnenrand:

N°. 2. MONETA * ARNHEMENSIS
N°. 3. * ARNEMENSIS
N°. 4. DE * ARNHEMS'
N°. 5. DE * NOVIMAGE'
N°. 5.* DE * VENENGIS
N°. 6. DE * VENENSIS
en N°. 7. DE * VENENSI'

Zijnde dus geslagen te Arnhem, Nijmegen en Venlo (1).

In den buitenrand staat:

BENEDICTVS : QVI : VENIT : IN : NOMINE : DOMINI of DOMIN.

Een der gemelde exemplaren weegt 3 wigtjes 8 korrels, een ander 3 wigtjes $2\frac{2}{16}$ korrels, een ander weder 3 wigtjes 9 korrels; welk verschil zeer goed aan afslijting kan worden toegeschreven.

Het gehalte van deze muntsoort is zeer slecht, houdende niet meer dan $\frac{221}{1000}$ of niet veel meer dan de helft zuiver zilver. Bij smelting van 60 stuks boddragers van de meest algemeene soort, die door *acidum sulphuricum* van de meeste roest gezuiverd waren, werd derzelver gewigt door den Heer o. KEER te Amsterdam bevonden 201,4 wigtjes, en na de smelting 196 wigtjes.

---

(1) Naar alle waarschijnlijkheid verkortte men het woord *Venloensis*, en maakte er van *Venensis*. Dat Venlo eene muntplaats was ten tijde van Hertog Eduard, blijkt uit den grooten Catalogus van RENESSE-BREIDBACH (Antwerpen 1836), D. III, bl. 120, onder N°. 25,247, waar voorkomt *Moneta Venloe* (door eene drukfout, waarvan deze Catalogus wemelt, *Renloe*). In den *Alg. Konst- en Letterbode* van 29 Mei 1846 oppert de ervaren muntkenner J. F. G. MEIJER de gissing, of men bij *Venensis* niet te denken hebbe aan Geldersch Veenendaal of *Veen*. Deze plaats is echter zoo oud niet. Ook Gelderlands geleerde Archivarius meent met ons, dat er aan geene andere plaats dan *Venlo* gedacht kan worden, waarvan wij later *Vendelensis* op munten zullen zien voorkomen. *Venlo* werd oudtijds veelal enkel *Ven* (van *veen*) genaamd; van hier *Venensis*.

De zeldzaamheid is als volgt: van N°. 2 Z^1; van N°. 3 Z^2; van N°. 4 Z^3; van N°. 5 Z^6; van N°. 5* Z^5; van N°. 6 Z^5; van N°. 7 Z^5.

Als bijlagen deelen wij, onder B en C, twee Muntcharters van Eduard mede, ons in der tijd goedgunstig toegezonden door den Heer Archivarius NIJHOFF, en later uitgegeven in het IIe Deel van zijne *Gedenkwaardigheden*. Zij zijn van het grootste belang voor de geschiedenis van het Muntwezen in Gelderland, als de oudste voorhandene stukken van dien aard.

Het is hoogst waarschijnlijk, dat de stukken van een halven, vierden en achtsten groot (de beide laatste *Brabandschen* en *Hollandschen* genaamd), in het eerste Charter vermeld, en de *placken*, waarvan in het tweede gesproken wordt, *alle* inderdaad vervaardigd zijn geworden; want Hertog Eduard sneuvelde eerst op den 24 Augustus 1371, dus lang genoeg na de uitvaardiging der Muntordonnantiën om de stempels of *munt-ijzers* te hebben kunnen doen snijden en de stukken slaan; maar hun getal zal waarschijnlijk niet groot geweest zijn, althans tot dus verre zochten wij het merendeel derzelve in meer dan vijftig verzamelingen te vergeefs. Wij zullen echter geene pogingen onbeproefd laten om ze, zoo mogelijk, op te sporen, en hopen dezelve dan later in een *Aanhangsel* tot ons werk mede te deelen. De *plack* ging waarschijnlijk door zijnen uiterst kleinen omvang en laag gehalte spoedig verloren; wij meenen er echter een af te beelden in onze N°. 5 der vorige Plaat.

REINOUD III HERSTELD.

(1371.)

Na het sneuvelen van Eduard werd Reinoud III door geheel Gelderland in zijne regten hersteld en weder op den hertogelijken zetel verheven: doch hij had slechts kort genot van deze herstelling van eer; reeds vier maanden daarna, te weten op den 4 December 1371, verliet hij, in achtenveertigjarigen ouderdom,

dit leven (1), geene kinderen, doch wel eene weduwe, Maria van Braband, nalatende, dochter van Hertog Jan III van Braband, bijgenaamd den Overwinnaar, met welke hij ten jare 1347 te Antwerpen in het huwelijk was getreden (NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. II, bl. XIX, en de daar aangehaalde Schrijvers).

Het is omstreeks dezen tijd, dat de Arnhemsche Rijnsche of goudguldens te voorschijn kwamen, welke wij weldra ook van de Hertogin-weduwe Maria en van Hertog Willem I zullen aantreffen.

Het is dan ook daarom, dat wij aan het tweede, hoewel zoo kortstondige, deel der regering van Reinoud III den goudgulden toeschrijven, door ons op Pl. V afgebeeld.

Dezelve heeft op de vz. de beeldtenis des Souvereins, in een Gothisch versiersel gezeten, met een zwaard in de regterhand, terwijl het Geldersche wapenschild zich vóór hem bevindt. Omschrift:

REINA · DVX · GELR · Z · COM · A

Wat dit laatste (COM · A) beteekent, is ons niet regt duidelijk. Ook de Archivarius NIJHOFF kon ons geene opheldering geven.

Op de kz. ziet men de wapenschilden van Gelderland en Arnhem nevens elkander in een versiersel van zes bogen, compartimenten of ogiven. Omschrift:

✠ BENEDICT : QVI : VENIT : IN : NOMINE

te weten *Domini*, dat men maar weggelaten heeft; eene onvergefelijke slordigheid; wat beteekent toch: *Gezegend hij, die komt in den naam;* wanneer men er niet bijvoegt: *des Heeren?*

Deze munt, die 3 w. weegt, is van Z^6. Zij berust bij Professor SERRURE te Gend.

Dat Reinoud III in de zaak der Munt niet, gelijk vroegere Vorsten van Gelderland, geheel zijn eigen meester was, blijkt uit het bij NIJHOFF (*Gedenkwaardigheden*, D. II, bl. 284) vermelde Charter, waarbij hij belooft, „ten aanzien „van wissel en munt den raad zijner ridderen, knapen en vier hoofdsteden te „zullen innemen.„

(1) NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. II, bl. CXXVI.

MECHTELD.

(1371—1379.)

Zeer merkwaardig zijn de op Pl. V en VI afgebeelde munten der Hertoginnen Mechteld en Maria, de eene halve zuster van Eduard en Reinoud III, de andere weduwe van Reinoud III. Mechteld maakte, bij beider kinderloos overlijden in 1371, even als hare met den Hertog van Gulik gehuwde jongere zuster Maria, aanspraak op de erfopvolging. Beiden hadden verschillende gronden, waarop zij deze hare aanspraak deden gelden. Zie die gronden ontwikkeld bij NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. IV—VI.

Van Mechteld, oudste zuster van den overleden Hertog en hoofd der Hekerens, op dit tijdstip, te weten in den aanvang van 1372, (NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. IX) gehuwd met Jan van Blois, Heer van Chatillon, heeft de op Pl. V eerst door ons afgebeelde munt, zijnde een *dubbele groot* of dusgenaamde *boddrager* (die voorzeker niet vroeger dan in het jaar 1372 kan geslagen zijn, ook niet later dan in Maart van het jaar 1379, toen zij afstand van de regering deed) (1), op deszelfs vz. het omschrift:

MECHTELDIS : DVX : (eigenlijk moest het zijn *Ducissa*, gelijk men ook zoo dadelijk *Comitissa* vindt) GELRN' * Z : COMT' * DE : ZWTF'

Dit is de tweede maal, dat ons op de munten de vermelding van het Graafschap Zutphen voorkomt, welke vermelding eene eeuw op de Geldersche munten stand houdt. Op de kz. staat in den binnenrand:

✠ MONETA * GELRENSIS

Verder in den buitenrand:

✠ BENEDICTVS : enz.

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. 40. Het is echter hoogstwaarschijnlijk, dat de boddragers van Mechteld uit de allereerste jaren harer regering dagteekenen, dewijl hare magt spoedig zeer afnam.

Het stuk weegt 3 wigtjes ¼ korrel, en is van Z^4.

De onder N°. 2 afgebeelde *groot*, door ons vroeger ontleend aan het werkje des Heeren DE ROIJE VAN WICHEN, getiteld: *Eenige middeleeuwsche Munten, Noodmunten en zeldzame Penningen beschreven en afgebeeld*, Nijmegen 1847, onder N°. 1; doch in ons werk naar het oorspronkelijke stuk andermaal afgebeeld, heeft eenig, doch gering, verschil in het omschrift der vz., terwijl op de kz. thans gelezen wordt:

✠ MONETA · GELDERENSIS

Weegt als de vorige en is van de zelfde zeldzaamheid. (*Revue Belge*, T. IV, page 307.)

Aan dat zelfde werkje ontleenden wij de munt van Mechteld, door ons onder N°. 3, wederom naar het oorspronkelijke stuk, afgebeeld. Het is de zelfde type, welke ons vervolgens zoo menigvuldige malen onder de regering van Hertog Willem II zal voorkomen. Kan de naam dezer munt *blank* geweest zijn, of was het mede een *groot?*

De vz. heeft in een compartiment van twee groote (regts en links) en twee kleine bogen (van boven en onder) den gekroonden en gecimierden tournooihelm, die door twee leeuwen als supports vastgehouden wordt. Omschrift:

✠ MECHTELD ⁝ DVX ⁝ GELR ⁝ Z ⁝ COM ⁝ ZVT.

Op de kz. vertoont zich een zeer versierd vierbeenig kruis, dat geheel afwijkt van de vroegere eenvoudige afbeelding des kruises. Thans eindigen de punten in bloemstrikken. Wij zullen verder nog dikwerf zulke sierlijke kruisen op de munten aantreffen. Omschrift:

✠ MONETA · DE · HWSCIENSIS.

De stad Huessen of Huissen was eene bezitting van Hertogin Mechteld. Zij had die stad namelijk in lijftogt uit haar tweede huwelijk met Jan, Graaf van Kleef, en overleed daar in het jaar 1382 (1), terwijl zij zich, bij haren afstand van hare regten op Gelderland, den Hertogelijken titel voorbehouden had.

Z. weegt 2 w. en is van Z^6. Zie haar vermeld *Revue Belge*, T. IV, p. 307.

---

(1) VAN SPAEN, *Oordeelk. Inleiding tot de Hist. van Gelderland*, D. II, bl. 260 en 261. NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. XLII.

De vierde munt, die waarschijnlijk *halve groot* heette, heeft op de vz. den dubbelstaartigen, gekroonden, Gelderschen leeuw binnen een parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA : DE : GELRENSIS.

Kz. Een gelijkbeenig kruis, dat zich tot aan den rand der munt uitstrekt. Tusschen de beenen van het kruis:

MECH | TELD | DV* : G | ELRN

Z. weegt 0,9 w. Is van Z^6.

Het muntje N°. 5, op Pl. VI, waarschijnlijk *plak* genaamd (zie het Charter van Eduard van 3 Februarij 1371), en overeenkomende met de grootte der Groningsche plakken (zie onze Afdeeling: *Munten van Vriesland, Groningen en Drenthe*), heeft op de vz. den gekroonden Gelderschen leeuw, en tot omschrift:

✠ MECHTELD : DV* : GELR

Op de kz. tusschen de beenen van een eenvoudig kruis:

MON | ETA | GEL | REN

Hetzelve weegt slechts 4 korrels.

Op een ander exemplaar leest men op de vz.:

✠ MECHTEL : DV* : GELRE

Hetzelve weegt slechts 3 korrels, en is van Z^6..

Deze muntjes zijn tusschen 1372 en 1379, waarschijnlijk te Zalt-Bommel, vervaardigd (1).

MARIA.

1361 (?) —1399.

Even als hare oudere zuster Mechteld, bij het kinderloos overlijden van Reinoud III in 1371, zich van het hoogste gezag in Gelderland trachtte meester

(1) Hertogin Mechteld, dochter van Reinald II en Sophie van Bertholt, gebruikte alleen Brabandsche en Hollandsche munters op haar munthuis, zoo als blijkt uit eene door haar uitgevaardigde Ordonnantie, waarvan de aanhef aldus luidt:

te maken, zoo deed zulks ook hare jongere zuster Maria, gehuwd met Willem, den tweeden Hertog van Gulik, en wel met des te meer regt, aangezien hij eenen *zoon* bezat, welke te dier tijde den leeftijd van zeven jaren had bereikt. Dezen zullen wij later als Hertog zien optreden.

Inmiddels voerde dan, even als Mechteld, ook de weduwe van Reinoud III, Maria, den titel van Hertogin van Gelre, en zij liet met dezen titel op haar kasteel van *Oijen* munt slaan, waarschijnlijk reeds in 1372 (1). Hoe lang zij zulks gedaan heeft, is ons nergens gebleken, waarschijnlijk echter gedurende een aantal jaren, daar wij zoo aanstonds zien zullen, dat er Oijensche goudguldens van tweederlei gehalte voorhanden moeten geweest zijn. Misschien bleef zij het munten tot aan haren dood, die in 1399 voorviel (2), voortzetten.

Daar Hertog Willem van Gulik, gemaal van Maria van Gelderland, door den Duitschen Keizer tot momboir of voogd van zijnen minderjarigen zoon, wien hij met het Hertogdom Gelre en het Graafschap Zutphen beleend had, aangesteld was, en van welke voogdij wij zoo straks een Numismatisch monument zullen aantreffen, is het niet waarschijnlijk, dat er munten van deze Maria zullen bestaan hebben.

In de eerste plaats dan geven wij, onder N°. 1, de afbeelding van eenen Rijnschen of Arnhemschen goudgulden, buiten allen kijf (zie de volgende me-

---

«Wy Mechteld, by der genaden Godts, Hertoginne van Gelren, Gravinne van Bloys «en van Zutphen, doen condt allen luyden dat wy met onsen volcomenen will en bedach- «tigheyd, om nutschap ende profyt van ons ende van onsen landen, hebben geconsenteert «ende gewillecuert, gegeven ende geven onsen werckluyden ende munteren van den Ser- «mente van Brab^{t} ende van Holl^{t} dat wercken ende munten van onsen munten in onsen «landen van Gelre ende van Zutphen. Ende willen ende ordonneeren, dat geen werckluy- «den ofte munteren en mogen wercken in onse voors^{e} munten sy en syn van den voors^{e} ser- «menten, opdat wij mogen volvolgen ende vervolgen ende genoech doen met hen onsen «voors^{e} munten (hier volgen nadere bepalingen en privilegien).

«Gegeven tot Zaltbommel in den jare ons Heeren 1374 op dach Processi et Martinia- «ni der Heylige Martelieren.» *Copulaet M.S.* N°. 4. (Bij den Heer o. KEER te Amsterdam.)

(1) Misschien heeft Maria, gedurende de gevangenschap van haren gemaal (1361—1371), de regten van diens broeder Eduard niet willende erkennen, reeds toen de gemelde munten laten vervaardigen.

(2) NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. XCI.

dedeelingen van HEYLEN) door de Hertogin-weduwe Maria van Braband op haar kasteel van *Oijen* geslagen (1).

Deze munt is in type geheel gelijk aan den boven beschreven goudgulden, die wij meenen dat door Reinoud III in het laatste jaar zijns levens geslagen zoude zijn, daar toch tot dus verre geen dergelijke munt van zijnen broeder Eduard ontdekt is geworden. Mogt zulks echter plaats vinden, dan zoude gemelde munt ook kunnen opklimmen tot het tijdvak tusschen 1343 en 1361, wanneer er toch waarschijnlijk mede Geldersche gouden munt bestaan heeft. Vergelijk SERRURE in de *Revue de la Numismatique Belge*, T. III, page 11.

Het omschrift is: MTRIT DVGIS' GELRЄN

Het gewigt is 3,4 wigtjes, en de munt is van Z^3.

HEYLEN deelt ons in zijn ten jare 1787 uitgegeven *Antwoord* enz. op eene door de Brusselsche Maatschappij over de Nederlandsche munten van de veertiende en vijftiende eeuwen uitgeschreven Prijsvraag (Brussel 1787, 4°), bl. 107 en volg., mede, dat hem uit muntevaluatien gebleken is, dat er tweederlei *„ Oijsche of Mariaguldens"* hebben moeten bestaan.

„ Deéze," zoo zegt hij, „ waeren tweederleye. De eerste onder haer gemunt „ op den voet van die, de welke onder de Reynouds geslagen waeren: de tweede „ oft laetste op den voet als de *Eduwards Geldersche guldens* [welker bestaan HEYLEN echter op deze zelfde bladzijde voor onzeker houdt, hoewel wij met hem geenszins twijfelen of zij kunnen en zullen bestaan hebben].

„ Dit word te kennen gegeéven in de evaluatie van Philip den Stouten anni 1389, in welke staet aldus:

Florins de Gueldres (les premiers)
Florins de Maria fait à Oye (les premiers) } 27 gr.

Florins de Gueldres Darrains [d. i. les derniers]
Florins de Maria fait à Oye Derrains [d. i. weder derniers] } 23½ gr.

---

(1) Het kasteel *Oijen* aan de Maas (thans geheel afgebroken) was een bijzonder eigendom van onze Hertogin. Zij had het in 1361 gekocht. Zie VAN SPAEN, *Inleiding* enz., D. IV, bl. 120, en NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. II, *Oorkonden* N°. 102. Waarschijnlijk bewoonde zij het tijdens de gevangenschap van haren gemaal, en dus tot in het jaar 1371; misschien ook na deszelfs dood.

„ Door de *Geldersche guldens*, hier geschat op 27 grooten, meen ik verstaen „ te worden die, de welke onder de Reynouts gemunt zijn geweést; mits men „ in laetere tyden altyd gedaeld is tot minderen alloy, en tot den jaere 1371 „ altyd gedurende deéze eeuw, het land op den naem der Reynouts is bestierd „ geweést [met uitzondering toch van het tijdvak van 1361 tot 1371, toen Eduard regeerde]: „ vermits dan de eerste van Maria daer aen gelyk waeren, „ zullen zy op den zelven voet waerschynelyk gemunt geweést zyn, gelyk de „ tweede, oft laetste om de gelykheid oft kleyn verschil met de laetste Gelder- „ sche, voór haeren tyd geslaegen, ook op den zelven voet daerom schynen ge- „ munt geweést te zijn.„

Alleen door smelting of essai (bijaldien de stempel niet verschild heeft) zouden wij dus onder de vier of vijf exemplaren van „ *Maria Oijensche guldens*, „ welke heden ten dage nog als voorhanden bekend zijn, kunnen beslissen, welke de oudere en welke de jongere zijn. De goudguldens van het laagste allooi zijn waarschijnlijk toen geslagen, wanneer, ten gevolge van den aanhoudenden oorlog tusschen de Hekerens en Bronkhorsten, de schatkist, niet alleen van Mechteld, maar ook van Maria, uitgeput geraakte; in welke omstandigheden de Vorsten in de middeleeuwen bijkans immer het gehalte der munt aanzienlijk verminderden, terwijl de *nominale* waarde steeds de zelfde bleef; iets, wat immer aanleiding gaf tot de schroomelijkste verwarringen en tot groot nadeel, ja soms geheel verderf der ingezetenen.

Behalve *Rijnsche goudguldens* moet Maria ook *gouden kroonen* (Ecus d'or) hebben laten slaan, waartoe zij misschien aanleiding vond door hare betrekkingen met het Hertogdom Braband. Deze hare muntsoort is ons tot dus verre in geene verzameling hoegenaamd voorgekomen. De type der gouden kroonen, in de laatste helft der veertiende eeuw, is aan de Numismatici voldoende bekend, waarom wij alleen kunnen volstaan met hier de woorden van Heylen te laten volgen, betrekkelijk de munten van Maria:

„ De voors. Hertoginne Maria heeft tot Oijen ook doen munten *kroonen* op „ verscheyde tyde en weêrde. De eerste wierden, ten jare 1389, geëvalueért „ op 31 groot, de laetste op 29½.

„ Bewijs hier van geéft de gemelde evaluatie in deézer voegen:

Les Couronnes d'Oye fait jusqu'ici . . .	31 gr.	Evaluat.
Les Couronnes d'Oye. Darreniers [d. i. wederom		Philippi
de laatst door Maria geslagene] . . .	29½ gr.	Audacis.
Les Pièires de Louvain (Wenceslai) . . .	36 gr.	

„De *Peeters* dus waeren ontrent ⅛ meer in weerde als de voors. *Kroonen.*"

Thans gaan wij over tot de zilveren munten van Maria. Wij beelden ze af op Pl. VI.

De eerste is een *groot* of dusgenaamde *boddrager* van den gewonen stempel, doch met het omschrift:

✠ MARIA : DE : BRABANTIE [sic!) : DVCISSA [sic!] : GELRIE.

Zij noemde zich Maria van Braband, omdat zij, gelijk wij vroeger zagen, eene geborene Prinses van Braband was.

Op de kz. ziet men rondom het kleine, doch versierde, kruis in het midden der munt:

✠ MONETA & OIENENSIS

In den rand, als altijd: BENEDICTVS : enz.

Het gewigt dezer munt is 3 w. 2½ k., zijnde dus merkelijk minder dan van vele der boddragers van Hertog Eduard. De zeldzaamheid is Z^6, als tot dus verre alleen in onze eigene verzameling voorkomende.

De N°. 2 op deze Plaat, de type eener Brabandsche munt, en waarvan de drie ons bekende exemplaren ook uit België afkomstig zijn, heeft op de vz. twee horizontaal nevens elkander geplaatste eenvoudige wapenschilden, links het zaamgestelde van Braband en Limburg, regts dat van Gelderland. Boven dezelve staat:

MAR : BRAB

In den rand wordt gelezen:

✠ MAR : DEI : GRA : DVCISSA : GELRIE : Z : COMICISSA · 3VM.

Op de kz. vertoont zich een in verbreedende punten uitloopend vierbeenig klein kruis in het midden der munt. Om hetzelve staat in den binnensten rand:

✠ MONETA & MAR * DE * BRAB'

en in den buitenrand het gewone:

✠ SIT * NOMEN * DOMINI * BENEDICTVM

Deze *dubbele groot* heeft veel van den dusgenaamden *Roosbeker*, hoedanige

munt gedurende de regering van Wenceslaus en Johanna in Braband geslagen is geworden.

Zij weegt 3 wigtjes. Is van Z^4.

Het is de type der munten van Johanna, Hertogin van Braband. Zie onze Pl. XII, N°. 12 der *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851, 4°).

Onder N°. 4 geven wij de afbeelding van een *groot*, te Oijen geslagen.

Vz. Het wapenschild der Hertogin, bestaande uit de leeuwen van Braband en Limburg, gekwartileerd in een versiersel uit zes bogen bestaande, tusschen welker inspringende hoeken zich bolletjes, als sieraden, vertoonen; alles binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA : NOVA : OISENSIS :

Deze type is, even als die der keerzijde, welke wij zoo dadelijk zullen beschrijven, die der grooten van hare zuster Johanna, weduwe van Wenceslaus, Hertogin van Braband en Limburg. Zie bij hare munten onze Pl. XII, N°. 13.

Op de kz. ziet men een gelijkbeenig kruis, boven welks vier uiteinden zich een bolletje vertoont. Tusschen de beenen der letters:

D V ✠ C'

d. i. *Duxcissa* voor *Ducissa*, en behoorende bij het omschrift in den rand:

✠ MATRIA : DEI : GRA : BRABAH :

Z. weegt 1,3 w. Is van Z^5.

Deze munt had, even als de N°. 2, waarschijnlijk den Brabandsch-Limburgschen stempel, om haar in die landen vrijen loop te verschaffen, en diende misschien geenszins voor Gelderland (1).

---

(1) « Maria, weduwe van Reinald III, Hertog van Gelre, overleden 1371, bijgenaamd *de Vrouw van Turnhout*, gebruikte alleen Brabandsche en Hollandsche munters op haar Munthuis, blijkende uit eene door haar uitgevaardigde Ordonnantie, waarvan de aanhef aldus luidt:

« Wy Maria van Brab: by der gratie Godts Hertoginne van Gelre ende Gravinne van « Zutphen, doen condt allen luyden dat wy met onsen volcomen wil ende bedachtigheyt om « nuttichheyt ende profyt van onsen landen hebben gewillecuert ende geconsenteert, gegeven « ende geven onsen werckluyden van den sermente van Brab' en' van Holl' 't wercken ende « 't munten van onser munten van onsen landen, ende willen ende ordonneeren dat geen

In ons Supplement geven wij, onder N°. 5, een muntje, dat veel heeft in type van de munten van Hertogin Johanna van Braband (zie onze *Munten van Braband en Limburg*, Haarlem 1851, Pl. XII, N°. 15).

Vz. Het vierveldig wapenschild met vier leeuwen, in veld één en vier tweestaartig, binnen eenen parelrand. Omschrift:

✠ MTR : DEI . . . . . BRTBTNT

Kz. Een eenvoudig kruis, dat het veld der munt in vier gelijke deelen scheidt; tusschen de beenen des kruises:

D V ✻ C

d. i. *Duxcissa*. Omschrift in den rand:

✠ MON | ETTD | VC · CE | LRIE

Z. B. weegt 0,7 wigtje.

Deze muntsoort was waarschijnlijk door de *Vrouw van Turnhout* bestemd voor den omloop in Braband.

Is ons alleen in de verzameling van wijlen den Heer J. J. BECKER W. Z. te Amsterdam voorgekomen en dus van Z^6.

WILLEM, HERTOG VAN GULIK, MOMBOIR.

(1372—1377.)

Wij hebben boven gezien, dat, na den dood van Hertog Reinoud III, zijne beide zusters Mechteld en Maria, vertegenwoordigende de partijen der Hekerens en Bronckhorsten, de veete op nieuw deden ontbranden. Maria, moeder van eenen zevenjarigen zoon (terwijl de oudere zuster, Mechteld, kinderloos was

---

«werckluyden noch munteren en mogen wercken in onser voorn munten sy en syn van den «voorsn sermente, opdat sy mogen vervolgen ende genoech doen met hen onse voorse munten (hier volgen nadere bepalingen en privilegien).

«Gegeven tot Oyen in 't jaer ons Heeren 1373 op den 24e dach in Octobri.» *Copulaet* etc. *M. S.* N°. 3. (Bij den Heer O. KEER te Amsterdam.)

en bleef), vond bij vele Gelderschen en bij den Duitschen Keizer door dezen zoon eenen grooten steun.

Keizer Karel IV benoemde dan ook den vader des kinds, Willem, Hertog van Gulik, in den beleenbrief, te Aken in 1372 gegeven, tot: *Coadjutor ad praeessendum Ducatui Gelriensi ac Comitatui Zutphaniæ*, (zoo als staat in de vertaling bij PONTANUS, *Hist. Gelr.* fol. 300; zie ook NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. XIV), en in twee brieven door Willem, in naam zijns zoons aan de steden Doesburg, Zutphen, Arnhem, Goch en andere plaatsen gegeven, noemt hij zich: *mombaer onzes oudsten soens Willems, Hartoghe van Gelre en Greve van Zutphen.*

Aan deze voogdijschap, die van 1372 tot 1377 duurde, zijn wij de munt verschuldigd, door ons op Pl. VI afgebeeld. Zij draagt, even als eene volgende dergelijke blijken draagt van groote ruwheid van bewerking, thans van onoplettendheid des stempelsnijders. Het is een *dubbele groot* of dusgenaamde *boddrager*. De legende der vz. is:

WILhELMVS ⁑ DEI ⁑ GRA ⁑ DVX ✱ IVLISMVB ⁑ GELE'

d. i. *Willem, door Gods genade, Hertog van Gulik, momboir* (of voogd) *van Gelderland.*

In den binnenrand op de kz. staat:

✠ MOHETA ⁎ DE ⁎ VENENSI'⁎

d. i. (zie boven) *Munt van Venlo.*

Alzoo niet in Gulik, maar in Gelderland geslagen.

Omschrift van den buitenrand:

✠ BHDICTVS ⁑ QVI ⁑ VEHIT ⁑ IH ⁑ HOMIHE ⁑ DOMIIHI (sic!)

Het gewigt is slechts 2 w. 5 k., dus veel geringer dan die van de vroeger door ons medegedeelde boddragers. Tot dus verre is van deze muntsoort slechts één exemplaar bekend, dat zich in de verzameling van den Heer MEIJER te 's Gravenhage bevindt; alzoo van Z^6.

WILLEM I, VÓÓR DE OPVOLGING IN GULIK.

(1377—1393.)

Op den 29 November 1377 (1) werd de jonge Willem, thans zijn veertiende jaar ingetreden zijnde, en alzoo, volgens het gebruik dier tijden, meerderjarig verklaard, door den Duitschen Keizer met het Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen beleend, waardoor hij het regt bekwam om munten op zijnen eigen naam te laten slaan.

Deze munten kunnen onder twee groote afdeelingen gebragt worden; tot de eerste behooren die, welke met de enkele titels van *Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen* geslagen zijn, en wel van de aanvaarding des bewinds, in December 1377, tot in het jaar 1393, wanneer hij, door den dood zijns vaders, dezen in het bewind van Gulik opvolgende, zich verder ook op de munten titelde: *Hertog van Gelderland en Gulik* (ook wel eens: *van Gulik en Gelderland*) en *Graaf van Zutphen*. Zoo muntte hij verder tot aan zijnen dood in 1402, dus gedurende ongeveer *negen* jaren.

Aangezien wij nu in de *Gedenkwaardigheden* enz. van den Heer NIJHOFF, D. III, Oorkonde N°. 86, een Muntcharter van Hertog Willem van 17 September 1381 hebben, waarbij deze beveelt nieuwe munt en van anderen stempel dan tot dus verre te slaan voor al zijne landen; een Charter, zoo straks door ons nader te vermelden; zoo twijfelen wij geenszins, of de *dubbele groot* of *botdrager*, door ons afgebeeld onder N°. 3, is, benevens zijn onderdeel (N°. 4) en de beide gouden Arnhemsche of Rijnguldens, de oudste bekende munt, waarop Willem, als Hertog van Gelderland, enz. voorkomt, en wel geslagen tusschen December 1377 en September 1381.

De vz., als van alle *botdragers*, heeft tot omschrift in onder den hamerslag zeer versprongene letters:

---

(1) Zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. XXXV.

WILHELMVS : DEI : (versprongen) GRT : DVX GELR.

Op de kz. in den binnencirkel:

✠ MOHETTA * HOVTMTGE.

In den buitenrand als vroeger:

✠ BENEDICTVS : enz.

doch mede zeer versprongen.

Deze munt is van buitengemeen ruwen arbeid; zij werd te Odoorn in Drenthe in het veen gevonden, weegt 2 wigtjes, 7 korrels, en is van Z^{6}, dewijl er tot dus verre slechts één exemplaar bekend is, dat wij bezitten.

De N°. 4 schijnt een achtste botdrager geweest te zijn. Dergelijke stukjes, hoedanige wij nog maar alleen van Holland en van Megen kennen, zijn, waarschijnlijk door hunne geringheid, verloren gegaan. Wij ontleenden deze aan eene teekening, ons welwillend door den Heer JUSTEN toegezonden. Op de vz. is de leeuw met den kop naar voren (*en face*) gekeerd. Omschrift:

WILHELI DVX G.

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA : NOVTMTGE

Z. weegt 0,6 w. Is van Z^{6}.

De munt of de munten, die den overgang maakten tusschen N°. 3 en 4, zullen waarschijnlijk eenmaal wel wedergevonden worden.

Vóór de uitgaaf van het boven aangehaalde Muntcharter van Hertog Willem door den Heer NIJHOFF, d. i. tot in den jare 1839, had men omtrent de munten van dezen Vorst geene andere narigten dan de volgende, te vinden bij SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 167, tweede kolom.

„ Willem den I^{sten} uit den stam van Gulich, vierde Hertog van Gelder en „ Gulich en Grave van Zutphen, gestorven A° 1402, op zijne terugreize van „ Bohemen, heeft uit Hamburg aan de stad Wageningen geschreven, hoe hij „ met zijne Raden, Riddersehap en Steden was verdragen, zilvergeld te doen „ munten, en daarom op zware boeten beval, dat men na inhoud van den waar- „ deerbrief, daarover gemaakt, het geld zoude beuren en uitgeven, zonder iets „ anders daarin te trekken. — In een ander handvest, gegeven te Rosendaal „ op Jorisdag, betuigd hij versproken te zijn met Joost van den Tanerijen, zij-

„nen Muntmeester, dat van zijnentwege zoude mogen maken goude en zilvere „geld ende vooreerst een goude penning, geheeten *Arnhemsche Rhynsgulden*, die „gelden zoude 33 penningen. Noch een zilvere penning, geheeten een *blank*, „waarvan 33 een Rhyne gulden zouden doen; 51 een oud schild en de 17 een „koopmans gulden [d. i. voorzeker een gulden rekeningmunt of *monnoie de compte*]; „wordende 3 koopmans guldens voor 1 oud schild ofte 3 overlandsche [d. i. Duitsche] „Rhynguldens voor 2 oude schilden gereekend."

„In een ander oud handvest vinde ik meede dat 1000 oude schilden maak„ten 1650 overlandsche Rhynsguldens. Voorts *halve blanken*, *grootens*, *halve* „*grootens*, *Brabandsche*, enz."

Het hier eerstbedoelde stuk is ongetwijfeld de door ons als Bijlage medegedeelde Muntordonnantie van September 1381, en het laatstbedoelde de commissie aan den Muntmeester Joost van den Tanerijen (Tauerien? SLICHTENHORST vergist zich dikwijls in eigennamen) gegeven, schijnt na SLICHTENHORST verloren gegaan te zijn.

Onzeker is het, of Hertog Willem immer *gouden schilden* naar het voorbeeld van die des Duitschen Keizers of des Konings van Frankrijk, waarvan hij in het Charter spreekt, geslagen heeft; maar wij hebben van hem nog voorhanden den *Arnhemschen Rijnsgulden*, afgebeeld op Pl. VI.

Vz. als van de vroeger beschrevene dito munten van Reinoud III en Maria van Braband, doch thans met het omschrift:

WILH : DVX : GELR : Z : COH : T

Wat dit laatste COH : T zal moeten beteekenen, is tot dus verre onzeker.

Het gewigt dezer munt bevonden wij in een zeer ongeschonden, d. i. weinig afgesleten, exemplaar 3 w. 4½ korrels; van een ander 3 w. 2 k. Deze Rijnsgulden is niet zeldzaam, ja de meest algemeene van de oudere gouden Geldersche munten vóór Karel van Egmond.

Wij geven daarom aan denzelven slechts de Z^1.

De N°. 2, die hoogst zeldzaam is (zie deze munt vermeld in de *Revue Belge*, T. IV, page 308), heeft rondom de vz. alleen:

WILH · DVX · GELR · Z · COM

en om de keerzijde:

✠ MONETA : NOVA : DE : NOVA : MAGNA

G. weegt 3,5 w. Is van Z^6.

Van de zilveren munten, met de enkele titels van *Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen*, zijn ons stukken van driederlei grootte voorgekomen.

Tot die der eerste grootte (*blank* of *groot* geheeten? *blank* kwam van monnoie *blanche*, *groot* van monnoie *grosse*, omdat zij grooter was dan de muntjes van kleinen omvang, tot dien tijd toe in gebruik; onder de grooten waren de Tournooischen of die van de stad Tours, met *Turonus civis*, de oudste) behoort de munt, afgebeeld op Pl. IV.

Op de vz. ziet men 's Hertogen (de Vorst was in 1378 ook tot Ridder geslagen, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. XXXIX) tournooihelm, waarop de hertogelijke kroon en de cimier van paauwvederen (1), aan de beide zijden vastgehouden door twee gekroonde leeuwen (die van Gelderland en Zutphen?), in een compartiment van vier bogen; alles gelijk wij zulks reeds vroeger beschreven bij de munt van Hertogin Mechteld, te Huissen geslagen. Omschrift:

✠ WILHELM ⁑ DVX ⁑ GELRIE ⁑ Z ⁑ COMIS ⁑ ZVTPH'

Kz. Een gebloemd kruis, even als op gemelde munt van Mechteld. Omschrift:

✠ BEHEDICT ⁑ QVI ⁑ VEHIT ⁑ I ⁑ HOMIHE ⁑ DHI

De op Pl. VII, onder N°. 6, afgebeelde munt verschilt alleen in het omschrift der kz. van de laatstvorige. Dat omschrift is thans:

✠ MONETA ⁑ DE ⁑ OPIDO ⁑ HERDERWICENS'

N°. 7 heeft: ✠ MOHETA HOVIMAGIEHSIS

N°. 8 de fout: ✠ MOHETA en daarna een ander afscheidingsteeken NOVMIAGIEHSIS.

N°. 9 is een *halve groot* en dus de helft der voorgaande. Het omschrift der vz. is:

✠ WILHELM ⁑ DVX ⁑ GELRIE ⁑ Z ⁑ COM ⁑ ZVTH

Dat der kz.:

✠ MONETA ⁑ HOVIMAGIEHSIS

Z. weegt 1,2 w. Is van Z^6.

De munt onder N°. 10 afgebeeld heeft:

(1) Deze type komt ook voor op de Hollandsche munten van die dagen. Zie die van Graaf Willem V (1345—1359) en van Aalbrecht (1359—1404).

✠ MOHETT * DE * TERHEMENSIS

welk elkendig Latijn geene verwondering moet baren; het komt in vele stukken der middeleeuwen voor.

De enkele grooten wegen ieder juist 2 w. en zijn van Z^3.

Ons zijn, tot dus verre, geene vierendeelen dezer muntsoort voor Nijmegen voorgekomen, maar ongetwijfeld hebben zij bestaan; zie het Muntcharter. Deze soort van kleine munten geraakte het ligtelijkst verloren. Voor Arnhem echter beelden wij zulk een vierendeel af onder N°. 11. De voorzijde is als der heele en halve, alleen met uitzondering dat de gecimierde helm met zijne supports thans niet in een versiersel van vier bogen, maar alleen binnen een parelcirkel besloten is. Omschrift:

✠ WILHELM ⁝ DVX ⁝ GELR' *

Op de kz. ziet men een veel minder versierd kruis, dan op de vorige munten voorkomt; het strekt zich thans bijkans tot aan den rand der munt uit. Omschrift: MON | ETT | TER | NEM.

Z. weegt 0,5 w. Is van Z^5.

Onder N°. 12 en 15 beelden wij twee geheelen van eene muntsoort af, die of de *groot* of de *blank* der muntordonnantie des Hertogs is; maar wie zal ons thans zulks mededeelen?

Op de vz. van N°. 12 ziet men alleen den gekroonden tournooihelm in een compartiment van zes bogen. Omschrift als vroeger.

Op de kz. vertoont zich een eenvoudig vierbeenig kruis, tusschen welks beenen de letters der vier hoofdsteden:

T N R S.

Zijnde de voorletters der woorden: *Arnhem*, *Nijmegen*, *Roermond* en *Sutphen*.

Het omschrift is:

✠ MONETT ⁝ NOVT ⁝ DE ⁝ TERNEMENSIS.

De munt weegt 2 wigtjes. Is van Z^3.

Twee korrels meer dan de helft van dit gewigt bevonden wij dat te zijn van de onder N°. 13 afgebeelde munt, zijnde de halve der voorgaande. Zij heeft op de vz. tot omschrift:

✠ WILHELM ⁝ DVX ⁝ GELR ⁝ Z ⁝ COM ⁝ ?

Op de kz. staat:

✠ MONETA : NOVA : DE : TERNEMS

Deze munt is van Z^3.

N°. 14 is een vierde gedeelte, en heeft op de vz. alleen den Tournooihelm zonder supports. Omschrift:

✠ WILHELM : DVX : GELRE.

De afbeelding der kz. wijkt niet af. Omschrift:

✠ MONETA : DE : TRNEMS.

Z. weegt 0,6 w. Is van Z^5.

De N°. 15 verschilt alleen van de N°. 12 in het opschrift:

✠ MONETA : NOVA : DE : NOVA : MTGENSIS (sic!)

terwijl het gewigt 22 korrels, en dus iets meer dan van de N°. 12 is, maar zulks kan aan eenige afslijting van deze toegeschreven worden. Is van Z^5.

De onder N°. 16 afgebeelde is de helft der vorige munt. Is van Z^6.

Misschien bestonden ér ook van deze muntsoort *achtste* gedeelten. Men vergelijke het muntje van Theodericus, Heer van *den Berg*, in onze Afdeeling: *Munten der Geldersche Heeren en Steden*, en zie ook de Muntordonnantie van Hertog Willem op: *Hollandsche van twee penningen.*

WILLEM I, NA DE OPVOLGING IN GULIK.

(1393—1402.)

Thans gaan wij over tot de munten van onzen Hertog, geslagen nadat hij, door het overlijden zijns vaders, dezen in het bewind over het Hertogdom Gulik was opgevolgd, en dus in of na het jaar 1393 en vóór het einde van 1402 geslagen:

N°. 1 biedt ons eenen *Johannes-goudgulden* aan; eene muntsoort, die in de tweede helft der veertiende eeuw zeer algemeen was, en vroeger reeds in andere landen voorkomt.

Vz. Johannes de Dooper, met den kruisstaf in de hand en met den nimbus om het hoofd. Omschrift:

✠ WILH' DVX : GELR' IVL' CO' Z'

Kz. De wapens van Gelderland en Gulik in één schild vereenigd, en afgebeeld door twee elkander aanziende klimmende leeuwen. Het groote schild is omringd door drie wapenschildjes; aan de bovenzijde regts en links die van het Duitsche Rijk en Gelre (?), van onder dat van Gulik (?); alles gevat in een compartiment van drie bogen en even zoo vele de bogen vereenigende spitse sieraden. Aldus worden al de wapenschilden omklemd, van waar sommigen de in deze eeuw gebruikelijke benaming van *Clemmergulden* afleiden, doch het woord komt van de *clymmende* (klimmende) Geldersche leeuwen.

Omschrift:

∘ MONE | TA : GEL | RIHA.

Dit laatste woord is ons op geene andere Geldersche munt voorgekomen.

Het gewigt is 3 w. 5½ korrel, en de waarde zoude thans ongeveer vijf guldens zijn. Is van Z^6. Berust bij den Heer O. KEER te Amsterdam.

N°. 2 is een *groot*, die in de afbeelding alleen daarin van de N°. 5 op Pl. VI, uit het eerste tijdvak der regering van Willem, verschilt, dat het helmteeken thans uit den vossekop van Gulik bestaat. Het omschrift is:

✠ WILHELM ⁑ DVX ⁑ IVLIACENS ⁑ Z ⁑ GELR' ⁎

De kz. met het gebloemde kruis heeft weder het omschrift:

✠ BEHEDICT ⁑ enz.

Z. weegt als vroeger. Is van Z^5.

De N°. 3 heeft op den helm eenen vossekop van eenigzins andere gedaante; ook zijn de leeuwen, die tot supports dienen, thans gekroond. Het omschrift is:

✱ WILHELMVS ⁑ DVX ⁑ IVLIACENS ⁑ Z ⁑ GE

Op de kz. staat in den rand:

✱ BEHEDICT ⁑ QVI ⁑ VEHIT ⁑ I ⁑ HOMIE ⁑ DOM

Z. weegt als de vorige. Is van Z^6.

De nummers 4, 5 en 6 bieden ons drie munten aan, alle te Arnhem vervaardigd, en waarvan ons nimmer een Nijmeegsche stempel is voorgekomen.

Zij zijn, indien wij ons niet zeer bedriegen, de heele, halve en vierde *grooten* of *blanken*, in de Muntordonnantie van 1381 vermeld en thans, met bijvoeging van den Gulikschen titel, ook van stempel veranderd.

De type der vz. van alle drie is de tournooihelm, vastgehouden door twee leeuwen, en gedekt door de kroon en cimier van paauwevederen; thans is echter het wapenschildje, dat in het cimier gezien wordt, het zaamgestelde wapen van Gelderland-Gulik, namelijk de twee leeuwen. Vier boogjes of ogiven vereenigen aan de benedenzijde der munt de pooten der leeuwen, die den helm vasthouden. Het omschrift is:

WILH : DVX : GELR : IVLIT : Z : COM : ZVT.

Alleen sommige exemplaren van N°. 6 hebben: COM : ZV.

Op de kz. van allen vertoont zich het eenvoudige vierbeenige kruis uit vroegere eeuwen, reikende tot aan de einden der munt; tusschen de beenen ziet men de eerste letters van de namen der vier hoofdsteden:

N. T. R. S.

Nijmegen, *Arnhem*, *Roermond*, *Sutphen*.

Het omschrift der N°. 1 is:

MONETT | NOVT | ◦DE | TERNEM | MENSIS

Deze weegt 2 w. 6½ k. Is van Z^4.

Het omschrift der N°. 5 is:

MONET | T : NOVT | DE : TER | NEMENS

Deze weegt 1 w. 9 k. Is van Z^5.

Het omschrift der N°. 6 is:

MONET | T * NOVT | DE * TER | NEMES *

Wegende 9 k. Is van Z^6.

Eenige der bovenstaande munten zijn, kort na de bekrooning van dit werk, uitgegeven door den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN (Nijmegen, 1847), en zijn ook vermeld in de *Revue Belge*, T. IV, page 308 en 309.

Onder N°. 7 geven wij eene munt, vroeger beschreven (doch niet afgebeeld) in den Catalogus van DE MILAN VISCONTI, te Utrecht uitgegeven in 1786, 8°. Het is een groot van Roermond, hebbende op deszelfs voorzijde eenen gekroonden en gecimierden open helm, van voren te zien, boven een versierd wapen-

schild, waarop zich de Guliksche en Geldersche leeuwen achter elkander vertoonen. Omschrift:

⁑ WILH ⁑ DVX ⁂ IVL' ⁑ Z ⁑ GEL' ⁂

Op de kz. ziet men een, in sierlijke krullen en kleine leliën eindigend, vierbeenig kruis binnen eenen parelrand.

Omschrift:

MONETA ⁑ RVREMVNDENSIS ⁂ ✠

Ons tegenwoordig exemplaar weegt 2 wigtjes 4 korrels. Is van Z^6.

Afgebeeld bij de ROIJE VAN WICHEN onder N°. 9, en vermeld in de *Revue Belge*, T. IV, page 398.

Een ander door ons gezien exemplaar heeft een kruisje, in plaats van de lelie boven aan de kz. Is van Z^6.

De munt, onder N°. 8 afgebeeld, verschilt op hare vz. van de vorige slechts daarin, dat, in plaats van een vierveldig wapenschild, thans alleen een schild gezien wordt met de twee *elkander volgende* leeuwen van Gulik en Gelder. Het omschrift is het zelfde.

De kz. verschilt mede alleen door het omschrift, dat thans is:

MONETA ⁑ EIRELENDENSIS ⁑ ✠

d. i., gelijk men meent: *Munt van Erkelens*, eene plaats, thans tot het Koningrijk Pruissen, regeringsdistrikt Aken, behoorende, doch oudtijds maakte zij een deel van Opper-Gelder uit.

Deze munt, van zeer slecht zilver, weegt 2 w. 5½ k., dus ongeveer als de *boddragers* of *dubbele grooten*, ons vroeger voorgekomen. Is van Z^5.

Onze N°. 9 heeft de zelfde afbeeldingen op de voor- en keerzijden, doch het omschrift der keerzijde is thans duidelijker, als zijnde:

MONETA ⁑ EIRKLEINDENSIS ⁑ ✠

Z. weegt als de vorige. Is van Z^6.

Zie eene dergelijke afgebeeld bij DE ROIJE VAN WICHEN onder N°. 5, en nog eene met *moneta eirelendesis*, vermeld in de *Revue Belge*, T. IV, page 308.

De N°. 10, eene zeer sierlijke munt, waarschijnlijk mede een *groot*, heeft op de vz. een staande wapenschild met vier leeuwen, (bevattende in 1 en 4 Gulik, in 2 en 3 Gelderland) gedekt door den gekroonden open helm, van voren

te zien, waarboven een bos van paauwevederen, met het ronde wapenschildje daarin. Omschrift:

⁂ WILLh' ⁂ DV⁂ ⁂ IVL ⁂ Z ⁂ GEL'.

Vijf bloempjes, twee boven en twee onder aan de munt, zetten dezelve sieraad bij (ook worden de verkortingen der woorden, gelijk men ziet, door sterretjes aangeduid).

De kz. bevat een in sierlijke krullen en leliën eindigend vierbeenig kruis. In den rand ziet men het omschrift:

MONETA ⁂ VENLONSIS ⁂ CIVIS ⁂ ⚜

De lelie vervangt het anders steeds gebruikelijke kruisteeken.

Dit laatste *civis* zal eene navolging zijn van het opschrift *turonus civis* op de grooten van Tours en de in navolging derzelve geslagene munten uit het einde der dertiende en het begin der veertiende eeuwen. Daar nu het woord *moneta* op deze munt voorkomt, is het woord *civis* geheel overtollig.

N° 11 wijkt in twee opzigten van de N°. 10 af:

1°. Komen aan wederzijde van den helm op de vz. twee versiersels te voorschijn, waarvan de bovenste naar lelieschepters, de onderste eenigzins naar bisschopsstaven gelijken, doch deze laatste zijn zulks stellig niet.

2° In het omschrift der keerzijde, dat thans is:

MONETA ⁂ WENLONSIS ⁂ CIVITT' ⚜

voor *Venlensis Civitatis* (munt van de stad *Venlo*). Vroeger troffen wij steeds het woord *oppidum* aan, om eene stad aan te duiden.

Z. weegt als de vorige. Is van Z^{e}.

Zie de N°. 10 en 11 vermeld in de *Revue Belge*, T. IV, page 308.

Onder N°. 12 deelen wij een *groot* mede, hebbende op deszelfs vz. twee nevens elkander regtop geplaatste wapenschilden, regts het zamengestelde van Gulik-Gelderland, links dat van Zutphen. Boven dezelve 's Hertogs verkorte naam:

WILhELI'

Omschrift:

✠ WILhELMVS ⁘ DV⁂ IVLIE ⁘ GELRE

Kz. Om een eenvoudig kruis in het midden der munt in den binnencirkel:

✠ MONETA ⋆ VENDEL.

en met krijgszuchtige ontwerpen vervulden voorganger ligt onopgemerkt hadden kunnen blijven. Getuigen hiervan zijn zijne verordeningen op het Muntwezen van den 14 Maart 1402 (dus slechts ééne maand na het aanvaarden der regering) en den 29 November 1405, waarbij niet alleen een nieuwe muntslag bevolen en de waarde der gangbare *binnen*- en buitenlandsche munten geregeld wordt, maar ook perk gesteld aan de ongeoorloofde winzucht der wisselaren, de uitvoer van biljoen verboden, en aan de stad, waar de Munt zou gevestigd zijn, het voorregt vergund, om twee harer Schepenen of Raden als Waardijnen te stellen, nevens diegenen, welke van 's Hertogs wege deze bediening zouden uitoefenen (1).

Het Muntcharter van 14 Maart 1402 laten wij hier achter volgen als Bijlage letter E; dat van 29 November 1405, door ons gevonden in het *Geldersch Placaatboek*, App. Col. 165—167, gelijk het eerste in NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden*, D. III, *Oorkonde* N°. 253, meenen wij niet te behoeven mede te deelen, aangezien de aanhef van hetzelve alleen eene bevestiging bevat van 's Hertogen uitdrukkelijken wil, om zijnen onderdanen nieuw inlandsch geld te verschaffen. Daar het nu duidelijk is, dat Reinoud IV reeds in 1402 *nieuwe* gouden en zilveren munten beval te slaan, betuigen wij niet te begrijpen, hoe J. KNIPPENBERG in zijne *Hist. Eccl. Ducatus Geldriæ* (Bruxellis 1719, 1 Vol. 4°), pag. 113 zeggen kan: "Porro cum contractus omnes ac mercatus externo "nummo defectu Gelrici, longo jam usu triti, in Geldria peragerentur, novam "Reinaldus monetam auream atque argenteam examinati ponderis ac valoris "praslo Gelriae signari jussit, litteris ea de re a° 1405 in vespera S. Andreae "Apostoli expeditis." Dat is, ten behoeve onzer lezers, die het Latijn niet genoegzaam magtig mogten zijn, vertaald: "Verder als alle overeenkomsten en "handelszaken met vreemd geld, bij ontstentenis van Geldersch, dat door lang- "durig gebruik afgesleten was, plaats grepen, heeft Reinoud bevolen, dat men "goud- en zilvergeld van juiste zwaarte (of gewigt) en waarde met den Gelder- "schen stempel zoude slaan, en gaf daaromtrent een bevelschrift uit in het jaar "1405, op den dag voorafgaande aan den feestdag van St. Andries."

(1) NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. CIII.

Hoe kon toch het Geldersch geld *door langdurig gebruik afgesleten zijn*, daar Hertog Willem nog in 1381 en in 1388 nieuw geld had laten munten? Wij voor ons meenen, dat de Geldersche muntstukken door de buitenlandsche oorlogen van Hertog Willem meerendeels het land uit geraakt waren, en dat men gebrek aan geld, vooral aan inlandsch geld, had; verder, dat door KNIPPENBERG geene kennis werd gedragen (even min door J. SMETIUS, die in zijne *Chronijk van Nijmegen*, bl. 98, ook alleen van de Muntordonnantie van 1405 gewag maakt) van het Muntcharter van 14 Maart 1402, dat in 1839 het eerst door NIJHOFF, volgens het oorspronkelijke in de brandkas te Arnhem voorhanden, werd uitgegeven.

Van Reinoud IV bezitten wij nog een *dubbele groot* (misschien ook *zilveren schild* genaamd), op zijnen naam en in zijn domein van Venray (eene kleine plaats in Limburg bij Roermond gelegen) geslagen, vóór hij den ridderslag ontvangen had, en toen hij dus nog slechts den titel van *Jonkheer* droeg. Als broeder des regerenden Vorsten mogt hij in zijne eigene domeinen het regaal van den muntslag uitoefenen, even als de Heeren van den Berg, van Bronckhorst, van Buren, enz. op hunne Erfgoederen (zie die munten in onze Afdeeling: *Munten der Steden en Heeren van Gelderland*).

Op de vz. dezer munt, welke wij op Pl. IX onder N°. 5 hebben afgebeeld, ziet men Reinoud's wapenschild, zijnde de Guliksche leeuw, in een versiersel van zes bogen. Het omschrift is:

✠ REINALDVS : DE : IVLIA : Z : GELRIA

Op de kz. raakt een kruis met deszelfs punten tot aan de randen der munt; tusschen de beenen van het kruis staan de letters:

M. H. E. R.

zijnde de eerste der namen van vier plaatsen rondom *Venray* gelegen, zoo als men meent.

M is Meerlo.
H — Horst.
E — Elsteren.
R — Robroek.

Het omschrift is:

MONE | TT : NOV | T : VENR | TDENSIS.

Het stuk weegt 2 w. 8 k. Is van Z^5.

De N°. 6 is een *enkele groot*. De vz. verschilt alleen daarin, dat er aan de inspringende hoeken geene sieraden te zien zijn. Het omschrift is:

✠ REINTLD : DE : IVLIT : Z : GELRIT

Op de kz. luidt het omschrift thans:

MONE | TT : VE | NRTD | ENSIS.

De letters tusschen de beenen van het kruis staan thans in eene andere rigting, en de ꝛ van den dubbelen groot heeft nu de gedaante eener R.

Z. weegt 1,74 w. Z^5.

Onder de gouden munten van Reinoud als *Hertog* geslagen (vóór zijne verheffing mogt hij even min als de Geldersche Heeren *goud* munten, hoewel ook later dit misbruik begon in te sluipen) meenen wij in de eerste plaats te moeten vermelden het *schild*, door ons afgebeeld onder N°. 1. Het was eene in een groot deel van Europa en ook in de verschillende Nederlandsche gewesten zeer algemeene munt in de veertiende en de eerste helft der vijftiende eeuw (zie onder anderen onze afdeeling: *Holland* onder Aalbrecht van Beijeren enz.; *Utrecht* onder Floris van Wevelikhoven; *Vlaanderen* onder Lodewijk van Male, enz.).

Op de vz. bevindt zich de Hertog, gezeten op eenen Gothischen zetel met allerlei sieraden; hij houdt een opgeheven zwaard in de regterhand, en rust met de linker op het Geldersche wapenschild. Het omschrift is:

REINTLDVS * DEI * GRT * DVX * IVL * Z * GEL * CO * ȝ.

Op de kz. bevindt zich een in sierlijke bloemen eindigend kruis in een versiersel van vier bogen. In den rand leest men:

✠PC · (d. i. Christus) VINCIT · ✠PC · REGNAT · ✠PC · IMPERAT

d. i. Christus overwint, Christus regeert, Christus beveelt.

Wij vonden deze munt in onderscheidene Beeldenaars, onder anderen in die van 1552 (Gend bij Joos Lambrecht) en van 1575; tot dus verre kwam ons dezelve echter nergens in het oorspronkelijke voor.

Tijdens hare uitgifte schijnt deze munt den naam van *gulden*, d. i. *gulden-* of *gouden munt* gedragen te hebben; althans wij vinden noch in de Muntordonnantiën van 1402 en 1405, noch in het Prijsantwoord van HEYLEN, noch in

het werk van GHESQUIÈRE dit stuk onder de benaming van *schild* vermeld. Deze laatste noemt, op bladz. 41, deze munt uitdrukkelijk *florin*, en zegt, dat zij een gehalte had van 18 karaat 2 grein, en een gewigt van 2 engels, 3 azen.

N°. 2 biedt ons de afbeelding aan eener uiterst zeldzame gouden munt, waarvan wij echter nimmer een oorspronkelijk exemplaar, noch ook zelfs ergens eene afbeelding, mogten aantreffen. Ze is ons alleen bekend geworden door eene zilver-vergulde proefmunt of *piedfort*.

Vz. Een engel *en face*, die het Geldersche wapenschild voor zijne voeten houdt. Omschrift:

✠ REINALD ⁑ DVX ⁑ IVL ⁑ GEL Z CO.

Op de kz. zit de Maagd Maria, als Koningin des Hemels gekroond, met het kind Jezus op haren schoot, in eenen Gothischen zetel, terwijl het wapenschild van Arnhem zich aan hare voeten bevindt. Omschrift:

AVE ⁑ MARIA GRACIA ⁑ PL' ⁑

d. i. de groet des Engels: *Ave Maria gratia plena* (Zijt gegroet Maria, enz.).

Het opgeven van gewigt en graad van zeldzaamheid komt hier, na het boven medegedeelde, niet te pas.

Onder N° 3 is door ons afgebeeld een *goudgulden* van onzen Hertog, hebbende op deszelfs vz. Johannes den Dooper in het kemelsharen kleed, met een stralenkrans om het hoofd, en met een staf, waarop zich een kruis bevindt, in de hand, terwijl een kruisje tusschen zijne voeten gezien wordt. Het omschrift luidt:

S · IOHANNES BABTISTA ✱

Als muntteeken heeft deze vz. waarschijnlijk dit leeuwtje.

De kz. vertoont ons in een versiersel van vier bogen even zoo vele wapenschilden; boven aan een dubbelden arend voor Arnhem (waar, buiten alle kijf, gelijk wij hierna zien zullen, de munt geslagen was); in het midden de schilden van Roermond, Nijmegen en Zutphen; van onder, naar het schijnt voor de symmetrie, een fantaisiewapen. Het omschrift is:

✠ DVX · REINALD : IVL · Z · GEL · Z · COMIS · (sic!) ⁑.

Men ziet de fout van *Comis* voor *Comes*.

Dit geldstuk was eene gemeenschappelijke munt voor Gelderland en Gulik,

even als de door ons onder N°. 4 afgebeelde goudgulden voor Gulik geslagen, die op deszelfs vz. weder het beeld van Johannes den Dooper heeft. Het omschrift is thans:

REIN DVX IVLI GEL CO ȝ.

De kz. bevat het vereenigd Geldersch-Guliksche wapenschild, omringd door drie kleine wapenschildjes; alle te zamen in een compartiment omklemd; eene type, die wij het eerst onder Willem I ontmoet hebben. Deze schildjes zullen thans die van het Rijk, Gelre en Gulik zijn. Het omschrift is:

MONE | TA DE | IVLIA*

d. i. Munt van Gulik.

HEYLEN zegt, bl. 109 en 110, dat onder Reinoud IV gemunt zijn geworden Geldersche Rijders, Geldersche Rijnguldens of Arnhemsche guldens, Blaauwguldens en Reinaldus-guldens. Is deze opgave juist en te vertrouwen? Van *Geldersche Rijders*, onder Reinoud IV geslagen, hebben wij niets kunnen ontdekken. De *Blaauwguldens* hebben hoogstwaarschijnlijk hunnen naam ontleend van het onderste wapenschildje op de kz. van N° 3, dat iets heeft van de *blaauwe* ruiten in het Beijersche wapen.

De onder N° 3 afgebeelde munt zal een *Reynaldus-gulden* geweest zijn van hooger allooi; zie HEYLEN, bl. 109. GHESQUIÈRE, die deze munt mede afbeeldt (Pl. III, N° 2), geeft op bladz. 140 haar gehalte op als te zijn van 20 karaat, 8 grein, en het gewigt als van 2 engels, 6½ aas. Wat onze exemplaren betreft, weegt de munt N° 3: 3 w. 2¼ k. Zij is van Z^3.

en de N° 4: 3 w. 3¼ k. ——— Z^4.

Wij weten niet, tot welke der bovenstaande munten wij het volgende Extract uit den Inventaris der Archiven van Keulen moeten brengen, ons welwillend door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERG medegedeeld.

„N° 17 (1402?). Alia littera Reinaldi ducis Gelriæ de florenis suis in anno cudendis, auf 23 half krait feines, ein grain auden off ouen and derselbigen gulden sollen 66 gehen auff eine Cölnische marck, and solle yeder derselben gulden gelten drey marck and fünff schilling.„

Omtrent de verhouding der Geldersche met de Hollandsche gouden munt, lezen wij in het Charterboek van VAN MIERIS, op het jaar 1411 (D. IV, bl. 166):

Gelresche Ryns-Guldens	30 gr.
Guilielmus Hollands-Gulden	
Gelresche-Gulden (Blau-Guld.)	21½ gr.
Reynaldus-Gulden	19 gr.

En op het jaar 1415 (VAN MIERIS, D. IV, bl. 306):

Aernhemsche Gelresche-Gulden die men nu slaet op den Ryn-Gulden	31 gr.
Oude Wilhelmus Hollandsche Gulden	
Reynaldus Gelresche-Gulden	20 gr.
Gelresche Blau-Gulden	22 gr.

Wat de zilveren munten dezer regering betreft, wij geven ze verder op Pl. IX van N° 7 tot N° 16.

En wel onder N° 7 en 8, in de eerste plaats, den *dubbelen groot*, en in de tweede, N° 9 en 10, den *cleyne* (of enkele) *groot*, beide bedoeld in de Muntordonnantie van 14 Maart 1402.

Op de vz. dezer munten ziet men de wapens van Gulik en Gelre in eene schuinsche rigting naar elkander gekeerd, gedekt door de prachtige helmen en helmteekens, aan dezelve eigen, waarvan de Guliksche, kenbaar aan den vos tot cimier, ons thans voor de derde maal, doch op andere wijze, voorkomt. Het omschrift luidt:

REINALD' · DVX · IVL · Z · GEL · Z · CO · ʒ ·

Op de kz. ligt, bij N° 8, het Arnhemsche wapenschild op het midden van een kruis, dat tot aan de randen der munt reikt, terwijl er zich vier leeuwen tusschen de beenen van het kruis bevinden. Omschrift:

MONET | A · | NOVA · ARNEMENSIS ⁑

N° 7, aan welks bestaan wij, terwijl er *enkele* en *halve grooten* van dien stempel voorkomen, niet kunnen twijfelen, en die wij daarom, hoewel slechts in omtrek, lieten afbeelden, zal tot omschrift hebben:

MONET | A · NOVA | NOVIM | AGENS'

De type van den *cleynen* of enkelen *groot* is gelijk aan die van den dubbelen, met uitzondering dat de vermelding van Gelderland thans vóór die van Gulik in het omschrift voorkomt.

Het gewigt van N° 8 is 3 w. 3 k., van N° 9 en 10 1 w. 2 k.

Onder N° 9 en 10 geven wij afbeeldingen van den *enkelen groot*, te Nijmegen en te Arnhem geslagen. De voorstellingen zijn de zelfde, doch het omschrift der vz. luidt thans:

REINALD' · DVX · IVL · Z · GEL · Z · CO · ʒ

Dat der kz. van N° 9:

MONET | A ∘ NOVA ∘ | NOVIM | AGENS'

Dat van N° 10 is:

MONET | A · NOVA · | ARNEM | ENSIS ⁝

Het gewigt is 17 korrels.

N° 11 en 12 waren, volgens grootte en gewigt, *halve grooten*. (Gewigt 7 k.)

De vz. is gelijk aan die van N°. 1 en 2; de kz. van N°. 11 heeft tot omschrift:

MONET | A · NOVA | NOVIM | AGENS'

terwijl N° 12 de woorden heeft:

MONET | A · NOVA | ARNEM | EHSIS.

De N° 13, een exemplaar van anderen stempel, heeft op de vz.:

REINAL : DVX · IVL · Z . GEL ·

en op de kz. (in andere verdeeling tusschen de beenen van het kruis):

MONE | TA NO | VA ∘ AR | NEME

Door zware afslijting weegt dit stuk slechts 5 korrels.

Een ander stuk heeft: *Moneta nova Arne*, en weegt 6 korrels.

N° 8 is van Z^2; N° 9 van Z^5; N° 10 van Z^4; N° 11 van Z^5; N° 12 van Z^4; N° 13 van Z^3.

Van de in de Ordonnantie vermelde zeer kleine stukjes van een *Brabandsch* en een *Hollandsch* zijn ons, tot op de gravure der Platen, nimmer exemplaren voorgekomen. Zij zullen, buiten twijfel, in dien tijd wel in groote menigte voorhanden geweest zijn, doch bij opgravingen, juist om hunne schijnbare nietigheid en den slechten staat van bewaring, als welke muntjes gewoonlijk bij het losmaken uit den klomp, waarin zij doorgaans vereenigd zijn, aan stuk breken, of bij het schoonmaken vernietigd worden, verwaarloosd zijn geworden.

In ons *Supplement* geven wij echter onder N° 6 de afbeelding van een, ons later geworden, zeer klein muntje, van de zelfde type als de N° 11, 12 en

13, doch dit muntje heeft geen opschrift hoegenaamd. Op de vz. ziet men de twee naar elkander gekeerde wapenschildjes met hunne helmteekens. Op de kz. het kruis, waarop het wapenschild van Arnhem. Tusschen de beenen vier leeuwtjes.

Daar dit muntje $\frac{1}{3}$ van het gewigt van N° 11—13 heeft (0,2 w.), gissen wij, dat het de in de Ordonnantie vermelde *Hollandsche* zal geweest zijn.

Onder N° 14, 15 en 16 geven wij een *dubbelen*, een *enkelen* en een *halven groot*, allen van den zelfden stempel, namelijk op de vz. de twee wapenschilden van Gelre en Gulik, thans horizontaal geplaatst en gedekt door den helm van Gelre. Omschrift:

REINALD'. DV✱. IVL · Z · GEL · Z · CO · ʒ ·

Op de kz. een eenvoudig kruis, tot aan den binnenrand reikende; tusschen deszelfs beenen twee arenden en even zoo vele leeuwen.

Omschrift van N° 14, wegende 26 korrels: MONETA ∘ NOVA ⁝ DE ⁝ ARNEMENS ⁝ Is van Z^2.

Omschrift van N° 15, wegende 13 korrels: MONETA ∘ NOVA ⁝ DE ⁝ ARNEMEN' Is van Z^3.

Omschrift van N° 16, wegende 7½ korrels: MONETA ∘ NOVA ∘ ARNEMEN' Is van Z^5.

ARNOLD OF AARNOUD.

(1423—1472.)

Thans gaan wij over tot de langdurige, maar onrustige regering van Hertog Aarnoud, van 1423 tot 1472. Bij het kinderloos overlijden van Reinoud IV werd Aarnoud van Egmond, ten gevolge van een verbond tusschen Bannerheeren, Ridderschap en Steden, en naar aanleiding van erfregt, tot Hertog verkozen. Aarnoud was een zwak Vorst, die eerst in langdurigen oorlog met het Sticht van Utrecht gewikkeld werd en later door zijne eigene onderzaten zoodanig in het naauw werd gebragt, dat hij genoodzaakt was in 1472 al zijne landen te

verpanden aan den magtigen Karel den Stouten, Hertog van Bourgondië, zich alleen het vruchtgebruik daarvan gedurende zijn leven voorbehoudende.

Omtrent de veelsoortige gouden en zilveren munten van dezen ongelukkigen Hertog heeft de tand des tijds ons geene Charters doen overblijven. In het IVe Deel der *Gedenkwaardigheden* van NIJHOFF, geheel aan Aarnouds regering gewijd, vinden wij niet één stuk van dien aard, zoodat wij grootendeels in den blinde moeten rondtasten.

Omtrent de gouden munten zullen wij straks zien, dat HEYLEN ons eenige, zeer weinige, mededeelingen geeft; omtrent de zilveren en koperen hebben wij hoegenaamd niets kunnen opsporen. Maar hing vroeger de muntslag, het gehalte en gewigt der munten bijkans geheel van de willekeur der Geldersche Hertogen af, onder Aarnouds regering kwam daarin eene groote verandering, en kregen Ridderschap en Steden ook regt van toezigt over de Munt, blijkens de Verbondbrieven, tusschen gemelde Ridderschap en de Steden van Gelre met Hertog Aarnoud, van 17 April 1436.

Onder de punten namelijk, waaromtrent men was overeengekomen, en die de Hertog zoude bezegelen, wordt aangaande de munt het volgende gevonden:

„ Item so onse genedige here in synre huldinge hoechlic gelaeft heeft, dat hy „ mit synre ritterschap ende vier hoeftsteden eyns werden sal eynre munten, „ daeryn hy nae oren [haar] guetduncken sal doen slaen golt ende silveren gelt; „ dat dat soe geschie, ende dat dat oick nyet gelicht en werde [dat is: niet ligter gemaakt, op geene geringere waarde vervaardigd] buten oren weten ende „ guetduncken.“ Zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. IV, *Oorkonden* bl. 132; ook *Geldersch Plakaatboek*, Appendix, bl. 184.

Eene dusdanige overeenkomst, waarbij een Hertog van Gelre zich laat berooven van een zijner grootste regalien, het regt der Munt, aan zijne voorgangers in het hoog bewind uit Keizerlijke gunst (eerst van het *zilveren* geld door Keizer Rudolf, later van het *gouden* door Keizer Lodewijk van Beijeren, gelijk wij vroeger zagen) geschonken, waarbij hij zich verbond, daarvan geen gebruik te zullen maken dan onder goedkeuring en medeweten van de Edelen en Steden in zijn gebied, wordt in geen der vroegere Verbondsbrieven gevonden, zoo als die zijn opgenomen in de *Gedenkwaardigheden* van NIJHOFF. Men zie den

Verbondsbrief der Steden van Gelderland van 1 December 1343, D. II, *Oorkonden*, bl. 1, en dien van de Ridderschap en Steden van Gelre, den 3 Mei 1418, D. III, bl. 347. Hetgeen NIJHOFF bij het vermelden van dien laatsten brief aanteekent omtrent den toenemenden invloed der Edelen en Steden van Gelderland op het bewind des lands, blijkt dus in dezen nog veel krachtiger; in eene aanteekening zegt hij: „Het verbond, dat hier volgt, mag, als getuige „van den toegenomen invloed der Ridderschap en Steden, en van hun blijk„baar tegenwigt aan het Vorstelijk gezag, onder de belangrijkste oorkonden „gerekend worden, welke uit de Geldersche oudheid tot ons zijn gekomen."

Na veel tegenstribbelens moest Aarnoud zich ook wel aan het toezigt van Ridderschap en Steden op de Landsmunt onderwerpen.

Wij hebben alzoo munten van Aarnoud, geslagen vóór den invloed van den Verbondsbrief, en dus tusschen 1423 en 1436 vervaardigd, en daarna de munten, onder den invloed van gemelden Verbondsbrief, en dus van 1436 tot omstreeks 1472, geslagen. Wij kunnen deze echter, bij gemis aan de noodige bescheiden, onmogelijk van elkander onderkennen.

Wat de gouden munten uit deze regering betreft, zoo zijn er van dezelve vijf verschillende voorhanden.

De eerste is de *Rijder*, door ons afgebeeld op Pl. IX, onder N° 1. Dezelve heeft op de vz. 's Hertogen beeldtenis te paard en in tournooikleeding, met uitgetogen zwaard, naar de regterzijde gekeerd.

In de afsnede der munt staat:

* GEL *

en in den rand:

ARNOLD ⁘ DVX * GEL * IVL Z COMES ⁘ ⁘

Op de kz. rust het Geldersche wapenschild op een niet groot, in bloemen eindigend, kruis. Omschrift:

MON' * NOVA * AVREA * DVCIS ⁘ GELRE.

Deze *Rijder* komt in uiterlijke gedaante overeen met die, welke Hertog Filips de Goede van Bourgondië voor Holland, Vlaanderen, Henegouwen, enz. heeft laten slaan, en welke wij ook in andere Afdeelingen van ons werk hebben afgebeeld.

Dit stuk weegt 3 w. 4 k. en is van Z^3.

Verder weten wij omtrent dezen Gelderschen *Rijder* niet anders mede te deelen, dan hetgeen wij vonden bij HEYLEN, bl. 109.

„ De *Geldersche Rijders* waeren in de XIVe [lees XVe] eeuw zeer bekend: „ hunnen alloy was van 20 karaten, 6 greyn, en hun gewigt van 2 engels, „ 5 asen (1).

„ Bewys hiervan wegens den trap van alloy, vinde ik in b. B, bl. 35, ende „ wegens 't gewigt in de evaluatie des jaers 1499, alwaer zy staen tegen 74 in „ 't mark. Dus ook in de evaluatien der jaeren 1516 en 1520. MS. by my.„

Wij gissen toch, aangezien wij geene andere Geldersche Rijders uit de vijftiende eeuw kennen, dan die van Aarnoud, dat dit de zelfde munt zal zijn.

Onder N° 2 deelen wij, naar eene ons welwillend door den Heer JUSTEN verstrekte teekening, den *halven Rijder* van Arnold mede, van welke muntsoort slechts één exemplaar bekend is, door gemelden Heer JUSTEN later voor eene hoogstaanzienlijke som overgedaan aan den Russischen Staatsraad en beroemden Numismaticus, Baron VON REICHEL, te St. Petersburg.

Beeldtenis en omschriften zijn volkomen de zelfde als van den geheelen Rijder.

Wat de *Arnoldus-guldens* betreft, van welke wij er vier verschillende laten volgen op Pl. X, vermeldt HEYLEN eerst in den tekst, bl. 110 en 111:

„ Zy waren (zoo het schynt) tweederlye, de eerste houdende in alloy 12 ka- „ raten, en van 92 in 't mark, de andere van 10 karat 1 greyn in alloy en van „ 82 in 't mark.

„ Van de eerste schijnt gewag te zyn in het aerdig boeksken: *Tresoor van de „ Gewigten*, bl. 270, alwaer op deézen voet staen hunnen alloy en gewigt. Edit.

---

(1) Dat hier eene fout schijnt te schuilen, en er veel latere *Geldersche Rijders*, op dat allooi geslagen, bedoeld kunnen worden, meent GROEBE, *Beantwoording*, enz., bl. 96, Noot 1: doch sommige door ons geteekende *Arnoldus-guldens* schijnen wel een gehalte van 20 karaat te hebben; misschien hadden zijne *Rijders* dat ook. Van deze zagen wij er slechts drie, en zonder *essai* is het niet mogelijk de waarheid te vinden. Er bestaat niet ééne Muntordonnantie van Hertog Aarnoud meer. Ware er zoodanige omtrent de Rijders nog te vinden, dan zou de zaak spoedig duidelijk zijn. Voor alsnog houden wij het er echter stellig voor, dat niet HEYLEN, maar de Heer GROEBE zich vergist.

„ Amst. 1668: doch in de evaluatie des jaers 1433, onder Philip den Goeden „ gemaekt, leéze ik: de *Arnoldus Arnhemsche Guldens 2 engels weégende* (bij MIERIS, D. IV, bl. 1034), weézende dit tegen 80 in 't mark. Van de tweede „ in het boek A, bl. 90, alwaer zy doór de muntmeesters des jaers 1627 aldus „ staen in alloy geschat: en wat hun gewigt raekt, in eene evaluatie des jaers „ 1499 vinde ik hun op gestelde zwaerte.„

En daarna meldt HEYLEN ons in eene aanteekening:

„ Volgens eene evaluatie des jaers 1433, zijn er zelfs voór dit jaer 3 verschil- „ lende *Arnoldus Guldens* gemunt geweést, alle ongelijk in weêrde, te weéten „ de eerste *Arnoldus Guldens* van 75 in 't marc waeren gesteld op 2 sch. 1 den. „ 18 myten. — De tweede van gelyken gewigt, op 1 sch. 10 den. 13 myten. — „ De derde van 78 in 't marck op 1 sch. 6 den. 3 myten (MS. by d' Heer „ Gerard) welk veél verschillig is van het geéne hier voór bewys is bygebragt; „ doch geensints nog alle duysterheyd weg neémt, mits naer voórs. tyd-stip de „ boven gemelde konnen gedeeltelyk gemunt zyn.„

Bij zulk een aanmerkelijk verschil tusschen het gehalte der gouden munten, waarschijnlijk door geldgebrek van den Hertog veroorzaakt, is het geenszins te verwonderen, dat in 1436 de Ridderschap en Steden de gelegenheid aangrepen, om dusdanige, ten verderve des lands leidende, wanorde te doen ophouden (1).

---

(1) Hoewel GROEBE in zijne *Beantwoording der Prijsvraag over de Munten*, Brussel 1835, 4°, HEYLEN's werk aanhaalt, spreekt hij slechts van ééne soort van Arnoldus-guldens, namelijk van die, welke volgens de *Plakaten van Vlaanderen*, D. III, bl. 554, een gehalte hadden van 10 karaten 1 grein, bij een gewigt van 1 engels 23 azen, zoodat er 92 stuks een mark uitmaakten. Wat deze muntsoort in onderscheidene tijden gold, geeft GROEBE (bl. 95) op als volgt:

In 1499	. . .	*f* — 14½
1522	. . . .	» — 15½ à 16
1526	. . .	» — 16 / 14½
1539b	. . . .	» — 15
1548	. . .	» — 15
1552	. . . .	» — 15

Op Pl. X deelen wij, onder N° 3, de afbeelding mede van den gewonen *Arnoldus-gulden*, met den Johannes den Dooper op de vz. en de wapens van Gelderland in 't midden, en die der drie hoofdsteden Arnhem, Nijmegen en Zutphen, en nog een vierde schild in de rondte. Omschrift der kz.:

DV✻ ◦ TRNOLD' ◦ GEL ◦ Z ◦ IVL ◦ Z ◦ COMIS ◦ ȝ ◦

Men ziet, dat de fautive spelling van *Comis* steeds behouden bleef.

Het gewigt is 3 w. 1 k.

Onder N° 4 deelen wij eenen anderen *Arnoldus-gulden* mede, gelijk wij er een in type bijkans gelijken, althans weinig afwijkenden, onder N° 1 afbeeldden. Men ziet, dat het onderscheid zich alleen tot geringe afwijkingen bepaalt. Deze afwijkingen bestaan daarin, dat rondom de afbeelding van Johannes den Dooper thans gelezen wordt:

TRNO' ✻ DV✻ GEL Z IVL Z G ȝ'

terwijl de omklemming der wapenschilden op de kz. nu binnen een ander boogversiersel plaats vindt, en die wapenschildjes zelve thans alle wezenlijk bestaande zijn, doch gedeeltelijk anders gerangschikt dan op de vorige munt. N° 1 blijft Arnhem; N° 2 is thans Zutphen; N° 3 misschien mede Zutphen; doch het schild bevat een leeuwtje; N° 4 bevat mede een leeuwtje, en moet misschien Roermond vertegenwoordigen. Het omschrift is:

✻ MON' | NOV' | TER ✻ | ✻ NEM ✻

In 1559	. . . .	*f* —	18
1572 tot in			
1575 niet genoemd.			
1576[a]	. . . .	» 1	2
1576[b] tot in			
1579[a] niet genoemd.			
1579[b]	. . . . .	» 1	2
1579[c]	. . . .	» 1	2½
1579[d]	. . . . .	» 1	3

Terwijl zij sedert 1581 niet meer voorkomt.

Langzamerhand verdween zij door versmelting tot andere muntsoorten of door de hand der goudsmeden tot verschillend gebruik, waardoor zij thans eene groote zeldzaamheid, zelfs in de Muntkabinetten, geworden is.

Door ons afgebeeld naar het tot dus verre *eenige* exemplaar in de verzameling des Heeren o. KEER te Amsterdam.

G. weegt 3,1 w. Is van Z^6.

Onder N° 5 ziet men de afbeelding van eene tot dus verre mede uiterst zeldzame munt van onzen Hertog, waarschijnlijk in het laatste deel van deszelfs regering geslagen. Zij heeft op de vz. den Hertog met mantel en muts en uitgetogen zwaard in de hand, staande, en van voren te zien, alles van keurige bewerking, vooral de plooijen van het kleed en de riem om het lijf. Het is een der fraaiste ons bekende munten uit de middeleeuwen. Omschrift:

* TRNOLD' * DV* * GEL * Z * IVL' * Z * GO' 3'.

De kz. is als die der Clemmerguldens, doch thans is van de drie schildjes het wapenschildje van Arnhem niet links, maar regts van boven op de munt geplaatst, zijnde de beide andere schildjes met leeuwen, (Gelre en Gulik?) en is de dubbelstaartige leeuw van Gelderland duidelijk gekroond. Omschrift:

MONETA * | NOVA * GE | LRENSI' *

De rand der munt is, tusschen de woorden, vol sterretjes, tot sieraden.

Het gewigt is 3 w. 4 k. Z^5.

Wat de N° 6 betreft, op de vz. ziet men den Hertog staande, in het harnas, en getooid met eene groote muts, houdende een opgeheven zwaard in de regterhand, en den linkerarm gebogen, waarvan de hand op de heup rust. Omschrift:

TRNOLD' DV* GEL Z IVL' Z GO' 3'

Kz. Het Geldersch-Guliksche schild in een omgeefsel van vier bogen, in ieder van welke zich een klein wapenschild bevindt. Omschrift:

MON' · NOV' · NOVIMT' ·

Uit de verzameling van Professor SERRURE te Gend.

G. weegt 3,1 w. Is van Z^6.

N° 7, op deze Plaat, heeft op de vz. het Geldersche wapenschild, liggende op het midden van een eenvoudig vierbeenig kruis, dat tot aan de randen der munt reikt. Omschrift:

TRNO | DV* * G | EL Z IV | L Z GO 3'

Op de kz. liggen, in eenen driehoek, drie wapenschildjes; van onder staande dat van Gelderland; links, in de schuinte, een schildje, waarop de wapens van

Nijmegen en Roermond; regts een dito, waarin Arnhem en Zutphen. Een roosje vertoont zich te midden van deze drie schildjes. Omschrift:

MONETA * NOVA * TVRETA * GELR'

Tot dus verre kennen wij deze munt niet in het oorspronkelijke, maar ontleenen haar aan het *Supplément au Catalogue des Monnoies en or du Cabinet Impérial de Vienne*, Pl. XLVIII, N° 7 et 8.

Is van Z^6.

Thans overgaande tot de zilveren, biljoenen, en koperen munten van Hertog Aarnoud, moeten wij daarbij herhalen, hetgeen wij reeds boven zeiden, dat ons uit geene Muntordonnantie hoegenaamd eenig licht kon geworden, aangezien deze alle verloren schijnen gegaan te zijn. Wij geven hare beschrijving dus alleen volgens de door ons uit niet minder dan *elf* Kabinetten bijeengebragte munten.

Onder N° 8 deelen wij, in de eerste plaats, uit het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, een *dubbele groot* mede; verder, onder N° 9 en 10, uit andere Kabinetten, een *enkele* en een *halve* dito. De eerste heeft op de vz. de type der munten van Reinoud IV, door ons afgebeeld op Pl. IX, onder N° 7 en 8, namelijk de schuins geplaatste wapenschilden van Gulik en Gelre, doch het wapen en helmteeken van eerstgemeld Hertogdom bevindt zich thans aan de regterzijde der munt. Omschrift:

ARNOLD : DV : GEL Z IVL Z COMES 3VT'

Op de kz. ziet men een sierlijk kruis, met een rosetje in deszelfs hart, terwijl de wapenteekens van Nijmegen, Roermond, Zutphen en Arnhem tusschen de vier beenen des kruises geplaatst zijn; iets wat zeer sierlijk is, en der munt een fraai aanzien geeft. Omschrift:

✠ MONET | A : NOVA : | TERNEM | ENSIS :

Het gewigt is 3½ wigtje. Bevindt zich in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage; ook nog in eene andere verzameling; zij is dus van Z^5.

De *enkele groot*, N° 9, is in afbeelding als de N° 1, alleen ziet men een klaverblaadje tusschen de wapens. Het omschrift is:

ARNOLD DV GEL Z IVL Z C' 3V'

De kz. als van de N° 1. Omschrift:

MONET | T : NOVT | TERNE | MENSI

Het gewigt van één exemplaar bevonden wij 22 korrels; van een ander 19 dito.

De *halve groot*, N° 10, is in verbeelding en omschrift als de *heele*. Omschrift:

MONET | T : NOV' | TERNE | MENSI

Gewigt 13 korrels. N° 9 is van Z^5; N° 10 van Z^3.

Onder N° 11 geven wij de afbeelding van een *dubbelen groot* van denzelfden stempel als de op Pl. IX, onder N° 14, medegedeelde van Hertog Reinoud IV; verder nog, onder N° 12, die van een *halven groot*, daar wij de *enkele* tot dus verre niet konden ontdekken. Op dezen laatsten ziet men, in plaats van beurtelings arenden en leeuwen tusschen de beenen van het kruis, de eerste letters van de namen der vier hoofdsteden.

Gewigt 2,6 w. en is van Z^5.

N° 12, ons alleen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage voorgekomen, is van Z. B., weegt 0,45 w. en is van Z^6.

Onder N° 13, 14 en 15 vindt men drie onderling in type zeer weinig verschillende munten.

N° 13 schijnt een *dubbele groot* of dusgenaamd *zilveren schild* te zijn geweest.

Vz. Het geheele veld bedekt door het ronde wapenschild van Gulik-Gelder; de Geldersche leeuw gekroond. Omschrift:

✠ TRNOLD' : DV* : GELREN ◦ Z IVL' Z GOMES : 3'

Tusschen het kruis, dat op de kz. tot aan den buitenrand reikt, en dat hoogst eenvoudig is, staan de voorletters der namen van de vier hoofdsteden:

N R S T

terwijl het omschrift luidt:

✠ MONET | T : NOVT | GELRE | NSIS :

Deze munt, die 3 w. 1 k. weegt, gold, volgens de Beeldenaars van 1544 en 1566, alstoen 1 stuver en 1 neghenmanneken. Is van Z^3.

De N° 14 was de *enkele groot*. Op de vz. en ook op de kz. ziet men de zelfde afbeelding als op die van den dubbelen groot, doch het omschrift der vz. is thans:

✠ TRNOLD' : DV* : GEL' : Z : IVL : Z : GOMIS 3' :

en dat der keerzijde:

✠ MONET | A : NOVA | DE : GEL | RENSIS.

Z. weegt 1,8 w. en is van Z^6. Door ons ontleend uit de verzameling van den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

De N° 15, een *halve groot*, heeft, bij de zelfde afbeeldingen, om de vz.:

✠ ARNOLD' DVX GEL Z IVL Z COMES * Y'

om de kz.:

✠ MONET | A NOV | A GELR | ENSIS *

Z. weegt 1,1 w., is van Z^6, en mede uit de verzameling van den Heer STRICKER.

De N° 16, op Pl. XI, welks naam waarschijnlijk *groot* was, heeft op de vz. het Geldersche wapenschild schuins geplaatst; op hetzelve staat een fraai versierde helm van Gelderland, ter wederzijde door leeuwen vastgehouden. Omschrift:

ARNOLD' DVX : GEL Z IVL Z C Y'

Tusschen de vier beenen van het kruis op de kz. ziet men de vier wapenschilden der hoofdsteden. Het schildje of rosetje op het midden der munt is op het eenige exemplaar dezer munt, ons tot heden voorgekomen, en in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool voorhanden, niet zigtbaar. Omschrift:

MONET | A ⁑ NOVA | NOVIM | AGENS'

alzoo binnen Nijmegen geslagen.

Het gewigt is 2 wigtjes. Is van Z^6.

De N° 17, op deze Plaat, die even veel als de vorige munt weegt, en dus de zelfde muntsoort schijnt geweest te zijn, heeft echter eene geheel andere type.

Vz. Het wapenschild van Gulik-Gelderland, regtop staande, gedekt door de beide helmen, regts die van Gulik. Omschrift:

ARNOLD' * DVX GEL * Z * IVL * Z * CO' ƷV'

Op de kz. een van binnen open kruis, welke opening tusschen vier boogjes besloten is. Tusschen de beenen van het kruis twee leeuwen, en even zoo vele dubbele arenden: de laatste stellen de wapenschilden van Nijmegen en Arnhem; de leeuwen, met hunne ondergeplaatste attributen, Zutphen en Roermond voor. Omschrift:

✠ MONET | A * NOVA * | AERNE | MENSIS.

Z. weegt 2 w. en is van Z^5.

N°. 18 biedt ons wederom een *dubbele groot* (dit toch houden wij voor het

waarschijnlijkst) van de grootste zilveren munten aan, even als al de munten uit die dagen, van zeer slecht zilver.

De vz. (terwijl ons *verschillende* stempels zijn voorgekomen; twee exemplaren waren in de fundamenten van eene oude kerk te Well in Limburg, ten jare 1845, gevonden) bevat het schuins geplaatste wapenschild van Gelderland-Gulik, gedekt door een gekroonden helm met lambrekijns van Gelderland.

Omschrift:

DVX TRHOLD · GEL Z IVL · Z · COS : D : ʒ.

Dit laatste beteekent: *Comes de Zutphen.*

Op de kz. rust het Arnhemsche wapenschild op een eenvoudig kruis, dat tot aan de randen der munt reikt. Omschrift:

MONETA | NOVA · D · | TERRA | MENSIS

De letter D in dit omschrift toont weder aan, hoe gebrekkig de kennis van het Latijn in die dagen was bij hen, die het toezigt over de muntzaken hadden.

Het gewigt is 2 w. 6 k. Is van Z^5.

De vz. van N° 19 bevat alleen de twee helmen met cimieren, zoo als die op de Geldersche en Guliksche wapenschilden voorkomen. Gelderland links, Gulik regts. Omschrift:

✠ TRNOLD' · DVX : GEL : IVL : COMES : ʒVIT' ·

Op het midden van het eenvoudige kruis der kz. rust het Geldersche wapenschild; tusschen de beenen des kruises ziet men de voorletters der vier muntsteden:

D R S T

Omschrift:

✠ MONE | TA : NOV | A : GELR | ENSIS :

Slecht zilver. Het gewigt is 3 wigtjes en is van Z^4.

Onder N° 7 in ons Supplement geven wij een *twee derde* groot van Arnold, na het afdrukken onzer Pl. XI in den omtrek van Maastricht gevonden, en ons medegedeeld uit het Kabinet van den Baron MICHIELS VAN VERDUYNEN aldaar.

Type en omschriften zijn volkomen de zelfde. Slecht zilver; weegt 2 wigtjes en is van Z^6.

In ons Supplement geven wij onder N° 8 de afbeelding eener munt, ons door den Heer SLANGEN, bij Roermond, medegedeeld, die misschien in waarde

de helft was van onze N° 15; althans de type der vz. is de zelfde. Het omschrift is op het einde iets meer verkort.

Op de kz. rust het Arnhemsche wapenschild op een zeer eenvoudig gevoet kruis. Omschrift:

✠ MONETA NOVA · TERNEMENSI

Z. weegt 1 w. en is van Z^6.

Onder N° 9 geven wij mede in het Supplement een zeer slecht bewaard koperen muntje, dat geheel de type heeft van, doch een vierde kleiner is dan onze N° 15.

Het weegt 0,03 w. en is van Z^6. Uit onze verzameling.

Onder N° 20 komt voor eene kleine munt, die wel den naam van *halve groot* heeft kunnen dragen; met zekerheid kunnen wij daarvan echter niets melden. Dezelve heeft op de vz. geene andere afbeelding, dan die van den gecimierden helm van Gelderland, omringd ter linker- en ook ter regterzijde door twee rosetjes. Omschrift:

✠ ARNOLD' DV✲ GEL IVL COM ȝ.

Op de kz. vertoont zich een in het midden eenigzins versierd kruis, tusschen welks vier beenen eenig krulsieraad. Omschrift:

⁝ MONE | TA NOV | A ⁝ GEL | RENI

Het gewigt is 11 korrels.

Onder N° 21 geven wij een zeer klein biljoen muntje (slechts 3 korrels wegende), dat op de vz. niets anders heeft dan het Geldersche wapen, vullende het geheele veld, met uitzondering alleen van het opschrift:

(AR)NOLD‹ D✲ GEL Z IVL C ȝ.

Op de kz. ziet men het Arnhemsche (of Nijmeegsche, 't is niet te onderscheiden) wapenschild op een eenvoudig kruis, dat zich tot aan den binnenrand van het muntje uitstrekt. Omschrift:

✠ MTA NOV(A G)ELRENS

Misschien was dit muntje, volgens de type der vz., de helft van N° 15, en zal dan de waarde van een vierde groot gehad hebben. Is van Z^6.

Eindelijk geven wij, onder N° 22, de oudste, ons voorgekomen, *koperen* munt van Gelderland, waarschijnlijk geslagen in de laatste jaren der regering

van Hertog Arnold, toen het geld van zuiver of rood koper eerst in de Nederlandsche gewesten in gebruik begon te komen.

Vz. De gekroonde en gecimierde Geldersche wapenhelm, naar de regterzijde gekeerd. Omschrift: ARNOLD * DVX * GELR

Kz. Een in verbreede punten eindigend, tot aan den binnenrand van het muntje zich uitstrekkend, vierbeenig of dusgenaamd Karolingisch kruis. Omschrift:

✠ MONETA * NOVA * TERNE

K. weegt 0,3 w. en is van Z^5. Ons tot dus verre alleen bekend in de verzameling des Heeren J. F. G. MEIJER te 's Gravenhage.

Sedert 1458 had Adolf, de zoon van Hertog Arnold, zich steeds aan het hoofd der misnoegden in Gelderland bevonden, en gemeene zaak gemaakt met Nijmegen en andere plaatsen, die als in openbaren oorlog met den vader verkeerden. Filips, Hertog van Bourgondië, blies het vuur van tweedragt aan en ruide, in verstandhouding met Katharina van Kleef, Adolfs moeder, den zoon tegen den vader op. In 1465 werd de zwakke Hertog door Adolf in het kasteel van Buren opgesloten, en maakte deze zich van de regering meester. In 't laatst van 1470 wist Karel de Stoute Adolf aan zijn hof te lokken en hem bij verrassing het bevel tot loslating van Arnold te ontwringen. Toen Adolf in de uitspraak van den Bourgondiër niet berustte, nam deze daaruit aanleiding om hem gevangen te zetten. Eerst na den dood van Karel, die in Januarij 1477 plaats had, werd hij ontslagen (1).

Men zoude vermoeden, dat in het tijdvak van 1465 tot 1470 Adolf in de gelegenheid was geweest om munt te laten slaan, doch in niet één Kabinet is ons eenig muntstuk met zijnen naam, noch ook ergens eenig Muntcharter van hem voorgekomen. Trouwens hij had geen oogenblik rust en alles was in de war.

Het eenige bewijs, dat Adolf voornemens kan geweest zijn munt te slaan, vinden wij in de vermelding bij NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. IV, *Oorkonden*, bl. 428, dat hij, bij de bevestiging der vrijheden en voorregten van de stad Roermond, zich, naar het voorbeeld zijner voorgangers, die zulks ook steeds gedaan hadden, het regt van *munt* en wissel voorbehield.

---

(1) NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. V, bl. XXXVI.

In 1470 werd Aarnoud in de regering hersteld, maar reeds in 1472 gaf hij, afgemat door de onaangenaamheden, die de aanhangers van Adolf, aan welker hoofd zich zijne eigene gemalin bevond, hem zonder ophouden berokkenden, zijn land in pandschap over aan Hertog Karel van Bourgondië, en hij stierf niet lang daarna, te weten op den 24 Februarij 1473.

KAREL DE STOUTE.

(1473—1477.)

Nadat Keizer Frederik den Bourgondischen Hertog met Gelderland beleend had, en deze dus bezit van hetzelve wilde nemen, verzetteden de voornaamste steden van dat gewest zich echter tegen hunnen nieuwen Heer. Hij belegerde daarop Nijmegen, en maakte zich in 1473 van deze stad meester (1), in welke hij de Hertogelijke munt vestigde.

Omtrent de munten van Karel den Stouten voor Gelderland, zoo straks door ons te beschrijven, zijn ons door den Heer C. PIOT, Ambtenaar bij de Archiven van het Koningrijk België te Brussel, merkwaardige bijzonderheden medegedeeld in het IIe Deel van de *Revue de la Numismatique Belge* (Bruxelles 1845), bl. 251—253. Alvorens tot deze mededeeling over te gaan, spreekt de Heer PIOT over de munten van Karel den Stouten in het algemeen, en zegt:

„Les monnaies de Charles le Téméraire, quoiqu'appartenant à une époque „assez rapprochée de nous, sont celles, frappées par les ducs de Bourgogne, „sur lesquelles nous avons le moins de renseignements. Ceci n'a rien d'éton„nant, lorsqu'on reflêchit au caractère de Charles. Né guerrier et toujours en „lutte ouverte contre les intrigues et les difficultés suscitées par la politique de „la France, il avait fort peu de moments à donner aux soins de l'administration „de sa monnaie.

---

(1) Zie het een en ander uit gelijktijdige bronnen omstandig bijeengetrokken bij NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. V, bl. IX—XIV.

„Nous avons cependant quelques documents à communiquer concernant la mon-„naie du Téméraire; car il devait bien songer un peu, quoiqu'il le fit rarement, „à la monnaie, ce nerf de la guerre.

„Il fit, peu de temps après la mort de son père, Philippe le Bon, le 13 „Octobre 1467, une ordonnance générale sur les monnaies, conçue d'après les „conseils des députés des différentes provinces *de par deçà*.

„Il resulte," enz.

En verder, met betrekking tot Gelderland, zegt hij:

„Enfin il se décida à faire battre monnaie dans la Gueldre."

Zie overigens *Revue*, page 251—253; wij laten dat stuk hier achter volgen, als Bijlage onder letter F.

Hoewel Karel, gelijk wij zoo even zagen, in den aanvang van zijn bestuur over Gelderland, te Nijmegen liet munten, schijnt echter de inrigting eener Algemeene Rekenkamer te Mechelen er invloed op gehad te hebben, dat de Geldersche Munt weldra naar de verblijfplaats van den Stadhouder, t. w. Arnhem, overgebragt werd.

De Heer NIJHOFF zegt in zijne *Gedenkwaardigheden*, D. V, bl. XXV, dat de inrigting der Algemeene Rekenkamer te Mechelen daarop inzonderheid berekend was, om het raderwerk van het gansche geldelijk beheer, met draden, die te Mechelen zamengehouden en daar bestuurd werden, in beweging te brengen. Daarom was haar ook aanbevolen, kennis te nemen van den toestand van het Muntwezen, en, in overleg met de Muntmeesters in de verschillende gewesten onder Karel's heerschappij, voorslagen te doen tot verbetering der daarbij bestaande misbruiken.

Nadat nu Karel aanvankelijk te Nijmegen had laten munten, werd, misschien ten gevolge der genoemde verordeningen, te Mechelen eene nieuwe instructie voor den Muntmeester in Gelderland ontworpen, welke nu te Arnhem die bediening zou uitoefenen.

Onder N° 83 zijner *Oorkonden* in gemeld Ve Deel, vermeldt de Heer NIJHOFF een stuk van 30 April 1476, waarbij JASPAR HEYLICH JORDAANSZOON, poorter te Arnhem, in de Rekenkamer des Hertogs van Bourgondië te Mechelen verschenen, aanvaardt „de bediening van meester-particulier van de Munt des

„ Hertogs in den lande van Gelre te Arnhem, zoo als wijlen Adriaan van Lokeren „ dat ambt tot dien tijd toe bediend had.„ NIJHOFF meent ook, dat de „ In- „ struction pour le maistre particulier de la monn. de Gheldres „ tot het jaar 1476 moet gebragt worden (zie onze Bijlage G), terwijl het blijkbaar gelijktijdige afschrift in het Register, waaruit hij het ontleende, onmiddellijk volgde op datgene, waarbij ons de Muntmeester particulier te Arnhem kenbaar wordt, en hetwelk de dagteekening van 30 April 1476 draagt.

Onder Hertogin Maria vinden wij de Munt te Nijmegen en te Arnhem gevestigd.

In de eerste plaats deelen wij op Pl. XI vijf onderling verschillende *St. Andriesguldens* van Karel mede, omtrent welker gehalte en het aantal der daarvan geslagene stukken wij naar onze uit de *Revue* ontleende opgaven in de *Bijlage* verwijzen. Zij hebben alle op de vz. de afbeelding van den Heiligen Andries ten voeten uit, met zijn eigenaardig kruis in de hand. Omschrift:

SANCTVS ⁘ (of ook wel alleen SANCT ◦) ANDREAS.

Op de kz. rust het wapenschild van Bourgondië op een eenvoudig kruis; dit wapenschild is vierveldig; in N° 1 en 3 Nieuw-, en in N° 2 en 4 Oud-Bourgondië; het wapen, tot surtout dienende, is dat van *Gelderland*.

N° 1. KAROL ⁘ DEI ⁘ DVX ⁘ BRG ✶ GE ⁘

N° 2, wegende 3 w. 3 k., heeft tot omschrift:

KAROLI ⁘ DVX ⁘ ⁘ BVRG ⁘ ⁘ GELRE

en N° 3: KARO ⁘ DVX ⁘ BVRG ⁘ GELD ⁘

Op de N° 4 zal men zien, dat ter zijde van het hoofd des Heiligen twee bloempjes staan, en dat daar het kruis vóór de S van *Sanct* komt, en op N° 5 ziet men drie bloempjes nevens des Heiligen hoofd.

De omschriften der keerzijden verschillen mede.

N° 4 heeft: KAROLI ⁘ DI ⁘ GRA ⁘ DVX ⁘ B ⁘ VR ⁘ GEL

N° 5: KARO ⁘ DVX ⁘ BVRG ⁘ ⁘ Z ⁘ GEL ⁘

Zij zijn zeer zeldzaam, meest van Z^{e}, en daarom lieten wij ze alle afbeelden.

N° 1 is ontleend aan de verzameling van Professor SERRURE, te Gend.

N° 2 aan die van den Heer KEER te Amsterdam.

N° 3 aan onze eigene verzameling.

N° 4 aan de verzameling van den Heer STRICKER.

N° 5 aan die van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN.

Pl. XII biedt ons, onder N° 6, de afbeelding van eenen *vierdubbelen groot* of dubbelen stuiver aan, door het volk in der tijd *dobbel vuurijzer*, in onze dagen in België *briquet* genaamd, ten gevolge van het Bourgondische vuurijzer, dat op de vz. der munt aangetroffen wordt; op die vz. namelijk ziet men twee naar elkander gekeerde zittende leeuwen, die er zeer mismaakt uitzien, en veel gelijken naar de wit porseleinen voorstellingen van deze diersoort, hoedanige de Oostersche volken, bijzonder de Chinezen, vervaardigen. Tusschen de koppen der leeuwen nu vertoont zich het Bourgondische vuurstaal; het omschrift is:

✠ ⁝ KAROL ⁝ DEI ⁝ GRA ⁝ DVX ⁝ BVRG ⁝ GELD ⁝

Op de kz. ligt 's Hertogen zaamgesteld wapenschild op een kort gebloemd kruis, dat alleen door eenen muntkundigen als kruis herkend wordt. Omschrift:

✠ ⁝ SALVV ⁝ FAC ⁝ PPLM ⁝ (populum) MVVM ⁝ DNE ⁝ (domine) ⁝

d. i. *Heer behoed uw volk;* eene Bijbelplaats aan den Psalmdichter ontleend.

Deze munt weegt 2 w. 5 k. en is ongetwijfeld de *denier de 4 gros*, waarvan er 80 in het Trooische mark gingen, en die op een gehalte van X penn. Koningszilver (d. i. van ongeveer $\frac{5}{6}$ *zuiver* zilver), volgens de hier achter door ons medegedeelde Ordonnantie moesten geslagen worden, en, gelijk het jaartal van onze munt aanwijst, werkelijk geslagen zijn.

De N° 7, 8, 9 en 10 zijn alle onderling verschillende stempels van het jaar 1475. N° 7 heeft op de vz.:

✠ ⁝ KAROLVS ⁝ DEI ⁝ GRA ⁝ DVX ⁝ BVRG ⁝ ⁝ GELR ⁝

en op de kz.:

✠ SALVVM ⁝ FAC ⁝ PPLM ⁝ MVVM ⁝ DNE ⁝ 14∧5 ⁝

Weegt als de vorige.

De N° 8, 9 en 10 wijken alleen in de omschriften der voorzijden af.

N° 8 heeft:

⁝ KAROL ⁝ DEI ⁝ GRA ⁝ DVX ⁝ BVRG ⁝ GELDR ⁝

N° 9:

✠ KAROLVS ⁝ DEI ⁝ GRA ⁝ DVX ⁝ BVRG ⁝ GEL

en daarna een voorover liggend leeuwtje.

N° 10:

⁑ KAROL ⁑ DEI ⁑ GRA ⁑ DVX ⁑ BVRG ⁑ GELD ⁑

Zij zijn alle van Z^5.

Onder N° 11 geven wij eene zilveren munt, zijnde de *dubbele groot*, *stuiver* of *zilveren denier* van V penningen Koningszilver, waarvan in de *Muntrekening* melding gemaakt wordt, en van welke er mede 80 in een Trooisch mark gingen.

Vz. Een met den kop regts gekeerd zittende leeuw houdt het wapenschild van Bourgondië, door dat van Gelderland gedekt, met den regter voorpoot vast. Omschrift:

✠ KAROLVS ⁑ DEI ⁑ GRA ⁑ DVX ⁑ BVRG ⁑ Z ⁑ GEL ♣ ⁑

Men ziet, dat de titel van *Graaf van Zutphen* op de zilveren, even als op de gouden munten, niet meer vermeld wordt; trouwens werd zijn gezag aldaar weinig erkend.

Kz. Een in fraaije krullen eindigend, versierd kruis. Omschrift:

✠ BENEDIC ⁑ HEREDITATI ⁑ TVE ⁑ 1 ⁑ 4 ⁑ A ⁑ 4 [illegible]

De spreuk luidt vertaald: *Zegen uwe erfenis* [*o Heer!*], en is ontleend aan de *vulgata*-vertaling der Psalmen van DAVID.

Het gewigt is 2 w. 4½ k.; doch zal waarschijnlijk wel 2 w. 8 k., zoo niet meerder geweest zijn. Is van Z^4.

Onder N° 12 vindt men de afbeelding van den *groot*, het *half vuurijzer* of den *halven stuiver*. Vz. Het bovenste halve gedeelte eens staanden leeuws, waaronder in eene soort van afsnede drie, op andere vijf, sterren. Omschrift, na eene lelie (een muntteeken, dat op de Geldersche munten van die dagen veel voorkomt, en waarschijnlijk aanduidt, dat zij te Roermond vervaardigd zijn):

KAROL ⁑ DI ⁑ GRA ⁑ DVX ⁑ BVRG ⁑ GEL ⁑ ♣

Op de kz. een versierd, en daardoor bijna onherkenbaar, kruis, tusschen welks vier uiteinden bloemsieraden gezien worden. Omschrift:

BENEDIC ⁑ AIA (anima) ⁑ MEA ⁑ DNO (domino) ⁑ 14A4

d. i. weder volgens de *vulgata*-vertaling der woorden van den Koninklijken Psalmdichter: *Loof, mijne ziel, den Heer.*

Dit muntstukje weegt 1 w. 7½ k., komt nog van een of twee latere jaren voor, en is voor al die jaren van Z^5. Onder N° 11 geven wij in het Supplement

de afbeelding van de zeer afwijkende type van het jaar 1476. Men vergelijke die, vooral op de voorzijde, met de zoo even beschrevene van 1474. Volgens deze Muntrekening werd dit stuk genoemd *gros Flandres*, zijnde juist volgens de type van den Vlaamschen groot uit die dagen geslagen, en wel ten getale van 131 uit het Trooische mark, op een gehalte van 4 penningen Koningszilver, d. i. dus slechts $\frac{8}{24}$ deelen fijn zilver inhoudende.

Zietdaar al de munten, welke wij van Hertog Karel van Bourgondië hebben kunnen opsporen. De Heer I. A. NIJHOFF, Archivarius van Gelderland, heeft in der tijd, lang vóór de uitgave van zijn in Augustus 1851 in het licht gegeven Ve Deel der *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, de goedheid gehad ons mede te deelen, dat op het jaar 1476 voorkomt in het Archief van Gelderland in het *Boek*, te vinden onder *Charters* N° 3, L. F. fol. 6—8, eene *Instruction pour le maistre particulier de la monn. de Gheldres.* Wij laten dat stuk hier achter volgen onder Bijlage letter G. Volgens die *Instruction* moest vervaardigd worden de *florin de Bourgogne* (d. i. de St. Andries-gulden) *tel que parcydevant a esté fait.*

Overigens in zilver een *denier à X den. argent le roy*, dus even als vroeger; een *denier à V den. argent le roy*, en een *denier à XIV den. argent le roy*, mede beide als vroeger.

Terwijl het stuk verder inhoudt: *„et icy ne sera faite nulle mencion des de- „niers de demi groz, quart de groz, ne autre noire monnoie.„*

Of er echter, overeenkomstig deze *Instruction*, wezenlijk munt geslagen is geworden, is ons nergens gebleken.

MARIA.

(1477—1482.)

Na den vroegen dood des Hertogen, door zijn sneuvelen in den slag van Nancy, ten jare 1477, verviel de regering aan zijne eenige dochter Maria, van welke ons geene Muntordonnantie, maar wel de Muntmeestersrekening, Bijlage

H, doch geene gouden munt tot dus verre is voorgekomen. Dat er zoo weinig Geldersche munt van Maria voorkomt, meenen wij eensdeels aan hare korte regering, anderdeels aan den verwarden staat der zaken in Gelderland, gedurende en kort na die regering, te moeten toeschrijven.

Waarschijnlijk zal er wel een gouden Andries-gulden en een dubbel vuurijzer van haar met der tijd gevonden worden. De Heer REISTORFF van Nuis (Neusz) zeide ons eenmaal de laatste munt gezien te hebben, immers naar hij meende.

Volgens bovenvermelde Muntmeestersrekening (Bijlage letter H) zijn er te Nijmegen en te Arnhem vervaardigd door den bij openen brieve, gegeven te Namen, aangestelden Bernaert Proyss, Meester particulier van de Munt, tusschen 22 Maart 1480 en 12 November 1482, aan „gulden penningen, geordineert tot „xix karaten fyns gouts in alloye," enz. — „gealieert met vier karaten fyns „silvers ende een karaet coopers ter remedien in alloye van eenen xii^{ten} deel van „eenen karate van lxxij in den snede int troyssche merck," enz. enz. — 3702 penningen. Van deze is tot dus verre niet één teruggevonden.

Verder aan: „penninghen van den fynen zilvere, houdende x penninghen „coenincx silvere ende van lxxx derselvere (*sic*) penninghen in den snede int marck, „die loop hebben gehadt voir iiij drs ob. gro. Vlaems, zijn gewracht geweest" 26,065 stuks. Ook deze munt is tot dus verre niet wedergevonden.

De zilveren munten, thans nog in de Kabinetten voorhanden, bepalen zich tot de vijf volgende:

Op Pl. XII, onder N° 1, geven wij eene munt, welker benaming was *dubbele groot* of *stuiver*. Vz. Een naar de linkerzijde gekeerde leeuw, houdende het wapenschild, dat even als op de munten van den vader der Hertogin zaamgesteld is. Omschrift:

✠ MARIA * DVCISSA * BG * Z * GEL * CO' * ȝV

Deze munt schijnt, blijkens het muntteeken, te Nijmegen vervaardigd te zijn. Op de kz. ziet men een gebloemd, fraai versierd kruis. Omschrift:

ET * BENEDIC * HEREDITATI * TVE

Deze vorm *et benedic* is ons nimmer op andere munten voorgekomen. Het gewigt is thans 2 w. 8 k. en de munt is van Z^{5}.

Deze penning had, blijkens de Bijlage H, een gehalte van 5 drs coenincx

silvers. Er gingen 80 stuks in de snede. Er werden van vervaardigd 289,155 stuks. Zij weegt 2,8 w. en is van Z^5.

De N° 2 van deze Plaat, voorzeker een *groot* of *halve stuiver*, was in het eenige exemplaar, dat wij daarvan tot dus verre ontmoeteden, niet zeer duidelijk. Vz. Het ronde wapenschild. Omschrift:

✠ MARIA * DVCISSA * GELRENS

Kz. Een gebloemd kruis, waartusschen leeuwen en

MONE | TA · NO | VA · AE | RNEM.

Van deze gingen er (zie Bijlage H) 227 in een mark, en hadden zij een gehalte van 3 penningen.

De N° 3 van gemelde Plaat, een *groot*, heeft op de vz. eene middeleeuwsche kapitale letter M, het naamcijfer der Hertogin, in een boogversiersel geplaatst; in de rondte de woorden:

✠ MARIA * DVCISSA * BG * Z * GELRI

Op de kz. leest men rondom een gebloemd kruis:

✠ BENEDIC * TIA' * (anima) MEA * DOMIN

d. i.: *Mijne ziel, loof den Heer.*

Deze munt weegt 1 w. 6 k. Het is volgens Bijlage H te bepalen, welke munt, de N° 2 of wel de N° 3, de in die Bijlage eerstbedoelde geweest zij. Van deze N° 3, die een gehalte had van 3 penn. zilver, en waarvan er 227 op een mark gingen, zijn er 49,747 stuks vervaardigd; van de N° 2, die een gehalte had van 3 penn. 12 grein, werden er 566,540 stuks vervaardigd. Is van Z^6.

Een ander exemplaar, door ons onder N° 4 afgebeeld, verschilt alleen in de omschriften, als hebbende op de vz.:

✠ MARIA * DVCISSA * B'G' * Z * GELRIE

en op de kz.:

BENEDIC * TIA' * MEA * DNO 1480.

Weegt even als de vorige 1,6 w. Is van Z^5.

De N° 5 was een *negenmanneke*. Vz. Eene kapitale oud-Duitsche letter M. Omschrift:

✠ MARIA * DVCISSA * GELRENS.

Kz. Rondom een gebloemd kruis:

✠ IN * NOMINE * DOMINI * AME'

Weegt 9 k., en dus ongeveer de helft der vorige munt. Dit negenmanneke had een gehalte van 2 penn. Er werden, volgens Bijlage H, van hetzelve geslagen 45,322 stuks. Thans is dit muntje, gelijk trouwens al de Geldersche van Maria, hoogst zeldzaam. Weegt 0,8 w. en is van Z^{6}.

Maria was in 1477 gehuwd met den Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk, wien zij eenen zoon, naderhand Filips de Schoone genaamd, baarde. Zij overleed echter reeds in 1482, gelijk bekend is, aan de gevolgen van eenen ongelukkigen val van het paard.

MAXIMILIAAN ALS VOOGD OVER FILIPS.

(DAARIN MINDERJARIGHEID VAN KAREL VAN EGMOND TOT IN 1492.)

(1482—1496.)

Maximiliaan bestuurde als voogd de landen van zijnen minderjarigen zoon. Van deze voogdijschap, die regtens tot in 1496, feitelijk tot in 1492, duurde, hebben wij eenige munten over, alsmede eene Muntmeestersrekening van Arnhem, Nijmegen en Zalt-Bommel, van 1482 tot 1484 loopende. Wij deelen ze mede onder Bijlage letter I.

In dit tijdvak van groote verwarring, ook voor Gelderland, alsmede in de voorafgaande jaren, zullen waarschijnlijk de munten geslagen zijn voor Zutphen, van 1480; alsmede eenige andere, zonder jaartal, blijkens hun opschrift te Arnhem vervaardigd, door ons zoo straks te vermelden.

Men kan zich thans moeijelijk een goed denkbeeld vormen van de verwarring, die er tusschen de jaren 1473 en 1492 in Gelderland heerschte. Maximiliaan en Catharina (zuster van Hertog Adolf) en de Bisschop van Munster en de Hertog van Brunswijk (die krankzinnig werd) en de Bisschop van Luik en de Heer van Egmond, hadden ieder beurtelings of te gelijk eene partij. Het zag

er met het land en de ingezetenen allerongelukkigst uit. Een juist tafereel der toenmalige verwarringen vindt men in de Inleiding van het Ve Deel van NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden*.

Op Pl. XII deelen wij in de eerste plaats eenen *Andries-gulden* uit de regering of liever de voogdijschap van Maximiliaan mede; wanneer en waar dezelve geslagen is, blijkt uit boven vermelde Muntmeestersrekening, die echter niet verder dan 1484 loopt.

Ten gevolge der verwarringen, grootendeels veroorzaakt doordien de partij van Karel van Egmond, zoon van Adolf, diens aanspraken op Gelderland met de wapenen in de hand handhaafde, tot dat Karel zelf in 1492 het Hertogdom in bezit nam, is er onder de regering van Maximiliaan niet veel in Gelderland gemunt geworden.

De vz. dan van den Bourgondischen gulden, op Pl. XII, bevat weder het beeld van den Schutspatroon dier Vorsten, den Heiligen Andries met zijn kruis, juist van voren te zien. Een aantal kleinere St. Andrieskruisjes worden in den rand, die het gewone opschrift

⁘ SANCTVS ✱ ✱ ANDREAS ⁘

draagt, gezien.

Op de kz. heeft men thans het zaamgestelde wapenschild van Bourgondië-Oostenrijk, *en surtout* gedekt door dat van Gelderland. Omschrift:

MONET' ✱ | ARCHI | CV' ✱ AVS | BG ✱ GEL ✱

d. i. *Moneta Archiducum Austriæ, Burgundiæ, Geldriæ.* Munt der Aartshertogen (te weten Maximiliaan en Filips) van Oostenrijk, enz.

Dit muntstuk is, na vroegere onjuiste mededeeling in Beeldenaars, het eerst goed afgebeeld in de *Documens* enz. van VERACHTER, Pl. IV, N° 2. In den tekst vermeldt hij, page 29, dat deze munt, die aanvankelijk *Bourgondische-*, later *St. Andries-gulden* heette, 19 karaten fijn goud inhield, en geallieerd was met 4 karaten zilver en 1 karaat koper; dat er 72 stukken in een Trooisch mark gingen. De koers was, volgens Bijlage I, 54 grooten. Alles ingevolge de instructie van 21 September 1480, toenmaals aan den Muntmeester particulier van de Munt, Bernaert Proys, gegeven. Verder vermeldt de rekening van dezen Muntmeester, dat er tusschen 5 Januarij 1482 en 25 Februarij 1484

slechts 4355 van deze stukken geslagen waren. Doordien deze munt echter in de Beeldenaars, *ten gebruike des handels*, afgebeeld is, zullen er later wel meerdere geslagen geweest zijn, doch ten aanzien van welke de Muntmeestersrekeningen verloren zijn geraakt.

Graveurs, of, gelijk men ze toen noemde, *ijzersnijders* aan de Munt te Mechelen, waren in die dagen Hubert Bouwens en Jan van Nyemegen. Zie VERACHTER, page 32; maar de namen der Geldersche zijn niet meer bekend.

Te rekenen van Pl. XII, N° 2, deelen wij de zilveren en biljoenen (of dusgenaamde *zwarte*) munten van deze regering mede.

Op gemelde Plaat XII heeft de munt N° 2, die *vier groot* of *dubbele stuiver* of *dubbel vuurijzer* heette, op de vz. twee naar elkander gekeerde zittende leeuwen; tusschen hen ziet men het vuurstaal, het juweel en de vonken der Orde van het Gulden Vlies. Onder den vloer, waarop zij zitten, vertoonen zich drie bloempjes. Omschrift, in het Geldersche kruis:

MONETA * ARCHIDVCV * AVS * BG' * GELR

Op de kz. rust het bij den Andreas-gulden (N° 1 hiervoren) beschrevene zaamgestelde wapenschild der Aartshertogen op een fraai gebloemd kruis, alles binnen eenen parelcirkel gevat, waarom het opschrift (wederom na een Geldersch kruis):

NVM * ARGENTEVS * GELE * IN * NOIE * XPI

Welk flaauw opschrift, vertaald, aldus luidt:

Zilveren munt van Gelderland [geslagen] *in den naam van Christus.*

Is van Z^5.

De N° 3 (op Pl. XIII) is in type aan de vorige gelijk, doch de omschriften luiden thans (steeds voorafgegaan door Geldersche kruisen):

MON * ARCHIDVCV * AVS * BG' GELE

en NVM' * ARGENTE' * GELE' * IN * NOIE' * X

Weegt als de vorige. Is van Z^4.

De N° 4 heeft in het omschrift op de vz. GEL' voor GELR of GELE, terwijl dat der kz. alleen eindigt: IN * NOIE.

Deze laatste munt is ons in teekening door den Heer JUSTEN medegedeeld. Zij moet uiterst zeldzaam zijn.

Van de drie zoo even vermelde gingen er, volgens Bijlage I, 80 in de snede, hadden zij een gehalte van 10 penn. con. zilver en loop voor 5 gro. Vlaems. Tusschen 5 Januarij 1482 en 25 Februarij 1484 zijn er 163,671 stuks geslagen geworden.

De N° 5 heeft op de vz. een zittenden leeuw, het wapen der Aartshertogen, door dat van Braband gedekt, omvat houdende. In den rand staat, achter het versierde Geldersche kruis:

MONETA * TRAIECTENSIS * DVX * BG' * GELR.

zijnde, met kleine verandering, als op de vorige munt.

Op de kz. bevindt zich een gebloemd kruis. Omschrift, achter het sierlijke kruisje in den rand:

NVM' TRAIECTENSIS * GELD' * IN * NOIE * ✻RI.

d. i. *Numus* of *Nummus argenteus Gelriæ in nomine Christi;* of: Zilveren munt van Gelderland [geslagen] in den naam van Christus.

Deze munt, die 2 w. 6 k. weegt, wordt in een Beeldenaar van 1550 *vieriser* genoemd. Dezelve was tot voor weinige jaren *uniek*, volgens de *Loisirs, Amusemens Numismatiques* van wijlen den Graaf DE RENESSE BREIDBACH, doch zij is ons echter in vier verzamelingen voorgekomen. Zij is dus van Z^3.

Volgens Bijlage I had deze muntsoort, waarvan er mede 80 uit een mark gesneden of vervaardigd werden, een gehalte van 5 drs. conincx silvers; zij hadden loop voor 2½ groot; er zijn gedurende het tijdvak van 5 Januarij 1480 tot 25 Februarij 1484 een getal van 240,595 stuks van geslagen.

N° 6 is een *halve stuiver*. Op de vz. ziet men de gekrulde M, initiaal van Maximiliaan, in een fraai compartiment; alles binnen eenen parelrand. Omschrift, na een Geldersch kruis:

MON' * TRAIECTENSIS * BG ⁂ GD' *

Op de kz. vertoont zich een fraai gebloemd kruis, mede binnen eenen parelrand. Omschrift:

BENEDIC * ANIM' * MEA * DOMIN'

d. i. *Benedic anima mea domino.*

Z. weegt 1,7 w. De zeldzaamheid is Z^6. Verzameling van Professor SERRURE.

Deze munt had een gehalte van 3 penningen 3 grein Koningszilver; er gin-

gen 131 in een mark; tusschen 5 Januarij 1482 en 25 Februarij 1484 zijn er 1,546,271 stuks geslagen, en echter komt zij thans zeer zeldzaam voor.

Volgens tijdsorde geven wij onder N° 7 (Pl. XII) de groote *zilveren reaal* van Maximiliaan. Vz. De Roomsch-Koning gekroond, naar de regterzijde ziende. Hij heeft den rijksarend op de borst, terwijl de Gulden-Vliesketen om zijnen hals zigtbaar is, en hij zich geheel in het harnas bevindt. In de regterhand houdt hij het rijkszwaard en in de linker den rijksappel. Omschrift, na het Geldersche kruis:

: CVSTODIAT * CREATOR * OHIV * HVMILE' * SERW * SW * 148A :

Het schijnt, dat deze munt te Nijmegen geslagen is. De Muntrekeningen van dien tijd zijn, voor zoo verre wij konden ontdekken, verloren.

Op de kz. ziet men het monogram van Maximiliaan, met het juweel en de vonken der Orde van het Gulden Vlies. De vuurstalen zullen wij zoo dadelijk in het omschrift in den rand bespeuren. Dat omschrift luidt:

DET * TIBI * MATRIS * VTVTE ET * IN * CELIS * GLORIAM

Van deze munt, waarvan tweederlei stempels bestaan (eene met: *det tibi in terra* of *terris*), berusten exemplaren bij de Heeren KEER, SERRURE en STRICKER.

Z. weegt 6,9 w. (een ander 7,2 w.) en is van Z^5. Zie dezelve, doch met een ander opschrift, voor *Braband en Limburg*, in die Afdeeling van ons Werk, Pl. XIX, N° 13.

N° 8 is, even als de vorige munt, te Mechelen geslagen in den jare 1487, toen, nadat in October 1485 alle munting voor den Bourgondischen Vorst te Arnhem opgehouden had, gelijk wij hierna op bl. 104 nader uiteen zullen zetten, men het voor Gelderland bestemde geld in eerstgemelde stad sloeg.

Op de vz. ziet men twee naar elkander gekeerde, gezetene griffioenen, die het vuurstaal en de kei der Orde van het Gulden Vlies vasthouden, gevat binnen eenen parelrand. Het omschrift luidt, na het muntteeken van eenen arend:

MONET · ARGENTEA . RO' . REG · Z · PH (I ·) ARDVC · AV · G'

Op de kz. rust het Aartshertogelijke wapenschild op een gebloemd kruis, te zamen binnen eenen parelrand. Het omschrift luidt, weder na eenen arend:

SALVV : FAC ∘ DOMIHE : POPVLV : TVVM : 148A.

Z. weegt 3,6 w. en is van Z^6. Uit de verzameling van Professor SERRURE.

Eene dergelijke munt beeldden wij af op Pl. XIX der *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851) onder N° 14.

N° 9, een zeer slecht afgeslagen dusgenaamde *enkele griffioen*, heeft op de vz. de Hoofdletter M, gedekt door de Roomsch-Koninklijke kroon. Het omschrift is gebrekkig en luidt, na het Geldersche kruis:

SIMPLEX . . . . CSS · ROREG . . . . ARDV AV (de beide laatste letters aan elkander verbonden)

waarschijnlijk moetende gelezen worden: *simplex denarius Romanorum regis* enz.

Op de kz. vertoont zich weder het Aartshertogelijke wapen, doch thans rustende op een kruis, dat in leliepunten eindigt. Omschrift:

♛ DEVM · PLVS · AMA · QVAM ∘ ARGENTVM.

Waarschijnlijk eene spreuk, die door den een of anderen Geestelijke aan den Muntmeester is opgegeven geworden.

Deze munt weegt 1,7 w. en is van Z^6. Verzameling SERRURE.

Eene grootendeels met deze overeenkomstige munt vindt men afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XIX, N° 16 (Haarlem 1851).

Op onze Supplementplaat treft men onder N° 10 aan een ons later door de goedheid van den Heer E. SLANGEN, op het kasteel *Aldengoor* bij Roermond, toegezondene *halve groot* (?). De Heer SLANGEN noemt het stukje $\frac{1}{6}$ *griffioen*.

Vz. De gekroonde M. Omschrift, na het Geldersche kruis:

SEXTV ∗ P . . . . R . . . . CNI . . . . DIAT

Op de kz. vertoont zich het Aartshertogelijke wapenschild, rustende op een hoogst eenvoudig kruis, welks beenen tot aan den rand der munt reiken.

Z. B. weegt 1,1 w. Is van Z^6.

N° 10 is eene munt, waarvan de naam waarschijnlijk was *halve stuiver*. Zij dagteekent misschien van na 1488, omdat wij zien dat de naam van Filips er uitdrukkelijk op vermeld wordt.

Op de vz. de zelfde afbeelding als op N° 6 beschreven. Omschrift:

✠ MAXIMILIANVS ∘ ET ⁑ PhS.

Kz. Een aan de uiteinden fraai versierd kruis. Omschrift:

⁑ CVSTODI ✠ NOS ✠ DOMINE.

Z. weegt 1,6 w. Is van Z^6 en waarschijnlijk te Roermond geslagen.

ASHMOLEAN OXFORD MUSEUM

N° 11, van eenigzins kleiner middellijn dan de vorige, gelijk reeds bij den eersten opslag blijkt, heeft tot omschrift, na het *Gelderse* kruis (niet gelijk dat op de voorgaande munt):

MAXIMILIANVS ✠ ET ✠ PhS'

Op de kz. ziet men weder een aan de einden fraai versierd kruis. Omschrift, na het Geldersche kruis:

CVSTODI ✠ NOS ✠ DOMINE ✱

Z. weegt 1,6 w. De zeldzaamheid is Z^6. Als de vorige, uit de Verzameling KEER.

N° 12 is waarschijnlijk, even als N° 15 en 17, *negenmanneke* geheeten geweest. De vz. bevat de oud-Duitsche kapitale letter M, terwijl men in den rand het Aartshertogelijke wapen bespeurt, hetgeen ons, na het op plaat brengen der munten, op de gedachte bragt of het ook soms een onderdeel der in 1487 geslagene munten mogt zijn, b. v. van de N° 9, of van de op de Supplementplaat onder N°. 10 afgebeelde munt. Het omschrift is:

MAXIMILIAN • ROM • RE✱.

Op de kz. ziet men een fraai gebloemd kruis, en boven hetzelve, in den rand, weder het Aartshertogelijke wapenschild. Het omschrift is het vervolg van dat op de voorzijde:

ET • Ph I • AR • DV • AV • BG • GE'

Z. B. weegt 0,9 w. De zeldzaamheid is Z^6. Verzameling STRICKER te 's Hage.

N° 13 heeft op de vz. eene kapitale M van den lateren vorm, binnen eenen parelcirkel. In den rand staat:

MAXIMILIANVS • RO • RE✱.

Op de kz. ziet men een fraai gebloemd kruis, terwijl in den rand staat:

ET • Ph I • AR • DVC • AV • BG • G.

Z. B. weegt 0,6 w. De zeldzaamheid is Z^5.

N° 14 heeft in afbeelding veel van de vorige munt, doch het omschrift is:

✠ MO' ARC' AVST . . . . . ✱ GE

Het kruis op de kz. is kleiner dan dat op de vorige munt. Omschrift:

✠ . . . NOM . . . DOMIN.

Z. B. weegt 0,9 w. Is van Z^6.

Onder N° 15 en 17 deelen wij twee kleine munten, gedurende het bewind van

Maximiliaan in Gelderland zelf geslagen; mede; N° 15 heeft op de vz. de kapitale letter:

M

in den vorm, zoo als ze in die dagen in gebruik was. Omschrift, na het munteeken der lelie:

MONETA NOVA S. BOMELIS

dat ongetwijfeld, dewijl het blijkt dat er onder Maximiliaan in Zalt-Bommel gemunt is geworden, moet beteekenen: *Saltbomelis.*

Kz. Een gebloemd kruis, en in den rand, mede na eene lelie:

IN * NOMINE * DOMINI * AMEN

Dit muntje weegt 6½ korrels, en was waarschijnlijk in die troebele dagen als *halve groot* gangbaar. Is van Z^6.

N° 16 heeft op de vz., onder de kapitale letter M, een roosje. Het omschrift luidt:

MOHE (A · NOVA * ?) : . . . : : . S * BOML.

Op de kz. staat in den rand, rondom een fraai versierd kruis:

IH * HOMIHE * DOMIHI * A

K. B. weegt 0,6 w. Is van Z^6. Verzameling van het Noord-Brabandsche Genootschap.

N° 17 heeft weder op de vz. de letter M. Het randschrift is voor ons geheel onverstaanbaar. Er staat:

COCE (de volgende letter schijnt eene S) . : . : ATRICI (of ATNICI) * ECCE

Op de kz. ziet men een gebloemd kruis. Omschrift:

MONETA : AERNEM

Ontbrekende daaraan de letters *ens*, immers volgens de ledige ruimte. Hetzelve weegt 8½ korrels en is van Z^6. Dit en het muntje N° 15 berusten in onze verzameling.

Wij hebben aan eenige der volgende munten ten opschrift gegeven: *Minderjarigheid van Karel van Egmond*, enz. omdat wij niet wisten hoe die beter te beschrijven. Daar het uit de Geschiedenis bekend is, dat Zutphen in 1480 de zijde hield der minderjarige kinderen van Adolf, meenen wij, dat onze N° 1 te regt door ons onder die munten gebragt is.

Op de vz. ziet men op een schild den leeuw van Brunswijk (?), waarvan het wapenschildje van Zutphen afhangt. Omschrift, na het Geldersche kruis:

MON' * NOVA ƷVTPHANE'

Op de kz. rust het Geldersche wapenschild op een fraai gebloemd kruis. Omschrift:

A'M | CCC | C * L | ✱✱✱.

Z. weegt 2,6 w. Een *piedfort* van deze groot berust op het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool. Is van Z^5.

N° 2 en 3 zijn beide *grooten;* de eerste in 1478, de tweede in 1480 op den naam van Karel van Egmond geslagen, te dier tijde nog slechts *elf* en *dertien* jaren oud. Beiden hebben op hare voorzijde het Geldersch-Guliksche wapenschild, waarboven zich eene kleine ster vertoont. In den rand staat, na het Geldersche kruis:

⁑ KAROL ⁑ DV✱ ⁑ GEL ⁑ IVL ⁑ Z ⁑ CO ⁑ ƷV ⁑

De kz. bevat een versierd kruis, tusschen welks vier beenen zich even zoo vele leeuwen bevinden. Het omschrift van N° 2 is:

ANNO ⁑ | DNI ⁑ M | ⁑ CCCC ⁑ | L✱✱VIII

Van de N° 3:

ANNO ✤ | DNI ✤ M | ✤ CCCC | L✱✱✱ ✤

Het gewigt van elk van beide is 2,35 wigtje, en hare Z^5.

Wij ontleenden N° 2 aan de verzameling des Heeren O. KEER te Amsterdam; N° 3 aan het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage en aan de verzameling des Heeren J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam.

N° 4 is een klein muntje, waarschijnlijk ter waarde van een *negenmanneke* geslagen. Vz. Het Geldersche wapenschild. Omschrift:

✠ MON * NOVA * AERNE (ME)

Kz. Een zeer eenvoudig kruis, dat het veld in vier gelijke deelen deelt. Tusschen elk deel ziet men eene letter, uitmakende:

A E R N

In den rand staat:

✠ IN | NOM | INE * D | OMI.

Z. B. weegt 0,5 w. en is van Z^6. Berust in onze verzameling.

N° 5 (die wij eigenlijk N° 8 hadden moeten noemen) is een stukje voor ons van onzekere beteekenis. Op de vz. ziet men het Geldersche wapenschild, omringd door vier kleinere schildjes, als van Arnhem, Zutphen en Roermond (terwijl het onderste niet dat van Nijmegen, maar wel een dusgenaamd phantasiewapentje schijnt te zijn). Op de kz. staat:

TR

L✻✻✻II.

Dit stukje, dat van K. is en 0,26 w. weegt, ons slechts eenmaal voorgekomen, was misschien een muntgewigtje. Het berust, voor zoo verre ons bekend is, alleen in de verzameling van Professor BAART DE LA FAILLE te Groningen.

Heeft het ook eenige betrekking tot de Rekenkamer van Maximiliaan (VAN MIERIS, D. I, bl. 498)?

N° 6 is aan N° 4 gelijk, met uitzondering daarvan, dat zich als sieraad op de vz. boven het wapen een cirkeltje vertoont. Het omschrift luidt:

✠ MONETA NOVA GEL

Op de kz. ziet men weder tusschen de beenen van het kruis:

T G R N

En in den rand:

✠ IN | NOM | IMG | DOM

Z. B. weegt 0,4 w. Is van Z^5. en aan onze verzameling ontleend.

N° 7 heeft op de vz. alleen éénen leeuw in het wapenschildje. Omschrift:

✠ MONETA NOVA GELR'

Op de kz. ziet men tusschen de beenen van het kruis niets, doch in den rand staat:

IN N | OMI | NG | DNI.

Dit muntje van K. B. weegt 0,3 w. Wij zagen het nergens anders dan in onze eigene verzameling.

N° 8 eindelijk heeft op de vz. eenen lossen gekroonden leeuw, naar de linkerzijde gekeerd, binnen eenen parelrand. Omschrift:

✠ MONG ✻ NOVA ✻ TGR

Op de kz. wordt mede tusschen de beenen van het eenvoudige kruis niets gezien, doch in den rand staat:

✠ IN | NOI | DOM | INE (*sic*).

K. B. weegt 0,3 w. Is uiterst zeldzaam, en ons niet anders bekend dan uit eene teekening ons door den Heer JUSTEN medegedeeld.

FILIPS DE SCHOONE MEERDERJARIG.

(1492—1506.)

DOCH ZIJNE MUNTEN KOMEN ALLEEN VOOR VAN DE JAREN 1488 en 1492.

Tot dus verre zijn ons nergens, noch in Nederland, noch in België, eenige Muntordonnantien of Charters voorgekomen, betrekking hebbende op de munten, geslagen met den enkelen naam van Filips den Schoonen, *voor Gelderland*, waar hij ook bijna geen gezag kon uitoefenen.

Maximiliaan en Filips bepaalden bij Ordonnantie van 13 April 1485, en bij eene vernieuwing derzelve van 4 September 1495: „Que toutes nos monnoies „que l'on a jusques icy tenus et forgez en nos pays de Brabant, de Gelre et de „Hollande, se forgeront doresnavant en nostre ville de Malines." GROEBE, *Beantwoording der Prijsvraag over de Munten*, Brussel 1835, 4°, bl. 169. Waarschijnlijk een gevolg van den ongelukkigen toestand dier gewesten in die tijden.

Uitvoeriger handelt hierover VERACHTER in zijne *Documens pour servir à l'Histoire Monétaire des Pays-Bas*, page 27 et suivans. Ten opzigte van de tijdelijke opheffing der Geldersche Munt te Arnhem lezen wij op bl. 38:

„Voor dat hy betaelt heeft Cipriane le Tourneur, doerweerdere ordenarys „myns gened. heeren voer zekere voyagien by hem gedaen als te weten, jerst „opten xviij[n] octobri lxxxv gereden is geweest met myns voers. gened. heeren „oepenen brieven van plackaten van xxiij Octobri A° lxxxv, veten stad van „Antwerpen tot in der stad van Arnhem; in de lande van Gelre by Bernaerde „Proys, meester particulier aldair, den welcken hy beval wt crachte der voers. „brieven, dat hy van dan voertaen hem verdragen soude [d. i. zoude ophouden]

„ meer te munten, ende dat hy terstond comen zoude by mynen voers. gened. „ heeren, waertoe hy oic bereed was. — Item voer nyeuwe penningen die hy „ genomen hadde jnden voers. munte van Arnhem ende die hy gaf Gerarde „ Loyet enz. . . . . L vj. vj

Er zijn ons elf verschillende muntstukken van hem, met den titel van Hertog van Gelderland geslagen, voorgekomen, die echter, even als eenige onder zijne minderjarigheid vervaardigd, alle buiten Gelderland gemaakt schijnen te zijn, ten gevolge van de weinige magt, die Filips aldaar bezat, vooral na het jaar 1492, toen de roemruchtige Karel van Egmond (over wiens munten zoo straks nader), zoon van Adolf, zich aan het hoofd der Gelderschen geplaatst, en onder anderen de stad Arnhem in bezit genomen had.

Op Pl. XIV geven wij de afbeelding van twee verschillende *grooten* of *dubbele stuivers*, tijdens de groote verwarringen in Gelderland, ten behoeve van dat Hertogdom, in Braband en wel te Mechelen, geslagen.

Op de vz. van N° 1 ziet men een eenvoudig vierveldig wapenschild; in N° 1 en 4 Gelderland, in 2 en 3 Zutphen. Omschrift in den rand:

MON' * DVCIS * GELRIE * ET COMIT' * ZVT.

Kz. Een fraai versierd kruis, in welks hart de letter:

B.

De Heer VERACHTER meent in zijne *Documens pour servir à l'Histoire monétaire des Pays-Bas*, page 31, 32, dat deze letter de eerste is van het woord *Braband*, en geenszins van *Brussel*, daar de tegenwoordige muntsoort, blijkens de Registers, te Mechelen vervaardigd is. Omschrift, mede achter eene kroon, in den rand:

REFORMACIO * GVERRE * PAX * EST * 88

d. i. (het woord *guerra* is middeleeuwsch Latijn): *De vrede is eene herstelling des oorlogs* 1488.

Dit opschrift, dat tot troost der ingezetenen moest strekken, doelt op de ongelukkige tijdsomstandigheden, die voorafgegaan en nog niet geheel geweken waren.

Deze muntsoort komt voor in de Beeldenaars van 1580, 1585 en 1633. Zij wordt in dezelve *ruyters-blank*, ook wel *blaauw elf penninck* genoemd; beide

benamingen zijn voor ons duister, en zullen moeijelijk op te helderen zijn (1).

Op de vz. der N° 2 vult het wapenschild, in ronde gedaante, het geheele veld. In den rand staat het zelfde omschrift als op de N° 1.

De kz. bevat een tamelijk eenvoudig kruis, welks beenen tot aan de einden der munt reiken; in het hart vertoont zich weder de letter B, en tusschen de beenen des kruises ziet men twee arenden en even zoo vele leeuwen (Oostenrijk en Gelderland of de vier hoofdsteden?). Het omschrift is als dat der vorige munt.

N° 1 weegt 2 w. 6 k. (een ander exemplaar 2 w. 8 k.); N° 2 juist 3 w. Z^6.

De derde munt, op Pl. XIV, een *vierdubbele groot* of *dubbele stuiver* of *dubbel vuurijzer*, heeft op de vz. de tegen over elkander gekeerde zittende leeuwen met het vuurstaal, juweel en de vlammen der Gulden-Vliesorde; in de afsnede het wapen van Mechelen. Omschrift in den rand, na het versierde Geldersche kruis:

PhS ⁜ TRChIDV✲ ⁜ TVSTRIC ⁜ BVRG ✲ Z ✲ GCL

(een ander heeft TRChIDVC ✲ en GCLR)

Op de kz. rust 's Hertogen wapenschild op een gebloemd kruis. In den rand leest men, weder na het kruis:

STLVVM ⁜ FTC ⁜ POPVLVM ✲ MVVM ⁜ DNS 1492.

Deze munt weegt 2 w. 7 k. Z^3.

In 1557, dus ruim eene halve eeuw nadat zij vervaardigd werd, gold deze munt *vier groot en een oort* (2¼ stuiver of ruim 11 cents). Zij is thans van Z^4.

N° 4 dezer Plaat biedt ons de afbeelding aan van eenen *stuiver* of dusgenaamden *braspenning* des Hertogen, van zeer laag gehalte. Dezelve weegt 2 w. 4 k. en is van Z^3.

Op de vz. ziet men den leeuw, die het groote wapenschild, dat met een band om zijn lijf hangt, in eene schuinsche rigting vasthoudt. Omschrift, na het Geldersche kruis:

PhS ✲ TRChIDV✲ ✲ TVSTRIC ✲ BVRG ✲ (op anderen BVRGVNDIC)

Z ✲ GCLR (anderen hebben GCL)

---

(1) *Ruyters-blank* zal misschien zinspelen op de gedwongene heffing van *ruitergelden* onder Maximiliaan.

De kz. bevat een zeer sierlijk vierbeenig gebloemd kruis, in welks midden zich het wapen van Mechelen, dat uit drie regtopstaande palen bestaat, bevindt. Het omschrift is, na het Geldersche muntteeken:

BENEDIC * HERENDITATI * IVE * AN * 1492.

N° 5 is in afbeelding gelijk aan de vorige munt, doch heeft tot legende, na het wapenschild van Mechelen, in den rand:

PH'S ⁂ ARCHIDV ⁂ AVSTRIE ⁂ BVRGVNDIE ⁂ Z ⁂ GEL'

De kz. is gelijk aan die der zoo even beschrevene N°. 4.

Weegt, even als de vorige, 2,8 w. en is van Z^3.

Onder N° 6 deelen wij eenen *stuiver* mede, die van den vorigen alleen verschilt, 1° in den meer spichtigen vorm der letters van het omschrift; 2° dat er op het hart van het kruis der kz. een roosje in plaats van het Mechelsche wapen gezien wordt, terwijl ook het kruisje in den rand thans zeer eenvoudig is.

Het gewigt is 2 w. 9 k. Z^5.

De naam der onder N° 7 afgebeelde munt was misschien *groot*.

Vz. De bovenste helft van eenen staanden leeuw. In de afsnede het wapen van Mechelen. In den buitenrand het Geldersche kruis; verder de woorden:

PHS * ARCHIDV ⁂ * AVST * BVRG * Z * GEL.

Op de kz. een fraai kruis. In den rand weder het Geldersche kruis en daar achter de spreuk:

BENEDIC ⁂ AIT (ANIMA) ⁂ MEA ⁂ DOMINO.

Het gewigt is 1 w. 8 k. en is van Z^5.

Eindelijk ontvangt men nog op Pl. XV, onder N° 8, eene munt, die, omdat zij op de kz. de zelfde spreuk als de laatstvorige voert, misschien de zelfde waarde heeft gehad, en ook de zelfde benaming heeft gedragen. Het gewigt is echter slechts 1 w. 5 k.

Vz. Het zaamgestelde ronde wapenschild, dat het geheele veld der munt beslaat. Omschrift, na het Geldersche kruis:

PHS * ARCHIDV ⁂ * AVST * BVRG * Z * GE.

Kz. Een tamelijk eenvoudig kruis, dat met deszelfs beenen tot aan den buitenrand reikt; tusschen de beenen staan beurtelings twee leliën en twee cirkelronden. In het hart des kruises bevindt zich eene lelie. Omschrift:

BENED | IC * TIT * | MET * D | OMINO

De tweede munt op deze Plaat (N° 9) is bijna als de vorige; afbeelding en omschrift der vz. zijn ongeveer de zelfde. De afbeelding der kz. is even als die der vorige munt; alleen vindt men thans tusschen de beenen des kruises beurtelings leliën en leeuwen, en in het hart des kruises het wapen van Mechelen.

Z. weegt even als N° 8. De munten zijn van Z^4 en Z^6.

N° 10, een *zilveren oord* of *oord-* (vierde) *stuiver*, is in de afbeelding der vz. gelijk aan de N° 8 en 9. Het omschrift is, na het Geldersche kruis:

PhS * TRChIDV * TV * BC Z CC.

Op de kz. ziet men in het hart des kruises eene lelie, en tusschen de beenen vier leliën. Het omschrift is:

IN * NO | MINE | DOMI | NI * T * (d. i. *amen*).

Het gewigt is 9 korrels. Z^5.

N° 11 is eene koperen munt, hoedanig er ook van Vlaanderen gevonden worden. Vz. een leeuw. Omschrift: (zonderling!)

IN * DEI * GRT * DV * CEL

Er is geen spoor van misslag.

Kz. In het hart van een eenvoudig kruis eene lelie. Omschrift:

✠ IN * DOMINO * CONFIDO

K. weegt 1,3 w. Ontleend aan de verzameling van Professor SERRURE en van Z^6. Voor Vlaanderen is deze muntsoort vrij algemeen.

Filips de Schoone overleed te Burgos in 1506, nalatende eenen minderjarigen zoon, die naderhand onder den naam van Karel V zoo bekend geworden is. Gedurende deze minderjarigheid werd er in vele Nederlandsche gewesten, doch niet in Gelderland, op zijnen naam gemunt. Het was toch de beroemde Hertog Karel van Egmond, die zich van het opperbewind in dat gewest meester gemaakt had, en die den invloed der Bourgondische partij geheel fnuikte.

KAREL VAN EGMOND.

(1492—1538.)

Deze groote man, namelijk groot, wanneer men hem als krijgsman uit zijne dagen beoordeelt, was geboren den 9 November 1467 (1), zoon van Hertog Adolf van Gelder en van de om hare hoedanigheden zoo zeer geprezene Katharina van Bourbon; welke moeder hij echter reeds op den leeftijd van anderhalf jaren, te weten op den 21 Mei 1469, moest verliezen. Daar Adolf steeds de gevangene van Hertog Karel van Bourgondië bleef, werd Vincent, Graaf van Meurs, tot Hoofdman gekozen, om op naam van Hertog Karel van Egmond het land te besturen, op wiens naam, gelijk wij zoo straks gezien hebben, reeds in 1478, later ook in 1480, munt geslagen werd. De laatste munt, welke wij van dezen Hertog zullen aantreffen, is van 1538.

Op onze herhaalde vriendelijke bede (terwijl wij bij de eerste en tweede redactie van dit werk, zonder eenig ander hulpmiddel dan van de Beeldenaars, de zoo talrijke munten van Karel van Egmond moesten rangschikken en beschrijven); op onze bede dan, mogten wij van den geleerden en gedienstigen Archivarius van Gelderland, Dr. I. A. NIJHOFF, kennis van het bestaan en later, bij tusschenpoozen, ook afschriften, later nog oorspronkelijke stukken, bekomen van de *Muntordonnantiën*, sedert 8 Mei 1492 tot in 1528 door Hertog Karel van Egmond uitgevaardigd, doch, helaas! de *Muntmeesterrekeningen* schijnen voor een groot gedeelte (voor *Roermond* geheel?) te ontbreken. Waren deze alle voorhanden, dan hadden wij een gereed hulpmiddel om te zien, *welke* muntstukken, in de Ordonnantiën vermeld, inderdaad geslagen zijn geworden. Het gebeurde toch zoo dikwerf, dat het bevel tot het slaan van de eene of andere muntsoort, om welke reden dan ook, niet altijd door de wezenlijke vervaardiging achtervolgd werd.

---

(1) Volgens PONTANUS bij NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. IV, bl. CXXIX.

Wij hebben oneindige moeite aangewend om de door ons uit niet minder dan zeventien verzamelingen bijeengebragte munten van Karel van Egmond, volgens de zoo dadelijk te vermelden Ordonnantiën, te rangschikken, doch het is ons ten aanzien van een zeer klein gedeelte slechts gelukt, daarin tot onze geheele voldoening te kunnen slagen.

In het Charter van 8 Mei 1492, dat Karel kort na zijne terugkeer uit de Fransche gevangenschap gaf, en dat door ons als *Bijlage* K wordt medegedeeld, stelt hij Thomas die Greve te Nijmegen tot zijnen Muntmeester voor zes jaren aan, en gelast hem te doen vervaardigen:

1° Eenen gulden penninck op maniere van eynen enckelen Rynschen Gulden als nu die fursten op ten Ryn und andere vrome stede as Deventer und Swolle munten, dair men op ten tollen baven ind beneden mede betalen mach.

Het gehalte zoude zijn van 18 karaten, of voor $\frac{3}{4}$ uit zuiver goud bestaan; 75 zouden er uit een mark vervaardigd worden, en 's Hertogen regt op de munt of *sleschat* (*sic* in het stuk) zoude $\frac{3}{4}$ gulden of 1°/₀ bedragen. Deze munt was waarschijnlijk de N° 1 der door ons afgebeelde gouden munten.

2° Eenen silveren penninck op ordinancie van eynen vueryser.

Het gehalte zoude zijn „9 penn. 13 greyn fyns silvers" of $\frac{795}{1000}$; 85 zouden er uit de mark gesneden worden, en de sleischat zoude 1 penning zijn, dus van iedere 85 één voor den Hertog.

Waarschijnlijk is het deze muntsoort, waarvan wij op Pl. XVI, onder N° 11 en 12, twee exemplaren mededeelden met het opschrift op de kz.:

IN EQVITATE TVA VIVIFICASTI ME

doelende op 's Hertogen dankbaarheid voor zijne terugkomst in zijne Erfstaten.

3° Eenen silveren penninck op ordinancie van $\frac{1}{2}$ vueryser.

De gehalte was 4 penn. 18 greyn; er gingen 86 stuks in de Troysche mark en de sleischat was een der gemunte stukken.

Misschien was het de N° 13 van onze Plaat XVI.

4° Eenen silveren penninck ter ordonnancie van eyn vierdedeel van eynen vueryser.

Gehalte 3 penn. 12 greyn; er gingen er 130 in de Troysche mark en de sleischat was wederom een der gemunte penningen.

Misschien waren het de munten N° 14 en 15 op Pl. XVI.

Bij Charter van den zelfden 8 Mei 1492 (Bijlage L) werd, om de daarin aangegevene redenen, aan Roermond verlof verleend om te laten slaan:

„Sylveren gelde off penningen, den meisten pennynde van der weirden tot „enen alden braspennynck toe, und dair onder, halve, dordeylen off virdelen, „und kleyne gelt ind onder onsen naem, wapen ind helmteyken, *off onder „tytell ind wapene* onser stat van Ruremunde vorscr.„

Het schijnt dat, om welke reden dan ook (misschien was hij overleden), de in 1492 voor zes jaren te Nijmegen aangestelde Muntmeester Thomas die Greve dat ambt niet meer kon waarnemen; althans op *Donersdach in Octavo Sacramenti* 1496, werd (zie Bijlage M) Niclaes Nyber, Burger van Nymegen, mede voor zes jaren tot Muntmeester aangesteld.

Hij ontving last om binnen Nijmegen, *of elders*, te slaan:

1° Eynen golden pennynck onder onsen naeme ind wapen as Gelre, Gulick ind Zutphen, op manieren van eynen enckelen Rh. Gl. enz. enz.

Gehalte 18 kar.; 75 in de Troysche mark; sleischat 1 stuk.

Deze munt zoude gelden 34 „onser stuvers,„ d. i. natuurlijk Gelder-sche stuivers uit dien tijd. Het stuk was waarschijnlijk even als de Rijngulden van 1492 gestempeld, en dus, naar wij meenen, als N° 1 op Pl. XV.

2° Eynen Gelreschen Gulden geheeten mit tween cleymmenden leeuwen, sal halden 15 karaat; — 75 gingen in de Troysche mark; de Hertog zoude van die 75 er *twee* tot sleischat hebben (dus eene belasting van 2,6 à 2,7°/₀).

Deze munt zoude gelden 31 stuivers.

Het was een van onze munten N° 2, 3, 4 of 5 op Pl. XV.

3° Eynen halven enkelen Gulden.

Gehalte 18 kar. min een grein. Er moesten 152 in de mark gaan; 2 van deze ontving de Vorst tot sleischat. Zij zoude 17 stuivers gelden.

Tot dus verre is ons de munt noch in het oorspronkelijke in eenige verzameling, noch ergens in afbeelding voorgekomen.

4° Silveren pennynck geheyten eynen *sleper* (d. i. slaper of teston).

Het gehalte was 11 penn. min vier grein; 25½ stukken werden uit een mark gesneden, en ½ sleper was de sleischat.

Het zal waarschijnlijk het stuk geweest zijn, afgebeeld op onze Pl. XVI, N° 18.

5° dito geheeten eynen *halven sleper;* gehalte als voren; 52 op het mark; tot sleischat één, dus $\frac{1}{52}$ of ongeveer 2°/₀ belasting op deze muntsoort.

Waarschijnlijk was het onze N° 19 van Pl. XVI.

6° Eynen *dubbelden stuiver.* Gehalte 6 penn. 1 grein; 79 in de mark; 2 tot sleischat.

Wij gissen, dat het onze N° 20 van Pl. XVI was.

7° Eynen *eynvoldigen stuiver.* Gehalte 3 penn. 1 gr.; 79 in de mark; 2 tot sleischat, dus eene belasting van ruim $2\frac{1}{2}$°/₀.

Moeijelijk is het te bepalen, welke onzer afgebeelde munten wij, als de hier bedoelde, met eenige waarschijnlijkheid mogen aanwijzen. Wij gissen of eene vroegere type van de N° 23, of de N° 24 (ten zij deze munt, die zonder jaartal is, en de type der Minderjarigheid van Karel draagt, ook uit den tijd van die Minderjarigheid dagteekent), of de N° 26 (de N° 27 schijnt tot Harderwijk te behooren), of eindelijk de N° 28 of 29.

8° Eynen *halven stuver.* Gehalte $2\frac{1}{2}$ penn.; 145 in de mark; 4 tot sleischat; dus $\frac{1}{36}$ belasting of ongeveer 3°/₀. Waren het onze N° 30, 32 of wel 33?

9° *Oirt stuver.* Gehalte als voren, doch 300 uit een mark; 6 tot sleischat of $\frac{1}{50}$, dus 2°/₀. Waren het onze N°ˢ 34, 35 of 36?

Nog *„omme kleyn gelt te hebben:"*

10° *Muters.* Van deze gingen er zeven op een stuiver. Het gehalte was 2 penn. Er gingen 28 stuks op een lood. Daar nu een mark 2 pond had, een pond 8 oncen, een once 20 engelschen en een engels 32 lood, maakt zulks voor een mark 10,240 looden; zulks gedeeld door 28 geeft 365 à 366 muters uit een mark.

Was het de N° 14 van ons *Supplement?*

Volgens bovenstaande Ordonnantie *is gemunt geworden*, doch het geld was *te goed*, en daarom bragten de kooplieden geen muntmateriaal, ten einde daaruit voor hunne rekening geldstukken te laten slaan, naar 's Hertogen munt; derhalve werd nog in hetzelfde jaar (op *Sonnendach post margarete virginis anno Domini* XCVI) bepaald voortaan te slaan (zie Bijlage letter N):

Den *eenvoldigen stuver* op 3 penn. min 2 grein, doch het getal stukken uit het mark bleef bepaald als vroeger.

Den *halff stuver* van 2½ penn. min 2 grein.

Den *ort stuver* van 2¼ penn. min 2 grein.

Verder wordt gesproken van eenen *dubbelden stuiver* van 4½ penn. en van 62 in het mark, dus afwijkende van den boven gemelden, die een gehalte had van 6 penn. 1 grein, en waarvan er ook 79 op een mark gingen.

Is het soms de N° 24, 28 of 29?

Zonder smelting en essai is de zaak niet uit te maken, doch zoude men daaraan unieke stukken (de N° 29 is ons zelfs nimmer in het oorspronkelijke voorgekomen!) willen opofferen?

Achter de vermelding van den dubbelen stuiver staat: „doch die yrste onse „ordinancie nae luyde unss segell ind brieve vurger hyrinne onverbreeckelick „ind voirt in der alinge machte te blyven.„

In het zelfde jaar kwam er weder verandering in het gehalte enz. der munt, want in een stuk, gegeven op: „manendach in den octaven Petri ad vincula (8 Au- „gustus) anno Dom. sees en 't negentich,„ lezen wij in eene nieuwe Ordonnantie:

„Soe wy mit gueden onderscheide bericht syn, dat den enckele gulden, ind „den gulden mit twee clymmenden leeuwen die hy [de Muntmeester Niclaes „Nyber] van onsz. wegen nae vermoige derselver onser ordinancie opt yrst be- „stain had to munten to sterck van golde ind beter van gehalt syn solden dan „etzliche golde gulden in anderen munten hyromlanx gelegen sich bewynden „te wesen.„

Daarom werd bepaald, dat voortaan het gehalte zoude zijn: van den golden pennynck 17¼ karaat, terwijl er 75 op het mark gingen.

Van eynen Gelreschen gulden geheeten mit twee clymmenden leeuwen „op 14 kraet (sic) 3 greyn„ en 75 in de mark.

Van eynen halven enckelen gulden (d. i. Rijnsgulden, ons nimmer voorgekomen) op 17¼ karaat en van 152 in het mark.

Van eynen sylveren penn. geheiten sleper, van 11 penn. min 4 grein, en van 28 in het mark; dus dunner van stuk dan boven vermeld, toen er slechts 25¼ uit een mark geslagen werden.

Van eynen halven sleper; gehalte 11 penn. min 4 greyn en van 57 in het mark (boven slechts 52).

Volgens het Charter (Bijlage P), gegeven „des Guesdaiges nae Sinte Martynsdach in den wynter (16 November) in den jair onss Heren duysent vierhondert sessindnegentich," werd besloten, dat: dewijl men in andere Munten geld op lager gehalte sloeg dan in Gelderland, en de kooplieden hun muntmateriaal alzoo derwaarts bragten, men ook op de Hertogelijke Munt geld van lager gehalte zoude slaan, en alzoo vervaardigen:

1° Eyn *sleper*, die sall halden thyen penn. fyns ind acht greyn — op die troyssche marck 27, eynen halven to remedium int anderhalff greyn int alloy.

2° Eynen *halven sleper*, van gehalt thien pennynck ind acht greyn ind op die marck 55 enz. enz.

3° *Dubbelde stuvers* — van gehalt 4 penn. acht greyn — op die marck 62 enz. enz.

4° *Eynvoldige stuvers* — van gehalte drye penn. myn vier greyn — op die marck — 79 enz. enz.

5° *Muterkens* — van gehalt anderhalven penn. op dat loyt 22 derselven enz.

Doch wat de „*gulden pennyngen*" betreft, zoude de Hertog steeds het vermogen behouden om die te verhoogen of te verlagen naar zijn goeddunken.

Men ziet, welk eene onzekerheid in de muntzaak, in één en hetzelfde jaar, bestond; terwijl toch voor het welzijn der ingezetenen en den bloei van den handel niets wenschelijker is dan vastheid in de munten. „S'il est quelque chose „au monde," zegt GHESQUIÈRE, „qui doive être immuable (immers alleen na groote tijdvakken veranderende), c'est sans doute la monnoie, puisqu'elle est la „mesure de tout ce qui entre en commerce parmi les hommes."

Er werd dan waarschijnlijk spoedig gemunt; hoeveel er gemunt is, en wel van 6 Augustus 1497 tot 13 September 1498, zullen wij nader vermeld zien. In een ons door den Heer NIJHOFF welwillend toegezonden Handschrift vonden wij het volgende:

„Dit hyer nae bescreve is alsulck werck als ick Nyclaes Nyber muntmeister aen golde ind silver to Nymegen gemunt ind gemaict hebbe van wegen mynss ghen. lieven heeren hertoige van Gelre &c. aengaende op Sonnendach den Sesten-

dach in Augusto anno xcvij ind uutgaende op donredach den xiij^{d} dach in Septembri anno xcviij. Allet nae vermoigen myner Segelbrieven ind verscrivingen ick daervan hebbe &c.

Item gemaickt aen nyen Gelreschen clymmer gulden drie hondert xxviij marck beloipt myns g. heren sleeschat van der marck twee der selver gl. maickt ain current gl. dusent lxxxij gulden viij stuv. to weten den golden clymmer gulden gerekent voir xxxiij stuv.

Item gemaickt ain dubbelde stuiv. xxxvi^{c} liiij marck beloept mynss gen. hn. sleeschat van der marck iiij stuver facit . . . vii^{c} xxx gl. xviii stuv.

Ter zijde staat: „Averdracht myttes waerdyns rekenschap hyraff bybracht....“

Item gemaickt ain halven stuvers iiii^{c} ind iiij marck; beloipt mynss ghen. h^{n} sleschat van der marck ij stuv. facit . . . . . xl gl. vii stuv.

Item gemaickt ain muten xlvi marck beloept myns ghen. h^{n} sleeschat van der marck eenen stuv. facit . . . . . ij gl. vi stuv.

Summa summarum beloipt myns ghen. h^{n} sleschat beide van golde ind silveren gelt xviij^{c} lv gl. current xix stuv. facit aen current gelt den golden gl. tot xxxvj stuv. gerekent — duysent eynendertich golden gulden iij stuiv.“

Het was de gewoonte, gelijk uit volgende stukken zal blijken, dat een aantal uitgaven betrekkelijk de Munt gedragen werden door den Muntmeester, en door dezen betaald werden uit de vorstelijke belasting op de Munt, genaamd *sleeschat*. Die uitgaven komen gewoonlijk in de Rekeningen voor, na de opsomming van hetgeen aan *sleeschat* verschuldigd was; en uit die Rekeningen is veel op te maken omtrent den toestand der Muntzaak, ook in Gelderland. Wij willen daarom, in vertrouwen dat men er ons voor zal dank zeggen, het met veel moeite door ons uit die oude Rekeningen ontcijferde achtereenvolgens, vergezeld van eenige hier en daar toegevoegde ophelderingen, mededeelen.

In de *uitgaven*, gedaan door den Muntmeester Nyclaes Nyber, van 1498 tot 1499, uit hetgeen hij aan zijnen Vorst wegens denzelven toekomende *sleischat der Munt* schuldig was (alzoo werd een deel der uitgaven van den Vorst uit zijne winst op 's lands munt betaald), lezen wij onder anderen:

Item uut scriften ind beveel mynss ghenedigen heeren Maes den ysersnyder: uutgericht ind betailt voir syn cledinge . . . . . vj enok. gl.

Men ziet dus, dat de Graveur der Munt zijne kleeding of liverei van den Hertog ontving.

Item betailt ain dess munters gesellen twemail op Sunte Loyen dach nae alder gewoenten . . . . . vi^{c} enck. gl.

Omtrent Sint Loyen zullen wy later iets mededeelen.

Item Tzairles betailt van der weerdynscappen . . . xxv encle gl.

Item Herman van Cranefelt betailt van der weerdynscappen . xxv e. gl.

Item Lodewich betailt van der weerdynscappen . . . xx encle gl.

Zelden zullen wij in het vervolg zoo vele Waardijnen gelijktijdig aantreffen.

Item Peter van Calen die alde weerdeyn van enen halven jair betailt xv enc. gl.

Item Peter Venboit die weerdeyn van enen halven jair betailt xv enc. gl.

Item voir my selven eyn cledinge, reken dair voir ain my selven betailt vi enc. gl.

De Muntmeester droeg dus des Hertogen liverei.

Item beyde die ysersnyders betailt . . . . . xl enckel gl.

Ter zijde staat: Affirmiert der Muntmeister dat hy dese ysers to Cleve leet snyden: ende oick deylss to Nymegen aen den ysersnyder.

Item soe as die Muntmeister to Aernhem verschreven is geweest om syn rekenscap to doin ind hefft dair over vaciert selffs iii^{de} vier dage lanck heeft men oen togelaten dair voir syn kosten . . . . . vi enckel gl.

Niclaas Nyber muntte te Nijmegen en kwam alzoo zijne rekening te Arnhem afleggen.

Item voir dess weerdyns cleydonge Peter Venboit . . . vi enckel gl.

Alle Muntbeambten droegen alzoo des Hertogen kleeding.

Aan het einde der rekening staat:

Summa summarum voor allen uytgeven in desen jair overmitz den Muntmeyster as vursc. steyt uytgegeven beloipt op xv^{c} lvi encle guld. xxix stuv. dair dan affgetogen lxx golden gulden to weten l vur dess werdeyns loen ende xx gulden vur den ysersnyderloen, die der Muntmeyster voll gerekent hefft ind hem selffs halff to betalen geboret na syner commissien.

Soe blyfft dye somme des uytgevens staen op xiiii^{c} lxxxvi golden xxix stuv.

Als proeve, hoe men handelde na het wettig onderzoek der geslagene muntspeciën, deelen wij hier het volgende mede:

„Toe weten soe as myne genedighe Heere Hertoch van Gelre &c. synre genaden Muntmeyster Nyclaes Nyber ther rekenschap hefft doyn verschryven, ind dairop int yrst Brueder Gadert van Gulich pryester in stat dess assayere myt synre gnaden kueckenschryver bynnen Nyemegen in dye munte geschickte ind bevell gedain hefft, dye gemunte pennynghen by den vurscr. Muntmeister, beyde in golde ind sylveren gemunt by den vuer to versuecken, ende toe beproeven, soe ist wair, dat dye selve Broder Gadert in bywesen dess kueckenschryvers ind dess geswaernen waerdyn Peter Venboit dye proeve soe gedain ind weder by mynen genedich heeren comen ist synre gnaden to kennen gevende, dat dye vurscr. proeve gedain ind inder proeven nyet anders en hefft bevonden, dan dat sich der Muntmeyster erberlick ind duechtelick nae der ordonnantien, ind schickonge nae lude synre commyssien ind der relaxatien hem dairop verleent gedragen ind synen dyngen recht gedain hefft.

Tis oick wair dat dye rekenmeyster onss gened. hrn. den geswaren werdeyn Peter Venboit by synen eyde gevraecht hebben, off hy oick dat gewycht van alle wercke dye inder munten gemaickt syn, naeder ordonnantien gevonden ende uyt allen wercken eynen pennynck in der bussen geworpen hefft, dye dat selve oick alsoe by synen eyde affirmyerden geschiet to syn; aldus soe hebben dye rekenmeysters onss genedighen heeren dess Muntmeysters rekenynge begynnende in den jair van xcvij opten vi^{ten} dach in augusto, duerende totten xiij^{den} dach in Septembri anno dom. xcviij^{c} voirt gehoirt ind doersyen ind bevynden inder selver rekenyngen datter Muntmeyster in der selver tyt in all gewracht hefft, dryehondert acht ind tweyntich marck golts ain nyhen Gelresschen gulden, item ain dobbelen stuver dryedusent sess hondert vyffindvyftichste halff marck. Item ain halven stuv. vyerhondert ende vierdehalff marck ende ain muyterken sessenveirtich marck, dairaff myn gen. h^{r} in all ther sleeschat geboirt, nae inhalt der commyssyen duysent eyn ende dertich golden gulden, drye stuv., dair tegen dat dess vurs. muntmeyster uytgeven blyvens weder beloipt, op veyrthyen hondert sessindtachtentich enckell gulden, negenendetwyntichsten halven stuv., mytten hondert golden gulden ain ossen dye der Muntmeyster mynen genedigen h^{n} totter wynter slachtinghe nae marckganck doyn sall, ende mytten twee hondert golden gulden ende sess, dye hy synen genaden nu ain gereyden gelde gedain hefft, dye syn gnaden den canzler voirt in Franck-

ryck schickten, aldus dat eyn tegen dat ander affgeslagen, blyfft der muntmeyster ain mynen genedigen heeren in all taffter vyerhondert vyff ind vyfftich enckell gulden, sessindtwyntichstenhalven stuv., den golden gulden gerekent op sessindtertich stuv. Ind is voirt by mynen genedigen heeren averdragen, dat hy nae lude synre commyssien ind der ordinantien vurger hem vur ind nae gegont voirtaen den tyt van drye off vyer maenden ongeferliche munten ind syn pennyngen hy nu taffter blyfft ain sych selven, aen den sleeschat korten ind in behalden sall, sonder hem eynige vorder moyenyss off lasten van uytgeven op to leggen, anders dan by synen vryen wylle. Ind hyr en bynnen sall sich myne gened. heere omb eynen anderen Muntmeyster moigen versien, dye die officy dair en theynden aenvynckt, inde den vursc. Nyclaess alsdan myt genaden orloff geven, inde dess dyenst to verlaten, then were dat syne gnaden vorder myt hem averdraghen deden. Ind in gefall sulcx nyet en geschieden, soe sall doch der vurscr. Nyclaess by den dyenst der Munten blyven, soe lange dat hy syn rest dye hy nu taffter blyfft, off dat hy noch vorder verleggende mucht werden geheyll ind all weder gekort ind sych selffz betailt sall hebben, allet tot bewyslicker rekenyngen dye men dan van hem avernemen ende hoeren sall. Ind syne busse gelyck nu versuecken lathen eer dye nye Muntmeister dye officy ain sal mogen tasten off wercken, allet sonder argelist.

Men ziet uit dit stuk hoe een Priester in de Hertogelijke Munt den post van Essayeur uitoefende.

Wat verder gemunt is tusschen Sint-Matheusdag anno 1498 en Zaturdag 30 Maart 1499 „aen nye Gelreschen clymmer-gulden, aen dubbelen stuivers en „aen halven stuivers" deelen wij mede in Bijlage letter P*.

Het in ouderdom volgende document betrekkelijk de Geldersche muntzaken is gegeven „opten Dinxdag post Dominicam quasimodo geniti in het jair onss Heeren duysent vierhondert negen en tnegentich," en bevat de aanstelling van Herman van Nassau, „wonachtig bynnen Zwoll," tot 's Hertogen Muntmeester te Zutphen, gedurende zes jaren, aangezien Nyclaes Nyber zijn ambt had nedergelegd, op welke zaak wij nader zullen terugkomen.

In dit stuk, dat wij onder Bijlage letter Q mededeelen, wordt gemelde Muntmeester gelast te slaan:

1° Een *gulden pennynck* van achtiendehalve kraet fyns golt, waarvan 25 op een Troysch marck en geldende 35 stuivers (*voor het buitenland*).

2° Ein *Gelresschen gulden*, geheten mit twee clymmenden leuwen, houdende viertheyn krait drie greyn, waarvan 25 op een Trooisch mark, geldende 33 st.

3° Ein *halve vurscr. gulden* van achtiendehalff krait min eyn greyn, waarvan honderd twee en vijftig op een mark en geldende 18 stuivers.

4° Ein *silver pennynck*, *geheten sleper*, van thien pennynge fyns und acht greyn. Op de mark gingen 23 stuks.

5° Ein *halve sleper*, van gehalte als voren; 55 op de mark.

6° Ein *dubbelde stuver*, van vier penninge sess greyn, van 63 op de mark.

7° Ein *eynfoldige stuver*, van 3 penn. min sess greyn, van 80 op de mark.

8° Ein *kleyne pennynck*, *geheeten mutken*, van gehalt anderhalve pennynck, op 't loot tweeëntwyntich derselve penningen.

Als proeve eener Muntmeestersrekening van die dagen en ook om te doen zien hoe men slechts van tijd tot tijd muntte, verder hoe veel men van iedere muntsoort sloeg, geven wij onder Bijlage R de Muntrekening van Herman van Nassou, loopende van Mei 1499 tot aan Sint Bartholomeusdag (24 Augustus) daaraanvolgende. Uit den sleeschat der zoo even vermelde Rekening zijn betaald de navolgende uitgaven:

„ In die weke post Dominicum Judica hefft die Rentm^{r} ind amptman Goissen van Bemmell van wegen myns gen. hrn van Andriesse van Haefften begeert ind gesonnen to ryden na Herman van Nassou, muntm^{r} to Zwoll omme to vernemen off hie synre gnad. munte annemen wolde, want Nyclais syn Rekenschap gedain ind die munte mit fruntschappen avergegeven ind geresigniert hed ind dat sold Andries doin op myns gen. hrn kost. Dairop is Andries vurscr. gereden to Deventer, hefft den muntm^{r} aldair by sich verschreven; uitgeweyst mit tween perden iiij dagen . . . . . iiij goldgl.

Dairna hefft Andries vurscr. den Rentm^{r} vurscr. enen baden gesant ind tgelach van Herman geschreven ind noch daerna drie baden gesant anden muntm^{r} to Zwoll kosten tsamen . . . . . i goldgl.

Dairna syn die muntm^{r} ind Andries vurscr. twee reysen to Arnhem geweyst by den raiden ind frunden myns gen. lieven hrn uitgeweyst tot beiden reysen vi

dage verdain mit iiij perde . . . . . ix goldgl.

Item betaelt an meister Jan ysersnyder xvi R. gl. beloipt myns gen. hrn deell . . . . . viij goldgl.

Item bet. an Maess ysersnyder op syne ysere dairmen nyet mede gemuntet en hefft, want zie nyet anen gingen dat myne gen. heere alleene hoirt to betalen iij goldgl.

Het schijnt, dat 's mans stempels den Hertog niet aangenaam waren, en dat in dit geval, volgens vroegere overeenkomst, de kosten voor rekening van den Vorst alleen kwamen.

Item noch betaelt an Peter Venboit weirdeyn op myns gen. hrn beveill ix goldgl.

Item an denselven betaelt op syn weirdeynampt want hie drie maent gedient hefft x goldgl. beloipt myns gen. hrn deell . . . . . v goldgl.

Item die muntmeister voir syne kledonge na vermogen syns brieffs vi goldgl.

Item betaelt an Lodewich van der Elst op syn weirdeynampt vi goldgl.

Item vrydags na Sent Laurens hefft myn gen. hr den muntmeister ind Andriess van Haeften to Arnhem doin verschrijven . . . . ij goldgl.

Item 's maenendach dairna uit synre gnaden beveill is Andries vurscr. synen gen. to Nymegen gevolght omme Nyclais ind Andriess van wegen Hermanz van Nassou to verenygen van der munten ind aldair verbleven thent sdonredage verdain mit tween perden . . . . . iij goldgl. xvi stuv.

Hierop volgt iets, waaruit blijkt, dat of het vroegere Munthuis te Zutphen in 1499 onbruikbaar was, of, hetgeen waarschijnlijker is, dat ieder Muntmeester telkens, na zijne aanstelling, voor een eigen Munthuis zorgen moest.

Item also myn gen. lieve heere van den muntmeester die munte sess jair lanck verschreven hefft, ind bynnen den yrsten drien jaeren en sal men die nyet opschryven van wegen myns gen. heeren noch van wegen des muntmeisters, na vermoigen syner gn. sigell ind brieve, so hefft die muntmeister mit synen hulper dairop van anrichtonge ind provisien to der munten bynnen Zutphen grote sware kost gedain, huyssinge geworven ind dair to getymmert in meynonge syne jaren uit to gebruycken, dat hon gekost hefft baven ii^{c} goldgl. Ind want syne gen. dan dairenbaven hon ind synen hulper van der munten willen versetten, des zie doch nyet verdient en hebben, dessgelycks oick nyet voill men geschiet en is, so zie in der veden ind onleden myns gen. hrn ind der lantschappen, die munte tot myns

gen. hrn profyt annemen, so Nyclais syn hant dairaff toich ind der munten nyet hebben en wolde, so begeret ind biddet die muntmeister ind syn hulper, sulx angemerckt, dat myn gen. here hon inder verschryvonge der munten halde na vermoigen der brieve off ten minsten behoirlick schaiden do verrichten, so die muntmeyster noch syn hulper nyet anders en weten dan sich dat also na gelegentheit billick behoirt.“

Door dit bovenstaande is een schrap gehaald, en ter zijde door eene andere hand aangeteekend:

„Hyrop seggen Rade en Rekenmeyster dat onse gen. hr hem die munte nyet op hefft doin schryve, dan hy hefft myne gen. hrn die munte opgeschreven ergo hic nichil.“

Hierop volgt:

„Inder rekencamere to leggelt gegeven na alder gewoenten . vi goldgl. der myne gen. he iij geven sall, ende der muntmeyster van synen wegen iii goldgl. xviii st.

Item soe dess muntmeysters dyenre laetst ende oick nu to Arnhem geweest syn omb deser vurscr. rekenynge daer aver vaciert sess off vii dagen ..... kost gegeven . . . . . viij enkel gul.

Summa summarum van allen uytgeven vurs. beloipt in all opp iiic xxx goldgl. xxij stuv.

Dat ontfanck vurgeruert jegen dat uytgeven vurscr. affgetogen, soe blyfft meer uytgegeven dan ontfangen . . . . . xxxvi goldgl xxxiij stuv. welcke resten den Muntmeyster bewesen syn aen Nyclaess den Muntmeyster to sullen bueren uyter sleysschat, dairmen hem van wege onss gen. hrn behoerlicke brieve opp gegeven hefft. Gedain tot Arnhem opten ixden dach in Septembri anno domini xcix in presencie dess Lant Rentmeysters Goissen van Bemmell, Henrik van Dornyck, Charselis van Scherpenzeill, Richter tot Arnhem, Meyster Jan van der Weyden, Licenciaet, Rekenmeystere ende Broder Gadert van Gulich Assayeur.“

Het muntmeesterschap van Herman van Nassou was van geenen langen duur; reeds „dess Goensdach post Egidium Abbatem“ in het zelfde jaar 1499 werd hij ontslagen. Zie Bijlage S. De reden daartoe en wederaanstelling van den

vroegeren Muntmeester Nyclaes Nyber lezen wij in *Bijlage* T; terwijl wij hier laten volgen een stuk, waarin Nyber rekenschap doet sedert Mattheusdag anno 1498.

„Rekeninge des Muntmeysters van Nyemegen van den jaeren van xcix° en xv°.

Rekenschap Nyclaess Nyber Muntmeyster to Nyemegen van allen werck als hy inne golde ende silvere gewracht ende gemunt hefft, zedert den slot syner laetster rekenynge geslaten op Sent Matheus dach anno xcviii ind uytgaende op satersdach den xxx^ten^ dach in der Meert anno xcix; die tyt is vii maent allet na vermoege synen segell ende brieve ind verschryvonge.“

Ter zijde staat:

„Deze Rekenschap is gehoirt ende gedain bynnen Nyemegen vur den Reden ende den Secretary na beschreven, soe dye Rekenmeyster daer nyet en weren.“

In den yrsten gemaickt bynnen der vurscr. tyt as dat by den werck nae der bussen bevonden is aen nyhen Gelresschen klymmer gulden.

l^c^ xix marck, dairaff koempt mynen gened. hre ther sleyschat van elcker marck twee derselver pennyngen facit . . . . . ii^c^ xxxviij guld. maken aen current gulden . . . . . iii^c^ xcij guld. xiiij stuv.“

Ter zijde staat:

„den klymmer guld. gerekent op xxxiij stuv.

Item gemaickt aen dubbelen stuv. — v^c^ lxij marck, van elcker marck van mynen gen. hre ther sleyschat ij der selver stuvers, facit aen current gulden.

l^c^ xij guld. viii stuv.

Item gemaickt aen halven stuvers — iii^c^ marck, van elcker marck ther sleyschat twee stuv. facit . . . . . xxx guld. current.

Summa summarum des alyngen sleyschat in den vurscr. tyt beloipt op v^c^ xxxv guld. current ii stuv. maickt aen enckel gl. . . . . ii^c^ xcvij enckel guld. x stuv. pro floreno aureo xxxvi stuv.“

Als uitgaven hierop gedaan, komen onder anderen, wat de Munt betreft, voor:

„Item beloipt der weerdeynss gelt van den halven jair . . l e. guld.

Rekent hy mynen gnedigen heere dairaff . . . . . xxv e. gl.
Item dye ysersnyders van den desen halven jair . . . xx e. gl. der rekent hy mynen gnedigen hre dairaff . . . . . xi e. gl.
Item vur myn cleydonghe van desen jair . . . . . vi enckel gl.
Item vur leggelt in der Cancelrye van den halven jair gegeven xiij enckel gl.
Item durch beveell mynss gnedigen hrn Brueder Gadert van Gulich tot materi to koipen gegeven . . . . . vi enckel gl.“

Men merke hier op, dat de Priester of Monnik Gadert van Gulik bij Hertog Karel als Essayeur diende. De „materi to koipen“ zal dus het noodige zijn geweest om de munt aan den gang te houden of wel om proeven te nemen.

Het onderschrift dezer Rekening is het gewone.

Op eene afzonderlijke bladz. leest men met groote letters:

„Nae tslot van deser Rekenynghen, soe lyet der Muntm^{r} aff ende en munten doe nyet meer, ende myne gnedige heere naem eynen anderen Muntmeyster van Zwoll aen, geheyten Herman van Nassouw, dwelcke bynnen Zutphen munten van Meydach aen hent tot Sent Bartholomeus dach toe.“

Doch deze had in de waarneming van dit ambt, om welke reden zal uit de volgende Muntordonnantie blijken, niet lang lust. Nog in het zelfde jaar leide hij dezen post neder, gelijk wij weinige regels later lezen.

„Dair nae op onser lieven Vrouwen avont Assumpcionis naem Nyclaes die Muntmeyster die Munte weder aen. Na deser ordinancien nabeschreven ende hefft dairop gemunt ut sequitur.

Dit nabeschreven is alsulcke werck as Nyclaes Nyber Muntm^{r} aen golde ind aen silver tot Nymege gemunt ind gemaickt heb van wegen myns gen. lieven hrn Hertoige van Gelre &c. aengaende op onser liever Vrouwen Avont Assumptionis A° xcix Ind uytgaende op Sente Lenaerts dach A° xv^{c} allet nae vermoigen mynen Siegel ind brieve ind verschryvonge ick dairvan heb.

Item gemaickt aen nyhen Gelreschen Clymmer gl^{n} lviij marck, beloipt myns gen. h^{n} sleeschat van der marck ij derselver gl^{n} maickt i^{c} ind xvi der g.“

Ter zijde staat met eene andere hand geschreven:

„hyrop hefft men den Assayeur gehoirt ende gevraecht off hy den pennynck

„inder bussen oick probyrt ende der na den ordinancien oick to licht gevonden „hefft, die dat also mytten wardyn affirmiert hebben.“

Item noch gemaickt der clymmer guld. lxviiij marck, beloipt myns gen. hrn sleeschat van der marck i derselve gulden, so ist my toegelaiten, maickt lxix gulden.“

Ter zijde staat als voren:

„hyr hefft men den Muntm^{r} den sleyschat halff moten lichten omb der munten „will der van Nyemegen, omb reden wille nae beschreven.“

Item die somme van beyder percelen aen enckel gl^{n} i^{c} lxix e. gl. iiij stuv.

Item noch gemaickt aen enckel gl. iij marck, beloipt myns gen. h^{n} sleschatt van der marck i e. gl. maickt . . . . . iij enckel gl.

Item noch gemaickt dubbelde klymmer g^{n} ij marck ij uncy, beloipt myns gen. sleschat van der marck ij derselver gl. maickt . viij e. gl. ix stuv.

Summa laterum van den golde facit . . i^{c} lxxix e. gl. xxxij stuv.“

Ter zijde staat:

„hyrop seght die assayeur dat hy van desen pennynck egheyn proeve gedaen en hefft, soe hy die inder bussen nyet gevonden en hefft omb kleynheyt dess werckz, daerop dat men hem bevolen hefft, dat hy die probe daeraff doin, ind syn report aen der rekencamere bynnen xiiij daghen doin sall, als hy bevonden hefft.“

Wij hebben deze dubbelde klymmerguldens nimmer ontmoet. Zij zullen voorzeker ook weinig in getal geweest zijn.

„Item gemaickt aen dubbelden stuvers iiij^{c} ind xx marck, beloipt myns gen. hrn sleschat van der marck ij dubbelde stuvers facit lxvi e. gl. xxiiij stuv.

Item noch gemaickt aen dubbelden stuvers viii^{c} marck ind xij, beloipt myns gen. h^{n} sleeschatt van der marck l der dubbelde st. dat my so toegelaiten is, facit . . . . . xlv e. gl. xxiiij stuv.“

Ter zijde staat:

„hyr hefft men der sleyschat halff moten lichten omb der Munten wille der stat Nymegen as vurs. steyt.“

Item noch gemaickt aen halven stuv^{a} lxxxij marck, beloipt myns gen. hrn sleschat van der marck iiij derselver st. facit . . . iiij e. gl. xx st.

Item noch gemaickt Muterkens lxiiij marck, beloipt myns gen. hrn sleschat van der marck i st. facit . . . . . i e. gl. xxviij st.

Summa van den silveren gelde tsamen . . xcviij e. gl xxiiij stuv.

Summa summarum van den golde ind van den silveren tsamen iic lxxviij enckle guld. xx stuv.

Daaronder staat, weder met eene andere hand:

„*Nota.* Datter Muntmeyster in desen jair egheyn vorder werck in golde ende inne silvere gewracht en hefft, is bykomen, want die Stat Nyemegen, so balde myne genedighe he uyten lande gereden was inne Vranckryck, soe hefft die stat aengehaven to munten, beyde inne golde ende inne silvere, Ind want zy dan den koopman vur tgolt ende vur silvere meer geven mochte, dan myns gen. hrn Muntmeyster doin konde, so hefft der koopman syne profyt gesocht, ende hebben opter stat Munte gelevert ende nyet op myns gen. hrn Munte. Item solde myns gen. hrn Muntmeyster yetwes munten, soe hefft men hem den sleyschat halff moten lichten, ast blyckt in der Rekeninghe vurscr.“

De uitgaven, gedurende dit tijdvak, op de sleeschat geleden, waren, onder anderen, als volgt:

„Item noch heb ick durch beveell Goesens van Bemmell betaelt om den heimelicken oirber aengaende der Munten . . . . . xxx e. gl.“

Ter zijde staat, met eene andere hand:

„Dyt is aldus in affwesen myns gen. hrn bevalen by den Lantrentmeyster, omb sake der munten berurende, as der Rentmr myns gen. hrn to kennen gegeven hefft.

Item der praist van Wassenborg Meister Johan Paill, doe hy toe Aicken reedt van wege der munten van den golde . . . . . x e. gl.

Ter zijde staat:

„dyt is sus by den Statholder ind Raden bevalen worden.“

Item den weerdeyn bet. xxx e. gl. die sall myn gen. Heere alleen betalen.

Item die ysersnyder sall ick Nyclaes betalen; so steet dat eyn tegen dat ander, dat en reken ick nyet.

Item den Muntmeyster vur syn cleydonge in desen jair . . vi e. g.“

Ter zijde staat:

„Na der commissien in then bevolen der voirtaen na myns gen. heeren divisie to maecken off nyet to passiren.

Item soe as den Hertoch van Zassen eyn nyhe munte inne Vryesslant dede slaen, ind die Munteknechte aver all tot hem dede kommen, ind den selven werck gaff, hefft der Muntmeyster by Rade dess Rentmeysters ende der Raden, drye Muntersknechte aen sich gehalden ende eynen terpennynck gelaefft, dat zy by hem solden blyven, ende helpen hem, ind soe die selve knechten dye meyste tyt ledich gyngen, hefft men oen eynen terpennynck van sheeren wege toegesacht, te samen . . . . . ix e. gulden.

Item soe as myne gen. he den haeffmeyster, den priestz, den muntmeyster, den werdeyn, Brueder Gadert van Gulick, Assayeremeyster ind Herman van Ercklentz, van Arnhem nae Bruessel schickte in 't hoff, omb der gebrek, item ind mede omb der ordinancien der nyher munten, hefft der Muntmeyster den cost gedaen ut sequitur.

Item der haeffm^{r} inder gusten gedaen xx hoernsche p^{t} gl. valet x e. guld.

Item hem noch gedaen tot synre teronge . xx nyhe brabantsche gulden. maeckt aen enkle gulden . . . . . xx e. gl. xxx stuv.

Item soe hefft der Muntmeyster Broeder Gadert, der werdeyn ind Ercklentz in dess reyser wech ende weder vervaren ende vertert . . xx e. gulden.

Item soe as Herman van Nassouwe, Muntmeyster tot Zutphen int slot van syner Rekenynge taffter bleve dye somme van xxxvi e. ggl. . . . . stuv. die den Muntm^{r} bevalen syn to betalen, hefft hy daerop aen dess Muntm^{s} dyenre Ott van Wely van beveell dess Rentm^{r} ende Rekenmeysteren . viij e. gulden.

Item van deser Rekenynge en den Rekencamere na alder gewoente to leggelt ind vur dess duerwerders loen to samen . . . . . vij gulden.

Item soe hefft men den Muntmeyster vur syne ende dess Assayers en des Werdeynss kosten togevuecht, die zy in deser rekenynge to doin bynnen Wagenynge gedaen hebben . . . . . iij e. guld.„

Na nog vele andere zaken, die niets tot de geschiedenis der Munt in die dagen afdoen, staat er aan het einde dezer rekening:

„Gedaen bynnen der stat Waghenyngen [de vorige was te Nijmegen gedaan op Donderdag na Paaschdag xcix] op Sent Mertens avont in den wynter anno

xv^{c} inne presency des lantrentmeysters Goesen van Bemmell, Mr Johan van der Weyden licenciaet, Broder Gadertz van Gulich Assagiere, ind Johan Fischer Secretari, ind Johan Bages rekenmeyster.“

Ten slotte volgen nog deze regels:

„Te weten dat myne gnedige H^{e} Broder Gadert van Gulich baven deze vorscr. reste van iiii^{c} lxxxi enckle guld. ix stuv. noch xii golden guld. tot syner teronge ende kosten die hy in der Munten gedaen hefft, bewesen hefft by syner gnaden brieven die opter vurscr. somme staen sullen.“

Verder deelen wij, mede om het belang der zaak, de laatste Muntrekening van Nyber, vóór zijne vervanging door Sander van Batenborch, mede.

„Rekenynge ende bewyss Nyclaess Nyber Muntmeyster van allen werck dat hy sent syner laetster Rekenynghe inne golde ende silver, die op Sent Mertens avont A° xv^{c} geslaten wardt, op myns gen. hrn Munte bynnen Nyemegen gemunt hefft, duerende tot opten yrsten dach in Februario toe A° xv^{c} ende eyn, den goldgl. gerekent op xxxvi stuv.

In den yrsten gemunt aen klymmer gulden na der alder ordinancien vurgeruert . . . . . x marck.

Item noch gemunt aen klymmer gulden . . . . . iiij marck.

Summa xiiij marck, hyraff mynen gen. hrn ther sleyschat van elcker marck eynen der selver gulden, maeckt xiiij nyhen Gelr. gulden, maickt aen enckle guld. . . . . xii enckle guld. xiiij stuv.

Noch gemunt by beliefnisse myns gen. hrn muntlick opten brabantschen voit der nyher ordinancien in den yrsten aen dobbelen stuv. die op iij gelressche stuv. genoempt woecheyen . . . . . xiiij marck.

Noch . . xxviij marck.

Noch . . . . lxx marck.

Summa l^{c} xii marck, hyraff voir mynen h^{e} ther sleyschat van elcke marck eynen der selver pennynck, maickt aen gelde . . ix enkle guld. xii stuv.

Noch gemunt op die brabantsche ordinancy aen eynvoldigen stuver, die gelden ii stuv.

In den yersten . lx marck.

Noch . . lxiij marck.

Noch . . . lxiiij marck.
Noch . . . lv marck.
Noch . . . . l marck.
Noch . . xlii marck.
Noch . . . . l marck.
Noch . . lxxv marck.

Summa — iiij^{c} lix marck; hyraff mynen gen. heere ther sleyschat van elck marck eynen der selver pennynghen, maickt aen enckle gl.

xix enckle gl. iiij stuv.“

Ter zijde staat, met eene andere hand:

„Affirmiert der Assagiere dat hi dese penn. in der bussen versocht ende de selven nae der ordinancien oprechtich vonden hefft.

Uytgeven dess Muntm^{s} tegen den vurscr. sleysschat.

In den yrsten den werdeyn van der Munten op syn loen van vyff maenden, soe hy in der rekenynge ij maent tachter bleeff betaelt . . . xiij e. gl.“

Met eene andere hand staat ter zijde:

„dyt behoirt mynen h^{e} alleyn to betalen, dair tegen der Muntmeister den ysersnyder betalen sall.“

Item noch aen den selven Peter [d. i. Peter Venboit] betaelt van eynre silveren bussen daer men dye ostie inne sluyt . . . . . i e. gl.

Item so hebben der Muntmeyster ende der Assagier Broder Gadert then Bossche op ter dachfaert to Bossche gelegen, by den deputierden uyt Brabant gelegen omb der Munten will &c. die tyt van acht dagen verdain . viii e. gl.

Noch Broder Gadert gedaen daer hy mede to Waghenyngen ryden i e. gl. hyraff in der Rekencamere nae alder gewoente to leggelde gegeven iii e. gl.“

Aan het einde staat:

„Dat ontfanck tegen dat uytgeven vurgeruert affgetogen, blyfft meer ontfangen dan uytgeven . . . . . xii enckle gl. xx stuv. welcke xii enckle gl. xx stuvers Broder Gadert der Assagier mynen gen. heeren opt Loei tot Apeldoern in syne hant gegeven hefft op onser vrouwen Lichtmyss dach A° xv^{c} ende eyn.

In presency dess Lantrentmeysters, des Assagiers Broder Gadertz, dess Richters

van Arnhem, Meyster Jan van der Weyden, Knonik (Kanunnik), ind Johan Fischer, Rekenmeister. Gedain ut supra.»

Met eene andere hand staat ter zijde:

» Hyrop hefft hem myne gen. hre eyn compensacie doin geven, ind hefft Zander van Batenborch in die officy gestelt.»

Deze aanstelling van Sander van Batenborch nu deelen wij mede onder de Bijlage U. Zij is gedagteekend: op onser Lieven Vrouwen avond purificationis in den jaere onss Heren dusent vyffhondert ind een.»

Wij laten aan onze lezers over om in het stuk na te zien, welke munten hij moest slaan en op welken voet. Zijne rekeningen schijnen verloren gegaan te zijn.

In een Charter (zie Bijlage V), gegeven » des Saterdages nae onser Liever Vrouwen dach Conceptionis anno 1503,» wordt veroorloofd aan den Muntmeester Sander van Baitenborch » om den klymmender gulden te maken op twe engels ind eyn doeysken; sal halden krait ind greyn nobel fyn, nae vermoegen ind vytwysinge syns hoefftbrieffz.»

Dus bleef het gehalte als vroeger vermeld, namelijk dat van de fijne Engelsche Nobels.

Den *dubbelden stuver* zoude hij maken » nae gehalt syns hoefftbrieffs, ind sal snyden eynen pennynck meer op ten merck, dan he sus lange gedaen heefft.»

Dus, indien wij ons niet bedriegen, kreeg de Muntmeester verlof om 64 stuks, in de plaats van 63, uit een mark muntmateriaal te vervaardigen.

Verder lezen wij:

» ain halven stuvers sall hy drye pénningen meer snyden op ten merck.»

Dus 149 in plaats van 146, zoo als vroeger.

Het volgende stuk van Hertog Karel, dat op de Munt betrekking heeft, en door ons onder Bijlage W wordt medegedeeld, bevat een verlof aan Burgemeesters, Schepenen en Raad der stad Harderwijk, om, wegens den grooten brand, die in 1503 aldaar had plaats gehad, de voordeelen te mogen trekken der munting van:

» 1° Eynfoldige stuevers.
2° Halve stuvers.
3° Ort stuvers.
4° Muterkens.

„ onder onsen naem ind wapen en nae den valuwacien ind (ordonn) andtzen van „ onser munten.“

„ Allet duerende tot onsen wederseggen.“

Zoo vinden wij weder een voorbeeld van munting te Harderwijk, waarvan ons na den tijd van Willem I (vóór zijne opvolging in Gulik ten jare 1393) geene sporen meer voorgekomen waren. Doch welke zijn nu op onze Platen die Harderwijksche „ eynfoldige stuevers, halve stuvers, ort stuvers en muterkens?“ Wij bekennen het niet te weten; het muntteeken toch, dat wij op den stuiver (Pl. XVII, N° 27) aantreffen, en dat wij eerst voor het Harderwijksche aanzagen, schijnt dat eens Muntmeesters, het zij dan van Nyber of van Baetenboirch, te zijn, want wij zullen het ook aantreffen op eene stedelijk-Nijmeegsche munt in onze Afdeeling: *Munten der Geldersche Steden en Heeren.*

Dit stuk is gegeven „ des Donredags post Lucie virg. anno 1504“ (dus na 13 Dec.)

In onze Bijlage letter X van des „ Vrydags post quasimodo geniti anno X sexto,“ wordt toegestaan om „ de gulden vroeger gemaickt door S. van Bathenborch op 2 eng. 1 duysken“, aangezien het wegens het verloop zijner muntgezellen naar andere Vorsten, die de guldens niet bij het stuk, maar bij het mark lieten essayeren, niet wel mogelijk was de oude wijze te blijven volgen, voortaan mede bij het mark te laten waarderen.

Voorts zoude men 77½ stuks uit de mark vervaardigen.

In het Charter van 4 Junij 1511 (Bijlage Y) beveelt Karel, dat er te Utrecht, welke stad hij toen, om redenen in de Geschiedboeken vermeld, bezet hield, zouden geslagen worden door Nyclaes Nyber, dien hij tot Muntmeester aldaar aanstelde, en van welken naam wij in 1496 eenen Muntmeester te Nijmegen aantroffen:

1° „ Eynen gulden pennynck op die manier van eynen enckel gulden, die twee Koursch (d. i. Keurvorster?) gulden gelden,“ en van 14½ karaat zouden zijn, met 77 stuks in de mark; waarvan de sleischat zoude wezen 2 stuks.

2° „ Nog eynen gulden op die manier van onsen clymmer gulden,“ van 14 karaat min 2 grein, van 77½ in de mark, en waarvan de Hertog mede 2 stuks tot sleischat zoude ontvangen.

NB. *Slei-* of *sleeschat*, die wij reeds zoo dikwijls vermeldden, is waarschijnlijk *schat* of schatting (belasting) op het *sleen* of *sleyn* van geld.

Het is buiten kijf de munt, afgebeeld op Pl. XV, onder N° 8.

3° Eenen braespennynck, van 3 penn. 4 grein en 81 in de mark; 1 tot sleischat.

4° Een pennynck die sal gelden twee der vurscr. braspennynck, van 6 penn. fijn zilver, 78 op de mark, en waarvan de sleischat mede 1 stuk was.

5° Eynen pennynck die *vier braspennynck* gelden sal, van 8 penn. fijn silver, 52 in de mark, en 1 tot sleischat (waarschijnlijk de N° 13 van ons Supplement).

6° Eynen pennynck die *sess braspennynck* sal gelden, van 11 penn. fijn zilver, en 48 in de mark, 1 penn. tot sleischat.

Wij gissen, aangezien de onder N° 31 door ons op Pl. XVII afgebeelde munt 4 w. 7 korrels weegt en een goed uiterlijk van zilver heeft, dat deze of het stuk van 4 of wel dat van 6 braspenningen geweest zal zijn.

Het Charter van Dingsdag na St. Victorsdag 1516 (Bijlage Z) houdt in de aanstelling van „Nyclais Nyber, Burger onser stadt Nymegen," tot Muntmeester voor zes jaren.

Hij had te munten binnen Nijmegen „off in eniger anderen onser steden off „vlecken dair sulx 't best dienen ind wy ordineren werden, toe slaen ind to „maicken onder onsen naeme ind waepenen als Gelre, Guylick ind Zutphen:

1° Eynen golden pennynck op maniere van eynen enckel Rynsgulden, soe dat die penninck synen loip krige, behalde ind men dair mede op ten tollen des Rynstroems betaelen moige."

Deze munt moest houden 18 kar.; er zouden 75 stuks in de mark gaan, en de Hertog zoude er 1 tot sleeschat ontvangen.

Om te doen opmerken (hetgeen wij boven verzuimden) hoe weinig ervaren men in die dagen was in het vervaardigen der munten, volgens de bepaling der Ordonnantien, diene (men leze ten opzigte der vroeger vermelde munten onze Bijlagen zelve na), dat men op de 75 stuks in de snede eene remedie van 1 stuk of $\frac{1}{75}$ toestond, en in het allooi eene remedie van $1\frac{1}{2}$ grein of $\frac{1}{192}$.

In 1518 werd er, volgens het Charter Bijlage letter AA (van Guensdach sent Kathrynen avondt anno xv^c xviii), door den Hertog vermindering in den sleeschat op zijne gouden munt toegestaan.

In 1520 werd er (zie Bijlage BB) alweder verandering in de Munt gemaakt.

Uit een Charter van „altera nativitatis Marie xv^{c} xxi blijkt, dat de sleischat op de gouden rijders door den Hertog verminderd werd „op vyff oirt (1¼) derselver penninghen.“ Zie Bijlage letter CC.

Verder laten wij hier volgen 's Muntmeesters *rekenschap* van 1516 tot 1521, tot welks naauwkeurige lezing in het Handschrift wij de hulp mogten genieten van onzen geletterden en in Geldersche zaken mede zoo doorkneden vriend, Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Bibliothecaris der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde alhier. Ook bij de voorgaande en volgende stukken mogten wij 's mans ervaring in het schrift der vijftiende en zestiende eeuwen, en niet minder in de kennis der zaken van die eeuwen, bespeuren en zijne hulp ondervinden.

Rekenschap Meister Nyclaes Nyber muntmeysters de annis xvi° xvii° xviii° xix° xx° et xxi°, aengaende Victoris Anno xv^{c} xvi° wytgaende opten lester dach Julii Anno xv^{c} xxi°. Pro domino.

Dit alles wordt voorafgegaan door 's mans vernieuwde aanstelling, door ons medegedeeld onder Bijlage Z.

Hierna volgt onze Bijlage AA van Guensdach sent Kathrynen avondt Anno xv^{c} xviii.

Daarop leest men de Bijlage CC (van het jaar 1521).

En verder staat er:

ONTFANCK.

„Item heefft die Muntmeyster gewerckt by tyden Hermanus van Cranevelt, „Weerdeyns van Vierssen wegen, nae vermoegen synre opteikenynge ind der partes vurscr. in all vierendetsestich marck twee uncen *golden Ryders.*“

Ter zijde staat met de zelfde hand:

„Den gulden gerekent ad ij hoirens gl. off xxiiij st. br.“

d. i. twee Hoornsche guldens, of van den Heer van Hoorne of Hornes, die te Weert gemunt werden, of wel van Bisschop Jan van Hoorn (1482—1505).

„To weten dat mynen gen. lieven hn van der marck der golden Ryders vurscr. nae vermoegen dess muntmeisters commissien kompt twee golden pennyngen der selver munten, beloipen die vier ende sestich marck voir syner gnaden toe sleeschat . . . . . i^{c} xxviiij e. gulden.

Van den silveren gelde by tyden Craneveltz gemunt.

Item noch heeft die muntmeyster gemunt aen silveren Snaphaenen by tyden Craneveltz dryehondert tsestich marck twee uncen nae vermoegen der partes wytter bussen getagen. . . .

Te weten dat myne gen. lieve H^e van der marck Snaphaenen enen Snaphaen heeft nae vermoegen dess Muntmeysters commissy.

Soe beloipen die driehondert tsestich marck vurscr. pro dno tsaemen
xc. e. gulden ad twee hoernsche guld.

Van den golden ind silveren payment by tyden Sanders van der Boenen weerdeyns van Johan Vierssen wegen gemunt.

Item heeft die Muntmeyster by tyden Sanders van der Boenen gewerckt aen golden Ryders in den yrsten lxix marck ind drie uncen, soe kompt myne gnadigen lieven H^n van der vurscr. lxix marck drie uncen i^c xxxix e. gulden.

To weten dat der muntmeyster syne commissy als van der sleeschatz van nu voirt aen vernyt is, so dat myne gnadige heere van der marck nyet meer hebben sall dan ij golden Ryder, dess sall die pennynck soe voele the bether seyn.„

NB. Dit doelt, ook volgens eene hier in het Handschrift bijgevoegde aanteekening, op het veranderen der sleeschat (volgens Bijlage AA) op Sent Katheryne avondt 1518.

Verder leest men op eene volgende bladz. dezer rekening:

„Item noch heeft die Muntmeyster by tyden Sanders van der Boenen, weerdeyns ut supra, gemunt sess hondert drie ende dertich marck golden Ryders, nae vermoegen der partes wytter bussen opgenoemen per den lantrentmeyster.

Item soe kompt mynen gnadigen lieven hrn van den sess hondert xxxiij marck in alss . . . . . ix^c xlviiiij (*sic*) gulden.

Van den silveren Snaphaenen by tyden Sanders van der Boenen gemunt laterum per se . . . . . ix^c xlviiiij (*sic*) e. g.

Item heeft die Muntmeyster by tyden Sanders van der Boenen, weerdeyns, gemunt drye duysent ind xxij marck silveren Snaphaenen ind komt mynen gnadigen lieven hrn van der marck ut supra eynen pennynck.

Soe beloipt die sleeschat hyrvan pro domino . . vii^c lvi enckle guld. — in als dusent achthondert ind vierendeviertich gulden ad ij hoirnsche gulden.„

Volgen de: „Uytgeven.

Hierin komen velerlei betalingen voor aan den Waardijn Van Vierssen en ook:

„Item xx Julii aen Vierssen A° xx (1520) betaelt van . . . . . inholt des beveels bryeffs ind quytancien . . . . , lxviii gold. guld. de pondere ind xx stuv. brab. valet . . lxxx gelr. ryders iiij st. brab.

Item noch om die voirscr. golden gulden toe weruen (?) gegeven van ytlicken gulden ij oirt st. b. valet . . . . . xxxiiij st. brab. ind hem noch gegeven . . . . . i golden Ryder.

Item aen Vierssen op syn loen van id weerdeyns Ampt xxi^{n} Julii A° xx° per quytancie . . . . . lviij gelr. Ryders.

Item op Saeterdach post Lebuinum A° xx aen Claes van Euwyck x gold. gl. de pondere ind xv gelr. Ryders valet . . xxvi gel. Ryders xvi st. brab.“

Deze „stuvers Brabandsch“ zijn voorzeker *Geldersche munten*, op den voet der „*Brabandsche*“ geslagen, waarvan wij vroeger melding hebben aangetroffen.

Weder post alia.

„Item xii Junii aen den Scholaster Veerssen op zyn weerdeynampt in anno xxi° (1521) betailt per quytancie . . . . . xv gelr. Ryders.“

Vroeger zagen wij vermeld den *Priester* Gadert van Gulik als Essayeur; thans vinden wij hier eenen *Scholaster* als Waardijn vermeld, een bewijs van groote vermenging van ambten in die dagen.

Steeds post alia.

„Item aen Sander van Boenen weerdeyn betailt drie jair loens, des jairs xiii Ryder, valet . . . . . xxxviij (sic) golden Ryder.“

Hieruit blijkt weder, dat er twee Waardijnen in dienst des Hertogen van Gelre waren.

„Item die Muntergesellen v jair lanck nae older gewoenten Alle op Sente loyen dach van wegen myns gen. l. hrn gegeven twee gelr. Ryders, valet x gelr. Ryders.“

Zulks schijnt, buiten hun loon, eene gratificatie geweest te zijn. „Sente loye“ was Sint Eloy of Sint Eligius, de Patroon der Goudsmeden en Munters, die oudtijds, immers ten tijde der Merovingers, de zelfde personen waren. Eligius was een Vlaming en voornaam Prediker des Evangeliums in die landen.

Wij bezitten 's mans beeldtenis op de deur (of blind, *volet*) van eene schilderij, waarschijnlijk uit het begin der zestiende eeuw, waarvoor een Engelschman ons eens eene hoogst aanzienlijke som heeft geboden.

„Item aen den lantrentmeister wytter bussen koemen i^{c} lxxxvij Ryders aen golde ind aen silver payements.„

Ter zijde staat:

„Als die Muntmeyster syne rekenschap dede.„ Beteekent waarschijnlijk dat de daar nevens staande som betaald werd, toen Nyber zijne rekening aflegde en deze gesloten werd.

„Item syn huyshuer v jair lanck des jairs vier Ryders, valet xx golden Ryders.

Ter zijde staat:

„Dit en vermach die alde gewoente nyet.„

Men ziet hieruit ten overvloede, hoe eenvoudig de toestel voor het munten oudtijds moet geweest zijn, daar men tot het uitoefenen van den muntslag een huis huurde.

„Item soe aen baiden loen noch voir ind nae verlacht ind betailt viij Ryders.„

Ter zijde staat:

„Dit en sall die muntmeyster nyet doen voirtaen buyten bevell ind wanneert gescheyt bescheyt bybrengen.

Item die weerdeyn eyn cledynge van desen dryen jaeren, valet vii Ryders.

Item in die Cancelrye gegeven voir oeren Arbeyt dat zy aen allen steden geschreven hadden der munten halven . . . . . vi Ryders.„

Het blijkt uit het volgende, dat er in het jaar 1520 of 1521 eene nieuwe munt verordend, doch niet in omloop gekomen is.

„Soe die nye munt geordinert ind ghenen voirtganck en kreghe, heeft die muntmeyster mercklicken schaede dair by geleden, want hy hadde eynen mercklicken pennynck gemaeckt, die hy most ind heeft versmolten wyt beveell ind ontheit der Rede; oick syn alle die kosten van den ysseren ther tyt gemaickt verlairen, hebben sementlicke Raiden myns g. l. hen hem toegesacht, dattet buyten synen schaiden sall syn, die beloipt inder wairheit aver die . . . . . .

NB. Het volgende is uitgeschrapt, en verder geschreven: „to weten dat den muntmeyster vur syne schaeden hyrum toegefueght . . c gl. ad ii sg.„

Ter zijde staat nog, dat over deze zaak in tegenwoordigheid van den Hertog door zijne Raden is beraadslaagd geworden, nadat de Muntmeester als schadeloosstelling geëischt had . . . . . ij L gr. ad ij (?).

„ Item des Muntmeisters cledinghe van vyff jaeren des jairs vi goldgl. valet xxxv Ryders.

Item die Rekenmeisters in myns gen. l. hen Reekenkamer xxxiiij Ryders.“

Ter zijde staat:

„ Dit selve is leggelt van vyff jaren ind die Muntmeyster solde die helfft dragen.“

Zulks was ons vroeger niet gebleken.

„ Item die Muntmeister weerdeyn verteringe myt dyeneren, kar ind perd, tsaemen . . . . . vi guld.

Item noch eynen gulden verdroncken in die rekenkamer, valet . . i gl.“

Op de laatste bladzijde dezer rekening staat:

„ To weten dat die Muntmeyster Nyclaes Nyber syne rekenschap heefft gedain vur Rede ind Rekenmeystere myns gen. lieven hrn hertoigen van Gelre aingainde Victoris anno xv^{c} xvi, uytgaende opten lesten dach Julii xv^{c} xxi, ind befyndt sich na den text derselver rekenschap, dat syne ontfanck van myns gen. lieven hrn sleeschath beloipt duysent achthondert vierendeviertich gl. ad twee horens gulden den gulden gerekent, Beloipt syne uytgeven hyertegen achtienhondert ind xliiij gl.

To weten dat die muntmeyster synen schaide getaxeert hadde op anderhalff hond^{t} golden gulden de pondere als van der yerster munten die geynen voirtganck en hadde, so hy synen arbeyt ind kost to vergeefs gedain ind andere yseren most doen maicken, twellick hyrum van Reden myns gen. lieven h^{n} gemoderiert ind op hondert guld. de pondere gestalt ind gerekent is, allet op behaegen syner ff. gnede.

Oick rekent die Muntmeyster van huysshuer xl gl. van den vyff jaeren, twelck geyne gewoente is, sulx dairum op twyntich g. gestalt ind sall voirtain mynen gen. hrn geyne huysshuer meer rekenen.“

Uit Bijlage DD blijkt, dat er in 1523 in Gelderland gebrek aan zilver geld was; daarom liet Karel door Nyclaes Nyber in dat jaar weder slaan *dubbel wochey*, houdende 3 penn. 10 greyn zilver; — 66 stuks gingen op de Trooische

mark (zoodat het stuk nog al wigtig moet geweest zijn); de Hertog had er 1 of $\frac{1}{60}$ tot sleischat.

Voorts zoude hij munten „eynen halven lichten stuver van slechts 1½ penning fyns zilvers," van ongeveer 202 in de mark; daarvan zoude de Hertog twee tot sleeschat hebben.

„Ind," aldus vervolgt het stuk, „so wanneer idt ons gelieffi, sullen wy „onsen muntmeister dese onse commissie altyt vierthien dage lanck to voerens „moigen doin opschryven."

Wij bespeuren echter dat wij, om een goed overzigt van het Geldersche muntwezen te geven, alvorens verder te gaan, het volgende nog moeten mededeelen:

Bij de Ordonnantie van 1501 werd Sander van Batenborch, Burger van Nijmegen, voor zes jaren (doch na drie jaren opzegbaar) tot Muntmeester aangesteld. De Commissie van Niclaes Nyber kan toen naauwelijks geëindigd geweest zijn.

Hem werd opgedragen te doen vervaardigen:

1° Eenen golden pennynck van 23 kar. en 9 grein fijns, en van 55 in het mark, waarvan de Hertog slechts ½ op de mark tot sleeschat zoude bekomen, en die voor 50 stuivers Brabandsch geld gangbaar zoude zijn.

De in de eerste Ordonnantie van 1496 vermelde gouden penningen of Rijnguldens hadden slechts een gehalte van 18 karaat, terwijl deze van zeer fijn goud werden vervaardigd, als zijnde er slechts 15 greinen allooi, en zij dus op $\frac{974}{1000}$ geslagen waren. De waarde was dan ook 50 stuivers Brabandsch geld; terwijl de boven vermelde slechts 34 stuivers Geldersche munt gold. Wij kunnen met geene zekerheid de verhouding tusschen den Brabandschen en den Gelderschen stuiver uit die dagen opgeven.

Van deze gingen er 55, van de boven vermelde 75, in het mark, zoodat de tegenwoordige, door de fijnheid van het goud, veel zwaarder dan de vroegere wogen. Zij moesten dienen tot betaling van tollen op den Rijn.

2° Eenen anderen golden penninck van 25 Brab. stuivers, aangelegd op een gehalte van 15 kar. en 9 grein, en waarvan er 74 in de mark gingen. De Hertog trok van ieder mark gemunte penningen *eenen halven* ten sleeschat.

3° Eenen klymmer-gulden van 14 kar. en 1 grein fijns, van 75 in het mark; de sleischat was $1\frac{1}{2}$.

4° Eenen halven enckelen gulden, gemaakt „op die gestalt van eenen Arnhemschen [d. i. Rijn-] gulden." De gehalte was 10 karaat. Er gingen er 100 op een mark, en de Hertog ontving er 2 tot sleischat.

Het ware wel te wenschen, dat er van deze verschillende boven vermelde muntsoorten eens eene aanzienlijke hoeveelheid gevonden werd. Het is wel niet zeer waarschijnlijk, maar behoort toch in het rijk der mogelijkheden. Dan zoude men door smelting en essai tot juistere bepaling der door ons afgebeelde stukken kunnen geraken; iets wat thans, bij de zeer groote zeldzaamheid der gouden munten van Karel van Egmond, niet mogelijk is. Alleen kan men, op de *kleur* afgaande, die van sommige stukken *hoog geel*, van andere *bijzonder bleek* is, duidelijk bespeuren, dat er groot verschil van den zuiver-goudinhoud bestaat.

Doch gaan wij over tot de zilveren munten.

5° dan zoude er door den Muntmeester S. van Batenborch geslagen worden: „Eenen silveren pennynck, welcke sall gelden drye Braebansche stuver." De gehalte zoude zijn 10 penn. en 10 grein, er zouden 72 op de mark gaan, en de Hertog er 1 tot sleischat hebben.

Onder de overgeblevene munten van Karel van Egmond meenen wij niet ééne zilveren muntsoort van den fijnen zilver-inhoud als de zoo even vermelde ($\frac{868}{1000}$) te hebben aangetroffen. Misschien is deze muntsoort ook niet geslagen geworden.

6° Eenen penning van *twee Braebansche stuvers*, van 7 penn. 16 grein; 80 in het mark; 1 ther sleeschat. Deze kan door ons onder de afgebeelde op Pl. XVI en XVII niet aangewezen worden.

7° Pennynck van eenen *Braebanschen stuver*. Gehalte 8 penn. 20 grein (bijna $\frac{1}{3}$ zuiver zilver); 80 in het mark; 1 ther sleeschat.

8° „Noch," zegt de Ordonnantie, „sall hy slaen moigen eenen dobbelen stuver, as vurtyden Nyclaiss Nyber gemaickt heeft, die sall halden: 4 penn. 2 grein; 63 stuks in het mark; 1 penn. te sleeschat."

Bijkans met volle zekerheid kunnen wij zeggen, dat de munt N° 21 op Pl. XVI de hier bedoelde is.

9° Een *halve stuver*. „Vier," staat er, „maken eenen dubbelen stuver as hier vurscr." Het gehalte was 2 penn. 5 grein. Er gingen er 146 op een mark; 2 werden ten sleischat gegeven.

Wij kunnen die met geene zekerheid, even min als de nu volgende, op onze Platen aanwijzen.

10° Een *muter* (myt?). Gehalte 1 penn. 4 grein; 22 op het lood (465 uit een mark?). De sleeschat was een stuiver.

„Alle welcke vurscr. golden ind silveren pennyngen geslaegen ind ge-„munt sullen syn na valuacy in Brabant, ganck ind geve zyn."

Nog deelen wij, alvorens verder te gaan, volledigheidshalve de volgende stukken mede:

Op „dincdach nae sent Victoirsdach martyris 1516," werd, volgens Bijlage Z, Nyclais Nyber andermaal voor zes jaren tot Muntmeester aangesteld, en werd hem geoorloofd en volkomen last en bevel gegeven, binnen Nijmegen of in eenige andere Geldersche stad of vlek, daar zulks 't best dienen en de Hertog bevelen zoude, te slaan:

1° *Eynen golden pennynck op maniere van eynen enckel Rynsgulden.* Gehalte 18 kar.; 75 in de marck; sleischat 1 van de mark of $\frac{1}{75}$.

2° Eynen *Gelreschen Gulden geheyten mitten clymmenden leuwen.* Gehalte 13 kar. 3 greyn; 75 in de mark; sleischat niet vermeld.

Wij lezen verder:

„Ind soe verre hy die beyde gebruycket, sall hy sy beyde betailen; ind in-„dien hy sy niet beyde en gebruycket, sall hy dairvan nyet betaelen dorven. „Doch en sall hy desen Gulden bynnen den neesten maandt op desen voet nyet „munten, want wy ons dairop erfaeren ind bynnen maent hem onse meynonge „dair van tkennen geven ind schrifftlick bevelen willen."

3° Eyn *ryder*. Gehalte 14 karaat, van 75 in de mark en 2 tot sleischat.

Het zijn de stukken afgebeeld op Pl. XV onder N° 9 en 10, die dus eerst van het jaar 1516 dagteekenen.

4° Eynen *halven ryder*, „die doen ind halden sall nae advenant."

Ons nimmer, noch in het oorspronkelijke, noch in afbeelding voorgekomen.

5° Eynen *ryder van silveren*. Gehalte 8 penn. en van 31 stuks op de mark;

1 tot sleischat. De remedie was NB $\frac{1}{2}$ op de snede, d. is $\frac{1}{67}$ 1 — Thans bestaat er, bij de groote vorderingen in de schei- en werktuigkunde, en vooral na de toepassing der stoomkracht op de muntvervaardiging, geene remedie meer, die bij de wet van September 1816 nog toegestaan werd.

Men ziet, dat de naam *snaphaan*, aan deze soort van munten gegeven, die eerst van 1516 dagteekenen, eene volksbenaming is. Wij hebben zoo *geheele* als *halve* van deze muntsoort afgebeeld op onze Plaat XVIII.

6° Eynen *eynvoldigen stuver*. Gehalte 3 penn. en van 101 in de mark; sleischat 1, dus $\frac{1}{101}$ gedeelte voor den Landsheer.

Wij kunnen de bedoelde munt onder de door ons afgebeelde niet aanwijzen.

7° Eynen *dobbel voecheye* (sic). Gehalte 3 penn. en 20 grein; 69 stuks in de mark en 1 tot sleischat. Alzoo ontving de Hertog van dezen muntslag $\frac{1}{69}$ gedeelte. Van waar deze willekeur in vergelijking met de vorige muntsoort? Doch deze is eene van de honderde vragen, die men in de Numismatiek, even als in andere wetenschappen, gemakkelijker kan doen, dan goed beantwoord krijgen.

Nog minder dan van N° 6 weten wij of we de *dobbel voecheye* onder onze munten afgebeeld hebben. *Quantum est quod nescimus!* KILIAAN en zijn uitgever VAN HASSELT laten ons omtrent den naamsoorsprong in het onzekere, daar zij het woord niet opgenomen hebben; wat de waarde betreft, zoo schijnt die, als komende voor tusschen den *stuiver* en den *halven stuiver*, of $\frac{3}{4}$ of $\frac{2}{3}$ stuiver gegolden te hebben.

8° Eynen *halven stuiver*. Gehalte 3 penn.; 212 in de mark en 2 tot sleischat. Kan eene onzer munten N° 30, 32 of 33 geweest zijn.

9° Eynen *ort stuver*. Gehalte 2 penn. (dus slechts $\frac{1}{3}$ zilver); 340 in de mark; 4 tot sleischat voor den Vorst.

Waarschijnlijk onze munten N° 34, 35 of 36 op Plaat XVII, en N° 13 op onze Supplementplaat.

10° Eynen *halven oirt* (of $\frac{1}{3}$ *stuver*). Gehalte 1 penn. 8 grein ($\frac{4}{288}$); 29 op het lood of 928 stuks in een pond en 1856 in het mark; „eynen stuver tot sleeschat.„

Waarschijnlijk was het de door ons, naar eene teekening, door den Heer

E. SLANGEN, bij Roermond wonende, toegezonden, onder N° 14 in het Supplement afgebeelde, zeer kleine munt.

11° Eyn *halff negenmanneken.* Gehalte 1 penn. 4 grein (slechts $\frac{87}{1000}$ zilver, dat ons doet denken aan de Brabandsche muntjes uit dezen tijd, de Minderjarigheid van Karel V); 58 op het lood of 1856 stuks uit een pond en 3712 uit een mark. Tot sleischat ontving Karel 1 stuiver.

12° Eynen *penninck die halden sall* 8 *penn. fyns.* Er wordt aan deze munt geen naam gegeven, doch gezegd, dat er 88 op de mark zouden gaan, en dat men er den Vorst „eynen to sleetschat" zoude geven.

„Der penninck sal gelden ind weerdich wesen drie der stuvers vorscr."

Dus heette het stuk waarschijnlijk een driestuiverspenning.

„Van al de voirgaende munten," aldus lezen wij verder, „uytgesundert den „golden gulden, sall der muntmeister in 't alloye hebben twee greyn tot remedie."

Bij Charter van woensdag Sint Katrynen avondt anno xviij belooft de Hertog voortaan slechts anderhalf der gemunte golden penningen tot sleischat te zullen nemen. Zie Bijlage AA.

Volgens Ordonnantie van Manendaige post Laurentii martyris anno xv^c ind twyntich (Bijlage BB), gaf de Hertog verlof aan zijnen Muntmeester Nyclaes Nyber om de halve stuivers, die hij tot dus verre ten getale van 202 uit een mark en op het gehalte van 2 penn. fijns moest laten vervaardigen, — aangezien het verloopen der munt — voortaan te mogen laten slaan op een gehalte van slechts „eynen pennynck ind achthien greyn fyns."

Verder deelen wij hier eene Muntmeestersrekening van Nyclaes Nyber mede, loopende van 11 Augustus 1521 tot 13 Julij 1524.

„NYCLAES NYBER.

IX Augt 1521—XIII July 1524.

ONTFANCK.

Item hefft die Muntmeyster syne rekenschap gedain aengaende opten ix^{en} Augusti anno xv^c xxi vytgaende op ten xiij^n Julii Anno xxiiij beloipt die tyt drye jair.

Van den golden payment.

Item befyndt sich dat hy in den tyt vurscr. gemunt hefft aen gelreschen golden Ryders, nae vermoegen der partes van Sander van der Boenen weerdeyn

opgeteickent — vierhondert ind xxij marck, ind hefft myn gen. lieve h^e van der marck vyff oirt [d. i. 1¼ van de mark] derselver gulden, facit vur mynen gen. l. h. aen sleeschat vyffhondert sess ende twyntich xxi st.

Item noch heefft hy gemunt aen clymer g. thiendehalff marck; aen clymergulden heefft myn gen. lieve h^e van der marck vyff oirt derselver gulden, facit elff derselver gl. ind iiij oirt.

Van den silveren payment.

Item heefft die Muntmeyster in den vurscr. drye jaren aen Snaphaenen gemunt nae vermoegen der partes opgetekent durch den weerdeyn vurscr. vyff duysent drye hondert lxi marck ind hefft myn gen. lieve h^r van der marck to sleeschat eynen Snaphaen, facit . . duysent drye hond^t xl gl. ad xxiiij st. ind sess stuv.

Item noch aen silveren Snaphaenen gemunt vier duysent drye hond^t vierendetwyntichste halff marcks, ind hefft myne gen. lieve h^e to sleeschat van der marck eynen halven Snaphaen off drye stuver, maeckt aen gelt vyff hondert viertich guld. ad xxiiij st. ind ix stuv.“

Ter zijde staat:

„To weten dat die Muntmeyster op ten marck van desen Snaphaenen relaxatie kregen heefft as men in copie hyr van zien ind vynden mach.

Item noch hefft die Muntmeister gemunt aen halven stuvers drye hondert lxiiij marck ind hefft van der marck to sleeschat twee halve stuvers, facit, die hondert gerekent op eynen gl. ad xxiiij stuvers, facit . drye guld. xviij stuv.

Item noch heefft hy gemunt aen muterkens lxiiij marck, facit . eynen gl.

Summa summarum beloipt die alynge ontfanck des muntmeysters in den vurscr. drye jaren — Twee duysent vier hond^t twee en twyntich gulden ad xxiiij stuv. br. viii stuv. i oirt.“

Hierop volgt in het Handschrift het navolgende stuk, dat betrekking heeft op de hiervoren medegedeelde rekening:

„Kairle Hertoich van Gelre ind van Guylich ind Greve van Zutphen.

Lieve Raidt ind getrouwe So gy ons durch meister Arnt averschickt een brieff beruerende onsen Muntmeyster, dairinne hy begeert den sleeschat van der marck silvers op eynen halven Snaphaen to stellen, wantter asdan meer to doen solde

vallen; vuegen wy U dairop to weten, dat ons sulx beliefft die sleeschat op eynen halven Snaphaen gestalt werde, allet duerende tot onsen wederseggen ind bis dat sich die gestalt hyrvan anders begeefft. Hyrvan moeghdy hem advertiren, mits desen onsen brieff umb dairnae voirt to faren, des verlaten wy ons intlick.

Gegeven op onzen huyse Schermebeek op Satursdach post Barbarae anno xv^{c} xxiij°. Charles.

Onsen lieven Raidt ind getrouwe Henrik die Graff Erffvaigt van Erkelentz Lantrentmeister.

Nyclaes Nybers Muntmeysters uytgeven.

Item durch beveell des lantrenthmeysters Ercklentz betailt Gyssbert gyssellen van den busch i^{c} phus g. (sic) facit ain golden Ryders iiij gulden iiij stuvers.

Item Petrus den Welschen schrijver betaelt van den sleschat van golt hy my gelevert heefft . . . . . x gold. ryders....

Item betaelt aen Johan van Buell van wegen den Renthmeister vurscr. van yser x phus gulden, facit ain gulden ryders . . . . . x gl. x st.

Item den lanthrenthmeister gesandt ain halve stuvers anderhalven golden gulden van gewychte, facit aen golden ryders . . . . . i gl. xviii st.

Item Derick Store den Secretarius betaelt van wegen des lantrentmeysters drye gulden, elcker gulden ad ij hoirnsche g. facit aan golden Ryders (niet uitgetrokken).

Item betaelt aen Johannes Vyrssen op zyn loon van der weerdynschap xx golden ryders.

Item myt Claes Boschmeister den R. gesandt drye golden Snaphanen, elck van drye golden kronen, facit aen golden ryders, die kroen ad xxviii stuv. facit xiiij gl. vi st. br. (?)

Item betaelt ain den lantrenthmeister lxxij gold. ryders x angellotten ende twee snaphanen, facit ain golden ryders : . . . . i^{c} gold. ryders.//

Het waardijnsloon gaan wij voorbij.

Het schijnt, dat er soms geen voorraad genoeg van Geldersche munt of van de zelfde soort van munt was tot het doen van betalingen. Van daar, dat wij

zoo dikwerf reeds in de zelfde post van tweederlei gouden geld, dat in betaling gegeven was, melding vonden; zoo ook nu weder:

„ betaelt . . . *Philippus guldens* en . . . *gulden ryders.*„

De eerste waren Brabandsche, Vlaamsche of Hollandsche munt, de laatste Geldersche.

Verder *golden guldens* en *golden ryders.*

„ Item den muntergesellen geschenket tzo Korsmis tot offergelt des jaer i ryder, facit iii ryders.„

Dus zijn er in dezen tijd in de Geldersche Munt slechts drie muntgezellen geweest.

„ Item de gesellen vurscr. geschenckt up Sent Loyen dach des jaers tweemael, ellicker mael iij golden ryders, facit xviii golden ryders.

Item van desen drye vurscr. jaeren vur den Rekenmeistere vur leggelt gestalt xxii gl.„

Ter zijde staat: „ To weten dat die Muntmeyster dit leggelt halff soldè draegen, nae alder gewoenten en sall mynen g. l. heere die helfft to staden komen.

Item hefft die Lant Rentmeister uyter bussen so aen golden ind silveren gelde ontfangen tsamen . . . . . , xcv gl. vi st.

Item inbehalden tot probatie der pennyngen die Vierssen weerdyn ontfangen heefft drye gl. xviii st. facit . . . . . iii gl. xviii st.„

Verder laten wij volgen de beide laatste muntrekeningen van den Muntmeester Nyclaes Nyber, uit ons Handschrift, loopende van 13 Julij 1524 tot 16 Augustus 1525, en van dien dag weder tot den 15 Julij 1527.

„ Rekenschap Nyclaes Nyber muntmeyster aingainde xiii Julii anno xxiiij, uytgainde opten xvi^{a} Augusti anno xxv.

Ontfanck van den silveren gelde.

Ter zijde staat: „ den gulden ad xxiiij st. br.„

Item hefft die Muntmeyster nae vermoigen dess weerdeyns boick aen silveren Snaphaenen gemunt bynnen tyt vurscr. sestien duysent negen hondert ind soevenendetsestig marck ind hefft myn genedige lieve heer van yder marck eynen halven snaphaen, den snaphaen gerekent ad sess stuvers, beloipt aen gelde

twee duysent een hondert twyntich gl. ad xx̄iiij st. ind xxi stuv. brab.

Item noch hefft hy nae vermoigen des weerdeyns boeck gemunt bynnen tyt vurscr. aen halve stuvers — een hondert soevenendedartich marck ind heefft myn g. l. h. van der marck vier der pennyngen it stuck gerekent vur een oirt [d. i. een vierde] stuver brab. valet . . . . . vyff g. xvii stuv. brab.

Ontfanck van den golde.

Item heefft die Muntmeister gemunt nae vermoigen des weerdeyns boick bynnen tyt vurscr. drye hondert ind vierendetwyntichste halff [d. i. 323½] marck clymmer gulden, ind hefft myn gen. lieve h^{r} van yder marck vyff oirt derselver gulden, valet vier hond^{t} ind vier g., den gulden ad xxii st. br. valet aen enckele gulden (dat zijn Rijnguldens) . . . . iii^{c} lxx gulden xvi st. i oort.

Item noch hefft hy in tyt vurscr. gemunt nae uytwysinge dess waerdeyns boick twee hondert ind xvii marck golden Ryders ind heefft myn genediger here van der marck vyff oirt goltz valet . . . . . ii^{c} lxxi gl. i oirt.

Summarium dess alyngen ontfancks beloipt twee duysent soevenhondert lxviij gl. xxij st. br. i oirt.“

In de „Uytgeve“ komt onder anderen voor:

„Item den weyrdeyn voir syn cleydonge gegeven . . . viii ryders.
Item myn cleydonge . . . . . viij ryders.
Item myn huyshuyr . . . . . v ryders.“

Dus werd steeds het gebouw, waarin de Hertogelijke Munt (omtrent de Stedelijke wordt hier niet gehandeld) gevestigd was, gehuurd.

„Item ick byn tweemaell tzo Arnhem geweest myt eyn kair ind myt mynen knecht verteert . . . . . iiij ryders.“

Ongetwijfeld was de Muntmeester door den Hertog ten hove ontboden geworden, waarschijnlijk om hem te raadplegen, of wel dat hij rekenschap moest afleggen.

„Item tzo Wagenyngen geweest myt eyn kair ind myt mynen knecht verteert . . . . . ij ryders.“

De Hertog hield soms te Wageningen zijne hofhouding; hij had er een slot of kasteel (zie de geschiedenis van die dagen, welke wij met verlangen van den Heer NIJHOFF, naar aanleiding van nieuw gebezigde bronnen, te gemoet zien).

„Item heefft die Muntmeister hyr t'Arnhem geweest ainden darden dach mytten werdeyn ind synen diener selffz vierde [d. i. ten getale van vier personen] ind syn rekenschap gedain verteert . . . . . viij ryders.

Item noch hefft Vierss. tot behoiff myns gen. lieven hrn ontfangen vyter bussen drye hondert ind xv silveren snaphanen, valet . lxxviij ryders xviij st.

Item ontfangen uyter bussen tot behoiff myns gen. lieven hn so aen clymer [d. i. clymmer- of clemmerguldens] ind golden ryders . . xxxij ryders.

Item van desen jair vur leggelt gegeven . . . . . xii ryders.“

Hierna leest men in het HS., op een afzonderlijk stuk papier, hetgeen volgt:

„Item heefft die Muntmeyster gerekent aengaende den xiijn Julii anno xxiiij, uytgaende opten xvin dach Augusti anno xxv, ind befyndt sich nader selver rekenschap dat hy meer uytgegeven dan ontfangen heefft twee hondert ind twyntich golden ryders ind xvi st. Ind is hon van Rade ind Rekenmeysteren vur bescheyt gegeven (so die tyt syns amptz umb is) dat hy voirtaen munten sall as hy bis hertoe gedain heefft, ther tyt myn gen. lieven heere hon anders leth weten vierthien daige off drye weken to voerens. Actum in presenty Ercklentz, Gruythuyssen, meister Johan van der Weyden Knoppert op Donresdag post Assumptionis Marie anno xxv°.“

Alzoo werd dan de Commissie van den Muntmeester Nyber weder stilzwijgend vernieuwd.

Op een ander los stuk papier in straks genoemd HS. leest men:

„To gedencken dat men in der Rekenkamer opteickenen sall, om ter naester rekenschappen van beyden muntmeysteren [wie waren dat? die van Nijmegen en van Roermond, waar in dezen tijd, blijkens de voorhandene gouden en zilveren geldstukken, stellig gemunt werd, of waren er twee te Nijmegen? van twee of meer Waardijnen te gelijker tijd zijn ons voorbeelden voorgekomen, maar niet van twee Muntmeesters] to weten dat zy myner gn lieven hrn op manendach xima Junii anno xxvi aengaende voirtaen van eyne marck snaphaenen vier stuvers brab. to sleeschat geven sullen. Ind van eyne marck golden Ryders off clymmerguldens anderhalver derselver gulden twelick syne ff. g. beyde den muntmeysteren schryfftlick ind oick muntlich heefft doen verwittigen.“

Naar aanleiding van het zoo even medegedeelde, lezen wij in het Boek der Muntmeestersrekeningen:

„Item op Manendach xi[a] Junii Anno xxvi heefft myn gnr lieve here beyde syner ff. g. muntmeystere schryftlich ind oick muntlick to Nymegen laten weten dat zy synen ff. gnaden van der selven manendach voirtaen to sleeschat geven sullen van een merck snaphanen vier stuver brab. Ind van een merck golden Ryders off-clymer gulden anderhalven derselver gulden.

Rekenschap Meyster Nyclaes Nyber muntmeysters myns gen. lieven hrn as van synre gnaden sleeschat, aingainde opten xvi[en] dach Julii [lees Augustus, zie boven] anno xxv uytgainde opten vyfften dach Julii anno xxvij.„

Ter zijde staat:

„Deze rekenschap is gemaeckt tot Gelresche ryders ytlich ryder ad xxiiij st. off twee hoerns gl.

Pro domino duce.

ONTFANCK van den silveren gelde.

Item in den yrsten heefft die Muntmeyster nae vermoigen dess weerdeyns boick ain selveren Snaphanen aingainde den xvi[n] Julii anno xxv bis totten xi[n] Junii anno xxvi gemunt darthien duysent negenhondert ind sevenendevyftich marck Snaphanen ind heefft myne genedige lieve here van yder marck eynen halven Snaphaen to sleeschath, so beloipen dieselve marcken Snaphanen — een duysent soeven hondert ind dryendefiertich golden ryders ind eenendetwyntich stuver brab. yder ryder gerekent op vier Snaphanen.

To weten dat mynen gen. l. h. van denzelfften dach Junii anno xxvi den sleeschat vermeert is, ind sall hebben van der merck Snaphanen vier stuv. brab.

So hefft die Muntmeyster noch gemunt aingainde den xi[en] dach Junii anno xxvi bis totten ix[n] Junii anno xxvii acht duysent soeven hondert soevenendedartig marck Snaphanen van yder marck iiij stuv. brabants, maickt aen golden Ryders — duysent vierhondert sessendevyfftich ryders ind iiij stuver brab.

To weten dat aingainde den xii December anno xxvi bis totten vii[n] Junii

anno xxvij nyet gemunt en is umb onwill ind affsettinge dess gelts in Brab.“

De bovenstaande mededeeling is van veel belang, om den toestand der muntzaak in die tijden in het algemeen te leeren kennen. Men schijnt het slechte Geldersche geld van onzen Hertog in Braband niet te hebben willen aannemen.

„Item noch gemunt iiij^{c} lxix marck halver stuver ind heefft myne gen. lieve here ij derselver halve stuver van der marck ind ytlich halve stuv. op een oirt brab. getaxiert, maickt ix^{c} ind xxxviij halve stuver, facit aen gelde ix ryder ind xviiij st., dan so die halve stuver geen oirt.brab. uytmaecken mach, stelt ind rekent die muntmeyster dairvur . . . . . ix Ryders.“

Onze munten van de *Minderjarigheid van Karel V*, in de Afdeeling: *Munten der Hertogen van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), op Pl. XXIII voorkomende, kunnen hiermede vergeleken worden.

VAN DEN GOLDEN PAYMENT.

Item hefft die Muntmeister gemunt aingainde den xvi Julii anno xxv bis totten xxx^{en} Junii anno xxvi aen klymer gulden drye hondert ind dartichstehalff marck, ind hefft myne gen. heer vyff oirt derselver gulden van ytlich marck, beloipen aen clymer gulden — iiij^{c} xi gl. xix st. br. maickt aen Ryders iii^{c} lxxvij ryders xiij st. br.

Item noch aingainde den xi^{a} dach Junii xxvi bis totten iii^{a} dach Junii anno xxvij gemunt aen clymer gulden hondert ind eenendevyfftichste halff marck ind hefft myn g. l. h. to sleetschath van ytlich marck ij der selver gulden, facit ii^{c} xxv clymer gl. xvij st. brab.
maickt aen ryders . . . . . ii^{c} vi ryders xxiiij st. br.

Item noch gemunt aingainde opten xvi dach Julii vurscr. uytgainde den ix^{a} dach Junii lxxx marck ryders ind hefft myn gen. heere van yder marck v oirt [d. i. 1¼] derselver gulden, maickt aen Ryders . . xcix ryders ix st. br.

Item noch gemunt aen muterkens ii^{c} merck; van der merck hefft myn gen. l. h. i st. br. facit . . . . . iiij Ryders iiij st. br.

Summarium dess alyngen ontfancks so van silveren ind golde payment beloipt drye duysent acht hondert soevenendetnegentich ryders iij stuver brab.“

In de: „Uytgeven dess Muntmeisters tegen ontfanck vurscr.“ komt onder anderen voor, wat tot het Geldersche muntwezen in het algemeen in betrekking staat:

„Item noch hefft die Muntmeister gemaickt groitkens die men op Veluwen gebruycken sall in verpachtonge myns g. l. h. rente . . . xxi Ryders.“

Wat dit te beduiden hebbe, betuigen wij niet te begrijpen; die „groitkens“ zijn ons nog niet voorgekomen; en waren zij dan alleen op de Veluwe gangbaar? dienden zij om aan de boeren als payement teruggegeven te worden? van *halve stuvers*, die toch ook de waarde van een *groot* hadden, is ons reeds dikwerf melding voorgekomen.

„Item die Muntmeister sjairs eyne cledonge um vi golden gulden, beloipt in den ij jaeren . . . . . xiiij ryders.

Item synen dienre oick twee jair cledonge . . . . . xiiij ryders.

Item die huysshuer van ij jaeren . . . . . x ryders.

Item noch ij maill tarnhem geweest ind verscreven as men it gelt affsetten solde, verteert . . . . . iiij ryders.

Item die weerdeyn mytten gesellen verteert op ten Loy inden wynter xvi Ryders anno xxv.

Item noch dieselve verteert op ten Loy in den somer anno xxvii iiij Ryders.

Item die gesellen aen offergelt in den ij jaer . . . . . iiij Ryders.

Item hefft Vierss. tot behoiff myns gen. l. h. uyter bussen ontfangen drye hondert ind vierentachtig silveren Snaphaenen maickt . . xcvi Ryders.

Item noch vyter bussen ontfangen xxi clymmergulden xix Ryders vi Stuvers.“

En deze zijn de ons welwillend medegedeelde Muntmeestersrekeningen uit het Handschrift, getiteld: *Copyen van de Munten tot Nyemegen.*

Tweederlei zijn dan, volgens de medegedeelde rekeningen, de gouden stukken, die onder de regering van Hertog Karel geslagen zijn, *guldens* en *rijders*.

Omtrent de gouden guldens of goudguldens, gewoonlijk genaamd *Geldersche guldens*, van Hertog Karel, deelt HEYLEN ons (bladz. 111) alleen het volgende mede:

„Binnen deéze eeuw zyn onder Karel aldaer nog gemunt geweést andere

„Guldens van verscheyden alloy. Sommige, met 3 schilden op de agter-zijde,
„hielen in alloy 14 karaten en in gewigt 2 eng. 3 asen.

„Andere ook genaemd *Clemmer-Guldens*, hielen in alloy enkelijk 10 karat 1
„greyn en in gewigt 3 eng. 3½ asen. — Op die zwaarte by Simonon, bl. 140.
„Doch op andere plaatsen heb ik deéze ook onder anderen alloy en gewigt be-
„vonden, zoo dat wegens deéze, zoo wel als de geéne onder Arnoldus gemunt
„zyn, nog eenige duysterheyd overblyft, welke werkelyk vergroot word uyt
„hoofde dat ten jare 1489 (additie op den 36ᵘᵉⁿ art. van de evaluatie) de *Gel-*
„*resche Clemmer-Guldens* geschat staen tegen 58 guld. 9 stuyvers het mark, en
„de *Fredericus- en Beyers-Guldens* maer tegen 53 guld. 17 stuyvers het mark,
„welke waeren van 14 karaten.„

Groebe deelt in zijne *Beantwoording* nog iets over den koers van den *Clemmer-gulden* mede; alvorens zulks over te nemen, willen wy eerst de voorhandene munten van Hertog Karel, die den naam van *Gulden* droegen, beschrijven.

Op Pl. XV geven wij, onder N° 1, eenen *goudgulden*, die op deszelfs vz. den Heiland vertoont, met opgeheven regterhand en dus in zegenende houding, terwijl hij in de linker den wereldbol houdt met een kruis daarop; vóór Hem staat het Geldersche wapenschild, zoo als wij hetzelve voortaan alleen (en dus niet meer *Gulieksch-Geldersche*) zullen noemen.

Omschrift:

MONE ✶ NOV' TVRE' GELR'

Op de kz. vertoonen zich drie wapenschildjes in den vorm van eenen driehoek; allen bevatten eenen leeuw, dus Gulik, Gelderland en Zutphen. Een roosje is in hun midden. Omschrift na het Geldersche kruis:

KTROLI' · DVX · GEL ✶ IVL ✶ CO ✶ ZV

Deze munt weegt 3,25 w.: is van Z⁶. Kabinet serrure.

Op de zelfde plaat deelen wij, onder N° 2—7, de afbeeldingen van zes Clemmerguldens mede. De vz. van alle bevat den Heiligen Johannes den Dooper, ten voeten uit, in de gewone kleeding. Bij N° 2—4 en 6 en 7 hangen drie kruisjes van onderen aan zijn kleed, terwijl er zich op N° 4, 6 en 7 vier en op N° 3 twee cirkeltjes op het veld der munt bevinden; twee (of een) ter regter- en even

zoo veel ter linkerzijde des Heiligen. Op allen heft hij de regterhand in de hoogte en houdt een kruisstaf in de linker. Het omschrift is:

ꝶTRꝺOLI' ꝺV⁘ (op N° 6 en 7 alleen ꝺ⁘, terwijl ter plaatse, waar de letter V moest staan, het wapenschildje van *Roermond* gezien wordt) GꝺLRI' IVLI'.

N° 5 heeft op de vz. tot omschrift:

* S * IOhꝶTNNS (sic) * BTPNISNT *

De kz. van alle bevat het op de vroeger beschrevene Clemmergulдens voorkomende, namelijk de twee klimmende leeuwen van Gelderland-Gulik op een groot wapenschild (van welke klimmende leeuwen men te regt aanneemt, dat de naam van *Clijmer-* of *Clemmergulden* afkomstig is), omringd door drie kleine wapenschildjes, alles in bogen gevat. Omschrift op N° 2, 3, 4 en 6:

MOI * NOI * TVRGI * GꝺLRI *

doch op N° 7: ◦ MO ◦ NO ◦ TVRG ◦ GGNG ◦ (sic!)

Op N° 5 leest men: * ꝶTRꝺOLI * ꝺV⁘ ✠ * * GꝺLR *

N° 2 weegt 3 w. en is van Z^5. Kabinet VAN DER CHIJS.

— 3 —— 3,1 w. en is van Z^5. Kabinet KEER.

— 4 —— 3,2 w. en is van Z^4. Leidsch Penningkabinet.

— 5 —— 2,9 w. (doch heeft eenigzins geleden) en is van Z^6. Kabinet KEER.

— 6 —— 3,1 w. en is van Z^5. Kabinet KEER.

— 7 —— 3,1 w. en is van Z^6. Kabinet STRICKER.

De N° 8 is buiten alle kijf door Hertog Karel gemunt te Utrecht, tijdens hij deze stad in het jaar 1511 in bezit had genomen, bij welke gelegenheid hij ook het muntstuk heeft laten slaan, afgebeeld op Pl. XVII, N° 31, en in VAN MIERIS, *Hist. der Nederl. Vorsten*, D. I, bl. 438; ook door ons, mede naar een oorspronkelijk stuk, opgenomen in onze Afdeeling *Utrecht;* volledigheidshalve behoort het ook in deze Afdeeling van *Gelderland.*

De vz. onzer tegenwoordige munt, die wij niet oorspronkelijk zagen, bevat de zittende beeldtenis van Utrecht's Beschermer, den Heiligen Maarten, met den mijter op het hoofd, den kromstaf in de regter- en het Evangelie in de linkerhand. Vóór hem staat het Utrechtsche wapenschild. Omschrift:

SANCTI MARTINI PATRO.

Op de kz. ziet men een gebloemd kruis, tusschen welks beenen vier wapenschildjes, alle van eenen leeuw voorzien. Omtrent drie gissen wij, dat ze de zelfde beteekenis hebben als op de vorige munten, doch omtrent het vierde weten wij geene voldoende opheldering te geven. Omschrift in den Beeldenaar: CAROLVS (ongetwijfeld onjuist en te spellen *Karolus*) DVX GELRIE IVL CO (de ȝ heeft men in den Beeldenaar vergeten aan te duiden.)

Wat de Clemmerguldens van onzen Hertog betreft, vinden wij omtrent dezelve bij GROEBE, bl. 97, dat zij, ook volgens de *Plakaten van Vlaanderen*, D. III, bl. 554, een gewigt hadden van 2 eng. 3 azen, bij een gehalte van 10 kar. 1 grein. Hunne koers was:

in Zuid-Nederland:

1539a	*f* 1
1539b	„ 0.19
1548	„ 1.1
1552	„ 1.1
1559	„ 1.2
1560 niet genoemd tot in	
1575	„ 1.8 (*)
1576a	„ 1.8
1576b niet genoemd tot in	
1579a	„ 1.8
1579b	„ 1.14
1579c en vervolgens niet meer voorkomende.	

in Noord-Nederland:

1586	*f* 1.14
1594	„ 1.14
1596	„ 1.17
1603	„ 1.19
1606	„ 1.19
1608	2.1 / 2 / 1.19

Sedert niet meer vermeld geworden.

Zoodat ook deze gouden muntsoort in minder dan eene eeuw, vooral ten gevolge van den toevloed van zilver uit Amerika, in waarde verdubbelde.

Terwijl Karel van Egmond in den jare 1536 de inkomsten zijner domeinen verbond ten behoeve van den Graaf van Steinfort, één deel voor een kapitaal in

---

(*) Wij begrijpen niet, zegt de Heer GROEBE, hoe wij deze opgave moeten overeenbrengen met die in eenen Beeldenaar van 1575, waar wij vermeld zien, dat in gemeld jaar deze gouden guldens, even als die der drie Overijsselsche steden, die van Embden en van Nijmegen, 2 guldens en 2 stuivers golden. [Zoude hier ook de *dubbele* bedoeld zijn?]

Keurvorster Rijnsche guldens; een ander deel in *golden guldens* (deze laatste waarschijnlijk van zijn eigen muntslag), werd, toen in 1724 tot de aflossing zoude overgegaan worden, na langdurig regtsgeding door het Hof uitgesproken, dat de eerstgenoemde Hoofdsom *in swaeren gelde, yder golde Rynsche gulden ad drie gulden en ses stuivers Hollants, doch de tweede in lopende gelde, te weeten yder goltgulden ad agt en twintig stuivers Hollants* zou betaald worden. NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. V, bl. 96.

De beweegreden was natuurlijk, omdat bij het eerste kapitaal bepaald was, dat de teruggave moest geschieden „in die gerechte werde daervoer an anderen „guden golden payment."

De Geldersche *rijders* worden door HEYLEN, bl. 112, vermeld te zijn geslagen op een gehalte van 13 kar. 10 grein, en te houden een gewigt van 2 eng. 3 azen. GROEBE meent (aangehaald werk, bl. 96), dat er 76 stukken van in het mark gingen.

Wij deelen dusdanige, onderling weinig verschillende, munten mede op Pl. XV, onder N° 9 en 10. Zij wegen 3,15 w. De N° 1 is van Z^1; de N° 2 van Z^3.

Vz. 's Hertogen beeldtenis in volle wapenrusting, te paard, doch in den opschik der zestiende eeuw, gelijk ons vroeger op den rijder van Aarnoud 's Vorsten beeld in het tournooi-kostuum der vijftiende eeuw voorkwam. In de afsnede staat: GEL

Op N° 10: * GEL *

Het omschrift is:

KAROLVS * DV✲ * GELR' * IVL' * C' * ȝV'

Op N° 10 zijn de afbrekingsteekens alle leliën.

Op de kz. rust het vereenigde Guliksch-Geldersche wapenschild op een bloemkruis. In den rand staat, na het Geldersche kruis:

MONE * NOVA * AVREA * DVCIS * GELRE (andere exempl. hebben GEL)

N° 10 heeft:

MON NOVA ✙ AVREA DVCIS ✙ GELRE

Men zie ook over deze munt *Plakaten van Vlaanderen*, D. III, bl. 554. In de evaluatie van 1499 en desgelijks in die van 1516 staat een *Geldersche rijder* tot 74 stukken in het mark. GROEBE meent (bl. 96), dat het de boven bedoelde

KAROLVS ∘ DVX ∘ GELRE ∘ IVL ∘ ZVT. (Op N° 15: ZV)

Op de kz. van beide munten vertoont zich een tweebandig kruis, in welks hart eene lelie, en tusschen welks beenen twee leeuwen en even zoo vele leliën. Omschrift:

MONE | NOVA | GELR | ENSIS.

Z. B. wegen ieder 1,1 w. en zijn van Z⁴.

De N° 16 en 17 hebben boven in den rand het Geldersche kruis, en onder in denzelven het wapenschildje van Roermond. Omschrift:

KAROLV * DVX GEL * IVL * C * Z *

De kz. van beide bevat weder een tot aan de einden der munt reikend kruis, tusschen welks beenen de gewone leeuwen en leliën. Op beide is het omschrift:

MONE | NOVA | GELR | ENSI.

Zij wegen ieder 1 w. en zijn van Z⁴.

Onder N° 18 en 19 deelen wij twee *slepers* of *testoenen*, of wel een heelen en een halven, van Hertog Karel mede (de *testoen* is eene muntsoort der vijftiende en zestiende eeuwen, en wordt aldus genaamd naar *testone*, een Italiaansch woord, beteekenende *groote munt met een hoofd;* de uitgang *one* geeft aan de Italiaansche woorden eene beteekenis van *groot*), van zeer fraaije bewerking. Zij verschillen onderling aanmerkelijk.

N° 18 heeft op de vz. het naar de linkerzijde der munt gekeerde beeld van den Hertog ter halver lijve en met eene muts op het hoofd; ter linker- en regterzijde op het veld der munt twee cirkels als tot sieraad. Boven 's mans beeldtenis in den rand het ankerkruis, muntteeken van Zutphen. Omschrift:

KAROL' * DVX * GELRIE * IVL' * COM' * ZVT'.

Op de kz. bevindt zich het regtopstaande wapenschild van Gelderland, boven hetwelk men een fraaijen, gekroonden en gecimierden helm ziet, van welken de lambrekijns zich ter linker- en regterzijde uitstrekken. Omschrift:

EQVITAS * IVDICIA * TVA * DOMI'

Dit stuk, dat ons alleen op het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage is voorgekomen, weegt 19,5 wigtjes.

De N° 19 vertoont op de vz. 's Hertogen borstbeeld, blootshoofds, naar de regterzijde gekeerd; twee ronden vertoonen zich even als op de vz. van N° 18.

gedrukte bescheiden hebben kunnen ontdekken; naauwelijks van eenige den naam in de Beeldenaars der zestiende eeuw, althans niet overeenkomende met de namen, die in de Charters gevonden worden. Zij zijn, vooral de oudste, van zeer laag gehalte, en bewijzen, hoe veel gebrek aan zuiver muntmateriaal er in die dagen in 's Hertogen munthuizen heerschte.

De ten jare 1478 en 1480 op Karel's naam geslagene munten (toen hij nog maar den leeftijd van twaalf of dertien jaren bereikt had) gaven wij reeds boven als *dubbele stuivers*, op Pl. XIV, onder N° 2 en 3.

De N° 11 en 12 hebben tweederlei voorzijden; op de eene houdt een ongekroonde, op de andere een gekroonde zittende leeuw het wapenschild van Gelderland tusschen de pooten. In den rand ziet men het versierde Geldersche kruis en het omschrift:

KTROLVS * DVX * GELRIE * IVL * CO * 3VT (op die door ons onder N° 12 afgebeeld: alleen CO ȝ)

Kz. Een versierd kruis met een ornament in deszelfs hart. In den rand het Geldersche kruis. Omschrift uit de Vulgata-vertaling der Psalmen van David, en doelende op 's Hertogen verlossing uit de gevangenschap:

IN EQVITATE TVA VIVIFICASTI ME

d. i. *In Uwe billijkheid hebt Gij mij verlevendigd.*

Het gewigt van het eerste exemplaar is 2,85 w.; dat van het tweede 2,7 w. Z^4.

N° 13, ons tot dus verre alleen bekend in de verzameling des Barons MICHIELS VAN VERDUYNEN, te Maastricht, van kleiner diameter (en ook slechts 1½ w. wegende) dan de beide voorgaande munten, heeft de zelfde afbeelding en het zelfde omschrift op de voorzijde. Het kruis op de keerzijde is van anderen vorm, en het omschrift luidt, na het Geldersche kruis:

FIAT MISERICORDIA TVA DNE

Z. is van Z^6.

Onder N° 14 en 15 geven wij twee *halve stuivers* van onzen Hertog; immers zoo meenen wij, dat de naam dezer munten was. Beide hebben op de vz. een naar de linkerzijde der munt gekeerden staanden leeuw, die in de voorklaauwen het aan een strik gehechte wapenschild van Gelderland vasthoudt. In den rand van beide ziet men het Geldersche kruis, en verder het omschrift:

De N° 20, 21 en 22, eene muntsoort, die *dubbele stuiver* heette, en misschien ook een *driestuiverspenning* is geweest, als wij derzelver zwaarte (3 w. 8 k.) vergelijken met die der *tweestuiverspenningen*, heeft op de vz. het Geldersche wapenschild, gedekt door de Guliksche en Geldersche leeuwen met derzelver helmteekens. Omschrift:

* KAROL' * DV' * GEL' * IVL' * CO' * 3'

Op de kz. ziet men een in breede punten uitloopend, tot aan den binnenrand der munt reikend, vierbeenig kruis; tusschen de beenen twee leeuwen en even zoo vele leliën. Omschrift als vroeger:

✠ SAVITAS * IVDICIAT * MVT * DOMINE *

waarachter het jaartal, wat op deze muntsoort nimmer ontbreekt. Men vindt ze van (14)96, (14)99, 1501 (ook wel, door eene vergissing van den stempelsnijder, met 1051), eindelijk van 1526.

Onder N° 23 geven wij eenen *stuiver*, volgens de afbeelding voorkomende in het *Thresoor*. Wij hebben in vroegere jaren eenmaal zulk eene munt in handen gehad. Het jaartal is thans 1520.

Type en omschriften zijn de zelfde.

De N° 24, een *dubbele stuiver* (zie Beeldenaar van 1542), is, even als de N° 25, wat de vz. betreft, gelijk aan de grootste munten der Minderjarigheid. De kz. bevat een aan de punten omgekruld, versierd kruis; tusschen de beenen bevinden zich vier aan een sluitende boogversiersels. In plaats daarvan ziet men op de kz. van N° 25 een kruis met opene punten, tusschen welks beenen twee leeuwen en even zoo vele leliën. In het hart van het kruis vertoont zich eene lelie. Omschrift van beide keerzijden:

SAVI | TAS * I | VDIC | IT * T' * D'

zijnde de zelfde Bijbelplaats als boven.

Het muntteeken van N° 24 is het gewone kruis, dat van N° 25 het versierde Geldersche kruis.

Kan de *lelie* op 's Hertogen munten ook betrekking hebben op het huis van Bourbon, waartoe zijne moeder behoorde, of is het een muntteeken van Zalt-Boemel of van Roermond? Wij gissen het laatste.

Op de vz. van N° 26 en 27, beide *stuivers*, houdt een leeuw het Geldersche

wapenschild vast; de leeuw van N° 1 is vlak van voren te zien, die van N° 2 houdt den kop naar de regterzijde, en is het een en ander binnen eenige versierde bogen gevat. Het muntteeken is op N° 26 in den rand een gewoon kruis (immers indien wij hetzelve als zoodanig kunnen beschouwen); op N° 4 een uit drie stukken vereenigd figuur, dat iets van eenen bundel heide heeft, en waarschijnlijk aan Nyclaes Nyber (zie boven) behoort. Omschrift:

KAROLVS ∘ DVX ∘ GELR' ∘ IVL' ∘ Z ∘ CO' ∘ ƷV'

Op de kz. van beide ziet men tot aan den binnenrand reikende versierde kruisen, tusschen welker beenen weder twee leeuwen en even zoo vele leliën. Op het hart van N° 26 ligt eene lelie, in dat van N° 27 een cirkeltje. Omschrift als vroeger (achter de zelfde muntteekens als op de voorzijden):

EQVITAS ∘ IVDICIA ∘ TVA ∘ DOMINE.

N° 26 weegt 2,9 w. en is van Z^4. N° 27 weegt 2,85 w. en is van Z^4.

N° 27 verkeerde ook het meest in afgesleten toestand. Indien men bij de vervaardiging van allen de meest mogelijke juistheid, ook in gewigt, heeft waargenomen, zal het wettig gewigt waarschijnlijk ongeveer 3 w. bedragen hebben.

Zonder jaartal zijn meest alle munten op de Platen XVI en XVII.

De N° 28 heeft op de vz. de Geldersche en Guliksche helmen met derzelver helmteekens naar elkander gekeerd. Omschrift, na het versierde Geldersche kruis in den rand:

KAROLVS ∘ DVX ⁝ GELRIE ∘ IVL ⁝ ƷVT ⁝ (op andere: CO ∘ ƷVT).

Kz. Het Geldersche wapenschild op het hart van een vierbeenig, tot aan de randen der munt reikend, hoogst eenvoudig kruis; tusschen deszelfs beenen de letters: G E L R'

Omschrift:

MONET | A ∘ NOVA | GELRE | NSIS ⁝

waarachter, op een ander exemplaar, eene lelie als muntteeken.

Gewigt 2 w. 6 k.

Munt van een allerslechtst gehalte, als bevattende genoegzaam geene zilverdeelen. Is van Z^2.

De N° 29 kunnen wij, tot ons leedwezen, niet dan volgens eenen Beeldenaar geven.

Op deszelfs vz. houdt een staande leeuw in de twee voorpooten de naar elkander gekeerde wapenschilden van Gulik en Gelder aan strikken vast. In den rand ziet men weder het Geldersche kruis en de woorden:

KAROLVS : DVX : GELRIE : IVLI : C : 3 :

De kz. bevat een vierbeenig, versierd en in leliën eindigend kruis, in welks midden de letter: C.

In den rand de spreuk:

CAVIT | IVDIC | IT | · TVT | DOMI.

Mede woorden van David, en ontleend aan Psalm CXIX vs. 75, waar wij in de gewone Latijnsche vertaling lezen:

Aequitas judicia tua Domine; d. i. Uwe gerigten zijn billijkheid, o Heer.

De N° 30 dezer Plaat is waarschijnlijk de helft van de N° 29, en moet alzoo *stuiver* geheeten hebben. Zij weegt 1 w, 8½ k.

Vz. De gekroonde en gecimierde Geldersche helm boven de naar elkander geplaatste wapenschilden van Gulik en Gelderland. Omschrift:

KAROLVS · DVX · GELRIE · IVL · C · 3V

Kz. Een versierd kruis, van anderen vorm dan op de vorige munt, doch dat echter ook in leliën eindigt. Het omschrift is, ook in de verkortingen, het zelfde als op den *dubbelen stuiver*.

N° 31, behoorende tot de in Bijlage letter Y vermelde munten door Hertog Karel in het jaar 1511 geslagen, toen hij Utrecht bezet hield, vertoont op de vz. den Heiligen Martinus of Maarten te paard, die ten behoeve van eenen voor hem staanden bedelaar eenen lap van zijnen mantel snijdt; vóór den Heilige staat het wapenschild van Gelderland. Omschrift:

✠ KAROL' * DVX * GELR * IVL * Z CO' 3.

Kz. Een zeer fraai vierbeenig kruis, dat ook aan de einden versierd is. In het hart ziet men het Geldersche kruis. Omschrift:

MONE | CIVIT | TRAIR | TIECT

Is ook afgebeeld bij VAN MIERIS, *Hist. der Nederl. Vorsten*, D. I, bl. 438.

Z. weegt 4,6 w. Is van Z^6.

N° 12 op de Supplementplaat is eene andere, mede hoogst zeldzame munt, door Karel te Utrecht geslagen.

De vz. heeft de zelfde vertooning van den Heiligen Maarten, doch zonder den bedelaar. Omschrift:

SANCTVS * MARTINVS * PATRONVS.

Op de kz. ligt het Geldersche wapenschild op het hart van een zeer eenvoudig gevoet kruis. Omschrift binnen twee cirkels, eenen eenvoudigen, en een dito van parels:

KAROL | DVX * GE | LRE IV | L' Z CO' ȝ

Z. weegt 2,9 w. Is van Z^6. Verzameling van den Heer KEER te Amsterdam.

N° 32, ons uit de verzameling van het Noord-Brabandsch Genootschap welwillend door den Heer HERMANS toegezonden, heeft op de vz. het veld der munt gevuld door vier naar elkander gekeerde leeuwen, terwijl het wapenschild van Gelderland als *surtout* dient.

Het omschrift van dezen *halven stuiver* (althans daarvoor houden wij dit stukje, of is het de *dobbel voechye* of *woechye?*) is, na een Geldersch kruis:

KAROL * DVX * GEL * IVL * (C *) ȝ

Kz. Een weinig versierd kruis, dat een roosje in het hart heeft, en door twee leeuwen en even zoo vele leliën gecantonneerd is, heeft in den rand:

SIT * N | OMEN | DOMI | BEN *

Z. B. weegt 0,9 w. Is van Z^6.

De munt N° 33, een *halve stuiver* (?), op welks voorzijde het Geldersche wapen door den gecimierden helm van Gelderland, van voren te zien, gedekt wordt, was waarschijnlijk het vierde deel van N° 26; althans de kz. komt met deze munt het meest overeen. Het gewigt is 7,5 w.

De N° 34, een zeer klein muntje (waarvan de N° 14 in ons Supplement, ons later door den Heer SLANGEN medegedeeld, de helft schijnt geweest te zijn, (*muter* geheeten?) als hebbende bijkans geheel de zelfde type), bevat op de vz. het eenvoudige wapenschild des Hertogdoms, en op de kz. een hoogst eenvoudig kruis, tusschen welks beenen de letters:

G E L R.

Het omschrift der vz. is:

KAROL * DVX * GELR * IVL *

dat der kz.:

MON' | GEL' * | * IVL' * | GO' * ȝ' *

Het had waarschijnlijk de waarde van een *oord stuiver*.

Zoo ook N° 35, dat in type aan het vorige muntje gelijk is, doch op de vz. tot omschrift heeft:

✠ KAROLVS · DV* · GELRE

en op de kz.:

MON | NOV | GEL | IVL |

Z. B. weegt 0,6 w. en is van Z^5.

De N° 14 op onze Supplementplaat is de helft van de N° 34, was dus waarschijnlijk de *halve oord stuiver* van de Ordonnantie van 1516 (zie Bijlage Z).

Er is eenig gering verschil in de afbreking der woorden.

Z. B. weegt 0,5 wigtje en is van Z^6.

De N° 13 in ons Supplement, ons door den Heer SLANGEN medegedeeld, was waarschijnlijk *oord stuiver*.

Vz. Boven het wapenschild eene ster. Omschrift:

✠ KAROL DV* GELR' IVL GO ȝV

Kz. Een eenvoudig gevoet kruis, op welks hart eene lelie (teeken van Roermond). Omschrift:

SIT̃N | OM̃EN | DOMI | BENE

Z. B. weegt 0,6 wigtje. Is van Z^5.

N° 36, ons door Professor SERRURE te Gend medegedeeld, heeft het uiterlijk van de helft te zijn van N° 32, en was misschien een *enkel woechye*. Zie N° 32.

Vz. Het veld der munt vervuld door vier naar elkander gekeerde leeuwen. Omschrift:

✠ KAROL * DV* * GEL * . . . . GO * ȝ.

Kz. Niet als op N° 32 een roosje, maar eene lelie in het hart. Omschrift:

✠ SIT * NOME * DNI * BENEDIC'

K. B. weegt 0,45 wigtje. Is van Z^6.

N° 37, ons door den Baron MICHIELS VAN VERDUYNEN te Maastricht medegedeeld, heeft op de vz. de wapens en compartimenten als van de clemmerguldens. Omschrift:

* KARL | DV* ✠ * | * GELR *

Op de kz. een leeuw, die het wapenschild van Nijmegen vasthoudt. Omschrift:

✠ MONETA ✠ NOVA ✠ NOVIMAGENSIS.

K. weegt 2,4 w. en is van Z^6.

Op Pl. XVIII geven wij de afbeeldingen der dusgenaamde *snaphanen* en *halve* of misschien *derde snaphanen*, eene muntsoort, die in den aanvang der zestiende eeuw vooral in vele Nederlandsche Provinciën en Steden geslagen is, en op welke de Landsvorst, hier thans Hertog Karel, zich fraai uitgedost en met een zwaard gewapend, gezeten op een mede fraai versierd paard, naar de regterzijde rijdende, vertoont. Het woord *Snaphaan*, doelende op de afbeelding der vz., beteekent, volgens KILIAAN, een *roover*. De omschriften der voorzijden zijn als gewoonlijk.

Op de keerzijden der *snaphanen* rust het wapenschild op een sierlijk gebloemd kruis, aan welks vier uiteinden het helmteeken van den Gelderschen helm gezien wordt. Het kruis der *derde* (?) *snaphanen* is eenvoudig. De opschriften zijn als gewoonlijk.

N° 38 is ook te vinden bij VAN MIERIS, *Hist. der Nederl. Vorsten*, D. I, bl. 389, doch wordt daar minder juist voorgesteld, als te zijn geslagen geworden als Gedenkpenning op de gebeurtenissen van het jaar 1506.

In de afsnede der vz. van N° 38 en 39 staat alleen GEL; in die van N° 45 GELR. N° 38 weegt 7 w. 6½ k. en is van Z^1. N° 39 weegt 7 w. 5 k. en is van Z^3.

Op N° 40 heeft de ruiter een helm, op N° 41 eene baret op het hoofd. N° 40 is van Z^4 en weegt 2,5 w. N° 41 is van Z^5 en weegt 2,8 w.

In de afsnede der vz. van N° 42 (Z^4) ziet men het wapenschildje van Roermond, in die van N° 43 slechts het benedenste kwartier of misschien alleen het muntteeken van die stad (het stuk weegt 7,3 w. Z. Is van Z^6.), en ter zijde daarvan de letters:

G. I.

Waarschijnlijk beteekenende: *Gelderland. Iuliacum* (*Gulik*).

Achter het woord *judicia*, op de kz. van sommige exemplaren, vertoont zich eene lelie, hier misschien als muntteeken van Roermond.

De *derde* (?) *snaphanen* hebben eenig verschil in de kleeding en houding van den Hertog op de vz., vooral in zijn hoofdtooisel, dat op N° 40 een helm en op N° 41 eene baret is. In de afsnede vertoonen beide het woord:

* GELI *

N° 44, ons door den Heer SLANGEN medegedeeld, is de helft van N° 42. Zij is van Z^6.

De onder N° 45 afgebeelde snaphaan heeft op de kz. het jaartal 1513 (het stuk weegt 7,3 w. Is van Z^5).

Op Pl. XIX geven wij, onder N° 46, de grootste munt van onzen Hertog, hebbende op de vz. 's Vorsten afbeeldsel (het is portret, zie het werk van den Heer G. VAN HASSELT, getiteld *Het oorspronkelijk schilderij van Karel van Egmond, Hertog van Gelder*, Haarlem, 1804) in volle wapenrusting te paard, met den Hertogelijken hoed op het hoofd en een uitgetogen zwaard in de hand, naar de regterzijde gekeerd. Op het wapenkleed des paards ziet men de voor ons duistere letters:

G

S T.

Beteekenen deze *Gelria Sit Tibi* of *Semper* of *Salva Tibi? Gelderland zij U, zij altijd het Uwe*, of *voor U behouden*, welke letters misschien stonden op eerepoorten, tijdens zijne inhuldiging in 1492, (terwijl Maximiliaan en Filips de Schoone niet minder dan Karel aanspraak op Gelderland maakten en hem zijn Hertogdom betwistten); want *Gelria Stuferorum Triginta*, zoo als sommigen deze letters willen uitleggen, past niet op een Hertogelijk wapenkleed, en zoude ook, gelijk men het later op Geldersche munten (zie het werk van VERKADE) vindt, voor kleine munten slecht gebruikt hebben kunnen worden, ten zij het eene slaafsche navolging zij geweest.

Onder het beeld des Hertogen staat het jaartal 1538, zijnde het laatste van 's mans woelig leven. Men lette op den bijzonderen vorm der cijfer 5. Het omschrift luidt:

KAROL · DVX · GELR' . IVLL' · COM' · ZVT'.

Op de kz. vertoonen zich de hoogst sierlijk gehelmde wapenschilden van Gulik en Gelre; daaronder staan weder de raadselachtige letters:

G

S M.

Omschrift uit den Psalmdichter, volgens de vertaling der Vulgata (waaruit later ook zoo menige kernachtige spreuk voor onze Nederlandsche Legpenningen ontleend is):

DISCERNE CAV' ME' D' GEN' NO' ST'

dat is voluit: *discerne causam meam Domine, gentes nos sarcinant*, of: rigt Gij mijne zaak, o Heer, de volken [of Heidenen] tergen mij.

Doelende misschien op de twisten, waarin de Hertog op het laatst zijns woeligen levens met zijne onderdanen verkeerde, wegens zijne begeerte om Gelderland aan Karel V af te staan.

Deze munt (wij kunnen toch niet gissen, dat het alleen een pronkstuk zoude geweest zijn, hoewel zij in geene ons bekende evaluatie gevonden wordt, en zij ons slechts éénmaal voorkwam) weegt 28 w. en 7 k.

Vergelijk MADAI, *Thalercabinet*, D. I, N° 1296, alwaar deze munt als zeer zeldzaam beschreven wordt. Zij kwam ons dan ook, gelijk wij zoo even vermeldden, slechts éénmaal voor, en dat exemplaar is thans niet teruggevonden.

WILLEM II.

(1538—1543.)

Van 1538 tot 1543, en dus slechts gedurende vijf jaren, regeerde de opvolger van Karel (die, zonder kinderen na te laten, overleden was), Hertog Willem van Gulik en Kleef, over Gelderland; als wordende hij in laatstgemeld jaar genoodzaakt het bestuur over dat Hertogdom aan den magtigen Karel V af te staan. Wij bezitten van Hertog Willem II of *den rijken* geene of slechts zeer enkele *afzonderlijk* voor Gelderland en Zutphen geslagene munten; ook geene Muntordonnantiën. Het schijnt, dat hij binnen de grenzen van Gelderland of volstrekt niet of slechts eene enkele muntsoort (door ons onder N° 5 op Pl. XIX afgebeeld) gemunt heeft.

In het algemeen zijn 's Vorsten munten zeer zeldzaam. Tot aanvulling der Serie, en omdat de titels van *Gelderland en Zutphen* ook op die munten voorkomen, geven wij de volgende:

De N° 1 (Pl. XIX), door ons in Beeldenaars als Munt (Rijksdaalder) vermeld gevonden, en zoo ook opgenomen in het prachtwerk: *Monnoies en argent du Cabinet Impérial de Vienne*, page 276, wordt door VAN MIERIS, *Hist. der Nederl. Vorsten*, D. III, bl. 14, als Gedenkpenning beschreven, en wel als zijnde geslagen op het voegen van Gelderland en Zutphen bij 's Vorsten overige bezittingen.

De vz. stelt den Hertog voor, met de Hertogelijke muts op het hoofd, naar de linkerzijde gekeerd. Het omschrift is in twee reijen of randen:

GVILE' ◦ D' ◦ G' ◦ DV✠ ◦ IVLIE ◦ GELRIE ◦ CLIVIE ◦ ZC ◦ MONT ◦ CO

en dan in de tweede rei:

MTR ✶ ȝVT ✶ Z ✶ IN ✶ RTVENS ✶ D ✶ T ✶ RTVEN ✶

d. i. *Guilelmus Dei gratia Dux Iuliaci, Gelriae, Cliviae ac Montium, Comes Marchae, Zutphaniae et in Ravensberg, Dominus ab Ravensteinio.*

De kz. bevat een wapenschild, zamengesteld uit de opeenvolgende wapens dier landen, en gedekt door de helmen, met hunne helmteekens, van Gulik, Berg, Kleef en Gelder. Het omschrift is 's Hertogen spreuk:

◦ IN ◦ DEO ✶ SPES ◦ MEA.

Dit stuk is ons tot dus verre slechts tweemalen in het oorspronkelijke voorgekomen, en wel in de verzamelingen der Heeren STRICKER te 's Gravenhage en KEER te Amsterdam; beide zijn echter blijkbaar van verschillenden stempel, als hebbende het exemplaar van den Heer KEER op de ruggezijde, boven de roosjes tusschen de helmteekens, boven op de helmen, nog kruisjes.

Het exemplaar van den Heer STRICKER weegt 29,2 w., dat van den Heer KEER 28,4 w. Z. en van Z^5.

Op Pl. XIX beelden wij onder N° 2 eene munt af, die waarschijnlijk een vierde deel van de vorige is.

Vz. 's Hertogen beeldtenis ter halver lijve, met den hoed op het hoofd; hij houdt de linkerhand aan het gevest van zijnen degen, en met de regter omvat hij een bloemtak.

In den rand ziet men, even als in dien der vorige munt, naar het schijnt, een wijngaardblad. Het omschrift is, op weinige letteren na, als op de vorige.

Kz. even als van de munt N° 1.

Het gewigt (doch in afgesleten toestand) is van eenige exemplaren 5,65 w. van andere 5,7 w., nog van een ander 6,25 w. Het zilver is van een laag gehalte, blijkens de kleur van het stuk. Is van Z^4.

Onder N° 3 geven wij de afbeelding van eenen *piedfort* eens Rijksdaalders. Op de vz. vertoont zich 's Hertogen beeld blootshoofds, naar de regterzijde gekeerd, in zeer sierlijke geborduurde kleeding, terwijl hem een band over den schouder hangt, waarop zich vier wijngaardbladeren voordoen.

In den rand ziet men weder een wijngaardblad en verder het opschrift:

IN DEO SPES MEA WILELMVS DVX 1543.

d. i. *Mijne hoop is op God, Hertog Willem.* 1543.

Zijnde dit jaar het laatste van 's mans bewind over Gelderland en Zutphen, als wordende hij toen door den Keizer (Karel V) met geweld van hetzelve ontzet.

Op de kz. vertoont zich het zamengestelde wapenschild van alle zijne landen. Het omschrift is het vervolg op het WILELMVS DVX der vz.:

IVL * GEL * CLI * ET * MONT * CO * MAR * ZVT * ET * RA.

Verkortingen, waarvan wij de volle woorden boven reeds mededeelden.

Op Pl. XIX geven wij verder onder N° 4 het een vierde (immers naar wij gissen) der vorige munt; afbeeldingen en opschriften zijn, met eenige verkortingen op de keerzijde, de zelfde. Het gewigt is 3 w. 9½ k.

Onder N° 5, eindelijk, lieten wij een biljoenen muntje in plaat brengen, dat wij vroeger, en wel bij de eerste en tweede redactiën van dit werk, gebragt hadden onder de munten van Karel van Egmond; doch bij latere naauwkeurige beschouwing bespeurden wij, dat de vorm der letters van de omschriften op voor- en keerzijde op later tijd wees. Deze vorm toch is ongeveer die van de dagen van het eerste gedeelte der regering van Karel V. Is het een *stedelijk* muntje?

Men vindt op de vz. een eenvoudig wapenschildje, waarin twee elkander volgende leeuwen (welke leeuwen zijn dit?) binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

MONE ◦ NOVA ◦ ARNEMEN

De kz. wordt door een zeer eenvoudig gevoet kruis in vier gelijke deelen ge-

scheiden, tusschen welke deelen nog de oud-Duitsche letters (de eenige van dezen vorm op de keerzijde van dit muntje)

T G R D

gezien worden.

Verder staat in den rand:

IN · N | OMI | NE · D | OMI'

Het muntje is van K. B. en weegt 0,5 w. Ons alleen bekend in de verzameling des Heeren STRICKER te 's Gravenhage, en alzoo van Z^6.

KAREL V.

(1543—1555.)

Gelijk wij boven reeds zeiden, maakte Karel V, of, als Hertog van Gelderland, Karel II, zich in 1543 van dat land meester, hetwelk hij tot aan zijnen afstand, op den 25 October 1555, bestuurde.

Ook zijne regering is in Gelderland door geslagene munten vereeuwigd geworden. Deze munten waren niet talrijk. Wij konden er tot dus verre slechts weinige exemplaren van opsporen. De Muntordonnantiën van den Vorst zijn ons niet voorgekomen: maar wij hebben het geluk gehad, door goedgunstige medewerking van den Heer C. PIOT, Ambtenaar bij het Rijks-Archief van België, in de Bourgondische Bibliotheek te Brussel, afschriften te kunnen laten maken van de aldaar voorhandene Muntmeestersrekeningen van de Vorstelijke Munt te Nijmegen.

Onder den Muntmeester Reynier Eembrugge is aldaar gemunt van 1 Augustus 1544 tot 29 Maart 1546, volgens den Brabandschen stijl. Men vervaardigde toen „gouden kroonen metten sonnen," en volgens de Rekening schijnt men ook *halve* kroonen te hebben geslagen, of de daar vermelde *halve kroonen* moeten doorgesneden stukken geweest zijn.

Verder sloeg Van Eembrugge „vierstuverspenningen, halve zilvere royalen, stuvers, halve stuvers, hollantsche penningxkens."

Wij zullen op iedere dezer muntsoorten hierna terugkomen, wanneer wij ze afzonderlijk beschrijven, en deelen de geheele Muntrekening mede onder Bijlage EE.

Van 29 Maart 1546 tot 14 Julij 1552 bekleedde de zelfde Reynier van Eembrugge (aldus is thans de spelling in de Rekening) het Muntmeestersambt, en vervaardigde in dat tijdvak gouden realen, dito kroonen en dito Karolusguldens; verder zilveren Karolusguldens, vierstuiverspenningen, halve stuivers en Hollandsche penningen; eindelijk „ swarte penningen van drie myten Brab.„

Wij deelen 's mans Rekening mede onder Bijlage letters FF.

Wederom muntte hij van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558, en sloeg toen: gouden realen, dito halve realen en dito kroonen; verder zilveren Karolusguldens, halve zilveren realen, vierstuiverspenningen, stuivers, halve stuivers, Hollandsche penningen en zwarte corten.

Onder deze munten hebben zich voorzeker ook diegene bevonden, welke in den loop van 1557 met den stempel van Hertog Filips II, (vooral vierstuivers, stuivers en halve stuivers) geslagen zijn geworden.

Onder letters GG van de Bijlagen deelen wij deze Muntmeestersrekening mede.

Gaan wij thans tot de beschouwing der op Plaat XX afgebeelde munten zelve over.

De N° 1, eene *gouden kroon*, geslagen in het jaar na de aanvaarding der regering (en wel na 1 Augustus 1544), naar het voorbeeld van de reeds vroeger in andere Nederlandsche Gewesten, zoo als in Vlaanderen, Braband en Holland, geslagene, heeft op de vz. 's Keizers wapenschild, dat in vier velden is verdeeld, N° 1 Oostenrijk, N° 2 Oud-Bourgondië, N° 3 Nieuw-Bourgondië, N° 4 Kastilië. Het *surtout* of opperschild is Gelderland; ter zijde van het wapen ziet men het vuurstaal, juweel en de vonken der Vlies-Orde, terwijl het door eene kroon (van waar de naam der munt) gedekt wordt. In den rand vertoont zich eene kleine *zon*, die deze munt *zonnekroon* (écu au soleil) heeft doen noemen. Omschrift:

CAROLVS · D · G · ROM · IMP · Z · HISP · REX · D · GEL.

De kz. bevat een in vier leliën eindigend, vierbeenig kruis, met een versiersel

in het midden, waarin eene kleine lelie, en hebbende tusschen de beenen twee dubbele arenden en even zoo vele kasteelen, de zinnebeelden van het Duitsche Rijk en van Spanje.

In den rand ziet men het Geldersche kruis en 's Keizers spreuk (bijkans ieder man van naam of letteren had in de zestiende eeuw zijne spreuk):

DA · MIHI · VIRTVTE · (M) CONTRA · HOS · (TES) TV · (OS) 1544.

d. i. *Geef mij dapperheid tegen uwe vijanden* 1544.

Ontleend aan de woorden van David in de Vulgata-vertaling der Psalmen.

Deze munt weegt 3 w. 2 k.

N° 2 is een alleen in kleinigheden verschillend exemplaar met het jaartal 1555, het laatste jaar der regering van den Vorst.

De zeldzaamheid is: van N° 1 Z^2, van N° 2 Z^4.

De *Vlaamsche* of *Nederlandsche* of *Keizers-*, meestal *Zonnekroon* geheeten, werd in Nederland het eerst geslagen volgens eene wet van 29 October 1540, en moest zijn van 2 eng. 7½ azen, of van 71⅞ stukken in het mark, bij een allooi van 22 kar. 3½ grein, om loop te hebben tot *f* 1.16 (zie *Plak. v. Vlaanderen*, D. I, bl. 500, bij GROEBE, bl. 90). Op datzelfde gewigt wordt zij steeds geschat, doch hare gehalte bepaald op 22 kar. 2½ grein (*Plak. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 545.

Volgens de Muntmeestersrekening, Bijlage EE, was deze muntsoort wel bepaald op 36 stuivers, doch had zij toen koers voor 38.

Tusschen 1 Augustus 1544 en 29 Maart 1546 werden er zuiver voor den omloop 102,806½ stuks geslagen. De sleeschat des Keizers bedroeg 17½ stuivers van het mark fijn goud.

Van 29 Maart 1546 tot 14 Julij 1552 zijn er zuiver 12,106 kroonen geslagen.

Men zal in Bijlage FF zien, dat deze muntstukken bij essai langs den natten weg ½ grein fijn gouds in het mark te ligt bevonden zijn.

Tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 zijn er, volgens Bijlage GG, weder 45,321 kroonen geslagen, die echter bij onderzoek bleken niet juist vervaardigd te zijn. Zij hadden toen reeds loop voor 40 stuivers.

Gedurende de regering van Karel V zijn alzoo in Gelderland 160,233½ gouden kroonen vervaardigd geworden.

Grobbe geeft ons t. a. p. den koers dezer munt, volgens de door hem nagespoorde evaluatiën, op als volgt:

in Zuid-Nederland:

1540	f 1.16	1609	f 3.12
1548	" 1.18	1611	" 3.12½
1552	" 2	1618	" 3.14
1559	" 2.1	in Noord-Nederland:	
1572	" 2.3	1586	" 3.1
1573	" 2.4	1594	3.3 / 3.2 / 3.1
1574	" 2.5		
1575	" 2.12		
1576[a]	" 2.13	1596	" 3.4
1576[b]	" 2.8	1603	" 3.8
1577	" 2.14	1606	" 3.10
1579[a]	" 2.17	1608	3.14 / 3.12 / 3.10
1579[b]	" 2.16		
1579[c]	" 2.14		
1579[d]	" 2.15½	1610	" 3.14
1581	" 3	1615	" 3.15
1590	" 3.3	1619	3.16 / 3.15
1605	" 3.6		
1607	" 3.8	1621	" 3.18

Onder N° 3 van Plaat XX geven wij in flaauwe omtrekken, volgens de type dezer muntsoort in andere Nederlandsche Provinciën, met name in Braband en Limburg (zie onze *Munten* dier Provinciën, Haarlem 1851, Pl. XXIV), den *gouden Gelderschen reaal* of *royaal* van de type van Karel V, waarvan ons echter tot dus verre nog geen oorspronkelijk exemplaar onder de oogen is gekomen.

Deze muntsoort was in Braband bevolen bij Ordonnantie van 4 Februarij 1520, waar wij in artikel IIII lezen:

" Ende dat in de stede van den *gulden vliese*, die gemaeckt ende gemunt is " geweest by de Ordonnantie van wylen onsen Heer ende Vader boven geroert,

„ wy sullen voortaen doen munten ende slaen in onser Munten eenen penningh „ van fynen goude, die men noemen sal Reael, ende sal houden xxiij karaten „ negen greynen ende een half fyn gouts, ende sal wesen van ses en veertich „ stukken indè snede in 't Troysch marck, die men uytgeven ende besteden sal „ voor tsestich stuyvers, opte remedie van eenen halven greyn fyn gouts in al- „ loy, ende eenen halven Engelsche in 't ghewichte op elck marck werckens, „ van welcken penningh men sal maecken ende munten uyt een marck fyn gouts „ van xxiij karaten negen ende een half greyne, xxiij pont grooten Vlaemscher „ munte. Ende sullen die Meesters particuliers van onse Munten voorsz. ge- „ houden wesen den koopluyden ende andere te geven ende betalen voor 't voorsz. „ marck fyn gouts xxij pont sesthien schell. grooten Vlaems. Alsoo sal daer „ blyven voor ons sleyschat en andere onkosten van der Munte xxiiij stuyvers op „ elck marck.„ Dezelve had loop „ voer 10 scellingen groote Vlems tstuck.„

De vz. bevat Karel, naar het schijnt in het harnas, met de Roomsch-Koninklijke kroon op het hoofd, met het rijkszwaard in de regter- en den rijksappel in de linkerhand. Omschrift:

KAROLVS : D : G : ROM : IMP : (de M en P aan elkander verbonden)
Z : HISPA : REX.

Op de kz. vertoont zich de tweehoofdige Rijksarend, met het groote zestienveldige wapenschild op de borst; alles gevat in een parelcirkel. In den rand ziet men de Roomsch-Koninklijke kroon en verder 's Keizers spreuk:

DA · MIHI · VIRTVTE · CONTRA · HOSTES · TVOS.

Het gewigt dezer muntsoort zal wel de zelfde geweest zijn als wij bij de Brabandsch-Limburgsche (zie ons werk over die munten, Haarlem 1851, bl. 240) opgegeven hebben.

Volgens de Muntmeestersrekening, Bijlage FF, zijn er van deze „ gouden penningen, geheeten gouden royalen, loop hebbende voere drie Karolusgulden oft lx stuvers,„ geslagen voor den omloop tusschen 29 Maart 1546 en 14 Julij 1552 een getal van slechts 4,114 stuks; verder van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 (zie Bijlage GG) weder een getal van 59,479 stuks (te zamen dus slechts 63,593). Misschien zijn er onder deze laatste een groot aantal met den stempel van Filips II, met *Rex Angliae*, geweest, die dan ook nog wel

eens voorkomen, terwijl die van Karel, gelijk wij boven zeiden, door ons tot dus verre te vergeefs zijn gezocht geworden.

Onder N: 4 hebben wij, tot ons leedwezen mede in flaauwe trekken, afgebeeld den *halven gouden reaal* of *royaal*, als die ons mede tot dus verre in het oorspronkelijke nog niet is voorgekomen.

Bovengenoemde Ordonnantie van 4 Februarij 1520 luidt omtrent deze muntsoort als volgt:

„Item, dat in onse voorsz. Munten oock geslagen ende ghemaeckt sal wor„den eenen penningh van harden goude, die men noemen sal *halven Reael*, „ende sal ontfangen ende besteet worden voor dertich stuyvers, houdende acht„tien karaten fyn gouts in alloye, ende sal wesen van tseventich ende een half „vierendeel van eenen der selver penningen in de snede op 't Troys marck, „geallieert met iiijz karaten fyn silvers ende jz karaet kopers totten remedien „van eenen greyne fyn gouts in alloye, ende van drie vierendeelen van eenen „engelsche in 't gewichte op elck marck wercks, van de welcken men munten „ende maken sal uyt een marck fyn gouts van xxiiij karaten xciijz der voorsz. „halven Reaelen, die ten pryse voorsz. maken xxiij pont seven schell. ses groo„ten van onsen voorsz. Munten. Ende sullen die Meesters particuliers van onse „voorsz. Munten gehouden wesen te gheven ende betalen den koopluyden ende „anderen van heuren harden materien voor 't marck fyn gouts van xxiiij kara„ten, xxij pont xxiij schell. vier grooten munte voorsz. ende voor 't marck alloy „dat bevonden sal worden in de voorsz. harden materien xxxj schell. ses groo„ten, bedragende op 't voorsz. marck fyn gouts, om den selven halven Reael „te allyeren ende mengelen tot acht karaten alloys, die ten pryse voorsz. maec„ken thien schell. ses grooten. Dus sal daer blyven voor ons recht van „sleyschat, ende allen anderen onkosten van der Munten drie schell. acht „grooten.„

De gouden halve reaal heeft op de vz. het Rijkswapenschild, zijnde de dubbele Rijksarend, gedekt door de Roomsch-Koninklijke kroon, en rustende op een zeer versierd of gebloemd kruis. Omschrift:

KARO′ | D′ * G * RO′ | IMP′ * Z * HI | SP * REX.

waarachter het Geldersche muntteeken.

Op de kz. staat het groote wapenschild, door de Koninklijke kroon gedekt. Omschrift, na eene kroon:

DA * MICHI * VIRTVT ⁂ CONTRA ⁂ HOSTES * TVOS.

Van deze muntsoort zijn tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 slechts 898 stuks vervaardigd geworden (zie Bijlage GG); dus kunnen wij het bijkans als eene soort van wonder beschouwen, indien er nog immer een ontdekt wordt.

Onder N° 5 geven wij de afbeelding van den *gouden Karolusgulden*. De Ordonnantie omtrent denzelven, mede van 1520, luidt in § VI als volgt:

„ Men sal noch slaen ende munten in onse voors. Munten," doch (omdat wij in onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), op bl. 242 en 243, deze § reeds medegedeeld hebben, en onze lezers die, des verkiezende, even als omtrent de volgende munten: de *zilveren reaal* of *royaal*, den *stuiver*, den *halven stuiver*, enz. in gemeld werk kunnen nalezen,) geven wij hier alleen de hoofdpunten op:

Zij zoude loop hebben voor 20 stuivers; 84 zouden in de snede gaan op het mark van Troyes; het gehalte zoude zijn van 14 karaat, geallieerd met 7½ kar. fijn zilver en 2½ kar. koper (zie over een ander allooi de noot op bl. 243 in *Braband en Limburg*); — het remedie was ¾ engels in 't gewigt en van 1½ grein fijn goud op elk mark, zoo dat er 144 Carolusguldens uit een mark zuiver goud zouden geslagen worden.

Aan den koopman zoude voor „ sleyschat ende alle andere onkosten van der Munten " berekend worden vier schell. één groot en xv myten.

Op de vz. ziet men de zelfde afbeelding en leest men het zelfde omschrift als wij onder N° 3 van den *gouden reaal* vermeldden.

Ook de afbeelding en het omschrift op de kz. zijn gelijk aan die van de kz. der vermelde munt.

Deze munt had volgens de Rekening van 29 Maart 1546 tot 13 Julij 1552 (zie Bijlage FF) toen een koers van 25 in de plaats van 20 stuivers („ verhooght den xx^en^ penninge "), gelijk ze oorspronkelijk waren uitgegeven geworden. In dat tijdvak waren er in Gelderland slechts 21,773 geslagen geworden. In de Rekening van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 (Bijlage letter GG) komen

zij niet meer voor. De munt, die wij afbeeldden en die van Z^6 is, weegt 2,8 wigtje, en berust in het Kabinet van den Heer O. KEER te Amsterdam.

En deze zijn dan de gouden munten van Karel V voor Gelderland. Gaan wij thans over tot eene nadere beschouwing der zilveren, en in de eerste plaats van de oudste derzelve in dat Hertogdom, den *vierstuiverspenning*. Deze munt is geslagen geworden volgens de Ordonnantie van den jare 1536. Zij werd ook wel eens met den volksnaam *Krabbelaar* betiteld, doelende op den dubbelen arend, die, gelijk wij zoo even zien zullen, op de vz. gevonden wordt.

Deze muntsoort had een gehalte van 7 penn. 10 grein of $\frac{618}{1000}$. Er gingen er 40 op een Trooisch mark, en zij hadden doorgaans loop voor 8 grooten Vlaamsch. De munt, die ook voor Braband, Limburg, Vlaanderen en Holland vervaardigd is geweest, en nog voorkomt (de tweede vermelde, te Maastricht geslagen, is uiterst zeldzaam en door ons eerst in October 1851, na de uitgave van ons werk over *de Brabandsche en Limburgsche Munten*, ontdekt; wij zullen haar, naar wij hopen, later in het licht geven), heeft op de vz. den gekroonden, tweekoppigen, met nimbussen omgeven Rijksarend, binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

KAROLVS * D * G * ROMA * IMP * Z * HISP * RE * 44.

d. i. 1544.

Op de kz. ziet men het gekroonde, zestienveldige wapenschild, rustende op twee gekruiste laurierstokken, die tot aan den rand der munt reiken. In dien rand vertoont zich het muntteeken van Gelderland, alsmede de spreuk:

DA * MICHI * VIRTV * CON * HOS * TVO.

Deze munt, die 6,05 w. weegt, is van Z^6, als ons tot dus verre alleen bekend in de verzameling des Heeren STRICKER te 's Gravenhage, en echter waren er (volgens Bijlage letters EE) tusschen 1 Augustus 1544 en 29 Maart 1546 van dezelve geslagen 101,213 stuks; en tusschen 20 Maart 1546 en 14 Julij 1552 andermaal een getal van 83,039 stuks (zie Bijlage FF); verder van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 een getal van 5,660 stuks, die echter alle na 1557 kunnen vervaardigd zijn, en alsdan den stempel van Filips II zullen gedragen hebben (zie Bijlage GG).

In allen gevalle is het zonderling, dat de munt thans zoo uiterst zeldzaam is

geworden; wij vonden ze toch slechts in één van de meer dan vijftig Muntkabinetten, die wij bezochten; doch men zie het medegedeelde aan het einde dezer munten.

Onder N° 7 geven wij de *zilveren reaal* of *royaal*, in de Ordonnantie van 4 Februarij 1520, volgens welke zij het eerst geslagen is, ook *dobbele Carolus* geheeten. De Ordonnantie zegt daaromtrent hetgeen volgt:

„ Item voort " (zie verder onze *Munten van Braband en Limburg*, bl. 251).

Zij zouden loop hebben voor zes grooten Vlaamsch of drie stuivers; — het gehalte zoude zijn van 11 penn. 5 grein (of $\frac{934}{1000}$); 80 zouden er in de snede gaan; het remedie 1 grein in het allooi en 1 engels in het gewigt zijn, enz. enz.

Deze muntsoort, die, gelijk uit het zoo even opgegeven gehalte blijkt, van zeer goed zilver is, en daarvan ook het uiterlijke teeken draagt, heeft op de vz. het gekroonde wapenschild met den Rijksarend, gevat in een parelcirkel. Het omschrift is, na het Geldersche kruis:

KAROLVS * D' * G' * ROMA * IMP' * Z' * HISPA * RE✠

Op de kz. rust het groote wapenschild op een gebloemd kruis, waarvan het bovenste been zich niet vertoont; op die plaats ziet men de Roomsch-Koninklijke kroon. Omschrift:

DA * MICHI | VIRTVTE | CONTRA * HO | STS * TVOS

Z. weegt 3 w. Is van Z^6, als ons alleen bekend in de verzameling des Heeren J. F. G. MEIJER te 's Gravenhage.

Deze zilveren realen zijn ons voorgekomen in de Muntmeestersrekening van 1 Augustus 1544 tot 29 Maart 1546 (Bijlage EE), als geslagen zuiver voor den omloop ten getale van 43,145 stuks; verder schijnen zij niet meer vervaardigd te zijn.

Onder N° 8 geven wij de afbeelding van den *Stuiver*.

Deze muntsoort is mede geslagen ten gevolge der Ordonnantie van 1520, waar wij in § 9 lezen:

„ Item, sal noch geslagen worden eenen anderen silveren penningh, geheeten stuyvers " (zie verder onze *Munten van Braband en Limburg*, bl. 225).

Zij hadden loop voor 2 grooten Vlaamsch; het gehalte was van 3 penn. 17 gr. ($\frac{302}{1000}$); 80 gingen er op een Trooisch mark; de remedie was 1 grein fijn zilver in het allooi en van 1 engels op het gewigt.

Voor „ sleyschat ende andere kosten van der munten „ werd betaald 1 schell. 7 gr. 18 myten.

De vz. vertoont het gekroonde Rijks-wapenschild, geplaatst binnen een sierlijk kruis met vier omgebogen punten; tusschen elk der beenen des kruises ziet men twee bogen, die in hun midden een sieraad hebben, dat naar een klaverblad gelijkt. Aan de zamenkomst der bogen vertoonen zich cirkels of ringen. Een parelcirkel omvat het een en ander. Omschrift:

KAROLI' * | D' * G' * RO' | IM * (zeer versprongen en als in elkander)
H | IS' * REX.

Op de kz. ziet men de zelfde type als op de vorige munten, namelijk het gekroonde zestienveldige wapenschild, doch, ter onderscheiding en om verwarring bij het ontvangen en uitgeven voor te komen, bevinden zich thans aan elke zijde van dat wapenschild twee gekruiste laurierstokken. In den rand vertoont zich de letter G, en door dezelve wederom twee gekruiste laurierstokken; iets wat ons nog op geene munt tot dus verre voorgekomen is. Dit een en ander neemt hier, naar het schijnt, de plaats in van het Geldersche kruis. Omschrift:

DA * MICHI * VIRTVTE' * CONTRA * HOSTE * (de beide laatste letters aan een verbonden) TVOS

Z. B. weegt 2,8 w. Is van Z^{c}, als ons alleen voorgekomen in de verzameling van den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

Van deze muntsoort zijn geslagen in het tijdvak tusschen 1 Augustus 1544 en 29 Maart 1546 (Bijlage EE) een getal van 12,823 stuks. Tusschen laatstgemeld tijdstip en 6 Augustus 1552 zijn er geene heele, maar alleen *halve* stuivers met den Gelderschen stempel vervaardigd. Van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 sloeg men er (zie Bijlage GG) 28,540; maar wie waarborgt ons, dat deze den stempel van Karel V en niet dien van Filips II, met wiens stempels men sedert 1557 muntte, gedragen hebben?

Wij zijn genaderd tot de muntsoort *halve stuiver* genaamd, door ons onder N° 9 afgebeeld.

Deze muntsoort is niet vermeld in § 10 der Ordonnantie van 4 Februarij 1520, en werd eerst in den jare 1542 geslagen. In eene Antwerpsche Muntmeestersrekening van dien tijd wordt zij genoemd: „ nyeuwen penninck van een groote

Vlems.“ Zij bevatte 3½ grein zilver ($\frac{146}{1000}$), en er gingen 134 stuks op een mark.

Op de vz. vertoont zich het ronde wapenschild van den Keizer, binnen eenen parelcirkel gevat. Omschrift:

CAROLVS · D · G · ROM · IMP · HISP · REX · D · G ·

Op de kz. ziet men een versierd kruis, in welks hart het Geldersche munteeken, en tusschen welks beenen twee leliën en even zoo vele leeuwen. Omschrift:

DA · MIHI | VIRTVT | CO · HOS | TE · TVO ·

Z. B. weegt 1,3 w. en is van Z⁴.

Tusschen 1 Augustus 1544 en 29 Maart 1546 zijn van deze muntsoort geslagen (zie Bijlage EE) 68,874 stuks; van 29 Maart 1546 tot 14 Julij 1552 (Bijlage FF) 202,892 stuks; en van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 (Bijlage GG) 133,916 stuks; maar onder deze laatste kunnen zich een groot aantal met den stempel van Filips II bevonden hebben.

Onder N° 10 beelden wij af den dusgenaamden *„ hollantsche penninck.“* Volgens de Rekening van 1 Augustus 1544 tot 29 Maart 1546 (zie Bijlage EE) gingen er van deze muntsoort „zesthien voer eenen stuver;“ dus hadden ze ieder eene waarde van drie myten, gelijk wij er ook onder de regering van den volgenden Hertog, Filips II, zullen aantreffen. Het gehalte was van 24 grein fijn zilvers, en er gingen er 432 in de snede of op een mark Trooisch. Het slaan dezer muntsoort was reeds geoorloofd geworden, volgens art. 10 der Ordonnantie van Februarij 1520, waar wij lezen:

„Item men sal noch jaerlycx slaen ende maken in onse voorsz. Munten een „seecker quantiteyt van Seskens, die loop hebben sullen voor ses myten Vlaems, „Hollantsche penningen van drie myten, korten, ende andere swarte pennin„gen, die loop hebben sullen voor twee myten, van sulcken gewichte ende al„loye als 't behooren sal, nae advenant van den voete ende waerde der voorsz. „stuyvers, ende dit omme die commoditeyt ende gherieffelyckheyt van den ge„meynen volcke, ende schamele luyden.“

Volgens bovengenoemde Rekening (Bijlage EE) zijn er van 1 Augustus 1544 tot 29 Maart 1546 van deze muntsoort geslagen 421,915 stuks; tusschen 29 Maart 1546 en 14 Julij 1552 (Bijlage FF) 1,371,222 stuks; eindelijk tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 (Bijlage GG) nogmaals 1,256,148

stuks; maar onder deze laatste kunnen er zich een aantal, zoo niet verre de meeste, met den stempel van Filips II bevonden hebben; het zouden dan die zijn, waarop hij den titel van *Rex Angliae* voert.

De dusgenaamde „Hollandsche penning" van Karel V voor Gelderland dan heeft op zijne vz. het Keizerlijke wapenschild met den dubbelen arend. Omschrift:

CAROL · D · G · RO · IM · HIS · REX.

Op de kz. ziet men een versierd kruis, dat in zijn hart het Geldersche munteeken vertoont. Omschrift:

DA · M | IHI · VI | RT · CO | HOS · T.

Dit muntje van Z. B., dat 0,6 w. weegt, is van Z^4; waarschijnlijk is het betrekkelijk groote aantal in der tijd geslagene exemplaren door veelvuldige afslijting eindelijk buiten gebruik en versmolten geraakt. Het thans afgebeelde berust in onze verzameling.

Onder N° 11 geven wij den *zilveren Carolusgulden* (aldus genoemd in tegenoverstelling van den *gouden Carolusgulden*, die ons ook voor Gelderland is voorgekomen en reeds beschreven is.

Op de vz. ziet men 's Keizers borstbeeld, met de Keizerlijke kroon versierd, naar de regterzijde gekeerd. Omschrift:

CAROLVS · D · G · ROMA · IMP · HISP · REX · D · GE :

Op de kz. rust het wapenschild (hetwelk wij reeds vroeger beschreven) op een gebloemd kruis, waarvan echter alleen de buitenste deelen zigtbaar zijn, zoodat men een muntkenner moet wezen, om deze uitstekende deelen voor die van een kruis te herkennen. Over het algemeen neemt de duidelijke aanwijzing van dit Christelijke teeken op de groote munten of het grof geld der zestiende eeuw (toen door den grooten aanvoer van zilver uit Amerika de grootere munten zeer in omvang en uitgebreidheid toenamen) sterk af. In den rand ziet men het Geldersche kruis. Omschrift als op de vorige munten:

DA ◦ MIHI enz.

In het woord *virtute* zijn de letters T en E aan elkander gekoppeld.

Het gewigt is 22,6 wigtje, en de tegenwoordige waarde van dezen Gelderschen Carolus ongeveer *f* 1.85 à *f* 1.90.

Deze muntsoort werd het eerst geslagen volgens Ordonnantie van den 22

Februarij 1542 (*Plac. v. Vlaanderen*, D. I, bl. 507, aangehaald bij GROEBE, bl. 123), en moest zijn van 10 penn. zilvers en van 14 eng. 30 azen. Zij zouden gangbaar wezen tot *f* 1. In de *Plac. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 560 wordt de gehalte van dit geldstuk bepaald op 9 penn. 23 gr.

Voor Gelderland is de *zilveren Carolusgulden* het eerst geslagen tusschen 29 Maart 1546 en 14 Julij 1552 (zie Bijlage FF), en wel ten getale van 3,133 stuks. Er gingen er $10\frac{11}{100}$ in een mark Trooisch. — Tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 zijn er van deze muntsoort nog 27,569 stuks geslagen (zie Bijlage GG); aan welke laatste munting de Numismatici onzer dagen het waarschijnlijk te danken hebben, dat er nog een tweetal (meerdere zijn ons nimmer voorgekomen) overgebleven is; de eene berust in het Kabinet van den Heer STRICKER te 's Gravenhage, de andere in dat van den Baron MICHIELS VAN VERDUYNEN te Maastricht. Weegt 22,6 w. en is van Z^5.

De waarde was steeds stijgende, even als wij bij andere muntsoorten hebben opgemerkt. Die waarde was namelijk tijdens de eerste vervaardiging:

In Zuid-Nederland.

1542	*f* 1	1581	*f* 1.13
1552	" 1.1	1611	" $1.14\frac{1}{2}$
1559	" 1.2	In Noord-Nederland.	
1573	" 1.6	1586	" 1.13
1575	" 1.8	1594	1.14
1576[b]	" 1.5		1.13
1577	" 1.8	1603	" 1.14
1579[b]	" 1.10	1606	" 1.15
		Voorts op dien prijs gebleven.	

Het is echter bekend, dat men in ons vaderland in rekeningen steeds den Carolusgulden op *f* 1 bleef berekenen; iets wat nog in den aanvang dezer eeuw plaats had.

Onder N· 12 en 13 deelen wij twee verschillende koperen munten van Karel mede, die buiten alle kijf, uit hoofde van het op dezelve voorkomende Geldersche kruis, Geldersche munten, en wel dusgenaamde *" swarte penningen,"* stukken van 2 myten Vlaamsch, volgens de Brabandsche berekening van 3 myten,

waren. De myt was $\frac{1}{32}$ of $\frac{1}{48}$ van een stuiver, doch werd, wegens deszelfs geringe waarde, doorgaans alleen in veelvouden geslagen. Er zijn er die meenen, dat de naam van *miette*, een broodkruimel, komt; anderen zeggen van eene *kaasmijt;* beide trouwens zeer kleine voorwerpen; KILIAAN spreekt van *minutia.* Wij vinden van deze stukken melding gemaakt in de Muntordonnantie van 2 Januarij 1516, waarvan GROEBE spreekt in zijn aangehaald werk, bl. 12.

De vz. van N° 12 bevat 's Keizers gekroond hoofd, naar de regterzijde gekeerd. Omschrift:

CAROLVS · D · G · ROM · IM · HISP · R ·

De kz. heeft alleen een naar de linkerzijde gekeerden staanden leeuw in een versierden rand.

De N° 13, in het laatste jaar van Karel's regering over Gelderland en van zijnen afstand geslagen, bevat op de vz. een hoofd met veel oudere trekken dan op de vorige munt, en met eene muts, waarop eene kroon, op dat hoofd. Omschrift:

CA · D · G · V · IMP · HISP · REX

Achter deze woorden, in oude cijfers, het jaartal 55, d. i. 1555, en, gelijk wij boven reeds vermeldden, het Geldersche kruis.

De Geldersche „swarte penningen," boven vermeld, komen het eerst voor in de Rekening (Bijlage FF), loopende van 29 Maart 1546 tot 14 Julij 1552, en zijn toen geslagen ten getale van 263,024 stuks. Andermaal komen ze voor in de Rekening van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 (Bijlage GG), en zijn toen geslagen ten getale van 828,672 stuks. Te zamen dus 1,091,696.

De zeldzaamheid van N° 12 is Z^4; van N° 13 Z^3.

Aan het einde der munten van Karel V willen wij een beknopt overzigt geven van hetgeen er gedurende zijn bewind over Gelderland ten opzigte van het Muntwezen in het algemeen gedaan is.

Bij „placaet," gegeven te Arnhem, den 28 September 1548, werd door Philips van Lalaing, Grave van Hoichstraten, enz., Stadhouder van Gelderland van wege den Landvorst, bepaald, dat „die gulde die men in 't Lant van „Over-empte (dit zal Embden in Oost-Vriesland moeten zijn, en dus de Oost-Vriesche goudguldens hier bedoeld worden), ende oick tot Deventer, Campen „ende Swol, mitten drien Schildekens, binnen seekeren tyt herwarts geslagen

„ en gemunt heeft, soe in gewichte ende alloy vermindert ende verargert sye, in „ maeten dat het gemeyn, simpel ende eenvoldich volk, die den goeden guldens „ van den quaden niet konnende onderscheyden, daer by hoichlick bedrogen „ ende beschadigt wordt," — gemelde guldens „ voir billoen " werden verklaart. Daarom werd op zware straffen verboden, deze munten verder te ontvangen of uit te geven.

Niet alleen werden in het tegenovergestelde geval gemelde munten verbeurd verklaard, maar verviel de schuldige ook, indien hij Ambtenaar was, in het verlies van zijnen post; — en geen Ambtenaar zijnde, voor de eerste maal in eene boete van tien Carolusguldens; de tweede maal in de zelfde boete, en werd hij verder voor eeuwig uit de landen van Gelre en Zutphen gebannen. Zie *Geldersch Placaetboeck*, bl. 41, 42. — NB. De Keizer trok de helft van de boeten.

Terwijl er steeds vreemde munten bij het landsgeld in Gelderland, gelijk ook in andere deelen van Nederland, in omloop waren, gebeurde het, dat de Koning van Frankrijk in 1549 besloot om zijne slechte muntsoort van verschillenden stempel, *blanc* genaamd, in te trekken en te hermunten; — en aangezien nu een groot aantal dezer munten in Gelderland in omloop was, en de Keizer zich te regt bevreesd maakte, dat bij het billioen verklaren der muntsoort in Frankrijk, zij naar Gelderland zoude stroomen, zoo beval hij bij „ placaet," gegeven te „ Bruessele " op 29 Maart 1549, „ dat de fransche blancken off stuyvers," aangezien zijn „ lieve ende beminde Brueder ende Neve die Coninck van Vranckeryck," die introk — ook in Gelderland billioen werden verklaard en in de Hertogelijke Munt of bij de beëedigde wisselaars, alleen *tegen hunne innerlijke waarde*, aangenomen zouden worden.

Een hoogst onbillijke maatregel; men had de courante waarde aan de bezitters moeten teruggeven. Zie *Geldersch Placaetboeck*, bl. 48, 49.

Bij „ placaet " van 2 Januarij 1552 van Philips van Lalaing, Stadhouder enz. werden een aantal *vreemde Dallers* (Daalders) in Gelderland buiten koers gesteld; alleen die welke in den Beeldenaar, bij het Plakaat gevoegd, afgebeeld waren, zouden door de ingezetenen mogen ontvangen en uitgegeven worden.

De afbeeldingen moesten „ op allen kerckdoeren und andere openbare plaetsen

" geslaegen [aangeplakt] worden, und wanneher die ghereten syn nyeuwe doen " opslaen." *Placaetboeck*, bl. 124.

Uit een "plackaet" van den 27 October 1553, uitgevaardigd te Brussel, blijkt ons ééne der redenen, waardoor er waarschijnlijk zoo weinige oud-Gelder-sche munten in onze dagen meer voorhanden zijn. Wij lezen daarin toch ('t stuk is ook uit andere oogpunten zeer belangrijk):

" Alsoe wij vermercken ende sekerlyck bevinden dat die goude ende silvere " munte by ons ende onsen voirsaten in desen onsen Erffnederlanden geslaghen, " daghelicx ghesmolten, vervuert ende in andere vrempde Heeren ende Steden " munten worden gebrocht, alwaer men andere quade munte daer van slaet, die " welcke sy dan wederom in dese onse Lande bringen, sueckende huer eygen " particulier proufyt met grooten achterdeel der ghemeynten, ende sunderlincx " hoewel wy met die Staten des heyligen Roomschen Rycx met groote voorbe-" dachticheyt ende arbeyt hadden doen maken ende publiceren een nyeuwe or-" dinancie, hoe dat hem eenen yeghelick in 't slaen der munten in 't heylige " Ryck van doen voirtaen soude houden, sonder dat d'een op des anderen munte " soude zyn proufyt moegen soecken [een bewijs hoe men in die eeuw den munt-slag als een middel om voordeel te doen beschouwde], maer dat men in 't ge-" nerael op één voet soude munten, ende sekere stucken alleenlyx van penning-" ghen slaen, breeder in de voirschreven ordinancie gespecificeert, hebbende oick " verboden meer eenige dalers te slaen, ende dat nochtans eenighe, verachtende " sulcke onse gebott, niet en onderlaten daelers te munten, wesende van veele " lichter pryse dan die eerste oude daelers die hier voirtyts geslagen zyn geweest, " ende aenmerckende oick dat die zelve soe menigerande syn, dat de ghemeyne " man de ghoede onder de quade nyet wel en kan onderscheiden, Wy hebben " by advys ende deliberatie van onse zeer lieve en zeer beminde suster de Co-" ninginne douaigiere van Hongarien ende Bohemen, voir ons Reghente ende " Gouvernante in onsen Landen van herwertsover van node bevonden alle dae-" lers in onsen voersz. Erfnederlanden generaelyck te verbieden, ende soe te be-" sorgen is, ingevalle die in den Lande van Gelre alleenlick toeghelaten worden, " de selve aldaer sulcke overhant souden moeghen nemen, dat alle huer lieder " ghoede munten in quade daelers soude moeghen verkeeren, tot grooten ach-

„ terdeel onser ondersaeten aldaer; SOE EEST, Dat wy de saken voersz. over-
„ gemerckt, ende begerende hier inne te versiene, u [den Stadtholder Cantzler
ende luyden van 's Vorsten Raede in Gelderlant] ontbieden ende bevelen by
„ desen, dat ghy van stonden aen en sonder vertreck doet uytroepen ende pu-
„ bliceren alomme binnen den steden ende vlecken ons voirsz. Furstendombs
„ Gelre ende Ghraefschaps Zutphen, daer men ghewoenlyck is publicatie te doe-
„ ne, ende van onsen weghen ernstelyck bevelen ende verbieden, dat niemandt,
„ van wat state, qualiteyt off conditie hy sy, hen en voordere te brenghen,
„ ontfanghen offt vuytgheven binnen onsen voorschreve Landen van Gelre ende
„ Zutphen eenighe dalers geene vuytgesundert, zoe wel die vier-en-twintich alle
„ eer by onse ordinantie van den jaere acht-en-veertich toeghelaten. *Mitsgaders*
„ *de ghene die tot Nymegen, Deventer, Campen en Zwolle gemunt ende geslagen*
„ *syn* [volgens het op bl. 138 van het *Geldersch Plackaetboeck* voorkomende,
zijn de met cursive letters zoo even voorgekomene woorden bij „ ordonnantie van
„ de Coninginne bevolen te laten uit de publicatie die tot Nymegen geschieden
„ sol van desen placate, d. d. 8 Decr 1553,„ zoodat het stedelijke Nijmeegsche
grove geld in het overige van Gelderland verboden was, en dat de daalders van
Deventer, Kampen en Zwolle, die in Gelderland ongangbaar werden verklaard,
toch nog goed genoeg waren om in het Rijk van Nijmegen, dat toch aan den
zelfden Vorst als het overige van Gelderland onderworpen was — ontvangen
en uitgegeven te worden] als andere van wat slage of munte dat die zyn mo-
„ gen, dewelcke wy vercleert ende gestelt hebben, verclaeren ende stellen by
„ desen voir billoen, sonder dat men de selve eenigsins zal mogen vuytgeven
„ off betalinge dair mede doen, 't zy voir negenen-twintigh stuyveren oft an-
„ deren minderen pryse, ende dat beghinnende binnen drie weecken nae de
„ publicatie van desen, opte pene voir de gene die de voirschreve daelers aldaer
„ brengen, ontfangen offt vuytgeven souden tegens dese onse tegenwoirdige ordi-
„ nancie ende verbot, indien zy officieren syn, 't zy van justicie off ontfanck,
„ van ons off onse vasallen, van privatie van heuren ampten ende officien, en-
„ de voirts inhabyl te zyn van ymmermeer eenige officien te bedienen, sonder
„ eenige voirdere declaratie, ende dat van stonden aen heure ampten ende of-
„ ficien impetrable zullen wesen, bovendien dat zy gehouden zullen zyn de

" boeten ende breucken te betalen, ende vallen in de peynen hier nae verclaert;
" ende indien de voirsz. overtreders gheen officieren en zyn, zullen verbeuren
" voor d' eerste reyse de boete van thien Carolus gulden voir elcken penninck
" tegens dese onse jegenwoirdige ordinantie ende verbott in onsen voirschreven
" Lande van Gelre ende Zutphen ghebrocht, ontfangen offt vuytgegeven boven
" de verbeurte van de voirschreve penningen, ende voir de tweede reyse op ge-
" lycke pene ende boete, ende daer boven eeuwelycken vuyt onsen voirschreve
" Landen gebannen te worden; welcke penningen alzoo geconfisqueert zynde,
" sullen geappliceert ende bekeert worden, d' een helft t' onsen proffyte, een
" vierendeel totten profyte van den aenbrenger 't zy sergeant off andere, ende
" d' ander vierendeel tot profyte van den officier die d' executie doen zal; ende
" van den voerschreven boeten zal geappliceert worden, een derdendeel t' onsen
" profyte, d' ander derdendeel tot profyte van den officier, ende het derde der-
" dendeel tot profyte van den aenbrenger als boven; des niettemin op dat die
" gheene die eenige van de selve daelers soude mogen hebben, sonder dat hy
" de voirschreve daelers binnen die voirscreve drie weecken souden hebben kon-
" nen vuytgeven, minder schade ende verlies souden moegen lyden vuyt saken
" van deese onse tegewoirdige publicatie ende verbott, soe hebben wy geconsen-
" teert ende toegelaeten, dat zy de zelve sullen mogen dragen by den wisselae-
" ren daer toe geordineert off te ordineeren, off in onsen munten van Gelder-
" landt, om aldaer die oprechte weerde van dien te ontfangen, en de zelve doen
" bekeeren ende veranderen in silveren Carolus gulden offt anderen goede zil-
" vere penningen van onsen slage; consenteren voirts eenen yeghelycken voirt-
" aen in onser munten te doen slaen onse voersz. zilvere Carolusguldens, zoe
" wel van 't zelve billoen, als oock van silverwerck ende cendre van silver, be-
" houdelyck dat van vyf marck silvers ende naer advenant dat zy van de zelve
" stucken sullen doen slaen, gehouden sullen worden een marck offte 't vyffte
" deel van dien in drie groeten, offt twee blanck penning, stuyvers offt halve
" stuyvers te doen slaen, naevolgende d' ordonnancie die wy tot dien eynde
" den meesteren van onser munten van herwertsovere hebben doen overleveren.
" Voirts want t' onser kennissen oick gecomen is, dat diversche coopluyden ende
" andere particuliere persoonen hen daghelycx meer voirderen te doen smelten

" ende vueren buyten onsen voirschreven Landen van herwerts over groete me-
" nichte van goude ende silvere penningen, zoe van onsen munte ende slage van
" desen onsen Erff-Nederlanden, als van andere onse Coninckrycken, Heerlyck-
" heyden ende Erflanden, ende sunderlinghe die Spaensche Realen, die wy om
" die nootlicke saken van deser jegewoirdiger oirloge [met Frans I, Koning van
Frankrijk, enz.] hebben doen herwerts over bringen, de welcke sy doen overle-
" veren in de munten van andere Princen, Heeren ende Steden, om die te be-
" keeren in andere munte van minderen ende ergeren alloye, daer mede sy
" vervullen onse voirsz. Landen van herwertsover, *ende die ontbloten van onse*
" *oude goede munte* [de lezer lette op hetgeen wij zoo even curcijf lieten plaatsen]
" alles tegens ende in versmadenisse van onse voirgaende ordinancien ende plac-
" caten, ende tot groete ende merckelicke schade ende nadeel van 't ghemeyn
" welvaren van onser voirsz. Landen, ende van den ondersaten van dien; waer-
" omme begerende insgelycx daer inne te versiene, verbieden ende interdiceren
" wy eenen yegelycken van wat state, qualiteyt off conditie hy zy, te vueren,
" transporteren, off doen vueren off transporteeren buyten onse voirsz. Lande
" ende Hertogdomme van Gelre ende Ghraefschap Zutphen ende andere onse
" Landen van herwertsover in vrempde Landen eenige van den voirsz. Realen
" off andere goude of zilvere penningen van onser voirsz. munte ende slage, 't
" zy van onsen voirsz. Landen van herwertsover off van andere onse Coninck-
" rycken, Heerlicheyden ende Erflanden, dan alleenlyck voir alsoe veele als
" eenen yegelyck van doene zal hebben voir syn reyse, sonder eenighe faulde
" off bedroch, ende tot dien eynde alle de gene die hen sullen willen vertrecken
" uyt onsen voirsz. Landen, sullen gehouden wesen ter begeerte ende versuecke
" van onsen voirsz. officieren te vercleeren de quantiteyt van de *penningen van*
" *onsen voirsz. slage ende munten*, die zy uyt onsen voirsz. Landen zullen wil-
" len vueren ende transporteren, opte peene van confiscatie van de voirsz. pen-
" ningen, ende van 't dubbel van den weerden van dien, indien naer visitatie
" over hen lieden gedaen, welcke visitatie sy oick sullen moeten toelaten, anders
" bevonden wordt, verbiedende oock eenen yegelycken te vervueren off doen
" vervueren uyt onsen voirsz. Landen van herwertsover enich der vursz. dae-
" lers off ander billoen, cendreen off ongewrocht gout off zilver in masse, opte

„ verbuerte van hondert gouden Realen voir elck marck gouts, ende van twin-
„ tich Realen voir elck marck silvers, ende van meer off min na advenant dat
„ 't selfde voir de eerste reyse geschien soude, ende voir de tweede reyse aen
„ 't lyff gestraft te wordene, offt anderssins arbitraelycken nae heysch ende ge-
„ legentheyt van der saken, enz. enz.„ want het overige handelt, hoewel zeer belangrijk om er kennis van te nemen, meer over boetezaken. Zie *Geld. Plakaatboek*, bl. 136—138.

Men begrijpt in onze dagen, waarin men gezondere denkbeelden over de Staatshuishoudkunde heeft, dat vrije in- en uitvoer van gemunt en ongemunt goud en zilver tot de ongestoorde beweging van den handel behoort, en tot deszelfs bloei onmisbaar is: maar in de zestiende eeuw dacht men daar anders over.

Den 25 Januarij 1554 werd er uit Brussel, ook voor Gelderland, een plakaat uitgevaardigd, behelzende eene waardebepaling van het in de Nederlanden koers hebbende, zoo inlandsch als vreemd, gouden en zilveren geld. De aanhef van dit stuk, welks noodzakelijkheid, even als van vroegere, een gevolg was van het duurder worden der geldspeciën, daar ieder om des oorlogswille, zoo veel mogelijk, zijn gemunt geld verborg, is als volgt (*Geld. Plakaatboek*, bl. 148):

„ Onzen lieven ende getrouwen die Stadtholder, Cantzler ende luyden van
„ onsen Raede in Gelderlant, saluyt ende dilectie. Alsoe wy in de maent van
„ Meerte xv^c twee en vyftigh voor paesschen, begerende voor te comen ende
„ versien totte groote ongeregeltheyt, als doen opslaende in onsen Landen van
„ herwartsovere op 't stuck van der munte uyt zaken van 't groot ende excessyff
„ verhoogen van diverschen gouden ende silveren penningen thegens onse voor-
„ gaende ordinantie ende permissie op 't voirsz. stuck van der munten, in date
„ van den xi^en dagh van Julio xv^c acht en veertigh lestleden, ende om eenich-
„ sins onse goede ende getrouwe ondersaten te verlichten ende supporteren van
„ so grooten ende excessiven verliese als gescapen was mitter tyt daer uyt te
„ volgen, hadden doen uytroepen ende publiceren zeeckere ordinantie ende mo-
„ deratie op den loop ende prys van de selve munten, ende deselve om zeekere
„ merckelycke redenen ende consideratien tot diverschen stonden doen continue-
„ ren ende bysundere in de maent van Junio lestleden, geduerende deselve

„ continuatie totten eersten dagh van February naestcomende, ende hoewel wy „ t' elken reysen allen onsen officiers ende dien van onsen vassallen geordineert „ hadden goet ende neerslick toesicht te nemen op de overtreders ende inbree- „ kers van onse voorsz. moderatie ende die continuatie van diere, des niet min „ zyn wy behoirlycken geinformeert, dat des niet tegenstaende, diversche van „ onsen ondersaten, coopluyden ende andere, hen vervoirdert soude hebben ende „ als noch dagelicx vervoirderen eenige van de voirsz. goude penningen te bege- „ ven tot hogeren prysen dan by onse voirsz. moderatie nooh oock die continua- „ tien daer nae gevolgt toegelaten is, Ende namentlyck de dobbel Ducaten, tot „ vier ponden vyff scellingen, die Ducaten van Italien, enz. enz. — Ende want „ onse leste continuatie van de voirsz. moderatie corts expireren sal, soo voirsz. „ is, soo heeft ons van node gedocht om te verhueden 't verhoogen dat daer uyt „ van nyeuws tegens onsen voirsz. moderatie soude mogen rysen, sunderlinghe „ op dat 't gemeyn volck te bat gheadverteert zy van den prys van den gouden „ ende silveren penningen begrepen in onse voirgaende moderatien van nyeuws „ te doen uytroepen ende publiceren, Die specificatie van de voirschreve goude „ ende silveren penningen, mitsgaders van den prys ende loop van dien, ende „ met eenen wegen deselve onse voirsz. moderatie voor eenen anderen behoor- „ lycken tyt ende termyn te continueren," — waarop dan het besluit volgt, na rijpen rade genomen, — „ dat de permissie ende ordinantie van den jaere acht „ en veertigh, aengaende den loop van de munten, effectivelycken geobserveert „ ende onderhouden worde, Ende daer en boven hebben wy geordineert ende „ gestatueert — voer den tyt ende termyn voorsz. dat die goude ende silvere „ penningen hier na genoemt in onsen Landen van herwerts overe ontfangen ende „ uytgeven sullen worden voor den prys ende alsoe hier nae volgt. Te wetene „ de dobbelde Ducaten ten pryse van enz. enz."

En hierna volgt eene optelling van een aantal vreemde (Spaansche, Portugeesche, Italiaansche, Duitsche, Engelsche, Schotsche en andere) en Nederlandsche gouden en zilveren muntsoorten, die ook in Gelderland voor de daarbij uitgedrukte waarde geldig zouden zijn, en het bevel dat men ze in geen geval voor hoogeren prijs zoude mogen uitgeven. Ook werd het verbod tegen den omloop van vreemde Daalders bij de zelfde Ordonnantie ten strengste hernieuwd. —

Ten slotte werd, na eene hevige klagt over het snoeijen van het gouden en zilveren geld en het verminderen van deszelfs gewigt door het „wasschen mit sterck water, cyment oft anderssins" — zoodanige handelwijs op zware straffen verboden.

DE MUNTEN DER LOTHARINGSCHE PRETENDENTEN.

Niet omdat het Geldersche munt was, maar omdat de Vorsten, die de stukken lieten vervaardigen, ook den titel en het wapen van den *Hertog van Gelderland* voerden, geven wij op de Platen XXI, XXII en XXIII de munten der Hertogen van Lotharingen, die, als afstammelingen van Philippa van Gelre (1), gehuwd geweest met René van Lotharingen, aan Karel V het Hertogdom Gelderland betwistten.

Een groot deel dezer munten ontleenden wij aan DE SAULCY's bekend werk: *Recherches sur les Monnayes des Ducs héréditaires de Lorraine* (Metz 1841), maar ook een ander groot deel aan de Kabinetten der Heeren KEER, STRICKER en MEIJER, alsmede aan onze eigene verzameling.

In het algemeen zij hier gezegd (want wij willen al de door ons afgebeelde munten niet beschrijven, dewijl zulks nuttelooze moeite zoude zijn, aangezien de munten niet tot het Geldersche muntstelsel in betrekking staan), dat wij die munten van de Vorsten of liever Hertogen van Lotharingen: Anthony (na 1540), Frans I (1544—1545), Nicolaas van Vaudemont, als voogd van den minderjarigen Karel III (1545—1555), en van Karel III zelven, na zijne meerderjarigheid, die in 1555 voorviel, tot aan het jaar der Pacificatie van Gend, de eindpaal voor onzen arbeid; — dat, zeggen wij, wij alleen die munten hebben afgebeeld, die of het enkele *wapenschild* van Gelderland, of alleen den *titel* van dat Hertogdom, of wel *wapenschild* en *titel* beide vertoonen.

---

(1) Deze was eene dochter van Hertog Adolf en Katharina van Bourbon, en zuster van den beroemden Karel van Egmond, die in 1538 kinderloos overleden was. Zeer goede berigten omtrent René, Hertog van Lotharingen, enz. enz. vindt men in de laatste octavo uitgave van *l'Art de vérifier les dates*, T. XIII, p. 411—413.

Men zal zien, dat *Gelderland* op N° 7 van Pl. XXII door den vreemden stempelsnijder als *Gueldria* is voorgesteld; zoo ook op N° 13.

Mogt men over deze munten iets meer begeeren te weten, dan verwijzen wij denl ezer naar het boven aangehaalde, door ons gebezigde werk van DE SAULCY, die op page 110 zegt van den eersten Hertog, die op zijne munten den titel van *Hertog van Gelderland* deed voorkomen:

„En 1540 Antoine fit valoir auprès de Charles Quint les droits, qu'il avait du chef de sa mère, sur le duché de Gueldres. l'Empereur tout en promettant de lui rendre ce duché, ménagea le mariage d'Anne de Lorraine, fille d'Antoine, avec René de Chalons, prince d'Orange, et par cette alliance éluda une restitution, qu'il ne voulait pas effectuer."

Het schijnt echter, volgens DE SAULCY, bl. 122 vergeleken met bl. 126, dat de door ons medegedeelde munt van Anthony eerst in later tijd, bij wijze van eene proefneming voor munten van Hertog Karel genomen, vervaardigd is. Op bl. 126 toch vermeldt hij, dat de Hertog van Lotharingen eerst in 1545 het wapen van Gelderland bij die zijner overige landen voegde. Wij lezen aldaar:

„En 1545 le Duc de Lorraine adjoignit à ses armes les deux nouveaux quartiers, pour constater ses droits sur le duché de Gueldres, dont il prétendait hériter du chef de son aïeule Philippe de Gueldres. Lorsque François I épousa Christine de Danemarck, l'Empereur Charles Quint promit de lui restituer le duché de Gueldres qu'il detenait, et cela en faveur de cette alliance; cette promesse resta sans effet, et le Duc de Lorraine crut probablement faire acte de la souveraineté qu'il revendiquait, en plaçant dans son écusson le blason de la principauté dont il était dépouillé."

Tot onder de regering van Hertog Leopold (1690—1729) komt het Gelder-sche wapenschild in het Lotharingsche voor. Wij vonden het echter op geene latere munten dan de in 1703 geslagene; zie DE SAULCY, Pl. XXIX, N° 6.

FILIPS.

(1555, OF VOLGENS DE MUNTEN 1557—1576.)

Thans moeten wij overgaan tot de munten van Gelderland's laatsten Hertog, meer als Filips II, Koning van Spanje, bekend; echter alleen tot die welke geslagen zijn vóór de Pacificatie van Gend.

Was het omtrent vele vroegere munten met geene genoegzame zekerheid te bepalen, waar zij geslagen zijn, omtrent die van Filips kan geen twijfel bestaan, aangezien NIJHOFF ons mededeelt, dat toen Filips zijnen vader ook in het Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen opvolgde, de Hertogelijke, toen Koninklijke, Munt, diegene, welke voormaals te Zutphen, te Arnhem en te Nijmegen bestaan hadden, in zich vereenigde (1).

De raad van bestuur der Koninklijke geldmiddelen was in dien tijd gewoon, het Muntmeesterschap, bij wijze van pacht, voor den tijd van drie jaren aan te besteden, of, gelijk men het ook noemt, uit te doen, en de deswege geslotene overeenkomst, zoo geene bijzondere redenen zulks ontraadden, na verloop van zoodanig tijdvak telkens te vernieuwen. Zoo werd, daar de Heer NIJHOFF geene vroegere vermeldt, den 19 October 1569, Jacob Dirkszoon Alewijn, een poorter van Amsterdam (het geslacht is zeer bekend), tot Muntmeester te Nijmegen aangesteld, en zijne aanstelling, drie jaren daarna, namelijk den 1 Julij 1572, en nogmaals den 17 Februarij 1578 vernieuwd, enz. enz. Omtrent de latere

---

(1) Het medegedeelde is te vinden in den *Alg. Konst- en Letterbode* voor 1831, D. II, bl. 420. — Minder juist komt ons echter voor, wat de Heer NIJHOFF t. a. p. bl. 419 en 420 zegt, dat in het eerste gedeelte der vijftiende eeuw de Munt van Arnhem naar Nijmegen overgebragt zoude zijn. Immers uit het door ons, bij de vermelding der Regering van Maximiliaan en Filips den Schoonen, op bl. 104 en 105 medegedeelde blijkt, dat een bijzonder daartoe afgevaardigd persoon den Muntmeester en de nieuwlings vervaardigde munten *uit Arnhem* naar Antwerpen kwam halen.

omloop geslagen zijn geworden, doch niet juist volgens de Ordonnantie, waarom de Muntmeester iets betalen moest. Wat later aan „gouden croonen" na het ons gestelde tijdvak der Pacificatie van Gend geslagen is geworden, gaan wij stilzwijgend voorbij. De Bijlage MM willen wij echter aan onze lezers, volledigheidshalve, niet onthouden.

Onder N° 3 en 4 deelen wij twee verschillende gouden *halve realen* mede. Deze muntsoort droeg onder Keizer Karel den zelfden naam, en is het eerst vervaardigd volgens de Ordonnantie van 4 Februarij 1520, van 18 caraats goud, en tot 70⅛ stukken in het mark, ieder ter waarde van *dertig* stuivers.

[Dewijl Koning Filips dergelijke munt als de gouden Carolusgulden van zijnen vader deed vervaardigen met zijn borstbeeld, vindt men zoodanig geldstuk enkele malen *Konings gulden* genaamd, terwijl die van zijnen vader *Keizersgulden* heet; meest echter behoudt men den oorspronkelijken naam van *Karolus gulden*. Zulks vermeldt GROEBE, t. a. p. bl. 87, waar ook de evaluatie voorkomt. Doch voor Gelderland is zoodanige *Koningsgulden* nimmer geslagen. In het plakaat van Junij 1567, gegeven te Antwerpen, en te vinden in het *Geldersch Plakaatboek*, D. I, bl. 344, waar gesproken wordt van het slaan van eenen gouden gulden, ter waarde van *negenentwintig* stuivers, wordt op den Bourgondischen of dusgenoemden Andriesgulden gedoeld.]

Als Geldersche munten van deze soort vertoonen zich op gemelde Plaat XXIV de beide volgende stukken:

De N° 3 heeft op de vz. (die even als de kz. van anderen stempel of gravure dan de volgende is) de beeldtenis des Vorsten op veel rijperen leeftijd dan op N° 4, naar de regterzijde gekeerd. Het omschrift is:

DOMINVS MICHI ◦ ADIVTOR ◦

Op de kz. staat rondom het wapenschild:

PHILIPPVS · D · G · HIS · REX · DVX · GELR

Het gewigt is 3 w. 4 k.

Op een ander exemplaar wordt, in plaats van MICHI, MIHI gevonden.

N° 4 heeft op de vz. 's Hertogen borstbeeld, naar de regterzijde gekeerd. Omschrift: weder zijne gewone spreuk:

DOMINVS MICHI ◦ ADIVTOR ◦

Op de kz. vertoont zich het groote wapenschild, door de Koninklijke kroon gedekt. Omschrift:

PHS · D · G · HISP · REX · DVX · GEL.

Deze munt weegt 3 w. 4½ k.

N° 3 en 4 hebben beide onder de beeldtenis het versierde Geldersche kruis.

Van deze muntsoort zijn, blijkens de Muntmeestersrekening (Bijlage HH), tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April 1561 geslagen, zuiver voor den omloop, 52,934 stuks; tusschen 8 April 1561 en 11 Mei 1565 (Bijlage II) nogmaals 40,081 stuks; verder tusschen 24 Mei 1565 en 18 Junij 1567 een getal van 91,500 stuks (zie Bijlage KK). Na dien tijd komen zij in de Muntmeestersrekeningen niet meer voor. Er zijn er dus in het geheel 184,515 voor den omloop geslagen. Zij schijnen door den gouden Bourgondischen of Andriesgulden, *met het jaartal* 1568 *voorkomende*, opgevolgd te zijn.

N° 3 is van Z^3; N° 4 van Z^2.

Onder N° 5 deelen wij den *gouden gulden van Bourgongen* mede, die onder Karel den Stouten, en toen van minder gewigt, *Andriesgulden* heette, onder Filips den Schoonen de type van den Heiligen Filippus, en onder Karel V de type van de *Kroon* had gekregen (1), doch thans weder het beeld van den Heiligen Andries begon te voeren. Zij werd geslagen ten gevolge van het Plakaat van 4 Junij 1567.

De vz. vertoont den Heilige met zijn eigenaardig kruis in den regterarm; ter linker- en regterzijde van zijn beeld staat het verdeelde jaartal:

15 68

In den rand ziet men het Geldersche kruis en verder de spreuk:

DOMINVS ◦ MIHI ◦ ADIVTOR ◦

d. i. *De Heer is mijn helper;* ontleend aan de Vulgata-vertaling der Psalmen van David, Psalm CXVIII, vs. 7.

Op de kz. ziet men 's Vorsten wapenschild, gedekt door de kroon en omhangen met de keten der Vlies-Orde. Omschrift:

PHS · D · G · HISP · Z · REX · DVX · GEL ·

---

(1) Zie GROEBE, t. a. p. *van gelijken gewigte en allooie.* Ook onder de regering van Filips werd, gelijk wij zoo even zagen, de kroon geslagen.

Het gewigt is 3 w. 2 k. Is van Z^5.

Over de Andriesguldens handelden wij reeds vroeger onder Karel den Stouten (die aan deze muntsoort het aanzijn gaf). Men zie verder de Bijlage letter F.

GROEBE zegt van deze muntsoort het volgende, t. a. p. bl. 79: „Zijn nog „gemunt [onder Karel den Stouten] Bourgondische of Andries Guldens, ook „*Guldens metter kruyce*, zoodanig benaamd naar de verbeelding, den heiligen „met het kruis, uit twee laurierstokken bestaande, ook het Bourgondische kruis „geheeten (1). Zij werden bevolen te slaan [sic] ten jare 1466, naar luid van „een extract uit de *Instructie van den Bourgondischen gulden te munten te „Dortrecht*, welke last in deze woorden is vervat: „Premièrement est ordonné „estre faict un florin dor, appellé florin de Bourgoigne, quy sera à dix neuf „karats dor fin — de soixante douze de taille au marcq de Troies — quy aura „cours pour quarante groz de la monnoye blanche cy apz. declarée (2).„

„Nadat deze geldspecie ook door de opvolgers van Philips was gedaan mun„ten [sic!] gelastte, onder dezen, Koning Philips, hetgeen hier nog dient ver„meld te worden, bij zijne ordonnantie van 4 Junij 1567, te slaan, eenen „nieuwen Gouden Gulden, en dien te noemen *Gouden Gulden van Bourgondien*, „van gelijke verbeelding als de oude. Deze moest zijn van 75 stukken in het „mark, ieder dus van 2 eng. 4½ azen, ter gehalte van 18 kar. 6 gr.; hij stelde „voorts deszelfs waarde op *f* 1.14 (3).

„In de eerst daarop volgende evaluatie, die van 1572, vindt men den zelven „gulden gesteld tot 74⅝ stukken in het mark, met bijvoeging *van onzen slage*,

---

(1) St. Andries is de patroon of beschermheilige der Gulden-Vliesorde, omdat die Orde, ingesteld te Brugge den 11 Januarij 1429, gevestigd is in 1430, den 30 November, den feestdag van dien Kruisgezant.

(2) Pergam. H. S. Vergelijk ook HEYLEN, bl. 47. Karel de Stoute gelastte de voortzetting van dezen muntslag bij zijne Ordonnantie uit Brussel, 13 October 1467, tevens met dien der halve [zie het door ons medegedeelde in *Braband*, bl. 164]. Een *fijne Bourg. Gulden*, in 1487 voorkomende, *dertien* stuivers hooger dan de gewone, is er in geenen deele toe te betrekken. [Zie dezen in ons *Braband en Limburg*, Pl. XVIII, N° 3.]

(3) *Geldersch Plakaatboek*, D. I. bl. 343; *Plac. v. Braband*, D. II, bl. 469. De verbeelding echter verschilt van de andere daarin, dat de Heilige Andries van ter zijde wordt gezien.

„ en een halven stuiver minder in prijs, dan de *oude;* sedert wordt dit verschil „ niet meer waargenomen en de benaming van *oude* en *nieuwe* dikwijls te za- „ mengevoegd.

„ In het algemeen worden de *oude en nieuwe Andries guldens* bepaald tot 74 „ stukken in het mark, elk van 2 eng. 5 azen, ter gehalte, *de oude* van 18 „ car. 11 gr. (1); *de nieuwe* tot 18 car. 4 gr. (2). Er bestaan ook min- „ dere deelen.

In Zuid-Nederland:

1499	*f* 1.9	1579[d]	*f* 2.4
1522	„ 1.12	1581	„ 2.9
1526	1.13 / 1.9	1590	„ 2.11
		1607	„ 2.14
1539[a]	„ 1.10	1609	„ 2.17
1539[b]	„ 1.9	1611 (3)	„ 2.18
1548	„ 1.11	Sedert op dien prijs gebleven.	
1552	„ 1.12	In Noord-Nederland:	
1559	„ 1.13	1586	„ 2.9
1572	„ 1.15½	1594	2.13 / 2.11 / 2.9
1573	„ 1.15		
1574	„ 1.16		
1575	„ 2	1596	„ 2.11
1576[a]	„ 2	1603	„ 2.15
1576[b]	„ 1.18½	1606	„ 2.16
1577	„ 2.2	1608	2.18 / 2.17 / 2.16
1579[a]	„ 2.3		
1579[b]	„ 2.5		
1579[c]	„ 2.3½	1610	„ 2.19
		Vervolgens op dien prijs gebleven.	

(1) *Plac. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 549. Op het gewigt van 74 stukken in het mark stond dit geldstuk ook in 1499.

(2) *Plac. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 550.

(3) Hier wordt uitdrukkelijk gesproken van die, welke sedert 1567 waren geslagen.

Onder de zilveren stukken, die wij op Pl. XXIV (N° 6 en 7) lieten afbeelden, zien onze lezers twee verschillende dusgenaamde *Pronkdaalders* van onzen Hertog. Zij hebben *ongeveer* het gewigt van eenen dubbelen Filipsdaalder, maar, daar zij in de Muntmeestersrekeningen volstrekt niet voorkomen, waren het hoogst waarschijnlijk stukken tot geschenken of belooningen bestemd. Men vindt ook exemplaren van geringe dikte of zwaarte.

N° 6 heeft op de vz. het naar de linkerzijde gekeerde borstbeeld des Hertogen, waaronder het Geldersche muntteeken. Omschrift, binnen twee scherpe randen:

PHILIPPVS · DEI · G · HISP′ · REX · DVX · GEL′ ·

Verder is het een en ander door eenen parelcirkel omgeven.

Op de kz. ziet men het gekroonde Vorstelijke wapenschild, rustende op de twee gekruiste laurierstokken, terwijl het Gulden Vlies van hetzelve afhangt. Ter zijde worden de gekroonde vuurstalen en vonken, tot de zelfde Orde behoorende, aanschouwd.

In den rand, rondom het wapenschild, vertoonen zich de achttien wapenschilden der verschillende landen, waarover de Geldersche Hertog het gebied voerde, als daar zijn, behalve de wapens van vele der aan hem onderworpene Nederlandsche gewesten (wij missen echter Utrecht, Groningen en Drenthe), b. v. Kastilië, Leon, Arragon, Sicilië, Bourgondië, enz.

Dit stuk weegt 61,2 wigtje (een ander exemplaar 61,1 wigtje) en is van Z^2. Is ook afgebeeld bij KÖHLER, *Münzbelustigungen*, D. II, bl. 241.

N° 7 heeft op de vz. het borstbeeld des Hertogen, naar de regterzijde gekeerd. Dat borstbeeld is, even als op de boven beschrevene N° 6, in het harnas, doch thans veel kleiner, uit hoofde er twee reijen omschriften om voorkomen. Onder het borstbeeld vertoont zich een kruisje en het jaartal 1567. Het omschrift, dat in twee reijen om het borstbeeld gelezen wordt, luidt, na het Geldersche kruis:

PHS′ · DEI · G′ · HISP′ · NEAPOL′ · SECIL′ · REX · ARCHI

en in de tweede of binnenste rei, met kleiner letters:

DVX · AVST · DVX · BVRG′ · BRAB′ · GEL′ · ZC ·

Op de kz. ziet men de zelfde afbeeldingen als op de N° 6, zoodat men mee-

nen zoude dat het de zelfde kz. ware, doch bij naauwkeurige beschouwing bespeurt men, dat aan de benedenzijde der munt de wapens van Holland en Zeeland thans van plaats verwisseld hebben.

Dit stuk weegt 61,2 w. en dus even veel als het vorige. Is van Z^2, en bevindt zich in de Kabinetten van de Heeren KEER te Amsterdam en STRICKER te 's Gravenhage.

Onder N.° 8 vervolgen wij de afbeeldingen der zilveren munten van Filips II, en wel die van de dusgenaamde *Philipsdaalders*. Deze muntsoort werd in vele Provinciën geslagen (zie onze Afdeelingen Braband, Holland, Utrecht en Overijssel).

De *Philippus Daalder* of *halve Philippus Reaal* (*gouden*), om de overeenkomst van den prijs aldus geheeten, was, even als de zilveren *Karolus Gulden*, aangelegd op 10 penn., en wordt geschat te wegen 22 eng. 27 azen, bij een gehalte van 9 penn. 13 gr. (1), tevens met de $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$ en $\frac{1}{20}$ deelen, terwijl er nog voor *Braband* $\frac{1}{20}$ en $\frac{1}{40}$ bestaan van 4 penn. 22 gr. (2). Drie deelen daarvan werden ook *zeven stuiver-*, *zeven groot-* en *drie en een halve grootspenning* geheeten.

De evaluatie van den *Filipsdaalder* was:

In Zuid-Nederland.		In Noord-Nederland.	
1559 . . .	*f* 1.15	1586	*f* 2.10
1573	" 1.16	1594 . . .	2.11
1574 . . .	" 1.16		2.10
1576	" 1.17½	1608	" 2.11
1577 . . .	" 2.2½	1606 . . .	" 2.12
1579	" 2.5	En dien prijs sedert behouden.	
1581 . . .	" 2.10		
1611 . . .	" 2.12		
Voorts gebleven.			

(1) *Plac. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 560.

(2) *Plac. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 569. En dit in zamenstemming met de Ordonnantie van 2 Maart 1570 (*Geldersch Plakaatboek*, D. I, bl. 435; *Plac. v. Braband*, D. III, bl. 532), waarbij geboden werd, dat de $\frac{1}{20}$ en $\frac{1}{40}$ deelen van half allooi zouden moeten zijn. — De halve en mindere deelen werden eerst gelast bij bevel van 24 Maart 1561 (Handschrift op papier, *laatste plakaat*, volgens GROBBE, t. a. p. bl. 124).

RIJKSMUSEUM OXFORD MUSEUM

Op Pl. XXV dan geven wij onder N° 8 en 9 de oudste Philipsdaalders van Gelderland, die bestaan.

Vz. 's Hertogen borstbeeld, blootshoofds, in het harnas, en met de Vlies-Orde omhangen, naar de linkerzijde gekeerd; op N° 8 in jeugdiger trekken dan op N° 9, terwijl ook op deze laatste een binnenrand zigtbaar is. Omschrift:

PHS ◦ (op N° 8 eigenlijk PIIS) D ◦ G ◦ HISP ◦ ANG ◦ Z ◦ REX ◦ DVX GEL ◦ 1557.

Kz. 's Vorsten groot zamengesteld wapenschild, gedekt met de Koninklijke kroon en rustende op twee laurierstokken; ter zijde van het wapen de vuurstalen, het juweel der Vlies-Orde en de vonken. In den rand de spreuk:

DOMINVS ◦ MICHI ◦ ADIVTOR

en het versierde Geldersche muntkruis.

Het gewigt van beide is 33 w. 8½ k. Het is dus veel zwaarder munt dan de *zilveren Karolusgulden*, en de grootste zilveren munt, die immer in deze Gewesten geslagen is.

Volgens de Muntmeestersrekening letters GG, werden er vóór den 6 Augustus 1558 (terwijl er „zeven van de selve penningen ende een achtste deel ende een „vierentzestichste deel van eenen penninck [of $7\frac{2}{64}$] in de snede int troyssche marck" gingen) zuiver voor den omloop 390,371 stuks geslagen.

De zeldzaamheid is thans Z^1.

Toen had de munt, even als de gouden halve reaal, cours voor xxxii stuivers. Volgens de Muntmeestersrekening (Bijlage HH) zijn er tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April 1561 van deze muntsoort geslagen 309,382 stuks.

Onder N° 10 en 11 deelen wij twee verschillende *Philipsdaalders* mede, in het jaar 1561, beide te Nijmegen, geslagen. Zij verschillen niet in gewigt, als hebbende ieder eene zwaarte van 34 w. 1 k.

Beide hebben op de vz. 's Vorsten borstbeeld in het harnas, naar de linkerzijde gekeerd, doch van verschillende gravure. Omschrift:

PHILIPPVS ◦ D ◦ G ◦ HISP ◦ (op N° 10 HISPA ◦) REX ◦ DVX ◦ GELR ◦ 1561.

De kz. is als van N° 8 en 9. Deze zelfde type is ons ook van 1573 voorgekomen.

Onder N° 12 geven wij de afbeelding van eenen *Filipsdaalder* des jaars 1563,

waarop de afbeelding des Vorsten omgekeerd, of naar de regterzijde voorkomt. Het jaartal bevindt zich thans anders geplaatst, en hetzelve is door het Gelderse kruis in twee deelen gescheiden. Het omschrift luidt:

PHS · D : G · HISP Z REX · DVX · GEL.

Om het wapen op de kz. is thans geen binnenrand te zien.

Het gewigt is als van de vorige stukken. De zeldzaamheid is Z^6. Kabinet van den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

Tusschen 8 April 1561 en 11 Mei 1565 zijn er, blijkens de Muntmeestersrekening Bijlage II, geslagen 97,006 stuks, en tusschen 24 Mei 1565 en 18 Junij 1567 wederom 81,956 stuks (Bijlage KK). De volgende Muntmeestersrekening ontbreekt, maar tusschen 25 October 1569 en 2 September 1574 zijn er andermaal 22,593 stuks gemunt. Zie Bijlage LL.

Van dezen muntslag van dit laatste jaar deelen wij, onder N° 13, de afbeelding mede van een exemplaar, dat duidelijk blijkt het werk van eenen minder ervaren stempelsnijder te zijn. De gelijkenis is, blijkens andere afbeeldingen van den Vorst, slecht getroffen; het teeken van &c. in het omschrift is leelijk gegraveerd. De keerzijde daarentegen is bijna even als die van andere Filipsdaalders. Zoude die ook soms nog van eenen vroegeren graveur zijn? Er staat MIHI in het omschrift.

Onder N° 14 deelen wij eenen *Filipsdaalder* [later Dukaton geheeten] van 1576 mede, van veel fraaijer stempel dan de vorige. De Vorstelijke afbeelding is thans niet binnen eenen cirkel gevat. Hoe veel er na September 1574 gemunt is, is moeijelijk op te geven, daar de eerstvolgende voorhandene Rekening eerst op den 19 November 1586 begint en ons dus niet dienen kan.

Ons exemplaar van 1576 weegt 34 wigtjes; de zeldzaamheid der munt is Z^5; zij bevindt zich in de Kabinetten van de Heeren BOONZAIJER te Gorinchem en QUINTUS te Groningen.

Onder N° 15—18 geven wij de afbeelding van vier *halve Philipsdaalders*, van 1562, 1563, 1566 en 1575. De N° 15 heeft rondom het borstbeeld het opschrift:

PHS · D · G · HISPA · REX · DVX · GELRIE · 1562

een ander exemplaar heeft: HISP · Z · REX.

De N° 16 heeft tot opschrift:

PHS · D : G · HISP · Z · REX · DVX · GEL

en van onder, ter zijde van het Geldersche kruis, het verdeelde jaartal 15 63.

De keerzijden van beiden zijn de zelfde.

N° 15 weegt 16,8 w., N° 16 weegt 16,7 w.

N° 17 is een *halve Filipsdaalder* van 1566, en heeft op de vz. rondom 's Vorsten geharnast en met de Orde van het Gulden Vlies versierd afbeeldsel het omschrift:

PHS · DEI · G · HISP · Z · REX · DVX · GEL

Onder het borstbeeld ziet men het door het Geldersche muntteeken in twee deelen gedeelde jaartal 1566.

Op de kz., die overigens niet belangrijk afwijkt van die der overige munten, vertoont zich het woord MICHI van 's Vorsten spreuk, door de Orde van het Gulden Vlies in twee deelen gedeeld.

Deze munt weegt 16,9 w.

N° 18 komt in type in zoo verre met N° 15 overeen, dat het Vorstelijke borstbeeld binnen eenen cirkel gevat is. Het omschrift luidt:

PHS · D · G · HISP · Z · REX · DVX · GEL

terwijl van onder het door het Geldersche kruis in twee deelen gesplitste jaartal 1575 gezien wordt.

Op de kz. is thans het wapenschild enz. mede binnen eenen cirkel vervat. Weegt 16,5 w.

Deze halve zilveren „Philippus Reaelen," gelijk zij in de Geldersche Muntordonnantiën genoemd worden, komen het eerst voor in de Rekening van 8 April 1561 tot 11 Mei 1565, zie onze Bijlage II, in welk tijdvak er zuiver voor den omloop 97;006 stuks geslagen zijn.

In gemelde Rekening heeten zij: „silvere halven Philippus reaelen penning„hen, gevalueert tot vyfthien stuvers tstuck, houdende thien penninghen fyn „silvers in 't alloye ende van veerthien der selver penninghen in den snede int „troyssche marck." — Zij hadden echter loop voor 17½ stuiver. Zie ook de laatstelijk vermelde Bijlage.

Tusschen 24 Mei 1565 en 18 Junij 1567 is er, volgens de Muntmeestersrekening

(Bijlage KK) geslagen een getal van 81,956 stuks. Zij hadden toen mede cours voor 17½ stuivers.

Tusschen 25 October 1569 en 2 September 1574 zijn er geslagen 3,087 stuks (zie Bijlage letters LL). Van deze is ons nimmer een exemplaar voorgekomen.

De Muntrekening, tot welke onze N° 18 behoort, (waarin de verantwoording over de in 1575, en eenige volgende jaren, geslagene stukken) schijnt verloren gegaan te zijn.

N° 15 is van Z^3; N° 16 mede van Z^3; N° 17 van Z^4; N° 18 van Z^6; en ½ Filipsdaalder van 1564 is van Z^4.

Wij gaan thans over tot de vijfde deelen van den Filipsdaalder, en meenen dat de N° 19 en 20 daaromtrent als proeven moeten beschouwd worden, aangezien zij geen jaartal dragen; dat de N° 15 van ons Supplement de oudste geslagene is (ook blijkens de Rekening Bijlage II); dat de N° 21 misschien eene proef is, hoewel het cijfer 53, onder het borstbeeld des Vorsten, niet duidelijk en ons raadselachtig is, terwijl de N° 22 en volgende nommers, tot en met N° 27, de laatst geslagene voorstellen.

Tusschen 8 April 1561 en 11 Mei 1565 zijn er, blijkens Bijlage II, van deze muntsoort geslagen — die „gevalueert waren tot sesse stuvers tstuck, „houdende thien penninghen fyn silvers int alloye ende van vyfendertich ende „eenen halve der selver penninghe een achtstendeel, een sesthiende deel ende „een vierentsestichste deel van eenen penninghe in den snede int troyssche „mark" — een getal van zuiver 175,866 voor den omloop.

Volgens de zelfde Bijlage II, hadden deze stukken „by tollerantie ende mo„deratie van zyne Majesteyt cours ende loop voor zeven stuvers tstuck."

Tusschen 24 Mei 1565 en 18 Junij 1567 zijn er, volgens Bijlage KK, van deze muntsoort geslagen niet minder dan 963,698 stuks zuiver voor den omloop.

Wederom tusschen 25 October 1569 (er ontbreekt eene Muntmeestersrekening tusschen deze en de laatst vorige) en 2 September 1574 een getal van 51,880 stuks. Zie Bijlage LL.

Wij gaan thans over tot de beschrijving onzer verschillende afbeeldingen.

N° 19 heeft op de vz. het naar de regterzijde gekeerde afbeeldsel van den Vorst in het harnas; daaronder ziet men het Geldersche kruis. Omschrift:

PHS · D · G · HISPANI · REX · DVX · GEL ·

Op de kz. leest men rondom het wapenschild:

DOMIN MIHI ADIVT.

Dit stuk weegt 6,7 w. en is van Z^5 (verzameling KEER).

N° 20, van eenen geheel anderen stempel en eenigzins gesnoeid, heeft op de vz. tot omschrift:

PHS · D · G · HISP · REX · DVX · GEL

Op de kz. is het omschrift als dat van N° 19.

Het gewigt is 5,3 w. en is van Z^6 (verzameling KEER).

N° 21, die onder het slaan versprongen is, vertoont toch duidelijk (en hier was, volgens het onderzoek van het oorspronkelijke stuk, geene verspringing mogelijk) onder het borstbeeld de cijfers 53. De zaak is ons raadselachtig.

Dit stuk komt voor in de verzameling van wijlen den Hr. BECKER te Amsterdam.

N° 15 van ons Supplement heeft op de vz. 's Vorsten beeldtenis naar de regterzijde gekeerd. Omschrift:

PHS · D : G · HISP Z REX · DVX · GEL ·

en daarachter het Geldersche muntteeken. Onder het borstbeeld het jaartal 1562.

Op de kz. zien wij het zonderling, doch niet moeijelijk uit te leggen, verschijnsel (wat ons tot dus verre nog in geen ander Nederlandsch Gewest is voorgekomen), dat ter linkerzijde van het wapen gezien wordt de Romeinsche cijfer V, en ter regterzijde van hetzelve de Arabische 5. Ongetwijfeld moesten beide dienen om de aan deze muntverdeeling nog niet gewone smalle gemeente met de verdeeling van den Filipsdaalder in $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$ en andere deelen gewoon te maken; doch $\frac{1}{10}$ deelen zijn ons tot dus verre met soortgelijk onderscheidingsteeken nog niet voorgekomen.

Het gewigt is 6,5 w. en is van Z^6. Berust in onze verzameling.

N° 22 is van 1563, en heeft op de vz. het jaartal door het Geldersche muntteeken in twee deelen gedeeld.

De kz. wijkt niet af.

N° 23 heeft op de vz., onder het borstbeeld des Vorsten, alleen de cijfers 64 van het jaartal 1564; doch mede door het Geldersche muntkruis van elkander gescheiden.

N° 24 heeft het volle jaartal 1564, doch mede in twee deelen gedeeld.

N° 25 heeft de cijfer 66 in de zelfde afdeeling, als op N° 23 het 64 gevonden wordt; N° 26 heeft wederom 1566, als het verdeelde jaartal 1564 op N° 24.

N° 27 heeft eene van de vroegere zeer afwijkende afbeelding van den Vorst, en aan het einde van het omschrift, in de zelfde naar het borstbeeld gekeerde rigting, het jaartal 1572 en daar achter eerst het Geldersche muntteeken.

Er komen ook exemplaren voor, waarop 's Vorsten afbeelding in een ring of cirkel gevat is.

Het gewigt dezer muntstukken is: van N° 22 6,6 w. en Z^5.
23 6,2 w. — Z^5.
24 5,6 w. — Z^5.
25 5,3 w. — Z^6.
26 5,7 w. — Z^5.
27 6,8 w. — Z^5.
Die uit het Supplement 6,4 w. — Z^6.

Eene dito munt van 1565 weegt 5,5 w. en is van Z^4, en eene van 1567 weegt 6,5 w. en is van Z^4.

Wij gaan nu over tot de tiende deelen van den Filipsdaalder, door ons afgebeeld onder N° 28, 29 en 30.

Zij komen het eerst voor in de Muntmeestersrekening (Bijlage II), loopende van 8 April 1561 tot 11 Mei 1565. Men zegt aldaar van dezelve: „Silvere „thiende deelen van den silveren philippus reael, gevalueert tot drye stuvers „tstuck, houdende thien penninghen fyn silvers int alloye ende van eenentse„venticg derselver penninghen een quaert een achtendeel ende een tweedertich„ste deel van eenen penninge in den snede int troyssche marck." Er werden, zuiver voor den omloop, in gemeld tijdvak geslagen 228,277 stuks. Zij hadden wettigen koers voor 3½ stuiver.

Tusschen 24 Mei 1565 en 18 Junij 1567 zijn er, blijkens de Rekening, Bijlage KK, slechts 16,204 stuks geslagen, die dan ook, wegens dit gering aantal, verloren schijnen gegaan te zijn.

Volgens Bijlage LL zijn er tusschen 25 October 1569 en 2 September 1574 (de vroegere Rekening is tot dus verre niet teruggevonden) geslagen 148,926 stuks.

Onze N° 28 heeft op de vz. 's Vorsten beeldtenis, en tot omschrift:

PHS · D · G · HIS · REX · DVX · GELR.

Onder het borstbeeld en naar hetzelve toegekeerd ziet men het jaartal 1562. Zij is van uitstekende gravure.

Op de kz. ziet men thans niet 's Vorsten wapenschild, maar in plaats daarvan de teekenen der Gulden Vlies-Orde, als de twee gekruiste laurierstokken door het vuurstaal verbonden, gedekt door de Koninklijke kroon, terwijl het juweel der Orde met het vlies van onder, en de vonken ter zijde gezien worden. Omschrift:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR.

Achter dit omschrift vertoont zich het Geldersche muntkruis.

Deze munt weegt 3,6 w. en is van Z^3.

Onze N° 29 en 30, van minder fraaije gravure, verschillen:

1° in eenige letters en afscheidingsteekenen in het omschrift.

2° in de plaatsing van het jaartal en van het muntkruis.

Zij wegen als de vorige en zijn van Z^4.

Omtrent het stuk, onder N° 31 afgebeeld, verkeeren wij in de onzekerheid, of het wel wezenlijk munt is geweest, en niet een stuk was, dat van 's Koningswege aan zijne getrouwen en geliefden geschonken werd. De type toch wijkt, hoewel het gewigt tamelijk met die der Bourgondische of dusgenaamde Kruisrijksdaalders overeenkomt, geheel van deze af.

Vz. 's Vorsten sierlijk getooid borstbeeld, blootshoofds, naar de regterzijde gekeerd. Omschrift, na eene soort van klein, doch ledig wapenschild:

PHS · DEI · G · HISP · Z · REX · DVX · GELRIAE ·

Op de kz. rust het Bourgondische wapenschild, *en surtout* gedekt door een klein schildje, op een sierlijk gebloemd kruis, terwijl tusschen de uiteinden van dat kruis zich vier wapenschilden vertoonen, twee van Kastilië en even zoo vele van Leon.

Boven in den rand ziet men, tusschen twee versierde kruisen van Gelderland, het jaartal 1571. Omschrift:

DOMINVS ◦ MIHI ◦ ADIVTOR.

Het gewigt is ruim 28½ wigtje.

Dit stuk is ons slechts éénmaal voorgekomen, en wel in de verzameling van den Heer O. KEER te Amsterdam. Het is dus van Z^c.

Onder N° 32 en 33 beelden wij den *heelen* en *halven Bourgondischen* of *Kruisrijksdaalder* af, geslagen om eene *handelsmunt* met het Duitsche of dusgenaamde Heilige Roomsche Rijk te hebben, gelijk wij hierna breeder uiteen zullen zetten.

Deze muntsoort is vervaardigd volgens bevel van den 4 Junij 1567 (1), op een gehalte van 10 penn. 15 gr. zilvers (2), en ten gewigte van 19 eng. 1 aas, ten prijze van *f* 1.12.

In Zuid-Nederland volgens GROEBE:		In Noord-Nederland:	
1567	*f* 1.12	1586	*f* 2.5
1573	" 1.12	1594	2.6
1576[a]	" 1.16		2.5
1576[b]	" 1.14	1603	" 2.7
1577	" 1.18	1608	2.8
1579	" 2.1		2.7
1581	" 2.5	1610	" 2.8
1611	" 2.7	1619	" 2.10

Voorts gebleven.

De vz. van den *heelen* en *halven* bevatten het Bourgondische vuurstaal en de laurierstokken; boven al hetwelk eene kroon; van onder het juweel en de vonken. Omschrift als gewoonlijk.

De kz. vertoont het gekroonde wapenschild van Oud- en Nieuw-Bourgondië, met een klein wapenschildje *en surtout;* de keten met het juweel der Gulden Vlies-Orde omgeeft het wapen. Omschrift als gewoonlijk.

De heele voert het jaartal 1567, weegt 29 w. en is ons van de jaren 1568 en 1569 voorgekomen; de halve, van 1567, wegende 14 w. 4½ k., kwam ons ook met het jaartal 1568 voor.

---

(1) *Geld. Plac.* D. I, bl. 844. *Plac. v. Brab.* D. II, bl. 499.

(2) *Geld. Plac.* t. a. p. en *Plac. v. Vlaanderen*, D. III, bl. 558. In het Manuaal van 1595 is deze Daalder gelijk met den *Nederlandschen Reaal.* Zij heeten voorts meestal te wegen 18 eng. 28 azen. [GROEBE, t. a. p. bl. 125.]

Wij ontmoeten deze muntsoort voor Gelderland het eerst in de Rekening, Bijlage LL, loopende van 25 October 1569 (de vorige is, naar het schijnt, verloren gegaan, en berust althans noch in de Bourgondische Bibliotheek te Brussel, noch in het Provinciaal Archief van Gelderland te Arnhem) tot 2 September 1574, alwaar wij lezen: „In Bourgoensche dalders van sevenentwintich „een halfven stuvers tstuck, houdende thien penningen zeventhien greyn fyns „silvers in alloy ende van acht stucken een quart een sesthiende, een tween- „dertichste, hondert xxviij twee duysent achtenviertich gedeelte van eenen pen- „ninck inde snede int troyssche marck de quantiteyt van duysent seshondert „ende achtenvyftich mercken een once ende tweelff engelschen," enz. — zuiver voor den omloop 13,670 stuks geheele Daalders.

Verder lezen wij omtrent den koers: „Soe deze bourgoensche dalders maer „gevalueert en syn op sevenentwintich een half stuvers — gepermitteert vuyt „te geven tot xxxij stuvers."

Ten opzigte van den „halfven Bourgoenschen Dalder" lezen wij in gemelde Rekening, Bijlage LL: „aen halfve bourgoensche dalder van derthien stuvers „ende drie vierendeel stuvers tstuck, houdende thien penningen seventhien greyn „in alloy ende inde snede a ladvenant der heelen int troissche marck, die quan- „titeyt van viertich marck," enz. — Men sloeg er slechts 675 stuks voor den omloop.

Wat de „quarten van den bourgoensen dalder" betreft, wij vinden ze mede alleen in bovengenoemde Rekening vermeld, als geslagen ten getale van slechts 662 stuks, en het is dus niet te verwonderen, dat ze thans verloren zijn.

Hoewel ons nimmer een oorspronkelijke onder de oogen is gekomen, (en wij raadpleegden toch *drieënvijftig* verzamelingen ten behoeve van dezen onzen arbeid) hebben wij de munt, naar aanleiding van de heele en halve, *doch in flaauwe trekken*, op Plaat XXVIII, onder N° 34, laten afbeelden.

De omschriften zijn even als vroeger.

Onder N° 35 geven wij de afbeelding van den *vierstuiverspenning*. Deze munt, die, blijkens de Muntmeestersrekeningen GG en HH, ook voor Gelderland geslagen is, kwam ons in geene bekende verzameling voor. Wij hebben het stuk dus laten afbeelden volgens die op onze Plaat *Braband en Limburg*., XXX, N° 32.

Op de vz. ziet men het Bourgondische vuurstaal, gedekt door de Koninklijke kroon; van onder het juweel der Orde van het Gulden Vlies en ter zijde de vonken. Omschrift:

PHS · D · G · HISP · ANG · Z · REX · DVX · GEL.

Kz. Ter zijde van het gekroonde groote wapenschild de letters:

P P

en tot omschrift:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR

Tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 (Bijlage GG) zijn er van deze muntsoort 5,660 stuks geslagen; deze kunnen echter *alle* van den stempel van Karel V geweest zijn; verder tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April 1561 (Bijlage HH) een getal van 25,520 stuks.

In volgende Rekeningen komen zij niet meer voor.

N° 36 is de afbeelding van den *Gelderschen stuiver*. Ook deze muntsoort kwam ons nimmer in het oorspronkelijke voor; wij beelden ze dus af volgens den Brabandschen. Zie onze Afbeeldingen der Brabandsche en Limburgsche Munten (Haarlem 1851), Pl. XXX, N° 36 en 37.

Op de vz. ziet men een kruis in hoogst versierden vorm, zoodat het bijna op geen kruis gelijkt. Tusschen de beenen vertoonen zich vier leeuwtjes. Het omschrift is even als van N° 35.

Op de kz. vertoont zich het gekroonde wapenschild, doch thans zonder de letters P P ter zijde. Omschrift: DOMINVS enz.

Van 6 Augustus 1552 tot 6 Augustus 1558 (Bijlage GG) zijn er 28,540 stuks geslagen. Zij kunnen echter *alle* den stempel van Karel V gedragen hebben. Tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April 1561 (Bijlage HH) zijn er 404,080 stuks geslagen.

N° 37 is een *halve stuiver*, mede thans zoo zeldzaam, dat de munt ons nergens is voorgekomen.

Tusschen de beenen van het kruis op de vz. ziet men beurtelings eenen leeuw en de letter P. Het omschrift is als van de vorige munten.

Op de kz. bevindt zich een rond wapenschild, dat het geheele veld der munt vult. Omschrift als vroeger.

Tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 (Bijlage GG) zijn er van deze muntsoort 133,916 stuks geslagen, waarvan het echter niet mogelijk is met eenige *zekerheid* aan te voeren, dat één den stempel van Filips heeft ontvangen. Tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April 1561 (Bijlage HH) zijn er van deze muntsoort geene meer geslagen geworden.

N° 38 is het *zilveren oort*, of de *vierde stuiver*, aldus door ons genoemd gevonden in den Beeldenaar van 1557. Het stuk heeft op de vz. een sierlijk kruis, tusschen welks beenen zich cirkeltjes vertoonen. Uit het omschrift:

PHS · D · G · HISP · ANG · Z · REX · DVX · GEL ·

blijkt overigens mede, dat deze kleine munt reeds in de allereerste jaren van 's Vorsten regering geslagen is, maar wij vinden ze niet in de Rekeningen.

De kz. vertoont een zeer fraai rond wapenschild, dat het geheele veld der munt inneemt. Omschrift:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR

De N° 39, een dusgenaamd *negenmanneke* of stuk van *negen mijten*, heeft op de vz. het vuurstaal met de laurierstokken en vonken. Omtrent het opschrift valt het zelfde mede te deelen als wij ten opzigte van het *zilveren oort* vermeldden.

Op de kz. ziet men 's Hertogen gekroond wapenschild, met het verkorte omschrift:

DNS · MICHI · ADIVTOR ·

Deze munt wordt ook reeds in een Beeldenaar van 1557 gevonden, maar komt niet voor in de nog voorhandene Muntrekeningen; ook niet in de Kabinetten.

N° 40 is een *twintigste* deel van den Filipsdaalder, dat het eerst voorkomt in de Muntmeestersrekening LL, loopende van 25 October 1569 tot 2 September 1574. In dien tijd zijn er geslagen, zuiver voor den omloop, 37,435 stuks. Zij hadden de waarde van 3 grooten 't stuk, hielden 5 penn. fijn zilver, doch hadden loop voor $3\frac{1}{2}$ groot. Zij zijn geslagen ten gevolge van het, aan het einde der beschrijving van de munten van Hertog Filips meer uitvoerig te vermelden, plakaat van 2 Maart 1570. Wij verwijzen dus onze lezers derwaarts. Alleen vermelden wij nog, dat er $70\frac{288}{433}$ uit een mark kwamen.

Op de vz. ziet men het Vorstelijke wapenschild, doch zonder de wapens van Kastilië, Leon, Napels en Sicilië, die op de vierstuivers-, stuivers-, halve- en

oord-stuiverspenningen gezien worden. Het schild is gedekt door de Koninklijke kroon en omgeven door de Orde van het Gulden Vlies. Het omschrift is als vroeger.

Op de kz. vertoont zich een kruis van bijzonderen vorm, met een roosachtig sieraad in het hart. Het omschrift is, na het Geldersche kruis:

DOMINVS ◦ MIHI ◦ ADIVTOR 1571.

Deze munt van Z. B. weegt 2,9 w. en is van Z^3.

N° 41, een *veertigste deel* van den Filipsdaalder, komt mede het eerst voor in de Muntmeestersrekening LL, loopende van 25 October 1569 tot 2 September 1574. Deze muntsoort hield mede 5 penn. fijn zilver. Zij waren aangelegd op: „ onderhalfven groote tstuck," doch „ gepermitteert vuyt te geven voer „ drie grooten ende drie quart van eenen groote," iets wat ons onbegrijpelijk is, doch het staat duidelijk in de Muntmeestersrekening, boven aangehaald. Er werden $143\frac{57}{576}$ stuks uit een mark geslagen. Deze munten zijn mede eerst vervaardigd naar aanleiding der wet van 2 Maart 1570, later uitvoeriger te vermelden. Het geheele getal vervaardigde stukken klom niet hooger dan 4,856.

De type is de zelfde als van het twintigste deel van den Filipsdaalder, doch in het omschrift staat, door eene fout van den stempelsnijder:

PHS · D · G · HIPREX · DVX · GEL ◦

Op de kz. is mede eene fout. Men leest daar, na het Geldersche kruis:

OMMINVS · MIHI · ADIVTOR 1571.

Deze munt van Z. B., die 1,8 w. weegt, is van Z^6.

N° 42 biedt ons eene billioenen munt aan, die slechts 5 k. weegt, en ons onder N° 44 ook in het koper zal voorkomen. Dezelve gold drie mijten Vlaamsch.

Vz. De gekroonde letter P, de eerste van 's Vorsten naam:

PHILIPPVS,

terwijl in den rand het vervolg gevonden wordt:

D · G · HIS · ANG · Z · REX · D · GE

Op de kz. bevindt zich een gekroond wapenschild, waarin een leeuw, die hier waarschijnlijk een algemeen Nederlandsch zinnebeeld is. Omschrift:

DNS ◦ MICHI ◦ ADIVTOR.

Onder N° 43 en 44 deelen wij twee koperen munten mede, geslagen naar

het voorbeeld van de N° 42, die in den Beeldenaar van PLANTIJN van 1575 genoemd wordt: *Hollandsche penninck van den nieuwen slaghe oft dry myten Vlaems.* N° 43 heeft op de vz. mede de gekroonde letter P binnen eenen cirkel, en tot omschrift bij vervolg:

D · G · HISP · REX · DVX · GEL

De kz. is als die der vorige munt.

De N° 44 op deze Plaat, ook afgebeeld in een Beeldenaar van 1559, wordt daar genaamd *mijt* of een *derde duit.* De omschriften zijn:

Vz. Na de P in het midden (doch die thans niet binnen eenen cirkel voorkomt):

D · G · HIS · REX · DVX · GEL · (andere exemplaren hebben GE ·)

Kz.: DVS MIHI ADIVTO.

Deze laatste muntsoort is misschien gedeeltelijk oorspronkelijk verzilverd geweest, althans er kwamen ons zulke exemplaren voor. N° 43 weegt 0,5 w. en is van Z^a; de verzilverde weegt 0,4 w. N° 44 weegt 0,5 w. en is van Z^a.

N° 45 en 46 zijn twee koperen munten.

N° 45 is een stuk van *twee mijten* Vlaamsch of *drie* Brabandsch, en wel een dusgenaamde *zwarte penning.*

Vz. Het gekroonde hoofd des Konings, naar de regterzijde gekeerd. Omschrift: PHS · D : G · HISP · Z · REX

Het versierde kruis, als muntteeken achter het laatste woord geplaatst, duidt aan, dat dit stuk Geldersche munt is.

De kz. heeft geen opschrift, maar bevat het juweel der Gulden Vlies-Orde, te midden van vier vuurstalen en even zoo vele vonken. Alles binnen eenen bladerenrand.

Tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 zijn er, blijkens de Muntmeestersrekening, Bijlage GG, vervaardigd aan: „hollantssche penninghen, loop „hebbende voir drye myten Vlaems tstuck," van 432 in 't mark, houdende 23 grein fijn zilvers ($\frac{23}{32}$), niet minder dan 1,256,148 stuks; doch het is moeijelijk te bepalen of, en zoo ja, hoe vele er onder deze zullen geweest zijn, die den stempel van onze N° 42 droegen.

Volgens de Rekening HH, zijn er tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April

1561 „nae paesschen" van deze muntsoort vervaardigd 1,522,368 stuks. Andermaal, volgens de Muntmeestersrekening II, tusschen 8 April 1561 en 11 Mei 1565 een getal van 862,704 stuks. In de volgende Rekening KK (van 24 Mei 1565 tot 18 Junij 1567) komt deze muntsoort niet voor, maar uit die van 25 October 1569 tot 2 September 1574 (Bijlage letters LL) blijkt, dat er alstoen 596,897 stuks geslagen zijn.

N° 46, mede eene munt van drie mijten, heeft eene geheel andere afbeelding des Vorsten, als snijdende thans de kroon der beeldtenis het omschrift op de voorzijde in twee deelen. Dat omschrift is ongeveer het zelfde.

De kz. verschilt mede zeer weinig.

K. weegt, even als de vorige munt, 1,9 w. en is van Z^6. N° 45 is van Z^4.

De „swaertte corten" of „zwerte corten," loop hebbende „voer twee myten Vlaems, van 128 penningen in het Trooische mark, zijn, volgens de Muntmeestersrekening GG, tusschen 6 Augustus 1552 en 6 Augustus 1558 ten getale van 828,672 stuks geslagen. Misschien droegen eenige van deze den stempel van Filips, misschien alleen dien van Karel V.

In het tijdvak tusschen 11 Augustus 1558 en 8 April 1561 (Rekening HH) zijn er van deze muntsoort, thans genaamd „zwerte corten oft myten," geslagen 141,184 stuks. Andermaal, tusschen 8 April 1561 en 11 Mei 1565 (Bijlage letters II), 636,800 stuks. Verder tusschen 24 Mei 1565 en 18 Junij 1567 een getal van 76,288 stuks. Tusschen 25 October 1569 en 2 September 1574 komen zij niet meer voor. Gelijk wij vroeger meldden is de Rekening, loopende over het tijdvak tusschen Junij 1567 en October 1569, verloren gegaan. De eerstvolgende, na September 1574 voorhandene, begint eerst met November 1586, en behoort dus niet tot het in de Prijsvraag vermelde tijdvak.

Aangezien ons, gelijk wij boven reeds mededeelden, de meeste bescheiden omtrent de Munt te Roermond ontbreken, kunnen wij met geene mogelijkheid opgeven, of de munten dier stad, welke wij in ons IIIe Deel onder de *Stedelijke Geldersche* afbeelden, met zekerheid *Stedelijke* genoemd mogen worden, of wel dat het *Hertogelijke* zijn. Er bevinden er zich misschien ook onder, wier tijd van vervaardiging na 1576 moet gesteld worden.

Wij hebben aan het einde onzer beschrijving der munten van Hertog Karel II

(Keizer Karel V) voor Gelderland, een beknopt overzigt gegeven van den toestand des Muntwezens in dat Gewest van 1543 tot 1555. Geven wij thans ook, in zoo kort mogelijke trekken, een diergelijk overzigt van den toestand der in omloop geweest zijnde geldstukken, in den tijd verloopen tusschen de troonsbeklimming van Filips II en de Pacificatie van Gend, mede alleen voor zoo verre Gelderland betreft.

Het eerste plakaat omtrent Muntzaken, dat wij aantreffen, is door den Stadhouder Philips van Montmorency, Graaf van Hoorne, van wege den Koning uitgevaardigd te Arnhem, den 23 Januarij 1557.

Wij lezen daarin: „Naedem onse allergenedichste Her in geloefflicker erfa-„rungh kommen, dat men des Keysers syner Majesteyts Heeren ende Va-„ders ende anderer oirer Majesteyts voirheren munten, soe wael golde als silve-„ren in vrembden munten omb aldaer gesmolten ende tot andere munte gerin-„gerer weerde ende gehaldts verandert ende geslagen (van wellicke dan syner „Majesteyts Landen vervult worden) daeghelix vuert ende draeght; oick dat den „vursz. vurheeren munten mit snyden, wasschen ende sunst gesmaelt, ende „daer beneffens dat voele handels daeghelix gedreven wordt mit golde ende sil-„vere pennongen tho verkopen oder ombsetten op gewin eyns stuvers, halve „stuvers, oder eyns oirdts op yeder stuck, off van een ten hondert ende ander-„sins, 't wellick eynsdeels oirsaeke is des oploopen ende stygen der munten en-„de anderer ongeboirlickeyt, Allet weder gemeynen welvaert der voirsz. Hoichst-„berumpter Majesteyts Landen ende tot groten nadeyl, schade ende verlies der „gueden ondersaeten der selver, Ende dan die Coninckl: Majesteyt gemeynt „synde to befordering gemeynts mith yets gemelter Landen ende onderdaenen „daer inne mit gebuerlicke voirsienongh voir to kommen, ons ernstelick bevolen „in desen syner Majesteyts Furstendomb Gelre ende Graefschap Zutphen aen-„stont uytroepen, verkundigen ende van der selver Majesteyts wegen mit gan-„schen ernst verbieden to laeten eenen yederen, wat weerden, stants oder wesens „hy sye, eenighe golde oder silvere penningen syner Majesteyts oder der selver „voirheeren munte in eenighe vrembden, *off anderen dan syner Majesteyts mun-„ten tho brenghen, schicken, oder bestellen*, omb aldaer versmolten *ende in an-„dere munte verandert* to worden, Oick gheene der voirsz. pennongen to snyden

„ off mit scheidwater oder sunst to wasschen by straff ende verbuerte lyffs, le-
„ vens ende guets. Noch oick eenige der selver pennongen, golde oder silveren,
„ omb eenigh gewin, hoedanigh id sy, to kopen, verkopen oder to ombsetten,
„ by verlies sullicker gekofte, verkofte oder ombgesatte pennongen, ende daer
„ beneffens wyders na gelegentheyt gestraft to worden.“

De cursijf gedrukte woorden doelen waarschijnlijk op het meer en meer gebruikelijke om in de Munthuizen te Nijmegen, Deventer, en misschien ook op de kasteelen van Batenburg, 's Heerenberg en Recheim, Landsmunten te versmelten; andere, van geringere waarde, uit dezelve te vervaardigen en deze weder in omloop te brengen.

Dat het kwaad zeer diep ingeworteld en voor de Landsmunt hoogst nadeelig was, blijkt uit de volgende groote belooning voor den aanbrenger:

„ Und daer en boven, daer mit die goene die de vurschreven pennonghen
„ woe voir gherurt in andere munten brengen oder die selve pennonghen mit
„ snyden, wasschen oder andersins smalen ende verminderen to beter im licht
„ gebracht moeghen worden, syne Majesteyt verordent heeft, dat die ghoene
„ die sullicker eeniger aenbringhen sullen, die met recht verwonnen worden,
„ toeghefeucht und gegeven sal worden uyt den geconfisqueerden oder verbuerden
„ guederen des aenghebrachten hondert Carolus guldens.“ Zie *Geld. Placaetboek*, I^e^ D. bl. 232, 233.

Het boven bedoelde misbruik hield echter, niettegenstaande dit alles, stand; ja het schijnt, dat men geen acht sloeg op het zoo even vermelde plakaat. Het lokaas was te groot. Men nam de gouden en zilveren speciën van goed gehalte met den stempel van Karel en Filips, of van hunne voorgangers; van daar voorzeker, dat er zoo weinige munten der oudere Vorsten meer voorhanden zijn, [gelijk ook in de vijftiende eeuw het geld zwaar gesnoeid werd. Zie b. v. de groote Ordonnantie van Maximiliaan van 11 December 1489 (ook voor Gelderland uitgevaardigd, hoewel hij daar toen bijna niet gehoorzaamd werd) in het *Groot Placaatboek* van CAU *en* SCHELTUS,] en bragt ze, gelijk uit het volgende blijkt, naar de munthuizen van Nijmegen, Batenburg, Deventer, Thorn, Recheim en andere in de nabuurschap. Doch laten wij hier de woorden zelve volgen van het reeds den 2 Januarij 1558, dus nog geene volle twaalf

maanden na het vorige, te Brussel uitgevaardigde plakaat op de munten:

„Al eest zoe dat wy by diversche onse opene brieffven van ordonnantie ende „placcate op groote merckelicke pene daer toe gestelt, ernstelicken verboden „ende geinterdiceert hebben, dat nyemant van wat state, qualiteyt ofte conditie „hy waere, eenige van onse goude ende silvere penningen oft andere geëva- „lueert zynde by de moderatie hier bevoirens [d. i. in vroegere jaren] by wyle „Hoich-lofflicker gedachtenissen den Keyser onsen Heere ende Vader gemaeckt „ende gepubliceert op 't stuck ende loop van der munte van herwertsovere off „die continuatie daer nae gevolcht, soude moegen transporteren in eenighe „vreemde munte 't zy in specie, masse off lyngoens, Des nochtans nyet tege- „staende is t'onser kennisse ghekomen, dat diversche coopluyden soe duyt- „sche [d. i. Nederlandsche] als andere om hun eygen prouffyt te doene, als noch „dagelycx lancx zoe meer doen vueren ende transporteren in de munte van Ny- „megen, Batenborgh, Deventer, Thoren, Reckem ende andere, onse vurschre- „ven goude ende silvere penningen, zoe in specie als in masse ende lyngoene, „daer van by den voernoemden van Nymegen, Batenborgh, Deventer, Thoren, „Reckem ende andere onse naebueren, hen vervorderende munte te slaene, „andere quade munte geslagen wordt, waer duer al ons goet gout ende silver „dagelicx in de vurschreven munten verkeerdt ende gheconsommeert wort, 't „welck grootelicx tendeert tot cleynicheyt van onser hoicheyt ende auctoriteyt, „ende tot merckelicke schaede, naedeel ende prejuditie van onse goede onder- „saten van herwertsovere, mitz wellicke wy gheenssins en willen off dencken „'t selve voirder te lyden off toelaeten onder dissimulatie: SOE EEST,„ en hierop volgt een zeer scherp verbod tegen het brengen van eenig Lands gouden of zilveren geld naar de gemelde Munthuizen, 't zij gesmolten of ongesmolten; alles weder, even als vroeger, onder bedreiging van zeer zware straffen voor de overtreders, al werden ze zelfs eerst zeer lang daarna achterhaald. Zie *Gelderscb Placaetboeck*, bl. 244, 245.

In den jare 1560 was het kwaad weder zoodanig toegenomen, dat op den 2 Mei diens jaars van wege den Koning een nieuw plakaat te Brussel werd uitgevaardigd, waarvan wij den hoofdinhoud hier, weder met deszelfs eigene woorden, meenen te moeten laten volgen:

„ Al eest soe dat in 't beginsel van dese leste voirlede oirloge [tegen Frankrijk]
„ ende successivelicken de selve geduerende wylen hoich-loffelicker gedachten
„ Heer Kaerle, des naems Roomscher Keyser de vyfte, onse Heere ende Va-
„ der — begerende te versiene tegens die grote ongeregeltheyt, wesende op 't
„ stuck van der munte in desen landen — uyt saecken van 't rysen ende ver-
„ hogen van den gouden en silveren penningen tegens die vurgaende permissie
„ in andere onse Nederlanden uytgegaen, hadde doen uytroepen ende publice-
„ ren voele ende diversche placaeten op den prys ende loop van der voerschreven
„ munten in de selve Landen, Ende hoewel dat wy oick sedert by andere onse
„ brieven van placaete ende ordonnantie in den voirschreven onsen anderen Lan-
„ den scherpelicken verboden ende geinterdiceert hebben egeene nieuwe munte,
„ nyet geëvalueert noch toeghelaeten synde, by de moderatie daer te voiren by
„ syner Majesteyt gemaeckt op den voerschreven prys ende loop van der mun-
„ ten ofte by de continuatie daer nae gevolcht, te moegen ontfangen off uytge-
„ ven, En sonderlinghe de gheene geslagen by den Muntmeester der Stadt van
„ Nymegen, off de gheene geslagen by de drie Steden van Overyssel: Deventer,
„ Campen ende Swol, den Bisschop van Ludick, Grave van den Berch, Heere
„ van Batenburch, Daelbroeck ende Reckum, off de gheene geslagen by den
„ Heere van Gronsfelt, ende Abdisse van Thoren, ende dergelycke, Des noch-
„ tans niet teghenstaende syn wy behoirlicken gheinformeert, Dat sonder 't selve
„ te achten off aensiene die ordonnantie, en syn nyet alleenlyck onderhouden
„ ofte achtervolcht, maer dat erger is, diversche gouden en silvere penningen
„ syn te meer verhoocht, ende al noch daeghelix verhogen in onse voirschreven
„ Landen van herwartsovere seer verscheidelick, Te weten, de goude Realen in
„ eenighe plaetsen tot drie gulden thien ende elff stuvers, ende in andere plaet-
„ sen tot twaelff ende dertien stuvers [dit was, gelijk wij boven gezien hebben,
eene munt van zeer fijn goud, en bij welker omsmelting tot stukken van veel
lager allooi, naar evenredigheid veel te hoog in koers, aldus voordeel te behalen
was] ende andere stucken nae advenandt, Waer by de witte munte (sonder-
„ linghe de gheene die men voer 't daghelix gebruyck meest van doene heefft)
„ verborghen blyft, tot seer groote onghérieve ende schade van der gemeente,
„ Ende daer en boven diversche koopluyden ende anderen soe wel onse onder-

" saeten als vreemden vervoirderen hen luyden daghelix te kopene, smeltene " ende snoeyene de penningen van onsen slaghe [te regt wordt het woord *slag* gebezigd, aangezien alle munten met den hamer werden vervaardigd en alzoo *geslagen*] ende munte [*munt*, zegt men, dat van het hier door de Romeinen ingevoerde woord *moneta* zoude komen, en dit weder van *monere*, *vermanen*, *aanwijzen*, omdat de stempel *aanwijst*, welke waarde het stuk heeft, of op wiens last het vervaardigd is] de selve transporterende ende verkoopende in de voir- " schreven munten, aldaer daelers aff geslagen worden ende ander geconterfeyte " munte, gelyckende de gheene van andere Princen ende Fursten, ende nament- " lycken Angelotten, gelyckende die van Engelandt [hiermede worden ongetwijfeld bedoeld die van Vianen, Batenburg en 's Heerenberg, want andere zijn ons in Nederland niet bekend; zij werden op veel geringer gehalte dan de Engelsche, wier type zij droegen, geslagen] ende ducaten representerende die fi- " guere van den ghenen van Hongaryen [ook deze kennen wij van de Heeren van Vianen, Batenburg, 's Heerenberg en Recheim] ende ryders gelyckende die " Geldersche ryders [deze komen voor nagemaakt door de Heeren van Gronsveldt] " mitsghaders silvere penningen wesende gelyck onsen halven Reael, die " men onder 't gemeente noempt Philips daler," [wederom schijnen hier bedoeld te worden de munten der Heeren van Vianen, Batenburg, 's Heerenberg en Recheim, der steden Nijmegen, Kampen en Zwolle en van de Abdis van Thorn] " wellicke penningen ende daelers met grooten getalle in onsen voerschreven " Landen van herwartsovere gesonden worden, sullix dat om 't groote profyt dat " sy daer mede doen, de voerschreven munten grootelix multipliceren, ende de " gheen die gheen munte en plagen slaen, vervoirderen hen luyden als nu 't " selve te doene, al tot groote verachteringe ende versmadenisse van onse voir- " schreven ordonnantie ende merckelicke schade ende verlies van onse ondersae- " ten, waer van oick eenighe Princen van den Heyligen Roomschen Ryck hen " luyden beclaecht hebben op den lesten Rycksdach tot Aughspurch tot laste van " de voirscreven muntslagers, gemerckt dat sy 't selve doen onder dexel van re- " galien ende privilegien, die de vurschreven muntslaghers seggen te hebben van " den voerschreven Rycke, sonder nochtans te houden off achtervolgen den voet " van de ordonnantie des selfs Rycks, noch oick hun luyden te conformeren met

„den onsen" [het was toch alleen maar te doen om op den muntslag grove winst te behalen, niet om hun muntregt, dat ze voorzeker nimmer ten opzigte van het slaan van groote stukken bekomen hadden, te handhaven] „dan soe „voirschreven is, conterfeytende de gheene van den anderen Princen ende Fur- „sten, dewelcke sy egheensins en ghelycken, noch in goetheyt, aloye noch oick „in gewichte, Overlaetende ende verpachtende heure voerschreven munten" [zulks is ons van elders niet bekend] „eenighe koopluyden, die om huer eygen ende „particulier prouffyt ende winninghe soe grootelix daer mede de voerschreven „gemeente defrauderen ende bedriegen, waer op die tegenwoirdige Keyser onse „fruntelicke Heere und Oom synen Fiscaal in de Ryckscamere geordineert heeft „tegens de selve te procederen, ende voirts by seekere nieuwe ordonnantie ge- „maeckt by syner Keyserl: Majesteyt met advyse van den Staten van den voir- „noemden Heyligen Rycke diversche soerten van daelers syn gehelicken verboo- „den geweest, ende es oick geordineert, dat van den ghenen die sedert den „Jaere een en vyftich geslaghen syn geweest, preuve ende assay ghedaen sal „worden, om voerts oick te verbieden die gheene die men bevinden sal van „gheen oprechte weerde ende goetheydt te syne," [aangezien op de meeste munten van die dagen geen jaartal voorkomt, weten wij niet met zekerheid te bepalen, doch de waarschijnlijkheid is er wel voor, dat er zich onder die sedert 1551 geslagene munten zullen bevonden hebben, die ook binnen de landpalen van Nederland zijn geslagen geworden, vooral aan de Duitsche zijde van Limburg, zoo als te Thorn, Recheim enz.] „Mits welcken te beduchten, dat indien „by ons daer inne in onse voerschreven Landen van herwertsovere in tyts niet „versien en worde, de voerschreven daelers, ende sonderlinghe de quaetste her- „wartsovere gebracht ende onse ghoede munte in andere Landen getransporteert „sal worden, Waeromme wy de saecken voerschreven overgemerckt, begerende „insgelycks te versiene tot indemniteydt — ordonneeren ende statueren voer „gebodt by desen, dat by maniere van provisie ende tolerantie alleenlycke die „goude ende silvere penninghen hier nae genoempt sullen ontfangen ende uyt- „gegeven worden in onsen voerscreven Furstendom Gelre ende Graefschap Zut- „phen ten pryse hier nae verklaert, en dat van dato der publication van dese „ter tydt ende wylen toe dat daer inne andersins by ons geordineert sal wesen."

En nu volgt dan eene opgaaf der munten, waaruit wij zien, welke soorten, te gelijk met de munten van Karel V en Filips II, ten jare 1560 binnen Gelderland in omloop waren en voor welken prijs zij toen gingen:

„In den eersten den dubbelden ducaet sal loep ende ganck hebben duerende „den voerschreven tydt ten pryse van vier ghuldens thien stuyvere, den gouden „reael van ses en veertich in 't marck tot soeventigh stuivers, den halven gou- „den reael ende Philippus daeler tot vyff en dartich stuivers 't stuck, den gou- „den ende silveren Carolus gulden tot twee- en twintich stuivers, de goude „croone van onsen slaghe tot een- en veertich stuivers, de fransche croone met- „ter sonne tot een- en veertich stuivers, de fransche croone metter croone tot „veertich stuivers, de croone van Portugael mitter langen cruyce tot twee- en „veertich stuivers, de spaense croone tot veertich stuivers, de croone van Ita- „lien, Roomen, Venegie ende Lombardyen tot veertich stuivers, de schuytkens „tot een- en veertich stuivers, 't gulden vlies tot vier- ende vyftich stuivers, „den gouden reael van Oistenrycke tot thien gulden, den rosenobels vyff gul- „dens, den Henricus noble vier guldens acht stuivers, den noble van Vlaende- „ren tot vier guldens vier stuivers, de halve ende vierendeel nae advenandt, de „oude angelotten van Engelandt tot drie gulden ses stuivers, die angelotten „metten O boven 't schip tot drie gulden drie stuivers, den gouden leeuw tot „vyftich stuivers, den gouden ryder tot vyff- ende veertich stuivers, de ducaten „van Hongheryen, Spaengien ende Portugael tot vyff- ende veertich stuivers, „de ducaten van Italien ende den saluyt tot vier- en veertich stuivers, den „Andriesgulden ende den Guilelmus tot drie- en dartich stuivers 't stuck, den „gouden gulden van Duytslant twee- en dertich stuivers, den gouden Philippus- „gulden tot soeven- en twintich stuivers, den Fredericus ende gulden van „Beyeren tot twee- en twintich stuivers 't stuck, den Gelderschen Ryder tot „vier- en twintich stuivers, den Arnoldus gulden tot achtien stuivers, den pos- „tulaet van Hoirn tot twaelf stuivers, den postulaet van Gulick tot elf stuivers, „den Rijcksdaeler tot dertich stuivers.„

Niet minder dan *eenenveertig* verschillende gouden en *drie* zilveren munten [de laatste, met de drie onderdeelen van den Filipsdaalder er *zes* uitmakende] zijn alzoo in dit plakaat vermeld. Geen wonder, dat de burgerman

bij zulk een plakaat afbeeldingen noodig had, die men *Beeldenaars* noemde.

Het groot aantal vreemde munten, in deze landen en, gelijk bleek, ook in Gelderland, als gangbaar vermeld, was hier of door den aanzienlijken koophandel op Portugal, Spanje en Italië, als saldo van voordeelige handelsbalansen, of wel, en zeker het meest, door de menigvuldige vreemde krijgsknechten in dienst van Karel V of Filips II, gekomen.

Gaan wij de verschillende vermelde muntsoorten eens na ten behoeve van den Gelderschman uit onze dagen, die wenscht te weten, welke toch die munten waren, die in 1560 in zijn Hertogdom gangbaar waren.

De dubbelde ducaten waren of van Spanje, of van Italië, of van Nijmegen, of van Batenburg, maar de beide laatsten behoorden tot de billioen verklaarde munten, indien zij toen reeds geslagen waren.

De gouden reaal is afgebeeld: met den Gelderschen stempel op Pl. XXIV, N° 1 van het tegenwoordige werk; met den Brabandsch-Limburgschen in ons Werk over die Munten (Haarlem 1851), Pl. XXVI, N° 1 en 2.

De halve gouden reaal: voor Gelderland, Pl. XXIV, N° 3 en 4; voor Braband en Limburg t. a. p., Pl. XXVI, N° 3, 4 en 5.

De „Philippus daeler": voor Gelderland, Pl. XXV, N° 8, 9, 10 en 11; voor Brab. en Limb. t. a. p., Pl. XXVII, N° 12 en 13, en XXVIII, N° 14.

De „gouden Carolusgulden": voor Gelderland, Pl. XX, N° 5; voor Brab. en Limb. t. a. p., Pl. XXIV, N° 4 en 5.

De „silveren Carolusgulden": voor Gelderland, Pl. XX, N° 11; voor Brab. en Limb. t. a. p., Pl. XXIV, N° 8 en 9.

De „gouden croone van onsen slaghe": voor Gelderland, Pl. XX, N° 1 en 2, en Pl. XXIV, N° 2; voor Brab. en Limb. t. a. p., Pl. XXIV, N° 6 en 7.

De „fransche croone metter sonne" is munt van de Koningen Lodewijk XI, Karel VIII, Lodewijk XII, Frans I, Hendrik II, Karel IX, Hendrik III en (den Kardinaal van Bourbon) Karel X (1461—1593), en afgebeeld in de werken van LEBLANC en COMBROUSE.

De „fransche croone mitter croone" is munt van de Koningen Karel VI, Karel VII, Lodewijk XI, Karel VIII, Lodewijk XII (1380—1514), en is mede afgebeeld bij LEBLANC en COMBROUSE.

De „croone van Portugael metten corten cruyce" is munt des Konings Johannes III, en, bij gebrek van een afzonderlijk werk over de Portugeesche munten, dat, tot schande dier vroeger zoo ijverige natie, niet bestaat, bijkans alleen afgebeeld in onderscheidene Beeldenaars en in sommige werken over de Numismatiek.

De „croone van Portugael mitten langen cruyce" is munt als voren [het kruis is in den vorm van dat van Golgotha] en afgebeeld als voren.

De „Spaense croone" is, daar er tot heden, even als van Portugal, zoo ook een afzonderlijk werk over de Spaansche munten ontbreekt, afgebeeld in onderscheidene Beeldenaars en werken over de Numismatiek.

De „croone van Italien, Roomen, Venegie ende Lombardyen," zal aldus te verstaan zijn:

Dat onder de eerste begrepen zullen moeten worden de kroonen van Italiaansche vorstendommen en steden, buiten de Pauselijke, die van Venetië en van Milaan en andere plaatsen in Lombardije, b. v. van Florence, enz.

Die van „Roome" zijn de Pauselijke, zoo te Bologna, Ferrara als in Rome zelf geslagene.

Die van „Venegie" zijn de dusgenaamde *sequinen*.

Die van „Lombardyen," voornamelijk van het Hertogdom Milaan, dat onder Spaansche heerschappij stond.

De „Schuytkens" zie men voor *Braband en Limburg* afgebeeld t. a. p., Pl. XVIII, N° 4.

„'t Gulden vlies" voor *Braband en Limburg*, t. a. p., Pl. XXXV, N° 1, en XXXVI, N° 1.

De „gouden reael van Oistenrycke" wordt in vele Beeldenaars, vooral van de zestiende eeuw aangetroffen.

„Rosenobels" zijn de *gouden* munten, die men daarom *nobel* of *edel* noemde, geteekend met eene *roos* op het schip, eene zeer algemeene Engelsche muntsoort, sedert het laatst der veertiende eeuw in gebruik gekomen, en in alle werken over de Engelsche Numismatiek afgebeeld.

„Henricus noble" heetten de rozenobels; die onder Hendrik IV, V en VI op minder allooi dan de vroegere van deze muntsoort geslagen waren.

Den „noble van Vlaenderen, de halve ende vierendeel" waren de alzoo genoemde munten, voornamelijk onder Graaf Filips den Stouten geslagen.

De „oude angelotten van Engelandt," aldus genaamd naar het beeld van den aartsengel, die den draak verslaat, zijn van onderscheidene Vorsten, en in de Engelsche muntwerken, even als in een aantal Beeldenaars, afgebeeld.

De „angelot mitter O boven 't schip" is geslagen onder Koning Hendrik VIII, en was, gelijk ook uit het plakaat blijkt, van minder gehalte.

De „gouden leeuw" was munt van Hertog Filips den Goeden, en is voor *Braband en Limburg* afgebeeld t. a. p., Pl. IV, N° 3; voor Henegouwen bij CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, Pl. XXI, N° 157.

De „gouden ryder" is afgebeeld voor *Braband en Limburg* t. a. p., Pl. IV, N° 1; voor Henegouwen t. a. p., Pl. XXI, N° 156: voor Holland komt die mede voor, doch is bij ALKEMADE vergeten; zal later door ons uitgegeven worden.

De „ducaten van Hongheryen, Spaengien ende Portugael" zijn afgebeeld, behalve in een aantal Beeldenaars, ook in vele Numismatische werken. Zoo ook de „ducaten van Italien," eene zeer onbepaalde uitdrukking.

De „saluyt" is eene Engelsch-Fransche muntsoort uit de veertiende eeuw, afgebeeld onder anderen bij LE BLANC en in [HAWKINS] *Anglo-Gallic Coins* (London 1826), Pl. III, N° 1.

De „Andriesgulden," met den stempel van *Gelderland*, is afgebeeld op onze Pl. XI, N° 1—5; voor Braband en Limburg t. a. p., Pl. XVI, N° 1, en Pl. XXXIV, N° 1.

De latere „Bourgondische of Andriesgulden," eerst in 1568 gemunt, is door ons afgebeeld voor *Gelderland* op Pl. XXIV, N° 5; voor Braband en Limburg, Pl. XXVII, N° 7.

De „Guilelmus" zal zijn het Wilhelmus Schild, munt der Hollandsche Graven Willem V en VI. Zie ALKEMADE, Pl. XXV, 3, N° 5, en Pl. XXVII, 3 N° 3, en onze Afdeeling: *Munten der Graven en Gravinnen, alsmede der Heeren, van Holland*, later uit te geven.

De „gouden gulden van Duytsland" is de dusgenaamde Rijngulden of Keur-

vorstergulden, hoedanige wij, met den Gelderschen stempel, mededeelden van Hertog Willem I, op Pl. VI, N° 1 en 2.

De „gouden Philippusgulden," door ons reeds boven bl. 144 in de Muntmeestersrekeningen van Karel van Egmond vermeld, is voor Gelderland nimmer geslagen, doch zoo veel meer voor Vlaanderen, Braband en Limburg en Holland en Zeeland; voor Braband en Limburg zie men die afgebeeld t. a. p., Pl. XXI, N° 1—7, en Pl. XXIII, mede N° 1—7.

De „Fredericus ende gulden van Beyeren" zullen zijn de goudguldens van Frederik van Blankenheim, Bisschop van Utrecht, alsmede die van de Keurvorsten van Beijeren.

De stukken geheeten „Geldersche Ryder" zullen de munten wezen van de Hertogen Arnold en Karel van Egmond, door ons afgebeeld op Pl. IX, N° 1, en Pl. XV, N° 9 en 10.

De „Arnoldusgulden" kan niet anders zijn dan een van de of wel alle de op Pl. X, onder N° 3—7 afgebeelde munten.

De „postulaet van Hoirn" is eene Luiksche munt, geslagen toen Bisschop Jan van Hoorne in zijn bisdom nog niet gehuldigd was; zie RENESSE BREIDBACH, *Hist. Num. de Liège*, Pl. 17, N° 2, (van daar ook de naam *postulaat*) hoedanige munten men ook van onzen Utrechtschen Bisschop Rudolf van Diepholt aantreft. Het zelfde is toepasselijk op de volgende munten: „Postulaeten van Gulick," die nog $\frac{1}{12}$ minder waardig waren dan de reeds zoo slechte Luiksche munten van dien naam.

Men ziet dus, welk een aanzienlijk getal munten in gemeld jaar 1560 [en nog lang daarna] in Gelderland in omloop was.

Hierop volgen in het plakaat de strengste bedreigingen tegen hen, die zich niet naar het zelve mogten gedragen en hooger prijs zouden willen besteden voor de zoo even gemelde geldspeciën, met oogmerk om die op te koopen. Verder wordt er aldus vervolgd:

„Verbieden insgelycks wel expresselick, dat niemant van wat state, qualiteyt „off conditie hy sy, onse ondersaete off andere verkerende ende frequenterende „in onsen voersz. Landen van herwartsovere hem voortaene en vervoirdere off „presumere oick te gevene, presenteren, ontfangen, ende uytgeven eenige van

" de voersz. nieuwe goude off silvere penningen, alrede geslagen, ende die al " noch geslagen souden moeghen worden by de Steden, Heeren ende Vrouwen " voersz., noch insgelycks eenige andere nyeuwe goudè off silvere munten ofte " penningen niet geauctoriseert, geëvalueert off toegelaeten by dese onse jegen- " woordige provisie ende moderatie, Alle de welcke wy van nieuws verboden " hebben ende verbieden soe in 't particulier als generael, deselve oick vercla- " rende voer billoen by dese," [van daar voorzeker, dat de vroeger in zulk een groot aantal geslagene munten van Nijmegen, Batenburg, 's Heerenberg, Reckheim, de Abdis van Thorn, die der Heeren van Brederode, te Vianen geslagen, enz. thans zoo uiterst zeldzaam zijn. Ze zullen van wege den Landsvorst, ten gevolge van dit plakaat, vernietigd zijn geworden] " uytgesondert ende gereserveert noch- " tans die daelers die by andere Princen, Fursten, Heeren ende Steden van den " Heiligen Rycke gemunt ende geslagen syn, dewellicke wy om onse ondersae- " ten ende andere onse voerschreven Landen van herwartsovere frequenterende " te verlichten ende soulageren, Ende opdat sy te minder schade lyden by deze " prohibitie, hebben toegelaten ter tyt ende wylen toe dat daer inne andersins " by ons geordineert sal wesen, soe voersz. is ten pryse van dertich stuyvers als " boven ghesacht is, Uytgesondert mede die silvere lopende munte als snapha- " nen ende daer onder die in onse Furstendom van Gelre ende Graefschap van " Zutphen tot noch toe loop gehadt hebben, Voirts meer verbieden ende inter- " diceren wy oick allen onsen ondersaeten ende andere van wat state, qualiteyt " off conditie sy syn, eenige van de voersz. goude off silvere penningen te " schroeyen, off de selve te wasschen met sterck watere, cyment off andersins, " Op verbuerte van lyff und goedt daer confiscatie stat grypt, Ordinerende eenen " yegelicken goet ende neerstich toesicht te nemen op de ghoene die hen luyden " souden willen geven off presenteren sullicke geschroeyde off valsche penningen, " ende deselve den Officier aen te brengen om gestraft te worden soe 't behoe- " ren sal. Ordinerende oick allen onsen Officieren ende die van onsen vasallen " [dit kunnen die der Heeren van Batenburg en van den Graaf van den Berg niet geweest zijn, daar deze onmiddellijk van het Rijk releveerden, en aan Gelderland niet leenroerig waren] " hen luyden neerstelick te informeren ende ondersueken na " den geene die de voersz. penningen alsoe schroeyen, off de voersz. valsche

" munten ende andere slaen off uytgeven, procederende tegens de selve by " verbuerte van lyff ende goet daer confiscatie stat grypt, soe voersz. is, Ende " want wy verstaen dat 't verhoogen van den loop ende prys van de voersz. " munten principalicken procedeert uyt dien dat diversche coopluyden ende an- " dere onse ondersaeten van herwaertsovere soekende hun luyden eyghen prouf- " fyt hen luyden vervoirderen te copen ende vercopen de voersz. goude ende " silvere penningen, mits daer voer gevende en ontfangende voer wasdom " [d. i. voor winst] " eenen stuiver, eenen halven stuiver, ofte een oirt voer elcken " gouden off silveren penningen boven de prys hier boven verclaert, ja dickwyle " ontfangen ende geven een viereindeel, een half vierendeel, ofte een ten hon- " dert, wellicke kopers ende verkopers de voersz. munte allermeest verhoogen, " ende stellen oick te pryse de voersz. vremde ende nieuwe munte, daer by de " goede munten te nyete gaen, ende oick veroirsaeckt wort, 't uytvueren van " die, Verbiedende daeromme wel expresselicken eenen yegelicken van wat staet, " qualiteyt off conditie hy sy, voertaen te kopen off verkopen eenighe specie van " goude off silvere munte, ofte daer aff geven eenich prouffyt of winninge in der " vuegen ende manieren vursz. ofte andersins, Op pené van te verbueren voer " d' eerste reyse thien Carolus gulden voer elcken penninck alsoe gekoft ofte " verkoft wesende boven die confiscatie van dien als voeren, Ende voer de twede " reyse op de selve pene ende boete, ende boven dyen ten eeuwigen daghe uyt " onsen voersz. Furstendom Gelre ende Graefschap Zutphen gebannen te syn, " ofte andersins tot goetduncken van den Gerichte nae de gelegentheyt der sae- " ken, de voersz. penen te appliceren soe voersz. is. Ende daer en boven ver- " bieden ende interdiceren wy oick wel ernstelicken dat niemant — hem voert- " aen en vervordere off presumere te voeren in de voersz. vremde munten eenige " goude of silvere penningen van onsen voersz. slage ende munte off andere by " dese tegenwoerdige onse moderatie geëvalueert synde," enz. enz. — alles op zware boeten, welker verdeeling tot van eene aanhaling van tien duizend gulden toe, eene zeer aanzienlijke som in die dagen, mede in het plakaat bepaald wordt. Verder luidt het zelve als volgt (waaruit men ziet, welke moeite men zich gaf om het uitgeven der Recheimsche, Thornsche, Batenburgsche en 's Heerenbergsche munten in Gelderland en het Graafschap Zutphen te beletten):

„Ende om te becomen ende vinden de ghoene die de voersz. nieuwe ende andere „verboden penningen in de Steden ende plaetsen van onsen Furstendom Gelre „ende Graefschap Zutphen brengen ende eerst ontfangen sullen, willen ende „ordonneren wel expresselick allen Officiers dat sy den ghoenen, in handen wel„licken sy bevinden sullen ses weken nae de publicatie van dese eenige van de „voersz. goude off silvere penningen geheel ende niet gesneden soe voersz. is, „bedwingen sullen te bewysen ende verifieren van wien sy de selve ontfangen „sullen hebben, ende soe voerts continueren tot den ghenen die niet en sal „konnen verifieren den borgher ofte inwoender der selver Stadt ende plaetse „van wien hy die ontfangen sal hebben, den welcken wy willen boven de voersz. „penen arbitralicken gecorrigeert te worden, soe men nae de qualiteydt van der „misdaet bevinden sal te behoeren, Willende oick de voersz. goude off silvere „penningen, die alsoe bevonden sullen syn, van stonden aen ende niet tegen„staende oppositie opgenomen ende by den Officier, die daer van die executie doen „sal, in sequestre bewaerdt te wordene ter tydt ende wylen toe dat de parthye „in rechte gehoert, andersins daer inne geordineert sal wesen, accorderende dat „de ghene die alsoe bethoent ende beweesen sullen hebben van wien sy de selve „penningen ontfangen sullen hebben, quyt ende ontlast gehouden sullen wor„den van de twee derde-deelen van de penen, boeten ende verbuerten voersz.„ Verder eindigt dit stuk met de aanbeveling, dat het „alomme binnen den Ste„den ende vlecken van onsen Furstendom Gelre ende Graefschap Zutphen„ zal worden „uytgeroepen ende gepubliceert, daer men ghewoenlick is uytroepinghen „ende publicatien te doen — ende boven dien copien van desen doen opslaen „voer den stadthuysen, kercken ende poirten van elcker Stadt, ten einde dat „'t gemeine volck al 't selve te beter weten ende verstaen mach.„ Zie *Groot Geldersch Placaetboeck*, D. I, bl. 271—279.

Van dezen tijd af tot in den jare 1567 schijnt het zoo even medegedeelde, zoo uitermate strenge, plakaat eene goede werking gehad te hebben. Het kwaad had echter in Duitschland, niet minder dan vroeger in Nederland, wortel geschoten; wij lezen zulks in den aanhef van het plakaat van 4 Junij 1567 in deze woorden: „Onsen lieven ende getrouwen die Stadtholder, Cantzler ende luyden van „onsen Raede in Gelderlant saluyt ende dilectie, Alsoe om te verhueden ende

„ beletten 't bedroch, misbruyck, abuys ende diversiteyt van den munten die „ vele ende verscheiden om hun eygen proffyt geslagen hadden, corrumperende „ ende vervalschende die goede munten van goudt en van silver van de nabue- „ ren Coningen, Princen en Staten, tot groten schade ende naedeel van der ge- „ meente, tot verscheiden stonden op de Rycks-dagen gehandelt ende getracteert „ is geweest, om daer inne seker goet ende bequaem remedie te stellen, ende „ lestmael op den Rycksdagh by onsen seer lieven ende fruntelicken broeder en „ neve den Keyser Maximiliaen binnen de Ryck-Stadt van Augspurch gehouden, „ aldaer geadviseert ende gesloten is geweest, dat men op die goude en silvere „ munte sekeren voet stellen soude, soe wel van alloye als van gewichte, waer „ nae wy aengesocht syn geweest ons mitten heiligen Rycke te willen vuegen „ om de gemeene welvaert van den selven Rycke ende van dese onse Erff-Ne- „ derlanden, mitsgaders om die gemeyne koopmanschap ende negotiatie te voir- „ deren, Daer inne wy geconsenteert hebben, soe verre de voersz. resolutie ende „ ordonnantie by alle de Staten des voersz. heyligen Rycks onderhouden ende „ geëffectueert ende de valsche munten achter bleven ende gansch te niete ge- „ daen en geaboliert wierden, Ende dat volgende d' afscheyt „ [het reces, der Abschied] „ van den voersz. Ryxdagh communicatie gehouden is geweest binnen „ der Stadt Coelen tusschen onse Gedeputeerden ende dien van den Creytsch „ van Westfalen [gelijk men weet was het Duitsche Rijk vroeger in Kreitsen verdeeld, waarvan die van Westphalen het digtst bij de Nederlandsche grenzen lag], „ in de welcke betooch ende prove is gheweest van sommighe goude en „ silvere stucken, die de Gedeputeerden van den selven Creytsch geaffirmeert „ ende versekert hebben alrede in ende by de andere Creytschen ende Staten „ van den Rycke vermogende munte te slaen, te werck en executie geleyt te syn, „ Wy begerende een soe goeden werck te voirderen tot ghemeinen welvaren van „ den voorsz. Rycke ende onse voorsz. Erff-Nederlanden, mitsgaders tot onder- „ houdenisse van de goede vruntschap ende naebuerschap, die tusschen ons ende „ de selve Landen ende Staten is mit dien van den voorschreven heiligen Rycke, „ ende betrouwende dat het geene dat soe wel op die voorsz. Ryxdag als in die „ voorsz. particuliere communicatie van Coelen gesloten is gheweest, onderhouden „ ende achtervolcht sal worden, hebben oick geadviseert ende geresolveert eenen

„gouden gulden ende eenen silveren daeler herwertsovere te doen slaen gelyck „in gewichte ende alloye mit dien van Duytslandt, daer van figuren gedruckt „sullen werden.“ [Het was eene algemeene gewoonte in deze eeuw om, wanneer er van wege de Overheid eene munt van nieuwe type werd ingevoerd, die bij het plakaat, waarmede den volke de uitgifte verkondigd werd, alsmede het bevel om die munt voor eenen daarbij bepaalden prijs aan te nemen — in afbeelding steeds te voegen; iets wat in die dagen, waarin de kunst van lezen nog lang niet algemeen was, niet onnut kan genoemd worden.] „Ende sal „den selven onsen gouden gulden wegen twee ingelsche, twee greinen ende 't „vierde van een grein sonder remedie, kommende in 't merck van troye [sic] „tot vier-en soeventich penningen eenen halven en een achtendeel, houdende „achtien caraten ses greine fyn gouts, oock sonder eenich remedie geallieert mit „vier caraten en drie vierendeel van een grein fyn silvers, ende een caraat vier „greynen en een quart copers“ [men is in lateren tijd teruggekomen van het allieren der gouden munt met een gedeelte zilvers, en allieert thans alleen met koper; de reden is, dat bij het berekenen der zuivere metaalwaarde van het stuk, *alleen* het goud en geenszins het weinige toegevoegde zilver berekend wordt], „weerdich den selven onsen gouden gulden volghende den voet ende „evaluatie van der ordonnantie van den Jaere twintich, negen- en twintich stui„vers. [De hier zoo even beschrevene munt komt het eerst voor met het jaartal 1568, en is door ons afgebeeld op Pl. XXIV onder N° 5, terwijl hare afbeelding en omschriften beschreven zijn op bl. 195; eene dergelijke, voor het Hertogdom Braband geslagen, zie men in onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), Pl. XXVII, N° 7, en de beschrijving in den tekst op bl. 271—273. Na 1572 zijn ze in Braband en Limburg niet meer geslagen; in *Gelderland* werden ze alleen vervaardigd tusschen 18 Junij 1567 en 25 October 1569, blijkens de voorhandene exemplaren met het jaartal 1568 (de Muntmeesterarekening is verloren). In de Rekening van na 25 October 1569 worden de *Bourgoensche guldens* niet meer gevonden. Zij zijn nimmer in grooten getale geslagen.] „Ende onsen voersz. silveren daeler wegende negentien in„gelsche, een aes, der welcker men uyt het marck van troye slaen sal acht dae„lers, een vierendeel, een sevenste deel, een vier- en t'negentichste twee hondert

„ses- en t'sestighste deel van eenen daeler, houdende thien pennengen sesthien „greinen fyn silvers sonder eenich remedie, sal weerdich syn volghens de voersz. „ordonnantie van den Jaere twintich, soeven- en twintich stuivers en eenen „halven onsser Vlaemsche munte, om gelycken ende den selven loop en ganck „te hebben in d' een en d' ander Landen, soe wel onder 't Ryck als in onse „voorsz. Erff-Nederlanden daer duer overal equaliteyt gehouden soude wesen.„ [Wij hebben dezen Bourgoenschen daler met deszelfs helft en kwart laten afbeelden op onze Platen XXVII en XXVIII, onder N° 32, 33 en 34. In den tekst beschreven wij ze op bl. 207 en 208. Voor Braband en Limburg gaven wij de afbeeldingen in ons boven aangehaald werk, Pl. XXIX en XXX, N° 28 tot en met N° 33. In den tekst beschreven wij ze aldaar van bl. 283 tot 286. Verder zullen wij deze muntsoort nog behandelen voor *Holland*, *Utrecht* en *Overijssel*.] „Ende want de gelegentheyt ende swaricheyt van den jegenwoordigen „tyt al-noch niet lyden ende toelaeten en kan, dat men de munte soude moegen „brengen ofte reduceren nae den voet van der voorsz. ordonnantie vsn den Jaere „twintich, daer toe wy nochtans overlang gepoecht hebben om te moegen kom„men„ [de aanhoudende oorlogen deden het numerair door de onophoudelijke vrees voor overval, waarin men verkeerde, voor een groot deel uit den omloop verdwijnen en voor een deel zeer in prijs rijzen; — aan dat verbergen van numerair, zoo algemeen in de zestiende eeuw en het eerste deel der zeventiende, heeft de Numismatiek, en hebben de oudheidkundige wetenschappen in het algemeen, het behoud van menig uniek stuk te danken, dat anders onherroepelijk verloren zoude gegaan zijn], „Soe hebben wy voer goet aengesien ende gesloten „al-noch te tolereren by maniere van provisie onsen gouden reael, mitsgaders „den halven gouden reael, ende oick onsen silveren reael genoempt Philippus „daeler, mit syne deelen, op gelycken voet en loop als de selve tot nu toe by „onse tolerantie gehadt hebben, Commende den voorsz. halven gouden reael „ende Philippus daeler op vyff- en dartich stuyvers munte voorsz., hoewel vol„ghende de voorsz. ordonnantie van den Jaere twintich de selvige niet meer „weerdich en soude syn off hoger ontfangen off uytgegeven moegen worden dan „op dertich stuyvers, Duerende wellicke tolerantie wy van node bevinden dat „de selve twee nieuwe stucken, die wy tegenwoirdelick doen slaen„ [dat wil

zeggen: tot welker vervaardiging wij in dit plakaat bevel geven; de munt zelve verscheen toch eerst met het jaartal 1568, gelijk wij boven vermeld hebben] "insgelix getolereert ende toegelaten sullen worden nae advenant van de voorsz. "verhoginghe van den halven gouden reael, te wetene, onsen voersz. nieuwen "gouden gulden op vier en dartigh stuyvers, ende den nieuwen silveren daeler "op twee- en dartich stuyvers, de halve, vierendeelen en andere deelen van "dien" [deze mindere deelen dan vierde gedeelten van den Bourgoenschen Daler zijn echter nimmer geslagen geworden] "nae advenant, Ende dat de geene die "volgende de resolutie boven geruert in Duytsland geslagen sullen worden, in "onse voorsz. Erff-Nederlanden duerende de voersz. tolerantie oick loop ende "ganck hebben sullen ten selven en gelycken pryse, Waeromme SOE EEST, "Dat wy willende 't accord, resolutie ende afscheydt voersz. volkomenlick ge- "ëffectueert, geachtervolght ende overal verkundicht te worden, U ontbieden "ende bevelen wel ernstelicken, dat gy terstont ende sonder vertreck doet uyt- "roepen ende publiceren alomme binnen den Steden ende Vlecken van onsen "Lande en Furstendomme Gelre ende Graefschap Zutphen daer men gewoen- "lick is uytroepingen ende publicatien te doene, dat een yegelick de voer- "schreven twee penningen van nieuws by ons geslagen voertaen ontfange ende "uytgeve, Te wetene den gouden penninck hebbende op d' eene syde 't beelt "off figure van Sint Andries, ende op d' andere syde de wapenen die wy in "'t slagen van onse munten van herwaertsovere gebruyckt hebben, die men "noemen sal den gouden gulden van Bourgongen, voor vier- en dartich stuyvers "munte voersz., Tot welcken pryse wy willen ende verstaen dat den nyeuwen "gouden gulden van den Keyser ende van den Keurvorsten ende andere Prin- "cen, Fursten en Staten van den Rycke, doende munten nae den voet ende "ordonnantie boven verklaert, in onse voersz. Erff-Nederlanden insgelycks loop "ende ganck hebben sullen." [Zij zijn afgebeeld in de Beeldenaars van PLANTIJN 1575, in het dusgenaamde *Thresoor* van 1580, en in een aantal andere evaluatieboekjes van dien tijd; verder in eenige monographiën, sedert in het licht verschenen over de munten van Oostenrijk, Beijeren, Wurtemberg, Saksen, Hamburg, Bremen, enz. enz., te veel om hier op te noemen.] "Blyvende niet "te min den ouden gouden gulden van Duytslant op synen gewoenlycken prys,

„gemerckt dat den nyeuwen mit syn remedie drie greinen fyn gouts meer „weerdich is dan den ouden, Ende onsen nieuwen silveren daeler die men „noemen sal den daeler van Bourgongen, dragende op d' een syde Sinte An- „dries off een Bourgoens kruis, ende op d' andere syde de wapenen als voe- „ren, sal insgelix ontfangen ende uytgegeven werden voor twee en dertich „stuivers, en de helft, en 't vierendeel van dien nae advenant, Totter tyt „toe dat by reductie van onsen wegen andersins daer inne geordonneert sal „worden, Tot welcken ganck ende pryse wy de voersz. twee nyeuwe pennin- „gen getolereert hebben, gelyck wy oick gecontinueert ende verlenght hebben, „continueren ende verlenghen by dese, onse permissie ende tolerantie van on- „sen reael, en halven gouden reael, mitsgaders den Philippus daeler ende de „deelen van dien, volgende onse beste permissie, sonder dat men den selven „prys sal moegen excederen, verhoegen off verminderen tot onser voersz. re- „ductie toe" [die echter nimmer gevolgd is, aangezien de prijs van het geld steeds stijgende was. De Vorsten begrepen niet genoeg, dat de munt koopwaar is, en dat geene wetten magtig genoeg zijn om aan den natuurlijken loop van zaken eene andere rigting te kunnen geven. Zulks ondervonden mede, nog in de achtiende eeuw, de Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden, toen zij in 1749 op de gouden Rijders de waardebepaling van 14 GL lieten plaatsen. Het bleek toch spoedig, dat deze door geene wetten te handhaven was, en weldra rees de prijs van den gouden Rijder tot 15 gulden] „op de penen, boeten, „mulcten en amende, begrepen in onse provisie ende tolerantie van den Jaere „vyfthien hondert negen- en vyftich, Dewelcke wy willen en verstaen aenge- „wesen en geexecuteert te worden, als off die alhier in 't langhe uytgedruckt „ende geinsereert waere, Geduerende dese onse ordonnantie soe lange als de „Staten van den Rycke munten sullen, nae uytwysen van 't gheene dat des- „halven gesloten ende beloeft is geweest, sonder anders ons daer toe voirder „off langher te verbinden."

Het overige van dit plakaat, dat in Antwerpen uitgevaardigd werd, meenen wy hier niet te behoeven overnemen. Zie hetzelve in het *Groot Geld. Placaetboeck*, D. I, bl. 343—346.

Op den 16 Augustus van het zelfde jaar 1567 oordeelde de Regering bij

plakaat gegeven te Brussel, ook in Gelderland afgekondigd, te moeten bevelen: dat, aangezien men in het plakaat van Junij ll. de „gouden guldens en dalers van Bourgongen" tegen eenen bepaalden prijs in Nederland gangbaar had gesteld en men — doch laten wij de woorden van het plakaat zelf volgen: „Ende „want wy onderricht syn, dat onder de voerschreven daelers van nyeuws geslae„gen nae den voet ende accord voerschreven alreede eenige versch uytter munte „komende bevonden worden te licht te syne; dat oick in voele ende verscheyde „plaetsen van den Rycke alnoch geslagen worden stucken van sestich creitsers „op den voet van der ordonnancie desselfs Rycks, gemaeckt in 't Jaer vyftien „hondert negen en vyftich, die lichter ende sulx min weerdich syn dan de „geene van der nieuwe ordonnantie, daer duer onse ondersaten bedrogen sou„den moegen worden, ende mitsdien behoert in d' een en d'andere versien „te syne, ende oick tegens 't geene dat diversche, soe wel onse ondersaeten, „als andere soekende hun eygen prouffyt hen vervoirderen uyt onse Landen „van herwartsovere groete quantiteyt van cendreen *ende gemunt gelt* te vueren, „draegen off seynden in *de nabueren und vremde munten*, Alles tot groter „schaede ende nadeel soe wel van ons als van onsen voerschreven ondersaeten," enz. enz. — „ordonneeren und statueren by desen, Eerst dat die nieuwe „daelers soe wel die van alloye, corresponderende ende gelyck wesende, dra„gende offte hebbende op die inscriptie 't jegenwoerdich Jaer soeven-en-t'ses„tich off andere navolgende Jaeren, dewelcke nae uytwysen van onse voersz. „brieven van placcaete van den vierden dach van Junio in onse voersz. Lan„den van herwartsovere ganck ende loop hebben sollen, mitsgaders de deelen „off portien van dien, voirtaen ontfangen und uytgeven sullen worden op hun „oprecht gewichte van negenthien ingelsche ende een aes gewichte van troye, „ende hun deelen nae advenant, volgende onse voersz. ordonnantie van den „vierden dach van Junio lestleden. Tot welcken eynde hebben wy by d' Of„ficiers van onse munte van herwartsovere doen maeken d' oprechte gewichte „van de voersz. daelers, halven ende vierendeelen van dien, om overal uyt„gedeylt und gedistribueert te worden ende dat om te beletten ende verhoe„den 't bedroch und abuys boven geruert, Bevelende eenen yegelicken goede „toesicht daer op te nemen und 't voersz. gewichte te gebruycken, om die

„diversiteyt van den selven nieuwen daelers, sunderlinge van den geenen dra-
„gende het teyken ende date van desen jegenwoerdige Jaere, Ende indien
„eenige bevonden worden niet te syne van oprechte gewichte, hebben wy de
„selve geconfisqueert und confisqueren by desen t' onsen prouffyte, verclaren-
„de voer billoen, ende over sullicke willen wy dat die terstont in onse voersz.
„munten van herwartsovere gedragen ende gesneden sullen worden, Ende daer
„en boven dat die geene, die de selve souden willen uytgeven, mit arbitrale boete
„ende correctie daer van gestraft sullen worden, Voerts hebben wy insgelyx
„verboden und geinterdiceert, verbieden und interdiceren wel ernstelick allen
„ende eenen yegelyck hoedanich die syn, soe wel onse ondersaeten als ande-
„re, eenige cendreen, grenaillen off penningen van onsen slage van herwarts-
„overe off van anderen onsen Coninckrycken und Landen te vueren, dragen,
„doen vueren, dragen off seynden in eenige vremde nabueren off andere mun-
„ten *by onse Officiers niet geadministreert wesende, om andere munte daer van*
„*geslagen te worden*, Oick op pene van confiscatie van sullicke cendreen, gre-
„naillen off penningen," enz. enz. — Volgen verschillende boeten en de aan-
wending derzelve. Zie *Groot Geld. Placaetboeck*, D. I, bl. 346—348.

Blijkens plakaat van den 20 December diens zelfden jaars 1567, door de Landvoogdes Margaretha te Brussel uitgevaardigd, werden de beide „opene „brieven van placcaten van 4 Junij en 16 Augustus, belangende den prys, „evaluatie, ganck ende gewigte van de nieuwe dalers ende gouden gulden, soe „wel herwaerts-overe als in Duytslant geslagen, in dese Landen" [en dus ook in Gelderland, aan welks Bestuur het tegenwoordige stuk gerigt was] „niet „onderhouden," — waarom dan bevolen wordt: „de voersz. twee placcaten „noch voor dese aanstaende Kersmisse, indient 't selve eenigsints doenlyck sy, „te doen vernieuwen ende ververschen alomme binnen den Steden ende Vlecken „des Furstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen, daer men gewoentlyck is „uytroepinge ende publicatie te doene." enz. enz. Zie *Groot Geld. Placaet-boeck*, D. I, bl. 354 en 355.

Het eerstvolgende belangrijke stuk over de Munt is gegeven te Antwerpen den 2 Maart 1570. Wy laten het voornaamste van den inhoud volgen en beginnen met den aanhef:

„ Onsen lieven ende getrouwe die Stadtholder, Cantzler ende luyden van on-
„ sen Raden in Gelderlant verordent, saluyt ende dilectie, Alsoe bij de ordon-
„ nantie, geboden ende placcaten die successivelicken op 't stuck van der munte
„ gepubliceert syn geweest, niet alleenlicken ten tyde van wylen Hoog-loffelicker
„ gedagten de Keyser Carle die vyfste des naems, onse lieve Heere ende Vader,
„ wiens ziele Godt genadigh sy, ende ten onsen, maer oock van onse voorsaeten
„ wel kenlick ende notoir sy die toesight, neerstigheyt ende sorghfuldigheyt, die
„ gehouden is geweest om onse ondersaten te doene hebben goede ende opregte
„ munte, ende onse Landen van quade, valse ende gecorrumpeerde munten te
„ suyveren, sulx dat om te beter op de ongeregeltheyt te remedieren, sunderling
„ mits die 't diversiteyt van der voorschreven munte, soe wel in heure inwendige
„ als uytwendige weerde ende difficulteyt van die eene te kunnen onderscheiden,
„ decerneren ende bekennen van den anderen, van somtyts hebben moeten *ver-*
„ *bieden ende interdiceeren alle silvere munte niet wesende van onsen slagen*, ende
„ sedert ten versuecke van den Staten des Heyligen Ryx, syn wy te vreden
„ geweest eenen seeckeren voet te stellen, soo wel in gewighte als alloy voor de
„ goude en silvere munte, 't welck wy geaccordeert hadden op conditie, dat den
„ voorschreven voet ende orden onderhouden, geobserveert ende geëffectueert
„ soude worden by alle die Staten des voorschreven Heyligen Ryx, ende dat die
„ quade, ende vervalste munte zoude cesseren ende 't eenemael geaboleert ende
„ te niete gedaen worden, volgende welcke conclusie wy seekeren tyt daer nae
„ gehouden hebben onse Gedeputeerden tot Coelen, om met die van den West-
„ phaelischen Creits te handelen ende tracteeren, aldaer nae de voorgaende preuve
„ ende essay gesloten is geweest te doen munten ende slaen een goude ghulden
„ ende eenen silveren daler van gelicken gewigte ende alloy als doen t' sament-
„ lycken geadviseert, denckende by die middel te doen cesseren veele particu-
„ liere munten die geenen regel nogh orden en holden; dan is andersins gebeurt,
„ alsoo corts daer nae groot gebreck ende faulte daer inne bevonden wort, soo
„ wel in 't voorschreven gewigte als in de weerde off goetheyt van alloye, jae
„ dat meer is, veele particuliere Heeren „ [het is inderdaad voor de Geschiedenis
van het Nederlandsche Muntwezen te bejammeren, dat deze hier niet alle bij name
genoemd zijn geworden; wij gissen dat bedoeld zijn de Heeren van Brederode,

die te Vianen muntten, en de Heeren van Batenburg en 's Heerenberg, die te Batenburg, Hedel, Dieren en elders geld lieten slaan] " die noyt gemunt en " hadden ofte gelaten hadden te munten " [tot de eerste, die nimmer bevorens gemunt hadden, immers voor zoo verre ons bekend is, behooren de Heeren van Vianen; tot de tweede, die sedert lang van hun of bestaand of vermeend muntregt geen gebruik hadden gemaakt, de Heeren van Batenburg, Graven van 's Heerenberg, enz.] " hebben terstont, onder 't dexel van hun gepraetendeerde privilegie van munten (hoedanigh 't selfde wesen mogte:) weder- " omme begonst te munten in meerdere getale ende mit mindere respect ende " regel dan van te vooren, slaende eenige van dien munte nae hun goede ge- " liefte, sonder te hebben geswooren Essajeurs, Werdyns nogh Officiers daer " toe nootlick wesende, maer alleenlicken eenen Muntmeester die de Munte in " pagte hout ende munte slaet nae syn discretie, mits hen betalende seecker " reght, wesende t' merendeel van 't geen dat uyt hun Munte komt, quaet en " vervalst in gewigte ende alloy," [wij zullen over de vroegere en latere munten der Heeren van Batenburg en Bronkhorst, der Graven van 's Heerenberg enz., zoo uitvoerig als onze beperkte bouwstoffen het zullen toelaten, handelen in den tekst bij onze *Munten der Steden en Heeren van Gelderland*] " 't welk sy noots- " halven moeten doen, soo sy nogh mynen, nogh middel en hebben om cen- " dreen ofte stoffe te gecrygen dan mits de selve kopende van de nabuiren, jae " converteeren ende veranderen die goede munte van de voorschreven Prince, die " ersmelten, munten ende ermunten nae hun goede geliefte, sunderlinghe die " onse soe wel van den slage van den Landen van herwertsovere, als van onse " Coninckrycke van Spangnien, ende die cendreen van daer komende, dewelke " naderhant overgesonden worden voor goede munte, in der vuegen dat onse " voorschreven Landen van herwertsovere van de voorschreven dalers ende andere " insustisante [sic] munte vervult syn, ende die onse elders vervuert, waer " duere alle saecken verdieren, ende onse ondersaten verarmt worden, mits " welcken wy den Keyser en den Staten des voorschreven Heiligen Ryx, lestmael " tot Spiers vergadert synde, hebben doen voorhouden ende vercleeren, dat om " sulcke ongeregeltheiden ende abuysen van diverse personen, hen onderwindende " mit munte te slaen, wy desen voet ende maniere van doene niet langer en

" mogten continueeren, sonder te overgroote schade, nadeel ende praejuditie van
" ons ende onse ondersaten, welcke ongeregeltheyt oock van gelycken is in de
" munte van veele andere Coninckryken ende Landen, waer van onse ondersaeten
" die opregte weerde niet weeten, ende deur hun faciliteyt deselve ontfanghen
" tot hogeren pryse dan die weerde is, hoewel die dickwils van minder alloy,
" oock geschroyt ofte te light is, Waeromme SOE EEST, Dat al 't selve over-
" gemerckt ende daer op gehadt 't advys van onse seer lieve ende getrouwe de
" Hoofden Presidenten ende luyden van onse Raden van State secreten ende
" finantien, hebbende alvoerens hier op ghehoirt de Generaels van onse voor-
" schreven Munten van herwertsovere" [deze waren te Nijmegen voor Gelderland, te Dordrecht voor Holland en Zeeland, te Antwerpen en Maastricht voor Braband en Limburg, te Doornik voor Henegouwen, te Atrecht voor Artois (doch in deze jaren, te weten omstreeks 1570, werd in de beide laatste nog niet gemunt), te Rijssel voor Vlaanderen, te Utrecht voor Utrecht, te Zwolle voor Overijssel, te Leeuwarden voor Vriesland, en te Appingedam voor de Ommelanden; doch ook in deze beide laatste plaatsen werd in deze jaren nog niet gemunt] " wy om dese ende andere redenen ons daer toe beweghende,
" hebben by deliberatie van onsen seer lieven ende seer beminde Neve Ridder
" van onse Orden, Stadthouder Gouverneur ende Capitein Generael in onse
" voorschreven Landen van herwertsovere, die Hertoghe van Alve, Marquise
" van Coria; gemaeckt ende ghestatueert, maeckende ende statuerende voor een
" eeuwigh edict ende gebodt, die ordonnantien ende verboden hier nae volghen-
" de, In den eersten willen ende ordonneren wy *dat voortaen gheene andere*
" *silvere munte, ghroote oft kleyne, en sal worden ontfanghen, uytgegheven, ofte*
" *in onse voorschreven Landen van herwertsovere loop hebben, dan de ghene die*
" *van onse slage is*, dewelcke wy willen alleenlicken toeghelaten ende geper-
" mitteert te worden, Verbiedende allen ende eenen yghelicken van wat natie,
" state, qualiteyt oft conditie die syn, in deselve onse Landen van herwertsovere
" te presenteren, gheven, uytgheven, ofte ontfangen, eenighe silvere munte
" hoedanigh die syn, ten sy, soo voorschreven is, de gene van onse voorsz.
" slage, op pene van confiscatie van de voorschreven stucken off penningen, ende
" daer-en boven te vallen in de boete voor de eerste reyse van thien gouden

„Carolus-gulden van elck stuck, soe wel teghens den ghenen die deselve uyt-
„gegheven ofte gepresenteert, als teghens den geenen diese ontfanghen sal heb-
„ben, ende voor die twede reyse van 't dubbel, ende voor die derde reyse
„boven die voorschreven boete ende amenden uyt onse voorschreven Landen
„eeuwelick gebannen te worden," — verder nog het een en ander niet dade-
lijk tot de munten betrekkelijk — waarop dan weder het volgende: „Ende want
„wy verstaen dat onse ondersaten ghrootelyx belast ende beswaert syn mitte
„vremde silvere munte, ende dat wy die teffens ende t' eenemaal verbiedende,
„sonder eenighen bequamen korten tyt daertoe te practiseeren, deselve te seer
„souden mogen beschadighen, willende daeromme die verlighten, geriefen ende
„accommoderen, hebben geseyt ende verkleert, segghen ende verkleren, dat
„deze onse generale interdictie, prohibitie ende verbot stadt grypen sal te be-
„ginnen van den eersten dagh van Junio naestkomende, dat men schryven sal
„duysent vyfhondert een en 't seventigh inklusivelycken, welcken termyn wy
„uyt gratie gegeven ende geoctroyeert hebbende ten eynde dat onse ondersaten
„allenxkens ende tot heuren minsten schade ende verlies hen moghen ontmaken
„van de voorschreven vreemde munte, ende hen versien van andere, willende
„ende ordonnerende daerom, dat aght daghen voor de voorschreven eerste dagh
„van Junio naestkommende die publicatie van dese onse tegenwoordighe ordon-
„nantie alomme ververst ende vernieuwt worden, op pene van 't selve te ver-
„halen op den gheene die van des te doene in gebreke souden wesen, blyvende
„niet te min altyts dit tegenwoordige verbot in syne kraght ende vigeur, alwaer
„'t soe dat die publicatie by faulte van de voorschreven Officiers oft andersins
„niet vernieuwt en waere, ende ten eynde dat onder 't dexel van onse voor-
„schreven permissie, ende duyrende den selven tydt men van nieuws die voor-
„schreven vreemde Munte van buyten niet en soude inne brenghen, immers by
„merckelicke quantiteyt, Verbieden wy allen ende eenen yghelyck middeler tydt
„eenighe van deselve vreemde Munte te brenghen in eenighe van onse voor-
„schreven Landen van herwertsovere, ten sy by kleyne quantiteyt een yghelick
„voor syn teeren alleenlyck ende sonder bedrogh, Ordonnerende" enz. enz. —
verder lezen wij: „ende om onse voorschreven ondersaten ende alle vreemde
„ende uytlandighe in onse voorschreven Landen van herwertsovere negotierende,

„handelende ende traficqueerende te meer te gerifen ende accommodeeren van „onse munte, soo hebben wy geordonneert dat men alleenlyck continueeren sal „te munten ende te slaen twee specie van groote silvere munte„ [trouwens wij meenen stellig te kunnen verzekeren, dat er tot op het jaar 1570, waarin dit plakaat uitgevaardigd is, geene andere grove munten van Filips geslagen *waren*, dan hij nu zoo dadelijk opnoemt] „d' eene van Philips dalers, en d' andere van „Burgundische dalers, op den selven voet ende alloy als te vooren, soe men „die cendreën daer toe alderbest sal bevinden te dienen„ [dat wil zeggen: van het *fijnere* zilver zal men Philips Daalders kunnen laten munten, wier gehalte van 9 penn. 18 grein was; van het andere fijne Burgundische Daalders, wier gehalte 10 penn. 17 grein was], „ende dat den genen die de materie sullen leveren „beter duncken sal te behoren„ [hieruit ziet men, dat alleen bijzondere personen uit hun zilver, naar verkiezing Philips- of wel Burgundische Daalders konden laten slaan, en zulks van Regeringswege niet geschiedde], „van welcke twee „stuck gemaeckt sullen worden deelen, pertien, ende particuliere divisien, die „sulcx gheproportioneert sullen worden, dat doende hier naemaels de reductie „van der munte op hueren ouden prys„ [iets wat nimmermeer heeft plaats gehad] „'t selfde al te passe ende tot opreghte „proportie mitte oude munte kommen sal, Ende om onse voorschreven ondersaten nogh meer te verlighten „ende gerieven van kleine munte, daer van men hem sedert eenighe tydt her„werts, namentlycken sedert dat men geslagen heeft die groote stucken van da„lers, eenighsins in gebreecke gevonden heeft, hebben wy geordonneert dat ge„slaghen sullen worden twee nieuwe stucken off penninghen van twintighste ende „veertighste van deselve Philips dalers voor 't gemeen gebruyck van den volcke, „daer van men hem sal mogen behelpen mitte oude munte, welcke stucken „van twintigste ende veertigste sullen wesen van half alloy van de voorschreven „Philips dalers, ende alsoo van vyf penningen fyn silveren in alloy ende ge„wighte, 't voorschreven twintighste van eenen seventighste ende halven ende een „twee en seventighste ende van vier hondert twee en dertighste van den voor„schreven penningen 't marck van troyen mitte remedie van een grein fyn zil„vers in alloy, ende van een engels in 't gewighte op elck marck wercks, be„dragende in 't marck fyn tot hondert een en seventigh stucken ende een halff,

„ een aghste ende een twee en seventighste, weerdigh op den voet van de voor-
„ schreven Philips daler nae advenant van vyff en dertigh stuyvers, drie groten
„ ende een oirt," [wij hebben deze muntsoort afgebeeld op onze Plaat XXVIII onder N° 40, en beschreven boven op bl. 210; voor Braband en Limburg deelden wij die mede in onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851) op Pl. XXX, onder N° 41 en 44; de beschrijving op bl. 289—291. Deze muntsoort komt ook voor in Holland en Utrecht] „ ende den voorschreven
„ halve, 't welck is den veertighste van den voorschreven Philips daler, nae ad-
„ venant van 't voorschreven twintighsten van dien" [wij gaven de afbeelding van dit uiterst zeldzame stuk op Pl. XXVIII, onder N° 41; de beschrijving op bl. 211; voor Braband deelden wij deze munt mede op Pl. XXX van het boven aangehaalde werk, onder N° 43; de beschrijving op bl. 291] „ ende sullen die
„ particulier meesters van der munte gehouden wesen te betaelen den geenen
„ die harde materien leveren sullen, om die voorschreven stucken te slaen voor
„ 't marck fyn hondert ses en t' seventigh der voorschreven stucken van drie-
„ grooten en een halven, off driehondert twee en dertigh van de voorschreven
„ halve stucken." [Het blijkt echter uit de Muntmeestersrekeningen van deze jaren, welke wij hierachter mededeelen, dat het getal geslagene stukken uiterst gering is geweest, en dus de bedoeling van het plakaat, namelijk om de smalle gemeente van inlandsch klein geld te voorzien, waarschijnlijk ten gevolge van de bittere tijdsomstandigheden, niet door de daad is achtervolgd geworden.]
„ Ende voorts alsoo die munte niet gemaeckt en is om verkoght te worden,
„ maer om tot allen dinghen prys te stellen, verbieden wy expresselycken allen
„ ende een ygelicken eenighe gemunte goude off silvere stucken te kopen off
„ verkoopen aan wien dat 't sy, ende aengaende stoffe ofte materie" — ook het verhandelen van deze *boven den prijs*, die er in het Hertogelijke Munthuis voor betaald werd, was ten strengste verboden, — „ Verbiedende daeromme oock
„ dat egeene maeckeler ofte andere wie het sy, voortaen gheen maeckelrye en sal
„ moeghen doen van de voorschreven goude off silvere stucken, stoffe off materie,
„ 't sy dat hy daer aff profyt treckt off niet, op pene voor de eerste reyse van de boete ende amenden van thien gouden realen, voor de tweede reyse van 't
„ dubbelt, ende voor die derde reyse op 't pilorien ghestelt te worden den tyt

„ van twee uren boven die voorschreven dubbelde boeten ende amenden," [de straf van op de *kaak* geplaatst te worden was voor eenen makelaar in gouden en zilveren specie voorzeker zeer sterk, en bewijst welke uiterst strenge middelen men moest bezigen om het nationale geld tegen uitvoer in natura of gesmolten te vrijwaren; zulks blijkt ook uit hetgeen volgt] „ Ende voorts verbieden ende in- „ terdiceeren wy wel expresselick allen ende eenen yghelycken te vueren, draghen „ off doen vueren off draghen uyt onse voorschreven Landen van herwertsovere „ in vreemde munte *eenighe goude off silvere penninghen van onsen slagen off „ andere, nogh eenigherhande materie in masse off lingoenen off bequaem om „ munte daer aff te slaen, van wat soorte 't selfde sy*, op verbeurte van de „ voorschreven stucken ende stoffe, ende te betalen hondert goude realen voor „ elck merck goudts," enz. enz.; want het volgende leze men liever in het *Placaetboeck* zelve na.

Men schijnt zich overigens mede op den duur zeer bezig te hebben gehouden met de munten te besnoeijen, of, door ze in Konings- of sterk water te leggen, in gewigt, en daardoor in waarde, te doen verminderen, gelijk blijkt uit het volgende: „ Voirts meer hebben wy oock verboden ende verbieden by desen al- „ len onse ondersaten ende andere van wat state, qualiteyt ofte conditie die syn, „ eenighe goude oft silvere penningen te schroyen oft die te wasschen met „ sterck water, cyment oft andersins, nogh deselve te saulderen, verghulden, „ off 't gewighte van dien te vermeerderen oft verminderen op verbeurte van „ lyff en goet, daer confiscatie stadt grypt, ordonneerende eenen ygelicken ghoe- „ de ende sorghfuldige toesigt te nemen op die gheene die hem sullen willen „ gheven oft presenteren sulcke geschroeyde oft valse penninghen, gesauldeert, „ vergult, oft in gewighte vermeerdert oft vermindert, ende deselve den Officier „ aenbrengen," enz. enz. — en verder: „ Ende om 't voorschreven bedrogh „ ende suspitie van dien des te lightelycker te mogen schouwen ende eviteeren, „ hebben wy insgelix verboden ende geinterdiceert, verbieden ende interdiceeren „ dat niemant, 't sy meester generael of particulier „ [de Generaalmeesters waren de beambten van den Vorst, die het toezigt over de Munt uitoefenden; meesters particulier, hoedanige ons in de Muntrekeningen in de Bijlagen telkens zullen voorkomen, waren beambten, met de vervaardiging der muntstukken be-

last] „weerdyn van der munte" [deze bewaarde, onder toezigt der Generaalmeesters, de stempels der muntspeciën, ontving ze telkens bij nieuwe aanmaak van den ijzersnijder of graveur, en leverde ze, des noodig, aan den meester particulier; na gemaakt gebruik nam hy ze weder in bewaring; overigens had hij mede het toezigt in de Munt, en was tegenwoordig bij het openen der muntbussen] „assejeur" [deze onderzocht de gemunte stukken, die van iedere afzonderlijke muntsoort uit de bus kwamen] „munter" [deze sloeg de muntspecien met den munthamer; zij worden ook wel eens *muntknechten*, *gezellen* en *knapen* genoemd, wanneer ze nog jong in het vak waren; hun getal, dat vroeger doorgaans zeer aanzienlijk was, vooral in magtige Rijken, bedroeg in Gelderland, gelijk wij boven bl. 126 en elders gezien hebben, onder Karel van Egmond slechts een getal van *drie*] „off andere, in syn huys off andersins en sal „mogen hebben smeltovens om gout off silver te smelten off assay te doen, „ende indien ymant deselve heeft, dat hy die van stonden aen affbreecke, „behalven die goutsmeden in hun winckelen, om hen daer mede te behelpen „in 't stuck ende exercitie van hun ambaght, ende niet vorder, ordonnerende „dat alle die assayen ofte smeltingen van gout off silver gedaen sullen worden „ter plaetse van onse munte, op peene daer aff arbitralicken ghestraft te „worden."

Niet alleen moest dit plakaat afgekondigd worden, overal en op de wijze vroeger reeds meermalen door ons vermeld, maar nu komt er nog bij: „doende „oock 't inhouden" [d. i. den inhoud] „van dese uytroepen ende publiceeren „op de vierhoecken ende kruysstraten van elcker Stadt, op dat 't gemeyn „volck daer van te beter beright ende geadverteert magh worden." — Zie verder *Groot Geld. Placaetboeck*, D. I, bl. 438.

Gelijk wij boven reeds zeiden, de tijdsomstandigheden schijnen niet gedoogd te hebben, dat in de Hertogelijke munt een genoegzaam aantal kleine muntstukken voor den omloop in Gelderland (even min als in andere Gewesten) vervaardigd werd; ja men was er, blijkens de Muntmeestersrekening LL, zelfs nog niet mede begonnen. Wij vinden de bevestiging hiervan in een plakaat, gegeven te Brussel, den 26 Mei 1571, en laten den hoofdinhoud van dit stuk hier volgen:

„Edel Wel Geboren lieve besundere, Al eest soe dat wy sedert die publi-

„catie van 't leste placcaet op 't stuck van den silvere munte der vreemde „Landen, in date van den tweeden dag der maent van Martio lest-leden„ [het stuk draagt echter het jaartal 1570, hetgeen aan het beginnen des jaars met Paschen moet toegeschreven worden] „seer expresselicken belast ende bevolen „hadden, in aller diligentie„ [van daar misschien de ruwe en slechte bewerking dezer stukken; men zie ze diplomatisch naauwkeurig afgebeeld op onze Plaat XXVIII, onder N° 40 en 41] „klein gelt te doen munten van synre „Coninclycke Majesteyts slage, om 't gemeine volck te gerieven ende accom- „modeeren, ende den selven goede munte te doen hebben in plaetse van de „gene die verboden en voor billoen verklaert is, Des niet tegenstaende soe men „tot nogh toe sulcke quantiteyt niet heeft kunnen slaen ende munten, dat die „totte notigheyt ende gebruick van 't gemein volk genoegsaem soude moegen „wesen, ende dat daer overe die executie van 't voorschreven placcaet tegen- „woordelick te seer swaer ende difficiel soude vallen, hebben wy uyt sonder- „linge gratie ende in consideratie van dien, op de remonstrantie ende versuek „aen ons gedaen by eenige van de Staten ende Landen van herwertsovere, „sunderling van de geene die naest de frontieren gelegen syn„ [en onder deze behoort Gelderland in de eerste plaats] „verlengt ende verlengen voor dese reyse „alleenlicken die executie van 't selve placcaet, voor die gehele maent van Junio „naestkomende totten eersten dag van Julio exclusivelicken, binnen welcke ty- „den wy alle goede ordre stellen sullen, om in alder maniere klein munte te „doen slaen, die men in elcke Provintie verdeilen sal by de wisselers, die aldaer „gesonden sullen worden ten selven effecte,„ [men bezigde dus toen niet, gelijk in onze dagen bij de Hermunting het geval was, de hoofd-ontvangers om nieuwe kleine (en ook grootere) munt onder het volk te verspreiden], „Ende om die „voorschreven vreemde munte ende billoen te wisselen te minste schade, fret „ende intrest van de gemeinte als 't doenlick wert nae uytwysen van de instruc- „tien die sy mit hen brengen sullen, op dat men eens soude mogen remedieren „tot abuysen, ende synder voorschreven Majesteyts ordonnantie doen effectue- „ren, Uw versueckende daeromme en niet min, in naem ende van wegen der „selver Majesteyt ordonneerende wel ernstelicken, dat gy van stonden aen nae „den ontfanck van desen onsen voorschreven prorogatie voor eenre maent soe

„ voorschreven is, doet kundigen, uytroepen ende publiceeren alomme binnen „ die Steden ende Vlecken van den Landen ende Furstendomb Gelre ende Graef- „ schap Zutphen — ten einde dat een ygelick hem daer nae magh vuegen ende „ reguleeren, ende des en syt in geenen gebreecken," enz. enz.

Op welke wijs nu gehandeld werd bij gelegenheid van het inwisselen der munten, door middel van beëedigde wisselaars, die in de aanzienlijkste steden in die eeuw en vroeger permanent aangesteld werden, doch thans bij de algemeene inwisseling, ook in andere steden van Gelderland, van wege de overheid werden benoemd en beëedigd, leze men het plakaat van 9 Junij 1571 (*Geld. Placaetboeck*, D. I, bl. 546). Men schijnt zich dus uit de dorpen naar de steden te hebben moeten begeven. — Verder werden er personen aangesteld, om, vooral „ geduerende de jerste hitte," d. i. in de eerste tijden der inwisseling, toezigt over de wisselaars te houden.

De *instructie* van deze wisselaars is wel der moeite waardig om nader te leeren kennen. Zij luidt aldus:

„ In den eersten sult schuldig wesen eenen ygelycken te betalen die regte „ weerde van de penningen billioene die u gebrogt sullen worden, mits daer af „ nemende uwen getaxeerden loen, Te weten, dry stuyvers van elck pond groot „ Vleems, ende van andere meerdere of mindere somme nae advenant ende niet „ meer, mits welcken loon, suldy schuldig wesen te dragen of te seynden alle „ die voerschreven penningen billoenen, die gy alsoe ontfangen sult, in de naeste „ munte ons genadige Heere des Conincx, sonder jemanden wy hy sy niet daer „ af te verkoopen of by andere middelen over te laeten, noch oick by u selven „ in geender manieren te verbesigen of te verwerken.

„ Voort sult gehouden wesen alle die penningen die gy wisselen sult in twee „ te snyden in presentie van den leveraer [hieraan is hoogst waarschijnlijk de tegenwoordige buitengewone zeldzaamheid van de meeste stukken, die hier bedoeld zijn, toe te schrijven].

„ Item sult hebben goede ende regtveerdige balanss ende juste gewigten, „ gejusceert [sic] by den Yckemeester van den Lande daer toe geordonneert „ nae den marck gewigte van der munten, op al sulcken remedien ende „ poincten verklaert in den placcate den gewigte aengaende, gepubliceert den

" sestienden dag van Feberwary [sic] Anno vyftien hondert ende negen.

" Item sult altyt hebben in 't openbaer op uwe wissel-banck oft comptoir, " een tafel geteeckent metter hanteeken van den generale Meesters, daer inne " geschreven sal syn den prys ende regte weerde van den marck, onche ende " engelschen van den verbooden penningen ende billioenen, opdat een yegelyck " die weerde daer af weten mag.

" Item en sult niet vermoegen te buiqueteren of chimenteren, eenige penning- " gen gefalueert ende gemunt, of die men munten sal in der munten ons gena- " dige Heeren des Coninckx, Te weeten, die swaere uyt die ligte te soecken, " om met die swaere prouffyt te doen, ende die ligte weder te begeven" [eene zeer gewone handelwijs uit vroegere dagen, toen, ten gevolge der minder volmaakte werktuigen, sommige muntstukken bleken te zwaar, andere daarentegen te ligt vervaardigd te zijn], " ende dat op die verbuerte d' ierste reyse van hon- " dert Philips gulden, ende voor de tweede reyse twee hondert gelycke guldens " [vroeger waren de boeten steeds in Carolusguldens of gouden realen berekend geworden, welke muntsoorten thans minder algemeen schijnen geweest te zijn] " ende voor die derde reyse te staen ter arbitrale correctie, gemerckt dat een " saecke seer crimineel is, ende tegens syne Majesteyts Hoicheyt ende 't ge- " meyn welvaeren.

" Ten lesten sult gehouden weesen te exhibeeren aen dien van de Weth, deese " uwe tegenwoirdige instructie, besundere oick overbrengende in handen van " den voorschreven generaelen Meesters van de munten, ten eynde van den dry " maenden ten alderlangsten, behoirlycke certificatie van dien, van den voorschre- " ven Weth, nopende der quantiteyt van den billioenen die gy ontfangen zult " hebben, mitsgaders dat gy u in alles gereguleert ende gedragen hebt, ende " naervolgende der voorschreven instructie gedaen.

Onder stond geschreven:

" Die Generaels der Coninclycke Majesteyts munten, in seyn Majesteyts " Nederlanden.

" Ende was onderteeckent: Caspar Crop,
Lenaert van Impeghijn,
Melchior van den Perre."

Hierop volgt in het *Groot Geld. Placaetboeck*, D. I, op bl. 548 en volg.: „De „Caerte ende Instructie, waer nae de wisselers hen selen reguleren in 't coopen „van de billioenen ende verboden penningen, en selen betalen just soe die weer„de van de marck, once ende engels hier geschreven staet, want haeren salaris „daer inne begrepen is."

Onder deze vinden wij de Daalders, in den jare 1566 binnen den Westphaalschen Kreits geslagen, het hoogst geschat, namelijk het mark tegen 12 gulden, 13 stuivers en 39 mijten.

De „Daelders van Hooren, Nymegen, Thore, Reecum ende Embden" op 11 gulden, 16 stuivers en 11 mijten.

Wij hopen de afbeeldingen van een aantal dezer munten later mede te deelen in onze *Munten der Steden en Heeren van Braband en Limburg*, en in de *Munten der Steden en Heeren van Gelderland.*

De „Daelders geslagen by den Grave van den Berge Oswaldus," waarvan het mark geschat werd op 11 gulden, 8 stuivers en 36 mijten, zijn zoo flink ingetrokken en vernietigd, dat wij thans voor geene *f* 110 kans zouden zien een mark derzelve bijeen te brengen.

De „Daelders van Vianen", thans bijna nog zeldzamer dan de voorgaande, en door ons af te beelden in onze *Munten der Graven en Gravinnen alsmede der Heeren van Holland*, werden in 1571, tijdens de inwisseling, berekend op eene waarde van 11 gulden, 1 stuiver en 25 mijten het mark; en dus ruim 7 stuivers minder waarde dan de zoo even vermelde 's Heerenbergsche Daalders.

De „Stucken geslagen by den Grave van den Berge, geteeckent mette chyf„re 24, d' een onder 't Paert en d' andere onder de Wapen", zijn thans zoo zeldzaam, dat wij niet weten of er wel meer dan één oorspronkelijke zoude te vinden zijn. De afbeelding geven wij weder in de *Munten der Steden en Heeren van Gelderland.* — Zij werden berekend [het schijnt dat de munten in deze „Caerte" volgens de grootte hunner middellijn, en niet volgens hare betrekkelijke waarde gerangschikt zijn] op 11 gulden, 16 stuivers en 44 mijten de mark.

Onder de „Carlyn van Bolloingnie" meenen wij dat bedoeld is een conterfeitsel dier munt, geslagen te Batenburg, en door ons afgebeeld in de reeds herhaalde malen vermelde *Munten der Steden en Heeren van Gelderland.*

De *vreemde* munten, die thans volgen, en heeten: Testons van Vranckryck — van Portugael — van Loreynen, genoempt van ix stuyv., gaan wij kortheidshalve stilzwijgend voorbij.

De „Carlyn van Vianen", geslagen onder Hendrik van Brederode, moet door ons achter de *Munten der Graven en Gravinnen van Holland* medegedeeld worden. Zij golden 7 gulden, 9 stuivers en 40 mijten het mark.

De „Snaphaenen van Gelder ende Deventer", geldende 9 gulden, 3 stuivers en 12 myten het mark, zijn, wat de eerste betreft, reeds door ons afgebeeld op Plaat XVIII; wat de tweede aanbelangt, hopen wij hare afbeelding te geven in onze *Munten der Heeren, Steden, alsmede van de Provincie Overijssel.*

Hierop volgen de „oude France stuyvers, Florets ende Karolus stucken van „Vranckryck, nieuwe Fransche stuyvers, geslagen by tyde van Coninck Hen„rick, Stucken van vyf Stuyvers, geslagen te Luyck, Camerick en Hoorne."

Alleen deze laatste hebben betrekking, wat hunne afbeelding betreft, tot het ons ten taak gestelde. Die vijfstuiverstukken zijn de dusgenaamde *Sprengers*, en komen voor onder onze teekeningen, welke wij hopen te zullen bezigen voor de *Munten der Heeren en Steden van Braband en Limburg.*

Na vermelding van de: „Stucken van vyf Groot, soo wel van Luyk als van „Camerik", alsmede van: „Stucken van Luyk", treffen wij aan: „Stucken „gemunt te Emden, oick te Thoren, aen d' een syde een Leeuw, en d' ander „syde een Arent." Deze, waarvan de laatste alleen voor onze rekening zullen komen, golden 8 gulden, 14 stuivers en 32 mijten de mark.

Eindelijk en ten laatste: „noch twee stucken van Thoren, hebbende aen d' een „syde 4 Leeuwen, en aen d' andere syde een Marien beelde. d' Ander stuck „aen d' een syde eenen Leeuwe, en aen d' ander syde een Marien beelde." Deze golden 7 gulden, 6 stuivers en 4 mijten de mark. Ook haar zullen wij geven.

Men ziet dus, welk eene verbazende verscheidenheid van munten in die dagen in Gelderland bestond.

Aan het eind dezer „Caerte" leest men, hetgeen waarschijnlijk voor sommigen noodig was te weten:

„'t Is te weten, dat twintigh stuyvers hier word gereeckent voir eenen gul„den, en agt-en veertigh myten voir eenen stuyver."

Volgen de onderteekeningen der Generaal-Meesters van de Munt.

Belangrijk voor de kennis der Geschiedenis van het Muntwezen in Gelderland is ook het eerstvolgende plakaat van 27 Junij 1571, mede voorkomende in het *Geldersch Placaetboeck*, en wel op bl. 550 en 551 van het I^e^ Deel. Wij nemen daarvan hier een gedeelte over:

„ Alsoo wy by onse brieven van placcaten van den tweden dag van Martio „ lest-leden, ende om seekere merckelicke redenen daer inne begrepen, sunder- „ linge tot vorderinge van 't gemeine welvaeren generalicker verboden hebben „ alle die silvere munte ende anderen (: behalven het gout: [waarom ook dit niet, daar er zoo veel van slecht, ja zeer slecht, gehalte onder liep? waarschijnlijk omdat men geen nationaal geld genoeg had om al het Batenburgsche, 's Heerenbergsche, Vianensche, om van het Fransche en Duitsche geld niet te spreken, in te wisselen]) van die vreemde Princen, Landen ende Potentaten, be- „ ginnende 't selve gebot van den eersten dag van deze tegenwoordige maent, „ 't welck wy sedert verlengt ende geprolongeert hebben totten eersten dag van „ Julio naestkomende, ende want gedurende den selven tyt veele remonstrantien „ ende requesten ons gedaen ende gepresenteert syn geweest, namentlick van de „ Frontier-landen ende Provintien, palende aen Duytslant ende Vranckryck, ten „ einde dat wy hen eenige gratie souden willen doen om hen te mogen behel- „ pen met hun nabuere munte, op dat sy heuren handel ende koopmanschap „ metten selven des te beter souden mogen onderhouden, gemerckt oock dat „ onse Landen grotelix van vreemde munte vervult syn, namentlick van Duytse „ dalers ende halve dalers, ende dat 't verkleren van de selve al t' eender reyse „ voor billioen 't verlies van den onsen ondersaten te swaer vallen soude, ende „ des te meer mits datter tegenwoordelick anders geen munte en is van onse „ slage, die genoegsaem souden mogen syn om al 't selfde te wisselen, SOE „ EEST, Dat wy by rypen rade ende advyse, ende ter deliberatie — permitte- „ ren ende toelaten by desen tot Kersmis naestkommende in dit jegenwoordig „ jaer een-en-seventig, dat de voorsz. duytse dalers geslagen sedert 't Jaer vyf- „ tien hondert seven-en sestig, totten Jaere t' seventig inclusivelick, mede-bren- „ gende die date van d' een van d' selve Jaeren, Te wetene van seven-en ses- „ tig, agt-en sestig, negen-en sestig off t' seventig, wesende van gewigte, loop

„ende ganck sullen hebben in onse Landen van herwertsovere, ter pryse van „een-en dertig stuyvers onser munte ende niet hoger, den halven en het vieren- „deel van dien nae advenant, houdende voor verboden alle andere, soe wel de „gene die hier bevoorens gemunt syn, als die namaels gemunt sullen worden, „mitsgaders de halve en vierendeelen van dien, Ende opdat onse voorsz. onder- „saten tot heure minste schade ende verlies hen souden mogen ontmaecken van „de voorsz. vreemde munte, hebben wy oock toegelaten ende toelaten by desen, „dat sy de selve sullen mogen transporteren ende vueren buyten dese Landen „voor hun gebruyck, affairen, betalinge ende koopmanschap, blyvende voorts „onse voorsz. ordonnantie ende placcaet in syne kragt ende vigeur, alles op de „peene daer inne begrepen," enz. enz.

Andermaal werd bij plakaat, gegeven te Brussel den 16 December des zelfden jaars 1571, prolongatie verleend van den loop der Duytsche dalers.

Wij lezen in gemeld stuk, dat te vinden is in het *Groot Geldersch Placaetboeck*, D. I, bl. 589 en 590, onder anderen het navolgende:

„Alsoe wy om seeckere merckelicke redenen hebben geraden gevonden al- „nogh te verlingen ende uyt te stellen den tyt van der permissie van de Duytse „dalers in 't placcaet van den 27 dag van Junio lest-leden vermelt, tot Sent „Jans misse naest kommende off ter tyt ende wylen toe, daer inne andersins „geordonneert sal wesen, versoecken wy u daeromme, ende niet min in name „ende van wegen syner Coninclycke Majesteyt ordineren wel expresselicken, „dat gy terstont ende sonder vertreck doet uytroepen alomme binnen de Steden „ende Vlecken van den Lande ende Furstendom Gelre ende Graefschap Zut- „phen, daer men gewoonlick is uytroepinge ende publicatie te doene, indien u „'t selfde goet dunckt, dat die voorschreven Duytse dalers alnogh toegelaten „sullen worden ende ganck hebben binnen de Landen van herwertsover, nae „inhoude van 't voorschreven placcaet ende voor den tyt als boven, ende be- „langende id klein gelt ende munte in onse brieven van den tweeden van Julio „daer nae volgende vermelt, syn wy te vreden, dat men gedurende den voorsz. „tyt sigh daer mede sal moegen behelpen in den Furstendom Gelre ende Graef- „schap Zutphen, volgende 't geene dat wy uw des-halven by de selve brieven „geschreven hebben, begerende dat gy nae de voorschreven publicatie behoorlicke

„certificatie overseinden willet, van de dagen ende plaetsen daer de selve gedaen „sal wesen, in handen van den Audiencier van syner voorschreven Majesteyt, „om daer mede gedaen te worden, volgende den last die hy deshalven van ons „heeft, Ende voorts want wy verstaen, dat eenige alrede beginnen herwertsover „te bringen ende uytgeven vreemde silvere verboden munte, Ordineren wy uw „insgelix in naem ende van wegen syner voorschreven Majesteyt, dat gy neer„stig ende sorgfuldig toesigt daer op neemt, ende tegens die overtreders doet „procederen by executie van de penen in 't voorschreven placcaet begrepen, „sonder eenige gunste, dissimulatie off verdrag, op dat 't gemeine volk mit „sulcke quade munte niet beschadigt en worde;„ enz. enz.

Het eerstvolgende stuk, dat omtrent de Munt in Gelderland uitgevaardigd werd, was gegeven te Brussel, den 27 Julij 1572. De hoofdinhoud van dit plakaat is als volgt:

„Alsoo wy behoorlicken geinformeert syn, dat in 't stuck van der munte groote „ongeregeltheden van nieus geplogen wort, sunderlinge op 't gout, 't welck „principalicken procedeert uyt dien dat de nabueren soeckende tot hen te trecken „niet alleenlick 't gout van heure slage ende munte, maer oock van den onse „ende van andere Princen en Furaten, de selve in heure Landen uytgeven ende „ganck laten hebben tot hogere prysen dan die gemunt syn, of herwertsover, „nog oock ter plaetsen daer die geslagen syn ganck ende loop hebben, ende „namentlick die Crone metter Sonne tot vier-en veertigh stuvers van onser mun„te, die Spaense Cronen van onsen slaegen, die men noemt Pistoletten, tot „drie-en veertig stuvers 't stuck, ende soe al nae advenant, daer die voorschre„ven Sonne Crone soe wel van onse slagen, als van Vrancryck, by onse leste „ordinantie maer geëvalueert en is tot een-en veertigh stuvers het stuck, en de „voorsz. Pistoletten tot veertig stuvers het stuck, ende soe voirts ander gout „nae advenant, waer deure gecauseert wort, dat, als wy voor onsen dienst off „die koopluyden voor hun gerieff, koopmanschap ende traffycke, eenig gout „behoeven, men 't selve wel dier koopen moet, ende nogh seer qualicken kan „gekrygen, SOE EEST, Dat selfde aengesien, ende willende daer inne versien „ende orden stellen, mitsdoende eenige moderatie tussen onse voorschreven or„dinantie ende die usantie ende gemeine loop ende ganck van dien, dewelcke

„ onder veel van onse nabueren onderhouden wórdt, sunderlingh onder die koop-
„ luyden, soe wel de geene binnen onse Landen resideerende als anders, wy om
„ dese ende andere merckelicke redenen ende consideratien, hebben by rypen
„ rade ende advyse, ende ter deliberatie van onsen seer lieven ende seer bemin-
„ den Neve Ridder van onser Orden, Stadthouder, Gouverneur ende Capitein
„ Generael in onse Landen van herwertsovere, die Hertoge van Alva, Marquis
„ van Coria, geordineert — permitteeren by forme van provisie, tolerantie ende
„ preuve, ende ter tyt toe wy een generale reductie van de goude en silvere
„ munte gemaeckt sullen hebben, om in onse voorsz. Landen van herwertsovere
„ ten eeuwigen dagen te doen onderhouden nae den opregte voet ende propor-
„ tie „ [dit voornemen der Koninklijke regering is nimmer vervuld geworden, en de rijzing der gouden en zilveren munten ging steeds haren gang] „ dat die
„ specien van den na beschreven goude penningen by forme van moderatie, to-
„ lerantie ende provisie als boven in onse voorschreven Landen van herwerts-
„ overe ganck ende loop sullen hebben voor den prys, weerde ende aestimatie,
„ als hier nae volgt:„

Wij nemen dit over, omdat men daaruit kan zien hoe vele der inlandsche en vreemde munten er uit een mark gouds geslagen werden:

„ Te weten, den gouden Reael van 46 stucken in 't troyse marck tot 3 guld. 12 stuvers.„

„ Den halven Reael tot 70½ stucken in 't marck tot 36 stuv.

„ Den Carolus gulden van 84 stucken in 't marck tot 24 stuv.

„ De goude Cronen mitter Sonne van onse slage, van 71½ stuck in 't marck
„ tot 2 guld. 3 st.

„ Den Bourgoense gouden gulden van onse slage, van 74½ in 't marck tot 35 stuv.

„ Den Sint Andries gulden van 74 stucken in 't marck tot 35½ stuvers.

„ Den Philippus gulden van 74 stucken in 't marck tot 30 stuv.

„ Den Gulielmus gulden van 72 in 't marck tot 35 stuv.

Onder dezen laatsten meenen wij dat verstaan moet worden de munt afgebeeld bij ALKEMADE, Pl. XXV, 3, N° 6, die in grooten getale schijnt geslagen geweest te zijn.

„ Den Gout-gulden van Duytslant van 75 in 't marck tot 35 stuv.

" Den gouden Leeuw van 59 in 't marck tot 2 guld. 13 stuv.

" Den halven en derden delen nae advenant.

" 't Gulden Vlies genaemt dobbel Philippus gulden van 54⅔ in 't marck tot " 3 guld.

" Den dobbelen Ducaet van Spangien van 35 in 't marck tot 4 guld. 14 st.

" Die Ducaten van Spangien, Hongeryen ende den Ryder van fynen goude " van 70 in 't marck tot 2 guld. 7 stuv.

" De Crone van Spangien genoemt Pistolet van 72 in 't marck tot 2 guld. 2 st.

" Den Rosenobel van 32 in 't marck tot 5 guld. 3 stuv.

" Den halven en vierendeelen nae advenant.

" Den Henricus Nobel van 36 in 't marck tot 4 guld. 11 stuv.

" Den Cruysaet van Portugael mitten korte kruyse van 70 in 't marck tot " 2 guld. 5 stuv.

" Den Cruysaet van Portugael mitten lange kruyse van gelicke gewigte in 't " marck, maer van mindere alloy, tot 2 guld. 4 stuv.

" Den Angelot van 48 in 't marck tot 3 guld. 10 stuv.

" Den halven nae advenant.

" Die Angelot mitter E op 't schip van 48 in 't marck tot 3 guld. 7 stuv.

" De oude Crone van Vranckryck mette Sonne van 70 stucken in 't marck " tot 2 guld. 3 stuv.

" Den halven nae advenant.

" De oude Crone van Vranckryck, ende de Crone van Italien, Lombardyen, " Romen, Venegien, van 72 stucken in 't marck tot 2 guld. 2 stuv.

" De twee guldens van Deventer, Campen en Swol, van 76⅔ in 't marck " tot 25 stuv.

" Den Geldersen Ryder van 76 in 't marck tot 25 stuv.

" Ende den David gulden van Utrecht van 76 in 't marck tot 29 stuv.

" Ende aengaende die silveren munte, willen ende verstaen wy, dat onse " leste ordonnantien, edicten ende placcaten sullen stadt grypen, behalven dat " wy om seeckere goede respecten ende consideratien toegelaten ende gepermit- " teert hebben, by forme van provisie ende tolerantie als boven, dat den silveren " daler geslagen by den Keyser, Chuerfursten, ende andere Princen ende Staten

„des Heyligs-Ryx, dien wy by onse leste edicten ende placcaten van den xxviii „dagh van Junio 1571 toegelaten hadden ganck ende loop te hebben tot 31 „stuvers, begeven sal worden tot 32 stuv. 't stuck, gelyck de dalers van onse „slage ende munte, Blyvende voorts onse ordinantien, edicten ende placcaten „voorschreven, in heure volle kragt ende vigeur," enz. enz.; hier volgt hetgeen minder ter zake dient.

Bijna alles wat wij in de laatste bladzijden omtrent voorziening in de Geldersche muntzaken mededeelden, was uit Antwerpen of uit Brussel uitgegaan; het thans in volgorde eerst voorkomende stuk is gedagteekend te en uitgevaardigd uit Arnhem, den 1 April 1574. Wij bespeuren daaruit, dat de prijs der geldspecien steeds stijgende was. Het stuk is van den volgenden inhoud (*Groot Geldersch Placaetboeck*, D. I, bl. 643, 644):

„Gillis van Barlaymont, Banner und Vry-Heer tho Hierges, Heer tho Haulte-„Reche [sic] und Peenwes [sic] &c. Ritter und Coninclycke Majesteyts der Furstem-„doms Gelre ende Graefschaps Zutphen &c. Stadtholder und Capiteyn Generael.

„Eersame voorsigtige bysundere goede vrunden, Synde die Hooch-vermoe-„gende Furst und Heer, die groot Commandeur van Castillien, Gouverneur „Stadtholder und Capiteyn Generael over dese syne Coninclycke Majesteyts „onses allergenadigsten [!] Heeren Erf-Nederlanden, behoorlyck (woe syn Ex-„cellentie tegenwoordelyck aen ons schryft) geinformeert, van de ongeregeltheyt „wesende in diversche plaetsen van dese Landen, und nementlyck in de Fron-„tier Landen, soe wel op 't rysen ende verhoogen van den prys, als vervalschen ende snoeyen van de goude und silvere munte, und dat sonder daer „inne te versien, apparent ware 't selve alnogh meer te sullen voortgaen, und „dat hoewel syne Excellentie om die voorschreven ongeregeltheyt te verhoeden, „souden moegen doen vernieuwen die publicatie van den placcate, by de welcke „daer inne versien werdet, syne Excellentie nogtans (alsoe die selve placcaten „niet soo lange gepubliceert en syn geweest) voor alsnu te vreden syn, dat sulx „den Rentmeesters of ontfangers van syne Majesteyt (soe van den domeynen „ende beden, als van den confiscatien ordinaris ende extraordinaris, bevolen „worden, egeen gelt of silver, 't syn van syne Majesteyts slaege of andere Furs„ten of Princen, tot hogeren pryse te ontfangen of uytgeven, dan 't selve by

„ de placcaten ende ordinantien toegelaten is, opten pene daer inne begrepen,
„ und dat sy toesien, dat die goude of silvere stucken goet ende opreght syn,
„ in goede alloye ende gewichte, soo die selve behoren te wesen, Und die wyle
„ nu overmits sulcken schryven ende meynongh om syne Excellentie wy sulck
„ bevel alle die voornoemde Rentmeesters hebben gedaen und toegeschreven,
„ SOE IST, Dat van gelycken durch ordonnantie der selver Excellentie wy yet
„ sunder ook desen aen u schryven, und van Hoogh-berumpter Coninckl yeke
„ Majesteyts wegen mit ernste gesinnen, dat U Eersame sullix aenstonts binnen
„ die Stadt Arnhem uytroepen, kundigen und publiceren laeten, dat een yder
„ sig daer nae rigte die voorschreven golde und silvere penningen niet hooger
„ dan als sy gepermitteert, uytgeven of ontfangen, und sunst den verkundigten
„ placcate voorschreven sigh gemess halde, by den pene daer inne begrepen,
„ daer toe U Eersame een vlietigh opsien dragen ende hebben sollen,„ enz. enz.

Nog in het zelfde jaar, en wel slechts twee en eene halve maand daarna, was er al weder een nieuw plakaat noodig; want, welke bepalingen de Vorst ook maakte, en hoe magtig hij ook ware, hij kon den natuurlijken loop der zaken niet stuiten. De oorlog veroorzaakte dat de prijs, vooral van het gouden geld, steeds rijzende was, en deze rijzing ging immer voort.

„ Alsoe t' onser kennisse gekomen is, dat in diversche ende verscheyden
„ Quartieren ende Provintien van onse Landen van herwaertsovere, die goude
„ ende silvere penningen tot al te hogen ende excessiven prys loop ende ganck
„ hebben, niet tegenstaende onse leste ordonnantien ende edicten gemaeckt op
„ de tollerantie ende permissie van den loop ende ganck der selver, 't welck
„ grootelicx tendeert tot versmadenisse ende veragtinge van onse voirschreven
„ ordinnantie, zunderlingen tot nadeel van de gemeynte, Ende en soude niet
„ vorder behoeren toegelaeten te worden onder dissimulatie, Ende souden ook
„ daer tho geerne promptelycken versien, ten waere dat men mits die jegen-
„ woordige occupatien, soo wel in 't feyt van oorlogen als andersints, daer inne
„ niet soo geringe behoirlycke orden kan stellen, ende hoewel dat alle goude en
„ silvere penningen behoirden gereduceert te worden, mits observerende eguali-
„ teit van den prys, nae de proportie ende inwendige deugt van dien, Des nog-
„ tans niet jegenstaende, siende daer inne by-nae een gemeyn erreur, deur den

" onderlingen koopmans handel, die tusschen de koopluyden geschiet. Hebben wy
" geraden gevonden, voer als nu natevolgen den loop ende ganck die onderhouden
" wort onder die voorschreven koopluyden ende personen, die van d' een Landt
" in d' andere trafiqueren, sunderlinge nae dat de weerde van den goude ende silvere
" penningen jegenwoordelyck ganck heeft, soe wel binnen onser Stadt van Antwer-
" pen als andere plaetsen, daer den principalen handel ende traific van der koop-
" manschap ommegaet, Ende om te verhueden dat in onse voerschreven Landen
" 't gemeyne volck geen oorsaecke hebbe van beschadigt te worden, deur 't ont-
" fangen van de voirschreven penningen tot hogeren pryse, dan sy die selve
" souden kunnen begeven, Heeft ons goet gedogt, sulx te permitteren by ma-
" niere van provisie ende tollerancie, voer seeckeren korten tyt alleenlycken, al-
" soe wy daer inne tot nogh toe niet gevuegelicken èn hebben kunnen remedie-
" ren, mits de redenen voerschreven, Niet jegenstaende, dat wy onlancx by
" besloetene briefven, geschreven aen onse Raeden ende Officieren, gelast ende
" bevolen hebben, te doen onderhouden de leste permissie gepubliceert op den
" loop ende ganck van den gelde, ende andere debvoiren daer toe gedaen, mits
" welcken, ende om daer inne te versien, doende eenige moderatie tusschen onse
" voirschreven ordonnantie ende die usancie, ende gemeynen loop onder die
" koopluyden meest onderhouden, Hebben om seeckere merckelycke redenen ende
" consideratien, ende by deliberatie van onsen seer lieven ende fruntlycken Neve
" Don Loys de Requesens & de Cuniga, Groot Commandeur van Castillien,
" Stadtholder Gouverneur ende Capiteyn Generael in desen onsen Erf-Nederlan-
" den, geordineert ende gepermitteert, ordineeren ende permitteren by maniere
" van tollerancie, dat voer den tyt ende termyn van ses Maenden, te beginnen
" t' sedert den eersten dach van Julio naest-komende inclusivelycken, de specien
" van goude hier nae gementioneert, in onse voirschreven Erf-Nederlanden loop
" ende ganck sullen hebben, alleenlycken ten pryse ende estimacie als hier nae
" volgt, Te weten, den Gouden Reael tot 3 gulden 14 stuyvers, den halven tot
" 37 stuyvers, den Carolus gulden tot 24 stuyvers, de Goude Croone, geslegen
" ten tyde van Keyser Carolus, tot 45 stuivers, den Andries gulden tot 36
" stuyvers, den Philips gulden tot 30 stuyvers, den Goutgulden van Duytslant
" tot 36 stuyvers, den Gouden Leeuw tot 60 stuyvers, den halven ende der-

" dedeelen nae advenant, den dobbelen Ducaet van Spaengnyen tot 5 gulden " 6 stuyvers, de Spaensche Croone, genaemt Pistolet, tot 45 stuyvers, den " Rosenobel tot 6 gulden ses stuyvers, den halven ende veerdendeel nae ad- " venant, den Henricus Nobel tot 5 gulden 8 stuyvers, den Cruysaet van " Portugael tot 26 gulden," [deze Munt is ons tot dus verre nog in geene, in dit werk vermelde, plakaten voorgekomen. Het is eene der grootste bekende goudstukken, die thans uiterst zeldzaam zijn. Zij werden onder Koning Emanuel in Portugal geslagen. Het eenige goede exemplaar, dat wij kennen (dat toch hetwelk te Amsterdam, in December 1850, verkocht werd, was van zeer slechte bewaring, en zag er uit als of het in het vuur gegloeid was, en type en omschriften daardoor in elkander gevloeid waren); het eenige goede exemplaar dan, dat ons van deze muntsoort thans nog bekend is, kwam uit eenen vond te Alkmaar, en werd door ons in den aanvang des jaars 1851 voor het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool aangekocht voor *f* 58, zijnde niet veel meer dan de waarde des gouds toen bedroeg] " den Angelot van " den ouden slage tot 3 gulden 14 stuyvers, den halven nae advenant, de An- " gelotten mitter O op 't schip tot 3 gulden 10 stuyvers, de Goude Croone van " Vranckryck mitter Sonne tot 46 stuyvers, die Italiaansche Croonen tot 45 " stuyv., die Portugaelsche Croonen tot 48 stuyvers, den Ducaet van Nimmegen " tot 4 gulden 10 stuyv." [deze beelden wij af — verkeerdelijk wordt de munt niet als *dubbele* vermeld; zij heette toch *dubbele dukaat* — onder N° 5 op Pl. I der *Munten van de Steden en Heeren van Gelderland*, waarvan wij juist, kort vóór het stellen dezes, de eerste proef corrigeerden, terwijl de grootendeels hernieuwde, naauwkeurige beschrijving, alleen der munten op gemelde Plaat I, ons niet minder dan vijf en een half uur kostede; iets, wat wij hier alleen ter loops meenen te mogen vermelden, om te doen opmerken, welk eenen hoogst aanzienlijken tijd ons de vervaardiging van dit werk kost, en wel bij eene geheel nieuwe redactie na de bekrooning] " den dobbelen Ducaet van Portugael tot " 5 guld. 5 stuyv., ende de Croone van Nimmegen " [deze munt is ons in het geheel niet in afbeelding bekend, en weten wij niet, welke daardoor bedoeld kan worden; zoo zagen wij ook elders *Rozenobels* van Nijmegen vermeld] " den gul- " den " [dit zal moeten zijn den *Karolusgulden*] " tot twintigh stuyvers ge-

„rekent, Ende aengaende die andere goude ende silvere penningen, Willen „ende verstaen wy, dat onse leste ordonnantien, edicten ende placcaeten stadt „grypen sullen, behalven dat wy om seeckere redenen insgelyx — — toelaten „ende permitteren by desen, by maniere van provisie ende tollerancie, ende „voir den voirsz. tyt van ses naestkomende maenden, dat den Philips daeler, „by onse voergaende ordonnantie toegelaten tot 35 stuyvers, loop ende ganck „hebben sal tot 36 stuyvers alleenlycken, Blyvende voirts onse ordinnantien, „edicten ende placcaten voirsz.; in huere volle kragt ende vigeur, op pene dat „de geene die de voorsz. penningen tot hoogeren pryse, dan hier voren geseyt „is, souden uytgeven, presenteeren, ontfangen of begeven, voir d' eerste reyse „vallen sullen in de boete ende amenden van thien Carolus gulden voer elck „stuck dat sy tegens dese onse voorsz. permissie gegeven, gepresenteert oft ont-„fangen sullen hebben, boven de confiscatie van de voorsz. stucken oft pennin-„gen, Ende voir de tweede reyse,„ enz.

Dit stuk is gegeven te Brussel, den 22 Junij 1574. Het overige vindt men in het *Geldersch Placaetboeck*, D. I, bl. 653, 654.

Nog vóór dat het jaar ten einde was werd het verlof andermaal verlengd. Zie mede een plakaat uit Brussel, gedagteekend den 12 December 1574 (*Groot Geldersch Placaetboeck*, D. I, bl. 662, 663). Wij nemen daaruit de volgende regelen over:

„Alsoe den tyt ende termyn van ses maenden geprefigeert by Coninclycke „Majesteyts leste briefven van placcate, op 't stuck van den permissie ende tol-„lerance van de loop ende ganck van de goude ende silvere munte binnen dese „Landen van herwertsovere, in dato van den 22 dag der voirleder maendt van „Junio, verschynen ende expireren sal den lesten van deser jegenwoirdiger „maendt, Ende dat de selfde redenen en consideratien, die ons als doen daer „toe beweegt ende gemoveert hadden, al-noch jegenwoirdelycken militeren, Heb-„ben wy voor goet aengesien de voirschreven permissie ende tollerantie noch te „continueren tot Sent Jans misse naestkomende, waervan wy u verwittigen by „desen, U versueckende, ende niet-te min in naem en van wegen synre voor-„schreven Majesteyt ordinerende wel ernstelycken, dat gy terstont ende sonder „vertreck 't voirsz. placcaet mit desen onsen jegenwoirdigen brief anderwerfven

„doet kundigen, uytroepen ende publiceren, alomme binnen den Steden ende „Vlecken van den Lande ende Furstendom Gelre ende Graefschap Zutphen — „opdat een ygelyck van de continuatie der selver permissien ende tollerance „gewaerschout ende berigt magh wesen, om hem daer nae te mogen vuegen „ende reguleren, Ende nae de voorschreven publicatie sult daer van behoir- „lycke certificatie over seynden in hánden van syner Majesteyts Audiencier nae „gewoenten," enz. enz.

Vroeger kon er ook ten aanzien van de munten twijfel bestaan, *wanneer* ze volgens onze wijze van rekenen, geslagen waren; zoodat b. v. eene munt, die het jaartal 1563 voert, indien ze na Paschen geslagen ware, eigenlijk het jaartal 1564, volgens onze berekening, zoude hebben moeten dragen.

Ten dezen opzigte kan er, te rekenen van de Nederlandsche munten, die het jaartal 1576 voeren, geen twijfel meer bestaan, aangezien bij plakaat van 16 Junij 1575 bepaald werd, dat in alle Nederlandsche Provinciën [en dus ook in Gelderland en op de Geldersche munten], te rekenen van den 1 Januarij 1576 af, het jaar met dien datum zoude beginnen.

Zeer merkwaardig is het om dit stuk na te lezen, dat men aantreft in het I^e^ Deel van het *Groot Geld. Placaetboeck*, bl. 663—665.

Bij plakaat van den 22 Junij 1575 (zie aldaar bl. 666), werd de vergunning op den loop van de gouden en zilveren munten nog verlengd tot Kersmis van dat jaar.

Op den 25 October 1576 werd er andermaal uit Brussel een plakaat uitgevaardigd, dat betrekking had tot eene nadere verhooging van het Nederlandsche gouden en zilveren geld. Wij lezen daarin als volgt:

„Alsoe om seekere merckelicke redenen ende consideratien, sunderlinge ge- „merckt dat om 't groot proffyt ende winninge die men in de nabuer Landen „doet op die munte van herwartsovere, alle die goude munte uyt onsen Lan- „de wert vervuert en die selve Landen vervult worden van quade munte, „Wy geraeden bevonden hebben, den prys ende ganck van den goude en „silvere munte te doen verhogen, ende dat by maniere van provisie en tole- „rantie van sekeren korten termyn alleenlick, gemerckt dat wy overmits die „voerledene troublen en beruerten daer inne tot nu toe niet gevuechlicken en

„ hebben kunnen remedieren; SOE IST: Dat wy 't selve aengesien, sonder-
„ linge op de remonstrantie van de Staten van onze voorsz. Landen van her-
„ wartsovere, tegenwoerdigh vergadert binnen dese onse Stadt van Bruessele,
„ ende daer op eerst ende al-voren gehadt advys van die generael meesters van
„ onser munten, ende oick van onsen lieven ende getrouwen die Hooft-Presi-
„ dent ende luyden van onsen secreten Raede, mitsgaders van den Hooffde,
„ Tresorier generael ende Gecommitteerden van onse domeinen ende financien,
„ Hebben by deliberatie van onse seer lieve ende getrouwe die luyden van on-
„ sen Raede van State by ons gecommitteert totten Gouvernemente generael
„ van onse voerschreven Landen van herwartsovere, geordineert ende gepermit-
„ teert — by forme van tolerantie, dat tot Sint Jans misse van den naest-
„ kommenden Jaere vyftien hondert soeven ende t' soeventigh, die goude en
„ silvere specien hier na gementioneert, in onse voersz. Landen van herwarts-
„ overe, ganck ende loop hebben sullen ten pryse ende estimatie als hier nae
„ volcht, Te wetene, den gouden reael tot vier ponden „ [dit is de eerste maal dat wij in de plakaten op de munt van *ponden* melding gemaakt vinden; ook zoo aanstonds van *schillingen* of schellingen; verder van *penningen;* terwijl het blijkt dat het *pond* in 20 schellingen, en de *schilling* in 16 *penningen* verdeeld werd. Het pond werd later *gulden* genaamd, de schilling *stuiver*, die dan ook in 16 penningen verdeeld werd. Het is ons echter niet duidelijk, hoe deze benaming van ponden en schellingen zoo eensklaps in de muntplakaten ingevoerd is geworden], „ den halven reael tot veertich schillingen, den Carolus
„ gulden tot ses-en twintigh schillingen, de sonne Crone tot acht-en veertigh
„ schillingen, den Sint Andries gulden tot acht-en dertigh schillingen ses penning-
„ gen, den gouden Philippus gulden tot drie-en dertigh schillingen, den gouden
„ gulden van Duytslandt tot soeven-en dertigh schillingen, den gouden Leeuw tot
„ negen-en vyftigh schillingen, den dubbelden Philippus [d. i. het Gulden Vlies]
„ tot drie ponden acht schillingen, den dubbelden ducaet tot vyff ponden vier schil-
„ lingen, den ducaet tot twee-ende vyftigh schillingen, die Spaensche en Italiaensche
„ pistoletten tot ses-en veertigh schillingen ses penningen, den dobbel Pistolet tot
„ vier ponden derthien schillingen, den grooten Cruysaet van Portugael tot ses-en
„ twintigh ponden, den Angelot tot drie ponden sestien schillingen, den Cruysaet-

" kens van Portugael tot ses-ende twintigh ponden (*sic*) tot neghen-en veertigh schil-
" lingen, den Deventer gulden " [wij hopen dezen later mede te deelen in onze af-
" deeling *Munten van Overijssel*, enz.] " tot acht-en twintigh schillingen, den Gel-
" derschen Ryder tot acht-en twintigh schillingen, den Davids gulden " [dat is
Bisschoppelijke Utrechtsche munt, en wel van Bisschop David van Bourgon-
dië; wij hopen ook deze later in juistere afbeelding dan VAN MIERIS te geven]
" tot twee-en dartigh schillingen, ende aenghaende den Rosenobel ende Hen-
" ricus nobel, sullen die selve ganck ende loop hebben volghens onse leste per-
" missie en tolerantie tot lichtmisse naestkommende, nae welcken tydt den
" Rosenobel gereduceert sal worden op vyff ponden veerthien schillingen, en
" den Henricus nobel op vyff ponden, den silveren daeler tot soeven-en dartigh
" schillingen ses penningen, den halven tot achtien schillingen negen pennin-
" gen, die penningen van soeven stuivers " [dit zijn de vijfde deelen van den
Filipsdaalder] " tot soeven schillingen ses penningen, die silvere realen tot drie
" schillingen negen penninghen, die halve realen nae advenant, den silveren
" Carolus gulden tot vyff-en twintigh schillinghen, den Boergoenschen daeler
" ende andere duytsche daelers ganck hebbende tot twee-en dartigh stuyvers,
" tot vier-en dartigh schillingen, den halven en vierendelen na advenandt, den
" vier stuyvers penningen van onsen slaghe " [dus was deze, thans volstrekt in
geene Kabinetten, ook niet voor Gelderland, meer voorkomende, muntsoort toen
nog vrij algemeen] " tot vyf schillingen, de dobbel stuyvers van onsen slaghe "
[thans ook hoogst, ja uiterst, zeldzaam voor alle Provinciën zonder onderscheid]
" tot twee schillingen ses penningen, den stuyvers van onsen slaghe tot eenen
" schillingh drie penningen, den halven nae advenandt, die Fransche francken,
" die vyff stuyvers penningen van de munte van Camerick ende Ludick, die
" Fransche stucken van twaelf penningen, en de dobbelde van dien, ende oick
" den Franschen stuyvers sullen getolereert worden tot haren jeghenwoerdighe
" prys und loop tot lichtmisse naestkommende, Maer van den voerschreven tot
" Sint Jans misse naestkomende sullen alleenlyck loop ende ganck hebben, soe
" hier nae volcht, Toe weten, den voerschreven Franschen franck op vyftien
" stuyvers, de vyff stuyvers penningen op vier stuivers en een halven, en die
" Fransche stucken van twaelf penninghen op thien penningen, ende die dob-

„ belde nae advenandt, ende den Franschen stuyver op negen penningen, om „ alsdan daer inne te versien, Alles van veertigh grooten onser Vlaemscher munte „ 't pondt, Ende aengaende die andere goude ende silvere stucken, willen en „ verstaen wy, dat onse leste edicten ende placaeten stadt grypen sullen, alles „ op penen daer inne begrepen, Ende ten eynde dat van dese onse jegenwoer- „ dighe permissie ende tolerantie niemant ignorantie en soude moegen pretende- „ ren," enz. enz. Zie *Groot Geld. Placaetboeck*, D. I, bl. 707—709.

Daar het volgende plakaat op de munt gegeven is te Brussel, den 10 Februarij 1577, valt het buiten de termen der door ons beantwoorde vraag: maar hoe meer wij ons werk in verhouding tot dat van wijlen den Heer VERKADE beschouwen, die de Geldersche munten van 1576 tot en met 1802 (het jaar van den laatsten muntslag voor dat gewest) behandelde, hoe meer het ons wenschelijk voorkomt, dat eenmaal de eigenlijk *ondeelbare* Geschiedenis van het Geldersche Muntwezen (want het jaar 1576, of liever de *Pacificatie van Gend*, maakt geene behoorlijke scheiding tusschen twee groote deelen van Gelderland's Muntgeschiedenis) door één persoon in één en het zelfde werk, van den eersten oorsprong der Gelder- sche munt, tot aan haar einde, behandeld worde.

Voor den zoodanigen zullen des Heeren VERKADE's en, naar wij vertrouwen, ook onze arbeid vele noodige bouwstoffen opleveren.

BIJLAGEN.

A.

De Roomsch-Koning Rudolf, de zelfde die vroeger reeds in 1282 aan Graaf Reinoud I vergund had, dat hij te Arnhem *penningen*, ter waarde van *sterlingsche denarien*, mogt doen munten, (zie BONDAM, *Charterboek*, Afd. IV, N° 33; vergelijk VAN SPAEN, *Hist. van Gelderland*, D. I, bl. 178) bevestigde *nu* Graaf Reinoud in het bezit der muntgeregtigheid, en breidde tevens dit voorregt in zoo verre uit, dat hij hem daarenboven toestond, de Munt, naar welgevallen, van Arnhem [van welke plaats ons tot dus verre slechts ééne munt van Reinoud I is voorgekomen] naar Harderwijk of Roermonde te doen verplaatsen. Het een en ander werd later door den Roomsch-Koning Adolf, en daarna door zijnen opvolger Albert, bevestigd. NIJHOFF zegt, *Gedenkwaardigheden*, D. I, bl. 32: „Hiervan wordt gesproken in eene aanteekening, in het Register, uit „hetwelk wij dezen brief ontleenden, onmiddelijk op denzelven volgende, en „met de zelfde oude hand geschreven; zij luidt aldus:

„Adulfus Romanorum Rex per suas literas hujusmodi gratiam monetae con-
„firmavit similiter et translationem ejusdem.

„Albertus Romanorum Rex concessit per literas suas, quod moneta Arn-
„heym potest cudi ad valorem sterlingorum.

NB. Albrecht kwam in 1289 aan de regering.

„Ook PONTANUS schijnt deze verschillende giftbrieven met elkander verward te „hebben. Verg. *Hist. Gelr.* p. 159, 167, 171.„

Het Charter voormeld, van 31 Julij 1290, luidt aldus:

Nos Rudulfus, Dei gratia Romanorum Rex semper augustus, ad universorum notitiam volumus pervenire, quod ob grata obsequia nobis et imperio, per nobilem virum Reynaldum comitem Gelriae, dilectum nostrum fidelem impensa et in antea impendenda, sibi hanc gratiam duximus faciendam, ut monetam in Arnheym, quam a nobis et imperio tenet in feodum, in Rurmunde vel Herderwigh locare valeat et transferre, et ad pristinum locum, videlicet in Arnheym, relocare, quando hoc sibi visum fuerit expedire; sub hac tamen conditione, ut non nisi in uno loco illorum trium opidorum cudatur et monetae exercitia habeantur, dantes sibi has nostras literas in testimonium super eo. Datum Erfordiae, II Kal. Augusti, Indictione III, anno Dni M CC. nonagesimo, regni vero nostri anno XVII.

Hieruit blijkt, dat er in 1290 reeds sedert eenigen, misschien zeer langen, tijd, te Arnheym eene Munt bestond, welke de Geldersche Graaf, volgens de uitdrukking van den Roomsch-Koning, „a nobis et imperio in feodum tenebat.„ Daarin zijn waarschijnlijk geslagen de beide munten, welke wij als *onzekere* op Pl. I opnamen, en die door ons beschreven zijn op bl. 6 en 7, alsmede ook de *eerste*, zoo niet de *beide eerste*, in ons *Supplement*. (Zie aan het einde van Pl. XXVIII, N° 1 en 2.)

De eerste, die geheel de type heeft der Sterlingsche penningen of deniers van Koning Hendrik III van Engeland, overleden in 1271, zie RUDING, *Annals of the Coinage of Great Britain*, Pl. II, N° 16, en door ons ontleend aan: *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, Julij 1850, p. 67, en op Pl. N° 8, heeft op de vz. het Vorstelijke hoofd, vlak van voren te zien, met eene kroon gesierd, terwijl zich links van hetzelve een schepter vertoont. Omschrift:

ꝶЄHR (de twee laatste letters aan elkander) ICV

Op de kz. ziet men het tweebandige, als in knoppen eindigende, geopende kruis, even als op de munten van Hertog Jan I (vergelijk onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. V, N° 5, 6, enz.). Tusschen de beenen van dat kruis de 12 bolletjes, en:

WIL | LEM (de E en M aan elkander) | AR (deze letters aan een)
H | EMI (de E en M weder aan een)

Dit WILLEM is de nagebootste naam van den Engelschen Muntmeester, en *Arnemi* vervangt hier de plaats van het Engelsche *Norwich*.

N° 2 heeft geheel de type der Sterlingen van de Koningen Eduard I en II, die moeijelijk van elkander te onderscheiden zijn. Zie RUDING, Pl. II en III. Zij zijn geslagen tusschen de jaren 1272 en 1326. Op de vz. ziet men een ruw, gekroond Koningshoofd, *en face*, binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ COMES · GL · REHCI

Het zal moeten beteekenen: *Comes Gelrensis;* want het laatste gedeelte zal wel bij de GL, al staat daar een punt achter, behooren.

Op de kz. ziet men thans een hoogst eenvoudig gevoet kruis, tusschen welks beenen de twaalf bolletjes en het omschrift:

CIVI | TAS | ARH | EYM.

Inderdaad eene merkwaardige munt. Zij is ons medegedeeld door Professor SERRURE te Gend en is van Z^{6}.

De stempel, zoo geheel Engelsch, diende natuurlijk om deze Geldersche munt overal op het vaste land, waar het Engelsche geld zoo gewild was, ingang of loop te verschaffen.

Het Charter, waarbij de Geldersche Graven, tot Hertogen verheven, het regt bekwamen om voortaan gouden munt te slaan, komt voor bij KNIPPENBERG [Pastoor van Helden in Limburg], in zijne *Historia ecclesiastica Ducatus Geldriae* (Brux. 1719), p. 92. Aldaar lezen wij:

Ludovicus IV omnibus has litteras visuris salutem. Quandoquidem Reinoldus Comes Gelriae regio genere ortus, multa servitia imperio praestiterit, et adhuc praestare poterit ..... dictum Reinoldum ex comite Ducem Gelriae creamus, ut et posteros ejus legitimos ..... Concedimus ipsi JUS CUDENDI MONETAM AUREAM juxta valorem monetae archiepiscopi Coloniensis, Ducis Brabantiae et Comitum Hannoniae atque Hollandiae.

Dit Charter is: „*ex Gelenii Farraginibus*" veel juister en uitvoeriger uitgegeven in den Codex Diplomaticus bij VAN SPAEN, *Oordeelk. Inl. tot de Hist. van*

Gelderland (Utrecht 1802), D. II, bl. 94—96. Daarin lezen wij omtrent de Munt:

„Monetam etiam quam cudi et fabricari facient DE AURO ET ARGENTO sub eo „pondere et valore, quo venerabilis sanctae Coloniensis sedis Archiepiscopus, „illustris Dux Brabantiae et spectabilis Comes Hannoniae et Hollandiae, nostri „et Imperii fideles dilecti, qui pro tempore fuerint, aut alter eorum fabricant, „sive cudunt."

Wij hebben, te midden der groote moeijelijkheden, zelfs nog bij deze derde redactie van onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* ondervonden; moeijelijkheden, grooter dan men oppervlakkig zoude meenen; — verzuimd op bl. 22 van onzen tekst van dit Charter melding te maken, welk stuk echter *niet* bewijst, dat de Graaf niet reeds vroeger gouden munt zoude geslagen hebben; want ook tot het slaan van *zilveren* munt, volgens de Keulsche, Brabandsche en Henegouwsch-Hollandsche type, verkreeg hij eerst thans het regt, gelijk in 1290 zijn voorganger, om sterlingsche denarien, d. i. navolgingen (geene namaaksels) van het Engelsche geld te slaan.

B.

Extract uit een Charter van den 8 *December* 1370 (1).

Wij Edwart bi der genaden Goits hertoge van Gelre ende greue van Zutphen, doen kont allen luden, die desen brief zolen sien of hoiren lesen, dat wij, om oerbaer ende gemeynen nut wille onser liener riddere, knapen, steden, koepmanne binnen ende buten lants geseten, ende om ons gemeynen lants beste wille, So hebben wij ons beraden mit onsen vrinden, rade ende vort mitten schepenen van onsen vier steden, alse Nyemegen, Ruermunde, Zutphen ende Arnhem, ende sijn des mit oen gensliken ouerdragen, alse enen penninch te doen slaen ende te munten, die heiten sal een groit, wellic groit sestien penninge gelden ende wert sal sijn; vort enen halven groit van aecht penningen; enen

(1) Op dit Charter, dat wij ontleenen aan KLIJHOFF's *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, D. II (Arnhem 1833), bl. 262 en 263, zijn de aanteekeningen ook grootendeels van dien Geleerde. In eenige punten vergiste Z. E. zich echter.

Brabants van vier penningen (1) ende enen Hollantsche van twee penningen (2). Ende *dier groite* van sestien penningen voerscreue, dier *solen vyftien een pont maken* (3), ende dier groite dertich enen *auden schilt* (4) wert gelijc guet wesen ende gelden zoelen. Vort sal men slaen enen guldene penninch, die gelijc guet sal wesen van goude enen auden schilde. Vort sal men slaen ende muenten, vyt der Coelscher marc siluers, vijf aude schilde, an siluеren gelde; *enen der voorscr. penninghe an den snede onder oft bouen* (5) an der marcke on-

---

(1) De naam *Brabants* is waarschijnlijk in Gelderland aan deze soort van munt gegeven, omdat een zoo klein stuk, het eerst uit het Brabandsche muntstelsel (dat van Johanna en Wenceslaus of, uit reeds vroeger tijd, van Jan III) in het Geldersche is overgegaan. Ook de Brabandsche zeer kleine munt uit de veertiende eeuw schijnt verloren gegaan te zijn, waartoe het slecht gehalte niet weinig zal bijgedragen hebben.

(2) De aanmerkingen, in de vorige aanteekening gemaakt, gelden ook ten volle voor deze muntsoort, die mede verloren schijnt gegaan te zijn.

(3) Deze grooten waren reeds vroeger bekend, en kwamen mede in eene rekening van den jare 1365 als gewone muntsoort voor. Het waren namelijk *Tournooisen* of Toursche grooten. Zij hadden de waarde van 16 *denarien*, en dewijl 240 zulke *denarien* één pond kleine penningen uitmaakten, kon Eduard te regt aangaande deze grooten zeggen: *dier solen vyftien een pont maken*. Daar, verder, zoodanig pond ongeveer gelijk stond met onzen gulden (zie *Gedenkwaardigheden*, D. I, bl. xxxij), kan men, naar dezen maatstaf, de waarde der hier bedoelde grooten berekenen. Opmerkelijk is het, dat, gelijk wij (t. a. pl.) *brabandschen* hebben leeren kennen, die met het *vierde van een pond* gelijk stonden, en *hollandschen*, die *een achtste van een pond* bedroegen; zoo ook hier de nieuwe stukken van ¼ groot *brabandschen*, en de stukken van ½ groot *hollandschen* genoemd werden. Zij droegen, gelijk wij reeds zagen, dezen naam omdat zij op het gewigt en gehalte dier *vreemde* munten geslagen werden.

(4) De waarde der oude schilden, gelijk die der mottoenen (zij waren verschillende munten) was aan bestendige verandering onderhevig. Men vindt er vermeld van 24 schellingen (*Gedenkwaard.* D. I, bl. xxxij), ook van 26, 27 en 28 grooten (D. II, N° 139), en van 28 Vlaamsche grooten (aldaar, N° 155). Hier zien wij nu, dat die naam aan een stuk van 30 grooten, en dus van juist 2 pond der gewone rekenmunt, gegeven werd.

(5) Dat is, gelijk men later gewoon was, in de kunsttaal te spreken, *met een remedie van éénen penning naar binnen en naar buiten*. Alvorens namelijk de kunst om metalen te smelten en te scheiden tot die hoogte gebragt was, welke zij tegenwoordig bereikt heeft, konden de stukken niet of naauwelijks zoo naauwkeurig geslagen worden, dat, wanneer men eenige stukken te zamen woog en de uitkomst dier weging met het vereischte gewigt in vergelijking bragt, er niet eenig te kort, of ook een gering overwigt, bevonden werd: daarom liet men, bij de Muntwetten, aan de Muntmeesters eenige vrijheid, hetgeen onder den naam van *remedie* bekend was. De zin is dus, dat uit een Keulsch mark zoude geslagen worden de waarde van vijf oude schilden (gouden stukken), en alzoo, dewijl een oud schild gelijk moest staan met 30 grooten, 150 stukken uit het Keulsche mark; zoodanig echter, dat de Muntmeester zich over het verschil van éénen penning, of van twee greinen gewigts, meer of minder, op de mark, niet zou behoeven te bekreunen. Men vergelijke hierover DRONSBRAG, in zijne belangrijke *Dissert. de Re Monetali*, Traj. 1828.

Hoogst merkwaardig is het, dat in het Muntcharter gesproken wordt van het *Keulsche mark*. Het zelfde is het geval met het volgende Charter, Bijlage C. In alle overige Geldersche Muntordonnantiën wordt gesproken van het Trooische mark of mark van Troyes in Frankrijk. Uit het bezigen van het Keulsche mark blijkt de meerdere betrekking van Gelderland tot Duitschland dan tot Frankrijk in die dagen.

De verhouding van het Keulsche tot het Trooische mark was als volgt:

Het Keulsche mark moest inhouden 4864 azen, en het Trooische 5120. Het eerste was dus 256 azen of

bevangen, an der marcke gewogen, twee greyne bouen of beneden. Vort solen die schepenen van den voerscr. vier steden alle andere guldene ende silveren gelt *onder oen setten* (1), gelijc guet den voirgen. groite ende guldene penninch. Ende dat sal men nemen ende geuen, ende dar mede *talen* (2) alle onse lande doer. Ende dat solen die voerscr. vier stede, *asducke* (3) alze sij dat setten, vort laten weten an anders onse stede ende amptlude van onsen lande, op dat siet vort in den kircken kondigen. Vort were dat zake, dat andere heren, alze die van Brabant, die van Vlaenderen of die van Hollant, enen anderen guldene penningh, of silueren, beter, deden slaen, dan wij, nae *pont tale* (4) dier siluerenre of guldenre penninge voerscr. ende onse vorgen. schepenen van den vier steden dat an ons brechten, so zouden wij enen asguden penninch, van siluer oft van goude doen slaen, oen gelijc guet, of wij zouden onse muente laten *liggen* (5). Vortmere were dat zake, dat wij nyet en wouden doen muenten, ende die muent lieten liggen, so souden nochtan die aude schilde bliuen staen op die voergen. dertich groete voer twee pont, ende nyet hoger; ende nochtan zouden die voerscr. schepenen alle ander gout ende siluere penninge nae den belange wert setten, gelijc voerschreuen steet. Vort solen die voerscr. schepenen van den vier steden, tot elken tween maenden, enen schepene mallic senden, in die stat, daer onse muente sal wesen, die *prueuen* (6) ende besien solen, of die penninch, den men asdan sal slaen, of die asguet sy, alze die asseye van den vorscr. gelde; ende daer solen wij enen of twee van onsen vrinden bi schicken. Vort solen wij ende die schepenen van den vier steden, in dier stat, daer die munte liggen sal, twee schepene oft raet, die dartoe guet sijn, tot wardeyne setten, bi rade onser vrinde ende dier vier steden, ende dat sal men doen, asducke, alse ons ende den vorscr. steden guet dunct. Vort solen onse stede macht hebben, alle ware ende guet, hoe dat die genoemt is, te setten, nae beloep des voerscr. peyments, asducke, alse oen dat guet ende oerbaer dunct. Dese voergen. gesette van desen gelde ende peyment solen bliuen staen tien jare lang, in allen punte voerscreven, enz. enz. —

Het overige heeft betrekking tot de wijze van betaling van binnen kort of na langeren tijd verschuldigde gelden, en tot bevestiging van het in dit Charter bepaalde.

---

3 engels ligter dan het Trooische, vroeger in Nederland algemeen gebruikelijke, mark (zij stonden dus tot elkander als 19 : 20), een Nederlandsch pond zou thans bevatten 4,0636554 Trooische marken.

(1) D. i. onderling de waarde bepalen.
(2) D. i. betalen.
(3) D. i. zoo dikwijls als. Weldra volgt *asguden*.
(4) D. i. berekening, waarde.
(5) D. i. stilstaan.
(6) D. i. onderzoeken, essayeren.

C.

Muntwet van den 8 *Februarij* 1371 (1).

Wij Edwart bi der genaeden Goeds hertoge van Gelren ende greue van Zutphen, doen kont ende kenlijc allen luden, dat wij, auermids guetduncken ons gemeynen raets ende vier steden, alse Nymegen, Ruremunde, Zutphen ende Arnhem, eens geset auerdragen sijn, alse van den gelde ende van der payen, in onsen lande te gaen, ende mallic den anderen te betalen, sine pachte, tins ende iaergelt. In den iersten sal mallic den anderen betalen, van allen tynse, pachte ende iaergelt, den auden scilt vuer twe pont gerekent, ofte mit paymente, alse den auden scilt op elliken termyne der betalingen gelijc guet wesen sal, ofte ses ende twintich Gelresche placken vuer enen auden scilt gerekent, die also guet sijn, als men op datum dis briefs sleet, ende dertien Gelresche placken vuer een pont gerekent, ofte andere placken, die also guet sijn, oft ander paymente dat daer vuer guet is. Voert wye tyenden ofte renten cochte, die der heren ofte goeder lude bouwelude gebouwet hedden, et were op ten lande, ofte in den berghen, dat sal men betalen mit paymente, als men pacht, tins ende jaergelt betaelt, alse voerscreven is. *Willike placken* (2) in den snede hauden soelen vyve ende tsestich in die Coelsche marck, enen penninc bauen oft beneden aen den snede aen der Coelscher marck werx gewegen. Voert sal die Coelsche marck hauden int vytbrengen *ses penninc Coninx siluers* (3). Voert sal men slaen halue placken, der twe also guet wesen soelen alse een placke. Voert sal men slaen Brabansche, der soelen seuen een placke gelden, ende Hollansche der soelen viertien een placke gelden. Voert soelen die Brabansche een placke meer aen den snede hauden, aen der Coelscher marc ghewichts, dan die placken. Voert soelen die Hollansche twe placken meer aen den snede hauden, aen der

---

(1) Het spoedig volgen van dit Charter op dat van slechts ongeveer twee maanden vroeger, moet toegeschreven worden aan een veranderd muntstelsel. Het schijnt dat de Muntbeambten van den Hertog geen zuiver zilver genoeg konden bekomen, om volgens de wet van 8 December te munten. Daarom deze nieuwe Muntwet, volgens welke het allooi op ongeveer half zuiver zilver werd verminderd. Van daar dan ook een nieuwe naam voor de muntstukken, die vroeger *groot* geheeten, thans *plack* worden genoemd.

(2) De zin is, dat vijf en zestig *placken* in gewigt gelijk souden zijn aan een mark Keulsch, met een remedie van éénen penning naar binnen en naar buiten (zie hier vóór). Maar 65 *placken* stonden, naar hetgeen voorafgaat, gelijk met 5 pond of 2½ oud schild, terwijl, volgens de Muntverordening van den 8 December 1370, *vyf aude schilde* aan zilveren munten uit de Keulsche mark geslagen zouden worden. Hoe deze beide bepalingen te vereffenen zijn, valt alleen door veranderd allooi te verklaren.

(3) Fijn zilver heeft, gelijk men weet, 12 penningen; Koningszilver 11½ penning; deze woorden geven alzoo een denkbeeld van het *allooi* of gehalte der muntstukken, welker vervaardiging hier vastgesteld werd.

Coelscher marc gewichts, dan die placken. Voert is auerdragen, want onse *auerlant* (1), van der Nyersen opwart, niet *te ponden en steet* (2), mer tot scillinge ende tot marcken, ende dat men mit twintich scillingen enen auden scilt betalen sal, ende daer na belang alle payment na der weer, dat is te weten aen pacht, tins ende iaergulde, ende assisen in onser stat van Ruremunde, ende buten onser stat des gelyx, van der Nyersen opwart. Ende dese voerscr. gesette ende ordinantie soelen ingaen op Sente Peters dach ad Cathedram neest toe comende, ende duren tyen jaer lanc, op wat termynen dat die dage comen bynnen den tien jaren voerscreuen. Voert alle andere schout, dye men sculdich is, in brieuen, ofte buten brieuen, sal mallic betalen, mit alsulliken paymente, alse hi gelaeft heeft ende sculdich is, op termynen der betalingen. Voert sal nymant copen noch vercopen, dan mit scilden, twelf Gelresche placken vuer enen scilt gerekent, ofte paymente dat den placken gelyc guet is, ofte mit ponden, een Gelresche placke vuer acht ende twintich penninge cleyne, ofte andere paymente, dat daer guet vuer weer, alse tot Nymegen, ofte tot Arnhem gonge ende geue is. Ende so wye enich ander *bescheit* (3) makede in sijnre comenscap, van enigen anderen gelde, dan alse voerscr. steet, die *weers op vier pont* (4), also ducke, alse hi dat dede, beheldelic illiker stede huers rechts, van der penen voerscreuen ende beheldelic oec mallic sijnre brieue, die beter gelt inhielden, dan voerscreuen steet. *Voert weer dat sake* (5), dat andere heren, alse die van Brabant, die van Vlaendren, ofte die van Hollant, enen anderen gulden pennync, ofte silueren, beter deden slaen, dan wij, na pont tale dier silueren ende guldenre pennync voerscreuen, ende onse voergen. scepenen van den vier steden dat aen ons brechten, so souden wij enen also goeden penninc, van siluer ofte van goude, doen slaen, oen gelijc guet, ofte wij souden onse munte laten liggen, *also verre* (6) alst onsen raet ende onsen vier steden ducht nut ende orber wesen onss meynen landa. Voertmere weert sake, dat wij niet en wouden doen munten, ende die munte lieten liggen, so soude nochtánt die oude scilt bliuen staen op sijn payment alse voerscreuen is, ende niet hoger; ende nochtant souden die scepenen voerscr. alle ander gout ende siluer pennync na belange *weert setten* (7), gelijc voerscr. steet. Voert soelen die voerscr. scepenen van den vier steden, tot elken tween maenden, enen scepene mallic seyn-

(1) D. i. het Overkwartier.

(2) D. i. aldaar wordt de berekening van geldsommen gemaakt in ponden en penningen; elders, gelijk volgt, in marken en schellingen. Men ziet dat het muntwezen der middeleeuwen zeer ingewikkeld is.

(3) D. i. hier: beding of voorwaarde.

(4) D. i. die sal eene boete van vier pond betalen.

(5) D. i. Verder indien het mogt gebeuren.

(6) D. i. zoo lang.

(7) D. i. schatten, tauxeren.

den, in die stat, daer onse munte sal wesen, die proeuen ende sien soelen, of die pennync, den man alse dan sal slaen, of die also guet sij, alse die assaye van den voerscr. gelde; ende daer soelen wij een ofte twe van onsen vrienden bi schicken. Voert soelen wij ende die scepene van den vier steden, in dier stat, daer die munte liggen sal, twe scepene oft rade, die daer guet toe sijn, tot werdeyne setten, bi rade onser vriende ende dier vier steden, ende dat sal men doen, also ducke, alse ons ende den voerscreuen steden guet dunct. Voert soelen onse stede macht hebben, alle ware ende guet, woe dat die genoemt is, te setten na beloep des voerscreuen payments, also ducke, alse oen dat nut ende orber dunct. Voert weert sake, dat ymant gout ofte siluer vyt onsen lande ofte steden brochte, in andere munten, dan in onse munte, die weers op vyue ende twintich scilde, alsducke alse hi dat dede, ende ment mit ymant goeden bewisen konste, ende die pene soelen die stede boeren, illic van sijnen burgeren, na recht huerre stede. Ende weert dat ymant daer bauen dede, die en souden die stede niet *verantwerden* (1), buten hoerre vryheit. Voert is auerdragen, dat mallic van den vier steden voerscr. deser brieue een hebben sal, tot behoef onsen ridderen, knapen ende des gemeynen lands van Gelren. Ende want wij hertoge van Gelren voerscreuen dese voergen. gesette ende auerdrach tyen jaer lanc standich ende ongebraken hebben willen, ende seluen standich soelen ende gelauen in goeden trouwen te hauden, sonder alle argelist; so hebben wij, des te orkonde, desen brief, mit onsen, onser vriende ende raeds segele, die hier na bescreuen staen, besegelt, gegeuen, onsen lieuen ridderen, knapen, steden ende den gemeynen landen van Gelren, enz. enz. — Men leze verder in de *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, door den Heer NIJHOFF, D. II, bl. 269 en 270.

D.

Verordeningen van Willem van Gulik, Hertog van Gelre, ten aanzien van eenen Muntslag, 17 *September* 1381.

Wij Wyllem van Gulich, bi der genaden Gaeds hertoghe van Ghelre ende greue van Zutphen, doen kont allen luden, dat wij by rade ende guetduncken onss raits ende onser vriende, ende onser scepene van onsen vier steden, dat is te weten van Nymeghen, van Ruremunde, van Zutphen, ende van Arnhem, van ghemeynen orber onss lants, ouerdraghen

(1) D. i. sich er voor verantwoordelijk stellen.

sijn eenre munten doen te slaen, dye *ghenckeftich* (1) wesen sall, alle onse lant doer, weilke munte *ligghen sal tot Arnhem* (2), in manieren ende vurwarden als hijr na bescreuen staet, dat is te weten, In den iersten, dat wij soelen doen slaen enen penninc van enen groten dye ghelden sal *zestien kleyne penninghen* (3), ende sal wesen van eenre anderre munten dan die *witte grote* (4) sijn, dye wij voer date des briefs heibben doen slaen, ende daer na halue grote van acht kleine penninghen, Brabansche voer vier kleine penninghe, ende Hollansche voer twe kleine penninghe, op dye selue asseye daer dye voerscr. grote op staen sal, weillic ghelt voerscr. ghenckeftich wesen sal alle onse lant doer mede te copen ende te vercopen in comans hant, weilker grote vyftien een pont ghelden soelen, ende viertich enen guden auden schilt van munte skeysers of skoeninx van Vranckrike; Ende dye voerscr. grote, dien wy soelen doen slaen, sal hauden *zes peninghe coeninx siluers* (5), een greyn onder, of baven, ende dye penninghe dye wij soelen doen slaen *ghelyc gescraden* (6), ende op dye troysghe marck weghens hondert ende vijr dierre penninghe, enen haluen penninc onder of baven. Voert *moeghen wy gholt doen slaen* (7), dat is te weten ghuldene schilde, dye so guet sijn van goude ende gherecht van ghewichte, als aude ghuldene schilde van munten skeysers of skoeninx van Vrancrike, of gude sware ghuldene, dye so guet sijn van goude ende gherecht van ghewichte, als dye Coelsche ghuldene, dye dye bysschop van Coelen nu duet slaen. Voert oft saeke weer, dat *ennich here* (8), oft anders yemant, op onse munte dede slaen, ende men vonde dat dat ghelt so guet niet en weer, als onse ghelt, dat mach een yghelic wederslaen ende wederseigghen buten onsen toerne, ende sonder engherhande broecke daer af tgheghen ons te doen. Voert so zekeren wij ende ghelauen in guden trouwen, den burghermeisteren, scepenen, rait, ende den ghemeynen burgheren van onsen vier steden voerscr. dat dese voerscr. munte, in allen manieren alse voerscr. is, sal bliven staen van Sente Remeys daghe naest toe comende, zoenen jaer lanc daer na naeste volghende, ende onse voerscr. munte binnen den selven zoenen jaren niet te lichten noch te argheren, ende onse voerscr. munte te beseitten by onsen rade, ende by rade der scepene van onsen vier steden. Ende ghebieden, ende ontbieden, alle onsen amptluden ende richteren in onsen steden ende ijn onsen lande, ende en yghelijcken van hem, dat sij onse munte voerscr.

---

(1) D. i. gangbaar.
(2) D. i. gevestigd zal zijn. Het woord *liggen* werd in de middeleeuwen bij Munten in dien zin gebezigd.
(3) Misschien is het muntje N° 4 op onze Plaat VI zoodanig een.
(4) Misschien wordt hier bedoeld de Munt op Plaat VI van Willem als *Momboir*.
(5) Zie vroeger.
(6) D. i. even eens vervaardigd.
(7) D. i. lust het ons gouden munt te doen vervaardigen.
(8) Zie de verklaring hiervan op bl. 268 in de woorden: «andere heren, alze die van Brabant» enz.

ghenckeftich hauden ende doen hauden, ende ghaen, in allen manieren alse voerscr. is. Voert so wye van auds tot desen daeghe toe beter payment gheboert heeft van erftijnse, of van erfpachte, of van erfrenten, et si in brieuen, oft buten brieuen, dan ghemeinliken ter tijt gheinghe ende gheue was, dien sal men voert dye erftijnse of erfpachte of erfrenten betaelen in alsulken beteren paymente, als hy voertijts tot desen daeghe toe gheboert heeft, mer wye tot desen daeghe toe, erftijnse, of erfpachte, of erfrenten betaelt heeft mit alsulken paymente als tot eilken tijt der betaelinghe gheinghe ende gheue was, dye sal voert aen dye erftijnse, erfpachte of erfrenten betaelen mit alsulken paymente als wij nv soelen doen slaen, dat is te weten, enen witten groten voer zestien kleine penninghe, ende dier seluer grote vijftiene voer een pont. Voert sal men alle *fenierde schout*, *ende schaede schout* (1), ende ander schout, taelen na ijnghehalt der notulen dye wij daer af voertijts in den jaer onss Heren, doe men screef dusent driehondert neghen ende tsoeuentich des manendaeghs na Sente Mychiels daeghe ghegheuen hebben, ende mit onsen zeghel heibben doen beseghelen, ende na alsulker opsettinghe als wij dye termine opghesat ende verleinght heibben, dat is te verstaen van Sente Walburghen daghe theint Sente Peters daeghe ad Cathedram naest leden. Voert ghebieden wij, dat nyemant onse voerscr. paymente wederseigghen en sal, op een koere van zes ponden, half den here ende half der stat daert gheschiede. Voert en sal nyemant engherhande ghelt bernen of breken van baeten wille, binnen lants noch buten lants, op een koere van zes ponden, half den here ende half der stat daert gheschiet weer. Ende want wij hertoghe ende greve voerscr. alle dese voerscr. punten vast, stede ende onbrekeliken ghehauden willen heibben, dese voerscr. zoeuen jaer lanc, so heibben wij onse zeghel, in ghetuychnisse der waerheit, by rade ende guetduncken onss raits ende onser vijr stede voerscr. aen desen brief doen hanghen. Gheschiet ende ghegheuen int jaer onss Heren dusent driehondert een ende tachtentich, op Sente Lambrechts daeghe.

(Overgenomen uit het IIIe Deel van NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, Arnhem 1839, bl. 98 en 99.)

---

(1) *Fenierde schout* werd voornamelijk gebezigd, waar het rede was van verdachten geldhandel, of kunstenarijen om de wetten tegen den woeker te ontgaan. Zie hier over uitvoeriger op bl. 130 van het IIe Deel der *Gedenkwaardigheden*. *Schaede schout* de verschuldigde woeker of de schuld ontstaan uit de opgelooпen rente van het opgenomen geld. Zie aldaar, bl. 131.

E.

Verordening van Reinoud, Hertog van Gulik en Gelre, ten aanzien van den Muntslag en de waarde der gangbare penningen.

14 Maart 1402.

Hertoghe van Gulich ende van Gelre ende greve van Zutphenne.

Wij laten v weten dien borghermeysteren, scepenen ende raide onser stat van Arnhem, onsen gueden vrienden, dat wij, by raide ende goitduncken onser raide ende vriende, yn onse, onser lande ende ondersate nut ende orber, sijn ouercomen, dat wij gheordineert hebben eyne munte, die gaen sal alle onse lande van Gelre doer, van golde ende van siluer, als hier na bescreuen steet, welke munte voirscr. onse muntemeyster *op syn lyff* (1) werken ende slaen sal vijff jaire lanck. Dat is te weten, *eynen Rynschen gulden*, die halden sal *twe ende twintich kraet* (2) ende eyn greyn, Brabansche dobbel ende Gentsche scilde gerekent voer fijn; ende dier sal gaen yn die snede op die Troissche merck eyn ende tseventich, eyn quartier van eynen yngelschen myn. Ende eynen *dobbelen silueren grote* (3), die halden sal in den alloy sess penninghe conings siluers, ende dier sal ynder snede op die Troissche merck tseestich. Ende eynen *cleynen groten* (4), die halden sal in den alloy vyff penninghe coninx siluers, ende dier sal gaen inder snede op die Troissche merck hondert en drie. Ende eynen *haluen groten* (5), die halden sal in den alloy vier penninghe coninx siluers, ende dier sal gaen in der snede op die Troissche merck veertyen scillinghe ende acht penninghe. Eynen *brabansche* (6), die halden sal in den alloy vier penninghe coninx siluers, ende dier sal gaen in der snede op die Troyssche merck dertich scillinghe. Ende eynen *hollansche* (7), die halden sal in den alloy vier-penninghe coninx siluers, ende dier sal gaen op die Troyssche merck in der snede tseestich scillinghe. Voirt so en sal men gheenreleye golt noch silueren gelt nemen yn onsen lande van Gelre, dan yn onser ordinancie hier na bescreven steet. Noch so en sal men by gheenreleye gelt kopen noch ver-

(1) D. i. onder verbeurte van zijn leven, bij afwijking van het bepaalde.

(2) Het zal moeten zijn een der drie stukken N° 2 of 3 op Pl. VIII, of N° 4 op Pl. IX.

(3) Zal geweest zijn een van onze Nummers 7, 8 en 14 op Pl. IX.

(4) N° 9, 10 of 15 op Pl. IX.

(5) N° 11, 12, 13 of 16 op Pl. IX. Van deze gingen er 288 op een mark.

(6) Van deze gingen er 360 op een mark. Van daar, dat ze verloren schijnen gegaan te zijn. Het waren stukken van een *kwart groot*.

(7) Stukken van een *achtste groot*, waarvan er 720 op een mark gingen; dus uiterst kleine muntstukjes, van welke er ons mede niet één in eenige verzameling is voorgekomen.

kopen, dan by onsen nyen gelde, als voirscr. steet. Ende alle comenscap ende betalinghe doen moghen sonder golt dair onder te gheuen, sonder wederseggheu van yemant. Ende so wie dat wederseghede, die solde verboren tyen der gulden onser munten voirscr. Ende so wat vreemder man off wyff die komenscap in die lande van Gelre daden, off enich golt off silueren gelt hogher namen, bode off gheue, dan voirscr. steet, die solde verboeren, also verre als men dat bewysen konde, van elliken stucke golts vier grote der munten voirscr. ende van elliker stuc silueren gelds, dat hogher geboden, ghenomen off geghenen woerde, eynen haluen groten der munten voirscr. die helfte dair aff tot onser behoeff, ende dat derde veerdel tot des richters behoeff dair dat onder geschiede, ende dat vierde veerdel tot des gheens behoeff, die dat bevonde, also ducke als dat gheschiede. Voirt so wat borgher, die in den lande van Gelre gesten is, enigerleye gelt, golt off ziluer, hogher neme, bode off gheue, die sal verboren van elliken stuck golds vier groet der munten vorscr., ende van elliken stuck silueren gelds, dat hogher genomen, geboden off gegheuen woerde, eynen haluen groten der munten voirscr. Ende so wie balyoen van golde off van siluer vyt onsen lande voerde, dat weer op dat balyoen verloren sonder wederseggen. Voirt so en sal gheen wisseler wysselen moghen yn onsen lande van Gelre, hy en sal gelouen ende hem verbijnden, so wes balyoen dat hem vallen sal, dat hi dat in der voirscr. onse munte leueren sal, ende nerghen anders, van golde ende van siluer, ende dat hy die ordinancie halden sal yn alle der maten, als wij ouerdragen sijn. Ende so wat wysseler, die balyoen van golde off van siluer op ander munte leuerden, dan yn onser munte voirscr. off yemant van sijnre weghen, die solde verboeren dat balyoen. Ende so wat wysseler die ander gelt vyt gheue, dan hier na bescreuen steet, die sal verboren dat voirscr. gelt, ghelijc den balyoene. Ende so wat golde off silueren gelde, dat voirscr. steet, mach men vte den lande vueren ende weder yn onsen lande brenghen, sonder onse begrype. Ende so wat wysselare, die apenbare wyssel halden, die soelen hebben van enen stuck golds te wysselen dat beneden enen nobel is enen brabansche, ende dat dair bouen is solen sy hebben enen haluen groten der munten voirscr. ende niet meer. Ende dat gheen wysseler sijns golds noch sijns payments versaken en sal, ende so wat wysseler des versaecte, die solde verboren vyff der guldene penninghe als ellijch als wij ouerdraghen sijn ende voirscr. steet, ende die boeten ende broken te keren als voirscr. steet. *Ende dat en ghene van onsen steden onser landen van Gelre oer sunderlingho payment hebben en soelen* (1). Ende wij

(1) Hieruit schijnt men te mogen opmaken, dat vóór het uitvaardigen dezer wet in Maart 1402 eenige Steden in het Hertogdom Gelre eigen munt, althans geld tot eigen behoefte, lieten vervaardigen. Daar deze munten echter waarschijnlijk 's Vorsten stempel droegen, kunnen wij met geene zekerheid hoegenaamd thans iets omtrent dezelve mededeelen.

soelen doen verwaren ende scryuen aen onse reyntmeystere ende tollenere yn onsen lande geseten, dat sy die ordinancie halden yn alle der maten als wij ouerdraghen sijn mit onsen raide ende vrienden van onser voirscr. munten. Ende off yemant were die des niet en dede, dat wolden wij doen halden aen sijn lijf ende goet. Ende dat gheen van onsen joeden yn onsen lande van Gelre geseten, gheyn ander gelt boeren en solen, dan in onse ordinancie als voirscr. steet geset is. Ende weert sake, dat sy dair tgeghen deden, dat wolden wij halden aen hoer lijff ende aen hoer goet. Ende yn dese maniere als hier na bescreuen steet, als onse voirscr. gulden gelt twe ende dertich grote ende eyn halue so sal alle golt ende silueren gelt gelden als hier na bescreuen steyt. Dat is te weten. Onsen voirscr. Rynschen gulden twe ende dertich grote ende eyn haluen. Ende *ouerlensche gulden* (1), *die die vier Koerforsten voertyds hebben doen slaen*, eer sy sich nu laetste tsamen verbonden, ende die *gulden die die erdschebisscop van Coelne doet slaen* (2) op dese tijt soelen gelden twe ende dertich grote ende eyn haluen. Ende die andere *Rynsche guldene, die die Koerforsten nu doen slaen* (3), die sal men nemen voer eyn ende dertich grote. Item eynen *yngelschen nobel* (4) seuen ende tseuentich groet. Item eyne *Vleemsche nobel* (5) vijff ende tseuentich grote. Item *francrycsche cronen* (6) seuen ende dertich grote. Item *Peters ende Mechgelsche scilden* (7) ende *helmkens van Vlaenderen* (8) acht ende dertich grote ende eyn haluen. Item francrijcsche alde scilde twe ende veertich groten ende eyn haluen. Item *Keysers* (9) ende *Gentsche alde scilde* (10) twe ende veertich groten. Item *alde francken* (11) vijff ende dertich groten. Item *Gelressche Rynsche guldenne* (12), die onse lieue gheminde brueder seliger gedacht hertoghe Willem dede maken,

---

(1) Overlandsch is *Duitsch*. Deze munten vindt men nog in zeer oude Beeldenaars, met name in dien van 1526 afgebeeld.

(2) Ook deze vindt men in de Beeldenaars, alsmede beschreven in VON MELLE, *Köllnische Münzsammlung*, Köln 1792, bl. 176 en volgg.

(3) Zie zoo even wat wij bij *Overlensche gulden* aanteekenden.

(4) Dit zijn de Nobels geslagen onder de Koningen Eduard III, Richard II en Hendrik IV.

(5) Zijn de munten van Graaf Filips den Stouten.

(6) De munten van Koning Karel VI.

(7) De Peters zijn de munten van Wenceslaus en Johanna, afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), Pl. IX, N° 2; de *Mechgelsche scilden* zijn de munten van Filips den Stouten, in gemelde stad op zijnen last geslagen.

(8) Munten van Graaf Lodewijk van Male.

(9) Zijn de munten van Keizer Lodewijk van Beijeren of IV, gemaal der Gravin Margaretha.

(10) Zijn de munten van Lodewijk van Crecy en Lodewijk van Male, geenszins stedelijke munten van Gend.

(11) Munten der Koningen Jan en Karel V.

(12) Zie deze afgebeeld op onze Pl. VI, N° 1 en 2.

eyn ende dertich grote. Item *Wilhelmus Hollansche gulden* (1) sess ende twintich ende eynen haluen groten. Item *Gelressche gulden, die in den jair van acht ende tachtentich* (2) geslagen woerden, sess ende twintich groet ende eynen haluen. Item enen *Strampraidsche gulden* (3) twintich groet. Item eynen *nyen Gelressche gulden* (4) achtyen groet. Item *Ungerschen* ende *Boemsche gulden* (5) vier ende dertich groet. Item dobbel *Henegousche cronen* (6), *die derde ende die vierde* sess ende veertich groten. Item *dobbel Henegousche cronen die vyften* vyer ende veertich groten. Item *ynkel Henegousche cronen Albertus* vyer ende dertich groten. Item *ducaten, Florensche ende Jenuessche gulden* (7) vyer ende dertich groten. Voert so sal onse *nye grote* (8) gelden vyer brabansche, ende ellijc brabans voer twe hollans. Item onsen *nyen dobbelen groten* (9) voer twe grote. Item onsen nyen groten voer eynen grote. Item dobbel botdragers ende *janghelers* (10) voer twe groten. Item halue botdragers ende halue jangelers voer eynen groten. Item alde *Vleemsche* ende *Deuentersche polseraten* (11) vijff brabansche. Item *Burgunsche lelyarts* (12) sess brabans. Item *dobbel groten Gulichs ende Gelres* (13) seuen hollansche. Item *Vleemsche placken* (14) seuen brabansche. Item *Vleemsche clayken* (15) seuen hollansche. Item

---

(1) Zijn de munten afgebeeld bij ALKEMADE, Pl. XXV, 3, N° 6, en later door ons in onze Afdeeling: *Munten der Graven en Gravinnen van Holland enz.* nogmaals, en naar wij vertrouwen, beter uit te geven. Deze muntsoort is thans nog niet zeldzaam.

(2) Ons thans geheel onbekend.

(3) Is waarschijnlijk eene gouden munt geweest, die men in het vlek *Stramproy*, thans sedert geruimen tijd *Stamproy* gespeld (ook in officiële stukken), eene gemeente van het voormalige Vorstendom Thorn, in Limburg, sloeg. Zij is ons alleen uit deze plaats in het tegenwoordige Charter bekend, en weten wij niet welke er door bedoeld wordt. Er is nog zoo oneindig veel in de Numismatiek onbekend.

(4) Ook omtrent deze munt weten wij niet welke bedoeld wordt.

(5) De Hongaarsche en Boheemsche guldens uit de veertiende en het begin der vijftiende eeuw zijn in de oudste Beeldenaars te vinden.

(6) Deze schijnen oudtijds onderscheiden te zijn geworden in stukken van de derde, vierde en vijfde uitgifte. De laatste waren minder in waarde dan de beide eerste. Het zijn munten van Aalbrecht van Beijeren, en onder anderen afgebeeld in CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, Pl. XVI, N° 116. De *ynkel Henegousche cronen* zie men aldaar onder N° 117.

(7) Zijn dukaten van de stad Florence en guldens van de stad Genua.

(8) Is waarschijnlijk onze N° 15 op Pl. IX.

(9) Naar wij gissen onze N° 14 op Pl. IX.

(10) Het woord komt niet bij KILIAAN voor. Zij hadden de waarde van eenen stuiver.

(11) Het woord komt mede bij KILIAAN niet voor. Eene kleinigheid kan soms aanleiding verschaft hebben tot het geven van dezen naam aan eenig muntstuk. Ook kan de lezing gebrekkig zijn.

(12) Bourgondische munten met leliën daarop. Zoo lezen wij ook in DODT's *Archief* van *Megensche lelyarts*.

(13) Moeten munten van zeer slecht allooi geweest zijn, die slechts ¼ van een goede groot waardig waren. Welke er bedoeld zijn, weten wij niet; misschien munten van Hertog Eduard.

(14) Zullen de munten van Lodewijk van Crecy, Lodewijk van Male en Filips den Stouten zijn.

(15) Waarschijnlijk *halve placken*, en aldus geheeten naar den naam van den Muntmeester CLAYS (DEKEN).

groten van tyen jairen seuen hollansche. Item *Hollansche placken* (1) eynen groten. Item *floerkens* (2) drye brabansche. Item *middel groten* (3) vijff hollansche. Item *dobbel Cleefse groten* (4) drie brabansche. Item die *Mercksche penninghe* (5) voer enen groten. Item *Hollansche groten* (6) voer vyff hollans. Item *wytpenninghe* (7) ses brabans. Item die *Schonenvorster* (8) vyff brabans. Ende in desen manieren ende voeghen, willen wij onse voirscr. munte vast, stede ende onverbrekelijch gehalden hebben. Ende off yemant were, hy were wye hy were, die hier tgeghen dede, dair willen wij die koeren ende die broeken off ghenomen hebben, als voirscr. steet. In orkonde ons segels hyr bynnen op ghedruckt. Gegheuen int jair ons Heren dusent vierhondert ende twe, des densdages na den sonnendaghe Judica ynder vasten, enz. enz.

Overgenomen uit NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden*, D. III, bl. 251—254.

F.

Enfin il se décida à faire battre monnoie dans la Gueldre, et il nomma, par lettres du 15 Novembre 1474, Adrien de Lokere, maître particulier de la monnoie de Gueldre, Thierry de Brakele, garde, Huchon de Maubeuge, contre-garde, [waarschijnlijk een Henegouwer, en dus Gelderland vreemd] Jean Heyden, essayeur, et Pierre Venboit, graveur.

Le siége de la monnaye fut placé à Nimègue, où Adrien de Lokere commença à travailler depuis le 25 Décembre 1474 jusqu'au 3 Février de l'année suivante.

Il y frappa des florins de Bourgogne de 19 carats d'or fin, avec un aliage de 4 carats d'or fin, et un carat de cuivre, à un grain et demi de remède en aloi et d'un demi-esterlin en poids sur chaque marc d'oeuvre. La taille était de 72 au marc de Troye. Il en fut frappé, d'après les extraits des comptes donnés ci-après, 621 marcs, 3 onces, $13\frac{2}{3}$ esterlins d'or fin, qui produisirent 56,520 pièces.

---

(1) Munten van de Graven Willem V (misschien ook nog oudere) en Aalbrecht.

(2) Waarschijnlijk afkomstig van *fleur* (bloem); dus *fleurkens*. Kleine muntjes van ½ plak of stuiver. Misschien wel muntjes met de afbeelding eener lelie of eener roos, gelijk op de munten der Heeren van Anholt.

(3) Het is ons onbekend, welke muntsoort hier bedoeld wordt.

(4) Zijn die van de Hertogen Dirk IX, Jan en Dirk X.

(5) Munten der Graven Engelbert II, Adolf VI, Engelbert III, Diederik, Adolf VII en Adolf VIII.

(6) Munten der Graven Willem IV, Willem V en Aalbrecht van Beijeren.

(7) Wij kunnen niet gissen welke muntsoort hier bedoeld wordt. Zijn het de Duitsche, bijzonder Keulsche, *albussen?*

(8) Zijn munten der Heeren van Schoonvorst en Sichem; de oudste onder de Europeesche munten, waarop jaartallen voorkomen. Wij hebben ze geteekend en hopen die uit te geven in de Afdeeling: *Munten der Steden en Heeren van Brabant en Limburg.*

Il y forgea également des monnaies d'argent à 10 deniers argent le roi, de 80 en taille au marc de Troye, au remède d'un grain en aloi et d'un demi-denier en poids. On y employa, la cisaille rabattue, 1878 marcs, 6 onces d'oeuvre.

Des doubles gros de 80 deniers au marc de Troye y furent également fabriqués, ainsi que des simples gros de 131 deniers au marc de Troye. Quant aux autres détails voyez l'extrait du compte suivant:

Compte de la monnoye de Geldres [sic], commencé le xxve de décembre l'an lxxiiij et finissant le iij^e février l'an m. iij^c lxxv.

RECEPTE.

PREMIER DE L'OUVRAIGE D'OR.

De l'ouvraige du denier d'or, appellé florin de Bourgoigne, qui doit estre de xix karas d'or fin, nobles d'Angleterre, forgiez par le roy Henry, comptez pour fin, aliez de iiij karas d'argent fin et d'ung karat de cuyvre à ung grain et demy de remède en aloy et de demi esterlin en pois sur chacun marc d'euvre et de lxxij de taille ou marc de Troyes, ayant cours pour xlviij gros de la nouvelle monnoye blanche, ont esté ouvrez depuis le dit xxme de décembre l'an lxxiij que la première délivrance se fist en la dicte monnoye selon le papier de la garde, cy dessus rendu, contenant aussi que des deniers mis en boiste l'on à trouvé cxvj florins de Bourgoigne, les cysailles rabatues, lvj^m v^c xx déniers, qui poisent vij^c iiijxx v marcz d'euvre, qui font vj^c xxj marc iij onces xiij esterlins deux tiers d'or fin, dont monseigneur prent pour son seignouraige de chacun marc d'or fin xvij d. grs. de Flandres, valent en la dite forte monnoie . . . . . xliiij, l. v d. grs.

. . . . . .

DE L'OUVRAIGE D'ARGENT.

Primo du denier d'argent fin à dix deniers argent le roi de iiijxx d'iceulx deniers en taille ou marc de Troyes au remède de ung grain en aloy et de demi d'iceulx deniers en pois sur le marc d'euvre, ont esté ouvrez ou temps dessus dit apparant par le dit papier de la garde la seisaille rabatue xviij^c lxxvij mars [sic] vj onces d'euvre, qui font argent le roi xv^c lxv mars v onces, dont mon dit seigneur prent pour seignouraige de chacun marc d'argent le roy v d. xviij mittes gros Fland. valent . . xxxvij^l x^s ij^d. ob. gros.

. . . . . .

De l'ouvraige des deniers de ij gros iiijxx d'iceulx deniers de taille ou marc de Troyes à v deniers argent le roy à ung grain de remède en aloy et de demy des dits deniers en pois, ont esté ouvrez la seisaille rabatue c lxviij mars v onces d'euvre, qui font lxx mars

une onse xviij esterlins et demi argent le roy, dont mon dit seigneur prent pour seignouraige au dit piés de v d. gr. xviij mittes pour chacun marc d'argent le roy

xxxiij s. ix d. gr.

. . . . . .

Des deniers d'argent d'ung gros Flandres de vi^{xx} xj d'iceulx deniers de taille ou marc de Troyes à iiij d. argent le roy à ung grain de remède et de deux des dits deniers en pois ont esté ouvrez seisaille rabatue iij^{m} ij^{c} iiij^{xx} mars d'euvre, qui font argent le roy xi^{c} xxvj mars v onces iij frelins, dont mon dit seigneur prent pour seignouraige de chacun marc d'argent le roy v d. xviij mittes gros comme dessus, qui valent

xxvi, l. xix s. xj d. gr.

G.

Instruction pour le maistre particulier de la monn. de Gheldres.

Premièrement le maistre de la monn. fera ouurer le florin de Bourg^{ne} tel que parcydevant à esté fait en la manière qui senssuit. Est assavoir à xix caras d'or, nobles Henricus comptez pour fin, alyes de quatre caras d'argent fin et ung carat de cuiure de six solz au marc de taille, dont le aguille qui est bailliée audit maistre est alliée au mesmes aloy, à remède d'un grain et demi d'or en aloy et demi estrelin en poix sur le marc de euure, lesquels deniers il fera ouurer beaux et rondz et taillez de bon recours, c'est assauoir que le plus foible sera taillé à ung assequin près du droit et le plus fort à vng assequin plus fort que le droit, au remède de trois fors et de trois foibles, qui pourront estre plus foibles, les dits trois foibles, trois viij^{e} de fellin et non plus, et les dits trois fors trois viij^{e} de fellin sans quelconques autre remède de fors ne de foibles.

Item le dit maistre donra aux marchans de leur marc d'or, tel que dessus iiij^{xx} viij l. v s. d'empirance. Et si leur donra de chacun marc de aloy v. l. xiiij s. de la dite empirance.

Item ledit maistre paiera au prouffit de monseigneur le duc toutes les remèdes, qu'il aura prins en poix et en aloy. Et si paiera au prouffit de monseigneur pour son droit de seignourage de chacun marc d'or fin qui sera ouuré en ladite monn. xvij den. gr.

Item le maistre fera ouurer vng denier à x den. argent le roy et vj s. viij den. au marc de taille, à remède de vng grain en aloy et de vng demi d'iceulx deniers en poix sur le marc de euure, lesquelz deniers il fera ouurer beaux et rondz, et taillez de bon recours, c'est assauoir que le plus foible sera taillié à vng quart de frelin près du droit et le plus fort à vng quart de frelin plus fort que le droit au remède de quatre fors, et quatre foibles,

qu'ilz pourront estre plus foibles, lesdits quatre foibles, vng frelin et non plus, et lesdits quatre fors vng frelin sans quelconques autre remède de fors ne de foibles. Et donra ledit maistre aux marchans du marc d'argent le roy xxx s. viij den. gr.

Item ledit maistre fera ouurer vng denier à v den. argent le roy et de vj s. viij den. au marc de taille, au remède de vng grain en aloy et d'un demi d'iceulx deniers en poix sur le marc de euure. Lesquels deniers il fera ouurer beaulx et rondz et taillez de bon recours. Est assauoir que le plus foible sera taillié à vng quart de frelin près du droit, et le plus fort sera taillié à vng quart de frelin plus fort que le droit, au remède de quatre fors et quatre foibles, qui pourront estre, esdits quatre foibles, vng frelin et non plus, et lesdits quatre fors vng frelin, sans quelconques autre remède de fors ne de foibles. Et donra ledit maistre aux marchans du marc d'argent le roy xxx s. iiij den. gr.

Item ledit maistre fera ouurer vng autre denier à iiij den. argent le roy et de x s. xi den. au marc de taille, au remède de vng grain en aloy et de deux d'iceulx deniers en poix sur le marc de euure, lesquelz deniers il fera ouurer beaux et rondz et tailliez de bon recours. Est assauoir que le plus foible sera taillié à vng quart de frelin près du droit, et le plus fort sera taillié à vng quart de frelin plus fort que le droit, au remède de six fors et six foibles, qui pourront estre plus foibles, lesdits six foibles vng frelin et demi et non plus, et lesdits six fors vng frelin et demi, sans quelconques autre remède de fors ne de foibles. Et donra ledit maistre aux marchans du marc d'argent le roy xxx s. iiij den. gr.

Item ledit maistre paiera au prouffit de mondit seigneur tous les remèdes qu'il aura prins en poix et en aloy, et si paiera au prouffit de mondit seigneur pour son droit de seignouraige de chacun marc d'argent le roy, qui sera liuré à la dite monn., v den. xviij mit. groz.

Et icy ne sera faite nulle mencion des deniers de demi groz, quart de groz, ne autre noire monn. Mais s'il vient bas billon à la monn., les gardes le signiffiront aux généraulx maistres, lesquèlz y pourvoieront lors comme il sera besoing pour le bien de la chose.

Item ledit maistre sera tenu de venir rendre et compter de ses boistes vne fois l'an en la chambre des monnoyes en l'ostel de la chambre des comptes à Malines ou quant il lui sera mandé de par mondit seigneur.

Item le dit maistre sera tenu à receuoir la matière des marchans, tant d'or comme de argent, au poix qui est dormant en la chambre des monnoyes, dont le patron lui sera baillié par les généraulx maistres, auquel aussi il rendra compte de son ouuraige, tel que sera trouué à l'ouuerture de ses boistes.

GAIGES D'OFFICIERS.

Premièrement ledit maistre sera tenu de payer à la garde de la monn. cens liures de xl groz monn. de Flandre par an.

Item à la contregarde de la dite monn. cinquante liures dudit pris par an.

Item à l'assayeur de la dite monn. quatre vins liures dudit pris par an.

Item et au tailleur d'icelle monn. aussi quatre vins liures dudit pris chacun an.

Desquelz gaiges, qui ainsi sont paiez, ausdit garde, contregarde, essayeur et tailleur, la moittié sera et demourra à la charge de mondit seigneur le duc sur son droit de seignouraige, qu'il prent en la dite monn., et l'autre moitié à la charge du dit maistre particulier.

SALAIRES D'OUURIERS.

Ledit maistre sera tenu de paier aux ouuriers de chacun xv marcs de euure de plates d'or iiij s. groz.

Item ledit maistre sera tenu de paier ausdits ouuriers de chacun marc de plates du fin denier à x den. d'aloy et de vj s. viij den. de taille, pour chacun marc ij gr. vj mit.

Item ledit maistre sera tenu de paier ausdits ouuriers de chacun marc de plates du denier à v den. d'aloy et de vj s. viij den. de taille, pour chacun marc ij gros ij mites.

Item ledit maistre sera tenu de paier ausdits ouuriers de chacun marc de plates du denier groz, demi groz, quart de groz, et de toute noire monn. ij gr. ij mites.

SALAIRES DE MONNOIERS.

Le maistre sera tenu de payer aux monnoyers de chacun xve deniers d'or à monnoyer iiij s. gr.

Item ledit maistre sera tenu de paier ausdits monnoyers de chacun marc du double denier à monnoyer vng denier groz.

Item ledit maistre sera tenu de paier ausdits monnoyers du saingle denier, de deux groz, du groz, demi groz, quart de gros et noire monn., de chacun marc à monnoyer xxj mites.

Item ledit maistre sera tenu furnir aux officiers dessusdits les choses parcydeuant accoustumées pour le ouuraige et autres choses qui sera trouué que lesdits maitres particuliers parcydeuant ont paiez à la garde, contregarde, à l'assayeur, tailleurs, ouuriers et monnoyers, en quelque manière ou façon que ce soit.

Item sera tenu ledit maistre particulier de paier les marchans dedens x jours au plus tart après qu'ilz auront liuré leur matière tant d'or, d'argent ou autre billon, sur paine

de les desdommaigier se ilz le requièrent, assavoir sur chacun marc d'or de iiij groz, et sur chacun marc d'argent de demi groz, et saulf toutesfois que se mondit seigneur faisoit ouuraige pour lui, lesdits marchans attendront leur tour de paier.

Item ledit maistre particulier sera tenu de tenir la monn: garnie de billon si failles royaulx ou deniers comptans jusques à deux cens liures de gros, du sceu de la garde, oultre et pardessuz ce qui sera deu aux marchans, dont ladite garde pourra faire l'inuentoire, se il lui samble que ladite monn: ne soit garnie de ce que dit est.

Item ledit maistre particulier sera tenu prendre et recevoir par inuentoire et par justes pris et paier comptant du sien les hostillemens, garnisons et autres choses, qui seront nécessaires pour faire l'ouuraige de la monn: sans que mondit seigneur en ait aucune chose de despens.

Item ledit maistre particulier ne fera faire aucune reparacion à la charge de mondit seigneur, tant aux fournaises, affinoires, ne autrement, quelque necesses qu'elles soient, se ce n'est du congié des gens des comptes à Malines, des généraulx maistres des monn: ou du sceu de la garde, sur paine de les perdre.

Item ledit maistre ne pourra fermer ne laissier la dite monn. pour chomaige (1) qui viengne, durant sa ferme, mais la tiendra ouuerte et garnie de personne souffisant, qui saice receuoir des marchans la matière et faire faire l'ouuraige, qui viendra en icelle, sur paine d'amende appliquée à mondit seigneur et desdommaigier les marchans se il le requièrent.

Naar het gelijktijdig afschrift in het boek, voorkomende onder Charters N° 8, I.ª F. fol. 6—8, *in het Provinciaal Archief van Gelderland te Arnhem.*

(Welwillend medegedeeld door den Heer Archivarius I. A. NIJHOFF, en later uitgegeven in diens *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, D. V, bl. 68—71).

H.

Rekeninge Bernaert Proyss, meester particulier van den munten van goude ende van zilvere, gemaect ende geslagen in den steden van Nyemegen ende van Aernhem in den lande van Gelre, van wegen mijns genedich heeren ende vrouwen de hertoge ende hertoginne van Oistenrijck, van Bourgoingne, van Brabant &ª, navolgende der instructien den voirschreve Bernaerd daer op gegeven van zijnre genaden wegen by den heeren van der came-

(1) *Chomaige* is stilstand van werk.

ren van zijnen rekeningen te Bruessel, daer af die copie hier voer van woorde te woorde int lange geincorporeert is, dair toe die selve Bernaerd Proyss gestelt ende geordineert is by mijns voirschreven genedichen heeren oepenen besegelden brieven, gegeven in de stad van Namen den xxj^{ten} dach van Septembre xiiij^{c} lxxx Jair, daer af die copie hier na voer dontfanck is geincorporeert met voirwoirden ende condicien dat hy mijnen voirschreven genedichen heer ende vrouwe duerende den tijt dat hy muntmeester wesen sal sculdich sal zijn te gevenen voer trecht van hueren sleytschatte van elcken marcke fijnts gouts dat in der voirschreve munten gewracht sal worden, xvij grooten Vlaems, den gulden strekent voer vj schellinge gros ende van elcken marcke silvers v 'groten xviij miten Vlaems, den dobbelen stuyver voer viij d^{rs} gros gerekent, ende op meer anderen voirweerden ende condicien in der voirschreven instructien begrepen, vercleert van welcker officien wel ende getrouwelic te bedienen alsoet behoirt, die voirschreve Bernaert Pruyss dede zijnen eet inder voirschreve cameren van den rekeningen den iij^{den} dach der maent van meerte int Jair xiiij^{c} lxxx van allet ghene dat inder voirscreve munten gewracht is geweest soe van goude, soe van silvere, synt den xxij^{sten} dach van meerte daer naistvolgende int selve Jair xiiij^{c} lxxx voer paessche dat dyerste delivrance geschiede in der voirschreve munten nadat die voirschreve Bernaert Proyss zijnen eedt gedaen hadde als meester particulier derselver totten xij^{ten} dage toe der maent van novembri int Jair xiiij^{c} lxxxij dat die leste delivrance in der voirgaende munten geschiet voer dopdoen van der bussen den voirscreve meester te dien eynde gelevert, welcke bussen opgedaen worden in der cameren van den voirschreven rekeningen by de heeren van den voirschreve cameren ende den generaels ende anderen officiers van der munten mijns voirschreven heeren den xxij^{ten} dach van novembri a° xiiij^{c} lxxxj, welcke rekeninge gemaict is in ponden, schellingen, grooten Vlaems, gedaen te Bruessel.

ONTFANCK.

Primo van den wercke van den gulden penningen geordineert tot xix karaten fijns gouts in alloye, den ingelschen nobel geslagen by Coeninc Henric, gerekent voer fijn, gealieert met vier karaten fijns silvers ende een karaet coopers, ter remedien in alloye van eenen xij^{ten} deel van eenen karate van lxxij in den snede int troyssche merck tot eenen halven ingelschen ter remedien int gewichte op elc merc wercx, loop hebbende voer liiij grooten Vlaems, sijn gewracht geweest alst blijct biden boeke van den waerdeyn Wychart ten Have h^{r} overgegeven, ende dat bevonden zijn in den bussen xj penninghen, belopende iij^{m} vij^{c} ij penningen net sisalien afgeslagen, maken lj merc iij oncen vj ingelschen ende iij vierlin werckx, die beloopen xl mercken v oncen xij ingelschen iij vierlin ende iij ais-

quins fijns gouts, daer af mijn genedige heer heeft van elcken merc xvij dr^{s} groot. Compt tsommen van . . . . . ij^{l} xvij^{s} vij^{drs} gro^{s} xviij½$^{mit.}$

Die voirschreven penninghen sijn bevonden juyste int gewichte sonder remedie ende dair om hier . . . . . niet.

Die voirschreven penninghen waeren bevonden schaers in aloye van twee ende een half greyne op elc merc wercx, die maken xxxv^{l} vij^{s} x^{drs} obolen empirancie, die loopen vij^{l} j^{s} xj^{drs} gro^{s} xij$^{mit.}$

Van den wercke van den penninghen van den fijnen zilvere, houdende x penninghen Coenincx silvere ende van lxxx der selvere penninghen in den snede int marck, die loop hebben gehadt voir iiij dr^{s} ob. gro. Vlaems, zijn gewracht geweest, blijkende als voer, net sisalien afgeslagen iij^{c} xxv merck vj oncen viij½ engelschen wercx, die maken ij^{c} lxxj marck iiij ingelschen ij½ vierlin Coenincx silvere, daer af mijn genedige heere heeft van elcken mercke v^{drs} gros xviij miten, maict . . . . . vj^{l} x^{s} j^{drs} gro ij$^{mit.}$

Die voirschreven penninghen waeren bevonden te schaers int gewichte van een troiquin op elc merc, dwelc zijn ij oncen iij vierlinge wercx, die maken . . vj^{s} ix^{drs} ob. gro.

Die voirschreven penninghen zijn bevonden juyste in alloye sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Van den wercke van den anderen silveren penninghen van v dr^{s} Coenincx silvers van vj^{s} viij dr^{s} in den snede opt marck, sijn gewracht geweest net sisalien afgeslagen iij^{m} vj^{c} xiiij mercken iij oncen x½ ingelschen wercx, die maken Coenincx silvere xv^{c} vj merck ij ingelschen iij vierling, daer af mijn genedich heere compt van elck merck v dr^{s} gro. xviij miten als voere, maict . . . . . xxxvj^{l} ij^{s} vij^{drs} gro^{s} xiiij $^{mit.}$

Die voirschreven penninghen waeren bevonden te schaers int gewichte van een fierlinc op elc marc, dwelc zijn v marck v oncen iij ingelschen iij½ fierlinc wercx, de maken iij^{l} xv^{s} iij^{drs} gro^{s} x$^{mit.}$

Die voirschreven penninghen waeren bevonden te schaers in aloye iij quart van eenen greyne op elck marck wercx, dwelc zijn ix mercken vj oncen xj½ ingelschen Coenincs silvere, die maken . . . . . xiiij^{l} xvij^{s} x^{drs} gro^{s} iiij $^{mit.}$

Van den wercke van den silveren penninghen halven stuvere van iij^{drs} xij greynen Coenincx silvere ende van x^{s} xj^{drs} int marck in den snede, loop hebbende voer eenen gro. Vlaems, zijn gewracht geweest net, sisalien afgeslagen, iiij^{m} iij^{c} xxiiij marck v oncen xviij½ ingelschen, die maken in Coenincx silvere m ij^{c} lxj marck iij onces j ingelsche j fierlinc, daer af mijnen genedich heere compt van elcke marck v^{drs} gro xviij miten, maict . . . . . xxx^{l} iiij^{s} iiij^{drs} gro^{s} iiij$^{mit.}$

Die voirschreven penninghen waeren bevonden te schaers in gewichte een van den voir-

schreven penninghen ende xiiij xxxij^{te} deele van esterlinck op elck marck, dwelc zijn xliiij mercken vj oncen xiiij½ ingelschen, die maken . . . . xix^{l} xj^{s} vij^{drs} gros v^{mit}.

Die voirschreven penninghen waeren bevonden te schaers in alloye een half grain op elck marck wercx, dwelck zijn vij mercken vj oncen xiij½ ingelschen Coenincx silvere, die maken . . . . . xj^{l} xvij^{s} vij^{drs} gro xiij^{mit}.

Van den anderen silveren penninghen, loop hebbende voer ½ groote Vlaems, van iij^{drs} Coenincx silvers in alloye ende van xviij^{s} xj^{drs} in den snede opt merck, sijn gewracht geweest, bynnen der tijt deser bussen, net sisaillien afgeslagen ij^{c} xix marck j once iiij esterlings werckx, die maken Coenincx silvers liiij marck vj oncen vj ingelschen, daer af mijnen genedich heere compt van elcken marck v gro xviij miten, die maken

xxvj^{s} iij^{drs} gro ij½^{mit}.

Die voirschreven penninghen waeren bevonden te schaers int gewichte van v^{drs} ende j½ ingelschen opt merck, dwelck zijn vj merck vj oncen xiij½ ingelschen, die maken

ij^{l} xj^{s} iij^{drs} gro xx^{mit}.

Die voirschreven penninghen sijn bevonden juyste in alloye sonder remedie, alsoe hier . . . . . niet.

Van den silveren penninghen geheiten negenmennekens, loop hebbende voer ix miten brabant, van ij deniers Coenincx silvere in alloye ende xxv^{s} x^{drs} in den snede opt merck, sijn gewracht geweest, net sisaillien afgeslagen, c xlvi mercken j once xij½ ingelschen, die maken Coenincx silvers xxiiij mercken ij oncen xviij ingelschen iij ferling, daer af mijnen genedich heere compt van elcke merck als voer v^{drs} gro. xviij mit. xj^{s} viij^{drs} gro iij^{mit}.

Die voirschreven penningen waeren bevonden te schaers wesende int gewichte j½ der selver penningen op elck merck, dwelc zijn v oncen xiij ingelschen j fierlinck, qui valent . . . . . iij^{s} vij^{drs} gro. xix^{mit}.

Die voirschreven penningen zijn bevonden juyste in alloye sonder remedie, alsoe hier . . . . . niet.

I.

Rekeninge Bernaert Proys, meester particulier van den munten van goude ende van zilvere, gemaict ende geslagen in den steden van Aernhem, van Nymmegen ende van Zantboemel in den lande van Ghelre, van wegen mijnre genedigen heeren der hertogen van Oistrycke, van Bourgoingne, van Brabant, van Ghelre &^{a}, navolgende der instructien den voirschreve Bernaerd daer op gegeven van hueren genaden wegen by den heeren van der

cameren van hueren rekeningen te Bruessel, daer af copie geincorporeert is in den naiste voirgaende rekeninge des voirschreve Bernaerts voer dintitulacie van der selver, daer toe die voirschreve Bernaert gestelt ende gecommitteert is by mijns voirschreven genedigen heeren oepenen besegelden brieven gegeven te Namen den xxj^{en} dach van September int Jair xiiij^{c} lxxx, daer af copie geincorporeert is voer dontfanck van zijnre voirschreve naiste voirgaende rekeninge, met vorweerden ende condicien onder dandere dat hy sculdich sal zijn te wercken na inhout der voirschreven instructien, te wetenen van goude ende van den dobbelen ende inckelen stuver, mer als van den halven stuver, quart stuvers ende anderen cleynen gelde na inhout eenre andere instructien den voirscreve meester daer op gegeven, die hier na voer dontfanck geincorporeert staet, ende voirt op condicie dat hy mijnen voirschreve genedigen heeren geven sal voer huerren sleyschat van elcker marck fijns gouts xvij groten Vlaems, ende van elcker marck zilvers v grooten xviij miten Vlaems, den dobbelen stuver gerekent voer vier der voirschreven grooten, welcken sleyschat als van den voirschreve zilvere, mits dien dat die van Ghend mijns genedigen heeren tshertogen Maximiliaens ongehoirsamme ende rebelle nyet soe vele en deden nemen van elcker marck silvers in der munten van Ghend by de generael meesters van den munten mijnre voirschreve genedigen heeren verandert is, te wetene, dat die meester particulier van den voirschreven munten mer betalen en zal van elcker marck fijns zilvers v groten vj miten, den dobbelen stuvere gerekent voer v groten Vlaems ende den inckelen stuvere voer ij½ gro Vlaems, ende dit totter tijt toe dat daer op anderssins van mijnre voirschreven genedigen heeren wegen soude worden versien, alst blijct by eenre acten gemaict by de voirschreve generael meesters van der munten, gegeven vij daige in decembre a° lxxxij, van allet gheen des inder voirschreve munten gewracht is geweest, soe van goude soe van zilvere, synt den v^{ten} dach van Januario anno lxxxij dat dierste delivrancie inder voirschreve munten na den tijt van zijnre lester voirgaender rekeninge, totten xxv^{ten} dach van februario int Jair xiiij^{c} lxxxiiij dat die leste delivrancie in der voirschreve munten geschiet voere dopdoen van den bussen, welcke bussen opgedaen worden in der cameren van den voirschreven rekenningen by de heeren van den voirschreve cameren ende den generaels ende anderen officiers van der munten opten v^{ten} dach van meerte int voirschreve Jair xiiij^{c} lxxxiiij, welcke rekeninge gemaict is in ponden, schellingen ende penningen grooten Vlaems, gedaen te Bruessel.

ONTFANCK.

Primo van den werke van den gulden penningen geordineert tot xix karaten fijns gouts in alloye, den Ingelschen nobel, geslagen by Coninc Henricke, gerekent voer fijn, gea-

lieert met vier karaten fijns zilvers ende een karaet coopers, ter remedien in alloye van eenen xij^{ten} deele van eenen karate van lxxij in den snede int troyssche marck tot eenen halven ingelschen ter remedien int gewicht op elck merck wercx, sijn gewracht geweest alst blijct by den boecke van den Wardeyn Wychaert ten Have hier overgegeven, ende dat bevonden zijn in der bussen viij penningen, maken iiij^{m} ij^{c} lv penningen, net sisallien afgeslagen, lx merck ij oncen xvij ingelschen ij quarts wercx, die beloopen xlvij mercks vij oncen j½ ingelsche fijns gouts, daer af mijn genedich heere heeft van elcken marcke xvij d^{rs} gros, maict in lichter munten, den dobbelen stuvere gerekent voer v gro.

iiij^{l} iiij^{s} ix^{drs} ob. gro.

Die voirschreven penningen zin bevonden juste int gewichte sonder remedie ende daerom hier . . . . . niet.

Die voirschreven penningen zijn bevonden juste in alloye sonder remedie ende daerom hier . . . . . niet.

Van den wercke van den penningen van den fijnen zilvere, houdende thien penningen Coenincs zilvere ende van lxxx der selver penningen in den snede int marck, die loop hebben gehadt voer v gro. Vlaems, sijn gewracht geweest, blijckende als voer, net sisaillien afgeslagen, ij^{m} xlv merck vij oncen j^{cn} ingelschen wercx, die maken xvij^{c} iiij merck vij oncen iiij ingelschen Coenincs zilvere, daer af mijnen genedigen heere heeft van elcken marcke v d^{rs} gro. vj miten, maict . . . . . xxxvij^{l} v^{s} x^{drs} ob. gro.

Die voirschreven penningen waeren bevonden juyste int gewichte sonder remedie ende daer om hier . . . . . niet.

Die voirschreven penningen waeren bevonden juyste in alloye sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Van den wercke van den anderen silveren penningen van v d^{rs} Coenincs silvers, van vj^{s} viij d^{rs} in den snede opt merck, die loop hebben gehadt voer ij½ gro. Vlaems, sijn gewracht geweest, blijckende als voer, net sisaillien afgeslagen, iij^{m} vij mercken iij oncen, x½ ingelschen wercx, die maken Coenincs zilvere xij^{c} liij marck xvj ingelschen, daer af mijnen genedich heere compt van elcker marck v d^{rs} gro vj miten als voer, maict

xxvij^{l} viij^{s} ij^{drs} gro xviij^{mit}.

Die voirschreven penningen zijn bevonden juyste int gewichte sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Die voirschreven penningen zijn bevonden juyste in alloye sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Van den wercke van den zilveren penningen geheeten halven stuvere, van iij penningen iij greyne Coenincs zilvere in alloye ende van x^{s} xj^{drs} int marck in den snede, sijn ge-

wracht geweest blijckende als voer, net sisaillien afgeslagen, xj^{m} viij^{c} iij marck iiij oncen xv ingelschen, die maken in Coenincx zilvere iij^{m} lxxiij marck vj oncen ix ingelschen, daer af mijnen genediche heere compt van elcker marck v d^{rs} gros vj miten, maict

lxvij^{l} iiij^{s} x^{drs} gro. vj^{mit}.

Die voirschreven penningen zijn bevonden juyste int gewichte sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Die voirschreven penningen zijn bevonden juyste in alloye sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Van anderen zilveren penningen, loop hebbende voer ½ grote Vlaems, van ij^{drs} xvj greyene Coenincx zilvere in alloye ende van xviij^{s} x^{drs} in den snede opt merck, sijn gewracht geweest, blijckende als voer, net sisaillien afgeslagen, v^{c} xxx merck iij onces ½ ingelsche werckx, die maken Coenincx silvere c xvij merck vj oncen xviij ingelschen, daer af mijnen genedige heere compt van elcker merck v d^{rs} gro. vj mitens als voer, maict

lj^{s} vj^{drs} gro. xviij^{mit}.

Die voirschreven penningen zijn bevonden geweest juyste int gewichte sonder remedie ende alsoe hier . . . . . niet.

Die voirschreven penningen waeren bevonden te schaers in alloye een half greyn op elc merck wercx, dwelck zijn xj d^{rs} xij grayn Coenincs zilvere, die maken xxxvj^{s} iiij^{drs} gro.

Van den anderen zilveren penningen geheeten negenmennekens, loop hebbende voer ix miten brabant ende is een quart van eenen groote Vlaems van eenen penninge xix greyne Coenincx silvere in alloye ende van xxv^{s} x^{drs} in den snede opt merck, sijn bevonden geweest blijckende als voer, net sisaillien afgeslagen, c xxxiiij mercken xvij½ ingelschen wercx, die maken Coenincs zilvere xx mercken iij ingelschen, daer af mijnen genedich heere compt van elcker merck v d^{rs} gros vj miten als voer . viij^{s} ix^{drs} gro. ij^{mit}.

Die voirschreven penningen zijn bevonden geweest juyste int gewichte sonder remedie alsoe hier . . . . . niet.

Die voirschreven penningen waeren bevonden te schaers in aloye eèn half greyn op elck merck wercx, dwelc zijn ij d^{rs} xxj grains iij quart Coenincs silvere, die maken

ix^{s} ij^{drs} gro.

K.

Wij Kaerle van Gaitz gnaden hertoige van Gelre ind van Gulich ind greue van Zutphen, doen kondt ind bekennen, dat wij bij raide ind guetduncken ons selffs ind onser vrunde

van raide ind oick rekenmeistere, gemeinen nutt ind oirber onser lantscappen ind ondersaiten, ind tot vorderinge der komanscappen ind nerongen, bijnnen denselven onsen lande, vyt sunderlinge betrouwen ind gueder famen, ons vurgebracht is van Thomas die Greue, onsen gebaeren ondersait ind borger onser stat Nymegen, denseluen gesat ind gemaickt hebben, setten ind maicken, auermitz desen onsen tegenwordigen brieff, tot onsen muntmeister dese neest sess jair lanck neest tocomende to wesen ind to blijuen, ind hebben hon volcomen macht gegeuen ind geuen bynnen onser stat Nijmegen off in enige andere onse stede ind vlecken, dair wij sulx ordineren woirde, to slaen ind to maicken eynen gulden penninck onder onsen name ind wapene, op maniere van eynen enckelen Rijnschen gulden als no die fursten opten Rijn ind andere vrome stede as Deuenter ind Swolle munten, dair men opten tollen bauen ind beneden mede betalen mach, welcke gulden penninck sall halden achtien kraet gerekent vur fijn ind der sall gaen vyff ende tsoeuentieh op die troysche marck, ind hijrop sall onse muntmeister to remedium hebben eyn greyn ind off hij in dat tweede greyn bevonden wurde, sulx sall ons to baten komen, ind nyet onsen muntmeyster, doch sonder ons dair aen to broecken, dan off hij daerenthyndens veyll ind in vorder remedium bevonden worde, dat sold staen tot correctien ind beteringe als hijr na bescreuen steyt. Ind hijr aff sall onse muntmeister ons ther sleschat geuen van elcken marck fijns drye oirt derseluer guldenre penningen. Voirt sall onse muntmeister maken eynen silueren penninck op ordinancie van eynen vuerijser onder onsen name ind wapene, die sall halden negen penningen dertien greyn fijns siluers ind der sall gaen vijffendetachtentich op die troysche marck, ind hijr op sall onse muntmeister to remedium hebben in den alloy eyn greyn ind opter snede eynen derseluer gemunter penningen, ind wurd hij in dat tweede greyn beuonden, sulx sall ons to baten komen, mer dairenthyndens mitten remedium to halden, as hijr na bescreuen volght, ind hij sall ons dairaff ther sleschat geuen van den marck wercks eynen derseluer penningen, ind den koipman vierendedertich schillingen. Item noch sall onse muntmeister maken eynen silueren penninck op manier van eynen haluen vuerijser ind die sall halden vyer penninge achtyen greyn fijns siluers ind der sall gaen sess ende tachtentich op die troysche marck all bereyt, ind hijrop sall hij to remedium hebben in den alloy eyn greyn ind opten snede eynen derseluer penningen, daerenthyndens mitten remedium to halden as na bescreuen steyt, ind sal ons ther sleschat geuen van elck marck wercks eynen derseluer penningen ind den koipman vyer ende dertich schillingen. Voirtmeer sall hij maken eynen silueren penninck nementlick eyn vierdedell van eynen vueryser, die sall halden drie penningen twelff greyn fijns, ind der sall gaen op eyn troysche merck hondert ind dertich, ind hijr op sall hij to remedium inden alloy eyn greyn, ind opter snede twee derseluer penningen ind dairentheynden mitten remedium to halden

as hijr na bescreuen steyt, ind hij sall ons hijraff ter sleschat geuen van elcken merck wercks eynen derseluer penningen. Item is bevoirwert offt saicke wer onse muntmeister bauen die twee greyn in remedium vyele na vytwijsinge der bussen, soe sall hij dat alinge derde greyn moigen beteren so dock hij dair in bevonden wurde, mit hondert enckel Rijnschen gulden, ind wurde hij dair bauen als nementlick int vierde greyn bevonden, dat solde hij beteren met vierhondert derseluer gulden, ind off noch daerenbauen were alsdan mit duysent enckel gulden to beteren, soe ducke hij dair in bevonden wurde, mer bynnen den tweeden greyn remedium en sall hij ons nyet bruecken, den sulck remedium van den tweeden greyn sall ons dyenen ind nyet onsen muntmeister, also wael van den silueren als van den guldenre penningen vurger. ind dit bevijnden sall wesen auermitz der weirdeynss busse. Edoch solde hij nochtant onse muntmeister voirt in sijnen officie van onser munten blijven sijn jaeren all vyt, na luyde dis brieffs, sonder hon dairomme tontsetten, to doin off to laiten ontsetten. Item sullen onse weirdeynen vyt elcken marck wercken van golden ind silueren penningen eynen derseluer penningen in die busse werpen, die men dair toe ordineeren sall, als gewoenlick is, ind men sal elcken van tween wardeynen vur sijnen arbeyt ind loyn doen geuen vijfftich enckel Rijns gulden siaers, der wij eynen ind onse muntmeister den anderen sullen doen betalen, desgelijcken mitten ysersnijdere, dairaff wij oick die eyn helffte ind onse muntmeister dander helfft sullen doen betalen. Item weer yemantz van onsen ondersaten off oick vreemden bynnen onsen beweynd, die oneerlicken op onse munte spreckt ind mitter wairheit betuycht wurden sulx gespracken to hebben, dieselue wolden wij also doen straeffen, ind onsen muntmeister sulcke beteringe dairaff laten geschien, asdat behoeren sulle, na gelegenheit der saicken. Item offt geboirde, dat wij onsen muntmeister tichtigen wolden, dat hij gevallen were in een ordinancien, so sullen wij hon dair om vur ons ind onsen vrinden van rade laiten komen, ind die penningen daer mede wij hon beschuldigen wolden in sijnre tegenwoirdicheit vyter bussen laten nemen ind die laten opsetten, ind stellen in onser munten ind anders nergentz, ind se versuecken laiten. Ervundet sich dan also, dat die penningen van golde off van siluer arger weren, dan na vermoigen der ordinancien ind na luyde onser brieue geboirden, soe sall onse muntmeister onss verualien wesen, so ducke dat geschiede, allet in maiten gelijck vurscr. steyt. Voert hebben wij denseluen onsen muntmeister, sijne echt huysfrouw ind kindere ind sijne dyenres ind knechte, die tot onser munte gehoeren ind van onsen muntmeister aengenamen sullen weirden, mit alle oere hauen ind guede in onsen sunderlinge protextien ind beschermenissen ontfangen, ind willen denseluen doen verdedigen op allen eynden dair oen des bynnen onsen lande van noide sijn sall, gelijck onse eygen dyenere ind huysgesinne, ind willen oick dat dieselue onse muntmeister ind die sijne vurscr. alle sulcke vrijheyden,

rechten ind preuilegien in den vurscr. onsen lande hebben ind gebruycken sullen as andere muntmeisters ind oere knechte bij tijden onser vurheren ind vaderen zeliger gedechten to hebben ind to gebruycken plegen. Voirt so hebben wij onsen muntmeister gegont ind beliefft, offt saick were dat enige van sijnen dyenrers onredelicke dinghen tegen hon vurnemen wolden, off onder malckanderen dat den muntmeister hynderlick were aen sijnen guede off persoen, dat hij dan dieseluen bij raide van onsen weirdeyne oirloff geuen ind anderen in die stede nemen sall moigen, so duck des noide were. Item off in denseluen onsen munten enige onmynne off twyst gevyll, het were die muntmeister tegen die werckluyde off die werckluyde onder eyn anderen, woe sich dat geboeren mucht, sullen sij dat onder malickanderen bij raide onser weirdeynen moigen scheyden ind richten, sonder ons yet gebrueckt to hebben, vytgenomen doitslach off leemde. Voirt so sullen alle die ghene die tot onser munten komen mit bylioen van golde ind siluer in onser munten to brengen alle onse lantschapp doer, to water ind to lande, int aen ind aff reysen ind int verthueuen onse stracke vurwerde veylicheyt ind geleyde hebben vur ons ind alle die onse, sonder aen ze enige ongenade off gewalt to keeren off laiten keeren innigerwijs, ind willen dat oick van onsen officieren, dyenres ind ondersaiten vast ind stede gehalden hebben, sonder enige inredenen. Oick so willen wij auer all in onsen lande doen beuelen dat nyemantz van onsen ondersaiten enich gemunt off ongemunt golt off siluer uyt onsen landen op andere munten vueren sall bij verlies des bilioens, dat bij oen bevonden wordt, ind vorder bij hoiger penen ind bruecken as dat tbest dyenen sall. Oick en willen wij nyet gehengen ergentz bynnen onsen lande off steden to munten enich gelt dat arger sijn sall, dan na deser onser ordinancien sich geboirt, welcke onse ordinancie vurger. wij to allen tijden bij raide ind guetduncken onser vrinde van raide ind rekenmeisteren moigen verbeteren ind verandersaiten na noetdurfft ind na gelegentheit van anderen heren ind fursten munten die inder tijt ganckefftich weren, so dat onse ere ind geloue altijt dair in verwairt sij. Ind so dan die vurscr. onse muntmeister ons nu guetlick tot onsen versueck geleent heefft aen gulden gereden penningen achthondert golden Rijnsche gulden, so is dair aff tusschen onss ind hon bededingt dat onse muntmeister die achthondert golden Rijnsche gulden aen onse sleschat ind den yrsten penningen die onss dairaff geboeren ind vallen sullen, aen sich seluen inbehalden ind sich vur in betalen sall totter vurscr. summen toe van achthondert golden gulden, eer hij ons enige penningen van der sleschat sal doruen geuen, dan dairentheyndens sall hij ons onsen sleschat to guede maken ind betalen as dat behoirt ind gewoenlick is. Weert oick saick dat onse muntmeister bynnen der tijt ind eer hij die achthondert Rijnsche gulden vyt onsen sleschat geboert had, van leuen ter doit queem, dair Got vur sij, so en sullen wij eghenen anderen muntmeister aennemen, noch in onser munten

gestaden to wercken, wij en hedden yrst sijnen erffgenamen vernueght ind betailt alsulcke penningen, die hen dan noch bewijslijck van den achthondert golden R. gulden ontbreken ind hij van onsen sleschat nyet weder geboirt ind ingehalden en hedde. Op alle punten dis brieffs heeff die vurscr. Thomas die Greue onse munte dese neesttocoemende sess jair lanck aengenamen ind onss sijnen eet dair op gedaen, ind wij hebben hon wederom gelaifft ind gelauen vast ind stede ind onuerbrekelick dair bij to laten ind to halden, sonder enige indracht off wederseggen. Allet vurscr. sonder argelist. Des to oirkonde hebben wij hertoige vurscr. onsen segell van onser rechter wetenheit aen desen onsen brieff doen ind heyten hangen. In den jair ons Heren duysent vyerhondert tweendetnegentich op sent Johans dach euangelist.

Naar de gelijktijdige copie in *Lib. III.* der *Veertien Registers* in het Provinciaal Archief van Gelderland.

L.

Wij Kairll van der gnaden Gaitz hertoige van Gelre, ind van Gulick, ind greue van Sutphen, doin kont vur onss, onse eruen ind nakomelingen dat wij uit sunderlinger gracien ind mercklicker oirsaken wille, ons dair to bewegende, so wij verstaen onse moderlicke kirck onser stat van Ruremunde arme is, ind geyne renthen en heeft tot gehalt ind gemeynen bouwe, ind onse stat vurscr. die halden moet, ind so dieselue onse stat [mit] waternoide, van dijcken ind batten om die stat to halden, oick sweirlich belesticht is, derselner onser stat van Ruremunde dair in to staden ind to stuyre to komen, consentiert, verleent ind gegeuen hebben, consentieren, verlenen ind geuen, mit desen brieff, dat onse burgermeistere, scepenen ind rait derselner onser stat Ruremunde, alle tijt alst hon nutt dunckt in behoiff der stat als voirscr. is, moigen doin munten, bynnen Ruremunde, silueren gelde, off pennyngen, den meisten pennynck van der weirden tot enen alden braspennynck toe ind dair onder, halue, dordeylen off virdelen ind kleyne gelt, ind onder onsen naem, wapen ind helmteyken off onder tytell ind wapene onser stat van Ruremunde vurscr. Bij alsoe doch dat onse burgermeister, scepenen ind rait vurscr. altijt guede getrouwe muntmeister, weirdyns ind dyenre dair to ordinieren sullen, enen ygelicken op sijnen eydt. Also dat die munte van weirden ind oirberlick gehalden werden nae gemeyne lope ind ordinancien der valuacien ind munten in der tijt wesende, Ind sulck profijten van sleeschat dair van komende sullen sijn in behoiff onser stat vurscr., dan sulcke peen, as men den muntmeister dair op stellen sall, off hij brueckden ind vellich wurden, sall ons, ind onser herlicheit dyenen ind toegekeirt werden,

ind die koepluden, die silueren off byllion ther vurscr. munten brengende werden, sullen geleyden dair to hebben ind geveilicht sijn, gelijck als op anderen weirdigen, monten gewoenlick is sonder argelist. Ind hebn dess to oirkonde onse hantteycken hijr onder gesat ind onse segell, mit onser rechter wetenheit aen desen brieff doen ind heyten hangen. Gegeuen in den jair ons Heren duysent vierhondert tweindtnegentich, opten viijen dach in den Meye.

Naar de minut of gelijktijdige copie in *Lib. III.* der *Veertien Boeken* in het Provinciaal Archief van Gelderland. Was vroeger zeer onjuist uitgegeven in Deel IV der *Revue de la Numismatique Belge.*

M.

Wij Kairle van der gnaden Gaitz Hertoch van Gelre ind van Gulick ind Greue van Zutphen doin kont ind bekennen mit desen onsen apenen brieue, dat wij bij raide ind guetduncken onsselffs ind vnss vrunde van Raide, omme gemeynen nvt and oirber onser lantschappen ind tot vorderinghe der komanschappen and neringhen bynnen denseluen onsen lande, gesett ind gemaickt hebben, setten ind maicken mit desen onsen brieue Niclaes Nyber, Burgr onser stat Nymegen, tot onsen muntmeister sess jair lanck nae eyn anderen volgende, aengaende op huyden dach date dis brieffs, bij alsoe dat wij oen, offt ons belieffi, sulx theynden den drie jaeren moigen op doin seggen ind dess alsdan affstain, desgelijcken sall hij gehalden wesen die vurscr. sess jairen onse muntmeister to wesen, then were dan dat hij ons sulx theynden den drye jaeren opseght. Ind geschege tuschen ons ind hem egheyn opseggen, so sall sijnen brieff in sijnen alinger machten wesen ind blijuen, soe ver ind indem hij dess onser ordinancien genoich duet ind sich getrouwelick ind onderdanich tegen ons bewijst. Ind wij hebben hem geoirlofft ind volcomen macht gegeuen bynnen onser stat Nymegen off in enighen anderen onsen steden off vlecken dair wij sulx oirdineren werden, to slain ind to maicken eynen golden pennynck onder onsen naeme ind wapen, as Gelre, Gulick ind Zutphen, op manieren van eynen enckelen Rh. Gl. soe dat die pennynck sijne loip krige, behalden, ind men dairmede op ten tollen des Rijnstroems betailen moighe, welcke golde pennynck sall halden achtien kraitt fijns golts, ind der sall gain vijff ind seuentich der gulden op eyn troysche marck. Ind hyrop sall onse muntmeister to remedium hebben anderhalff greyn int alloye, ind opten snede eynen pennynck van den seluen golden pennynck, Ind sall onse muntmeyster ons ther sleytschat geuen van elcken marck wercks eynen derseluer golden pennynck, Ind der gulden sall gelden vierindertich onss. st —

Voirtaen sall hij maicken off slain eynen Gelreschen gulden geheiten mit tween clymmenden leeuwen. Der gulden sall halden vijfthien krait fijnen goltz ind der sall gain op eyn troysche marcke vijffindseuentich ind dat remedium voir den muntmeister sal wesen int gewicht eynen haluen der gulden ind int gehalt anderhalff greyn int alloye, ind sall gelden eyn ind dertich st. ind ons to sleyschat geuen twee derseluer gulden. Noch sall hij moigen slaen eynen haluen enckelen gulden die halden sall achtien krait myn eyn greyn, der sall op die troysche marck gain hondert ind tweindvijfftich, ind remedium dess muntmeysters sall sijn int gewicht eynen der haluer gulden ind anderhalff greyn int alloye ind sullen gelden seuenthien st. Ind sall der muntmeyster ons to sleyschat geuen twee der haluer gulden van eyn marck wercks. Voirt sall hij slain eynen silueren pennynck die geheiten sall wesen eynen sleper, die sall halden elleff pennynck fijns myn vier greyn, ind sall op die troysche marck gain sessindtwyntich haluen derseluer pennynck, dairvan sullen wij to sleyschat hebben eynen haluen der sleper ind dat remedium voir den muntmeister sall wesen int alloye anderhalff greyn. Noch sall hie slain halue sleper ind sullen van gehalt wesen elleff pennynck fijns myn vier greyn ind opt marck gain twe ind vijfftich, ind sall ons geuen to sleytschat der haluer pennynck eynen, des muntmeisters remedium int alloye sall wesen anderhalff greyn ind eyn der pennynck opten snede. Noch sall hij slain eynen dubbelden st. die halden sall sess pennynck eyn greyn fijns ind op die troysche marck gesneden werden negenentseuentich derseluer pennyngen, ind der muntmeister sall hebben int remedium eynen der pennyngen inder opsnede ind anderhalff greyn int alloye ind ons geuen to sleytschat van der marck wercks twe derseluer dobbelden st. Noch sall hij maicken eynen eynuoldigen st. die sall halden drye pennynck eyn greyn fijns ind sullen gesneden werden opt marck troys negenindseuentich der pennyngen ind eynen st. opten snede ind anderhalff greyn int alloye int remedium voir den muntmeister. Ind wij sullen hebben to sleyschat van der marck wercks twe derseluer st. Noch sall hie moigen slain halue st. dieselue, die sullen halden dordehalff pennynck fijns ind op gesneden werden hondert vijff ind viertich int remedium des muntmeisters twee der pennyngen inden opsnede ind anderhalff greyn int alloye, ind ons geuen to sleyschat vier derseluer pennynck van der marck wercks. Oick sall hie slain oirt st. die sullen halden dordehalff pennynck fijns ind sall opgesneden werden op eyn marck wercks dryhondert int remedium des muntmeisters drie derseluer pennyngen opten snede ind anderhalff greyn int alloye, ind ons geuen to sleyschat sess derseluer oirt st. op eyn marck wercks. Item omme kleyn gelt to hebben sall hye oick maicken muters, der seuen sullen gelden eynen st. ind sullen halden twe pennyngen fijns, der sall gain achtindtwyntich op dat loit, eynen ongeveirlich int gewicht ind der muntmeister sall hebben twee greyn int alloye int remedium, ind ons geuen to

sleyschat van der marck wercks eynen st. Oick sall der muntmeister sijn golt ind syluer so waill veyll koupen moigen als hij kan, voirt wurdt der muntmeister aen golde off ain syluer vellich gevonden, dat were bij des weirdeyns bussen off uyt des koipmans buydell in eynen greyn oeuer dese verschrijuonge, sall hie ons dair voir geuen hondert enckele gulden, twee greyn drye hondert gl., van vier greyn sess hondert gl., van vijff greyn duysent, van sess greyn anderhalff duysent. Oick wurdt der muntmeister hyrentheynden vellich, dat will Got nyet sijn en sall, so sall hij van ons gestraefft worden als sich sulx nae recht off nae anderen heren ind ffursten gewoenten, opten munten gehalden, behoeren sall, Ind in sulcken straeffunghen and vorderungh onser broicken aen onsen muntmeister, ind voirt in anderen handelen onser munten beruerende sall onse muntmeister gheeniere Burgerschapp in eniger steden dair onse munten gelegen were gebruycken, Beheltlick aen dese onse verschrijuonge ind sijnre burgerschapp in anderen sijnen saicken ind hendelen dan wij hebben denseluen onsen muntmeister, sijn echte huysfrouw, sijn kynders, sijn dyeners ind knechten die tot onsen munten gehoeren, ind van onsen muntmeister aengenoemen sullen werden, mit alle oere haue ind guede, in onse sunderlinge protectien ind bescheirmenisse ontvangen, ind willen dieselue doin verdedingen op allen eynden dair oen dess bynnen onsen lande van noide sijn sall, gelijck onse eygen dyenres ind huysgesynne, ind willen oick dat dieselue onse muntmeister ind die sijne vurscr. alle alsulcke vrijheiden, Rechten ind priuilegien inden vurscr. onsen landen hebben ind gebruycken sullen, als anderen mnntmeisters ind oiren knechte bij tijden onser voirheren ind vaderen seliger gedechten to hebben ind to gebruycken plegen. Beheltlich onsen ondersaiten oere priuilegien ind rechten die sij hyrentegen van onsen zeligen vuralderen off ons verkregen moigen hebben. Voirt soe hebben wij onsen muntmeister gegont ind beliefft, off saick were dat enige van sijnre dyenres onredelicke dyngen tegen hem voirnemen wolden off onder malckanderen, dat den muntmeister hynderlick were aen synen gueden off persoene, dat hie dan dieselue oirloiff gheuen ind andere in die stede nemen sall moigen, so duck dess van noiden weer. Item off in derseluer onser munte enige onmynne off twyst geuyell, het were die muntmeister tegen die werckluyde off die werckluyde onder eyn anderen, woe sich dat geboeren mucht, sullen sij onder malckanderen by raide van onsen weirdeynen moigen scheyden ind richten sonder ons yet gebroickt to hebben, uytgenoemen doitslach off leemde. Voirt so sullen alle die gheyne die tot onser munten komen myt billyoen van golde ind syluer in onser munten to brengen alle onse landtschap doir, to water ind to lande, int aen ind aff reysen ind int verthueuen onse strack vurwairt veylicheyt ind geleyde hebben vur ons ind alle die onse sonder aen sij enige ongenade off gewalt to keren off laten keren in enigerwijs ind willen dat oick van allen

onsen officieren, dyenaers ind ondersaeten vast ind stede gehalden hebben sonder enige inredenen. Oick so willen wij auerall in onsen lande doin beuelen, dat nyemantz van onsen ondersaeten enich gemunten off ongemunten golt off siluer vyt onsen landen op anderen munte vueren en sall bij verliess des byllioens dat bij oen beuonden wurde, ind voirder bij hoigen penen ind broicken as dat best dyenen sall. Oick en willen wij nyet gehengen ergens bynnen onsen lande offte steden to munten enich gelt, dat erger sijn sall dan nae deser onss ordinancien sich geboirt, welcke onse ordinancie vurger. wij tot allen tijden bij raide ind guetduncken onser vrunde van raide ind rekenmeisteren moigen verbeteren ind verandersaeten nae noitdurfft ind nae gelegentheit van anderen heren ind ffursten munthen die indertijt ghanckafftich weren, soe dat onse eer ind gelijmp altijtt dair inne bewairt sij, ind wij en sullen oick in onsen lande gheyn muntmeisters mere setten noch doin setten dan den vurscr. Nyclaes, soe lange hij onse muntmeister is; voirt soe sall onse onderwerdeyn die bij onser munten stedich wesen ind dair toe eyn toenersicht hebben sall die muntyseren van golde ind sylueren toebesegelt mytt onss muntmeisters segell in sijn bewairnisse hebben ind trouwelick bewaeren, ind tot gesynnen dess muntmeisters as hij der behoeuen wurdt ouerleueren, Ind wanneir onse muntmeister der genoich hedde, weder tot sich toebesegelt nemen ind bewaeren bis ter tijt dat onse muntmeister der weder behoifft, ind die aen oen gesynden, ind dat alsoe sonder versuymenisse to halden ind to doin so duck as sich dat geboeren sall, ind wanneer die gemunte pennyngen van golde off van syluer van den vurscr. onsen onderwerdeynen opgesaigen werden, sall derselue onderwerdeyn van elcken werck goltz ind syluer eynen der gemunte pennyngen vyt nemen, ind in eyn pappier slaen, dairop geschreuen sall werden woe voell marck dat werck heldt, dair der pennynck affgenoemen is, ind den pennync alsoe gewoenden in dat pappier werpen in des werdeynss busse, tot welcken bussen stellen sijn twee principaele sloete ind dergelijcken twe diuerse sluetelen, der eyn sall wesen bij onsen principaele werdeyn ind die ander bij onsen muntmeister. Noch sall wesen totten Busse eyn dorde slott auer dat gatt, dair doir men die pennyngen in die busse sall werpen, ind die sloetell totten dorden slott sall sijn ind blijuen in handen onss vurscr. onderwerdeyns. Voirt so sullen wij die busse altijt moigen doen versuecken bynnen onser munten off dair buyten in onsen steden daer onse munthe wesen ind soe duck ons sulx belieuen sall ind tot wat tijden wij onsen muntmeister ter rekenyngh doin schrijuen in wat steden off vlecken in onsen lande ons sulx gelyeffden, sall hij sich bynnen vierthien daghen nae ons schrijfften dair wij alsdan persoenlick weren, bij ons vuegen, sijn rekenschap vur ons ind onsen vrunden van raide oirtlick to doin alst behoeren sall. Voirt so sall onse voirschreuen muntmeister sijn cleydinge van onser verwen nv opt yrst doin maicken ind voirtaen so duck onse huysgesynne gecleydt wurdt so lange hij onse

muntmeister is ind verleggen ons tgliene sulx kosten sall tot sess enckell gl. toe ind vorder nyet to rekenen twelck wij hem aen onsen sleytschat sullen doin korten tot gueder bewijslicker Rekenschappen. Item men sall elcken van der tween werdeynen voir sijnen arbeit ind loyn doin gheuen vijfftich enckele Rh. gl. siairs, der wij eynen ind onse muntmeister den anderen sullen doin betalen; desgelijx mitten ysersnyderen, dairaff wij oick die eyn helffte ind onse muntmeister die andere helffte sullen doin betalen. Op alle punten dis brieffs heefft Nyclas Nyber onse muntmeister vurger. ons sijnen eedt gedaen ind sijnen reuersbrieff gegeuen, ind wij hebben hem wederom gelaifft ind in krafft disseluen brieffs geloeuen vast stede ind onuerbreckelick dair bij to laiten ind to halden beheltlicken unsen steden sulcken verschreyuonge ind priuilegien as sij van den munten hebben moigen, in alre maten as bauen verclairt steyt sonder argelist. Dess to oirconde ind getuychnisse der wairheit hebben wij hertoich vurscr. onsen segell van onss rechten wetenheit ain desen onsen brieff doen ind heyten [sic] (in een ander afschrift staat nog: »hangen,» dus: «bevolen te hangen»). Gegeuen in den jair onss Heren duysent vierhondert sessentnegentich op Donersdach in octavo sacramenti.

Per dominum Ducem presentibus in Concilio domino Cancellario Wilhelmo de Aiswyn magistro curie hereditario, Arnoldo de Lauwyck officiato, Alberto de Lauwyck camerario, et Goisswino de Bemmell magistro coquine cum alijs consiliarijs.

Naar de gelijktijdige copie of minute in *Lib. IV* der *Veertien Registers* uit den tijd van Hertog Karel van Egmond.

N.

Kairle Hertoich van Gelre etc.

Wij doin kont ind bekennen soe wij in desen tegenwoirdige jair Nyclaes Nyber bij Raide ind guetduncken onsselffs ind onss vrunde van Raide tot onsen dienre ende muntmeister angenomen hebben etzlicke pennynghen, beide van golde ind van sylueren, onder onsen name ende wapen to maicken ind tslain, alles nae luyde eyner ordinancie, segell ind brieue wij hem daerop vorder int lange verleendt ind doin geuen hebben; Ind soe wij dan dairnae onderrecht sijn, dat die stuuers die hij van onser wegen opt yrst op onse munte bestain hiefft to munten rijsen solden ouermitz datter koupman nae derseluer onss ordinancie nyet willick totter leueringen gewiest is, twelick onss vurscr. lantschappen ind gemeynen koup-

luyden, alsoe waell inheymschen als vytheymschen, voele meer geschaet dan profijtz gedraigen heefft, ind sijn dairomme bij raide ind guetduncken onsselffs, ons vrunde van Raide ind onss auersten werdeyns und meer anderen die sich des handels vorder verstain, vmb des gemeynen oirbers wille, nu mitten seluen onsen muntmeister auercomen eenen euoldigen stuuer onder onsen name ind wapen weder opt nye tmaicken, die halden sall drie pennynck ffijns myn twee greyn, ind sullen gesneden werden op marck troyes negenentesoeuentich, Noch soe sall hij halff stuuers moigen slain, die sullen halden derdehalff pennynck fijns myn twee greyn, ind opgesneden werden hondert vijff ende viertich, Oick sall hij moigen slaen ort stuuers, die halden sullen derdehalff pennynck fijns myn twee greyn ind opgesneden werden op eyn marck werckz drie hondert; noch sall hij slain moigen eynen dubbelden st. die sall halden vijfftenhaluèn pennynck ind op die troysche marck gain twee ende tsestich, doch die yrste onse ordinancie nae luyde onss segell ind brieue vurger. hyrinne onuerbreckelick ind voirt in der alinge machte to blijuen, Ind dit alles bij dat remedium, sleytschatt, penen ind correctien as dairinne vorder verclairt ind myt gueden onderscheide geschreuen steyt sonder argelist. Oirkonde onss secr. segels hijrop gedruckt op Sonnendach post Margarete Virginis anno Domini xcvi°.

Naar de gelijktijdige copie of minute in *Lib. IV* der *Veertien Registers* uit den tijd van Hertog Karel van Egmond.

0.

Kaerle Hertouch van Gelre etc.

Wij doin kont ind bekennen so wij hijrbevoeren in desen tegenwoirdigen jair Nyclaes Nyber bij raide ind gueduncken onsselffz ind onser vrinde van raide tot onsen dienre ind muntmeister angenomen hebben, etzlicke pennyngen, beide van golde ind sylueren, onder onsen name ind wapen to maicken ind to slain, allet nae luyde eyner ordinancie, segell ind brieue wij hem dairop vorder int lange haldende verleendt ind doin geuen hebben, ind soe wij dan dair na mit gueden onderscheide bericht sijn, dat den enckele gulden, ind den gulden mit twee clymmenden leuwen, die hij van onsz wegen nae vermoige derseluer onser ordinancie opt yrst bestain had to munten, to sterck van golde ind beter van gehalt sijn sollen dan etzlicke golde gulden in anderen munten hijromlanx gelegen sich bewijnden to wesen, twelick ons, onse lantschappe ind gemeynen coupluyden, inne ind vytheymschen, trefflick geschaett, ind gheyn profijt gedraigen heefft; so sijn wij dairomme bij raide ind

guetduncken onsselffz, onser vrinde van raide ind onss auersten werdeyns, voirt meer anderen die des handels bewant sijn, omme vorder verloip ind schade dairinne vast verrisen ind erwassen mucht, bij tijden to verhueden, mytten seluen onsen muntmeister auercomen eynen golden pennynck onder onsen name ind wapen weder opt nye to maicken ind to slain, die halden sall achtiendenhaluen kraet fijns goltz, ind dess sall gain vijff ende tsoeuentich derseluer gulden op eyn troysche marck, ind hijrop sall onse muntmeister to remedium hebben anderhalff greyn in den alloy ind opten snede eynen derseluer golden pennynck. Voirtaen soe sall hij noch maicken off slain eynen Gelreschen gulden, geheiten mit twee clymmenden luwen, der gulden sall halden vierthien kraet drie greyn, in der sall gain op eyn troysche marck vijff ende tsoeuentich derseluer gulden, ind hijrop sall onse muntmeister vurscr. to remedium hebben anderhalff greyn ind alloye ind opten snede eynen derseluen golden pennynck. Oick so sall hij moigen slain eynen haluen enckelen gulden, die halden sall achtiendehalff craet, der sall op die troysche marck gain hondert twee ende vijfftich; remedium des muntmeisters sall sijn int gewicht eynen der haluer gulden ind anderhalff greyn int alloye, Voirt so sall hy moigen slain eynen sylueren pennynck, die geheiten sall wesen eynen sleper, die sall halden eleff pennync fijns myn vier greyn, ind sall op die troysche marck gain achtendetwintich derseluer pennynck; noch sall hij moigen slain eynen haluen sleper, ind sullen van gehalt wesen elleff pennynck fijns myn vier greyn ind op die troysche marck gain soeuenendevijfftich derseluer pennyngen, Edoch die yrste onse ordinancie nae luyde onser segell ind brieue vurger. hyrinne onuerbreckelick ind voirt in oere alinge machten to blyuen, ind dit allet bij dat remedium, scheitschatt, penen, ind correctien als dairinne int lange vorder verclairt steit sonder argelist. Oirconde onss secr. segels hijr onder op gedruckt op manendach in den octauen Petri ad vincula anno Domini etc. seessendetnegentich.

Naar de gelijktijdige copie of minute in *Lib. IV* der *Veertien Registers* uit den tijd van Hertog Karel van Egmond.

P.

Kairle Hertoch van Gelre ind van Gulick ind Greue van Sutphen,

Wij doen kondt Soe laetste op manendach in octauis Petri ad vincula neistleden ordineirt ind auerkomen is van etzlicken goldenen ind sylueren pennyngen onsen muntmeister Nyclaes Nyber van onsz wegen slaen solde, nae luyde eyns placaitz brieffs onder onsselffs

hantteycken ind secreetsegell hon dairaff gegeuen, ind wij nu verstaen dat auermitz den vall van anderen fursten munten hijromblanx geseten, die koipman dat syluer tot onser munten nyet en leuert, mer allet koempt inder anderen fursten munten, want sij dair ytzont lichter gelt maicken na aduenant ind des to meer den koipman geuen moigen. Bekennen wij mits desen tegenwoirdigen onsen apenen placait dat wij denseluen onsen muntmeister nu bewillicht ind geconsentiert hebn, bewilligen ind consentieren, nyet tegenstaende onse laitste ordinancien ind auerkoempste vurger. op dat hij den koipman moige geuen na aduenant gelijck men op anderen fursten munten geefft, dat hij nv voirtaen sall moigen munten ind slaen eynen sylueren pennynck, die geheiten sall wesen eyn Sleper, ind sall halden thyen pennynck fijns ind acht greyn, ind sall op die troysche marck gain seuen ind twyntich derseluer pennyngen eynen haluen to remedium int anderhalff greyn int alloy. Noch sall hij moigen slaen eynen haluen Sleper, ind sall van gehalt wesen thien pennynck ind acht greyn, ind sullen op die troysche marck gain vijff ind vijfftich derseluer pennyngen, eynen to remedium ind anderhalff greyn int alloy. Noch sall hij moigen slaen dubbelde stuuers, ind sullen van gehalt wesen vier pennyngen acht greyn, ind op die troysche marck sall gain twe ind tsestich derseluer pennyngen, eynen to remedium ind anderhalff greyn int alloy, Noch sall hij moigen slaen eynuoldige stuuers, ind sullen van gehalt wesen drye pennyngen myn vier greyn, ind op die troysche marck sall gaen negen ind seuentich derseluer pennyngen, eynen to remedium ind anderhalff greyn int alloy. Noch sall hij moigen slaen eynen kleynen pennynck, geheiten muterkens, ind sullen van gehalt wesen anderhaluen pennynck op dat loyt, tweindtwyntich derseluer pennynck eynen to remedium ind anderhalff greyn int alloy, allet mit sulcken vurwerden dat die ordinancien van den guldenen pennyngen die hijrbeuorens gemaickt ind bebriefft is in ouren volcoemenen machte sall blijuen nae luyde derseluer brieue ind hyrentheyndens alle vurwerden van remedium, sleschat, penen ind correctien, die in onsen principalen brieff van der munten ind dairnae in den placaitzbrieff dairop gegeuen begripen sijn onuerbrekelick in ouren alingen machten to blijuen, ind dit allet durende tot onsen wederseggen, want wij dese ordinancie altijt moigen lengen ind to korten bij raide onser vrunde, so duck ind wanneer ons dat geliefft, ind sulx sall men onsen muntmeister alsdan wittigen sonder argelist. Gegeuen onder onsen secreet segell hijrop gedruckt des Guesdaiges nae sente Martijnsdach in den wynter in den jair onss Heren duysent vierhondert sessindnegentich.

Naar de gelijktijdige copie of minute in *Lib. IV* der *Veertien Registers* uit den tijd van Hertog Karel van Egmond.

P.*

Rekeninge van den munter Hermans van Nassouwe to Zutphen A° XCIX.

A° XCIX. VAN DE NYEN GULDE.

Item den xiiin dach in Septembri . . . . . vii mrck iiij gl.
Item den xxviin dach Septembris . . . . . viiij mrck iiij gl.
Item den ixn dach Octobris . . . . . xiij mrck iiij gl.
Item den xxvjn dach Octobris . . . . . xiiij mrck iiij gl.
Item den xxxjn dach Octobris . . . . . xiij mrck iiij gl.
Item den xvjn dach Novembris . . . . . xvj mrck iiij gl.
Item den xvn dach Februarii . . . . . xiij mrck iiij gl.
Item den viijn dach in Maert . . . . . xiij mrck iiij gl.
Item den xiiijn dach in Meye . . . . . xv mrck iiij gl.
Item den iijn dach Septembris . . . . . xv mrck iiij gl.

A° XCIX. VAN DEN DOBBELEN STUVERS.

Item den xxn dach Septembris a° xcix . . . xliiij mrck dobbel stuv.
Item den xxin dach Septembris . . . . xxxiiij mrck dobbel stuv.
Item den xxiiijn dach Septembris . . . . lxij mrck dobbel stuv.
Item den xxvin dach Septembris . . . . lx mrck dobbel stuv.
Item den xiin dach Octobris . . . . lxxviij mrck dobbel stuv.
Item den xvin dach Novembris . . . . lxxv mrck dobbel stuv.
Item den xviijn dach Novembris . . . . lxvij mrck dobbel stuv.
Item den iin dach Decembris . . . . lxxxv mrck dobbel stuv.
Item den xiiijn dach Decembris . . . . lxxx mrck dobbel stuv.
Item den xxijn dach Decembris . . . . xc mrck dobbel stuv.

A° XVc.

Item den xn dach February a° xvc . . . . lxxxij mrck dobbel stuv.
Item den vin dach in Meert . . . . lxxx mrck dobbel stuv.
Item den xxxin dach in Meert . . . . lxx mrck dobbel stuv.
Item den ijn dach in Aprille . . . . lxv mrck dobbel stuv.
Item den xvin dach in Meye . . . . xc mrck dobbel stuv.
Item den xvijn dach in Meye . . . . lxxxvij mrck dobbel stuv.
Item den xiiijn dach in Julio . . . . lxxxiij mrck dobbel stuv.

VAN DEN HALVEN STUVER.

A° XCIX.

Item den xiiij^{n} dache Septembris a° xcix . . . xlii mrck halff stuv.
Item den xix^{n} dach Septembris . . . . xl mrck halver stuv.

(Hierna staat geschreven:)

Item die probe van den nijen gulden heefft Brueder Gaert bevonden op veerthien craet en iiij greyn.

Item die probe van de dobbele stuver heefft Brueder Gaert bevonden op vyer pennynge ind vij greyn.

Item van twee mrk ind twee oncen dobbele gulden ind van derdehalff mrk enckele gulden en is geen probe gegaen, want die nyet in de bussen vurscr. en waren.

Item van de twee mercken van de halve stuvers en is oick geen probe gegaen, mer die leggen noch in de bussen.

Q.

Wij Kairll van der gnaden Gades Hertoge van Gelre, van Guylich ind Greve van Zutphen, doen kondt ind bekennen mit desen onsen apenen brieve, dat wij bij raide ind guetduncken ons selffs ind onser fründe van raide omb gemeyn nut, ind oirbair onss lantschap ind tot vorderonge der komenschappen ind nerongen bynnen denselven onsen lande gesat ind gemaickt hebben, setten ind maicken mit desen onsen brieff, Herman van Nassou, wonachtig bynnen Zwoll, tot onsen muntmeister sess jair lanck na eyn anderen volgende, ingaende op huyden dach dat.... bij also dat wij hon offt ons beliefft, sulx thienden den drien jairen mogen op doin seggen, ind alsdan affstaen. Dessgelix sall hie gehalden wesen, die vurscr. sess jaren onse muntmeister to wesen, then were dan dat hie ons sulx theynden den drien jaren opseecht, ind geschege tusschen ons ind hem gheen opseggen, so sall sijnen brieff in sijner alinger machten wesen ind blijven, so verre ind indien hie deser ordinantien genoich doit ind sich getrouwelick ind onderdanich tegen ons bewijst, ind wij hebben hon off den ghoenen hie in sijnen naem ind stede dair settet, dair hie doch die last van dragen sall, geoirlofft ind vulkomen macht gegeven bynnen onser stat Zutphen to slain offte to maicken eenen golden pennynck onder onsen naem ind wapen as Gelre, Guylich ind Zutphen op manieren van enen enckelen r. gulden, so dat die pennynck sijn loip krijgen ende behalden moige, welcke golden pennynck sall halden achtiendenhalven krait fijns golts, ind der sall gain vijffendetsoventich derselver gl. op eyn Troysch marck, ind hijrop sall onse muntm^{r} hebben to remedien anderhalff greyn in den alloye ind opter snede eenen derselver

golden pennynck, ind sall onse muntmeyster ons ther sleeschat geven van elcke marck werckx enen derselver golden pennyngen, ind der gulden sall gelden sessendedartich onser stuiver; voirt sall hie maicken off slaen enen Gelresschen gulden, geheiten mit tween clymmenden. Der gulden sall halden vierthien krait drie greyn, ind der sall gaen op eyn Troysche marck vijffendetsoventich, ind dat remedie voir den Muntmeister sall wesen int gewicht enen halven der gulden ind int gehalt anderhalff greyn int alloye, ind sall gelden drieendedartich stuver, ind sall ons ther sleeschat geven dardenhalven derselver gulden. Noch sall hie moigen slaen enen halven enckelen gulden, der halden sall achtiendehalff krait min eyn greyn; der sall op die troyssche marck gain hondert tweeendevijfftich ind remedien smuntmeisters sall zijn int gewicht enen der halver gulden ind anderhalff greyn int alloye ind sullen gelden achtien stuver, ind sall der muntmeister ons ther sleeschat geven twee der halven gulden van eyn marck werckx.

Voirt sall hie slaen enen silveren pennynck, die geheiten sall wesen enen sleper, die sall halden thien pennynge fijns ind acht greyn, ind sall op die marck troys gaen soeven ende twintich derselven pennyngen, enen halven to remedien ind anderhalff greyn int alloye, dairvan sullen wy to sleeschat hebben enen halven der sleper. Noch sall hie slaen halve slepers, ind sullen van gehalt wesen thien pennonge ind acht greyn, ind sullen op die troysche marck gaen vijffendevijfftich derselver pennonge, enen to remedien ind anderhalff greyn int alloye, ind sall ons ter sleeschat geven der halver penninge enen. Noch sall hie slaen enen dubbelden stuver, die halden sall vier penninge sess greyn, ind op die troyssche marck sall drieendetsestich derselve pennonge gain, enen to remedien ind anderhalff greyn int alloye, ind wij sullen hebben to sleeschat van die marck wercks twee derselver dubb. stuv. Noch sall hie moigen maicken enen eynfoldigen stuver, die sall halden drie pennynge min sess greyn, ind op die troyssche marck sall gaen lxxx derselver pennonge enen to remedien ind anderhalff greyn int alloye. Ind wij sullen to sleeschat hebben van der marck wercks twee derselver stuv. Noch sal hie mogen slaen enen kleynen pennynck, geheiten muterkens, ind sullen van gehalt wesen anderhalven pennynck opt loit tweeendetwyntich derselven pennongen eenen to remedien, ind anderhalff greyn int alloye, ind dairvan sall hie ons geven van die marck wercks ther sleeschat enen stuver. Oick sal die Muntmeister sijn golt ind silver so waill veill koipen mogen, alss hie kan. Voirt wurde die Muntmeister an golde off an siluer vellich [d. i. *schuldig*] gefonden dat were bij des weirdeyns bussen offte uit des koipmans buydell in enen greyn; auer dese verschrijvonge sall hie ons dairvoir geven hondert enckell gulden; twee greyn driehondert gulden; vijff greyn, duysent, ind sess greyn anderhalff duysent. Oick wurde die muntmeister hierentheyndens vellich, dat will Got nyet zijn en sall, so sall hie

van ons gestraffet werden, alss sich sulx na recht off na ander heeren ind fursten gewoenten opter munten gehalden behoiren sall. Ind in sulcker straffonge ind vorderongen onser broicken an onse muntmeister ind voirt in anderen handelen onser munten beruerende, sall onse muntmeister gheene burgerschap in enygen steden, dair onse munte gelegen were gebruycken. Beheltlick hon dese onse vorschrijvonge ind sijnre burgerschap to Zwoll off anderen onsen steden, in anderen sijnen saicken ind hendelen to genyeten. Dan wij hebben denselven onsen Muntmeister, sijn echte huysfrou, sijn kynders, sijn dienren ind knechten, die tot onser munten gehoiren, ind van onsen Muntmeister angenamen sullen werden, mit alle oere have ind guede in onser sunderlinger protexien ind beschermyngen ontfangen ind willen dieselve doin verdedinghen op allen eynden dair oen des bynnen onsen lande van noide zijn sall, glijck onse eygen dienre ind huisgesynde, beheltlick Herman vurscr. dat hon dese onze dienst an sijnre burgerschap ind dienst der stat Zwoll nyet hinderlicken zijn en sall, wij willen oick dat dieselve onse Muntmeister ind die sijne vurscr. alle alsulcke vrijheiden, rechten ind privilegien in den vurscr. onsen landen hebben ind gebruycken sullen alss andere Muntmeystere ind oere knechten bij tijden onser voirheren ind vaderen zeliger gedechten to hebben ind to gebruycken plegen, beheltlicken onsen ondersaten oere pryvilegien ind rechten die zij hyr en tegen van onsen zeligen voiraldern vau ons verkregen moigen hebben; voirt so hebben wij onsen Muntmeister gegont ind beliefft offt saick were dat enyge van sijnen dienren onredelicke dingen tegen hon voirnemen wolden off onder malckanderen, dat den Muntmeyster hynderlicken were an sijnen guden off persoin, dat hie dan deselve oirloff geve, ind andere in die stede nemen sall mogen, so ducke des noide were. Item off in der selver onser munten ennyge onmynne off twyst gevyell, het were die Muntmeyster tegen die werckluyde, off die werckluyde under eyn anderen, woe sich dat geboeren mucht, sullen zij onder malckanderen bij raide van onsen weirdeyne moigen scheiden ind richten, sonder ons yet gebroickt te hebben, uitgenamen doitslach off leemde. Voirt so sullen alle die ghoene die tot onser munten komen mit Bullioen van golde ind silver in onser munten to brengen, alle onse lantschap doir, to water ind to lande, int an ind aff reysen inde int verthuefen onse stracke vurwairde veylicheyt ind geleyde hebben, voir ons ind alle die onse sonder an sie ennyge ongenaide off gewalt to keren off to laten keren in ennygerwijss, ind willen dat oick van allen onsen officyeren, dienren ind ondersaten vast ende stede gehalden hebben, sonder ennige inreden.

Oick so willen wij aver all in onsen lande doin bevelen, dat nyemant van onsen ondersaten ennych gemunt off ongemunt golt off silver uit onsen lande op anderen munten vuyren sall, bij verluyss des Bullyoens, dat bij hon bevonden wurde, ind furder bij hoiger penen ind bruecken als dat best dienen sall. Oick en willen wij nyet gehengen ergentz

bynnen onsen landen off steden to munten ennich gelt, dat erger zijn sall dan nae deser ordinancien sich geboirt, welcke onse ordinancie vurger. wij tot allen tijde bij raide ind guetduncken onser fründe van raide ind rekenmeisteren mogen beteren ind verandersaten, na noitdruffte ind na gelegentheit van anderen heren ind fursten munten, die indertijt ganckafftich weren, so dat onse ere ind glympe altijt dair inne bewairt zij. Ind wij en sullen oick in onsen landen ind vyrdelen van Zutphen ind Arnhem eghoen Muntmeister meer setten noch doin setten dan Herman vurscr. so lange hie onse Muntmeister is. Wert oick saick dat wij op anderen plaitzen onser lantschappen onse munte verlaxyrden offte lichten, van golde offte van silver, so sullen wij derglijcker desen onsen vursch. muntmeister oick gunnen; voirt so sall onse weirdeyn off sijn substituyt, die bij onser munten stedich wesen, ind dair to eyn toeversicht hebben sall, die muntijseren van golde ind silvere to besiegelen mit ons muntmeysters siegell in sijn bewairnisse hebben ind trouwelick bewaren ind tot gesynnen des muntmeisters as hie der behoiren wierde averleveren, ind wanneer onse muntmeister der genoich hedde, weder tot sich besiegelt neme ind bewaire bis ther tijt dat onse muntmeister der weder behoifft, ind die an hon gesynden ind dat alsoe sonder versumeniss to halden ind to doin, so ducke alss sich dat geboeren sall, ind wanneer die gemunte pennongen van golde off van silver van den vurscr. onsen weirdeynen off substituten opgetagen werde, sall derselver andere weirdeyn van elcken werck golts ind silver eenen der gemunte pennongen uitnemen ind in eyn pappyer slaen, dairop geschreven sall werden wo voill marck dat werk helt, dair den pennynck aff genamen is, ind den pennynck, also gewonden in dat pappyer, werpen in des weirdeyns busse, tot welcker bussen sullen zijn twee principailen slaite ind der glijcken twee diverse slotelen, der eyn sall wesen bij onsen principail weirdeyn ind der ander bij onsen muntmeister. Noch sall wesen totter bussen eyn darde slot auer dat gat dair doir men die pennonge in der busse sall werpen, ind die slotell totten darde slot sall zijn ind blijven in handen onss vurscr. onderwerdeyns; voir so sullen wij die busse altijt mogen doin versuecken bynnen onser munten off dair buyten, dair onse munten wezen, ind so ducke onss sulx believen sall. Ind tot wat tijden wij onsen muntmeister ther rekenongen doen schrijven, sall hie sich bynnen vierthien dagen dairna bynnen Zutphen offte Arnhem dair to stellen ind sijn rekenschap voir ons ind onsen vrunden van Raide oirtlicken doin alst behoeren sall. Voirt so sall onse vurscr. muntmeister sijne kledonge van onser verwen jairlijx glijck anderen onse dienre hebben, die hie selven kopen ind doin maicken sall tot sess enckel rijns gl. to, ind furder nyet to rekenen, twelck wij hem an onsen sleeschat sullen doin korten tot guder bewijslicker rekenschap; ind wert saicke wij nyet en kleden, efen wall sall onse muntmeyster ons voir sijne kledonge jairlix sess enckel rijns gl. mogen rekenen. Item men sall elcken van den tween weirdeynen voir

sijnen arbeyt ind loen doin geven vijfftich enckell rijn guld. 's jairs, den wij eynen, ind onse muntmeister den anderen, sullen doin betalen. Dessgelix mitten ijsersnijderen, dairaff wij oick die eyn helffte ind onse muntmeister die ander helffte sullen doin betalen, op alle pünte disbr hefft Herman van Nassou, onse muntmeister vurger., ons sijnen eedt gedain ind sijnen reversbryef gegeven, ind wij hebben hem wederom gelaifft ind in cracht disselven brieffs gelaven vast stede ind onverbroickelick dair bij to laten ind to halden beheltlicken onser steden sulcke verschrijvonge ind privilegien, as sij van der munten hebben moigen in aller mathen alss bauen verklairt steet sonder argelist, des to oirkonde ind getuychnisse der wairheit, hebben wij hertoch vurscr. onsen siegell van onser rechter wetentheyt an desen onsen brieff doin ind heyten hangen. Gegeven in den jair ons heeren duysent vierhondert tnegenendetnegentich opten Dinxdag post Dominicam quasi modo geniti.

Uit het H. S. *Copijen van de Munten tot Nyemegen*, in het Prov. Archief te Arnhem.

R.

Rekenonge Hermans van Nassou, van der munten des doirluchtighen, hoichbaernen, vermoigenden fursten ind heren, heren Kairlss, hertogen van Gelre ind van Guylich ind greven van Zutphen, mijns gen. lieven heeren, in sijnre genaden stat Zutphen, angainde op Mey anno xiv^{c} xcix, durende thent Sent Bartholomeus dair neest volgende in den selven jair; die tijt is taxiert op vier maent en iij daeghen.

In den yrsten is to weten, dat mijn gen. hre van elcker marck golts van sijner gen. klemmer gl. to sleschat hefft dardenhalven der selver gl. sonder tghoene dat Merten die Qwade mit sijnen vinnoit gelevert hefft, dair van sullen sijne genade eyn ort gulden immer to sleeschat hebben, want sijnre genaden weirdeyn ind Her Gadert van Guylich dat also mit hon averkomen zijn.

Ter zijde staat:

Affirmiert der werdeyn dat in den vurscr. tijt egheyn werck van golde opter munten gemaickt en is, dan hijr gerekend en wurdt.

OPBOIRD VAN DEN GULDEN GEHEITEN KLYMMERGULDEN.

Den vii^{en} dach in majo	viii^{m}
Den viii^{en} dach in majo	vi^{m}
Den xii^{en} dach in majo	iiij^{m}
Den xxx^{en} dach in majo	xix^{m}
Den xiij^{en} in junio	ix^{m}
Den v^{en} in julio	xij^{m}

Den xiij^{en} in julio . . . . . xi^{m}
Den lesten dach in julio . . . . . xii^{m}
Den ix^{en} dach in augusto . . . . . x^{m}
Den xiiij^{en} in augusto . . . . . ii^{m} iij^{o}

Summa xci marck vij untz goltz [hyraff koempt den hertoge to sleyschat van elck marck der selver gulden ij gulden] en ii^{c} xxix derselver guld. xviii stuv., hyraff getagen van lxvi marck, die Merten die Quaide gelevert hefft, elcker marck ort gulden, facit xvii Gelreschen gulden, blijft des muntmeisters opboert ii^{c} xiii Gelreschen gulden iii stuver, valet i^{c} xiv golden gulden ende eyn ort goltz.

Item noch hefft men to Zutphen gemaickt xx^{m} goltz, dairaff sullen Her Gadert van Guylich ind die weirdeyn bewijss ind onderrichtonge doin.

Ter zijde staat:
hyer staen tegen die xii golde gl. die hir op Heren Gadert van Gulich staen gerekent, ende doirgestreken sijn.

VAN DEN SILVEREN GELDE GEHETEN DUBBELDE STUVER.

In Maio
Den xvi^{en} dach in Majo . . . . . xxvij^{m}
Den xix^{en} dach in Maio . . . . . xxix^{m}
Den xxv^{en} dach in Maio . . . . . lvi^{m}
Den xxvij^{en} dach in Maio . . . . . xlii^{m}
Den xxx^{en} dach . . . . . xxx^{m}

Junio
Den iiij^{en} dach in Junio . . . . . xlvij^{m}
Den vj^{en} dach in Junio . . . . . xlij^{m}
Den vij^{en} dach in Junio . . . . . xliiij^{m}
Den x^{en} dach in Junio . . . . . xlij^{m}
Den xij^{en} dach in Junio . . . . . xxx^{m}
Den xv^{en} dach in Junio . . . . . xxxix^{m}
Den xvii^{en} dach in Junio . . . . . xliij^{m}
Den xix^{en} dach in Junio . . . . . xli^{m}
Den xxi^{en} dach in Junio . . . . . xlij^{m}

Julio
Den yrsten dach in Julio . . . . . xxxix^{m}
Den vi^{en} dach in Julio . . . . . xxx^{m}
Den vij^{en} dach in Julio . . . . . xxx^{m}
Den ix^{en} dach in Julio . . . . . xxv^{m}
Den xviij^{en} dach in Julio . . . . . liij^{m}

Augusto
- Den iij^en dach in Augusto . . . . . xliij^m
- Den iiij^en dach in Augusto . . . . . xxix^m
- Den vj^en dach in Augusto . . . . . xxix^m
- Den viij^en dach in Augusto . . . . . xxiij^m
- Den xxiij^en dach in Augusto . . . . . xxx^m

Summa viij^c lxxxiiij^m elck marck twee dubbelde stuv. facit xcviij goldg. xvi stuv.

Summa summarum van allen ontfanck dess sleyschat vurscr. beloipt op iic xciij golden golden xxv stuv.

Uit het H. S. als voren.

S.

Kaerle, Hertoch van Gelre ind van Gulich inde Greve van Zutphen.

Wij doin kont soe ass wij myt Herman van Nassou, muntmeister, averkomen waren, onse muntmeister bynnen onser stat Zutphen to sijn off eynen anderen to moighen setten, dair hij guet vur wesen solde, Ende as hij dan eyn tijt lanck van onsen wegen aldair heefft laeten munten, Die hij ons dair naederhant opgeschreven heefft, ind asdan Ott van Well sijne Statholder sijne Rekenynge van allen opboeren ind vytgeven onss nu van sijnre wegen gedain heefft, oick die probacie vyter Bussen die guet bevonden geschiet is, Bedancken wij onss sijnre Rekenschappen ind sijns muntenss. Bij alsoe dat wij der proeue van der munten vyt des koupmans budell offt onss soe beliefde bynnen jair sullen moigen laeten doin, allet sonder argelist. Oirkonde onss secreet sigell hyr onder opgedroickt dess Goensdach post Egidium abbatem anno dni etc. xcix.

Uit het H. S. als voren.

T.

Kairle, Hertoich van Gelre ind van Gulich ind Greve van Zutphenn.

Wij doin kont, so as onse lieve getrouwe Nyclaes Nyber onse muntmeister geweest is, nae vermoigen siegele ind brieven ind zekeren averdrachten dairaff gemaickt, ind as hem nae gelegentheyt nyet langer gelegen en was to munten, zijn wij averdraegen mit onsen lieven getrouwen Herman van Nassauwe, dat he onse muntmeister bynnen onser stat Zutphen wesen sall, ind as wij dairna averkomen sijn, dat wij alle onse Amptlude ind Officie-

ren taxieren ende setten zullen op eenen redelicken pennynck ons to leenen, tot onser reisen van Franckrijck, hebben wij Herman vurscr. mede doin taxieren op dryehondert enckel gulden, des he ons geweigert hefft, ind mede geschreven dat wij omb eenen anderen segen die ons alsulcker pennynck op onse sleeschat dede, so sijn wij averdraghen mit Nyclaess vurscr. dat hij van nu voirtaen onse muntmeister wesen sall, in alre maethen as hij dat vur geweest is nae uitwijsonge onser siegelen ind brieven, die wij hem verloent ind gegeven hebben, want wij die mit desen onsen brieven in ore volkomene machte kennen, ind want wij dan onderrigt zijn, dat hij van den silveren pennynck geen genot gehadt en hefft, ind wij onsen muntmeister to Zutphen toegelaeten hadden zekere remedie, so laeten wij onsen vurscr. muntmeister dieselve remedie oick toe, gelijck wij Herman vurscr. van allen onsen silveren munten toegelaeten hebben, ind as wij dan noch vordere averdraghen sijn Duybelde gelresche gulden ende eenen gulden op die weerde van eenen hoeren gulden, ind opten slach van eenen gelreschen Arnhemschen gulden to maicken, Dairtoe.... Sleper, tstuck van tweelff stuv. ind halve Slepers nae advenant, Noch sall hij slaen eenen silveren pennynck van vier stuv. noch eenen pennynck van Twee stuv. eenfoldigen stuv. ind eenen halven stuv. ind muterkens, die Nyclaes sall moigen slaen ind maicken, nader weerden ind manieren als hyrnabeschr. volght, To weten, die dubbelde gelresche gulden halden sall xxiij krait fijns goltz, der sall gain op der Troysche marck sestich, eenen halve int Remedie, ij greyn int alloye, ind wij sullen derselver gulden twee hebben to sleeschat, die Arnhemsche gulden sullen halden thien krait myn twee greyn, ind der sullen op die marcke gaen hondert ind vier, eenen int remedie, anderhalff greyn int alloye, ind wij sullen derselver gulden drie to sleyschat hebben. Die Slepers sullen halden x pennynck fijns ind der sullen gaen op die troyssche marck xxv, eenen halven to remedie, an derdehalff grein int alloye, ind wij sullen hebben derselver eenen halven. Item sullen die halve Slepers halden x pennynck fijns, ind sullen op die Troysche marck gaen vijfftich, eenen halven to remedien, anderhalff greyn int alloye, ind wij sullen der pennongen eenen hebben to sleeschet, Sullen die pennongen van vier stuv. halden acht pennynck fijns, der sal gaen sestich op die Troysche marck, eenen halven int remedien, twee greyn int alloy, ind wij sullen derselver pennonge hebben twee to sleeschat. Noch sullen die dubbelde stuv. halden vier pennynck sess grein, der penninck sall gaen op der Troysche marck lxiij, eenen int remedien, anderhalve grein int alloye, ind wij sullen derselver twee hebben to sleeschat. Die eenfoldige stuvers sullen halden twee pennynck xvj greyn, ind sullen gain op die marck lxxx, eenen int remedien, anderhalff greyn int alloy, Ind wij sullen derselver hebben twee to sleyschat. Die halve stuv. sullen halden twee pennynck x greyn, der sullen gaen op die Troyssche marck honderd xvi, twee int remedien, anderhalve greyn int alloye, ind wij sullen hebben

vier to sleschat. Die muterkens sullen halden anderhalven pennynck, xxiij op 't loit, eenen to remedien, anderhalve grein int alloye. Alle dese vurscr. pennongen, beide van golde ind silvere, sullen wij altijt moigen doin hoigen ind legen bij guetduncken onsselffs ende onsen vrunde van Raide, so ducke ind wanneer ons sulx gelieven sall, opdat onse munt nyet still en derff staen. Oick en sullen wij onsen vurscr. muntmeister ontsetten doen noch laeten ontsetten, bynnen der naesten dryen jaeren. Bij also dat wij ende oick hij die een den ander dat alle jair xiiij daige to voirens op moigen doin seggen off schrijven, hij en weer yerst geheell ind all betailt van allet ghoene hij bewijslicken ain ons tachter were, ind want Nyclaes ons nu Driehondert enckel gulden gedaen hefft, ind wij hem dairto noch mercklicken schuldich seyn, dat wij oen op onser munter to Zutphen bewesen hadden, ind nu aen sich selven gekeert hefft, en sullen wij oen nyet voirder besweeren mit lenen ind off to sprecken, sij en waere yrst betaelt, ten were dat hij sulx mit sijnen gueden wille ind dat wij oen bekaerden off dairomme deden schrijven, off yemant op deden bewijsen, dat hij ons weigerde, dairomme en sall hij onsen tairne noch ongenade nyet hebben. Oick sall onse Muntmeister vurger. onse Munte moigen leggen bynnen desen drien jaeren in enigen van onsen drien hofftstede Nyemegen, Zutphen in Aernhem, wair ons ind oen bedunckt den koipman 't best gelegen were sijne golt ind silver to liveren. Oick sullen alle die punten ind ygelick punt besonder in sijnen voirbrieff geruert ind hyr nyet verclairt, sullen blijven in oir alinger machten, ind wij hertoich vurscr. gelauen bij onser eren ind geloeven onse vurger. Muntmeister alle vurscr. punten to halden ind to doin halden ind dairtegen oick nyet to doen, noch laten geschien. Sonder Argelist. Oirkonde hebben wij onsen secreet segell mit onsen hantteicken hijronder doin setten, geschiet op onzer Borch Nyemegen in bijwesen onser Rede ind getrouwen Willem van Aeswijn, erfhaefmeister, Herman van Ense, gnant Suydewynt, Marschalc, Goessen van Bemmel, onsen Rentmeister, Jacop van Reymsdijk, Henrik van Doirnick ind Johan van der Weiden ind Johan Fischer, Secretarii. Op onser lieven vrouwen Avont Assumtionis Anno xcix°.

Uit het H. S. als voren.

U.

Wij Kaerle van der gnaden Gaitz Hertough van Gelre etc. ind Greue van Zutphen, doen kont ind bekennen mit desen apenen brieue, dat wij bij raide ind guetduncken onsselffz ind onser vrunde van raide, omme gemeyn nvt ind oirber onser lantschappen, ind tot voirdrynge der koipmanschappen ind neryngen bynnen onsen lande, gesat ind ge-

maeckt hebben, setten ind maiken mit desen onsen brieue Sander van Batenborch burger onser stat Nyemegen tot onsen muntmeister sess jair lanck nae een anderen volgende aengaende op huyden dach datum dis brieffz, bij also dat wij oen, offt onss beliefft sulx theinden den dryen jaeren moigen op doen seggen ind dess asdan affstain. Dessgelijcks sall hij gehalden wesen die vurger. sess jaeren onse Muntmeister to wesen, then were dat hij onss sulx theynden den dryen jaeren opseght, Ende en geschege tusschen ons ind oen geen opseggen, so sall zijnen brieff in zijnre alinger machten sijn ind blijuen, so verre ind indem hij dess onser ordinancien genoich duet ind sich getruwelick ind onderdanich tegen onss bewijst, Ende wij hebben oen geoirlofft ind volcomen macht gegeuen bynnen onser stat Nyemegen pennongen van golde ind oick van silueren onder onsen naem ind waepenen as Gelre, Gulich ind Zutphen, to slaen ind to maicken in der manieren hier nae beschreuen: In den yersten *eenen golden pennynck*, die welcke sall halden dryeindtwyntich kraet ende negen greyn fijnss, ende der sall gaen op die Troysche marck vijffindvijfftich derseluer golden pennongen, ende hijrop sall onse muntmeister to remedium hebben twee grein int alloy ende opten snede eenen haluen pennynck van denseluen golden pennynck, Ende sall onse muntmeister ons then sleeschat geuen van elck marck werckx eenen haluen derseluer golden pennynghen, ind der gulden sal gelden *vijfftich stuver brabantz geltz.* Voirtaen sall hij munten *eenen anderen* golden pennynck van *vijffindtwyntich derseluer braebanscher stuuer*, die sall halden vijffthien kraet ende negen greyn fijns, ende der sall gaen op die Troeysche marck vierindsoeuentich derseluer pennyngen, ind dat remedium vur onsen muntmeister sall wesen twee greyn int alloy, inden snede eenen haluen pennynck, die onss dairvan ther sleeschatt sall geuen eenen haluen derseluer pennyngen. Noch sall hij moigen slain ende munten *eenen klymmer gulden*, die sall halden vierthien krait ende een green fijnss, twe greyn to remedium int alloy, ind der sall gaen op die Troeysche marck vijff ind soeuentich derseluer pennyngen, eenen haluen to remedium inden snede, Ende sall onss van elcken marck wercks geuen ther sleeschat anderhaluen derseluer gulden. Noch sall hij moigen slain eenen *haluen enckelen gulden* op die gestalt van eenen Arnhemschen gulden, welcke sall halden thien krait fijnss, Ind der sall gaen op elcken troeyschen marck werckx een hondert derseluer gulden pennyngen, eenen tot remedium inder snede, twe greyn to remedium int alloy, ende sall onss dairvan ther sleschat geuen, van elckx marck werckx, twee derseluer gulden pennyngen. Noch sall hij maicken eenen silueren pennynck, welcke sall gelden *drye Braebansche stuuer*, ind sullen halden thien pennyngen ind thien greyn fijnss, der sall gaen op die troeysche marck twee ind soeuentich derseluer pennyngen, twee greyn to remedium int alloy ind eenen haluen pennynck op die snede, Ind sall onss dairvan then sleeschat geuen van elcken

marck werckx eenen derseluen pennyngen, Noch sall hij munten eenen pennynck van *twee Braebanschen stuuers*, welcke sall halden soeuen pennyngen ind sestien greyn fijnss, twee greyn to remedium int alloey ind eenen haluen inden snede, der sullen gaen op elck Troeysche marck werckx tachtentich der pennyngen, dair van hij onss ther sleeschat geuen sall, eynen derseluer pennyngen. *Noch sall hij* maicken ind slaen eenen silueren pennynck van eenen Braebantschen stuuer, ind die sall halden drye pennyngen, ind twyntich greyn fijnss twe greyn to remedium int alloy, een der pennyngen opten snede, welcker pennyngen sall gaen op die Troeysche marck werckz tachtentich der stuuers, dair hij onss to onser sleeschat aff geuen sall *eenen derseluer stuuers.* Noch sall hij slaen moigen eenen dubbelen stuuer as vurtijden Nyclaess Nyber onse muntmeister was gemaickt hefft, die sall halden vier pennyngen twe greyn to remedium int alloy ind eenen ongeferlichen in den snede, welcke sall gaen op elcke troeysche marck werckz drye ind tsestich derseluer pennyngen, dairvan hij onss geuen sall tot onsen sleeschat eenen derseluer pennyngen. Noch sall hij slaen eenen haluen stuuer, die der vier eenen dubbelen stuuer as hier vurscr. steit gelden sall, haldende twee pennyngen ind vijff greyn fijnss, twee greyn to remedium int alloye, ind der sall gaen een hondert ind sess ind viertich op die troeysche marck werckx, twe ongeferlichen to remedium in den snede, dairvan onse muntmeister onss to sleeschatt geuen sall twee derseluer pennyngen. Noch sall hij slaen eenen muter haldende eenen pennynck ende vier greyn fijnss, twee greyn to remedium int alloy, der sall gaen tweeindtwyntich opt loet, twee ongeferlichen to remedium, dair van hij ons geuen sall tot onsen sleeschat eenen stuuer. Alle welcke vurscr. golden ind silueren pennyngen geslaegen ind gemunt sullen sijn, nae valuacy in Brabant ganck ind geue zijn. Item sall onse vurscr. muntmeister hebben twee greyn to remedium in allen desen vurscr. gelde, dan gebruyckt hij der twee greyn van golde ind van silueren, so sullen onss die remedia verfallen zijn, dan van een der green sall hij onbefaert zijn. Oick sall onse vurscr. muntmeister ongeferlichen moigen geuen den koupman, beide van gold ind van siluer, asmen in Brabant op ten munten geefft. Voirt wurde der muntmeister in sijnen werck aen golde off aen silueren vellich gefonden, dat weer bij dess werdeynss busse off vyt des koupmans budell in eenen green auer dess verschrijuonge sall hij ons verfallen sijn hondert enckell gulden eyns to betalen, inne twee greyn dryehondert gulden, inne vier greyn sesshondert gulden, in vijff greyn dusent gulden, sess greyn anderhalff dusent gulden, dan wurde die muntmeister hijr en bauen vellich, dat will Got nyet sijn en sall, so sall hij van onss gestraefft werden as sich sulx nae recht off nae anderen heren ind fursten gewoenten opter munten gehalden behoeren sall, Ind in sulcker straeffyngen ind vorderyngen onser broicken ind voirt in anderen handelen onser munten beruerende. Ende sall onse muntmeister geenre burger-

schappen in enigen steden dair onse munte gelegen were gebruycken ind genyeten, beheltlick oen dese onse verschrijuonge ind burgerschappen in anderen sijnen saicken ind handelen, ind wij hebben denseluen onsen muntmeister, zijne echte huysfrouw, sijne kynders, sijne dyeners ind knechten, die tot onser munten gehoeren, ende van onsen muntmeister aengenomen sullen werden, mit alle oere haue ind guedt in onser sunderlinge protectien ind beschermenisse ontfangen, ind willen dieseluen doin verdedyngen op allen eynden daer oen des bynnen ende buten onsen lande van noide sijn sall, gelijck onse eygen dyeners ind huysgesynnen, ind willen oick dat dieselue onse muntmeister ind die sijne vurscr. alle alsulcke vryeheiden, rechten ind priuilegien in den vurscr. onsen lande hebben ind gebruycken sullen, as andere muntmeisters ind knechte bij tijden onser vurheren ind vaederen, zeliger gedechtenis, to hebben ind to gebruycken plegen, beheltlicken onsen ondersaeten oeren priuilegien ind rechten, die zij hijr en tegen van onsen zeligen vuralderen off ons verkregen moigen hebben. Voirt so hebben wij onsen muntmeister gegont ind beliefft, offt saicke were, dat enigen van sijnen dyeners onredelicke dyngen tegen sijne persoen vurnemen wolden, off onder malckanderen, dat den muntmeister hynderlick were aen sijnen guede off persoen, dat hij dan dieseluen oirloff geuen ind anderen in die stede nemen sall moigen, so duck dess van noide were. Item off in derseluer onsen munten enige onmynne off twyst geviele, het were die muntmeister tegen die wercklude off die wercklude onder een anderen, woe sich dat geboeren mucht, sullen sij onder malckanderen bij raide bij onsen weerdeynen moigen scheyden ind richten sonder onss yet gebrueckt to hebben, vytgenomen doitslach ind leembde. Voirt sullen alle die gheene die tot onser munten komen mit billyoen van gold ind silueren in onser munten to brengen alle onse lantschapp doir, to waeter ind to lande, int aen off affreisen, ende int verthuefen, onse stracke vurwoirt, veilicheit ind geleide hebben voir onss ind alle die onse, sonder aen zij enige ongenaide off gewalt to keren off laeten keeren, in eniger wijss, ind willen dat oick van allen onsen officieren, dyeners ind ondersaeten vast ind stede gehalden hebben, sonder enich inredenen. Oick so willen wij auer all in onsen lande doen beuelen, dat nyemantz van onsen ondersaeten enich gemont off ongemont golt off silueren vyt onsen lande op anderen munten, doch sunderlinge vit onser stat, dair onse munte gelegen were, nyet vueren en sall, bij verliess dess bulyoenss, dat bij oen beuonden wurde, ind voirder bij hoiger penen ind broicken, ast dat tbest dyenen sall. Ouck en sullen wij nyet gehengen ergendtz bynnen onsen lande off steden to munten enich gelt dat erger zijn sall, dan nae deser onser ordinancie sich geboirt, welcke onse ordinancie vurger. wij tot allen tijde bij raide ende guetduncken onser vrunde van raide ind rekenmeisteren moigen beteren ind verandersaeten, nae noitdrufft ind nae gelegentheit van anderen heren ind fursten munten, die inder tijt ganckafftich

weren, so dat onse eer ind gelijmp altijt dairinne bewaert zij. Ind wij en sullen oick in onsen lande geen muntmeister meer setten noch doen setten, dan den vurscr. Sander, so lange hij onse muntmeister is. Voirt so sall onse weerdeyn bij onser munten stedich wesen, ind daerto een toeuersicht hebben, die muntyseren van golde ende silueren toebesegelen mit onss muntmeisters siegell, ende in zijn bewairnysse hebben ind truwelicken bewaeren ind tot gesynnen des muntmeisters, as hij der behoeuende wurde, auerleueren, ind wanneer onse muntmeister der genoich hedde, weder tot sich besegelt nemen ind bewaeren bis ther tijt, dat onse muntmeister der weder behoifft, ende die aen oen gesynden, ind dat also sonder versuymeniss to halden ind to doin, so duck as sich dat geboeren sall. Ind wanneer die gen. pennyngen van golde off van syluer van den vurscr. onsen weerdeynen opgetoegen weerden, sall die selue weerdeyn van elcken werck goltz ind siluers eenen der gemunte pennyngen vitnemen ind in een pappier slaen, dairop schrijuen woe voill marck dat werck gehalden hefft, daer der pennynck affgenomen is, ind daerbij den dach ind maent schrijuen, ind den pennynck alsoe bewonden in dat pappier in dess werdeynss busse werpen, tot welcken busse sullen sijn twee principaele sloete, ind desgelijckx twee diuerse sloetelen, der een sall wesen bij onsen Assayiere, ind die andere bij onsen muntmeister. Noch sall wesen totten seluen bussen een derde slot auer dat gat, dairdoir men die pennyngen inder busse sall werpen, ind die sloetell totten derden slott sall sijn ind blijuen in handen onss vurscr. weerdeynss. Voirt so sullen wij die busse altijt moigen doen versuecken bynnen onser munten off dair buten in onsen steden, dair onse munte wesen, ind so duck onss sulx belieuen sall, ind ass wij onsen muntmeister sjairss eens ther rekenyngen doen schrijuen, in wat steden of vlecken in onsen lande onss sulx belieffden, sall hij sich bynnen xiiij daigen nae onser schrifften, dair wij asdan persoenlick weren, bij onss vuegen zijne rekenynge voir onss ende onsen vrunden van raide to doen ast behoeren sall. Voirt so sall onse vurscr. muntmeister seyn kleydonge nae onser diuisien nu opt yerst doen maicken ind voirtaen so ducke onse huysgesynne gekleydt wurdt, so lange hij onse muntmeister is, ind verleggen onss tgheene sulx kosten sall, tot sess enckell gulden toe, ind voirder nyet to rekenen, twelck wij hem aen onsen sleeschat sullen doen korten, tot gueder bewijslicken rekenschappen. Item men sall onsen weerdeyn van nv voirtaen vur sijnen arbeit ind loen jairlickx geuen viertich enckell gulden, der onse muntmeister thien gulden buten onsen schaeden, ind die andere dertich golden gulden van onser wegen vit onsen sleeschat te betaelen ind onss voirt rekenen ind korten sall. Ind as van den ijsersnijder sall derselue onse muntmeister die ijseren moigen doen maicken, dair hem dat tnutst ind bequeemst sall beduncken, dat alles buten onsen kosten sijn sall. Ind as wij dan Nyclaess Nyber onsen muntmeister vijffhondert enckele gulden bewijslicken nae 't slot van sijnre

laetste Rekeninge schuldich zijn bleuen, is bekalt, dat Sander onse muntmeister aen die van onser wegen verborgen, vit onsen sleschat van onss wegen betaelen sall, ende as hij onss dair to noch aen gereden pennyngen to onser begeerten in onsen handen v hondert golden gulden guetlicken geleent heefft, hebben wij oen die wederomme gelaefft ind gelauen in gueder trouwen ende oick toegelaeten ind beliefft, dieselnen vc gulden mytten anderen vc glden van den alreyersten pennyngen onses sleschatz fallende werden, aen hem seluen in to behalden, ind sich seluen dair myt to betailen ind to quiten. Ind wij en sullen hem oick mit geenen pennongen voirder besweeren noch belasten, thertijt to ind so lange he der sess hondert gulden vurscr. alynge ind all, van onser wegen niet betaelt ind to vreden gestalt sal sijn. Voirtaen off sich geboirden tot enigen tijden dat onse muntmeister vurscr. aen onss mit eenen saicken men oen opleggende mucht weerden, bekalt off belast wurde, eer off naeder tijt hem sijn gelaeffde pennongen vurger. van onser wegen voll ende all betaelt weren, soe en sullen wij nochtantz omme geenre opspraicken wille, men oen opleggen mucht, sijn gelaeffde pennyngen doen noch laeten onthalden, dan sullen oen dess then redenen to gehoir komen, ind oen recht ind reden wederfaeren laten as sich geboirt. Ind off wij hem mit enigen voirder pennyngen off gelaiffden in middelertijt wolden off deden besweren, eer dat he sich seluen van den sess hondert gulden vurscr. gevryet ind gequyt hedde, ind onss dess dan weigerden, sall hij sonder onsen toern off ondanck moigen doin, then were dat hij sulx mit gueden wille doen wolde. Oick were saick dat onse vurgen. muntmeister bynnen den sess jaeren vurger., dair Got vur zij, affliuich off also kranck wurde, dat hij dess amptz nyet meer bedyenen en konde off mucht, gelauen wij oick in gueden truwen nyemantz dairinne setten doen off laeten setten, wij en sullen hem yerst, gebreck sijns zijnen eruen der pennyngen hij op onser sleschat onss affgespraecken ind bewijslicken verlacht sall hebben, off noch voirder vit onsen ontheit ind beueell verleggende mucht weerden, die also doen verborgen ind verwissen van den gheenen asdan onse muntmeister weerden muchten, dat hij ende sijne eruen dess vast ind seker sijn ind blijuen sullen, ind en sullen, oick sijn jaeren vurscr. duerende, hon nyet doen noch laeten ontsetten van onsen muntmeisterampt, then sij dat hij all vur die selue pennyngen van onser wegen waill vernueght ind betailt were. Op alle punten dis brieffs heefft die vurscr. Sander onse muntmeister sijnen eydt gedaen, ind sijnen reuersbrieff gegeuen, ind wij hebben oen wederomme gelaefft ind in crafft desselnen brieffs gelauen, vast, stede ind onuerbrecklicken dairbij to halden ind to laeten. Beheltlicken onsen steden alsulcke verschrijuongen ind priuilegien, as zij van der munten hebben moigen, in alre maeten ass bauen geclairt steit, sonder alle argelist. Dess to oirkonde hebben wij hertouch vurscr. onsen segell vur ons, onse eruen ind naekomelingen aen desen onsen brieff van

onser rechter wetenheit doen ind heiten hangen. Gegeuen in den jaeren onss Heren dusent vijffhondert ind een, op onser lieuen vrouwen auont purificationis.

Per dominum Ducem presentibus in Concilio Goisswino de Bemmell terrarum supremo Gelrenss Herediturio officio, Carstelio de Scherpenseill Judice Arnhem, Armigero, Magistro Johanne de Weiden Canonico Arnhem, licenciato ceterisque consiliarijs.

Naar *Lib. VI* der *Veertien Registers*, fol. 61—63.

V.

Wij doen kondt ind bekennen dat wij onsen lieuen getrouwen Sander van Baitenborch, muntmeister, gegont ind geoerlofft hebben ind auermytz desen gunnen ind oirlouen dat he onsen klymmende gulden onder onsen naem ind waepen maicken sall. Ind sall denseluen gulden wegen twe engelz ind eyn doeysken ind nyet myn, ind sall halden krait ind greyn nobel fijn, nae vermoigen ind vytwijsonge sijns hoeffsbrieffz he van ons heefft, ind sall ons nv voirtain rekenen vur elck merck goutz, twe derselver gulden. Noch sall he moigen maicken den dubbelen stuuer nae gehalt sijns hoefftbrieffs, ind sall snijden eynen pennynck meer op ten merck dan he sus lange gedaen heefft, ind sall vyt sijns selffz buydel geuen drie stuuers meer dan sijn ordinancy helt, ind den eynen pennynck ind drie stuuers mytten auerloep van den golde sal men all den koepman to vuegen, op dat onse munt ganckafftich blijuen mach, sall he ain haluen stuuers drye penningen meer snijden op ten merck, beheltlick doch dat die ierste onse ordinancy nae luyde onser segell ind brieue vurger. hierinne onuerbreckelick in oere alinger machten sall blijuen, ind dat alles bij remedium, sleeschat, penen ind correctien als dairinne vorder verclaert ind myt gueden onderscheyde geschreuen steit, sonder argelist. Oerkonde onss secreet segel myt onsen hantteycken hyer op gesat dess Saterdages nae onser lieuer Vrouwen dach Conceptionis Anno xv^{c} ind drye.

Naar *Lib. VII* der *Veertien Registers*, fol. 11.

W.

Kairle hertoch etc.

Wij doen kondt, also onse lieue getrouwe Burgermeistere, Schepenen ind Rait onser stat Hairderwyck ons nv den groiten schaiden, jamer ind verderffenisse, sij in den verleden jair van brande ind vur geleden, tkennen gegeuen ind begert hebben, wij oen tot reparacien, vestenisse ind bewaringe onser vurgen. stat to hulpen ind to stae comen wolden; So bekennen wij, dat wij Burgermeisteren, Schepenen ind Rait der vurgen. onser stat consentiert ind toegelaeten hebben, consentieren ind toelaeten auermitz desen onsen apenen placait, dat sij onder onsen naem ind wapenen nae der valuwacien ind prandtsen van onser munten, die ytzont is ind dair onder noch arger niet, sullen moigen munten ind slaen eynfoldige stueuers, halue stueuers, ort stueuers ind muterkens. Allet duerende tot onsen wederseggen, doch bij also dat die profijten hijr aff vallen ind comen tot reparacy, vestenisse ind bewaringe onser vurscr. stat, ind nergentz anders to gebruckt noch gekert werden sullen. Sonder alle argelist. Orkonde ons secreet segel ind gewoentlichen hantteycken hijr op gesat des donresdages post Lucie virg. Anno etc. quarto.

Naar *Lib. VII* der *Veertien Registers*, fol. 45.

X.

Kairle hertouch etc.

Wij doin kondt, Soe onse muntmeyster Sander van Bathenborch eyne tijt lanck mit onsen will ind ontheyt onse gulden gemaickt heefft op twee Engelschen eyne duysken, ind nyet min, heefft hij ons tkennen gegeuen, woe dat hon van nu voirtaen nyet waill mougelick sall wesen, mit alreleye gezellen sulx to doin, soe dieselue sijne gezellen, die sulcke munten mit hon to maicken plegen, deels van hon getaigen ind in anderen heren ind fursten munten sich in dienst gegeuen hebben. Oick verstain wij van denseluen onsen muntmeister woe dattet geen gewoente en is, op anderen fursten ind heren munten, die vurgen. gulden so to maicken dan alleen mitten merck to weerdieren, op dattan onse munte ganckafftich blijue, Soe bekennen wij auermitz desen onsen apenen placait, dat wij hon gegont ind toegelaten hebben, bewilligen ind toelaten, dat hij van nu voirtaen den gulden

maicken sall ind laten werdeeren mitten merck, gelijck as it vur geweest is, ind men to halden plege, dat is to weten acht ende tsoeuentichsten haluen in die troysche marcke, eyn oirt niet meer off min ongeuerlick ind den silueren pennynck oick to maicken, ast vur geweest is, to weten eynen haluen pennynck meer off min ongeuerlick as onse voirste verschrijuonge sulx allet vorder inhelt ind vermach bij penen ind correctien as dairin verclairt ind mit gueden onderscheyde geschreeuen steet. Allet vurscr. sonder argelist. Gegeuen onder onsen secreet segell hijrop gedruckt des Vrijdages post Quasimodo geniti Anno x sexto.

Naar *Lib. VIII* der *Veertien Registers*, fol. .....

V.

Caerle hertough van Gelre ind greue van Zutphen.

Wij doin kondt alsoe nu bij ons ind den gedeputierden der drijer staten des nederstichs van Vtricht verdragen ind ouerkomen is, dat wij tot nut ind orber der landen ind tot vorderonge der komaneschap ind neronge bynnen der stat Vtricht silueren ind gold onder onsen naem ind wapenen sullen moigen doin slaen ind munten op die weerde ind valuer onse oeheme busschop t'Utricht etc. huyden dages bynnen Wijck slaen ind munten leet. Bekennen wij hertough vurscr. dat wij om trouwen ind gelouen will der wij ons tot onsen lieuen getrouwen Nyclaes Nyber versyen, denseluen tot onsen muntmester bynnen der vurscr. stat Vtricht geordiniert, gestalt ind gemaickt hebben, ordinieren, stellen ind maeken mitz desen onsen apenen placait gedurende eyn jair lanck nest na data van desen volgende ind dairinthiendens soe lange id ons gelieuen ind gelegen wesen sall, ind hebben hem beualen ind volcomen macht gegenen onder onsen naem ind wapenen silueren ind gulden pennyngen to munten op die werde ind valuer vurgen. ind hij ons schrifftlick auergegeuen hefft, as hyr nae beschreuen volgt. In den yrsten *eynen gulden pennynck* op die manier van eynen enckell gulden, die *twe koursch gulden gelden* ind vijfftiendehalff kraet nobell fijn goltz halden soll, ind der gulden sall op eyne troysche merck gaen seuenendetseuentich, ind hijrop sall onse muntmester to remedium hebben twe greyn int alloye ind opten snede eynen haluen van den seluen gulden pennynck, ind dair van sall hij ons elicker merck twe der seluer gulden to sleetschat geuen. Noch soe sall hij maeken off sclaen *eynen gulden op die manier* van onsen clijmmer gulden, ind der sall helden vierthien kraet myn twe greyn, ind derseluer gulden sall gayn op eyne troysche merck acht ende tseuentichsten haluen, ind

dair van sall onse muntmester ons to sleetschat geuen twe der seluer gulden van elcker merck werks, ind dat remedium vur den muntmester sall dairaff wesen int gewicht eynen haluen der seluer gulden, ind int gehalt ind alloye twe greyn. Vort soe sall hij munten ind sclaen eynen silueren pennynck die heyten sall *eynen braespennynck*, ind die selue sal halden drye pennynck vyer greyn fijns siluers, ind der sall gaen op die troysche merck eynendetachtentich, ind dairop sall hij hebben to remedium eynen der seluer pennynck, in den snede ind int alloye twe greyn, ind hijr van sall hij ons to sleetschat geuen eynen derseluer pennyngen van elcker merck werks. Noch sall hij maicken off slaen eynen pennynck die sal gelden twe der vurscr. braspennynck ind halden seess pennynck fijns siluers, ind der sall gaen op die troysche merk achtendetseuentich, ind dair op sall hij hebben to remedium eynen derseluer pennynck in den snede ind twe greyn int alloye, ind hyrvan sall hij ons to sleetschat geuen eynen derseluer pennyngen van ellicker merck wercks. Noch so sall hij maicken ende slaen eynen pennynk, die *vier braesspennynck* gelden ind acht pennynck fijns siluers halden sall, ind op die troysche merck sall derseluer pennyngen gaen twe ende vifftich, ind dairop sall hij hebben to remedium eynen haluen pennynck in der snede ind twe greyn int alloye, ind dairvan sall hij ons van elcke merck wercks to sleetschat geuen eynen derseluer pennynck. Voirtaen soe sall die muntmeister maicken ind slaen eynen pennynck, die *seess braspennynck* ind elff pennynck fijns siluers halden sall, ind op die troysche merck sall derseluer pennyngen gaen acht ende viertich, ind des muntmesters remedium sall hyr van wesen in den snede eynen haluen pennynck ind twe greyn int alloye, ind hijrvan sall hij ons geuen to sleetschat van elicker merck wercks eynen derseluer pennynck, (post alia).

Orkonde onss gewoentlicken hanteickens ind ons secrets hijrop gedruckt op Donredach den vierden dach in de maent Juny Anno etc. xj°.

Naar *Lib. IX* der *Veertien Registers*, fol. 14—16.

Z.

Wij Kairle etc. doin kondt ind bekennen mit desen brieff dat wij bij raide ind guetduncken onsselffs ind onss vrunde van raide om gemeyne nutt ind oirber onser lantschappen ind tot vorderinge der komanschappen ind neronge bynnen onsen lande, gesath ind gemaickt hebben, setten ind maicken mitz desen onsen brieff, Nyclais Nyber, burger onser stadt Nymegen, tot onsen muntmr. seess jair lanck nae eynanderen volgende nae data van

desen (1), ind wij hebben hem georloifft ind volcomen last ind beueell gegeuen bynnen onser stadt Nymegen off in enigen anderen onsen steden off vlecken, dair sulx tbest dienen ind wij ordinieren werden, toe slaen ind to maicken onder onsen naeme ind waepenen als Gelre, Guylich ind Zutphen, *eynen golden pennynck* op maniere van eynen enckell Rijns gulden, soe dat die penninck sijnen loip krige, behalde, ind men dair mede opten tollen des Rijnstroems betaelen moige, welcke golden penninck sall halden achtien krait fijns goltz, ind der gulden sall gaen vijffendetseuentich op eyne troysche merck, ind hier op sall onse muntmr. to remedium hebben anderhalff greyn int alloye, ind opten snee eynen derselue pennongen, dair van hij ons to sleetschat geuen sall, van elicke marck wercks, eynen derseluer golden penninck. Voert soe sall hij maicken ind slain eynen *Gelreschen gulden geheyten mitten clymmenden Leuwen*, ind der gulden sall halden derthien krait ind drie greyn nobell fijn, ind der sal gaen op die troysche marck vijffendetsoeuentich, ind dat remedium hijr van vur den muntmr. opten snee sall wesen eynen haluen der penningen, ind int alloye twee greyn. Ind soe verre hij die beyde gebruycket, sall hij sy beyde betailen, ind indem hij sy niet beyde en gebruycket, sall hij dairvan nyet betaelen doruen. Doch en sall hij desen gulden bynnen den neesten maendt op desen voet nyet munten, want wij ons dairop erfaeren ind bynnen maentz hon onse meynonge dair van tkennen geuen ind schrifftlick beuelen willen. Noch soe sall onse muntmr. slaen ind munten eynen penninck van golde die heyten sall *eyn Rijder*, ind die sall halden vierthien krait nobell fijn, ind der sall gaen in die troysche marck vijffendetsoeuentich, ind opten snee sall hij to remedium hebben eynen vierdeell desseluen pennincks, ind int alloye vur ongeuall twe greyn in maithen wie vurscr. steet van den clymmer gulden. Ind wij sullen dairvan der pennongen twee toe sleetschat hebben. Noch soe sall hij eynen *haluen Rijder* maicken, die doin ind halden sall nae advenant soe vurscr. steet. Voirtaen soe sall hij munten eynen *Rijder van silueren*, ind die sall halden acht penninck fijns, ind derseluer sall eynendertich op die troysche marck gaen, dair van sullen wij eynen der Rijders to sleetschat hebben, ind hij to remedium opten snee eynen haluen derseluer penninck, ind int alloye vur ongeuall twee greyn, in maithen ind manieren wie bauen van den clymmer gulden geschreuen steyt. Voirt sall hij slain ind munten eynen eynuoldigen stuuer, die drie penninck fijns siluers halden, ind der sall in die troysche marck gaen hondert ind eynen penninck, ind opten snee sall hij der pennongen eynen to remedium hebben, ind ons van die marck oick eynen to sleetschat geuen. Noch sall hij munten eynen *dobbell voecheye* [sic], die halden sall

(1) In een ander H. S. volgt: so verre ind indem hij deser ouser ordinancie genoich duet ind sich getrouwelick ind onderdaenich tegen ons bewijst.

drie penninck fijns ind twyntich greyn, ind der sall op die troysche marck gaen negenendetsestich, ind dair van sall hij opten snee to remedium hebben eynen haluen derseluer woecheyen [sic], ind ons eynen to sleetschat geuen. Noch sall hij slain *halue stuuers*, die halden sullen drie penninck fijns, ind der sall in troysche marck gain twee hondert ind twelff, ind dairvan sall hij hebben opten snee to remedium twee derseluer pennongen, ind ons oick twee to sleetschat geuen. Noch sall hij oirt stuuers slain moigen, die halden sullen twee penninck fijns, ind der sall gaen op die troysche marck driehondert ind viertich, dairvan hij opten snee to remedium hebben sall vier oirt, ind soe voele sall hij ons der oick to sleetschat geuen van elicker marck werckx. Oick sall hij halue oirt stuuers moigen slain, die halden sullen eynen penninck ind acht greyn fijns, ind der sall gaen opt loet negenendetwyntich, ind opten snee sall hij dairvan to remedium hebben opt loet twee halue oirt, dair hij ons to sleetschat aff geuen sall eynen stuuer. Noch eyne halff negenmenneken, ind sall halden eynen penninck ind vier greyn fijns, ind der sal gaen opt loet achtendevijfftich, ind der sall hij twee opt loet to remedium hebben opten snee, ind ons eynen stuuer dairvan toe sleetschat geuen. Voert sall hij slain eynen penninck, die halden sall acht penninck fijns, ind der sall gaen op die troysche marck achtendetachtentich, ind opten snee sall hij eynen der pennongen to remedium hebben ind eynen to sleetschat geuen, ind der penninck sall gelden ind weerdich wesen drie der stuuers vurscr. Ind van allen desen vurscr. pennongen, vytgesundert den golden gulden alleyn, sall der muntmeister vur ongeuall int alloye twee greyn to remedium hebben, in maithen ind manieren wie dat bauen verclairt steet. Item is bevurwairdt, dat onse Muntmeister sijne golt ind siluer so gueden koip gelden sall as hij kan; voirt wurde den Muntmeyster aen golde off aen silver vellich gefonden, dat wier bij des weerdijns bussen off uet des koupmans budell, In eynen greyn aver dese verschrijvynge sall hij ons dair vur geven hondert einkell gulden, twe greyn drye hondert gulden, van vyer greyn sess hondert gulden, van vijff greyn duysent, van sess greyn anderhalffduysent, ind vyt des koipmans budell en sullen wij egheyne probe van den silveren pennyngen geschien laiten dan bij der marck, ind wurdt den muntmeister hyer en theyndens vellich, dat will Godt nyet zijn en sall, soe sall hij van ons gestraifft wurden als sich zulx nae recht off nae anderen heren ind fursten gewoenten opten munten gehalden behoiren sall, ind in sulcker straiffyngen ind vorderyngen onser bruecken an onsen Muntmeyster ind voirt in anderen handelen onser munten beruerende, sall onse muntmeyster gheenre burgerschap in ennygen steden dair onse munte gelegen weer gebruycken, beheltelicken andere onsè verschrijvunge ind sijne burgerschap in anderen sijnen saicken ind handell, dan wij hebben den selven onsen Muntmeister, sijn echte huysfrouwe, sijn kyndere, sijn dyeners ind knechten, die tot onser Munten gehoiren,

ind van onsen Muntmeister angenomen sullen werden, myt alle den haue ind gude in onser sonderlingen protectien ind beschermenyss ontfangen ind willen dieselve doen verdedyngen, op allen eynden dair onss des bynnen onsen lande van noiden zijn sall, gelijc onse eygen dieners, ind huysgesynne, ind willen oick dat die selve onse muntmeister ind die zijne vurscr. alle als sulcke vrijheiden, rechten ende previlegien in den vurs. onsen lande hebben ind gebruycken sall as andere Muntmeisters ind ore knechten bij tijden onser Vurheren ind Vaderen seliger gedachten to hebben ind to gebruycken plegen, beheltelicken onsen ondersaten ore previlegien ind rechten die sij hyerentegen van onsen seligen Vurvaderen off van onss vercregen moigen hebben. Voirt so hebben wij onsen Muntmeister gegondt ind beliefft, offt saick were dat ennyge van sijne dieners onredelicke dyngen tegen oen voirnemen wolden, off onder malckanderen, dat den Muntmeister hynderlick weer aen sijn gude off personen, dat hij dan die selve oirloff geven ind anderen in die stede nemen sal moigen soe duck des van noiden were. Item off inder selver onser Munten ennyge onmyne off twyst geviele, het wier die Muntmeister tegen die werckluyde off die werckluyde onder den anderen, woe sich dat gebueren mucht, sullen sij onder malckanderen bij raide van onzen weerdeyne moigen scheiden ind richten, sonder onss yet ghebrueckt to hebben, vytgenomen dootslach off leempt. Voirt so sullen alle die gene, die tot onser Munten komen myt billioen van golde, ind silver, in onser munten to brengen, alle onse lantschap doir, to water ind to lande, int aen ind aff reysen ind int verthueven, enz. enz. [Hetgeen volgt is bijna eensluidend met het in Bijlage U hier boven medegedeelde.]

(*Post alia.*)

Des toirkonde ind gantzer vaster stedicheyt aller puncten ind articulen vurger. hebben wij hertouch vurscr. onse segell van onser rechter wetenheit an desen onsen brieff doin ind heyten hangen. Int jair onss Heren dusent vijffhondert ind sesthien, op dinxdach nae sent Victoirsdach mris [d. i. Martyris].

Naar *Lib. IX* der *Veertien Boeken*, fol. 43—47.

A A.

Kairll &c. Wij doen kondt Also onss Muntmeisters Nyclaes Nybers verschrijvonge vermach dat wij van ellick marck golts die hij onder onsen titell ind wapen munt, twee der gemunter golden pennyngen to sleeschat hebben sullen, Item op dattan der pennynck int gehalt verbetert werde ind der koupman to meer vur tsijne krijgen moege, Bekennen wij mits desen onsen apenen placait dat wij beliefft ind toegelaten hebben, believen ind toe-

laten mitz desen, dat wij van nu voirtaen van ellicke marck golts, die van onsen muntmeyster vurscr. gemunt sall werden, nyet mere dan anderhalff der gemunter golden pennyngen to sleeschat hebben ind nemen sullen, Beheltelick datter halve gulden, den wij nu van onsen sleeschat verlaten, tot verbeterynge dess pennyncks ind nergentz anders toegekeert ind gebruyckt sall werden. Allet vurss. sonder argelist. Oirkonde onss gewoentlicken hanteickens ind secreet segels hijrop gesath; dess guensdach sent Katherijnen avondt Anno xv^{c} xviii.

(get.) CHARLES.

BB.

Kaerle hartough van Gelre etc.

Wij doen kondt, Alsoe wij onsen muntmeister Nyclaes Nyber hierbenoerens macht ind beueell gegeuen hebben eynen haluen stuuer onder onsen naem ind waipen tslain, der op die troysche marck gain sullen twee hondert ind twee derseluer pennongen ongeuerlich, ind solden halden twee pennongen fijns, werden wij nu bericht, woe sich idt gelt, soe wail sylueren as golt, in onsen landen mercklick verloupt, op dat hij sich dan nae den verloup des geltz confirmeren ind oick sijnen knechten soe hij weynich to doen heefft, des to beth werck genen moigen, bekennen wij hertough vurscr. dat wij onsen muntmeister Nyclais vurgen. nv consenteert toegelaiten ind beuailen hebben ind mitz desen onsen apenen placait consenteren, toelaiten ind beuelen nv voirtan halue stuuers onder onsen naem ind waipenen to munten, der op die troysche marck twee hondert ind twee derseluer haluer stuuers ongeuerlich gain, ind halden sullen eynen pennynck ind achthien greyn fijns, ind van elcker marck sullen wij vier derseluer pennongen to sleetschat, ind hij sall dairop to remedie hebben inhalt sijner principailre verschrijuonge, allet vurscr. sonder argelist. Oirkonde onss gewoentlicken hanteyckens ind secreet segels hierop gesath des manendaiges post Laurentii mart. Anno xv^{c} in twyntich.

Beteyckent per principem in presentia et de scitu omnium consiliariorum.

CC.

Wij doen kondt Also onse Muntmeister Nyclaes Nyber ons nu tkennen gegeven heefft so in brabant opter munten den koipman ytzont [d. i. nu] meer vur silveren ind golt gegeven

wurdt, dan hij op onser munten doen off tuygen mucht, Solde hem nyet mere off weynich to doen vallen, then waere dan wij onsen sleeschath opten golden Rijder eyne oirt desselven pennyncks noch verlichten weulden, mede seggende dat ons sulx aen onsen sleeschath meer profijtz dan schadens, so die mennichte sulx weder inbrengen solde. Op dattan onse muntmeister den koupman to meer geven ind onse munte ganckafftich blijven moege, Bekennen wij mitz desen onsen apenen placait dat wij toegelaten ind beliefft hebben, toelaten ind believen in crafft des brieffs hij ons van nu voirtaen van eyne troyssche marck der Rijders vurscr. nyet meer dan vijff oirt desselven pennynckx to sleeschath geven ind betaelen sall, Beheltelick datter selver Rijder nae vermoegen dess muntmeysters verschrijvonge onvermynret ind den halven Rijder wij hyr bevoerens van onsen sleeschath gelicht ind in verbeterynge desselven Rijders geordineert hebben, blijven sall. Allet vurscr. sonder argelist ind duerende tot onsen wederopseggen off opscrijven. Edoch off hij eenig werck onder handen hebbe, als wy hem hyr van opschrijvonge deden, sullick werck sall hij voirt reyde moegen maicken, sonder dairvan mere to sleeschath to geven dan vurscr. is. Oirkonde onss gewoentlicken hantteickens ind secreet segels hyrop gesath, altera nativitatis Marie Anno xv^{c} xxi^{o}.

(get.) CHARLES.

DD.

Kairle hertough etc.

Wij doin kondt, Also wij bericht werden in onsen landen vermitz dat sich 't golt verloupt, zeere quellick syluer gelt to krijgen zij also dat men dess in alreley verhanteronge merckelick gebreck heefft, So bekennen wij dat wij dairomb onsen muntmeister Nyclaes Nyber toegelaten ind beualen hebben, toelaten ind beuelen auermitz desen onsen apenen placait eynen sylueren pennynck onder onsen wapen ind titell to slaen ind to munten, die geheyten sijn sall eyne dubbele wochey, ind die pennynck sall halden drye pennyngen ind thyen greyn fijns, ind op die Troysche marck sall derseluer gaen seesendetseestich, ind dairaff sullen wij hebben van elicker marck wercks eynen derseluer pennynck to sleeschat, ind die muntmeister sall opten snee to remedie hebben eynen der vurgen. pennyngen, ind int alloy twee greyn, in manieren als dat sijn principaell verschriuonge vermach. Noch so sall hij moigen munten eynen haluen lichten stuuer, ind die sall halden anderhaluen pennynck fijns, ind der sall op die Troysche marck gaen twee hondert ind twee ongeuerlick, dairvan wij twee derseluer pennyngen to sleeschat hebben sullen, ind die muntmeister int

alloy twe greyn to remedie, gelick vurscr. Ind so wanneer idt onss geliefft sullen wij onsen muntmeister dese onse commissie altijt vierthien dage lanck to voerens moigen doin opschrijuen. Allet vurscr. sonder argelist. Dat. xix Octobris Anno xxiij.

EE.

Rekeninge Reyniers Eembrugge, meester particulier van der munte beyde van goude ende van zilvere, gemaickt ende geslagen in der stadt van Nyemegen in den lande van Ghelre van wegen ons heeren des Keysers &c., Eertshertoge van Oistrijcke, Hertoge van Bourgoingnen, van Lotharingien, van Brabant &c. daer toe gecommitteert bij oepene bezegelde brieven van Commissien ons heeren des Keysers, gegeven in deser stadt van Bruessele iij[a] Julii xv[c] ende vierenveertich om de voerschreve officie bij hem bedient te wordderen voer eenen tijt ende termijn van drye doen toecommende Jaeren, innegaende den Iersten dach augusti daer nae, op de instructie die hem bij den generaels van der munten ons heeren 's Keysers van herwaertsover gelevert soude wordden. Van welcker commissie van woirde te woirde copie geinsereert staat voer den ontfanck van deser rekeninge van allen den wercken bij hem gewracht, sindert den voerschreve iersten dach augusti xv[c] xliij totten xxix[en] dach martii xv[c] xlvj stilo brabantsche, als van twee Jaeren ende vij maende ende xviij dagen, welcke rekeninge gemaickt is in ponden Karolus guldenen te twintich stuvers Brab. tstuck gerekent ende den stuver voer xlviij mijten Vlaems.

ONTFANCK

VAN DEN GOUDEN PENNINGEN GEHEETEN GOUDEN CROONEN METTER SONNEN.

Van den wercke van den gouden penningen geheeten gouden croonen metter sonnen, naevolgende zeekere instructie daer op gemaickt ende des wardeyns boecke, te weeten van xxij karaten iij½ grain fijns gouts int alloy, ende van lxxj ende iij quart int gewichte int troysche marck, loop hebbende voere zessendertich stuvers, van den welcken bevonden zijn gewracht bynnen den tijde dezer rekeninge cij[m] vj[c] v stucken oft penningen, ende in sissalien vj[c] lv, alsoe, deselve sisalien affgetrocken, ende c xliij½ der voerschreven croonen om assayen daeraff te maken, blijft net cij[m] viij[c] vj½ croonen, die gereduceert te gewichte die lxxj iij quart voer dmarck comen tot veerthien hondert xxxij marck vj oncen xiiij esterlings xix½ aesch, die gereduceert tot xxiiij karaet dmarck fijn gouts beloopt xiij[c] xxx marck xx karaet v½ greyn, waeraff de seignouraige oft sleyschat commen tot

proffijte ons heeren des Keysers gereduceert tot xvij½ stuvers dmarck fijns beloopt op xj^{c} lxiiij Karol. guld. x s. Hoewel alhier ontfanck gemaict wordt van den rechte van den sleyschatte ende van den remedien van der gouden croonen in gouden Karol. guldens, navolgende der rekeninge van den generaels van der munten hier voer overgegeven de gouden croone tot xxxvj stuvers gerekent, aengesien nochtans deselve gouden croone binnen den tijde deser rekeninge van handen te handen cours ende loop gehadt heeft tot xxxviij stuvers, soe lastinen hier desen meester in ontfange op elcke croone mit twee stuvers navolgende zekeren appoinctemente der heeren van den financien, ende zekeren beslotenen brieven van der majesteyt van der Coninghinnen op gelijcke partije overgeven opte rekeninge van der munten van Brabant van eenen Jaer eyndende iiij^{ta} octobris xv^{c} xlvj fol. ij^{xa}, beloopende den voirschreve sleyschat in Karolus gulden ter sommen van xj^{c} lxiiij Karolus gulden x stuvers, om uz gereduceert in croonen vj^{c} xlvj croonen ende xxxiiij stuvers, de croone gerekent tot xxxviij stuvers, xij^{c} xxix Karolus gulden iij stuvers iij½ quart j mite, ende daer nae dese partije gecorrigeert opte voirscreve somme van . . xij^{c} xxix$^{Kar.\ gul.}$ iij^{s} iij½$^{quar.}$ j$^{mit.}$

De selve croonen zijn bevonden te swaer int gewichte op elck marck wercx ix½ az, alsoe hier . . . . . nyet.

De selve croonen zijn bevonden bij den assayeur generael te witte op elck marck werox ½ greyn, alsoe hier . . . . . niet.

De selve croonen zijn bevonden bij den assayeur generael op elck marck wercx te schaers int alloy j quart fijn gouts, de selve quart gereduceert in marcken beloopt opt geheel werck i marck v karaet x greynen ½ schaers tot c xxxvj Karolus gulden xvj stuvers tmarck gerekent, beloopt ter somme van . . . . c lxx$^{Karol.}$ iij^{s} iij½ $^{miten.}$

Overmits den reden hier boven opten sleyschat wordt dese meester hier oick gelast in ontfange ter causen van desen remedien de croone tot xxxviij stuvers gerekent ende daer na dese partije gecorrigeert . . . . c lxxix$^{Karol.\ gul.}$ iij^{s} iij½$^{miten.}$

PENNINGEN VAN SILVERE.

De selve meester heeft doen wercken bynnen den voirscreve tijde aen vier stuvers penningen, houdende vij penningen fijns silvers ende x greyn int alloy ende van xl derselver penningen in de snede in de troysche marck, die quantiteyt van ij^{m} v^{c} lxj marck iij oncen nae vuytwijsen des wardeyns boeck vuyten welcken zijn geweest aen sisalien xxix marck viij ingelschen ende in de busse ij^{c} lxiiij, hier affgeslagen sisalien ende lxxx^{ds} om dassay daeraff te maken, blijft net ij^{m} v^{c} xxx marck ij onces xij ingels, deselve gereduceert tot fijn silvere maect xv^{c} lxiij marck x^{ds} xiij greyn iij quarts tot twee stuvers dmarck fijns gerekent voer de seignouraige, beloopt ter somme van . . c lvj$^{Karol.}$ vij^{s} xxxvj$^{miten.}$

De selve vier stuvers zijn bevonden te zwaer int gewichte op elck marck viij aes, ergo alhier . . . . . nyet.

De selve vier stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael te schaers int alloy op elck marck wercx ½ greyn fijn silvers, bedragende op tgeheel werck vier marck iiij^{ds} xvij greyn tot xij Karolus gulden xij stuvers dmarck fijn gerekent, beloopt ter sommen van

lv$^{Kar.}$ vj^{s} xlij$^{miten.}$

De voirschreve meester heeft doen wercken bynnen den verschreve tijt aen halue zilvere royalen, ganck ende cours hebbende voer iij grooten Vlaems tstuck, houdende v d^{rs} xij greyn fijn zilvers int alloy van lxxviij½ der voerschreven penningen in de sneede int troysche marck, die quantiteyt van v^{c} lx marck nae vuytwijsen des wardeyns boeck vuyt welcke zijn geweest aen sisalien iiij marck vij oncen iij ingels ende in de busse lv der voerschreven penningen, hieraff affgeslagen sisalien ende iiij oncen om dassaye daer aff te maken, blijft net v^{c} xlix marck iiij oncen xvij engels, dezelve gereduceert tot fijn zilvers maeckt ij^{c} lj marck x d^{rs} xx greynen, waer aff die seignouraige beloopen tot i^{s} vj$^{mit.}$ tmarck, ter sommen van . . . . . xiiij$^{Kar.}$ iij^{s} xvij$^{mit.}$

De selve halve royalen zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck werck i ingels, beloopen dry marck iij oncen ix ingels xxix½ aes tot vijff Karolus gulden xvij stuvers xxxvj mit. dmarck, ter sommen van . . . . xx$^{Kar.}$ iiij^{s} xxxv$^{mit.}$

De selve royalen zijn bevonden houdende v d^{rs} xij greyn fijn zilvers bij den assayeur generael, op welcke die billetten gevisiteert zijn ende bij appoinctement van mijnen heeren van der rekeninghen die generaels ende die muntmeesters geaccordeert is geweest, alsoe die billetten zoe vele nyet en hielen als dassay bij den assayeur generael gemaickt, dat die voerscreve muntmeester betalen soude tot proffijte van onsen genedigen heere de Keysere ½ fijns zilvers op elck marck wercx, bedragen deselve quart v d^{rs} xvij greyn j½ quart tot xij Karolus ix stuvers dmarck fijns gerekent, beloopt ter sommen van

v$^{Kar.}$ xix^{s} xxij½$^{mit.}$

PENNINGEN GEHEETEN STUVERS.

De selve meester heeft doen wercken bynnen den voerschreve tijt aen stuvers, houdende iij d^{rs} xvij greyn fijns zilvers int alloy ende van lxxx in de sneede in de troysche marck c lxij marck nae vuytwijsen des wardeyns boecken, vuyt welcke zijn geweest aen sisalien j marck iiij oncen xiiij engels ende in de busse xviij d^{s}, hier aff geslagen sisalien ende j once der voerschreven penningen om dassay daer aff te maken, blijft net c lx marck ij oncen vj engels, deselve gereduceert tot fijn zilvere maeckt xlix marck vj d^{s} ix½ greyn stijff, waer aff die seignouraige beloopen tot j^{s} vj$^{mit.}$ dmarck fijns, ter sommen van ij$^{Kar.}$ xv^{s} xxxiiij½$^{mit.}$

Die selve stuvers zijn bevonden te swaer int gewichte ende sonder remedie opt dmarck wercx, alhier . . . . . nyet.

De selve stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael te schaers op elck marck wercx een halff quart van een greyn, beloopende tgeheel werck tot xij Carolus gulden ix stuvers dmarck fijns . . . . . xvij^{s} xiiij$^{mit.}$

Die selve meester heeft doen wercken binnen den vorscreve tijt aen halve stuvere, houdende iij d^{s} een half greyn fijn zilvers int alloy ende van c xxxiiij in de snede in de troysche marck, die quantiteyt van vj^{c} lv marck j once nae vuytwijsinge des wardeyns boeck vuyt welcke zijn geweest aen sisalien lj marck ij oncen xj engels, ende in de busse lxvij d^{s}; hier aff geslagen sisalien ende iiij oncen om dassaye daer aff te maken, blijft net vj^{c} xlviij marck ij oncen ix engels, deselve gereduceert tot fijn zilver beloopt c lxiij marck ij d^{s} x greyn ½, waer aff die seignouraige bedragen tot j^{s} vj$^{mit.}$ tmarck fijns, die somme van . . . . . ix$^{Kar.}$ xiij½$^{mit.}$

Die selve halve stuvers zijn bevonden te sterck int gewichte ende sonder remedie, erge alhier . . . . . nyet.

Die voerschreve halve stuvers zijn bevonden bij dassayeur generael te schaers int alloy op elck marck wercx een halff greyn fijn zilvers, beloopende op tgeheel werck een marck i d^{r} xij greyn tot xij Kar. guld. ix stuvers 't marck fijns gerekent, de somme van xiiij$^{Kar.}$ guld. vj$^{mit.}$

De voerschreve meester heeft doen wercken bynnen den voerscreve tijt aen hollantsche penningxkens, houdende xxiiij greyn fijn zilvers in alloy ende van iiij^{c} xxxij in de snede in de troysche marck, die quantiteyt van ix^{c} xcij marck ij oncen naer vuytwijsinge des wardeyns boeck, vuyt welcke zijn geweest aen sisalien xiij marck iiij oncen xv engels, ende in de busse xvj^{c} lxiiij der voerschreven penningen, hier aff geslagen sisalien ende ij marck om dassaye daer aff te maken, blijft net ix^{c} lxxvj marck v oncen v engels; deselve gereduceert tot fijn zilvere beloopt lxxvij marck xj d^{s} xxiij greyn een halff quart, waer aff de seignouraige beloopen tot j^{s} vj^{mit} dmarck fijns, ter sommen van iiij$^{Kar.}$ vij½$^{stuvers.}$

De selve hollantsche penningxkens zijn bevonden te lichte op elck marck eenen halven penn. holl., beloopende tgeheel werck iiij^{c} lxxxviij ende j quart der voerschreven penningen, de zesthien voer eenen stuver gerekent, bedraghe ter sommen van j$^{Kar.}$ x$^{stuv.}$ xxv$^{mit.}$

De selve hollantsche penningxkens zijn bevonden bij den assayeur generael houdende boven huere remedie een halff greyn fijn zilvers op elck marck wercx, vuyt welck die billet overgeleeght zijn geweest ende bij appoinctement van mijnen heeren van der cameren generaels ende die muntmeester geappoincteert is geweest, als dat de voernoemde meester

particulier sal betalen tot proffijte van onsen genedigen heere den Keysere een quart van een greyn fijn zilvers van elck marck wercx, beloopende tgeheel werck x d^{e} iiij greyn een halff quart tot welleff [sic] Karolus guldenen ix stuvers tmarck fijns ter sommen van

x$^{Kar.}$ guld. xj$^{stuvers.}$

Somme van den wercke van den zilveren penningen ij^{c} xcv$^{Kar.}$ guld. iiij$^{stuv.}$ xxx$^{mit.}$ ½

FF.

Rekeninge Reyniers van Embrugge, meester particulier van der munte beyde van goude ende van zilvere, gemaickt ende geslaegen inder stadt van Nyemegen in den lande van Gelre, van wegen ons heeren des Keysers &^{a}, Eertshertoge van Oistrycke, Hertoge van Bourgoingnen, van Lothier, van Brabant, &^{a}, daertoe gecommitteert bij oepenen bezegelde brieven van commissien ons heeren des Keysers, gegeven in deser stadt van Bruessele vj^{ta} Septembris xv^{c} xlvij om de voirschreve officie bij hem bedient te worddene eenen tijt van zesse Jaeren ende op de instructie, die hem bij den generaels van den munten ons heeren des Keysers van herwaertsover gelevert soude wordden, van welcker commissie de copie van woirde te woirde hier voere geinsereert staet, van allen den wercken bij hem gewracht, sindert den xxix^{en} dach van meerte xv^{c} xlvj, stilo brabantie, totten xiiij^{en} dach van Julio anno xv^{c} lij, als van vijff Jaeren ende omtrent iij½ maenden, welcke rekeninge gemaict is in gouden Karolus gulden te xx stuvers brabants tstuck gerekent, ende den stuver voere xlviij mijten Vlems, gedaen te Bruessel.

ONTFANCK.

IERST VAN DEN WERCKE VAN PENNINGEN IN GOUDE TE WETENE GOUDEN ROYALEN.

Van den wercke van den gouden penningen geheeten gouden Royalen, die men maickt navolgende der instructie, te wetene van xxiij karaten ix½ greyn fijn gouts int alloy ende van xlvj in de snede int troysche marck, loop hebbende voere drie Karolus gulden oft lx stuvers, van den welcken desen meester heeft doen wercken de quantiteyt van iiij^{m} c xxxviij penningen, waervan bevonden zijn geweest aen sisalien xij d^{e} ende in de busse xvij penningen nae vuytwijsen des wardeyns boeck; hier aff getogen sisalien ende xij d^{e} om dassayen te maecken, rest net iiij^{m} c xiiij penningen, deselve gereduceert in marcken beloopt lxxxix marck iij oncen ix engels xvij½ aes tot x stuvers dmarck voere trecht van seignouraige, compt op . . . . xliiij$^{Kar.}$ xiiij$^{stuv.}$ xvij$^{miten.}$

De voirgenoemden realen zijn bevonden te scaers int gewichte op elck marck wercx xvj aes, compt opt geheel werck ij oncen iiij engels xxiij aes, beloopt ter sommen van xxxviij$^{Kar.}$ xj^{s} xxviij$^{mit.}$

De selve realen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten watere juste int alloy, waeromme die billetten van den wardeyn gevisiteert zijn geweest, die welcke soe goet nyet bevonden en zijn geweest als dassayen van den assayeur generael, waervan bij appointement van den heeren van der cameren ende die generaels is geordineert dat den voirschreve meester betaelen sal ten prouffijte van den Keyser een half quart van een grain fijn gouts, beloopt opt geheel werck xj grain $\frac{4}{8}$, $\frac{+}{32}$, 64, $\frac{+}{128}$, fin gouts, beloopt ter sommen van . . . . . v$^{Kar.}$ vj^{s} iij$^{mit.}$ iij$^{quart.}$

Somme van den voirscreve goude Realen . . lxxxviij$^{Kar.}$ gul. xij^{s} j$^{mit.}$ iij$^{quarts.}$

VAN DEN PENNINGEN GEHEETEN GOUDE CROONEN METTER ZONNEN.

Van den wercke van den gouden penningen geheeten Gouden Croonen metter Sonnen, houdende xxij karaten iij½ grain fijns gouts int alloy ende van lxxj ende iij quart int gewichte int troysche marck, loop hebbende voere xxxvj stuvers, van den welcken bevonden zijn gewracht binnen den tijt deser rekeninge xij^{m} ij^{c} xxvij d^{s}, waervan bevonden zijn aen sissalien lxxxv penningen, ende in de busse xliij d^{s} naer vuytwijsen des wardeyns boeck, affgetogen de voirschreven sissalien ende xxxvj d^{s} om dassayen te maeken, rest net xij^{m} c vj d^{s}, die gereduceert in marcken beloopt c lxviij marck v oncen xv engels xxxj aes wercx, maeckende c lvj^{m} xvij karaten i grain iij½ quart fijn gouts tot xvij½ stuvers dmarck fijn gerekent voer seignouraige, beloopt . . . c xxxvij$^{Kar.}$ ij^{s} xviij$^{mit.}$

De voirschreven Croonen zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx xx aes, compt opt geheel werck v oncen v engels xiiij½ aes, beloopt ter sommen van lxxxv$^{Kar.}$ ij^{s} vj$^{mit.}$

Dese Croonen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere goet genoeck int alloy van den witte, ergo hier . . . . . nyet.

De selve Croonen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten watere te schaers int alloy op elck marck werckx ½ grain fijn gouts, compt opt geheel werck vij karaten xiij quart xvj van een grain fijn gerekent, beloopt ter sommen van . xl$^{Kar.}$ ij^{s} vij½$^{mit.}$

Somme van den voirscreven gouden Croonen . . . ij^{c} lij$^{Kar.}$ vj^{s} xxxj$^{mit.}$

PENNINGEN VAN GOUDE KAROLUS GULDENEN.

Van den gouden Karolus gulden, houdende xiiij karaet fijns gouts ende van lxxxiiij in de snede int troyssche marck, loop hebbende voer twintich stuvers, van den welcken binnen den tijde deser rekeninge gemunt zijn de quantiteyt van xxij^{m} xxiij penningen, waer van bevonden zijn geweest aen sissalien ij^{c} xlviij penningen, ende in de busse lxviij penningen nae vuytweysen des wardeyns boeck, de voirschreven sissalien afgetogen ende xlij penningen om dassaye te maecken, rest net xxj^{m} vij^{c} xxxiij d^{s}, die gereduceert in marcken beloopen ij^{c} lviij marck v onces xvj engels vj aes wercx, maeckende cl marck xxij karaten ij grain fijn gouts tot vij stuvers dmarck voere seignouraige, beloopt ter sommen van

lij$^{Kar.}$ xvj$^{stuv.}$ xxij$^{mit.}$

De selve Karolus gulden zijn bevonden tschars int gewichte op elck marck wercx xxv aes, compt opt geheel werck i marck ij onces ij engels iij aes, in gelde . cvj$^{Kar.}$ ij^{s} iij$^{mit.}$

De voirschreven Karolus gulden zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere goet genoeck, ergo hier . . . . . niet.

De selve Karolus gulden zijn bevonden comende vuyten watere juste int alloy ende de generaels gevisiteert hebbende de billetten de welcke soe goet nyet bevonden en sijn als dassay van den assayeur generael, waerom bij appointement van den heeren van den cameren ende generaels is geordonneert dat die meester particulier betaelen zal ten prouffijte van den Keysere een quart fijn gouts van elcken marck, compt opt geheel werck v karaten iiij greyn iij quart tot c xxxvj Karolus gulden tmarck fijn gerekent, beloopt

xxx$^{Kar.}$ xj^{s} xviij$^{mit.}$

Somme van den voirscreven Karolus gulden . . c lxxxix$^{Kar.}$ ix^{s} xlij$^{mit.}$

De voirschreve meester die hier voere alleenlijcken ontfanck gemaict heeft met Karolus gulden tot xx stuvers, den gouden real voere lx stuvers, den halven voer xxx stuvers, den Karolus gulden tot xx stuvers ende de goude Croone voer xxxvj stuvers, ende gemerct dat navolgende der permissien de voirschreve drie penningen als real, halve, ende Karolus verhooght zijn den xx^{en} penninge ende de goude Croone den xviij^{en} penninge, compt deselve verhooginge ten prouffijte van den Keysere, beloopende opt geheel werck nae vuytwijsen der rekeningen van den generaels de sommen van . . xxviij$^{Kar.}$ ix^{s} xxx$^{mit.}$

DEN PENNINGEN VAN DEN SILVEREN KAROLUS GULDEN.

Van den silveren Karolus gulden, ganck en cours hebbende voere xx stuvers brabant, houdende x d^{s} fijn silvers int marck ende van thien derselver penningen ende cxiij, van clx deylen van eenen penninge in den snede int troysche marck, van den welcken gemunt

zijn geweest de quantiteyt van ij^{c} xcix marck v oncen, waervan bevonden zijn aen sisalien viij marck vij oncen x engels, ende in de busse xxx d^{s} nae vuytewijsen des wardeyns boeck, afgetogen sisalien ende een marck om dassayen te maecken, rest net ij^{c} lxxxix marck v oncen x engels, tselve gereduceert tot fijn beloopt ij^{c} xlj marck iiij penningen xxj greyn tot j stuver xij miten tmarck fijn gerekent voer seignouraige, compt xv$^{Kar.}$ j^{s} xxxvj$^{mit.}$

De voirschreven silvere Karolus zijn bevonden tschaers int gewichte op elck marck wercx xxv aes, compt opt geheel werck i marck iij onces vj engels ix aes, beloopt in gelde op . . . . . xv$^{Kar.}$ ij^{s} xlij$^{mit.}$

De voirschreven Karolus zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere sonder remedie, waerom de billetten van den wardeyn gevisiteert zijn, de welcke soe goet nyet bevonden en zijn als dassay van den assayeur generael, waervan, bij appointemente van den heeren van den cameren ende generaels, sal dese meester particulier betalen ten prouffijt van onsen heere den Keysere voer de helft van den beterscap ½ greyn fijns silvers, compt opt geheel werck vj d^{s} iij quarts greyns $\overset{+}{10}$, $\overset{+}{32}$ tot xij Karolus gulden xij stuvers dmarck fijn gerekent, beloopt ter sommen van . . . . vj$^{Kar.}$ vj^{s} xxxv½$^{mit.}$

Somme van den voirscreve silveren Karolus gul. . . xxxvj$^{Kar.}$ xj^{s} xvij½$^{mit.}$

Van den wercke van den vier stuvers penningen, houdende vij d^{s} x greyn fijns zilvers ende van xl penningen in de snede int troysche marck, heeft dese meester binnen den tijde deser rekeninge doen maecken de quantiteyt van twee duysent c xiij marck iiij oncen xv engels, waervan bevonden zijn geweest aen sisalien xxxv marck v oncen, ende in de busse ij^{c} xiij penningen naer vuytwijsen des wardeyns boeck, hier afgetogen sisalien ende ij marck om dassayen te maecken, rest net ij^{m} lxxv marck vij onces xv engels, die gereduceert tot fijn beloopt xij^{c} lxxxiij marck xviij greyn i quart $\overset{+}{16}$ tot iij grooten xiiij mijten Vlems tmarck fijn voer seignouraige, compt op . . . c xiiij$^{Kar.}$ xviij^{s} xl½$^{mit.}$

De voirschreven vier stuvers zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx xxij½ aes, compt opt geheel werck viij marck vj oncen vj engels viij aes, beloopt in gelde op . . . . . lxx$^{Kar.}$ vj^{s} xij$^{mit.}$

Deselve vier stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere te scaers int alloy i quart greyn fijns silvers, compt opt geheel werck i marck ix d^{s} xv grein tot xij Karolus gulden xij stuvers tmarck gerekent, compt . xxij$^{Kar.}$ xiiij^{s} vj$^{mit.}$

Somme van den voirschreven vier stuvers penningen . . ij^{c} vj$^{Kar.}$ xix^{s} x½$^{mit.}$

HALVE STUYVERS.

De voirschreve meester particulier heeft binnen den tijde deser rekeningen doen wercken

aen halve stuvers, houdende iij d^{s} ½ greyn fijn silvers int alloy ende van c xxxiij in de snede int troyssche marck, de quantiteyt van xv^{c} lxv marck iiij oncen, waervan bevonden zijn geweest aen sissalien xxxix marck, ende in de busse clxiij penningen, affgetogen sissalien ende een marck om dassayen te maecken, rest net xv^{c} xxv marcken iiij oncen, tselve gereduceert tot fijne beloopt iij^{c} lxxxiij marcken vj greyn iij quarts tot j s vj miten tmarck voer seignouraige, compt ter sommen van . . . . xxj$^{Kar.}$ xij^{s} j$^{mit.}$

De voirschreven halve stuvers zijn bevonden te scaers int gewichte op elck marc wercx xiij aes, compt opt geheel werck iij marck vj oncen xix engels xxiij½ aes, beloopt ter sommen van . . . . . xij$^{Kar.}$ xix½$^{s.}$

Deselve halve stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere tscaers int alloy op elck marck wercx ½ greyn fijn silvers, compt opt geheel werck ij marck vij d^{s} xviij greyn iij quart tot xij Karolus gulden ix stuvers tmarck gerekent, beloopt op . . . . . xxxij$^{Kar.}$ xix^{s} xxij$^{mit.}$

Somme van den voirscreve halve stuvers . . . . lxvj$^{Kar.}$ x^{s} xlvij$^{mit.}$

HOLLANTSCHE PENNINGEN.

De voirschreve meester heeft noch doen wercken binnen den tijde deser rekeninge aen hollantsche penningen, loop hebbende voer ij mijten Vlems tstuck, van iiij^{c} xxxij penningen in de snede int troyssche marck, houdende xxiij greyn fijn silvers, de quantiteyt van iij^{m} ij^{c} lxj marck vij oncen, waervan bevonden zijn geweest aen sissalien lxxxv marck vj oncen, ende in de busse ij^{m} vj^{c} penningen, hier affgetogen sissalien ende ij marck om dassayen te maecken blijft net iij^{m} c lxxiiij marck j once, deselve gereduceert tot fijne beloopt ij^{c} liij marck v d^{s} xx greyn iij½ quart tot i s vj miten tmarck fijn gerekent voer seignouraige, compt op . . . . . xiiij$^{Kar.}$ v^{s} ix$^{mit.}$

De voirschreven penningen zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx iij der voirschreven penningen, compt opt geheel werck . . xxix$^{Kar.}$ xv^{s} vij$^{mit.}$

Deselve penningen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere tscaers int alloy op elck marck wercx j½ quart greyn, compt opt geheel werck iiij marck j d^{r} xiij grains j quart, beloopt ter sommen van . . . . . lj$^{Kar.}$ ix^{s} iij$^{mit.}$ ½

Somme van den hollantsche penningen . . . . xcv$^{Kar.}$ ix^{s} xix$^{mit.}$ ½

SWARTE PENNINGEN VAN DRIE MIJTEN BRAB^{T}. OFT TWEE MIJTEN VLEMS.

De voirschreve meester heeft noch doen wercken binnen den voirgenoemde tijt aen swerte mijten, cours hebbende voer ij mijten Vlems, de quantiteyt van ij^{m} lxxxij marck, waervan bevonden sijn geweest aen sissalien xxvij marck j once, ende in de busse ij^{c} xix d^{s},

hier affgetogen sissalien rest net ij^{m} liiij marck vij oncen tot j^{s} vj mijten dmarck voer seignouraige, beloopt . . . . . c xv$^{Kar.}$ xj^{s} xxxv½$^{mit.}$

Somme van alle den ontfange deser rekeninge . . x^{c} xcij$^{Kar.}$ gul. xliiij$^{mijten.}$

GG.

Rekeninghe Reyniers van Eembrugghe, meester particulier van der munten beyde van goude ende van silvere, gemaect, geslagen ende gemundt in der stadt van Nyemegen in den lande ende hertochdomme van Gelre, van weghen ons heeren des Conincx &^{a}, Eertshertoge van Oistenrycke, Hertoghe van Bourgoingnen, van Lothryck, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch ende van Gelre &^{a}. Daertoe gestelt, ende in de voirschreve munte tot Nyemeghen voerscreve gecontinueert, soe bij oepene bezegelde brieven ons heeren des Keysers gegeven in der stadt van Bruessel den xvij^{e} dach van augusto anno xv^{c} tweenvijftich, als bij acte van den cameren van der rekeningen te Bruessel in date quarta augusti a^{o} xv^{c} vijfenvijftich, om die voirschreve officie van meester particnlier derselver munten bij hem bedient ende geexerceert te worddene eenen tijt ende termijn van zesse jaeren als doen toecommende. Ende dat op alsulcke poincten, conditien ende voirweerden, in de voirschreve oepene brieven van continuatie begrepen, ende voirts oeck op de instructie die hem bij den generaels van der munten ons voirschreve heeren des Conincx van herwaertsovere geleveert es geweest, daer af copie autentyck geinsereert staet voere zijne Ierste rekeninge, van welcke voirschreve zijne brieven van continuatien ende acte van den voirschreve cameren, de copien van woirde te woirde hier nae voere den ontfanck deser rekeninge geinsereert staen, van allen den wercke bij hem gewracht ende gemaect, sindert den zesten dach van augusto anno xv^{c} tweenvijftich totten zesten dach van augusto anno xv^{c} achtenvijftich, als den tijt van zesse jaeren, welcke rekeninge gemaect is in Karolus gulden tot twintich stuvers brabants den Karolus gulden gerekent ende den stuver voere achtenveertich mijten Vleems, gedaen te Bruessel.

ONTFANCK.

IERST VAN DEN WERCKE VAN PENNINGEN IN GOUDE, TE WETEN IN GOUDEN REALEN VAN lx STUVERS.

Van den wercke van den gouden reael, loop hebbende tstuck tot tzestich stuvers, houdende dryentwintich karaten neghen ende een half greyn fijn gouts ende van zesse ende veertich penninghen in de snede int troyssche marck, is bevonden bij den wardains boeck

dat dese muntmeester binnen den tijt van zijnre pachtinghe voerschreve heeft doen wercken de quantiteyt van tzestich duysent twee hondert ende vierentzestich penninghen, waervan bevonden zijn aen sissalien sesse hondert dryentneghentich penninghen, ende in de busse twee hondert vijff penninghen, afgetrocken sissalie ende twee marck om dassaye te maken, rest noch neghenenvijftich duysent vier hondert ende neghenentzeventich penninghen, den selven gouden reael gereduceert in marcken facit twelf hondert dryentnegentich marck drye ingelsche vijfthien aes een quart, beloopt tot neghen stuvers dmarck ter somme van

vc lxxxjKar. xvijs vij½miten.

Desen gouden reael is bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx drye aes drye quart, compt opt geheel werck zeven onchen elff ingelschen zeventhien aes, beloopt in gelde teghen hondert zessendertich gulden zesthien stuvers dmarck

c xxxKar. gul. xiiijstuvers.

Den voirschreve gouden reael is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te schaers int alloy een quart van een grain, compt op tgeheel werck een marck twee karaten elff grain een quart tot c xxxvj Karolus gulden xvj stuvers dmarck, facit

c liijKar. g. xs xliiijmit. ijquart.

Item alsoe desen gouden reael gerekent is tot tzestich stuvers ende nu achtervolgende der tollerantie toegelaten is voer sesse ende tzestich stuvers, soe is dese meester particulier schuldich te betalen ter cause van dese augmentatie sesse stuvers van elcken gouden reael penninck, beloopt op tgeheel werck . . . . lxxxvjKar. xijs ixmit.

Somme van den voirschreve gouden reael . . ixc lijguld. xiiijs xijmit. iijquart.

VAN DEN GOUDEN HALVEN REAEL TOT XXX STUVERS.

Dese voirschreve muntmeester heeft oeck doen wercken binnen den voirgaenden tijt van zijnre pachtinghe aen goude halve reaelen, loop hebbende voer dertich stuvers ende van tzeventich derselver penninghen ende een quart van eenen penninck in de snede int troysche marck, houdende achthien karaten fijn goudts, de quantiteyt van neghen hondert tweentwintich penningen, waer af bevonden zijn aen sissalie twintich penninghen, ende in de busse vier penningen afgetrocken sissalie ende vier penningen om dassaye te maken, rest noch acht ondert achtentnegentich penninghen, deselve gereduceert tot marcken beloopt twelf marck zesse onchen neghen engelschen vijff aes; tselve gewichte in fijn van vierentwintich karaten gereduceert, facit neghen marck veerthien karaten sesse grain, beloopt tot sesse stuvers dmarck fijns voir seignouriaige ter somme van ijKar. g. xvijs xxxmit. iijquarts.

Desen voergenoemde gouden halven reael is bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx zesse aesen, compt op tgeheel werck twee ingelschen derthien aes, beloopt in

gelde tegen hondert vijff Karolus gulden drye stuvers xxxvj mijten dmarck xxxi^{s} xxxvj$^{mit.}$

Dese voirnoemde gouden halven reael is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te witt int alloy, daer om hier . . . . . nyet.

Den voirschreven gouden halven reael is bevonden bij den voirnoemde assayeur generael commende vuyten watere te goet int alloy, maer int oversien van de brievetten is bij den generaels geappoincteert dat dese meester particulier betalen sal op elck marck wercx een quaert van een grain, facit op tgeheel werck drye grain j quaert, beloopt in gelde xxx$^{stuv.}$ xxxiij$^{mit.}$

Item alsoe in dese rekeninge van den gouden halven reael gerekent is den gouden halven reael tot dertich stuvers ende nu navolgende der moderatie toegelaten is cours te hebben tot xxxij stuvers, soe is dese meester particulier schuldich te betaelen ter cause van der selver augmentatie twee stuvers op elcken penninge, facit . . . viij$^{stuvers.}$

Summe van den voirschreven gouden halven reael . vj$^{guld.}$ viij^{s} ij$^{mit.}$ ij$^{quaert.}$

VAN DE GOUDE CROONEN METTER SONNEN.

Dese voirgenoemde meester particulier heeft insgelijcx binnen den tijt zijnre pachtinge doen wercken aen goude Croonen metter Sonnen, loop hebbende voer sessendertich stuvers tstuck, ende van eenentzeventich ende drye quart derselver penningen in den snede int troyssche marck, houdende tweentwintich karaten drye ende een half grain fijn goudts, de quantiteyt van vijfenveertich duysent neghen hondert ende elff penninghen, waeraf bevonden zijn aen sissalie vierhondert zesse ende veertich penningen, ende in de busse tweehondert vijf penningen, affgetoghen sissalie ende twee marck om dassaye te maken, rest noch vijfenveertich duysent drye hondert eenentwintich penningen. De voirgenoemde Croonen gereduceert in marcken beloopt zessehondert eenendertich marck vijf onchen achtien aes twee quaert; tselve gewichte gereduceert tot fijne van vierentwintich karaten, facit vijfhondert sessentachtentich marck sesthien karaten een half grain tot zesthien stuvers gerekent dmarck fijn voir seignouraige, beloopt ter somme van iiij^{c} lxix$^{Kar.}$ g. vj^{s} xxxij$^{mit.}$

Dese voirgenoemde gouden Croone is gewegen ende bevonden te zwair int gewichte, daerom hier . . . . . nyet.

Dese voirgenoemde gouden Croone is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te wit in alloy, ergo hier . . . . . nyet.

Dese voirschreven Crone is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te goet int alloye, maer int oversien van den brievetten is bij den generaels van allen den munten van herwaertsovere geappoincteert dat dese muntmeester betalen sal een quaert op

elck marck wercx, beloopt op tgeheel werck derthien karaten twee grain, beloopt in gelde lxxv$^{Kar.}$ g. j$^{stuv.}$

Alsoe dese rekeninge van der gouden Croonen gerekent is de goude Croone tot zessendertich stuvers, ende dat deselve volgende der tollerantie oft moderatie toegelaten is loop te hebbene tot veertich stuvers, soe moet dese meester ter cause van deselve augmentatie ende moderatie betalen vier stuvers op elcke Croone, beloopt . . lx$^{Kar.}$ gul. x$^{stuv.}$

Somme van de voirschreve goude Croone . . vj^{c} iiij$^{gul.}$ xvij$^{st.}$ xxxij$^{mit.}$

SILVEREN CAROLUS.

Dese voirschreve meester particulier heeft oeck doen wercken binnen den tijt deser rekeninge ane silvere Karolus guldenen, loop hebbende voir twintich stuvers tstuck, ende van thien penningen fijn silvers opt marck, ende van thien derselver penningen ende c derthienste deel van hondert tzestichste deel van eenen penninge in de snede int troyssche marck, die quantiteyt van twee duysent sesse hondert vier marcken, waeraf bevonden zijn aen sissalie zessentwintich marck een onche thien ingelschen, ende inde busse twee hondert achtendertich penningen, affgetogen sissalie ende twee marck om dassay te maken, rest noch twee duysent vijf hondert vijfentzeventich marck zesse onchen thien ingelschen; tselve gewichte gereduceert tot fijne, blijft twee duysent hondert zessenveertich marck zesse penningen drye greyn tot eenen stuver dmarck fijn silvers voir seignouriaige, beloopt

c vij$^{Kar.}$ vj^{s} xxiiij½$^{mit.}$

Dese voirgenoemde Karolus is bevonden te schaers int gewichte op elck marck werckx iiij½ aes, compt op tgeheel werck twee marck drye onchen eenen ingelschen xxvij aes j quaert, beloopt in gelde tot thien gulden veertien stuvers x½ mijten Vlems dmarck

xxv$^{Kar.}$ xj^{s} xiij$^{mit.}$

Desen voirschreven silveren Karolus is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers op elck marck wercx een half grain, facit op tgeheel werck vier marck vijf penningen xvj grain tot twelf gulden twelf stuvers elck marck fijns, facit

lvj$^{Kar.}$ vj^{s} xlv$^{mit.}$ ijquart.

Item alsoe den voirgenoemde silvere Karolus alhier maer gerekent is tot twintich stuvers ende achtervolgende der moderatie oft tollerancie toegelaten is cours ende ganck te hebben voir eenentwintich stuvers, compt alhier tot proffijte ons heeren des Conincx ter cause van derselver augmentatie de somme van . . . . . ix$^{Kar.}$ ix^{s} x$^{mit.}$

Somme van den silveren Karolus gulden . . . c xcviij$^{gul.}$ xiiij^{s} xlvi$^{mit.}$

SILVEREN HALVEN REAEL.

Dese voirschreve muntmeester heeft oeck noch doen wercken binnen den tijt deser rekeninge aen penninghen geheeten silvere halve reaelen, geordineert cours, ganck ende loop te hebben voir eenen gouden halven reael, houdende in alloye thien penninghen fijn silvers, ende van zeven van deselve penningen ende een achtste deel ende een vierentzestichste deel van eenen penninck in de snede int troyssche marck, de quantiteyt van zessenvijftich duysent drye hondert neghen marck, waeraf bevonden zijn aen sissalie zesthien hondert tweendertich marck, ende in de busse zeventhien hondert zessentnegentich penningen, affgetrocken sissalie ende acht marcken om dassaye te maken, rest noch vier ende vijftich duysent zesse hondert neghen ende tzestich marcken, tselve gewichte tot fijne gerekent, blijft vijfenveertich duysent vijf hondert zevenenvijftich marck sesse penningen tot eenen stuver dmarck fijns gerekent, beloopt . . . ij^{m} ij^{c} lxxvj$^{Kar.}$ xvij^{s} xxiiij$^{mit.}$

Desen voirgenoemden silveren halven reael is gewegen ende bevonden te schaers acht aes 1½ quart op elck marck werckx, beloopt op tgeheel werck neghenentachtentich marck drie onchen zeven ingelschen neghenentwintich aes tot thien gulden veerthien stuvers x½ mijten dmarck gerekent ende den silveren halven reael tot dertich stuvers, beloopt

ix^{c} lvij$^{Kar.}$ xvj^{s} xviij$^{mit.}$ ½

Desen voirschreven silveren halven reael is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers in alloye op elck marck werckx een quart van eenen greyn, beloopt op tgeheel werck zevenenveertich marcken vijf penningen elf greyn een quart tot twelf gulden twelf stuvers dmarck fijns, beloopt . . . v^{c} xcvij$^{Kar.}$ xviij^{s} xl½$^{mit.}$

Item alsoe desen voirschreven silveren halven reael maer gerekent en is alhier tot dertich stuvers ende volgende der ordonnantie van den coninclijcke majesteyt toegelaten is cours ende ganck te hebbene voer eenen gouden halven reael, soe es dese meester particulier hier schuldich ter causen van den voirschreve ordonnantie van augmentatie drye stuvers op elck silveren halven reael, beloopt ter somme van . . ij^{c} lxxxiij$^{Kar.}$ vij^{s} xj$^{mit.}$

Somme van den silveren halven reael . . . iiij^{m} ij^{c} xvj$^{gul.}$ xix^{s} xlv$^{mit.}$ ½

VIERSTUVERSPENNINGEN.

Dese voirschreve meester particulier heeft oeck doen wercken binnen den tijt deser rekeninge aen vierstuverspenninghen, houdende zeven penninghen thien greyn fijns silvers int marck, ende van veertich penninghen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van hondert vierenveertich marck vier onchen, waervan bevonden zijn aen sissalie twee marck zesse onchen, ende in de busse vijfthien penninghen, affgetrocken sissalie ende twee

onchen om dassaye te maken, rest noch hondert eenenveertich marck vier onchen, tselve gewichte tot fijn gereduceert, blijft net zevenentachtentich marck vijf penninghen, elff greyn, Bedraight voir seignouriaige tot drye grooten Vlaems opt marck fijn . vj$^{Kar.}$ xj^{s} ix$^{mit.}$

Dese viere stuvers penninghen zijn bevonden te schairs int gewichte op elck marck werckx eenen ingelschen een quaert, dewelcke haer volle remedie is, ende boven de voirschreve remedie is bevonden noch excederende drye quart zesse aes, waervoire dese meester gehouden ende schuldich is te betalen onsen genedigen heere den Coninck den voirgenoemde ingelschen een quart, ende den halven ingelschen quadruple, ende de veerthien aes duple, volgende den text van zijnre instructie, beloopt te samen die voirschreven remedie quadruple ende dubble op elck marck werckx vier ingelschen vier aes, facit opt geheel werck drye marck vijf onchen drye ingelschen tveentwintich aes, beloopt in gelde

xxix$^{Kar.}$ iij$^{stuv.}$ xxxiij$^{mit.}$

Dese voirgenoemde vier stuvers penninghen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere juste int alloye, maer int oversien van den brievetten is bij den voirschreven generaels meesters geappoincteert dat dese muntmeester betalen sal een quart opt marck, facit opt geheel werck eenen penninge elf greyn 1½ quart, beloopt in gelde

xxx$^{stuv.}$ xlv$^{mit.}$ iij$^{quart.}$

Somme van den vier stuvers penningen . . xxxvij$^{guld.}$ v^{s} xxxix½$^{mit.}$ j$^{quart.}$

STUVERS.

Dese voirnoemde meester particulier heeft oeck binnen den tijt deser rekeninge doen munten ende wercken aen stuvers, loop hebbende voer twee grooten Vlaems, houdende drye penningen zeventhien greyn fijn silvers int marck ende van tachtentich derselver penninghen in de snede int troyssche merck, de quantiteyt van drye hondert vier ende tzeventich marck, waervan bevonden zijn aen sissalie zeventhien marcken, ende in de busse zevenendertich penninghen, affgetrocken sissalie ende twee onchen om dassaye te maken, rest drye hondert zessenvijftich marck zesse onchen; tselve gewichte tot fijne gereduceert bedraecht hondert thien marck twee penninghen twee ende twintich grain drie quart tot eenen stuvere dmarck fijns gerekent, compt voir seignouriaige . . . v$^{Kar.}$ x^{s} xj$^{mijten.}$

Dese voirschreve stuvers zijn gewegen ende zijn bevonden te zwair int gewichte, daer om hier . . . . . nyet.

De voirgenoemde stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloy op elck marck werckx een quart van een greyn, maeckt opt geheel werck drye penninghen zeventhien greyn ende tvierentwintichste deel van een greyn, tot twelf

Karolus gulden neghen stuvers dmarck fins, beloopt . . iij$^{Kar.}$ xvj^{s} xlvj$^{mit.}$

Somme van den voirschreve stuvers . . . . ix$^{Kar.}$ gul. vij^{s} ix$^{mit.}$

HALVE STUVERS.

Dese voirgenoemde meester particulier heeft oeck binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken aen halve stuvers, van hondert vier ende dertich penningen in den snede int troysche marck, houdende drye penningen ende een halff grain fijn silvers int marck, de quantiteyt van thien hondert zevenendetwintich marck, waervan bevonden zijn aen sissalie zevenentwintich marck een onche, ende in de busse hondert drye penninghen, affgetrocken sissalien ende vier onchen om dassaye te maken, rest noch neghen hondert neghen ende tnegentich marck drye onchen, tselve gewichte gereduceert tot fijne blijft twee hondert eenenvijftich marck zesse penninghen xxij½ grain tot eenen stuver elck marck fijns gerekent voir seignouriaige, beloopt tot . . . . . xij$^{Kar.}$ xj^{s} xxviij$^{mit.}$

Dese voirgenoemde halve stuvers zijn bevonden te zwair int gewichte, daerom hier... nyet.

De selve halve stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers in alloye onderhalf quart oft een quart ende een half van een grain op elck marck werckx, compt opt geheel werck een marck drye penninghen veerthien grain 1½ quart tot twelf gulden neghen stuvers dmarck fijns, beloopt ter somme van . xvj$^{Kar.}$ iij. j$^{mit.}$

Somme van den voirschreve halve stuvers . . . xxviij$^{gul.}$ xv^{s} xxix$^{mit.}$

HOLLANTSSCHE PENNINGHEN.

Dese voirschreve muntmeester heeft oeck doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeninghe aen hollantssche penninghen, loop hebbende voir drye mijten Vlaems tstuck, van vier hondert tweendertich penninghen int marck, houdende dryentwintich grain fijn silvers, de quantiteyt van drye duysent twintich marck een onche, waervan bevonden zijn aen sissalie hondert elf marck drye onchen, ende in de busse twee duysent drye hondert vierenvijftich penninghen, affgetrocken voir sissalie ende een marck om dassaye te maken, rest noch twee duysent neghen hondert zeven marck zesse onchen; tselve gewichte gereduceert tot fijne bedraeght twee hondert tweendertich marck twee penningen veerthien grain een quart tot eenen stuvere dmarck fijns voir seignouriaige, beloopt ter sommen van

xj$^{Kar.}$ xij^{s} x½$^{mit.}$

Dese voirschreven hollantssche penninghen zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck werckx elf derselver penninghen, beloopt opt geheel werck ter sommen van

xcix$^{Kar.}$ g. xix^{s} iij$^{mit.}$ iij$^{quart.}$

De voirgenoemden hollantsche penninghen zijn bevonden bij den assayeur generael com-

mende vuyten viere te schaers op elck marck werckx een half grain, compt opt geheel werck vijf marck derthien greyn drye ende een half quart, tot twelf gulden neghen stuyvers dmarck fijns, beloopt ter sommen van . . . . lxij$^{Kar.}$ gul. xvij^{stuvers}.

Somme van den voirschreve hollantsche penn. . . c lxxiiij$^{gul.}$ vij^{s} xiij$^{mit.}$ ½

SWAERTTE CORTEN.

Dese voirschreve meester particulier heeft oeck noch doen wercken binnen den tijt deser rekeninghe aen zvertte corten, loop hebbende voer twee mijten Vlaems, ende van hondert achtentwintich penningen int troyssche marck, de quantiteyt van zesse duysent zesse hondert twee ende vijftich marck, waervan bevonden zijn aen sissalie hondert acht ende tachtentich marck ende in de busse zesse hondert zevenenveertich penninghen, sissalie affgetrocken, rest noch net zesse duysent vier hondert vier ende tzeventich marck tot eenen stuver dmarck voir seignouriaige, beloopt ter sommen van . iij^{c} xxiij$^{Kar.}$ g. xiij^{stuvers}.

De voirgenoemde corten zijn gewegen ende bevonden te schaers op elck marck werckx dry derselver penninghen oft zesse mijten Vlaems, compt opt geheel werck ter somme van . . . . . xl$^{Kar.}$ ix^{s} xij$^{mit.}$

Somme van den zwertte corten . . . . iij^{c} lxiiij$^{Kar.}$ g. iij^{s} xij$^{mit.}$

Somme van allen den ontfange deser rekeninghe . vj^{m} v^{c} xciij$^{guld.}$ xiiij^{s} iiij$^{mit.}$ ½

H H.

Rekeninghe Henrick Haussen ende Heere Arnouts dochtere, eertijts weduwe wijlen Reyniers van Eembrugghe, in zijare tijt meester particulier van der munten ons heeren des Coninex, beyde van goude ende van zilvere, in de stadt van Nyemeghen, in zijnre majesteyt lande ende hertoichdomme van Gelre, ende na ter tijt zijne huysvrouwe, respective meester ende meestresse van derselver munte, beyde oick van goude ende van zilvere, ende bij hen in de voirschreve munte gemaect, gemunt ende geslagen van weghen desselfs ons voirschreve heeren des Coninex, Sertshertoge van Oistenrijck, Hertoge van Bourgoingne, van Lothrycke, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch, van Gelre &^{a}, respective daer toe ende inne gestelt ende gecontinueert bij zekere drye acten van der cameren van den rekeningen ons voirschreve heeren des Coninex &^{a} te Bruessele, d'eene in date den viij^{en} Septembris xv^{c} achtenvijftich, die tweede in date den lesten Decembris daer nae volgende anno lviij voirschreve, ende die derde in date den xiiij^{en} may anno xv^{c} tseestich, om

die voirschreve munte van weghen desselfs ons heeren des Conincx oepen te houden ende dofficie van dmeesterscap particulier derselver munte te bedienen ende texercerene eenen tijt ende termijn van drye jaeren, deen den anderen eenpaerlyck vervolgende, Inde dat op alle alsulcke poincten, voirweerden ende conditien meer int lange begrepen in zekere oepene besegelde brieven van continuatien der selver munten in date den xix^en novembris xv^c tweenvijftich, bij wijlen onsen heeren den Keysere den voirschreve wijlen Reiniers van Eembrugghe verleent ende geexpedieert ende voirts op de instructie die denselven wijlen Reyniers bij den generael meester van allen den munten desselfs ons heeren des Conincx van herwertsovere gelevert es geweest, daer af copie geinsereert staet in des voirgenoemde wijlen Reyniers Ierste rekeninge, van welcke voirschreven acten van continuatien die copien van woirde te woirde hier nae voere den ontfanck deser rekeninge volgen ende geinsereert staen, van allen den wercke, zoe van goude, silvere als anderen, dwelck hij oft die voirschreve zijne huysvrouwe hebben doen wercken, munten ende slaen, sindert den xj^en dach van augusto anno xv^c achtenvijftig totten achsten dach van aprille anno xv^c eenentsestich nae paesschen, dat als doen die oepeninghe van den busse van den wercke, bij hen respective gewracht, alhier in deser voirschreve cameren bij den voirschreven generael meesters geoepent ende gedaen es geweest, als voere den tijt van twee jaeren ende omtrent acht maenden, welcke rekeninghe gemaect es in guldens tot twintich stuvers den gulden gerekent ende den stuvere voer twee grooten of achtenveertich mijten Vlaems, gedaen te Bruessele.

ONTFANCK.

IERSTE VAN DEN WERCKE VAN PENNINGHEN IN GOUDE, TE WETENE IN GOUDE REALEN.

In den Iersten van den wercke van den gouden reael, gevalueert op tseetich stuvers tstuck, houdende drientwintich karaten neghen ende een halff greyn fijn gouts int alloy ende van zessenveertich penninghen in den snede int troyssche marck, is bevonden dat men binnen den voirschreve tijt heeft doen wercken ende munten de quantiteyt van tweentsestich duysent acht hondert eenenvijftich penninghen, waervan bevonden zijn achtervolgende des wardeyns boeck aen sissalie vier hondert tweendertich penninghen, ende in de busse hondert zevenenvijftich penninghen, sissalie affgetrocken ende twee marck om dassaye te maecken, rest net tweentsestich duysent drie hondert zevenentwintich penninghen; de selve penninghen gereduceert in marcken, compt derthien hondert vierendevijftich marcken zeven onchen neghen ingelschen achtien aes een quaert tot neghen stuvers dmarck gerekent voer seignouriaige, beloopt ter somme van . . . vj^c ix^gul. xiiij^stuv. xxj^mit.

Dese voirnoemde goude realen zijn gewoghen ende bevonden te schaers int gewichte op elck marck werckx drientwintich azen 1¼ quaert, waervan de voirnoemde meester particulier gehouden is te betaelen tot proffijte van onsen genedigen heere den Coninck, te wetene den halven ingelschen (die welcke hun volle remedie es) simple, ende de resterende zeven aezen 1¼ quart, die welcke excederen de voirschreve geconsenteerde remedie dobbele, compt dat desen meester is gehouden te betaelen dertich aes drie quart op elck marck werckx, maeckt opt geheel werck acht marcken eenen onche twee ingelschen twee aes een quart, tot hondert achtendertich gulden dmarck werckx gerekent, facit . xj^{c} xxiij$^{gul.}$ xxvij$^{mit.}$ iij$^{quart.}$

Dese voirnoemde goude reaelen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te schaers int alloy een halve quart van eenen greyn op tmarck, compt opt geheel werck veerthien karaten een greyn onderhalf quaert, tot hondert zessendertich gulden zesthien stuvers dmarck, facit . . . . . lxxx$^{gul.}$ vij^{s} xlij$^{mit.}$

Item alsoe den voirnoemde gouden reael in dese jegewoirdige rekeninge nyet hooger gerekent en is dan tot zestich stuvers, ende achtervolgende der tollerantie van den Jaere eenenvijftich den selven toegelaten is tot zesentsestich stuvers, soe is dese meester particulier gehouden te betaelen tot proffijte van der coninclijcke majesteyt zesse stuvers op elcken gouden reael dat de seignouriaige ende remedien bedragen, compt c lxxxj$^{gul.}$ vj$^{stuv.}$

Item noch daerenboven is dese meester particulier gehouden te betaelen van den drie hondert neghenendetachtentich marck vijf onchen elff ingelschen thien ende een half aes goude reaelen, die gemaect zijn geweest zedert de leste tollerantie, gepubliceert den x^{en} novembris anno xv^{c} lix, bij de welcke den voirnoemde gouden reael toegelaten is cours ende loop te hebbene tot tseventich stuvers, ende van welcken wercke de seignouriaige ende remedien beloopen v^{c} xxj gulden xj stuvers xxxvj mit. iij quart, bedragende in goude reaelen hondert vierentseventich penninghen schaers, waervan dese meester particulier moet betalen ter cause van den augmentatie voirschreve boven de sesse stuvers int voirgenoemde article gerekent noch viere stuvers op elcken gouden reael voirschreve, compt ter somme van . . . . . xxxiiij$^{gul.}$ xvj$^{stuv.}$

Somme van den wercke van den voirschreve gouden reael beloopt ter somme van ij^{m} xxix$^{Karol.\ gul.}$ iiij$^{stuv.}$ xlij^{mijten} iij$^{quart.}$

GOUDE CROONEN.

Dese voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninge doen wercken ende munten aen goude Croonen, gevalueert op xxxvj stuvers tstuck, houdende xxij karaten drie ende een halff greyn fijn goudt int alloy ende van eenentseventich der

selver penninghen ende drie quart van eenen penninck in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van twelff hondert zessenvijftich penninghen, waervan bevonden zijn achtervolgende des wardeyns boeck aen sissalie vijf penningen, in de busse drye penningen, sissalie afgetrocken ende drye penningen om dassaye te maecken, rest net xij^{c} xlviij penningen, die gereduceert in marcken compt zeventhien marcken drie onchen drie ingelschen een quart van een aes; tselve gewichte gereduceert ten fijne bedraeght xvj marck iij karaten ix greyn tot xvj stuvers dmarck fijns gerekent voer seignouriaige, compt xij$^{gul.}$ xviij$^{stuv.}$ xxiiij$^{mit.}$

Dese voirnoemde Croonen zijn gewogen ende bevonden te schaers int gewichte een quart ende een xvi^{e} deel van een aes op de drie penninghen, is bij appoinctement geaccordeert op zeven aes voer dmarck, compt opt geheel werck drie ingelschen xxvj aes, beloopt in gelde iij$^{gul.}$ j^{s} xxvj½$^{mit.}$

Dese voirnoemde goude Croonen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere juste int alloy, alsoe hier . . . . . nyet.

Dese voirnoemde goude Croonen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te schaers int alloy een greyn op elck marck werckx, compt opt geheel werck xvij greynen 1½ quart, beloopt in gelde tegen hondert zessendertich gulden zesthien stuvers dmarck, facit . . . . . viij$^{guld.}$ v$^{stuv.}$ iij$^{mit.}$

Item alsoe de voirgenoemde goude Croonen hier in dese tegewoirdige rekeninge nyet hooger gerekent en is dan tot xxxvj stuvers, ende bij de leste tollerantie bij der coninck-lijcke majesteyt toegelaten is tot eenenveertich stuvers, soe is dese meester particulier schuldich ter causen van den voirschreve augmentatie vijff stuvers op elcke Croone, facit iij$^{gul.}$ vij^{s} xxiiij$^{mit.}$

Somme van den wercke van den voirschreve goude Croonen beloopt ter somme van xxvij$^{Kar.}$ g. xij^{s} xxix½$^{miten.}$

GOUDEN HALVEN REAEL.

Dese voirschreve meester particulier die welcke noch binnen den tijt deser rekeningen heeft doen wercken ende munten aen goude halve reaelen, gevalueert op dertich stuvers, van tzeventich der selver penninghen ende een halff quart van eenen penninck in den snede int troyssche marck, houdende xviij karaten fijn gouts int alloy, die quantiteyt van drienvijftich duysent drie hondert ende zessenvijftich penninghen, waervan achtervolgende des wardeyns boeck bevonden zijn aen sissalie drie hondert tweenvijftich penninghen, in de busse hondert eenentwintich penninghen, sissalie afgetrocken ende tseventich penningen om dassaye te maecken, rest nooh lij^{m} ix^{c} xxxiiij penningen; deselve gereduceert in marcken

compt vijc liiij marcken zesse onchen zesthien ingelschen ix aes iij quart; tselve gewichte gereduceert ten fijne compt vc lxvj marck drie karaten vier greynen tot zesse stuvers dmarck fijns gerekent, beloopt . . . . . c lxixgul. xvjs xlmit.

Dese voirnoemde goude halve reaelen zijn gewogen ende bevonden te schaers int gewichte elff aes op elck marck werckx, compt opt geheel werck een marck vier onchen xix ingelschen xvj aes, beloopt in gelde . . . . . c lxxgul. xjs xxxixmit.

Dese voirnoemde goude halve realen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere juste int alloy, ergo hier . . . . . nyet.

Dese voirnoemde goude halve reaelen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te schaers int alloy onderhalff quart van eenen greyn fijn zilvers, compt opt geheel werck xxiij karaten vij greynen, facit in gelde . c xxxiijgul. xijs xxxvijmit.

Item ende alsoe desen voirnoemden gouden halven reael alhier nyet hooger gerekent en is dan tot dertich stuvers, ende denselven bij de leste tollerantie van den Jaere lix toegelaten is tot xxxv stuvers, ende gemerct dat allet tvoirgenomde wercke van de goude halve reaelen voirschreve gemaect is zedert de publicatie van dien, soe is dese meester particulier schuldich te betalen ter causen ende voer de voirschreve augmentatie vijff stuvers op elcken gouden halven reael compt . . . . . lxxixgulden.

Somme van den wercke van den voirschreven gouden halven reael beloopt ter somme van . . . . . vc liijKar. gul. js xxmit.

SILVEREN HALVEN REAEL.

Dese voirschreve meester particulier heeft oeck noch doen wercken ende munten aen zilvere halve reaelen, gevalueert voer eenen gouden halven reael, houdende thien ds fijn silvers int alloye ende van zeven der selver penninghen ende een achtendeel ende van een vierentsestichste van eenen penning in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van vierenveertich duysent drie hondert derthien marck, waervan bevonden zijn achtervolgende des wardeyns boeck aen sissalie neghen hondert achtentzeventich marck, in de busse derthien hondert tweentnegentich penningen, sisalie afgetrocken, ende acht marcken om dassaye te maken, rest xlijm iijc ende xxvij marck, tselve gewicht gereduceert ten fijne, compt zessendertich duysent, hondert vijff marcken, thien penningen tot eenen stuvere dmarck fijns gerekent voer seignouriaige, beloopt . . . . xviijc vgul. vs xlmit.

Dese voirnoemde zilvere halve reaelen zijn gewogen ende bevonden te schaers int gewichte xvj aes ende een zesthienste deel van een aes op elck marck werckx, compt opt geheel werck hondert drienveertich marck zeven onchen, beloopt . xvc xlgul. xvijs xxxiiijmit.

Dese voirnoemde zilver halve reaelen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloye drye quaert van eenen greyn op elck marck werckx, compt opt geheel werck hondert twelff marcken ix d^{e} xxiij greyn een quart, compt in gelde xiiij^{c} xxj$^{gul.}$ xiij^{s} xvj½$^{mit.}$

Item alsoe desen voirnoemde zilveren halven reael in dese jegewoirdige rekeninge nyet hooger gerekent en is dan tot dertich stuvers, ende gemerct dat allen het werck voirschreve gemaect is geweest voir date van der lester tollerantie, ende nyet hoogher geallocueert en is dan voer eenen gouden halven reael, alsdoen cours hebbende tot xxxiij stuvers, soe compt dat dese voirnoemde meester particulier moet betalen ter cause van den augmentatie voirschreve drie stuvers op elck penninge dat de seignouraige ende remedien bedragen, beloopt . . . . . iiij^{c} lxxvj$^{gul.}$ xv^{s} xxiiij$^{mit.}$

Somme van den wercke van den zilveren halven reael, beloopt v^{m} ij^{c} xliij$^{Kar.}$ g. xij^{s} xix$^{mijten.}$

VIERESTUVERSPENNINGHEN.

Desen voirschreve meester particulier heeft noch doen wercken ende munten aen penninghen van vier stuvers, houdende zeven d^{e} thien greyn fijn zilvers int alloye ende van veertich derselver penninghen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van zesse hondert vierenveertich marcken, waervan bevonden zijn achtervolgende des wardeyns boeck aen sisalie vijf marcken, in de busse vierentsestich penninghen, sisalie afgetrocken ende een marck om dassaye te maecken, rest vj^{c} xxxviij marcken, tselve gewichte gereduceert ten fijne, compt iij^{c} xciij marcken ij d^{e} xx greyn, tot eenen stuver dmarck fijns gerekent voer seignouriaige, beloopt . . . . . xix$^{gul.}$ xiij^{s} xv½$^{mit.}$

De selve penninghen zijn gewogen ende bevonden te schaers int gewichte eenen ingelschen iij½ aes opt dmarck, compt opt geheel werck vier marcken drye onchen zeven ingelschen xxv aes, beloopt in gelde . . . . . xxxv$^{gul.}$ vij^{s} xxxvj$^{mit.}$

Dese voirnoemde vierstuverspenninghen zijn bevonden te schars int alloye onderhalf quart van eenen greyn fijn zilvers op elck marck werckx, compt opt geheel werck negen d^{e} xxiij greyn een quart tot twelff gulden, twelff stuvers dmarck, compt opt geheel werck in gelde x$^{gul.}$ ix^{s} xvj½$^{mit.}$

Somme van den wercke van den vierstuverspenninghen, beloopt ter somme van lxv$^{Kar.}$ g. xj^{s} xx$^{mit.}$

STUVERS.

Desen voirnoemde meester particulier heeft oeck doen wercken ende munten aen stuvers, houdende drye penninghen zeventhien greyn fijn zilvers int alloye ende van tachtentich der selver penninghen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van vijff duysent hondert zessentwintich marcken, waervan bevonden zijn aen sisalie drientseventich marcken, in de busse vier hondert achtenveertich penninghen, sisalie affgetrokken ende twee marcken om dassaye te maecken, rest noch vijff duysent eenenvijftich marcken, tselve gewichte gereduceert ten fijne compt xv^{c} lx marcken thien d^{s} xix greyn tot eenen stuver dmarck fijn gerekent voer seignouriaige, beloopt . . . . . lxxviij$^{gul.}$ xlij$^{mit.}$

Dese stuvers zijn gewogen ende bevonden te schaers int gewichte eenendertich aes op elck marck werckx, compt opt geheel werck dertich marcken vier onchen derthien ingelschen vijf aes, beloopt in gelde . . . . . c xxij$^{gul.}$ vj$^{stuv.}$ xxviij$^{mit.}$

Dese stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloye een half quart van een greyn op elck marck werckx, compt opt geheel werck twee marcken, twee d^{s} vij greyn onderhalff quart, beloopt tot twelff gulden neghen stuvers dmarck . . . . . xxvij$^{gul.}$ v^{s} xlv$^{mit.}$

Somme van den wercke van den stuvers, bedraeght ter somme van

ij^{c} xxvij$^{Kar.}$ g. xiij^{s} xx$^{mijt.}$

HOLLANTSCHE PENNINGHEN.

Dese voirschreve muntmeester heeft oeck doen wercken ende munten aen hollantsche penninghen, loop hebbende voer drye mijten Vlaems tstuck, houdende drientwintich greynen fijn zilvers int alloye ende van vierhondert tweendertich penninghen in den snede int troyssche marck de quantiteyt van drye duysent zesse hondert drientwintich marcken, waervan bevonden zijn aen sisalie xcvij marcken, ende in de busse ij^{m} viij^{c} xlviij penningen, sisalie afgetrocken ende twee marcken om dassaye te maecken, rest net iij^{m} v^{c} xxiiij marcken, tselve gewicht gereduceert ten fijne, compt op ij^{c} lxxxj marck v d^{s} iiij greyn tot eenen stuver dmarck fijns gerekent voer seignouriaige, compt . . xiiij$^{gul.}$ j^{s} xx½$^{mit.}$

Dese voirnoemde penninghen zijn gewogen ende bevonden te schaers int gewichte neghen ende een halve der selver penningen op elck marck werckx, compt opt geheel werck xxxiij^{m} iij^{c} lxxviij penninghen, beloopt . . . . c iij$^{gul.}$ xij^{s} xviij$^{mijt.}$

Dese penninghen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloye drie quart van eenen greyn op elck marck werckx, compt ix marck

ij d^{s} iij greyn tot xij gulden ix stuvers dmarck fijns gerekent, beloopt op
c xiiij$^{gul.}$ v^{s} iiij$\frac{1}{2}$$^{mit.}$

Somme van den wercke van den hollantsche penninghen voirschreve, beloopt
ij^{c} xxxij$^{Kar.}$ g. xviij^{s} xlij$^{mit.}$

SWARTE CORTEN OFT MIJTEN.

Desen voirschreve meester particulier heeft noch doen wercken ende munten aen zwerte corten oft mijten, loop hebbende voer twee mijten Vlaems tstuck ende van hondert xxviij penninghen in den snede int troissche marck, de quantiteyt van xj^{c} xxix marck, waervan bevonden zijn aen sisalie xxvj marck, ende in de busse hondert elff penninghen, sisalie afgetrocken, blijft noch xj^{c} ij marck, tot eenen stuver dmarck gerekent voer seignouriaige, compt ter somme van . . . . . lv$^{guld.}$ ij$^{stuvers.}$

Dese corten zijn gewoghen ende bevonden te zwair int gewichte, ergo hier . . . nyet.

Somme van allen den ontfange deser rekeninghe viij^{m} iij^{c} xxxv$^{Kar.}$ g. xviij^{s} ij$\frac{1}{2}$$^{mijten.}$

II.

Rekeninghe Henrick Hanssen ende Heza oft Hadewijck, Arnouts dochtere, eertijts weduwe meester Reyniers van Eembrugge, in sijnen levene muntmeester der munten ons heeren des Conincx tot Nymmeghe, ende jegewoirdelijck die voirschreve Henrick Hanssen ende Heza Arnouts dochtere, sijne huysvrouwe, respective meester ende meestresse van der selver munten, beyde van goude ende van silvere, ende bij hen in de voirscreve munte gemaect, gemunt ende geslagen van wegen desselfs ons heeren des Conincx, Eertshertoge van Oistenrijck, Hertoge van Bourgoingne, van Lothrycke, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch ende van Gelre, respective daer inne gestelt ende gecontinueert zoe bij zekere twee acten van der cameren van den rekeninghen ons voirschreve heeren des Conincx &^{a} te Bruessele totten vij^{en} dach van augusto anno xv^{c} lxj, deene in date den lesten dach van decembri anno xv^{c} lviij, ende dandere in date den xiiij dach van meye anno xv^{c} lx, daer aff copie geinsereert staat in dese muntmeester ierste rekeninghe geeyndt den zevensten dach van aprille anno xv^{c} lxj nae paessche, als bij sekere acte van mijnen heeren die hoofden tresorier generael ende gecommitteerde van der financien in date den vierden dach septembris xv^{c} lx om die voirschreve munte tsamen oft de lancxstlevende van hen beyden oepen te houden ende dofficie van dmeesterscap particulier der selver munte te bedienen ende texecuterende eenen tijt ende termijn van twelff Jaeren, deen den anderen eenpaerlijck

vervolgende, innegaende ter expiratie van der lester pachtinge, mits betalende voer sijnen majesteyt recht van den sleyschat ende op de lasten ende conditien soe die lestmael bedient is geweest ende den instructien hen gelevert oft die naemals bij den generaels hen gelevert sal wordden, daer af copie van woirde te woirde hier nae voer den ontfanck deser rekeninghe volght ende geinsereert staet, van allen den wercke soe van goude, silvere als andere, dwelck zij luyden hebben doen wercken, munten ende slaen sindert den achsten dach aprille anno xv^{c} eenentsestich totten elfsten dach van meye anno xv^{c} vijfentsestich dat als doen die oepeninge van der busse van den wercke, bij henlieden gewrocht, alhier in deser cameren bij den generaelmeesters geschiet ende gedaen is geweest als voere den tijt van viere jaeren een maent ende omtrent drie daeghen, welcke rekeninghe gemaect is in gulden tot twintich stuvers den gulde gerekent ende den stuver voer twee grooten oft achtenveertich mijten Vlems, gedaen te Bruessel.

ONTFANCK.

IERST VAN DEN WERCKE VAN DEN PENNINGHEN IN GOUDE, TE WETENE IN GOUDE REALEN.

In den Iersten van den wercke van den gouden reael, gevalueert op tsestich stuvers tstuck, houdende dryentwintich karaten neghen ende een halff greyn fijn gouts int alloy ende van zessenveertich penninghen in den snede int troyssche marck, heeft die voirschreve meester particulier ende sijn huysvrouwe doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeninghe de quantiteyt van vijff hondert ende vierentseventich penningen, waervan bevonden zijn achtervolgende des wardeyns boeck aen sissalien zeven penninghen, ende in de busse dry penningen, sissalien affgetrocken ende twee penninghen om dassayen te maecken, rest noch vijff hondert vijfentsestich stucken oft penninghen; de selve stucken gereduceert in marcken maecken twelff marcken twee onchen vijf ingelschen zesse aesen een quaert van een aes tot neghen stuvers dmarck gerekent voer seignouriaige, beloopt ter somme van

vgul. x$^{stuv.}$ xxvj$^{mit.}$

Dese voirnoemde twee goude reaelen sijn gewogen ende bevonden te swaere int gewichte zesse aezen schaers op elck marck werckx, alsoe hier . . . . . nyet.

Desen voirschreven gouden reael is bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te schaers int alloye een greyn ende een quaert van een greyn opt marck, ende want die voirschreve meester particulier nyet meer ter remedien en heeft dan een halff greyn opt merck, soe wordden die resterende drye ende een halff quaert greyns gerekent viervoudt, dwelck maeckt ende compt op dmerck drye greyn ende een halff dat die voirschreve meester

particulier betaelen moet, compt opt geheel werck dryenveertich greynen schaers tot hondert zessendertich gulden zesthien stuvers dmarck, maken ende beloopen die voirschreve dryenveertich greynen in gelde de somme van . . . xxgul. viijs xiiijmijt.

Item alsoe den voirnoemde gouden reael in dese rekeninghen nyet hooger gerekent en is dan tot tsestich stuvers, achtervolgende der evaluacien ende navolgende der tollerantie toegelaeten es compt te gheven tot tseventich stuvers, soe is dese meester particulier gehouden te betaelen tot proffijte van zijne majesteyt thien stuvers op elck gouden reael augmentatie dat de seignouriaige ende remedien bedraegen, compt . iiijgul. vjs xxiiijmit. ½

Somme van den wercken van den voirschreven gouden reael, beloopt ter somme van xxxl iiijs xds gro. iiijmit. ½

GOUDE HALVE REALEN.

Item die voirschreve meester particulier ende sijn huysvrouwe hebben oick binnen den teyt deser rekeninghen doen wercken ende munten aen goude halve reaelen, gevalueert op dertich stuvers tstuck, ende van tseventich penninghen ende een halff quaert oft een achtendeel van eenen penninge in den snede int troyssche marck, houdende achthien karaten fijns gouts int alloye, de quantiteyt van veertich duysent zeven hondert dryendertich penninghen, waervan achtervolgende des wardeyns boeck bevonden zijn aen sissalien vijf hondert tweentachentich penninghen, ende in de busse hondert ende dertich penninghen, sissalien afgetrocken ende tseventich derselver penninghen om dassayen te maken, rest noch veertich duysent eenentachentich penninghen; deselve gereduceert in marcken maeckt vijf hondert eenentseventich marcken vier onchen thien ingelschen derthien aezen; tselve gewichte gereduceert ten fijne teghen achthien karaten dmarck, compt vier hondert achtentwintich marcken zesthien karaten twee greyn tot zesse stuvers dmarck fijns gerekent, beloopt ter somme van . . . . . c xxviijgul. xijstuv. ijmit.

De voirnoemde goude halve reaelen zijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten watere te sterck van een achstendeel van een greyn fijn silvers int alloye op elck marck werckx, maer bij den voirschreve generaels oversien hebbende die billeten van den wardeyn van den dagelicxscher Journeyen ende bij den assayeur particulier gemaect hebben ende sijn metten voirschreve meester particulier geaccordeert ende geappoincteert van een achtendeel van een greyn op elck marck werckx, compt opt geheel werck vijf karaten ende een zestienste deel schaers, facit in gelde dmarck fijns gerekent tegen hondert zessendertich gulden, de somme van . . . . . xxxiijgul. xiijs xxiiij½mit.

Item ende alsoe dese goude halve reaelen alhier nyet hooger gerekent en sijn dan tot

dertich stuvers tstuck naevolgende der evaluatien, ende deselve achtervolgende der tollerantie toegelaeten es cours ende loop te hebben tot vijfendertich stuvers, alsoe hier op elck stuck geaugmenteert vijff stuvers beloopt dat desen meester particulier daeraff betaelen moet voer die voirschreve augmentatie de somme van . . . xxvijgul. xlij½mit.

Somme van den wercke van den voirschreven gouden halven reaelen, beloopt c lxxxixl vs xjds iiijmit.

SILVEREN PHILIPPUS REAEL.

Die voirnoemde meester particulier ende sijne huysvrouwe hebben oick binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen silvere Philippus Reaelen, gevalueert voer eenen halve goude reael tot dertich stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers int alloye ende van zeven penninghen ende een achtendeel ende een vierentsestichste deel van eenen penninghe in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van tweentwintich duysent drye hondert drye ende dertich marcken vijff onchen, waervan bevonden sijn volgende des wardeyns boeck aen sissalie vijf honderd vijfentachentich marck, ende in de busse zess hondert tweentnegentich penningen, sissalie afgetrocken ende acht marcken om dassayen te maken, rest noch eenentwintich duysent zeven hondert eenentseventich marcken vijff onchen; tselve gewicht gereduceret ten fijne tegen thien penninghen fijn silvers dmarck maeckt achtien duysent hondert dryenveertich marck zess greyn fijn tot eenen stuvere dmarck fijns voer seignouriaige gerekent, beloopt ter somme van . ixc vijgul. iijs j mit.

Dese voirnoemde Philippus silvere reaelen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloye op elck marck werckx vijff zesthiendeel van een greyn, compt opt geheel werck dryentwintich marcken seven penninghen elff greyn ende vijff achtendeelen van een greyn, compt in gelde dmarck fijns gerekent tegen twelff gulden twelff stuvers, voer . . . . . ijc xcvijgul. xiijs viij½mit.

Item alsoe dese silvere Philippus reaelen nyet hooger gerekent en sijn dan tot dertich stuvers nae de evaluatie, ende bij sijne majesteyt getollereert ende geconsenteert sijn cours te hebben tegen vijfendertich stuvers tstuck, compt alhier op elcken silveren Philippus reaelen augmentatie van vijff stuvers dat desen meester particulier moet betaelen ter cause van de voirschreve augmentatie, dat de seignouriaige ende remedien bedragen, de somme van . . . . . ijc gul. xvjs j½mit.

Somme van den wercke van den silveren Philippus reael beloopt . xiiijc vl xijs xjmit.

SILVEREN HALVEN PHILIPPUS REAEL.

Item de voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen silvere halven Philippus reaelen penninghen, gevalueert tot vijfthien stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers int alloye ende van veerthien derselver penninghen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van seven duysent hondert tseventich marcken, waervan bevonden sijn naer vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien twee hondert seven ende dertich marcken, ende in de busse vier hondert acht ende veertich penninghen, sissalien afgetrocken ende vier marcken om dassayen te maken, rest noch zess duysent negen hondert negenentwintich marcken. Die welcke gereduceert ten fijne tot thien penningen fijns dmarck, maeckt vijff duysent zeven hondert vierentseventich marcken twee penningen fijns, compt voer seignouriaige tot eenen stuvere dmarck de somme van . . . . . ij^{c} lxxxviij$^{gul.}$ xiij^{s} viij$^{mit.}$

Van dese halve silvere Philippus reaelen zijn gewogen vier marcken ende bevonden deen duer dandere te schaers int gewichte op elck marck werckx vijfthien aezen ende drye quaert van een aes, compt opt geheel werck eenentwintich marcken twee onchen thien ingelschen elff aes ende drye quaert van een aes, dmarck tot thien gulden veerthien stuvers elff mijten gerekent, beloopt ter somme van . . . . ij^{c} xxviij$^{gul.}$ vj^{s} xij$^{mit.}$

Dese voirscreven halve silvere Philippus reaelen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere een greyn ende drye zesthiende deelen van een greyn te schaers int alloye op elck marck werckx, ende alsoe die drye zesthiende deelen sijn boven remedien, soe is dese meester daer aff schuldich dobbel te betaelen, compt opt geheel werck met het greyn ter remedien dryendertich marcken dryentwintich ende een halff greyn dmarck fijn tegen twelff guldens ende twelff stuvers, beloopt ter somme van

iiij^{c} xvj$^{gul.}$ xvj^{s} xxvij$^{mit.}$

Item alsoe die voirnoemde halve silvere Philippus penningen alhier nyet hooger gerekent en sijn dan tot vijfthien stuvers nae de evaluatie ende bij de majesteyt getollereert ende geconsenteert sijn cours ende loop te hebbene voer zeventhien ende eenen halve stuvers tstuck, compt alhier op elck halven silveren Philippus penningen twee ende een halve stuvers, die dese meester particulier hier betaelen moet voer augmentatie dat die seignouraige ende remedien bedragen, beloopt ter somme van . . c lv$^{gul.}$ xij^{s} xxxix$^{mit.}$ $\frac{3}{4}$

Somme van den wercke van den halve silvere Philippus reaelen beloopt

m lxxxix^{l} ix^{s} xxxviij$^{mit.}$ $\frac{3}{4}$

DE VIJFDE DEELEN VAN DEN SILVEREN PHILIPPUS REAEL.

Dese voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen silver vijfde deelen van den silveren Philippus reael, gevalueert tot sesse stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers int alloye ende van vijfendertich ende eenen halve der selver penninghe, een achstendeel, een sesthiendedeel ende een vierentsestichste deel van eenen penninge in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van vijff duysent hondert zessenvijftich marcken ende twee onchen, waervan bevonden sijn naer vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien twee hondert marck, ende in de busse vier hondert zessentseventich penninghen, sissalien affgetrocken ende twee marcken om dassayen te maken, rest noch vier duysent negen hondert vierenvijftich marcken twee onchen; tselve gewichte gereduceert ten fijne tot thien penninghen dmarck fijn, maeckt vier duysent hondert achtentwintich marck zesse penningen twelff greyn, compt voer seignouriaige tegen eenen stuvere dmarck fijns gerekent, de somme van . ijc vjgul. viijs xxvmit.

Van dese silvere vijfde deelen van den Philippus reael sijn gewogen twee marck ende bevonden deen duer dandere te schaers int gewichte op elck marck werckx elff aes drye quaert. Compt opt geheel werck elff marck twee onchen negenthien ingelschen vier aezen ende een halff tot thien gulden veerthien stuvers elff mijten dmarck gerekent, beloopt ter somme van . . . . . c xxjgul. xvs xxxiijmit.

Dese voirnoemde vijfde deelen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloye op elck marck werckx een quaert greyn, compt opt geheel werck vier marcken drye penninghen vierthien ende een halve greyn, beloopt, dmarck fijn gerekent tegen twelff gulden twelff stuvers, die somme van . . liiijgul. iijs xxxiijmit.

Item alsoe die voirschreven vijfde deelen van den silveren Philippus reael alhier nyet hooger gerekent en sijn dan voer zesse stuvers, navolgende der evaluatien ende bij tollerantie ende moderatie van zijne majesteyt, deselve cours ende loop hebben tot zeven stuvers tstuck, compt alhier op elck stuck van deselve vijfde deelen augmentatie ende bate van eenen stuvere die dese voirschreve meester alhier schuldich is ende betalen moet, dat die seignouriaige ende remedien bedragen . . . . lxiijgul. xiiijs xxxj½mit.

Somme van den wercke van den vijfde deelen van den silveren Philippus reael beloopt . . . . . iiijc xlvjl ijs xxviijmit.

DE THIENDE DEELEN VAN DEN SILVEREN PHILIPPUS REAEL.

Dese voirnoemde meester particulier heeft oeck binnen den tijt deser rekeninghe doen

wercken ende munten aen silvere thiende deelen van den silveren Philippus reael, gevalueert tot drye stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers int alloye ende van eenentseventich derselver penninghen, een quaert, een achtendeel ende een tweendertichste deel van eenen penninge in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van drye duysent drye hondert zessenveertich marcken seven onchen, waervan bevonden sijn nae vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien hondert negenenveertich marcken, ende in de busse drye hondert veerthien penninghen, sissalien afgetrocken ende een marck om dassayen te maken, rest noch drye duysent hondert zessennegentich marck seven onchen; tselve gewichte gereduceert ten fijne tegen thien penninghen maeckt twee duysent zess hondert vier ende tsestich marcken achtien greyn fijn silvers, beloopt, de seignouriaige tegen een stuvere dmarck gerekent, de somme van . . . . . c xxxiijg^{ul}. iiij^{s} ij^{mit}.

Van dese silvere thiende deelen sijn gewogen een marck ende bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx vier aezen, compt opt geheel werck twee marcken drye onchen negenthien ingelschen negenthien ende een halff aes tot thien gulden veerthien stuvers elff mijten dmarck gerekent, maeckt de somme van . xxvjg^{ul}. xv^{s} ij^{mit}. ij^{quart}.

Dese voirnoemde thiende deelen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te goet een halff quart van een greyn, maer oversien hebbende de briefkens van den voirschreve wardeyn van der Journeen bij den assayeur particulier gemaect, is met appoinctement met dese meester particulier overcommen ende geaccordeert dat hij sal geven een quart van een greyn op elck marck wercx, compt opt geheel werck twee marcken negen penninghen zeven greyn een quart schaers, dmarck fijns tegen twelff gulden twelff stuvers gerekent, beloopt ter somme van . . . . . xxxiiijg^{ul}. xix^{s} xvj^{mit}.

Item alsoe dese thiende deelen nyet hooger gerekent en sijn dan tegen drye stuvers nae der evaluatien ende nochtans deselve bij sijne majesteyt getollereert ende gemodereert sijn cours ende loop te hebbene voer drye ende een halff stuvers tstuck, compt alhier op elck thiende deel eenen halven stuvere augmentatie, die dese meester particulier voirschreve schuldich ende gehouden is te betaelen voer die voirschreve augmentatie op elck stuck dat de seignouriaige ende remedien bedragen, beloopt ter somme van xxxijg^{ul}. ix^{s} xxxv½^{mit}.

Somme van den wercke van den thiende deelen van den silvere Philippus reael beloopt . . . . . ij^{c} xxvij^{l} vij^{s} v^{ds} ij^{mit}. ½

HOLLANTSCHE PENNINCXKENS.

Dese voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen hollantsche penningxkens, gevalueert voer drye mijten Vlems

tstuck, houdende dryentwintich greyn int alloye ende van vier hondert tweeendertich derselver penningen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van twee duysent eenentseventich marcken, waervan bevonden sijn nae vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien tweentseventich marck, ende in de busse zesthien hondert zess ende dertich penninghen, sissalien affgetrocken ende twee marck om dassayen te maken, rest noch negenthien hondert zevenentnegentich marcken; tselve gewichte gereduceert ten fijne hondert negenenvijftich marck vijff penninghen neghenthien greyn. Beloopt, de seignouriaige tegen eenen stuvere dmarck fijns gerekent, de somme van . . . vijgul. xixs xxiijmit. ¼

Van dese hollantsche pennincxkens sijn gewogen twee marcken ende bevonden deen duer dandere te schaers int gewichte negen ende een halff penning ende onderhalf aes. Compt op elck marck wercx hondert veerthien aes, beloopt tsamen opt geheel wercke vierenveertich marcken, drye onchen, veerthien ingelschen, thien aes; tot seven ende twintich stuvers dmarck gerekent, beloopt in gelde de somme van . . . lixgul. xixs xxixmit.

Dese voirschreve hollantsche pennincxkens sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers int alloy onderhalf quart van een greyn, maeckt opt geheel werck twee marcken seven penningen vier greyn ende seven achstedeelen van een greyn, beloopt, dmarck fijns tegen twelf gulden negen stuvers gerekent, de somme van

xxxijgul. vijs xxij½mit.

Somme van den wercke van den hollantsche pennincxkens beloopt . cl vjs xxvj½mit.

SWERTTE CORTTEN OFT MIJTEN.

Die voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninge doen wercken ende munten aen swertte cortten oft mijten, loop hebbende voer twee mijten Vlems tstuck ende hondert ende achtentwintich derselver penninghen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van vijf duysent vijfentseventich marck, waervan bevonden sijn nae vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien hondert marcken, ende in de busse vijff hondert penninghen, sissalien afgetrocken rest noch vier duysent negen hondert vijfentseventich marcken, compt voer seignouriaige tegen eenen stuvere dmarck gerekent ter somme van

ijc xlviijgul. xvstuvers.

Van dese mijten gewegen twee marcken ende bevonden deen duer dandere te schaers int gewichte op elck marck wercx hondert tweentnegentich aes, dwelck sijn vier penninghen ende alsoe tweendertich aezen boven remedien, die welcke die voirscreve meester particulier schuldich is te betalen vier maelen oft vierfout, maeckt hondert achtentwintich azen, beloopt op elck marck wercx twee hondert achtentachentich azen, compt opt geheel werck

twee hondert negenentseventich marcken seven onchen acht ingelschen vier aesen tot vijff stuvers ende zesthien mijten dmarck gerekent, beloopt in gelde de somme van lxxiiijgul. xijs xlvjmijt.

Somme van den wercke van den voirschreve swerte cortten . iijc xxiijl vijs xlvjmit.

Somme van allen den ontfangen deser rekeningen . . . iijm viijc xjl xvjs vdrs.

KK.

Rekeninghe Henrick Hanssen ende Heza oft Hadewijck, Arnouts dochtere, eertijts weduwe wijlen meester Reynier van Embrugge in zijne levene muntmesster ons heere des Conincx tot Nymeghen ende jegevoirdelijck des voirschreve Henrick Hanssen huysvrouwe, respective meester ende meestresse van der selver munten, beyde van goude ende van silvere, ende bij hem in de voirschreve munte gemaect, gemunt ende geslagen van wegen desselfs ons heeren des Conincx, Eertshertoge van Oistenrijck, Hertoge van Bourgoingne, van Lothryck, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch ende van Gelre, respective daer inne gecontinueert bij zekere acte der heeren van der financien in date den vierden dach Septembris xvc lx, daer af copie geinsereert staet voer den ontfanck van de naestvoergaende rekeninghen van deser munten om die voirscreve munte tsamen oft de lancxtlevende van hen beyden open te houden, dofficie van dmeesterschap particulier derselver munten te bedienen ende texerceren eenen tijt ende termijn van tweelff Jaeren, deen den anderen eenpaerlijck vervolgende, innegaende ter expiratien van de lestvoergaende pachtinghe, dwelck was den xvijen augusti anno xvc eenentsestich, mits betaelende voer sijne majesteyt recht van den sleyschat ende op de lasten ende conditien soe die lestmael gedient es geweest ende den instructien hem gelevert oft die naemaels bij den generaels hem gelevert sal wordden van allen den wercke van goude, silvere als andere, dwelck zij lieden hebben doen wercken, munten ende slaen sindert den vierentwintichsten dach van meye anno xvc vijventsestich totten achthiensten dach Junij anno xvc zevenentsestich, dat alsdoen die oepeninge van der bussen van den wercke bij hun luyden gewrocht gedaen es geweest binnen der stadt van Antwerpen bij den generael meesters van allen den munten ons voirschreve heeren des Conincx van herwaertsovere in presentien van heeren ende meesters Janne van den Dycke ende Henryck Hoochstoel, raeden ende meesters van der cameren van den rekeninghen in Brabant, daer toe van wegen zijnen majesteyt gecommitteert als voer den tijt van twee jaeren ende een maent. Welcke rekeninghe gemaect is in gulden tot xx stuvers

tstuck den gulde gerekent ende den stuvere voer twee grooten oft xlviij mijten Vlems, gedaen te Bruessele.

ONTFANCK.

VAN DEN WERCKE VAN DE GOUDE HALVE REALEN.

In den Iersten heeft de voirschreve meester particulier duerende den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen goude halve realen, gevalueert op dertich stuvers tstuck ende van tseventich penninghen ende een half quart oft een achtendeel van eenen penninge in den snede int troyssche marck, houdende achthien karaten fijns gouts int alloye, de quantiteyt van derthien duysent hondert twelf penninghen, waervan bevonden sijn nae vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien vijf hondert tweenveertich penninghe, sissalien afgetrocken ende een marck ende lxx penningen om dassayen te maken, rest noch eenentnegentich duysent vijf hondert stucken; die selve gereduceert in marcken maeckt derthien hondert vier marcken zess onchen thien engels een aes een quart; tselve gewichte gereduceert ten fijne tegen achthien karaten dmarck, compt negen hondert achtentseventich marck veerthien karaten zeven greyn een half tot zesse stuvers dmarck fijns gerekent voer seignouriaige, beloopt ter somme van . . . . . ijc xciijguld. xjs xxxj½mit.

Van dese gouden halve realen es gewegen een marck, te weten tseventich stucken ende den recht penninge negen aes een achtendeel ende wegen te licht op dmarck twintich aes, beloopt opt geheel werck vijf marck vijfthien engels zesthien aes ende een quart van een aes, dmarck gerekent tot hondert vijf gulden drye stuvers xxxvj mit., maect de somme van . . . . . c xxxvgul. xvs xlvjmit.

Desen gouden halven reael es bij den assayeur generael commende vuyten viere bevonden te wit, ergo hier . . . . . nyet.

Den voirnoemde gouden halve reael es bevonden bij den assayeur generael, commende vuyten watere, te schers int alloy op elck marck werckx zeven achtendeel van een greyn, maeckt drye marck dryeentwintich karaten een greyn drye quaert, beloopt in gelde, tmarck tot hondert zessendertich gulden gerekent, ter sommen van . vc xxxixgul. iijs ix½mit.

Item ende alsoe dese goude halve realen alhier nyet hooger gerekent en sijn dan tot dertich stuvers tstuck navolgende der evaluatien ende deselve nochtans achtervolgende der tollerantien toegelaeten sijn cours ende loop te hebbene tot vijfendertich stuvers, alsoe hier voer de voirschreve augmentatie van vijff stuvers op elck penninge, dwelck dese meester particulier betaelen moet, de somme van . . . ijc xxviijgul. js xxxixmit.

1s Somme . . . . . xvc xcvjguld. xij½stuv. xijmijt.

VAN DEN WERCKE VAN DEN HALVE SILVERE PHILIPPUS REAEL.

Die voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen zilver halve Philippus reaelen oft daelders, gevalueert tot xv stuvers tstuck, houdende thien penningen fijns silvers int alloy ende van veerthien derselver penninghen in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van vijf duysent negen hondert negen marcken, waervan bevonden sijn naer vuytwijsen des wardeyns boeck aen sissalien vijftich marcken, ende in de busse drye hondert vierentachentich penninghen, sissalien afgetrocken ende vier marcken om dassaye te maken, rest vijf duysent acht hondert vierenvijftich marcken, tselve gewichte gereduceert ten fijne tot thien penninghen fijns dmarck, maeckt vier duysent acht hondert negenentseventich marcken twee penninghen, compt voer de seignouriaige tot eenen stuvere dmarck . . ij^{c} xlij$^{gul.}$ xix^{s} viij$^{mit.}$

Van desen halven silveren Philippus reael sijn gewogen vier marcken ende bevonden duer malcanderen gewogen te licht vijfentseventich aes, compt op elck marck wercx achtien aes drye quart, beloopt opt geheel werck eenentwintich marcken drye onchen thien engelschen eenentwintich aes j quart, dmarck tot thien gulden vierthien stuvers gerekent . . . . . ij^{c} xxix$^{gul.}$ xiij^{s} xviij$\frac{1}{2}$ $^{mit.}$

Desen voirschreven halven silveren Philippus reael es bevonden bij den assayeur particulier commende vuyten viere juyst thien penningen houdende, maer oversien hebbende de briefkens van den assayeur particulier, soe es met desen meester particulier geappoincteert dat hij sal betaelen van elck marck wercx een achtendeel van een greyn, maeckt vij^{c} xxxj greyn een achtendeel, maeckt ij marck vj d^{s} xj greyn zeven achtendeelen, dmarck fijns gerekent tot xij gulden xij stuvers, beloopt . . . xxxij$^{gul.}$ xlij$^{mit.}$ iij$^{quart.}$

Item ende alsoe die voirnoemden halven silveren Philippus reaelen alhier nyet hooger gerekent en sijn dan tot vijfthien stuvers nae der evaluatien, ende nochtans bij der majesteyt getollereert ende geconsenteert sijn loop te hebben voer seventhien ende eenen halve stuvers, compt alhier op elck halve silvere Philippus penninge twee ende een halve stuvers, die dese meester particulier hier moet betaelen voer augmentatie. Beloopt tsamen ter somme van . . . . . lxxxiiij$^{gul.}$ iij$^{stuv.}$ xlvij$^{mit.}$

2^{a} Somma . . . . . v^{c} lxxxix$^{gul.}$ xviij$^{stuv.}$ xx$^{mit.}$ $\frac{1}{2}$

VAN DEN WERCKE VAN DE VIJFDE DEELEN VAN DEN SILVEREN PHILIPPUS REAEL.

Dese voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninghe doen wercken ende munten aen silver vijfde deelen van den silveren Philippus reael, gevalueert

tot zesse stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers int alloye ende van vijfendertich ende eenen halven derselver penningen, een achten deel, een zesthiende deel ende een vierentsestichste deel van eenen penninge in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van xxvij^{m} twee hondert zevenentsestich marcken, waervan bevonden zijn achtervolgende des wardeyns boeck aen sissalien twee hondert zevenentsestich marcken, ende in de busse twee duysent zess hondert eenentachentich penninghen, sissalien afgetrocken ende acht marcken om dassayen te maken, reste noch xxvj^{m} ix^{c} xcij marcken; tselve gewichte gereduceert ten fijne tot thien penningen dmarck fijns, maeckt tweentwintich duysent vier hondert dryentnegentich marcken, vier penninghen, compt voer seignouriaige, tegen eenen stuvere dmarck fijns gerekent, de somme van . . . vj^{c} xxiiij$^{gul.}$ xiij^{s} xvj$^{mit.}$

Van dese vijfde deelen sijn gewogen acht marcken ende bevonden, duer malcandere gewogen, te licht op elck marck tweentwintich ende een halff aes, beloopt opt geheel werck hondert achthien marck vier onchen achthien engels vierentwintich aes tot thien gulden veerthien stuvers elff mijten dmarck, beloopt ter somme van . xij^{c} lxx$^{gul.}$ xj^{s} xiij$^{mit.}$

Dese voirnoemde vijfde deelen zijn bij den assayeur generael bevonden commende vuyten vier te schaers int alloy op elck marck wercx een quart van een greyn, compt opt geheel werck dryentwintich marcken vijf penninghen vier greyn tegen twelff gulden twelff stuvers dmarck gerekent, beloopt ter somme van . . . . ij^{c} xcv$^{gul.}$ iiij^{s} xxiiij$^{mit.}$

Item alsoe die voirschreven vijfde deelen van den silveren Philippus reael alhier nyet hoogher gerekent en sijn dan voer zess stuvers, navolgende der evaluatien ende nochtans bij tollerantie van zijne majesteyt cours hebben tot zeven stuvers tstuck, compt op elck stuck augmentatie ende bate van eenen stuvere, die dese voirschreve meester alhier schuldich es. Beloopt ter somme van . . . . .. iiij^{c} xlviij$^{gul.}$ viij^{s} ix$^{mit.}$

3^{a} Somma . . . . . iij^{m} c xxxviij$^{guld.}$ xvij$^{stuv.}$ xiij$^{mit.}$

VAN DEN WERCKE VAN DEN THIENDE DEELEN VAN DEN SILVERE PHILIPPUS REAEL.

Dese voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt van dese rekeninghe doen wercken ende munten aen thiende deelen van den silveren Philippus reael, gevalueert tot drye stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers int alloy ende van eenentseventich derselver penninge, een quart, een achtste deel, een tweendertichste deel van eenen penninge in den snede int troyssche marck, die quantiteyt van twee hondert dertich marcken, waervan bevonden zijn naer vuytwijsen des wardeyns boeck drye marck, ende in de busse tweentwintich penninghen, sissalien afgetrocken ende een onche om dassaye te maken, rest noch twee hondert zessentwintich marcken zeven onchen, welck gewicht gereduceert ten

fijne tot thien penninghen dmarck, compt hondert negenentachentich marcken achthien greyn; beloopt daervan die seignouriaige tot eenen stuver dmarck, ter somme van

ixgul. ixs iijmijt.

Van dese voirnoemden thiende deelen sijn gewegen een onche ende sijn bevonden te swaer wegende negen een quart aes, compt opt dmarck zevenentwintich aes, alsoe hier... nyet.

Dese voirnoemden thiende deelen commende vuyten viere zijn bij den assayeur generael bevonden te goet in alloye, maer oversien hebbende de briefkens van den assayeur particulier, soe es met dese meester geaccordeert dat hij sal betaelen een achtendeel van een greyn op elck marck werckx, beloopt opt geheel werck eenen penninge vier greyn drye achtendeelen, compt tot xij gulden xij stuv. dmarck fijns gerekent ter somme van

xxxiiijstuvers xxxixmit. ¾

Item ende alsoe dese thiende deelen hier voer nyet hooger gerekent en sijn dan tegen drye stuvers, navolgende der evaluatien, ende nochtans bij sijne majesteyt getollereert wordden cours ende loop hebbene voer drye stuvers ende eenen halve, dwelck es eenen halven stuvere meer op elck stuck, dwelck dese meester particulier schuldich es te betaelen, beloopende ter somme van . . . . . xxxvstuv. xxxjmijt.

4a Somma . . . . . xijguld. ixstuvers xxvmijt. iijquart.

SWERTTE CORTTEN OFT MIJTEN.

Dese voirnoemde meester particulier heeft noch binnen den tijt deser rekeninghen doen wercken ende munten aen swertte cortten ofte mijten, die loop hebben ende gevalueert sijn voer twee mijten Vlems tstuck ende van hondert achtentwintich derselver in den snede int troyssche marck, de quantiteyt van zess hondert twee marck, waervan bevonden sijn aen sissalien achtervolgende des wardeyns boeck zess marck, ende in de busse, sissalien afgetrocken, rest noch vijf hondert zess ende negentich marck, beloopt tsamen, die seignouriaige tot eenen stuvere dmarck, ter somme van . . . . xxixgul. xvjstuver.

Van dese cortten oft swartte mijten sijn gewegen twee onchen ende bevonden te licht eenen penningx negen aes een halff, maeckt op dmarck vier penninghen achtendertich aes, compt opt geheel werck twee duysent negenhondert vijvenveertich penninghen vijfthien aes, maeckt dryentwintich marcken zeven engelschen iij quart. Beloopt tsamen ter somme van

vjgul. ijs xliiij½mit.

5ta Somme . . . . . xxxvgul. xviij. xliiij½mit.

Somme van alle den ontfange deser rekeninghe . vm iijc lxxiijgul. xvjs iijoert... iiijmit.

Aangezien de vorige rekening slechts loopt tot 18 Junij 1567 en de volgende begint met 25 October 1569, blijkt het, dewijl er Geldersche munten van 1568 (zie onder anderen den gouden Filips-Andriesgulden, bl. 195—197) voorhanden zijn, dat er tusschen deze en de vorige rekening ééne is verloren gegaan.

LL.

Rekeninghe Jacop Diericxsse Alewin, muntmeester van der munten ons heeren des Conincx tot Nyemeghen, beyde van goude ende van silvere, bij hem in der voirschreve munten gemaect, gemunt ende geslagen van wegen desselfs ons heeren des Conincx, Eertshertoge van Oistenrick, Hertoge van Bourgoengne, van Lothrycke, van Brabant, van Limborch, van Luxembourg ende van Geldre, dair inne gestelt ende gecommitteert bij sekere acte van mijnen heeren die hoofden tresorier general ende gecommitteerde van den financien in date xvj^ta^ Julij xv^c^ negenentsestich, om bij hem die voirschreve munte oepen ende in pachte te houden ende bedienen voer eenen tijt ende termijn van drye Jaeren, deen den anderen eenpaerlick vervolgende, beginnende opten voirschreve xvj^ten^ Julii negenentsestich, mits daervoer betalende voer trecht van sijne majesteyt sulcke ende gelijke somme als Henrick Hanssen int bedienen van der voirschreve officie betaelt heeft gehadt, ende op conditie dat die voirschreve muntmeester particulier gehouden sal wesen te advancheren ende betalen in gereeden penningen de somme van duysent ponden van viertich grooten Vlems ende op de instructien die hem bij den generaels gelevert sullen wordden, allet breeder blijckende bij der voirschreven acten, daer aff de copie geinsereert staet van woirde te woirde voir den ontfanck deser rekeninge, ende es noch bij andere acte van mijnen voirschreven heeren van den financien in date prima Julii xv^c^ twee ende tseventich gecontinueert in de pachtinge van der voerschreve munten ende voere eenen anderen tijt ende termijn van drye geheele ende achter een volgende Jaeren, innegaende ter expiratie van der lestvoirgaende pachtinge ende dat op de lasten, condicien ende reservacien begrepen in de voerschreve lestvoirgaende pachtinge, van welcker acte de copie hier nae voer den ontfanck oick geinsereert staet van allen den wercken, soe van goude, silvere als andere, dewelcke dese muntmeester heeft doen wercken, munten ende slaen sindert den xxv^sten^ dach van octobri anno xv^c^ negenentsestich totten tweeden dach van septembri anno xv^c^ vier ende tseventich, dat alsdoen die oepeninge van der bussen van den wercke bij hem gewrocht alhier in deser cameren bij den generael

meesters geschiet ende gedaen es geweest, als voer den tijt van vier jaeren, thien maenden, ende negen daegen.

Welcke rekeninghe gemaect in gulden tot twintich stuvers den gulde gerekent ende den stuvere voer twee grooten oft achtenveertich mijten Vlaems.

ONTFANCK.

IERST VAN DEN WERCKE VAN DEN GOUDEN PENNINGEN IN GOUDE, TE WETENE IN GOUDEN CROONEN.

In den Eersten soe heeft deser meester doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeninghe in goude croonen van tweentwintich karaet drie en halff greynen in alloy ende van eenentseventich ende drie quart van eenen penninge in de snede int troissche marck, loop hebbende voer zessendertich stuvere, de quantiteit van vijff duysent acht hondert en negenentwintich stucken, daer aff bevonden sijn aen sisalien vijff en vijftich penningen, ende in de busse seventhien stucken, sisalien afgetrocken ende seventhien penninghen om dassaye te makene, rest net vijff duysent, seven hondert, sevenenvijftich penningen, ende deselve geconverteert in gewichte, maken tachtentich marck een once seventhien ingelschen negenentwintich aes ende negenentwintich ende ij^{c} lxxxvij^{e} gedeelte van een aes, ende tselve gereduceert ten fijne compt vierentseventich marck tweelff karaten seven greyn ende drie achtste deel greyns tot sesthien stuvers van elck marck voer recht van seignouriaige, beloopt de somme van . . . . . lix$^{gul.}$ xij$\frac{1}{2}^{s}$ xix$^{mit.}$ ij^{derde} d.

De voirscreven croonen sijn gewegen ende bevonden te swaer te wesen in gewichte op elck marck vijf aes ende drye achtste deel aes, hier voer . . . . nyet.

De voirscreven croonen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere vijf achtendeel van een greyn te wit, ergo . . . . . nyet.

Dese voirscreven croonen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyt den watere te goet in alloy een greyn ende een quart greyne, maer gevisiteert hebbende de billetten, hebben metten meester geappoincteert dat hij betaelen sal een sesthiende deel van een greyn, brengt vuyt opt geheel werck vijf greyn, beloopt in gelde tot een hondert ende zesendertich gulden en sestien stuvers het marck, de somme van . ijg$^{ul.}$ vij$^{stu.}$ xxiiij$^{mit.}$

Ende soe dese croonen maer gevalueert en sijn op zessendertich stuvers ende gepermitteert vuyt te geven tot xliij stuvers, beloopt de augmentatie . xij$^{gul.}$ j$\frac{1}{2}^{s}$ iiij$^{mit.}$ j^{derde} dl.

1re Somme . . . . . lxxiiij^{l} j^{s}.

VAN DEN WERCKE VAN DEN BOURGOENSCHEN DALDER.

De voirschreve meester heeft noch doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeninge in Bourgoensche dalders van sevenentwintich één halfven stuvers tstuck, houdende thien penningen zeventhien greyn fijns silvers in alloy ende van acht stucken, een quart, een sesthiende, een tweendertichste, hondert xxviij twee duysent achtenviertich gedeelte van eenen penninck in de snede int troissche marck, de quantiteyt van duysent ses hondert ende achtenvijftich mercken, een once ende tweelff engelschen, waervan bevonden sijn aen sisalien seventhien marck vier oncen, ende in de busse dryenvijftich penningen, sisalien afgetrocken ende vier marck om dassaye te maken, rest net duysent sess hondert sess ende dertich marck vijff oncen ende tweelff ingels; tselve ten fine gereduceert, blijft duysent vier hondert tsestich marck sess penningen seven greyn ende ix^{e} deel greyn tot eenen stuver van elck marck voer seignouriaige, beloopt . . . . lxxiij$^{gul.}$ xxv$^{mit.}$ ½

Dese bourgoensche dalders sijn gewegen ende bevonden te schaers in het gewicht vijff aes een half opt merck, beloopt op heel werck een marck, sesse oncen, een ingels, negen aes, seventhien xx^{e} deel van een aes, bedraegt in gelde tot elff gulden, negen stuvers, sesse mijten en negen xxxij^{e} deel van een mijte . . . . xx$^{guld.}$ ij^{s} xlj$^{mit.}$

Dese voirscreve bourgoense dalders sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te goet in alloy, maer gevisiteert hebbende de billetten, hebben metten meester geappoincteert dat hij betalen sal een twee ende dertichste deel van een greyn, beloopt twee penningen, drie greyn ende een vij^{e} deel greyne, bedraegt in gelde tot tweelff gulden tweelff stuvers . . . . . ij$^{gul.}$ iiij^{s} xxxv$^{mit.}$ ½

Dese meester es noch schuldich te betaelen de conincx majesteyt achtervolgende dese ordinancie tweelff en half aes op elck marck, beloopt opt geheel werck drye merck, seven oncen, negen engelschen thien aes ende drie quart aes, compt in gelde tot xj gulden negen stuvers vj mijten ix xxxij^{e} gedeelte van een mijte . . . xlv$^{gul.}$ xv^{s} xxvij½$^{mijt.}$

Ende soe dese bourgoensche dalders maer gevalueert en sijn op sevenentwintich een half stuvers ende gepermitteert vuyt te geven tot xxxij stuvers, compt voer daugmentatie hier xxiij$^{gul.}$ ij^{s} ij$^{mit.}$ iij$^{quart.}$

2^{e} Somme . . . . . c lxiij^{l} xv$^{mit.}$

VAN DEN WERCKE VAN DEN HALFVEN BOURGOENSCHEN DALDER.

De voirschreve meester heeft doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeninge

aen halfve bourgoensche dalder van derthien stuvers ende drie vierendeel stuvers tstuck, houdende thien penningen seventhien greyn in alloy ende in de snede a ladvenant den heelen int troissche marck, die quantiteyt van viertich marck vier oncen, waervan bevonden sijn aen sisalien twee oncen, ende in de busse drye penninghen, sisalien afgetrocken, ende een once acht engelschen achtien aes drie quart aes om dassaye te maken, rest net viertich merck elff engelschen derthien aes, een quart aes, ende tselve ten fine gereduceert, blijven vijffendertich mercken negen penningen twee greyn xxj lxxx^{e} gedeelte van een greyn tot eenen stuver van elck marck voer recht van seignouraige, beloopt

jgul. xv$^{stuv.}$ xxxvj$^{mit.}$ jderden dl.

Dese halve bourgoensche dalders zijn gewegen ende bevonden te schaers int gewicht vijfentwintich aes en sevenste achtste deel van een aes op elck merck, compt opt geheel werck een once tweelff engelschen tweelff aes en vij viij^{e} deel aes, beloopt in gelde tot elff gulden ix st^{s} vj mijt en ix xxxij^{e} deel van een mijte . . . ijgul. vj^{s} xix$^{mijt.}$

Dese voirschreve halfve bourgoensche dalders sijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere te schaers in alloy sevenenviertich vijfentsestichste gedeelte van een greyn, beloopt opt geheel werck een penninge vijf greyn en halff tot tweelff gulden tweelff stuvers, compt . . . . . xxv$^{stuv.}$ xxxix$^{mijt.}$

De voirscreve meester es noch schuldich te betaelen de conincx majesteyt achtervolgende dese ordinancie tweelff en halff aes op elck marck, bedraegt opt heel werck vijfthien engelschen twintich aes ende seven achtste deel aes, beloopt in gelde elff gulden negen stuvers vj mijt negen tweendertichste gedeelte van een mijte . . . jgul. ij^{s} xx$^{mijt.}$

Ende soe dese halve bourgoensche dalders maer gevalueert en sijn op derthien ende drie quart stuvers ende gepermitteert vuyt te geven voer sesthien stuvers, beloopt de augmentatie hier op . . . . . xxj^{s} xvj$^{mit.}$

3^{e} Somme . . . . . vij^{l} xj^{s} vj^{ds} x$^{mit.}$

VAN DEN WERCKE VAN DEN QUART VAN DEN BOURGOENSEN DALDER.

De selve meester heeft doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeningen aen quarten van den bourgoense daelders van sees stuvers ende tweenviertich mijten Vleems tstuck, houdende thien penningen seventhien greyn fijns silvers in alloy ende in den snede à l'advenant den heelen bourgoense dalder int troissche marck, de quantiteyt van drieentwintich merck sees oncen, waervan bevonden sijn aen sisalien vier oncen, ende in de busse twee penninghen, sisalien afgetrocken ende negen engelschen seventhien en halff aes om

de assaye te maken, rest net dryentwintich marck, een once, thien engels, vierthien aes ende twee quart aes, ende tselve gereduceert ten fine, blijft twintich marck, acht penningen, seven greyn ende drye quart greyne tot eenen stuver van elck marck voer recht van seignouraige, beloopt de somme van . . . . . xx$^{stuv.}$ xxxiij$^{mijt.}$

Dese quarten van den bourgoensche dalder sijn gewegen ende bevonden te schaers int gewichte sesthien aes ende een derdendeel aes op elck marck, bedraecht opt heel werck elff engelschen sevenentwintich aes, beloopt in gelde tot elff gulden ix stuv. ende ix xxxij^{e} deel van een mijte, de somme van . . . . . xvj^{s} xlvj$^{mijt.}$

Dese quarten van den bourgoensche daelder sijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere te schaers in alloy een greyn ende seven en xx^{e} seven en xxx^{e} gedeelte van een greyn, beloopt op heel werck een penninge ende achthien en halff greyn, beloopt in gelde tot tweelff gulden xij stuvers de somme van . . . xxxvij^{s} ix$^{mit.}$

Den voirschreve meester es noch schuldich te betaelen de conincx majesteyt achtervolgende dese ordinantie, op elck merck wercx tweelff en half aes, het welck draegt negen engelschen ende drie achtste deel van een aes, beloopt in gelde tot elf gulden negen stuvers en vj mijten en negen xxxij^{e} deel van een mijte de somme van . . xij^{s} xliij$\frac{1}{2}$$^{mijt.}$

Ende soe dese quarten van den bourgoensen dalder maer gevalueert en sijn op sees stuvers ende xlij mijten, ende gepermitteert sijn vuyt te geven voir acht stuvers, beloopt dese augmentatie van desen werck de somme van . . . . . xiiij^{s} xvij$^{mijt.}$

4^{e} Somme . . . . . v$^{guld.}$ ij$^{stuv.}$ v$\frac{1}{2}$$^{mijt.}$

VAN DEN WERCKE VAN DEN PHILIPPUS DALDER.

De voirschreve muntmeester heeft doen wercken ende munten binnen den tijt deser rekeninghe aen Philippus dalders van dertich stuvers tstuck, houdende thien penningen fijns silvers in alloy ende van seven, een achtste deel en een vierentsestichste deel van eenen penninghe in de snede int troissche marck, de quantiteyt van drie duysent twee hondert ende acht marck en vijff oncen, waervan bevonden sijn aen sissalien eenenveertich marck, twee oncen, ende in de busse hondert ende acht penninghen, sisalien afgetrocken ende vier marck om de assaye te maken, rest net drie duysent hondert dryeensestich marck drye oncen, ende deselve gereduceert totten fine, blijve twee duysent sees hondert ende sees en dertich merck een penninghe achthien greyn tot eenen stuvere van elck marck voer recht van seignouriage, compt in gelde de somme van . . . c xxxj$^{gul.}$ xvj^{s} vij$^{mit.}$

Dese Philippus dalders sijn gewegen ende bevonden te schaers op elck merck seven ses-

thienste gedeelte van een aes, compt op heel werck twee oncen, drie ingelschen, vij aes en vij viij^{e} deel van een aes ten prijse van thien gulden vierthien stuvers xj mijten, beloopt . . . . . ijg$^{ul.}$ xvij^{s} xviij$^{mijt.}$

Dese Philippus dalders sijn bevonden bij assayeur generael commende vuyten viere te goet in alloy, maar gevisiteert hebbende de billetten, hebben metten meester geappoincteert dat hij betaelen sal een tweendertichste gedeelte van een greyn op elck merck, beloopt opt heel werck vier penninghen, twee greyn en seven achtste deel van een greyn, beloopt in gelde, tot tweelff gulden tweelff stuvers elff mijten, de somme van

iiijg$^{ul.}$ vj^{s} xxvij$\frac{1}{2}$$^{mit.}$

Ende alsoe dese Philips dalders maer gevalueert en sijn op dertich stuvers ende gepermitteert vuyt te geven tot vijf en dertich stuvers, beloopt dese augmentatie van dese wercke . . . . . xixg$^{ul.}$ ix^{s} xxxiiij$^{mit.}$

Ende noch voer vijf hondert drye merck twee oncen Philips dalders, die gemaect ende gemunt zijn zedert den xxij Junii anno lxxiiij dat de Philips dalders gepermitteert zijn op xxxvj stuvers, beloopt de augmentatie de somme van . . iiijg$^{ul.}$ viij^{s} xxij$^{mit.}$

5^{e} Somme . . . . . c lxijg$^{ul.}$ xviij^{s} xij$\frac{1}{2}$$^{mijt.}$

VAN DE WERCKE VAN DEN HALFVEN PHILIPPUS DALDERS.

De voirnoemde meester heeft noch doen wercken ende munten aen halfve Philips dalders van vijfthien stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijns silvers in alloy ende van vierthien, een quart, een xxxij^{e} deel van eenen penninghe in de snede int troissche marck, de quantiteyt van twee hondert eenentwintich marck, waervan bevonden sijn aen sisalien vijff marck ende in de busse vierthien penninghen, de sisalien afgetrocken ende drye oncen achthien ingelschen en vierthien aes om de assaye te maken, rest net twee hondert vijfthien merck vier oncen een ingelsche en achthien aes, die ten fine gereduceert, compt hondert negenentseventich merck seven penningen twee greyn ende een quart van een greyn, tot eenen stuver van elck merck voer recht van seignouraige, compt de somme van

viijg$^{ul.}$ xix^{s} xxviij$^{mit.}$ $\frac{1}{30}$

Dese halfve Philips dalders sijn bevonden te swaer int gewichte, ende de vierthien penninghe sijn bevonden te wegen drie oncen achthien ingels ende vierthien aes, ergo te sterck een aes, ergo hier . . . . . nyet.

Dese halfve Philips dalders sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te goet in alloy drie sesthiende deel van een greyn, maer gevisiteert hebbende de bil-

letten, hebben metten meester geappoincteert dat hij betalen sal een tweendertichste gedeelte van een greyn op elck marck, compt opt geheel werck sees greyn ende drie quart van een greyn, beloopt in gelde tot tweelff gulden tweelff stuvers tmerck . . v^{s} xliij$\frac{1}{4}$$^{mit.}$

Ende alsoe dese halve dalders maer gevalueert en sijn op vijfthien stuvers ende gepermitteert vuyt te geven tot seventhien en halfve stuvers, beloopt dese augmentatie van dese wercke . . . . . xxx^{s} xliiij$^{mijt.}$

6^{e} Somme . . . . . xguld. xvj$^{stuv.}$ xx$^{mijt.}$

VAN DEN WERCKE VAN DEN VIJFDE DEELEN VAN PHILIPS DALDER.

De voirschreve meester heeft noch doen wercken ende munten binnen den tijde deser rekeninghe aen vijfde deelen van den Philipsdalder van sees stuvers tstuck, houdende thien penningen fijns silvers in alloy ende van vijfendertich een halff een achtste een sestiende ende een vierentsestichste deel van eenen penninck in de snede int troissche marck, de quantiteyt van duysent vier hondert ende tweeentseventich marck vier oncen ende seventhien ingelschen, waervan bevonden zijn aen sisalien seventhien marck vier oncen, ende in de busse hondert sevenendertich penningen, sisalien afgetrocken ende twee marck om de assaye te maken, reste net duysent vier hondert ende dryenvijftich marck en seventhien engelschen; tselve gereduceert totten fine blijft duysent twee hondert thien marck elff penningen onderhalff greyn tot eenen stuver van elck marck voir recht van seignouraige, beloopt . . . . . lxgul. x^{s} xliiij$^{mit.}$ $\frac{1}{4}$

Dese vijfde deelen sijn gewegen ende bevonden te schaers op elck merck drie aes ende een halff quart aes, beloopt op geheel werck seven oncen een engelschen achtentwintich aes ende seven achtste deel aes, compt in gelde tot thien gulden vierthien stuvers elff mijten, de somme van . . . . . ixgul. x$^{stuv.}$

Dese vijfde deelen sijn bevonden bij den assayeur generael commende vuyten viere te schaers in alloy een quart van een greyn op elck marck werckx, compt op heel werck een marck drie penningen drie greyn ende een quart van een greyn, beloopt in gelde tot tweelff gulden tweelff stuvers de somme van . . . . xvgul. xvij^{s} xl$\frac{1}{4}$$^{mijt.}$

Ende alsoe dese vijfde deelen maer en sijn gevalueert op ses stuvers ende gepermitteert sijn vuyt te geven tot seven stuvers, beloopt de augmentatie van dese vijfde deelen xiiijgul. vj^{s} xxij$^{mit.}$,

7^{e} Somme . . . . . cguld. v^{stuvers} x$^{mijt.}$,

VAN DEN WERCKE VAN DEN THIENDE DEELEN VAN PHILIPS DALDER.

De voirschreve meester heeft doen wercken ende munten binnen den voirschreve tijt aen thiende deelen van den Philippus dalder van drie stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijn silvers in alloy ende van eenentseventich een quart een achtste ende een tweendertichste deel van eenen penninck in de snede int troissche marck, de quantiteyt van twee duysent een hondert ende elff merck sees oncen achthien ingelschen, waervan bevonden sijn aen sisalien vierentwintich marck ende twee oncen, ende in de busse twee hondert eenen penninck, sisalien afgetrocken ende twee marck om de assaye te maken, rest net twee duysent en vijfentachtentich marck vier oncen ende achtien engelschen, ende deselve gereduceert totten finen compt duysent seven hondert achtendertich marck ende drie greyn tot eenen stuver van elck merck voer recht van seignouraige, beloopt lxxxvjgul. xvijs x½mit.

Dese thiende deelen sijn gewegen ende bevonden te swaer in het gewicht seven aes ende een quart aes op merck, ergo . . . . . nyet.

Dese thiende deelen sijn bevonden bij den assayeur generael, commende vuyten viere, te schaers in alloy seven sesthiende deel van een greyn op elck merck, bedraegt drie merck, twee penningen ende een derdendeel van een greyn op heel werck, beloopt in gelde tot xij gulden xij stuvers de somme van . . . . . xxxixgul. xviijs xiiijmit.

Ende alsoe dese thiende deelen gevalueert zijn op drie stuvers ende gepermitteert vuyt te geven tot drye stuvers eenen halfven, compt de augmentatie van dese werck de somme van . . . . . xxjguld. ijs xxxiiijmit.

8e Somme . . . . . c xlvijgul. xixs x½mijt.

VAN DEN WERCKE VAN DEN XXe DEELEN VAN DEN PHILIPPUSDALDER.

Dese voirschreve meester heeft noch doen wercken ende munten binnen den tijde deser rekeninghe aen twintichste deelen van den Philips dalder van drie grooten tstuck, houdende vijf penningen fijns silvers in alloy ende van eenentseventich, een half, een lxxe, een vier hondert xxxije deel van eenen penningx in de snede in troissche marck, de quantiteyt van vijff hondert ende negenentwintich marck en twee oncen, waervan bevonden sijn aen sisalien vijff marck twee oncen, ende in de busse vijftich penninghen, de sisalien afgetrocken ende vier oncen vierentwintich aes een quart aes om de assaye te maken, rest net vijf hondert ende dryentwintich marck drie oncen negentien engelschen ende seven aes, ende drye quart aes, ende tselve gereduceert ten finen, blijft twee hondert achtien marck eenen penningx

elff greyn ende een quart greyn, beloopt tot eenen stuver voer trecht van seignouraige de somme van . . . . . xgul. xviijs vmit. iijquart.

Dese xxste deelen sijn gewegen ende bevonden te swaer int gewicht derthien aes ende vij achtste deel van een aes, ergo . . . . . nyet.

De twintichste deelen sijn bevonden geweest bij den assayeur generael, commende vuyten viere te goet in alloy, maer gevisiteert hebbende de billetten, heeft den meester geappoincteert dat hij betaelen sal een tweendertichste deel van een greyn op elck marck, compt opt heel werck sesthien greyn ende een quart greyns, beloopt in gelde tot tweelff gulden negen stuvers de somme van . . . . . xiiijs xvmit.

Ende soe dese twintichste deelen maer gevalueert en sijn op drye grooten ende gepermitteert vuyt te geven voer drie groot en halff, beloopt de augmentatie . xxxviijs xxxv½mit.

9e Somme . . . . . xiijguld. xjs vij½mijten.

VAN DEN WERCKE VAN DEN VIERTICHSTE DEELEN VAN DEN PHILIPS DALDER.

De voirschreve meester heeft doen wercken ende munten binnen den tijde deser rekeninghe aen xle deelen van den Philippus dalders van onderhalfven groote tstuck, houdende vijf penninghen fijns silvers in alloy ende van hondert ende dryenveertich een zessendertichste een twee duysent en xvj gedeelte van eenen penningx in de snede int troissche marck, de quantiteyt van vierendertich merck drye oncen ende vier ingelschen, waervan bevonden sijn aen sisalien een merck vier oncen, ende in de busse drie penningen, sisalien afgetrocken ende drie ingelschen tweelf aes ende een quart aes om dassaye te maken, rest net tweendertich merck seven oncen negenthien aes ende drie quarten van een aes, ende deselve gereduceert ten finen, blijft derthien marck acht penninghen negen greyn ende een derdendeel van een greyn, tot eenen stuver van elck merck voer recht van seignouraige, beloopt . . . . . xiijs xxxiij½mit.

Dese xle deelen sijn bevonden te swaer in gewichte sevenenviertich aes ende twee derdeel van een aes op elck merck, ergo hier . . . . . nyet.

Dese viertichste deelen sijn bevonden bij den assayeur generael, commende vuyten viere, te goet in alloy een quart van een greyn opt merck, maer gevisiteert hebbende de billetten, soe hebben metten meester geappoincteert dat hij betalen sal een xxxijste deel van een greyn op elck marck, loopt in gelde tot xij gulden ix stuvers tmarck de somme van . . jstuv.

Ende soe dese viertichste deelen gevalueert sijn op een groot ende een halff ende gepermitteert vuyt te geven voer drie grooten ende drie quart van eenen groote, beloopt dese

augmentatie van dese xl^e deelen de somme van . . . . . ij^s xv^mijt.
10^e Somme . . . . . xvij^stuvers.

VAN DEN WERCKE VAN DEN HOLLANTSCHE PENNINCXKENS.

De voirschreve meester heeft doen wercken ende munten binnen den tijde deser rekeningen aen hollantsche penninexkens, houdende drieentwintich greyn fijne silvers ende van vier hondert tweendertich penninghen in de snede int troyssche marck, de quantiteyt van een duysent drie hondert sevenentnegentich marck drie oncen ende derthien ingelschen, waervan bevonden zijn aen sisalien vierthien marck ende sees oncen, ende in de busse een duysent drieendertich penningen, sisalien afgetrocken ende een merck om de assaye te maken, rest net een duysent drie hondert ende eenentachtentich merck vijf oncen ende derthien ingelschen, ende tselve gereduceert ten fine, blijft een hondert ende thien marck vier penninghen drie greyn large, tot eenen stuver van elck marck voer recht van seignouraige, beloopt de somme van . . . . . v^guld. x^stuv. xvj½^mijt.

Dese hollantsche penninexkens sijn gewegen ende bevonden te sterck op elck merck tseventich aes een quart van een aes oft vijffe penninexkens en clxxx ende clxxxvij^e (sic) gedeelte van eenen hollans penninexken, hier voer . . . . . nyet.

Dese hollantsche penninexkens sijn bevonden bij den assayeur generael, commende vuyten viere, te schaers in alloy negenentwintich xxxij^e van een greyn, bedraegt vier merck vier penninghen ende vier greyn, beloopt in gelde tot tweelff gulden negen stuvers de somme van . . . . . liiij^guld. ij^s xxij^mijt.
11^e Somme . . . . . lix^guld. xij½^stuvers xiiij^mijten.

Somme van allen den ontfanghe deser rekeninghe beloopt ter somme van
vij^c xlvij^guld. eenen halve stuver vij^mijten.

MM.

Rekeninghe Johan Ghijsbert den Jongen, muntmeester van der munten ons heeren des Coninex tot Nyemegen, beyde van goude ende van silvere, bij hem in der voirschreve munten gemaeckt, gemunt ende geslaegen van wegen desselfs ons heeren des Coninex, Eertshertoge van Oistenrijck, Hertoge van Bourgoingne, van Lothryck, van Brabant, van

Limborch, van Luxemborch ende van Gelre, daer inne gestelt ende gecommitteert bij opene bezegelde brieven ons heeren des Conincx, gegeven te Bevere den lesten april xv^{c} vijfventachentich, om bij hem de voirschreve munte oepen ende in pachte te houden eenen tijt ende termijn van zesse jaren, eenpaerlijck achter een volgende, innegaende ende beginnende loop te hebbene opten voirschreve lesten aprilis xv^{c} vijfventachentich, op alsulcke instructie als hem bij de generaele meesters van zijne majesteyt munten van herwaertsovere gelevert souden worden, allet blijckende bij de voirschreve opene bezegelde brieven, daervan copie auctentijck voer den ontfanck deser rekeningen es geinsereert, van allen den wercken, soe van goude, silvere als andere, die welcke dese muntmeester heeft doen wercken, munten ende slaen, zedert den xix^{e} novembris xv^{c} zessentachentich totten xx^{en} augusti xv^{c} eenentnegentich incluys, daervan die oepeninghe van der bussen van den voirschreven wercken, in der cameren van rekeninge ons heeren des Conincx te Bruessele, es gedaen geweest bij de generaels ende eenige heeren van derselver cameren, in de maenden van Julio anno vijfthien hondert tweentnegentich, welcke rekeninghe gemaeckt es in guldens tot twintich stuyvers den gulden gerekent, ende den stuver voer twee grooten oft xlviij mijten Vlaems, gedaen tot Bruessele.

ONTFANCK.

EERST VAN DEN WERCKE VAN DEN GOUDEN PENNINGEN IN GOUDE, TE WETENE VAN GOUDE CONINCX CROONEN.

Die voirschreve meester heeft binnen den tijde deser rekeninghe doen wercken ende munten in goude croonen, houdende in alloye tweentwintich karaten drie ende een halff greyn van eenentzeventich stucken drye quart in de snede int troyssche marck, geallieert met vijfthien greyn fijn silvers, ende met vijff ende een halff greyn copers, daervan dat elck stuck gevalueert staet op sessendertich stuyvers, de quantiteyt van drye duysent negen hondert achtentnegentich stucken, waervan bevonden zijn aen sesalien dryentzestich stucken, ende in de busse acht stucken, nae de registers van den wardeyn, sesalien affgetrocken ende acht stucken om tmaken van den assayen, rest net drie duysent negen hondert zevenentwintich stucken, deselve gereduceert in gewichte maken vierenvijftich marcken vijff oncen zeventhien engelschen twee aes, maken fijn gouts van xxiiij karaten vijftich marck twintich karaet een halff greyn tot zesthien stuyvers voer elck marck voer het recht van seignouraige, compt alsoo ter somme van . . . xlg$^{ul.}$ xij^{s} xvj$^{mit.}$

Item van dese voirschreven croonen zijn gewegen acht stucken ende zijn bevonden te

wegen zeventhien engelschen zessentwintich ende een halff aes, compt alsoe te licht opt marck derselver dry aes ende $\frac{21}{64}$ deel van een aes op elck marck wercx, bedraeght opt heel werck vijff engelschen tweentwintich aeskens, ten prijse van hondert negenentwintich gulden drye stuvers dmarck, compt hier . . . . iiijguld. xjs xxxixmijt.

Dese croonen zijn bevonden bij den assayeur generael, commende vuyten viere, te root op elck marck twee greyn, compt op heel werck vier penninghen derthien greyn ten prijse van tweelff gulden tweelff stuvers, compt . . . . iiijgul. xvs xviijmijt.

Dese croonen zijn bevonden bij den assayeur generael, commende vuyten watere, te schaers in alloy een greyn en $\frac{1}{16}$ deel greyns, waeraff dat die meester moet betalen het greyn enckel, ende het zesthiende deel dobbel, beloopt tzamen opt heel werck vijff karaet $1\frac{1}{4}$ greyn ten prijse naer advenant van hondert zessendertich gulden zesthien stuyvers het marck . . . . . xxixguld. jstuv. xlijmijt.

Ende dese croone hier nyet hooger gerekent en es als tot zessendertich stuvers, ende cours heeft tot drye gulden, naer advenant de permissie, compt hier voer augmentatie / lijgul. xiiijs xliiijmijt.

Prima somma . . . . . c xxxjgul. xvijs xvmijt.

VAN DEN WERCKE VAN HALVE PHILIPPUS DALERS.

Den voirschreve muntmeester heeft binnen den voirschreve tijt doen wercken ende munten aen halve Philips dallers, houdende thien penninghen fijns silvers int alloy ende van vierthien stucken $\frac{10}{24}$ deel stucken in de snede int troyssche marck, gevalueert op xv stuvers, die quantiteyt van tweelff hondert zevenentzestich marck seven oncen thien engelschen, waervan bevonden zijn aen sisalien vijfentzestich marck vijff oncen, ende in de busse lxix penninghen, sisalien afgetogen, ende dry marck om dassaye te maecken, rest elff hondert negenentnegentich marck twee oncen thien engelschen; die zelve gereduceert in marcken fijn, bringen vuyt negen hondert negenentnegentich marck vijff penninghen dry greyn ten prijse van eenen stuyver van elck marck van heerlick recht, beloopt ter somme van xlixgul. xixs xxmijt.

Item dese halff Philips dallers zijn ghewegen dry marck, ende zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck wercx $5\frac{3}{4}$ aes, beloopt opt heel werck een marck twee oncen vijfthien engelschen ses aes, ten prijse van thien gulden vierthien stuyvers $10\frac{1}{4}$ mijten tmarck, compt . . . . . xiiijguld. viijs iiijmijt.

Dese halff Philips dalers zijn bevonden, commende vuyten viere, te schaers $\frac{1}{8}$ deel van

een greyn fijn silvers op elck marck, bedraecht opt heel werck ses penninghen v greyn $\frac{7}{8}$. ten prijse van twelff gulden twelff stuyvers tmarck, compt . . . vjguld. xjs.

Item alsoo dese halve Philips dalers hier maer gerekent en zijn tot vijfthien stuyvers ende gepermitteert vuyt te geven tot vijfentwintich stuyvers, beloopt die augmentatie xlvijgul. vjs xxiiijmit.

2a Somme . . . . . c xviijgul. vstuyvers.

VAN DEN WERCKE VAN DEN XXste DEELEN VAN DEN PHILIPPUS DALER.

Den voirschreve meester heeft noch doen wercken ende munten aen twintichste deelen van den Philips dalders, houdende in alloy vijf penninghen fijn silvers ende van eenentzeventich ende $\frac{233}{432}$ deel van een stuck in de snede int troyssche marck, gevalueert op dry grooten Vlems oft eenen halven stuver, de quantiteyt van vijfthien hondert zessenveertich marck twee oncen, waervan bevonden zijn aen sisalien vierentachentich marck ses oncen, ende in de busse hondert vijfenveertich penninghen, sisalien afgetrocken de hondert tweenveertich penninghen om de assayen te maken, rest net vierthien hondert ende negenenvijftich marck vier oncen; die selve gereduceert in marcken fijns bringht vuyt ses hondert acht marck eynen pennincx twelff greyn, ten prijse van eenen stuyvere van elck marck fijns zilvers voer heerlick recht, beloopt ter somme van . . xxxgul. viijs vjmijt.

Item van dese twintich deelen zijn opgetrocken twee marcken, ende zijn bevonden te schaers int gewichte op elck marck werex dryentwintich aes, beloopt opt heel werck ses marcken vier oncen negen engelschen, ten prijse van vijf gulden seven stuyvers $13\frac{1}{2}$ mijte dmarck, beloopt . . . . . xxxvgul. iijs xvmit.

Dese twintichste deelen zijn bevonden vuyten viere te schaers in alloy een greyn fijn zilvers op elck marck werckx, beloopt opt heel werck vijff marck negenthien en halff greyn, ten prijse van twelff gulden negen stuyvers dmarck, compt . . lxiijgul. js xlmijt.

Item alsoo dese twintichste deelen maer gevalueert zijn tot 1¼ stuyver, ende worde vuytgegeven voer 2¼ stuyvers, beloopt dese augmentatie de somme van lxxxvgul. xvs xxiiijmit.

3a Somme . . . . . ijc xiiijgul. viijs xxxvijmijt.

VAN DEN WERCKEN VAN SILVEREN OERDEN.

Dese meester heeft noch binnen den voirschreve tijt doen wercken ende munten aen

silveren oertkens, houdende in alloy eenen penningx ees greyn fijn silvers ende van twee hondert veertich stucken in de snede int troyssche marck, de quantiteyt van vierentzestich marck, waervan bevonden zijn sisalien seven marck, ende in de busse tweelff penninghen, sisalie afgetrocken, rest zevenenvijftich marck net, tot zessendertich mijten van elck marck werox voer heerlich recht, beloopt . . . . . ijgʳᵘˡᵈ. ijˢᵗᵘᵛ.

Dese penninghen zijn nyet gewegen om die cleyne quantiteyts wille, maer is metten meester geaccordeert dat hij betalen sal halff remedie int gewicht, dewelck beloopt twee stucken op elck marck, compt . . . . . jgʳᵘˡ. viijˢ xxiiijᵐⁱʲᵗ.

Dese penningen zijn nyet geassayeert om die cleyne quantiteyts wille, maer is metten meester geaccordeert, dat die meester betalen sal halff remedie in alloy, welcken bedraecht $\frac{3}{4}$ van een greyn fijn silver op elck marck, beloopt opt heel werck eenen penningx 18$\frac{3}{4}$ greyn fijn silvers, tot twintich gulden vijfthien stuyvers tmarck, beloopt

iijgʳᵘˡᵈ. jˢ xxviijᵐⁱʲᵗ.

4ᵃ Somma . . . . . vjgʳᵘˡᵈ. xijˢᵗᵘᵛ. iiijᵐⁱʲᵗᵉⁿ.

VAN DEN WERCKE VAN COPEREN OERDEN.

De voirschreve meester heeft noch doen wercken ende munten aen coperen oertkens negen duysent zes hondert zessentzestich marck, van vijfenveertich stucken int marck, waervan bevonden zijn sisalia vier hondert lxxiiij marck, ende in de busse seven hondert vierentachentich oerden, affgetogen sisalia, rest net negen duysent een hondert tweentnegentich marck, ten prijse van vier stuyvers op elck marck wercx voer heerlick recht, beloopt

xviijᶜ xxxviijgʳᵘˡ. viijˢᵗᵘᵛ.

Dese oerden zijn gewegen vier marck ende d'een doer dander bevonden te licht op elck marck een engelsche dryentwintich aes, compt alsoe opt heel werck achtentnegentich merck vijf oncen xviij engelschen vierentwintich aes tot 11$\frac{1}{2}$ stuvers het marck

lvgʳᵘˡ. xˢᵗᵘᵛ. xlᵐⁱʲᵗ.

5ᵃ Somma . . . . . xviijᶜ xciijgʳᵘˡ. xviijˢ xlᵐⁱʲᵗ.

VAN DEN WERCKE VAN COPEREN HALFF OERDEN.

Den voirschreve meester heeft noch doen wercken ende munten aen coperen halff oertkens een duysent vijfentachentich marck, van negentich stucken int troyssche marck, de quantiteyt van duysent vijfentachentich marck, ende zijn geweest sisalia vierenvijftich

marck twee oncen, ende in de busse xcviij penninghen, sisalia affgetogen, rest net thien hondert dertich marcken ses oncen, ten prijse van vier stuyvers voer heerlick recht op elck marck wercx, compt . . . . . ijc vjgl. iijstuv.

Item dese negemannekens zijn gewegen ende bevonden te swaer int gewicht op elck merck een engelschen 30¼ aes, ergo hier . . . . . nyet.

6e Somme per se.

Somme van allen den ontfange deser rekeninghe beloopt ter somme van

ijm vc lxxjguld. vstuyvers.

BESCHRIJVING VAN EENIGE GEDURENDE HET DRUKKEN VAN DIT WERK ONTVANGENE, OP DE BEIDE LAATSTE PLATEN VOORKOMENDE, MUNTEN.

Nadat wij, tijdens de derde redactie van dit werk, alle ons bekende Kabinetten nogmaals nagezien of aan de bezitters derzelve beleefde uitnoodigingen gerigt hadden, lieten wij met de gravure in steen der teekeningen, alsmede met het drukken van den tekst eenen aanvang maken.

Wij zonden steeds zoo vele proefplaten, als wij slechts van den graveur konden bekomen, naar alle zijden, om de aandacht der Numismatici bij voorkeur op *Gelderland* te bepalen. Hierdoor gebeurde het, dat men bij de ontdekking van vroeger niet bekende of niet opgemerkte stukken, de beleefdheid had ons die van tijd tot tijd toe te zenden. Daaruit ontstonden de Platen XXIX en XXX, die ons Supplement bevatten.

Voor zoo verre het ons mogelijk was, hebben wij bij het drukken van den tekst naar de N^{os} van Pl. XXIX verwezen: maar zulks kon door ons niet geschieden met de munt N° 4, waarvan ons de *beschrijving* door den Heer DE COSTER te Mechelen welwillend werd toegezonden; ook niet met de *laatste munt* op deze plaat, ons veel te laat geworden om daarvan in den tekst melding te kunnen maken.

Wij willen dan geregeld datgene nog van de Platen XXIX en XXX beschrijven, wat vroeger niet door ons in den tekst is kunnen vermeld worden.

REINOUD I.

1271—1326.

Pl. XXX, N° 1. Muntje, waarschijnlijk *halve denier* of *zilveren penning* geheeten, ongetwijfeld een onderdeel van den *groot* N° 5 op Pl. II. Deze laatste weegt 20, ons onderdeel 4½ korrels, zoodat het $\frac{1}{4}$ gedeelte schijnt te zijn.

Op de vz. ziet men tusschen de beenen van een hoogst eenvoudig kruis, buiten eenen parelcirkel:

REI of Y | . . . | GhE | LRE

De letters in de eerste en vooral in de tweede afdeeling zijn zeer onduidelijk.

Op de kz. vertoont zich de klimmende, éénstaartige leeuw, met de blokjes binnen eenen dusgenaamden parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA * NOVIMAG

Z. weegt, gelijk wij boven opgaven; is van Z^6. Verzameling van den Heer 1en Luitenant der Mineurs DE VEIJE.

REINOUD II.

1326—1343.

Hierop volge onze N° 4 op Pl. XXIX.

Het is een Groot, die veel gelijkheid heeft met onze N° 1 van Reinoud III op Pl. III.

Vz. als van die munt; ook het omschrift.

Kz. Omschrift in den binnenrand:

REY | NAL | DVS | DVO (sic).

De munt moet in geenen zeer gunstigen toestand verkeeren.

Op Pl. XXX geven wij onder N° 2 eene belangrijke varieteit van de munt N° 9 op Pl. II.

Het omschrift der vz., rondom den thans ongekroonden, doch mede dubbelstaartigen, leeuw, is:

RE · NTLD · DV* · GhGLRENS'

Op de kz. staat:

MONE | TTRV | ERMV | NDEN

Z. weegt 0,85 w. Z^6. Kabinet STRICKER te 's Gravenhage.

AARNOUD VAN HOORNE,

ALS TIJDELIJKE BEZITTER VAN DE VELUWE EN DE STEDEN HARDERWIJK, ELBURG EN HATTEM. 1376—1378.

Onder N° 3, 4 en 5 beeldden wij af de munten, die de Utrechtsche Bisschop Arend, Arnold of Aarnoud van Hoorne heeft laten slaan te Harderwijk, tijdens die stad, benevens Elburg en Hattem, aan hem door Hertogin Mechteld verpand was. Zulks had plaats in 1376 voor de som van *vijfentwintigduizend* oude Schilden. De Hertogin gebood aan de inwoners van gemelde steden om den Bisschop even zeer als haar zelve te gehoorzamen.

Op de vz. van N° 3, zijnde een *groot*, ziet men de gemijterde beeldtenis van den Bisschop, met groote lokken, vlak van voren, met zijn geslachtswapen (drie horens) voor zich. Hij is omgeven door een versiersel van tien boogjes; welk alles weder gevat is binnen eenen cirkel. Omschrift:

✠ TRNOLD : DEI : GRT' EPC' TRTIECTENS

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis, en tusschen deszelfs beenen, tusschen twee cirkels, het opschrift:

MON | ETT | hER | DER

In den buitenrand leest men:

✠ BHDICTV : SIT : NOME : DHI : HRI : IhV : *PI.

Z. weegt 1,4 w. Is van Z^4, en bevindt zich in de Kabinetten van de Heeren KEER te Amsterdam en STRICKER te 's Gravenhage.

De munt is afgebeeld in GOETHALS *Histoire généalogique de la Maison de Hornes*, op de Plaat tegen over bl. 210, fig. 2.

Het vinden van drie exemplaren werd vermeld door den Heer A. JUSTEN in de *Revue de la Numismatique Belge*, T. IV, page 311.

De eenige tot op dien tijd bekende munt van Bisschop Arend was die, welke voorkomt bij VAN MIERIS, Pl. VII, N° 2; doch ook de twee volgende *halve grooten* zijn later ontdekt. Zij verkeeren echter beide in zeer afgesleten toestand.

De vz. van N° 4 en 5 dan bevat de gemijterde afbeelding van den Bisschop, die thans het Utrechtsche kruis voor de borst heeft. Het omschrift is:

✠ TRNOLD * DEI * GRT * EPC * TRT

Op de kz. staat, even als op die der munt of halve groot van Jan van Diest, [althans door VAN MIERIS aan dezen toegeschreven, en afgebeeld op Pl. VI, onder N° 2] tusschen de beenen van een Karolingisch kruis:

I * N | OI | E * D | NI

d. i. *in nomine Domini.*

In den buitenrand leest men:

✠ MONETT : NOVT : (de laatste letter is onzeker) HERDWIICENS

Z. weegt 0,8 w. en is van Z^6. Eigendom van den Schrijver.

N° 5 is aan de N° 4 gelijk, alleen met het onderscheid, dat er in den buitenrand staat:

✠ MONETT : NOV : DE : HERDVIC

Z. weegt 0,6 w. en is van Z^6. Eigendom als voren.

Wij zullen de drie laatste munten in onze Afdeeling *Utrecht* weder moeten mededeelen, als behoorende zij ook tot die Afdeeling.

WILLEM I,

NA DE OPVOLGING IN GULIK. 1393—1402.

N° 6. Een *halve groot* of denier (zilveren penning)?

Vz. De klimmende dubbelstaartige leeuw binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ WILHELMVS ⁑ D ⁑ . . . IVLT

Waarschijnlijk stond op de uitgesletene plaats V✲ ⁑ of GE ⁑

Kz. Een links gekeerde, vrij onduidelijke helm, gecimierd door een bos paauwevederen, waarin het Geldersche leeuwtje. Omschrift:

✠ MONETT ⁑ DE ⁑ VENLENSI.

Z. B. weegt 0,45 w. en is van Z^{6}. Verzameling van den Heer 1^{n} Luitenant DE VEIJE te Arnhem.

AARNOUD.

1423—1473.

N° 7. *Halve groot* (?). Deze munt wijkt in de omschriften zeer af van de door ons op Pl. XXIX onder N° 8 afgebeelde. Die omschriften zijn thans:

ARNOLD : DVX : GEL : IVL : COM .....

Op de kz.:

✠ MONETA : NOVA : AERN .....

Z. B. weegt 0,45 w. en is van Z^{6}. Verzameling van den Heer DE VEIJE.

MAXIMILIAAN,

ALS VOOGD OVER FILIPS DEN SCHOONEN. 1482—1492.

Als laatste munt op de Supplementplaat XXIX deelden wij eene andere type van de hoogst zeldzame *groot* dezer voogdij mede, door ons vroeger gegeven op Pl. XIII, onder de N°s 10 en 11.

Thans ziet men op de vz. eene lelie als muntteeken, die misschien aanduidt dat deze munt te Roermond geslagen is geworden. Het eerste woord van het omschrift is van het tweede door eene lelie afgescheiden; het tweede van het derde door twee boven elkander geplaatste bloempjes.

Op de kz. ziet men een van dat op N° 11 afwijkend gebloemd kruis, terwijl thans, niet zoo als daar, alle woorden door leliën van elkander afgezonderd zijn. Ook ziet men niet, zoo als op N° 11, vóór de legende, een Geldersch, maar wel een gewoon, kruis.

Z. B. weegt 1,4 w. en is van Z^{5}. Verzameling van den Heer KEER te Amsterdam. — Zoude deze munt ook tot Vlaanderen moeten gebragt worden?

N° 8 is een *halve groot* of misschien een *negenmanneke*.

Vz. De letter M in zeer ouden vorm binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MO' ⋆ ARGhIDVG ⋆ AV' BG' GE.

Op de kz. leest men rondom een versierd, aan de einden gebloemd, kruis:

✠ IN NOMINE * DOMINI.

Z. B. weegt 0,8 w. en is van Z^6. Verzameling van Professor SERRURE te Gend.

Deze munt heeft veel overeenkomst met onze N° 5 op Pl. XII, en eenige met N° 14 en 16 op Pl. XIII.

KAREL VAN EGMOND.

1492—1538.

N° 9 is een *dubbele stuiver*, die in zoo verre afwijkt van N° 28 op Pl. XVII, dat de legende der vz. thans aan het einde heeft:

CO' : ƷVT'

en niet enkel ƷVT, zoo als op genoemd N° 28, waardoor het woord DVX oneigenlijk ook op ƷVT zoude slaan.

Op de kz. ontbreken thans, gelijk men ziet, de acht kringjes, twee ter zijde van elk been des kruises; terwijl zich thans aan het einde der legende eene kleine lelie (als muntteeken van Roermond?) in de plaats van twee boven elkander geplaatste cirkeltjes bevindt.

Z. weegt, als N° 28 op Pl. XVII, Z^4. Verzameling der Leidsche Hoogeschool.

N° 10 nemen wij daarom, niettegenstaande het een legpenning schijnt te zijn, hier op, dewijl het stuk aan de hand schijnt te geven, waarom er op de munten van dezen Hertog telkens leliën gevonden worden.

De vz. is, naar het schijnt, volkomen de zelfde van Pl. XVII, N° 25.

De kz. bevat de twee naar elkander gekeerde wapenschilden, getooid door hunne helmen met derzelver lambrekijns en helmteekens van Gelderland en van Katharina van Bourbon, moeder van Karel van Egmond, bestaande uit het Koninklijk-Fransche lelieschild, waarover een fasce of balk. Omschrift:

* EQVITA' * IVDICIA * TVA * DOMIN.

Is van K. en van Z^6.

KAREL V.

1543—1555.

N° 11 is de *halve zilveren reaal.* Bij vergissing hebben wij hetgeen betrekking heeft tot de beschrijving en het aantal der geslagene stukken op bl. 176 van dit werk gevoegd bij den *zilveren reaal* of *royaal*, die wel de munt is op Pl. XX, onder N° 7 afgebeeld, doch omtrent welke niets in de ons overgeblevene Muntrekeningen gevonden wordt. Alleen treffen wij in de Muntmeestersrekening van 1 Augustus 1544 tot 29 Maart 1546 (Bijlage EE) een getal van 43,145 voor den omloop geslagene *halve* zilveren realen aan. Men vergelijke omtrent de heele en halve *zilveren realen* onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), Pl. XXV, N° 13, 14, 15, alsmede in den tekst, bl. 251—255.

N° 12 is een van de vroeger medegedeelde afwijkend driemijtstuk, hebbende thans op de vz. tot omschrift na het Geldersche kruis:

CAROLVS * D * G * ROM * IM * HIS * REX.

N° 13 is eene Lotharingsche munt, als op Pl. XXII N° 9 en 10; thans ziet men op de kz. onder het wapenschild een anker, het wapenschild der stad Nancy.

N° 14 is de halve Filipsdaalder van 1563, die waarschijnlijk, door verschuiving des stempels, aanleiding heeft gegeven tot de zonderlinge verwarring op het exemplaar, door ons afgebeeld op Pl. XXVI, N° 21. Men lette op het schuins geplaatste Geldersche kruis.

NALEZINGEN, VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bl. 6, reg. 17 en 27, en bl. 9, reg. 1. Men vindt zeer dikwerf *sterren* op middeleeuwsche munten. Zie daarover onder anderen CH. PIOT: *Un mot touchant la signification des Astres qui se trouvent sur les Sceaux et les Monnaies du moyen age*, in de *Revue de la Numismatique Belge*, T. IV, page 399, die echter geene kennis schijnt gedragen te hebben aan REUTER, *Sonne, Mond und Sterne auf Siegeln und Münzen des Mittelalters, was sie bedeuten*, Nürnberg 1804; ons echter mede slechts alleen uit den titel bekend.

Bl. 8. *Hertogen van Gelderland*, eigenlijk *van Gelre*. Het woord *Gelderland* dagteekent van later tijd.

De muntjes van Graaf Hendrik berusten bij de Heeren STRICKER en MICHIELS VAN VERDUYNEN.

Bl. 11, reg. 16 *muts*, lees: *muts en grafelijke kroon* (doch zie bl. 12, vooral de vier laatste regels).

Bl. 13. De muntjes van Gerard III bevinden zich in de verzamelingen der Hoogleeraren N. C. KIST te Leiden en C. P. SERRURE te Gend; verder in die der Heeren KEER, DE ROIJE, STRICKER en MUNNICKS VAN CLEEFF. De zeldzaamheid van dat met het verticale schild is Z^2; van dat met het horizontale (Kabinet STRICKER) is Z^6.

Bl. 13 *noot*, staat: *einde der veertiende of vijftiende eeuw*, lees: *het begin, stellig omstreeks de helft der veertiende eeuw*, gelijk wij zullen aantoonen op

Pl. VIII onzer *Munten der Steden en Heeren van Gelderland.* Daar zal men eene munt aantreffen van Heer GIJSBERT *van Batenburg*, die in 1356 overleden is.

Bl. 17, reg. 7 van onder: *wapen van Nymegen.* Het oudste op zegels van Charters voorkomende is van den jare 1271, en bevat de afbeelding van den Duitschen Keizer in zijnen zetel gezeten.

Bl. 18. N° 2 werd ons door den Heer L. DE COSTER te Mechelen verstrekt. N° 5 en 6 berusten bij de Heeren MUNNICKS VAN CLEEFF, STRICKER, BECKER en in onze verzameling; N° 7 bij de Heeren DE KETH, DE ROIJE, STRICKER, KEER en in onze verzameling; N° 8 is in ons Kabinet; ook nog in een ander. De overige zijn alle, sommige in duplo, op het Koninklijk Kabinet aanwezig.

Bl. 20. N° 1 berust in onze verzameling; N° 2, met deszelfs verscheidenheden, in die van den Heer MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht. Ook bezat de Heer JUSTEN er ééne.

Bl. 23, reg. 2 staat: *muntteeken* (?). Het is eene aanduiding van *Gelderland* als het vaderland der munt; welke manier steeds op de Florentijnsche goudguldens van alle landen gebruikelijk was, aangezien er elders op de munten geene plaats voor deze aanwijzing gevonden werd.

Aldaar, reg. 15. ROBERT *van Bethune.* Zie deze munt beschreven en afgebeeld door wijlen den Heer J. JONNAERT in de *Annales de la Société d'Emulation — de la Flandre*, T. V, 2e Serie (1847), tegen over page 374.

Bl. 24. Van de N° 2 berusten twee exemplaren op het Koninklijk Kabinet. Omtrent eenige der volgende munten bezitten wij geene aanteekeningen meer van de bezitters.

Bl. 27 *noot:* dit HS. berust bij den Heer O. KEER te Amsterdam. Wij ontvingen, door de goedheid van Mr. G. DE MEESTER, uit het Archief der stad Harderwijk later een beter afschrift, luidende als volgt:

> Extracten vuyt seekere groot boeck mij verthoent bij den Muntmr Jacob Dirricxen Alewijn mit een perkamenten ommeslach oder couvertuyre genaempt het privilegieboeck.

In den eersten vuyt seecker vidimus van der stadt van Rhenen van een pri-

vilegia van Hartoch Reynolt van Gelre van dato duysent drie hondert ende viertich, Sondachs na aller apostelen dage, foliis 41 en 42.

Ende voirts soo ist to weeten, dat wij hebben gegeven, geven ende willen dat onse vurscr. werckluyden ende munteren ende alle die gheene die sijn van den Sermente van Brabant werckluyden ende munteren, werckende ende niet werckende, sijn ende blijven altoos vrij ende quyt over al binnen onse vurscr. landen; zij ende haer goet van allen settinge, van alle beden, van alle forfaicten ende misdaden, van alle tolle ind van alle heysche ende cause; Ende hebben hen gewillecoert ende gegeven dat sij niet en sullen worden gecorrigeert noch gehouden te andtworde aen eenigen rigter binnen onse vurs. lande, anders dan aen oere prevoost ende geswoeren. Ende willen, waert dat die vurscr. werckluyden ofte muntere misdaeden in eenige dorpere misdaet, daer sij haer lijff an verbeurden, dat dat corrigeren soude ende regten onse Drossaert ofte onse Baillu van onse vurscr. Lande ende niemant anders. Ende omdat wij begeeren ende willen, dat deze vurscr. puncten ende dingen vast ende gestadich blijven sullen, ende wel gehouden in gueder trouwen sonder eenech wedersegghen van ons ofte ymant anders van onsent wegen, Soe hebben wij dese letteren gesegelt met onsen segell, &c.

Bl. 39, reg. 8 van onder staat: *alleen aan Nederland eigen.* Men vindt er ook nog een van Jan van Arkel, Bisschop van Luik, waarschijnlijk voor *Utrecht* geslagen. Zie den Heer J. W. VAN DER NOORDAA in *de Gids* voor 1852, bl. 371.

Bl. 42, reg. 17. *Aanhangsel.* Wij hebben tot op heden den 6 Mei 1852 onze nasporingen voortgezet, maar het is ons, niettegenstaande wij uit de verzamelingen van de Heeren W. A. G. DE VEIJE te Arnhem, F. C. J. DE WIJS te 's Hertogenbosch en C. P. SERRURE te Gend nog het een en ander, hun Ed. later geworden en ons vroeger onbekend, mogten ontvangen, niet gelukt eenige andere munten van Eduard dan de vroeger beschrevene te ontdekken. Zij zullen misschien in Duitschland of elders in Europa, misschien ook nog wel onder den grond, schuilen, en voor eenen lateren uitgever van *Gelderlands* Grafelijke en Hertogelijke munten bewaard blijven. Door een abuis van onze zijde is op Plaat V, achter de laatste munt op de tweede rei, vergeten te plaatsen: 5 *

Bl. 43, reg. 7 van onder, staat: Professor SERRURE. Ook de Heer EVERAERTS te Leuven bezit deze munt.

Bl. 43, reg. 2 van onder staat: *ten aanzien van wissel;* dit vereischt eenige opheldering, en beteekent: „de verordeningen, daar te stellen op den prijs of „den koers der buitenlandsche geldspecien, waarvan er in de middeleeuwen „overal eene groote verscheidenheid en groot aantal in omloop was." Van zulke door de overheid uitgevaardigde muntevaluatiën zullen wij er in deze bijvoegsels nog eenige mededeelen.

Bl. 46. Van het onder N° 4 vermelde muntje ontvingen wij de teekening door de goedheid van den Heer L. DE COSTER te Mechelen.

Van de onder N° 5 vermelde muntjes berust het eerst beschrevene in de verzameling des Heeren J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam; het tweede in de Koninklijke te 's Gravenhage.

Bl. 47. *Gelderland*, lees: *Gelre.*

Aldaar, in *de noot.* Later ontvingen wij, door de goedheid van Mr. G. DE MEESTER, uit het Archief der stad Harderwijk een afschrift, dat beter den geest des tijds ademt. Wij deelen het hier mede:

> Noch een extract vuyt een privilegie gegeven bij de Hertoginne van Gelre, Gravinne van Blois ende van Zutphen, geheeten Mechteld, van dato duysent iiic lxxiiij, op dach Processi et Martiniani der hillige martelaren, fol. 46 en 47.

Voerts hebben wij gegeven ende geven ende willen dat onse vurscr. werckluyden ende munteren die sijn van den Sermente van Brabant ende van Hollant, te wercken ende munten in onse vurscr. munten, dat sij daer inne te gader wercken ende un verscheyden, ende des wercks bij beheete onses Meesters verbeydende sijn ende blijven altoos, alsoo lange als hij werckt ofte doet wercken. Daeromme soo willen wij dat sij hebben alsulcke huere als men in Franckrijck oft in Brabant ofte in Hollant heeft, waerop dat sij naest wercken ende snijdende sijn. Voerts soe willen wij dat sij blijven vrij ende quyt over all in onsen lande van Gelre ende van Zutphen, sij ende haer goet van alle schattonge ende geboe-

den, van allen forfaicten ende misdaet die sij binnen onsen vurscr. lande doen ofte misbeuren, vuytgesondert vrouwencracht, dootslach, moort ofte diefte, ende dat sij oick tollvrij varen moegen met hoiren aenlag ende catteelen vuytgeseyt daer sij openbair coipmanschap mede hantieren, ende hebben gewillecoert ende gegeven dat sij niet en sullen gecorrigiert wesen van saicken die geschien, dan van onse provoosten ende gesworen der vurscr. munthe, vuytgescheyden die vur saicken als vurscr. is. Ende wairt dat sij daer inne ofte in eenige dorpelicke saicke misdaden, daer sij lijff ofte lit an misbeurden, dat soude richten onse amptman van Gelre oft van Zutphen oft anders onse amptman dairt onder geschiede ende anders niemant. Ende omdat wij willen dat alle dese puncten wel gehouden worden sonder eenich wederseggen van ons ofte van yemant anders van onsen wege, soe hebben wij desen brieff doen besegelen met onsen segel.

Gegeven tot Salt-Bommel &c.

Bl. 48, reg. 2. *Kasteel van Oijen.* Over de muntgeregtigheid van deze plaats handelt Dr. C. R. HERMANS in het VIe Deel der *Revue de la Numismatique Belge*, page 94—96. Wij meenen dat Maria dit regt *persoonlijk*, tijdens de gevangenschap van haren gemaal, uitgeoefend zal hebben.

Aldaar, reg. 10 staat: *het omschrift is*, enz.; daarvóór leze men: de afbeeldingen der voor- en keerzijden zijn even als van den goudgulden van Reinoud III op bl. 43 vermeld. Ook het omschrift der kz. is even als daar. Deze munt was vroeger reeds afgebeeld in de *Monnoyes en or du Cabinet de Vienne*, Pl. CLXI, fig. 4. Na de bekrooning van dit werk is zij ook uitgegeven door den Hoogleeraar SERRURE in Deel III der *Revue Belge*, Pl. II, N° 1, en nogmaals beschreven door den Heer Dr. C. R. HERMANS in Deel VI, page 89.

Aldaar, laatste regel. Uit de evaluatie of Muntbepaling der stad Utrecht van den jare 1388, te vinden in DODT's *Archief voor kerkelijke en wereldsche Geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht*, Deel V (1846), lezen wij, onder anderen bl. 62:

Op S. Barberen dach (4 December).

Ghelresche gulden	28½	plack of 30 Holl. groote.
De nywe Oysche ofte Ludicsche gulden .	27½	— — 29 — ——

Terwijl de Rijnsche gulden, die door de
Ooische nagebootst werd, gold . , 35 plack of 37 Holl. groote.

Andermaal lezen wij bij DODT, t. a. p. bl. 64:

„De raet van der stat waernt enen yegheliken dat hier nywe Oysche gulden „comen, die nu nywelix ghesleghen sijn, daer elck stuc of argher is 2½ wit, „dan die men daer te voren tot Oyen sloech. Ende dat sal men vinden bider „wichte, want si veel te lichte sijn."

Bl. 48 staat: *Maatschappij*, lees: *Akademie*.

Bl. 49 staat: *Ecus d'or*, lees: *Couronnes*.

Bl. 50, reg. 5. Uit het *Charterboek* van VAN MIERIS, Deel III, bl. 12 blijkt, dat Hertog Aalbrecht van Beijeren, als Graaf van Holland, den prijs der Ooysche croonen (men leest t. a. p. echter verkeerdelijk *Esche* voor *Oysche*) op den 15 Mei 1393 op 32 grooten bepaalde.

Bl. 51. Onder N° 4 geven wij de afbeelding van een *groot*.

Op page 91 van het boven aangehaalde Deel VI der *Revue Belge*, zegt de Heer HERMANS geene Ooysche *groot* te kennen. Wij meenen dat het de munt is, door ons afgebeeld onder gemelde N° 4, en verder (of wel deszelfs helft) bedoeld in DODT's *Archief*, bl. 64, waar wij lezen:

„Voert, so en sijn die corte cruce penninghen, die ghene leliaers en sijn, „die *tot Oyen*, tot Gennep ende tot Meghen gesleghen sijn, nyet beter dan een „Dortrechtsche placke."

Aldaar: OIGNENGIS.

De Heer HERMANS vermeldt er op page 92 een met het opschrift:

OGININGNS.

In het bezit van den Heer PROSPER CUYPERS te Brussel.

Bl. 55. Op welke wijze de Hertog zijn geld overal loop verschafte, leeren wij onder anderen uit den volgenden brief aan de regering van Harderwijk:

Wilhem van Gulich, Herthoge van Gelre ind Greve van Zutphen.

Wij bidden u Burgermn, Schepenen ende Rait unser lieuer stadt van Harderwijck, alsulck gelt als wij daer munten in uwer stat veertich grote voor enen

auden scilt een halue grote Brabantsche ende Hollantsche nae beloep, dat gij die nu ende naesten sondage wilt doen gebieden in uwer kercken, dat mallich dat gelt van den anderen nemen bij eenre pene van vijff ponden, ind soe wye dat wedersegede, also duck als dat gesciede, willen wij dat gij daer aff pendet vijff ponden, drie tot onse behoeff ende twee tot uwer behoeff, des ende will niet laeten alsoe lyff als wij u sijn, datum tot Nymegen onder onsen zegel binnen aen desen brieff gedruct int jaer ons heren dusent drie hondert negen ende tseventich des frijdachs nae Sente Mertens dach.

Gecollationeert ende met den originelen brieff hebbende een uythangend zegel in roeden wasse accorderende bevonden bij mij onders.

G. A. DE MEESTER.

Bl. 56. Uit een oud aanteekenboekje, in bezit van den Heer C. GUILLON, Notaris te Roermond en lid der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden, had Z. E. de goedheid ons, niet lang geleden, het volgende over den prijs der goudguldens van Willem I mede te deelen:

„Nota van den Hertoghe off grove Munte.

„Item doemen schreiff die jaeren onss heren dusent dry hondert twee ende „tachtentich due dede onse here van Gelre slaen eynre honde gulden; der vier „golden drye alde sc. dat was elken gulden xviij witden gerekent.

„Item in 't jair van lxxxv due maickde men gul. mit den koper die golden „xviij witden.

„Item in 't jair van lxxxviij sluech men gulden die golden xvj witden.

„Item in 't jair van lxxxix due sluech men die Gelresche nobel.

„Item in 't jair van xc due sluech men gulden mit der aperen [openen?] „X ende die golden xiiij witden.

„Item in 't jair van xcij due sluech men gulden geheiten Stampraidsche guld. „elck stuk xiiij witden.

„Item in 't jair van xciij due sluech men gulden mit den streempken, die „golden xiiz witden.

„Item in 't jair van xcv due sluech men gulden, die golden xij witden, ende „hebben beneden aen den sweerde eynen knoup.

„Item in 't jair van xcvj sluech men gulden, die golden xiz witden, ende „die hebben beneden aen den sweerde geynen knoup.„

Bl. 56, laatste woord. Hieraan ziet men weder de weinige oplettendheid, die men aan de zorg voor de opschriften der munten wijdde.

Bl. 60: MONE | TA : GEL | RIHA.

moet gelezen worden:

MONE | TA : GEL | R' IH A' (Gelrensis in Arnhem)

en dan vervalt de aanmerking op reg. 14.

Aldaar. N° 2 en 3 zijn, ten gevolge der *eerste* plaatsing van *Gulik* en van den *vossekop* als cimier, genoegzaam met *zekerheid*, als Guliksche munten te beschouwen, en dus met minder regt door ons in *dit* werk opgenomen, ten zij men ze, gelijk hoogst waarschijnlijk is, als *gemeenschappelijke* munten van *Gulik* en *Gelderland* moet aanmerken, en dat ze dan, *als zoodanig*, alhier eene plaats mogten vinden.

Bl. 61 staat: N A R S. lees: N S R A.

Bl. 62, reg. 15: *elkander volgende leeuwen.* Het Geldersch-Guliksche wapenschild schijnt gedurende de geheele regering van Willem I alzoo beurtelings met het vierveldige wapenschild gebleven te zijn. Eerst onder die van zijnen opvolger Reinoud IV komen de elkander aanziende leeuwen (*lions affrontés*) voor als wapen van Gelderland.

Bl. 64. N° 13 is ontleend aan de verzameling van den Heer J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam; N° 14 werd ons door den Heer L. DE COSTER te Mechelen medegedeeld, zoo ook de N° 2 op Pl. VIII (bl. 69).

Bl. 70. Omtrent de waarde der Reinaldus- of Blaauwguldens van onzen Hertog, 120 jaren later, laten wij hier volgen eenen brief, ons uit het Archief der stad Harderwijk door de vriendelijkheid van Mr. G. DE MEESTER medegedeeld. Uit deszelfs inhoud blijkt de gedane vraag zeer duidelijk.

„Eersame wijse ind vursichtige, bysunder gunstige guede vrunde, soe u ers. „schrijven begeren een weten to hebn woe onse leste reynaldus arnhemsche gul-

Aldaar. N° 19 komt voor in de verzamelingen van het Noord-Brabandsch Genootschap, van de Heeren DE ROIJE te Nijmegen, wijlen den Heer KAAN te Haarlem, MEIJER te 's Gravenhage, DE WIJS te 's Hertogenbosch, BOONZAIJER te Gorinchem, en van Schrijver dezes. Zij is dus van Z^1.

Bl. 85. Sedert het afdrukken dezer bladzijde ontdekte, ten gevolge van het mededeelen onzer proefplaten, de Heer 1° Luitenant der Mineurs DE VRIJE te Arnhem een ander exemplaar dezer munt in zijne verzameling, hebbende op de voorzijde, naar het schijnt:

GELRE

Bl. 86. Aan het einde der munten van Hertog Aarnoud laten wij hier volgen een brief van de Regering van Nijmegen aan die van Harderwijk over de waarde van den Reynaldus-Arnhemschen gulden ten jare 1441.

Eersame ende wijse bysonder goede vrynden. Wij hebben uwer Eers. brieff beruerende der lest Reynaldi Arnhemsche gulden ende sijne weerde wel guetlick ontfangen ende verstaen ende willen uwer Eers. daerop niet verhalden woe wij ons (uwen Eers. ten geval) hierop ervaren hebben ende bericht sijn dat der vurs. gulden lxxiij int marck gaen ende een daeraff weerdt weesen sal omtrent eene Hertouch Phus gulden, daer sich u Eers. nae moegen weten toe richten, twelck wij ter guetlicker antwoort wael hebben willen wittigen den selven u Eers. wie Godt Almechtich langh salick ende voer onwille gesparen moet.

Geschreven op donredag altera Innocentium anno 1441.

Burgermeester, Scepenen und Raet der stat van Nijmegen.

Voor Copie conform,

G. A. DE MEESTER.

Bl. 86. Wij nemen uit de *Revue de la Numismatique Belge* nog de volgende muntevaluatie van den 27 October 1474 over, die waarschijnlijk door den Hertog ook wel voor *Gelderland* verbindende zal verklaard zijn geworden (t. a. p. page 250, 251). Zij luidt aldus:

Le florin de Bourgogne, à . . .	4 s.	0 d.	gros.
Le lion, à	6 s.	0 d.	—
Le denier Philippus, à . . .	5 s.	0 d.	—

Le noble de Flandre, à	9 s.	4 d.	gros.
Le Guillelmus, à	4 s.	0 d.	—
Le Johannes, à	3 s.	10 d.	—
Le Peter, à	4 s.	4 d.	—
Le Klinkaert Philippus, à . . .	2 s.	8 d.	—
La maille de Bavière, à . . .	2 s.	6 d.	—
Le noble d'Angleterre à la rose, à . .	11 s.	4 d.	—
Le noble Henricus, à . . .	9 s.	8 d.	—
Le demi noble, le salut, à . . .	4 s.	10 d.	—
L'écu de France, à	4 s.	6 d.	—
Les ducats et les florins de Hongrie, à .	5 s.	0 d.	—
Les florins du Rhin des quatre électeurs, à	3 s.	10 d.	—
Le double denier d'argent, frappé par Charles pour 4 gros, à		4½	—
Le patard de 2 gros, à		2	— 6 mites.

Le gros et demi-gros, le quart de gros et le braspenning, le Philippus, dit vieux patard, le double blanc et la flourette de France continueraient à avoir leur cours sur l'ancien pied.

Nog laten wij hier volgen, hoewel het stuk ook verder tot de regering van Maria en de voogdij van Maximiliaan betrekking heeft, eenige (immers naar het schijnt) te Harderwijk afgekondigde valuacien van het geld, door ons uit een Handschrift afgeschreven, welwillend door den Heer Mr. G. DE MEESTER, Secretaris dier stad, medegedeeld. Men ziet hieruit, welk eene verbazende menigte *niet Geldersche* munten in dezen tijd in Gelderland gangbaar waren.

Die valuwacie van den jaere ons Heeren duysent vier hondert ende vier ende tsoeventich.

Anno vier ende tsoeventich, den vierthienden dach Novembris waeren die pennongen gefaluweert in der manieren hier naevolgens ende verbleven in der selver weerde tot den vier ende twintichsten dach Octobris acht ende tsoeventich.

Anno acht ende tsoeventich.

Den nobell mitte rose (1) . . . . . lxviij st.
Den Henricus nobell (2) . . . . . lviij st.
Den Vlaemschen nobell (3) . . . . . lvi st.
Die halve angelotten ende vierendeelen van dien elck nae advenant (4).
Den Leeuwe (5) . . . . . xxxvi st.
Die Rijder (6) ende Hongerse dukaten . . . xxix st.
Die fransche cronen . . . . . xxvij st.
Den Bourgoenschen gl, (7) . . . . . xxiiij st.
Den Wilhelmus Schilt . . . . . xxiiij st.
Den Keurvorster gulden ende Johannes Schild tot . xxiij st.

Silver gelt.

Die dubbele Philippus ende Carolus (8) . . ii st. viij miten.
Die enckele daeraff naer advenant.
Die stoters olde ende nyeuwe . . ii st. ende xviij miten.

Die halve ende vierendeelen van de vurscreve stoters, grote braspenning ende Philippus, geheten olde st., dubbelde blancken ende andere blancken mitten lelien (9) op haer olde kourts.

---

(1) Later genoemd *Rozenobel*, in Engeland ook *Rial*, munt geslagen onder de regering van Koning Eduard IV (1461—1483) en ook eenigen tijd daarna.

(2) Geslagen onder de regeringen der Koningen Hendrik IV—VI, 1399—1461.

(3) Munt van Graaf Filips den Stouten, 1384—1404.

(4) Dit zal moeten gelezen worden, even als in de hier na volgende evaluatie: die halve ende vierendeelen van dien ende angelotten nae advenant. De angelotten dagteekenen sedert den Engelschen Koning Hendrik VI (1422—1461).

(5) Munt van Filips den Goeden voor Braband, Vlaanderen, Henegouwen en Holland. Zie onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), en CHALON's *Monnoyes du Hainaut*.

(6) Zijn die van Filips den Goeden. Zie ze in: *De Munten van Braband en Limburg*.

(7) Ook geheeten St. Andries-gulden.

(8) Deze zijn de dubbele stuivers, voor een deel *dubbele vuurijzers* geheeten, van Filips den Goeden en Karel den Stouten.

(9) Deze zijn Fransche Munten.

Ende alle andere penningen van golde ende silveren, boven nyet genoempt, sinnen geset ende geacht voor billoen, behalve die Uterse penningen allene (1), die sall sijne courts hebben tot Lichtmisse naestcoemende ende nyet langer, ende aldus stonde dese faluatie tot den jaere lxxviij, den xxiiij dach Octobris.

Nova.

Den nobel mitten rose	lxxvij st.
Den Henricus nobel	lxvj st.
Den Vlaemschen nobel	lxiiij st.
Die halve ende vierendelen ende angelotten naer advenant.	
Den Leeuwe	xl st.
Den Rijder ende Ongerse ducaten	xxxiiij st.
Den Saluyt ducaet, Croene mitter sonne . . .	xxxiij st.
Den Ludowicus ende Carolus	xxxij st.
Die kroene van Saffoye (2) ende Foys ende Brabantse rijders (3).	
Den Andries ende Wilhelmus	xxvij st.
Den Johannis Clinckert, den Kuervorster-gulden, van Ludick, elck	xxvj st.
Den Peter van Nhaemen (4) en Uterse gulden . .	xxij st.
Den Philippus Clinckert, Reinoldus gulden . .	xviij st.
Den Beyers (5) ende Fredericus gulden . . .	xvi st.
Den Arnoldus ende Climmer gulden van Gelre . . .	xiii st.

Silver munt.

Den Henricus stoter, dubbele Fransche blancken ende

---

(1) Deze zijn de munten der Utrechtsche Bisschoppen, voornamelijk van David van Bourgondië.

(2) Alzoo wordt steeds in deze evaluatien het woord *Savoye* gespeld. De afbeelding der kroonen wordt in de Beeldenaars gevonden.

(3) Deze Rijders zijn de vroeger vermelde munten van Filips den Goeden.

(4) Was eene munt onder Filips den Goeden gealagen. Het is, met den Filips-gulden van Filips den Schoonen, de eenige gouden munt van Namen.

(5) Is de Goudgulden of dusgenaamde Dukaat van den Hollandschen Graaf Willem V.

taergen (1) van Bretaenge . . . . . ii st. i blanck.
Die dubbele Philippus ende Carolus . . . . . iiz st.
Die enckelen ende grootkens nae advenant.
Den Johannes braspenning, den Philippus van Nhaemen.
Die Fransche blancken mitter sonnen.
Die dubbelde Utersche penningen van Deventer ende den
dubbelen mitten twee leeuwen . . . . . ii st. iiij d.
Die andere (oudere?) nae advenant.
Die Groeninger . . . . . iz st. die enckele plack.

Alle andere penningen boven nyet genoemt van golde ende van silvere, die sinnen verboden; item dese vurscr. valuatie woerde oock uutgeroepen anno lxxxj undecima aprilis ende stondt also totten xxviij dach Julii A° lxxxij.

Anno twee ende tachtich den xxix dach Julii, geordineert ende gepubliceert den xxviij Julii.

Die nobell mitten rose . . . . . lxxxiiij st.
Den Henricus nobell . . . . . lxxiiij st.
Die Vlaemsche nobell . . . . . lxx st.
Die Leeuwe . . . . . xliij st.
Den Ongerse gulden ende Rijders . . . . . xxxviij st.
Den Ducaet ende Saluyt . . . . . xxxvij st.
Den Croene mitte sonne . . . . . xxxv st.
Die Fransche Croene Carolus, Ludovicus . . . . xxxiiij st.
Die Bretaensche Rijders unde Reale . . . . . xxxij st.
Die Fransche ende Saffoysche . . . . . xxxiij st.
Den Bourgoensche gulden ende Wilhelmus Schilt . . xxx st.

---

(1) *Targe* beteekent in het oud-Fransch *schild*. Het zijn die munten van het Hertogdom Bretagne, waarop het wapenschild van dat land voorkomt, bevattende een aantal hermines. De Heer HERMANS heeft zich vergist, meenende dat het woord *taerge* in eene door hem uitgegevene muntevaluatie moest gelezen worden *faerge*, en dat het woord in verband stond met *farthing*. Zie 's mans *Nederlandsche Munt-evaluatien van de jaren* 1474 *tot* 1499, 's Hertogenbosch 1846, bl. 9, 8°. Men vindt deze *taergen* afgebeeld bij TOBIÉSEN DUBY, *Monnoyes des Barons*, etc. Pl. LXIII, LXIV enz.

Den Johannes Schilt, den Keurvoerster gl. . . xxviij st.
Den Peter van Nhamen, den Gelreschen Rijder . . xxiiij st.
Den Uterse gulden . . . . . xxv st.
Den Philippus Schilt . . . . . xx st.
Den Beijers ende Rijnoldus . . . . . xviij st.
Alle Postulaten . . . . . xv st.
Den Arnoldus gulden . . . . . xiiiz st.

Silver gelt.

Die Coelsche stoters (1), dubbele Carolus mitten Roomsche penningen . . . . . ii st. i blanck.
Die enckele nae advenant.
Die halve Carelsche stuvers ende Philippus ende alle andere nieuwe grootkens van Luydick eyn . . . . . i st.
Die Fransche groete blancke, olde Henricus stoters ende Eduardus, targien van Britaengien (2), ende dubbel Philippus stuvers, elck . . . . . iij st.
Die enckele daeraff, Johannes braspenning ende dubbele Uterse penningen, elck . . . . . iz st.
Die dubbell leeuwe Carolus, Maria, ende Borbon (3) . . iiz st.

Anno lxxxiij int laeste van Aprill worde dese vurscr. faluatie gemuteert, als dat die halve St. Carolus inde Philippus weder affgesat waeren op eynen halven stuver ix miten, ende stondt alsoe totten xxvij dach Aprilis A° lxxxv.

Anno lxxxv den xxvij Aprilis.

Den Andries gulden . . . . . v schillinge vj grooten.
Den nobel mitten rose . . . . . xv sch. ij gr.

(1) Het woord *stoter*, ons vroeger bij Engelsche munten reeds voorgekomen en dat wij later ook zullen aantreffen, schijnt van algemeene beteekenis geweest te zijn voor munten van ongeveer eene waarde van tegenwoordig zes stuivers (?). Het blijken in allen gevalle munten van vrij goed zilver te zijn geweest. Kiliaan geeft den naamsoorsprong niet op; met *stater* zal het woord wel niets gemeen hebben; deze was eene munt van veel grootere waarde.

(2) Over deze *targien* handelden wij boven.

(3) Dat zijn de dubbele vuurijzers, geslagen onder Karel en Maria van Bourgondië en den Bisschop van Luik, Lodewijk van Bourbon.

Die halve ende vierendelen nae advenant.
Die Leeuwe . . . . . viij sch. ii gr.
Den Henricus nobel . . . . . xiiij schill.
Die halve ende vierendeelen nae advenant.
Den Vlaemschen nobell . . . . xiij schill. viij gr.
Die halve nae advenant.
Die Engelsche angelotten . . . . . x sch. iiij gr.
Die derdelen nae advenant.
Die Borgoensche Rijders ende Hongerse ducaten . vii sch. ii gr.
Die derdendeelen ende halve Rijders nae advenant.
Die saluyten, ducaten ende die Crusaede van Poertegaell vii sch. x gr.
Die tweedelen en derde delen van de saluyten ende halve ducaten nae advenant.
Die croene mitte sonne . . . . . vi sch. vi gr.
Die kroene mitte drie lelien . . . . . vi sch. iiij gr.
Die halve nae advenant.
Die kroene van Saffoye, jeyne (?) (1) van Bretaegne ende Foys . . . . . vi sch. ij gr.
Die halve van dien nae advenant.
Die dubbele st. mitten tween leeuwen . . . . vz gr.
Die halve nae advenant.
Die oude Johannes braspenning . . . . . iiiz groot.
Die halve nae advenant.
Die Johannis ende Antonis van Brabant (2) . . iii groot.
Die Philippus penning van Nhaemen (3) . . ii gr. vi ds.
Den penning van Brussel (4), van Valenchiennes, die Wil-

(1) Zijn het *reine's?* aldus genaamd naar de afbeelding der Vorstin?

(2) Deze zijn de munten, afgebeeld op de Pl. XII en XIII der door ons uitgegevene *Munten van Braband en Limburg.*

(3) Wij betuigen deze munt niet te kennen.

(4) Deze is de dusgenaamde *Brusselaar*, gedurende de onlusten van 1480, enz. geslagen, of wel, lettende op het volgende: *van Valenchiennes*, eene munt van Jan van Braband, geslagen te Brussel en afgebeeld in het boven aangehaalde werk op Pl. XIV, N° 6.

helmus thuin van Hollant ende die Fransche blancken ii groot vi ds.
Die Saffoyse blancke . . . . . ii gr.
Die penn. mitten twee leeuwen, geheyten groten . i st. vi mijten.
Die halve Philippus ende Carolus . . . . . iz st.
Ende alle andere grote mitten 3 lelien vur dese munten geslagen i st.
Die Cleefsche Johannes braspenning (1) . . . . . iiz.
Die Cleefsche penn. geheyten de Swane (2) . . . . . iiz.
Die dubbell st. geslagen toe Ludick mitten wapen van Borbon ende mitten twee leeuwen, ende oock diegene, die den Bisschop van Ludick tegenwoerdich doet slaen mitten wapenen van Huerne (3) ende te gelijck die dubbell st. mitten twee leeuwen geslegen t'Utrecht (4) tstuck . vz groot.
Die halve van dien nae advenant ende alle dit gereeckent nha dese Vlaemsche muntte.

Noch anno 1485 opten Kersavondt die valuatie ..... gepubliciert.
Den gulden mitten St. Andrieskruis . . . . . v sch.
Den gulden leeuw . . . . . vj sch. vi gr.
Den rijder . . . . . vj sch. iiij gr.
Den Vlaemschen nobel . . . . . xii sch.
Den Henricus nobell van Engelant . . . xij sch. iiij gr.
Die halve ende vierendeelen nae advenant.
Den nobell mitten rosen . . . . . xiiii schell.
Den angelot . . . . . ix sch. iiij gr.
Die halve ende vierendeele van den nobell nae advenant.

---

(1) Munt van den Hertog Johannes Senior.

(2) d. i. met de afbeelding van de *Zwaan*, het zinnebeeld van Kleef, volgens de bekende overlevering.

(3) Men vindt ze alle afgebeeld in het werk van DE RENESSE BREIDBACH, *Histoire Numismatique de Liège.*

(4) Afgebeeld door den Heer BALFOORT in het *Tijdschrift voor Oudheden en Statistiek van Utrecht*, later door ons in de Afdeeling *Utrecht* van dit werk uit te geven (*Munten der Bisschoppen, van het Gewest en van de Stad Utrecht*, in teekeningen reeds voorhanden).

Die ducaet van Ungerien . . . . . vi sch. iiij gr.
Die ducaet van Italien . . . . . vi sch. ii gr.
Den saluyt . . . . . vi sch. ii gr.
Die Fransche croene mitten sonne . . . . . vi sch.
Die olde croene . . . . . v sch. x gr.
Die Bretaensche croenen (1) . . . . . v sch. viij gr.
Die croene van Rime (?) . . . . . v sch. viij gr.
Die croen van Saffoye . . . . . v sch. viij gr.
Den Wilhelmus Schilt . . . . . v sch.
Den Johannes Schilt . . . . . iiij sch. viij gr.
Den Peterman (2) . . . . . iiij sch.
Den Beijersche gulden . . . . . iij sch.
Den gulden van Gelre . . . . . iiij sch. viij gr.
Den Philippus Schilt . . . . . iij sch. iiij gr.
Den Arnoldus gulden . . . . . ij sch. ii gr.
Den Rijnsche gulden, overmits dat sij geaugeert sijn mit gewicht ende aloey, sullen sij oeren kourts hebben vuer iiij sch. viij gr.

Silver gelt.

Den dubbelen stuver Philippus . . . . . vz gr.
Die enckele . . . . . ii gr. ende xxviij miten.
Die dubbele stuver Carolus (3) . . . . . vz gr.
Die dubbele stuver Carolus inde Marien mitten twee leeuwen (4) . . . . . v gr.
Ende alle grootkens die doe geslagen waren, sullen blijven op eynen groot.
Die stuvers van Nhaemen (5) . . . . . ij groot.

---

(1) Deze vindt men afgebeeld in het boven aangehaalde werk van TOBIÉSEN DUBY, *Monnoyes des Barons*, enz.

(2) Minder gewone uitdrukking voor *Peter*.

(3) Afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XVII, N° 3.

(4) Deze bestaan van verschillende Provinciën.

(5) Deze zijn de Filipsstuivers (geslagen onder Filips den Schoonen voor verschillende

Die Fransche blancken mitten sonnen (1) . . . . . ii gr.
Die Fransche blancken sonder sonne (2) . . . . vz engels.
Die Saffoysche blancken (3) . . . . . v engels.
Die blancken van Bourbon (4) . . . . . vz groot.
Den Henricus stoter . . . . . vz gr.
Den Eduwardus stoter . . . . . v gr.
Den dubbelen Stuver van Oostenrijck . . . . vz gr.

Anno ses ende tachtich gepubliceert in Septembri dese valuatie.

Die nobell mitten rosen . . . . . xcvi st.
Den Henricus nobell . . . . . lxxx st.
Den Vleemschen nobell . . . . . lxxviij st.
Den halven ende vierendelen nae advenant.
Den leeuwe . . . . . xlix st.
Den rijder ende Bourgoensche ducaet (5) . . . . xli st.
Den saluyt ende Genevees ducaet . . . . . xl st.
Die croene mitte sonne . . . . . xxxix st.
Die croene sonder sonne . . . . . xxxviij st.
Die Saffoyse, Bretaensche rijders . . . . . xxxvj st.
Die Bourgoensche gulden ende Wilhelmus Schilt . . xxxiij st.
Den Koervorster ende Johannes gulden . . . . xxxij st.
Den Uterschen gulden, den Peter . . . . . xxix st.
Den Philippus Schilt . . . . . xxiiij st.
Den Arnoldus gulden . . . . . xvj st.

---

gewesten); die voor Braband en Limburg hebben wij reeds afgebeeld in ons werk over die munten (Haarlem 1851).

(1) Deze zijn van de Koningen Lodewijk XI (1461—1483) en Karel VIII (1483—1497).

(2) Deze zijn sedert den tijd van Karel VII (1422—1461) geslagen.

(3) Munten van het Hertogdom Savoye.

(4) Zijn munten van het Vorstendom Bourbon.

(5) Welke munt hierdoor bedoeld wordt, weten wij niet. Zij zal in het Hertogdom Bourgondië te huis behooren, en in het werk van TOBIÉSEN DUBY zijn afgebeeld.

Silver Munt.

Den Henricus stoter, Fransche blancken, Philippus ende Carolus dubbel st. . . . . iij st.

Die penningen die men toe Mechelen slaet (1), die dubbel Carolus ende Marien mitten twee leeuwen . ii st. i blanck.

Die halve nae advenant.

Die Fransche penningen mitten sonne ende Fransche blancken . i st.

Den Philippus, Carolus, Oostenrijck halve st. die nu blancken, sullen op hoer olde courts blijven, ende alle grootkens, die nu geslagen werden, also wall Maria als andere sullen blijven op . . . . . i st.

Anno 1487 den 13ª Septembris is dese valuatie verordonniert.

Den groten Reael . . . . . ii sch. viij gr.

Den Bourgoenschen daernae . . . . . xxiiij sch.

Den nyeuwen Andries (2) . . . . . xij sch.

Den Andries gulden . . . . . xxiij st.

Die Kuervorster ende Johannes Schild . . . . . xxxi st.

Den Rijder ende Hongersche ducaet . . . . . xliij st.

Silver gelt.

Den silveren reael . . . . . viij st.

Den nyeuwen dubbelen gryffoen . . . . . iiij st.

Die conincx nyeuwe grootkens . . . . . i st.

Die vuerijsers (3) . . . . . iii st. min i groot.

Anno 1488 den 20 May.

Den groten Reael . . . . . iij ℔ Bra. (4)

---

(1) Deze waren de munten uit de minderjarigheid van Filips den Schoonen, afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg* op Pl. XIX en XX.

(2) Dat is die, welke men afgebeeld vindt op de Platen XVIII en XXXV (de halve) van onze *Munten van Braband en Limburg*.

(3) Al de vier vorenstaande muntsoorten zijn afgebeeld op de Platen, die in dit werk voorkomen, alsmede op die van *Braband en Limburg*.

(4) d. i. LX sch. Men zie deze munt afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XVIII, N° 1.

Den Bourgoenschen nobell (1)	xxx sch.
Den Bourgoenschen ducaet	xv sch.
Den nobell mitten rosen	xxxj sch. vj gr.
Den Engel (2)	xxii sch.
Den Andries gulden	xlij st.
Den Johannes Schilt	xxxixz st.
Den Keurvorster gulden	xxxix st.
Den clemmer gulden	xxxix st.
Den golden leeuw	xvi sch. vi gr.
Den rijder ende Hongersche ducaet	lv st.
Den saluyten ende ducaten	liiij st.
Den Henricus nobell	xxviij st.
Die croene mitte sonne	xlvij st.
Die olde croene	xlvj st.
Die croene van Saffoye, Genevische (3), Bertaensche rijders	xlvi st.
Den Uterse gulden	xxxvj st.
Die Gelderse rijder, Davids (?), Peters	xxxiiij st.
Die Philippus clinckert	xxxiij st.
Den Beijers gulden	xxx st.
Den olden postulaet	xxiij st.
Den nyeuwe postulaet	xxij st.
Den Arnoldus gulden	xxi st.

Silver Munt.

Den dubbell reael	x st.
Die dubbele griffoenen	v st.
Die dubbele Philippus stoters	iiij st.
Den Carolus dubbelde en Eduardus stoters	iijz st.

---

(1) Deze is de zelfde munt, die in eene volgende evaluatie genoemd wordt: *Nobell geheten den reael.*

(2) d. i. de Angelot.

(3) Hiermede worden waarschijnlijk die van ~~Genève~~ Gnoa bedoeld.

Die dubbele vuerysers . . . . . iiiz st.
Die olde Fransche blancke . . . . . iii gro. ix drs.

Noch Anno 1488 den xxij Janij (1).

Den Andries gulden . . . . . xlix st.
Den Rijnschen Keurvorster gulden . . . . . xlviij st.
Den Leeuwe . . . . . lxxvj st.
Den Rijder ende Hongersche gulden . . . . . lxv st.
Den nobel mitten rosen . . . . . vij rijns gl.
Den Henricus nobel . . . . . vi sch. vi gr.
Den ducaet ende saluyt . . . . . lxiiij st.
Den nobel van Vlaenderen . . . . . vi sch. iiij st.
Die croene mitte sonne . . . . . lxi st.
Die croene van Vrancrijck . . . . . lxi st.
Die croene van Bertaengnen ende Saffoyen . . . lix st.
Den Uterse gulden . . . . . xlij st.
Den Beijers gulden . . . . . xxxiiij st.
Den clinckert Wilhelmus . . . . . xlix st.
Den clinckert Johannes . . . . . xlviij st.
Den clinckert Philippus . . . . . xxxiiij st.
Den Peterman . . . . . xlij st.
Den Arnoldus gulden . . . . . xxxiij st.
Den Postulaets gulden . . . . . xxvj st.
Den Postulaet mitten hoerne . . . . . xxiiij st.
Die nyeuwe halve nobele die men nu munt (2) . . lxvi st.

Silver gelt.

Die dubbele Philippus . . . . . vz st.
Die enckele Philippus . . . . . iiz st., één oort.

---

(1) Hier ziet men het zonderlinge verschijnsel, dat *Januarij* schijnbaar in het zelfde jaar *na* Mei komt. Zulks is daaraan toe te schrijven, dat het jaar met *Pasche* begon.

(2) Deze is het dusgenaamde *schuytken*, afgebeeld op Pl. XVIII, N° 4 van onze *Munten van Braband en Limburg*.

Die dubbele Carolus . . . . . v st.
Die enckele Carolus . . . . . iiz st.
Die dubbele mitten 2 Leeuwen . . . . . iiij st.
Die enckele nae advenant . . . . . ij st.
Die dubbele van Mechelen . . . . . iiij st.
Die enckele nae advenant . . . . . ij st.
Die dubbell van Franckrijck . . . . . vz st.
Die stoters van Engelandt . . . . . vz st.
Die dubbele gryffoenen . . . . . vi st.
Die enckele griffoenen . . . . . iii st.
Die grote dubbele mitten twee schilden (1) . . . vi st.
Die enckele mitten 4 Leeuwen (2) . . . . . iij st.
Die enckele daeraff (3) . . . . . iz st.

Anno 1489, valuatie gedaen opten Kersavondt.

Die nobell mitten rosen . . . . . ix sch. iiij gr. Vlems.
Den Johannes ende Philippus nobell . . . viij sch. ij gr.
Den Vlaemschen nobell . . . . . viij sch.
Den Rijder ende Hongersche ducaet . . . iiij sch. iiij gr.
Den Leeuwe . . . . . v sch.
Die tweedelen en derdedeelen nae advenant.
Die halve nobell van Mechelen en croone mitten sonne ende sonder sonne . . . . . iiij sch.
Den Henricus nobell . . . . . viij sch. iiij gr.
Die halve nhae advenant.
Die saluyte . . . . . iiij sch. ij gr.
Den Rijnsche gulden . . . . . iij sch. i gr.

---

(1) Deze is de munt, afgebeeld op Pl. XX, onder N° 22, van onze *Munten van Braband en Limburg*, en is van eene der fraaiste stempels uit de Middeleeuwen.

(2) Is waarschijnlijk onze N° 20 op Pl. XX, zoo even aangehaald.

(3) Deze munt schijnt of onze N° 21 op gemelde Plaat te zijn, of verloren te zijn gegaan.

Den Andries gulden . . . . . iij sch. iiij gr.

Silver munt.

Den silveren reael . . . . . ix gr. Vlems.
Den dubbelen griffoen . . . . . iiij gr.
Die enckele nae advenant.
Die dubbele penningen mitten twee helmen . . . iiij gr.
Die enckele ende quartieren nae advenant.
Die dubbele Philippus ende Carolus . . . . iiiz gr.
Die enckele ende quartieren nae advenant.
Die dubbele Leeuwkens . . . . iij gr. i engels (sic).
Die enckele nae advenant.
Die penningen van Mechelen . . . iij gr. i engels (sic).
Die enckele nae advenant.
Die halve St. Maria (sic?) . . . . . i engels.
Die oortkens . . . . . iiij miten.
Die negenmannekens . . . . . ij miten.

Anno 1491, valuatie gepubliceert opten witten Donderdach.

Den Andries gulden . . . . . xxiiij st.
Den Leeuwe . . . . . xxxvj st.
Den Rijder . . . . . xxxj st.
Den Vlaemschen Nobel . . . . . lviij st.
Den Wilhelmus Schilt . . . . . xxiiij st.
Den Johannes schilt . . . . . xxiij st.
Den Peter . . . . . xx st.
Den Philippus clinckert . . . . . xvi st.
Den golden reael . . . . . xxiiij st. Vlems.
Den nobell geheten den reael . . . . . lxxij st.
Die tweedelen van deselve . . . . . xxxvi st.
Die schuytkens . . . . . xxx st.
Die nobell mitten rose . . . . . lxviij st.
Die halve ende vierendiele nae advenant.
Den Henricus nobell . . . . . lx st.

Den halven . . . . . xxx st.
Den saluyt . . . . . xxx st.
Die Fransche croene mitte sonne . . . . . xxix st.
Die Fransche croene sonder sonne . . . . . xxviij st.
Die Bertaensche croene . . . . . xxvij st.
Die kroene van Geneve ende Saffoyen . . . . xxvij st.
Die Keurvorster gulden . . . . . xxiij st.
Die Hongerse ducaet . . . . . xxxj st.
Die ducaet van Italie . . . . . xxx st.
Den Utersche gulden . . . . . xix st.
Den Beijers gulden . . . . . xv st.
Den Geldersche Rijder . . . . . xviij st.
Den Arnoldus gulden . . . . . xij st.
Den ouden Postulaet . . . . . xij st.
Den nyeuwen Postulaet . . . . . ix st.

Silver gelt.

Die dubbele Philippus ende Carolus iiijz gr. en die enckele . . . . . ii gr. vi den.
Die dubbele mitten twee leeuwen . . . . . iiij gr.
Die enckel . . . . . ij gr.
Den groten silveren Reael . . . . . x gr.
Die dubbele griffoenen . . . . . iiij gr. i engels.
Die dubbele mitten ij helmen . . . . . iiij gr. ii.
Die enckele ende twee deelen nae advenant.
Die grote dubbele mitten croene . . . . ix gr. i engels.
Die halve van dien nae advenant.
Die enckele van dien . . . . . ii gr. i engels.
Die grootkens van dien nae advenant.
Die dubbele van Bourbon . . . . . iiij gr.
Die enckele . . . . . ii gr.
Die dubbele Mechelers . . . . . iiij gr.
Die enckele van dien . . . . . ij gr.

Die Johannes Braspenningen . . . . . iiz gr.
Den stuyver toe Ghendt gemundt . . . . ii gr. vi denieren.

Ende alle van den Philippus ende Carolus Grootkens, die sullen ganck ende loop hebben vyer grootkens, ende alle twaelevers (1), seskens (2) ende andere mindere penningen sullen bliuen in oeren courts inde state.

Anno 1493 deze valuatie gepubliciert den ix^{n} dach van November.

Den Andries . . . . . xxviij st.
Den Joannes . . . . . xxviiz st.
Den Rijnsche gulden . . . . . xxvij st.
Den Leeuw . . . . . xlij st.
Den saluyt, schuytken, ducaet ind den nyeuwe croenen . xxxv st.
Den Rijder, Hongerse Ducaet inde die olde croenen . xxxiiij st.
Die Saffoyse, Bertaensche croenen ende van Geneven . . xxxiij st.
Den nobell mitten rose . . . iiij rijnsche gulden i st.
Den angelot . . . . . xiij sch. vi gr. bra.
Den Henricus Nobell . . . . . xviij sch.
Den Vlaemschen Nobel . . . . . xvij sch. vi gr.
Den groten Reael . . . . . iij ℔ bra.
Den Peter ende Gelderschen rijder . . . . . xxij st.
Den Philippus Clinckert . . . . . xx st.
Den Beijers gulden . . . . . xix st.
Den Utersche gulden . . . . . xxiij st.
Den olde postulaet . . . . . xv st.
Den borbon postulaet . . . . . xiiij st.
Den hoern postulaet . . . . . x st.
Den nyeuwen hongerschen ducaet . . . . . xxiiij st.
Den Gendtschen gulden (3) . . . . . xxiiij st.

---

(1) Zijn munten, die twaalf mijten golden. (2) Golden zes mijten.
(3) Dat is de gouden munt, ten jare 1488 door de Gentenaars, in opstand tegen Maximiliaan, geslagen.

Silver gelt.

Die dubbele vierijsers, mechelers, borbon . . iiijz gr. Vlems.
Die enckele nae advenant.
Den Philippus, Carolus, Coppenolsche (1), Lovenaers, Brusselaers (2) . . . . . iiz st.
Die dubbele griffoenen, die dubbele Sassenaers (3), die penningen mitten croene . . . . . iij st. min een oert.
Die halve, vierendeelen, nae advenant.
Die melaensche penningen (4) . . . . . ix st.
Die Saffoyse . . . . . viij st.
Den Joannes Braspenning . . . . . ij blancke.
Den Philippus van Nhaemen . . . . . i st. ix mijten.
Die blancke mitten 2 Leeuwen . . . . . i olde placke.
Die blancke mitten L . . . . . ii gr.

Alle groetkens ind alle oortkens sullen in sulcker gestalt blijven als sij dus lange gegaen hebben.

Eynde deser valuatie.

Terwijl de zoogenaamde Keurvorster-guldens in de vijftiende eeuw algemeen in Gelderland gangbaar waren, is het niet te verwonderen dat ook deze muntsoort, om in de taal dier eeuw te spreken, geëvalueerd werd. Zie hier een stuk daartoe betrekkelijk, hetgeen voorkomt in het Harderwijksche Handschrift na de zoo even medegedeelde evaluatien:

„ Hyr beghint die rechte valuatie van den enckelen Keurvorster golden gulden „ van gewichte.

„ Item int jaer ons Heeren duysent vier hondert inde lxix heeft den golt- „ gulden gegolden xx st. inde so oock inden vier jaeren verleden.

(1) Munt uit den opstand der Gentenaars tegen Maximiliaan, aldus naar den Muntmeester genoemd. Men zie over de *Coppenholle* (sic) bij HEYLEN, bl. 66.

(2) Omtrent deze munten leze men onze *Verhandeling over de Munten van Bruband en Limburg*, bl. 197—200.

(3) Deze zijn de te Leeuwarden geslagene dubbele grooten van Hertog Albert van Saksen, Gouverneur van Vriesland. Wij hopen ze later uit te geven.

(4) Zijn munten van het Hertogdom Milaan van zeer goed zilver.

„Anno lxx — xxż st.; anno lxxi — xxi st.; anno lxxii — xxiz st.; anno „lxxiij, lxxiz — xxiij, xxvi st.; anno lxxiiij, lxxv — xxij st.; anno lxxvi, „lxxvij — xxiij st.; anno lxxviij — xxiiij, xxv, xxvj, xxviij st.; anno lxxix — „xxvi st.

lxxx—xxvi, xxvii st.
lxxxi—xxvij st.
lxxxij—xxix, xxx, xxviij st.
lxxxiij, lxxxiiij } xxxij st.
Anno lxxxv—xxxiii, xxx st.
lxxxvi—oock xxxij st.
lxxxvij—xxxiiij, xxxv st.
lxxxviij—xxxviij, xl, xli, xliij, xlv, xlvj st.
lxxxix—xxx st.
xc—xxxiij st.
xci—xxxiiij, xxxv, xxxvi st.

„Anno XCI op Niclai dach den enckelen gulden op xxx st. unde eyn tijt „lanck so gehalden. Item van dier tijt aff bis nu toe is doe ierst de gewichte „van alle golt opgekoemen ende noch geholden.„

Op een los stuk papier, ons mede uit Harderwijk toegezonden, staat ongeveer letterlijk het voorgaande, doch daarna volgt nog het onderstaande:

„Reynaldus guldens synt dryerley.

„Die yrsten halden xviij kraet ind gaen lxxij int marck, getaxiert op xxix st. „Brab. 't stuck.

„Die anderen halden xvij kraet ind sijn gefallen in greyn, ind gaen lxxiiij „int marck, getaxiert op xxvij st. Brab.

„Die derden halden xvi kraet ind lxxiij int marck, getaxiert op xxvi st. Brab.

„Item die leste Reynaldus-Arnhemsche gulden maecken die drie twee golt „gulden ind sijn genoempt blaeuw gulden.

„Item Otto Allens ind.... Secretaris, wesende to Arnhem, hebben doe mede„gebracht van den Secretarien der stad Arnhem.... in Julio anno xlix ind xv".„

Zoo verre de muntevaluatiën tot aan de dagen van Karel van Egmond, die

wij, volledigheidshalve, liever achter elkander mededeelden, dan ze onder de regeringen van Karel den Stouten, Maria en de Voogdij van Maximiliaan te verdeelen; hernemen wij thans den tijd van Karel den Stouten.

Bl. 87 en 88. Dat Karel de Stoute de stad *Arnhem* met de voordeelen van den Hertogelijken muntslag begiftigde, is niet te verwonderen, wanneer men uit NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden* (Ve Deel), gelijk van elders bespeurt, hoezeer deze stad de partij der Bourgondische Vorsten aanhing.

Bl. 90. N° 7, 8, 9 en 10 zijn uit de verzamelingen van de Heeren SERRURE, STRICKER, DE COSTER, KEER en VAN DIJK (de laatste te Schiedam).

Aldaar. N° 11 bevindt zich in de verzamelingen der Heeren STRICKER en SERRURE. Deze munt heette ook *vuurijzer* of *enkel vuurijzer*.

Aldaar. N° 12 berust, behalve in onze eigene verzameling, in die der Heeren DE COSTER, SERRURE, KEER en DE WIJS (de laatste te 's Hertogenbosch).

Bl. 92. De N° 1 is ons medegedeeld uit de verzamelingen der Heeren SERRURE en MUNNICKS VAN CLEEFF, en bevindt zich ook in die van den Heer VAN DER MEER te Tongeren.

Bl. 93. De N° 2 berust in onze verzameling, doch, gelijk wij zeiden (hetgeen vooral de voorzijde betreft), in zeer slechten toestand.

Aldaar. De N° 3 is door ons ontleend aan de verzameling des Heeren VAN DER MEER te Tongeren. Zij is van Z^s^.

Aldaar. De N° 4 werd ons in der tijd goedgunstig medegedeeld door den Heer J. H. BALFOORT, thans Handels-Essayeur te Utrecht. Zij bevindt zich ook in de verzamelingen van wijlen den Heer BECKER te Amsterdam en in die des Heeren VAN DER MEER te Tongeren.

Bl. 94. Dit muntje berust in de verzameling van den Hoogleeraar SERRURE te Gend.

Bl. 96. Wij konden de Є in TVЄ (*Austriae*), tot ons leedwezen, in den tekst niet even klein als op de munt laten afbeelden.

Aldaar. De N° 2 is ons medegedeeld uit de verzameling van Prof. SERRURE.
De N° 3 berust in het zelfde Kabinet.

Bl. 97. De N° 5 vonden wij in de verzamelingen der Heeren KAAN, JUSTEN, SERRURE en KEER.

Bl. 98. *Rijksappel*, of wereldbol; zinnebeeld van 's Vorsten magt en gebied in de middeleeuwen.

Aldaar. CVSTODIAT. Deze spreuk moet voluit gelezen worden: *Custodiat Creator omnium humilem servum suum:* dat is: Moge de Schepper van alle menschen zijnen nederigen dienaar bewaren.

Aldaar. DET enz. dat is: *Hij geve U* (Aartshertog Filips, minderjarige zoon van Maria) *de deugd uwer Moeder en in den Hemel zaligheid;* de variant *det tibi in terra* of *terris*, beteekent: *Hij geve U op aarde.*

Aldaar. MONET enz. dat is voluit: *Moneta argentea Romanorum Regis et Philippi Archiducis Austriae Gelriae;* of: Zilveren munt van den Roomsch-Koning en van Filips, Aartshertog van Oostenrijk, van Gelderland.

Aldaar. SALVV enz. dat is: *Salvum fac Domine populum tuum;* of: Behoed uw volk, o Heer.

Bl. 99. *Simplex denarius* enz. dat is: enkele penning van den Roomsch-Koning.

Aldaar. DEVM enz. dat is: *Bemin God meer dan het geld.*

—— CVSTODI enz. dat is: *Bewaar ons, o Heer.*

Bl. 100. N° 15 is waarschijnlijk de „zilveren penning, loop hebbende voer „½ grote Vlaems," vermeld in Bijlage I op bl. 289.

Bl. 101. N° 16 was misschien (indien N° 15 niet als het bedoelde beschouwd moet worden) het *negenmenneke*, vermeld in Bijlage I op bl. 289.

Wij twijfelen echter niet, en hopen zulks nader in ons derde Deel, dat de *Munten der Steden en Heeren van Gelderland* zal bevatten, uit een te zetten, of er is bij het slaan (echter slechts van tijd tot tijd in de veertiende en vijftiende eeuwen) van Hertogelijke munt te Zalt-Bommel, in die stad ook ten behoeve der Groote of St. Maartenskerk gemunt. Die prachtige kerk zal wel, even als de Hoofdkerken van Arnhem en Venlo, behoefte gehad hebben aan ondersteuning, waartoe de Vorsten de winst op de kleine munt gewoon waren af te staan.

Aldaar. N° 17. Wij hadden vroeger wel steeds, bij ten laatste wanhopige pogingen om het opschrift van dit afgesleten muntje te lezen, op de aanwijzing van Professor SERRURE, het er voor gehouden, dat het een *kerkelijk* stukje zoude zijn; maar eerst door de ontdekking van nog twee exemplaren, waarvan het

eene door den Heer JUSTEN gekomen is in de verzameling des Heeren KEER te Amsterdam en het andere zich bevindt in die van den Heer 1n Luitenant DE VEIJE te Arnhem, is het ons duidelijk geworden, dat het opschrift op de voorzijde luidt:

✠ CO'CESSA · MATRICI · ECCE'

dat is: *Concessa matrici ecclesiae;* of: Toegestaan aan de Moederkerk; dat is de St. Eusebius-kerk, vroeger St. Maartens-kerk, te Arnhem.

Uitvoeriger zullen wij over dit en andere kerkelijke muntjes van Arnhem in ons derde Deel handelen. Wij beelden ze daar af op Plaat VII, N° 1—9.

De zeldzaamheid van dit muntje is dus thans Z^3.

Bl. 101 en 102. De N° 1 hebben wij, de redenen daarvoor met handschriftelijke bewijzen stavende, in ons derde Deel onder de Stedelijke munten van Gelderland gebragt.

Deze munt berust in de verzamelingen der Heeren KEER en STRICKER, en is dus, gelet op den *piedfort* in de verzameling der Leidsche Hoogeschool, van Z^3.

Bl. 102. N° 4 is ons later ook gebleken een Kerkelijk of Stedelijk Arnhemsch muntje te zijn. Wij zullen het volgens ontdekte authentieke bronnen in ons derde Deel beschrijven.

Bl. 103. Aangezien de Munt te Arnhem ten jare 1482 in volle werking was, twijfelen wij geenszins of dit stukje is in gemelde Munt geslagen geworden.

Aldaar. N° 8 zal mede nader door ons in: *De Munten der Steden en Heeren van Gelderland* behandeld worden.

Bl. 104, van boven. Later zijn ons nog twee exemplaren voorgekomen in de verzameling des Heeren DE VEIJE te Arnhem; zij is dus van Z^4. De muntjes blijken van genoegzaam zuiver koper geslagen te zijn.

Aldaar, staat: *Arnhem;* lees: *Arnhem*,

Bl. 106. N° 1 komt voor in de verzameling der Heeren KAAN en STRICKER; zij is van Z^5.

N° 2 berust in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage en in dat van den Hoogleeraar SERRURE te Gend.

N° 3. Verzamelingen: Koninklijk Kabinet, STRICKER, KEER, VAN DER MEER en den Schrijver van dit werk.

N° 4. Verzamelingen: Noord-Brabandsch Genootschap, de Heeren KAAN, KEER en STRICKER.

N° 5. Verzameling van wijlen den Heer KAAN, van de Heeren STRICKER en MEIJER en van den Schrijver van dit werk.

N° 6. Verzameling van den Heer J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam.

N° 7. Verzameling van den Heer J. A. STRICKER te 's Gravenhage, alsmede in die van eenen ongenoemden.

Bl. 107. N° 8 komt voor in de verzamelingen van de Heeren STRICKER, MEIJER, KEER en in de onze.

Bl. 108. N° 9 komt voor in de verzamelingen van de Heeren STRICKER en KEER.

Aldaar. N° 10, verzamelingen der HH. SERRURE, STRICKER en V. D. CHIJS.

Bl. 111, reg. 6. *Onder den tytel ind wapene.* Deze soort van munten zullen wij mededeelen in onze *Munten der Steden en Heeren van Gelderland*, op Pl. VI.

Bl. 112. *Muter;* zal wel met *mijt* zamenhangen, en de uitdrukking van het Geldersch dialect zijn.

Bl. 117, reg. 4 van onder, staat: *negenendetwyntichsten halven stuv.* d. i.: 28½ halve stuiver.

Bl. 118, reg. 5 van boven, staat: *vurger* lees: *vurger.* (verkorting van *vurgeruert*).

Bl. 125, in 't midden. Met die „heimelicken oirber aengaende der *Munten*" schijnen geheime uitgaven ten behoeve en ten nutte der Hertogelijke Munt bedoeld te worden. De zaak is ons echter niet duidelijk.

Bl. 126. *Item soe es* tot *ut sequitur.*"

Er schijnt eene belangrijke bijeenkomst ten jare 1499 (of in het begin van 1500) van Brabandsche en de aanzienlijkste Geldersche Muntbeambten plaats gehad te hebben

„omb der gebrek, item ind mede omb der ordinancien der nyher munten."

De zaak is ons niet duidelijk, en in de Brabandsche Muntgeschiedenis hebben wij niets aangetroffen dat tot opheldering kan dienen. Aanleiding tot de

bijeenkomst zal wel moeten gezocht worden in de behoefte van het groote handelsverkeer tusschen de twee aan elkander grenzende landen.

Aldaar, in 't midden, staat: *nye brabantsche gulden;* dit zijn de Filips-guldens, afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XXI, N° 4. Het blijkt, dat de verhouding tusschen den Filips-gulden en den Gelderschen gulden zoodanig was, dat de laatste nog 1½ stuiver meer gold, althans in Gelderland.

Bl. 127. *Gemunt—opten brabantschen voit der nyher ordinantien—aen dobbelen stuv.*

Het blijkt hieruit, onzes bedunkens, dat de nieuwe Geldersche dubbele stuivers, op den Brabandschen voet geslagen, zoo veel waardig waren als drie der vroegere Geldersche stuivers, die men *woecheyen* heette.

De van zeer zuiver zilver geslagene Brabandsche dubbele stuivers zie men afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), Pl. XXII, N° 8, 9 en 10.

Aldaar, van onder. *„Noch gemunt op die brabantsche ordinancy aen eynvol„dige stuver, die gelden* ii *stuv.„* (d. i. te zeggen twee Geldersche stuivers.)

Men zie de bedoelde Brabandsche munten afgebeeld op bovengenoemde Pl. XXII, onder N° 11 en 12.

Bl. 128, in 't midden: *eynen silveren busse*, enz. Waarschijnlijk moest deze bus voor de kapel van den Hertog of tot een geschenk dienen. De prijs was niet zeer hoog.

Aldaar: *„op ten dachfaert,„* enz. Er had dus eene *bijeenkomst* om der munten wille plaats, van twee afgevaardigden uit Gelderland, met eenige uit Braband *te Bossche*, d. i. het anders ook genoemde *'s Hertogenbosch*. Indien men twee dagen voor de heen- en even zoo lang voor de terugreis rekent, dat niet te veel is, wanneer men de slechte wegen uit die dagen in aanmerking neemt, kan de bijeenkomst vier dagen geduurd hebben. Wat daarin besloten is, schijnt verloren gegaan te zijn. Misschien was deze bijeenkomst een gevolg van de vroegere conferentien, ten behoeve der munt, te Brussel, op bl. 126 vermeld.

Bl. 129, reg. 10. Wanneer men de bl. 312 en 313 raadpleegt over de munten, die Sander van Batenburg moest slaan, zal men zien dat de berekening

der munten geheel *op den Brabandschen voet* plaats had. Er schijnt eene groote verwarring in het Geldersche muntwezen in die dagen te hebben geheerscht, van welke wij de oorzaken kunnen lezen bij NIJHOFF in het VIII^n^ Deels 3^e^ Stuk van zijne *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, bl. 194 en volgg. Wij meenen, tot meerdere opheldering van het door ons aangevoerde, deze regelen te moeten overnemen, en geven daarna de door den Heer NIJHOFF op bl. 196 en volgende medegedeelde muntevaluatie van den jare 1501.

Wij lezen dan:

„ Karel van Egmond, in 1492 uit zijne gevangenschap in Frankrijk ontslagen, „ was in Gelderland als Hertog en Erfvorst gehuldigd. De voldoening van den „ zwaren losprijs, waarvoor de jonge Graaf van Meurs als gijzelaar was achter- „ gebleven; kostbare bezendingen bij den Keizer en de Rijksgrooten, om de „ beleening te verwerven; herhaalde oorlogen om het bezit van het Vorstendom „ tegen het Huis van Bourgondië te handhaven, hadden hem genoodzaakt, niet „ alleen om de domeingoederen, voor zoo ver die onder het jammerlijk beheer „ van zijnen grootvader Arnold onbezwaard gebleven waren, te verpanden of weg „ te schenken; maar ook, om onder allerlei benamingen, als pondschatting, rui- „ tergeld, dienstgeld, enz. van de ingezetenen buitengewone lasten te vorderen. „ In het jaar 1500 was de nood der schatkist op nieuw hoog geklommen, en „ werden de landzaten op nieuw om hulp aangezocht. Veel en langdurig waren „ de onderhandelingen, eer bannerheeren, ridderschap en steden, de drie leden, „ die uit elk der vierendeelen ter landschapsvergadering verschenen, er toe kon- „ den verstaan, om die hulp te verleenen! Eerst nadat de Hertog beloofd had, „ op niet minder dan elf punten aan hun verlangen toe te geven, bewilligden „ zij in zijnen eisch. Daaronder was, dat hij niemand aan zijnen gewonen reg- „ ter zou onttrekken; geene schatting, onder welken naam ook, doen invorde- „ ren; geen domeingoederen verpanden, *de munt niet verlagen, zonder toestem- „ ming der stenden;* dat hij de stroomen en groote wegen veilig zou houden; de „ giftbrieven doen herzien; niet anders dan geboren onderzaten in ambten en „ bedieningen stellen; de rekeningen door daartoe gemagtigden laten afhooren, „ enz. Onder deze voorwaarden nu gaven bannerheeren, ridderschap en steden „ op den 3 April 1501 hunne toestemming tot *eynen pennynck van acht duysent*

„ golden gulden sjairs, ende dair to dye byeraczijsse den tijt van sess jaeren du-
„ rende, in allen steden, platten lande ind in den smalen heerlickheyden, in dier
„ voege namelijk, *dat men opten platten lande van elcken vat biers in onsen lande*
„ gebrouwen ind dair getapt, off in kraemen off gasteryen, brulofften off sus anders
„ gedroncken ende verdaen wordt, eyn vuryseren betalen sall, ind van allen uyt-
„ heemschen vreemden bier twee vuryseren, ind van allen bier opten platten lande
„ ind in den smaelen heerlickheyden gebrouwen, daert onsen steden aen oeren pre-
„ vilegien nyet hynderlick en is, van elcken vat oick twee vuryseren, ind in onsen
„ steden van allen bynnen gebrouwen getapten byer van elcken vat een halff vur-
„ yseren.„

Omtrent den bieraccijns werd bepaald (zie bl. 196) „ dat geen ambtenaar,
„ geen hoflieden of priesters ten platten lande als pachters mogten worden aan-
„ genomen; dat de verpachtingen in het openbaar bij de brandende kaars moes-
„ ten plaats hebben, en voorts het navolgende:

NB. Vooraf vraagt de Heer NIJHOFF in eene noot, welke munt onder de benaming van *malle klaeskens* in een Schepensbrief der stad Groenlo van 1545 kunnen bedoeld zijn. Wij gissen de eenige jaren te voren geslagene kleine muntjes der stad Kampen, van slecht gehalte en voorzien met het beeld van den Beschermheilige der stad, den Heiligen Nikolaas. Of zoude ook misschien de naam af te leiden zijn van munten, door den zoo dikwerf door ons vermelden Nyclaes Nyber geslagen? Het laatste is, omdat in het Groenlosche stuk, naar gissing, *Geldersche* munten bedoeld worden, wel zoo waarschijnlijk.

„ Toe weten, dat dese nae beschreuen ordinancy van den payment bij mijnen
„ gnedigen heren ind der lantschappen auerkomen is, nu vortaen t'halden ind
„ mijns gnedigen heren pachten, thynss ind jaergulden, schattingen ind aczijse
„ daernae t'boeren.

„ Item in den irsten sall die enckel gulden halden sijn gewicht, ind men sall
„ stuuers slaen der vijffinddertich der seluer gulden eyn wert wesen off acht ind
„ twyntich Brabantsche stuuers, ind halff vuyrijseren, ind veirthein heilen, off
„ tweenduertich gelresche stuuers, die wocheyen of blyecken heyten, want dat

„ nu vortaen wytpennyngen wesen sullen,„ [Hieruit kan men opmaken dat de munten van Karel van Egmond, waarvan vele, door hun allerslechtst gehalte, een bijkans zwart uiterlijk hebben, terwijl ze toch als *zilveren munten* in omloop gebragt werden, die zijn, welke vóór 1501 vervaardigd werden. Deze zaak zoude ons, bijaldien wij er vroeger kennis aan gedragen hadden, in de rangschikking der munten van onzen Hertog eenig licht hebben kunnen verschaffen. Wij zien dat de Geldersche stuivers, te rekenen van het jaar 1501 af, niet meer alleen in naam, maar ook in de daad *witpenningen* (aldus naar de kleur van het zilver genoemd) moesten zijn,] „ ind yur eynen gulden gerekent. Vortaen sul- „ len zij gheyn kronen off besneden ind gewassen golt hoiger boeren, dan nae „ dat gewicht ind rechte werde, ind all ander payment gelick hyr nae beschre- „ uen volght: [Vroeger zeiden wij reeds de beteekenis van het woord *wocheye* niet te kennen; *blyeck* doelt misschien op de kleur van de visch *bliek* genoemd, die vrij zwart of donker is.]

Item in den yrsten dat Gulden Vlyess, 54½ int merck, 3 gln 2½ stuv.
It. die groite Ryael van Oesterick, 16½ int merckt, 10 gln 6½ stuv.
It. die halve ind veyrdele nae advenant.
It. die Sonne Noibell mytter roise, 36 int merck, 5 gln 6½ stuv.
It. Henricus Noibell, 36 int merck, 4½ gulden.
It. die halve ind vierdeyl nae advenant.
It. die golde engelen, 48 int merck, 3½ gln 3 stuv.
It. die golden lewen, 59 int merck, 2½ gln 5 stuv.
It. die tweedeil ind derden deill nae aduenant.
It. Burgonssche riders
It. alden Vngerschen gulden } 70 int merck, 2 gln 9 stuv.
It. ducaten
It. saluyten } 72 in 't merck, 2 gln 7 stuv.
It. franssche kroenen mytter Zonnen, 70 int merck, 2 gln 6 stuv.
It. alde franssche kroenen, 72 int merck
It. schuytkens, 74 int merck } 44½ stuv.
It. Wilhelmus schilt, 72 int merck
It. Andriess gulden, 74 int merck } 36 stuv.

It. negenreley enckell kurfurster gulden, gefaluiert ind genckafftich in Brabant, 75 int merck, 't stuck 35 stuv.

It. Bonssche enckell gulden
It. Coelssche enckell gulden
It. Bruchssche enckell gulden to Mulum (1) geslagen
It. mijns gned. heren gulden
It. Bremer enckell gulden
It. Deventer enckell gulden
Item Zwolssche enckell gulden
It. Dortmontsche enckell gulden
It. Denmercksche enckell gulden
} elck 34 stuv.

It. Johannes schilt, 73 int merck, 31 stuv.
It. die peters van Loeuen, 76 int merck, 32½ stuv (2).
It. hertouch Philips gulden die men nv munt, 74 int merck, 31 stuv (3).
It. Gelressche rijders, 75 int merck, 30 stuv.
It. Dauidtz gulden mytter wapene van Borgon., 76 int merck, 30 stuv.
It. Ludicksche engelen
It. Borbonsche peters } 76 int merck, 30 stuv.
It. Dauidtz gulden mytten herpen (4).
It. Gelressche gulden die men nv munt, 76 int merck, 29 stuv.
It. Philips schilt, 76 int merck, 26½ stuv.
It. Beijerssch gulden, 78 int merck, 25½ stuv.
It. Fredericus gulden van Baden die men nv munt, 76 int merck, 24 stuv.
It. Rudolphus gulden, 80 int merck, 22 stuv.
It. Robertus gulden, 81 int merck, 21 stuv.

---

(1) D. i. Mulheim.

(2) Deze zijn door ons afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg* op verschillende Platen.

(3) Zie de laatstvorige aanteekening.

(4) D. i. met de harp. Wij zullen ze geven in onze Afdeeling: *Munten der Bisschoppen, van den Heer en van de Stad Utrecht.*

It. Borbonssche postulaet gulden, 90 int merck, 21 stuv.
It. Hoernssche gulden, 106 int merck, 15 stuv.
It. Arnhemssche gulden, 92 int merck, 18 stuv.

Dat silueren gelt.

It. Meylaensche slepers 11 stuv. 1 oirken (1).
It. Sauoyssche ende andere gelijcke slepers 10 stuv.
It. die halue ende vierdele nae aduenant.
It. Henricus stoters
It. dobbele Philippus stuuers } 3 stuv. 1 oirt.
It. dobbele Karolus stuuers
It. vuryseren 8 st. myn 1 negenmenken (2).
Die halue nae aduenant.
It. dobbele Brabantssche stuuers ind dobbele Gelressche stuuer 2½ stuv.
It. halve ende vierdele nae aduenant.
It. Dauidtz jeegher (3)
It. Johannes braspennynck
It. Coelssche blancken } tstuck 2 stuv. 1 negenmenken.
It. die myt sent Andriess cruyss
It. dobbele Hoernssche stuuer 2 stuv. 1 oirt.
It. die halue nae aduenant (4).
It. Gelressche halff vuryseren (5) } 1 braspennyck.
It. die Cleffsche braspennynck

---

(1) Deze zijn testons van Milaan.

(2) In een handvest, door Filps II, in 1559, aan de stad Amsterdam gegeven, leest men van een: *negenmanneken ofte deutgen*, zijnde het regt dat van elk vat bier, aldaar gebrouwen, geheven werd. Zie P. SCHELTEMA, *het Archief der ijzeren Kapel*, bl. 208. Van *deutgen* (een gewigt van *deux aes*) kwam later het woord *duit*.

(3) D. i. *Davids jagers*, anders genoemd *stuivers;* munten van den Utrechtschen Bisschop David van Bourgondië.

(4) Deze twee muntsoorten zijn Luiksche, afgebeeld in het werk van den Graaf DE RENESSE BREIDBACH, *Histoire Numismatique de Liège.*

(5) Deze is de munt afgebeeld op onze Plaat XII, N° 12.

It. Nuysschen braspennynck
It. Weseler
It. Cleffschen mitten ossen hoefde
It. Rader alb. (1)
It. alde Vlemsch
It. Hoernssche mytten breyden cruyss } 1 braspennynck.

It. braspennynck gemaickt bij den bisschop van Utrecht myn 1 negenmenken.

It. vierdele van slepers 2 stuv.

It. Karolus stuuer
It. Philippus stuuer } 1½ stuuer ½ negenmenke.
Deuenter ganss (2)

It. die veirdele nae aduenant.

It. dobbele woicheyen t stuck 2 alb.

It. die halue ende veirdele nae aduenant.

It. alde woicheyen
It. kroender alb. (3)
It. franssche blancken
It. alde Gronynger (4)
It. olde Cleeffschen mytter marck
It. Johannes ind Wilhelmus tuyne ind dergelijcke } 1 stuv. 1 negenmenken.

It. jonffer Katherynen alb. (5)
It. Nuysser alb. (6) } 1 alb.

---

(1) Heet alzoo om het daarop afgebeelde rad, het wapen der stad Mentz.

(2) Het domme volk noemde den *arend* op de te Deventer geslagene dubbele en enkele grooten van Bisschop Frederik van Blankenheim *gans;* van daar deze onjuiste benaming.

(3) D. i. *albus of wit-penning* met een kroon daarop.

(4) Deze muntsoort hopen wij naar onze teekeningen uit te geven in de Afdeeling: *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe.*

(5) Is deze munt ook die uit de minderjarigheid van Karel van Egmond, toen zijne Moei Katharina eenigen tijd de teugels van het bewind in handen had?

(6) Munt van den Aartsbisschop van Keulen, te Neuss of Nuis geslagen; ook thans nog voorkomende.

It. bastouen (1)
It. die mytter flammen (2).
It. alde Akenssche buysse (3)
It. alde cleykens (4)
It. halff boddregers
It. Zutphenssche alb (5)
} 1 alb

It. die Swenkens (6)
It. Camper krompsterten (7)
} 1 flemss.

It. all pennyngen, die 10 groetkens gegolden hebben, sullen 8 groetkens gelden.
It. all muyterkens sullen gelden meuwkens.

Tot dus verre het door den Heer NIJHOFF medegedeelde.

Bl. 132, van onder. De Hoornsche guldens waren *geene andere* dan die van Bisschop Jan van Hoorn. Die te Weert geslagen, werden eerst later in deze eeuw gemunt.

Bl. 134, reg. 7 van onder, staat: *alle* d. i. *gezamenlijk.*

Bl. 135, reg. 1 van boven, staat: *de deur*, lees: *eene der deuren.*

Dat wij de hoogst aanzienlijke som voor gemeld schilderij weigerden, is daaraan toe te schrijven, dat wij ons steeds vleiden dat de Hooge Regering eenmaal gevolg zoude geven aan ons herhaalde malen gedaan voorstel tot de inrigting van een *Museum van Nationale Oudheden* (zie daarover onder anderen de *Alg. Konst- en Letterbode* van 1851, bl. 284), en wij daarom een stuk voor

---

(1) Ons tot dus verre onbekend; schijnt ook aan den Rijn te huis te behooren.

(2) Hiermede worden waarschijnlijk Keulsche munten bedoeld. Zie de *vlammen* in het bovendeel des wapens.

(3) Wij gissen dat dit weder eene volksbenaming is, terwijl men den *arend* op de munt voor een *buysaerd*, eene soort van *havik*, aanzag.

(4) Zal eene Vlaamsche muntsoort geweest zijn, ook wel *clayken* gespeld.

(5) Wij zullen deze mededeelen in onze *Munten der Steden en Heeren van Gelderland.*

(6) Kleefsche muntjes (grooten of halve grooten) met de afbeelding van eenen Zwaan.

(7) Munten van den Utrechtschen Bisschop AARNOUD VAN HOORNE, aldaar (eene muntstad van zijn Oversticht) geslagen.

het vaderland wilden behouden, dat buiten alle kijf in hetzelve vervaardigd is.

Aldaar, reg. 5 van onder: *ontheit* is *belofte; Rede* is *Raden; ysseren* zijn, gelijk men weet, *stempels*, *muntstempels*.

Bl. 141, reg. 15 van boven, staat: 58 op het lood, enz ; lees: of 928 uit een mark. Dit toch was *de helft* van een pond, werd verdeeld in 8 oncen, elk once in 2 lood, het lood weder in 4 drachma's; het geldt hier geen mark Trooisch, maar een Duitsch of Keulsch mark.

Bl. 143, in 't midden: JOHAN VAN BUELL, misschien de zelfde, die bl. 121 *Meester* JAN genoemd wordt, schijnt de Graveur der muntstempels van Karel van Egmond geweest te zijn.

Aldaar, van onder. De gouden Snaphanen, ons nimmer voorgekomen, schijnen *pièces de plaisir*, en alzoo stukken tot geschenken bestemd, geweest te zijn.

Bl. 144, reg. 9. *Dus zijn er*, enz. Wij gelooven thans dat dit eene onjuiste opvatting van ons was. Aan de *gezamenlijke* muntgezellen zal er jaarlijks op Kerstijd voor aalmoezen in de kerk (offergeld) gegeven zijn een gouden rijder. Er waren dan meer dan *drie* muntgezellen, misschien wel *dertig*. Zie het door ons aangeteekende in onze *Munten van Braband en Limburg*, bl. 48 *noot*.

Bl. 146: *ainden darden dach*, d. i. *drie dagen*.

Wij meenen het hier de plaats om te moeten vermelden, dat wij door de goedheid van den Heer L. J. E. KEULLER, Notaris te Venlo (1), een afschrift mogten ontvangen, en later een veel naauwkeuriger dito, door de goedheid van den Heer Notaris GUILLON te Roermond, van eenen op het stadhuis te Venlo berustenden giftbrief van Karel van Egmond aan die stad, gedagteekend 2 Februarij 1525.

Wij laten gemeld Charter hier volgen, zonder met eenige zekerheid te kunnen zeggen, (daar op het Venlosche stadhuis, bij naauwkeurig onderzoek, bleek geen ander stuk meer te berusten, tot de munt betrekkelijk, dan dit) dat er immer onder Hertog Karel te Venlo inderdaad gemunt is geworden, hoewel zulks waarschijnlijk is:

---

(1) Schrijver van: *Geschiedenis en beschrijving van Venloo.* Venloo 1843, één Deel 8°.

Karell, Hertouch van Gelre ind van Guylich ind Greve van Zutphen.

Wij doen kondt, Alsoe geschickte raitzfrunde onser Stat Venloe ons nu van wegen derselver onser Stat tkennen gegeven hebben, woe sij gewoentlick sijn alle jair op Sent Stevensdach oer nijhe Burgemeister to kiesen, ind dat oen dieselve dach om uitganck des jairs ind andere oirsaecken will beneven oer rekenschapp ongelegen zij, ons oitmoedelick biddende wij hen vergunnen weulden zij nijhe jairsdach vur sent Stevensdach in kiesonge oer nijhe Burgemeister nemen muchten. Voirtsmeer tot reparatie oer kercktoiren ind der kercken profijt vergonnen weulden cleyne pennygen to moogen munten, tot een oirt brabantz toe ind nyet hoiger dan daironder; bekennen wij Hertouch vurs. dat wij um beden will vurs. beliefft ind geconsenteert hebben, believen ind consenteren mitz desen onsen apenen placait dat sij nijhe jairsdach in kiesinge oer Burgemeister nemen sullen moegen alle jair vur sent Stevensdach; voirts aengaende der munten hebben wij oer beliefft ind ther eere Gaitz believen drye jair lanck van vurs. cleyne pennyge to munten ind nyet langer noch hoiger off verder; des sullen sij ons Reversbrieve geven die munte nyet langer to gebruycken dan drye jair lanck meest nae data van desen volgende, ind ingevall zij den Reversbrieff bynnen viertien daege nyet en senden, sal ditselve onse placait van geener weerden wesen. Sonder argelist. Oirkonde onss gewoentlicken hanteicken ind secrt segel hyer op gesath op ten tweeden dach februarij anno mdxxv.

(Geteekend:) CHARLES. (L. S.)

F. VAN AINZTE, S.

Bl. 147, in het midden: *yder rijder gerekent op vier Snaphanen;* dus gold de Snaphaan 6 stuivers.

Bl. 148, reg. 9. De Geldersche *halve* stuiver gold geen *vierde* stuiver Brabandsch!

Bl. 149. *Op ten Loy in den wynter.*

— — — — — *somer.*

Het schijnt dat de feestdag van St. Eligius, den Patroon der Munthuizen, tweemaal des jaars gevierd werd. Zoo had men ook eenen *St. Martijnsdach* in den zomer en in den winter.

Bl. 150. De N° 1 komt reeds voor in: *Een nieuwe Evaluacie-boecxken geordonneert*, enz. — In 't jaer M. CCCCCXXVI (1526) *Gheprent in — Amstelredam bij mij Doen Pieterzoen.*

Aldaar lezen wij dat het mark dezer munten in gemeld jaar 1526 gold lxxxvi gulden, xvz st. x mit.

De houtsneden van dezen Beeldenaar zijn buitengewoon grof en daardoor zeer onduidelijk. Verder is deze munt fraai afgebeeld op page 49 van het *Supplement* der *Monnoyes en or de S. M. l'Empereur &c.*, Vienne 1769 folio.

De N° 2 en 6 komen mede in gemeld zeldzaam werkje voor en heeten daar:

„ die niuwe climmers van gelder.„

Zij golden het mark lxxvii gulden, twe (sic) stuuer, xix miten.

Aldaar, reg. 2 van onder. Die 4 en 2 cirkeltjes schijnen Muntmeestersteekens te zijn.

Bl. 151, 152. De N° 4 komt voor op page 49 van het *Supplement* der *Monnoyes en or, &c.* De N° 8 wordt ook gevonden in het *Evaluacie-boecxken*. De mark gold lxxxv guld. ix stu. xviz mit.

Bl. 153. Onder meer andere Geldersche munten bezit de Heer F. C. NETTESHEIM te Gelder (in de Rijnprovincie van Pruissen, doch vroeger eene der steden van Opper-Gelderland) vier varieteiten van den Rijder van Karel van Egmond. De vroegere kostbaarheid der briefwisseling is ons hinderlijk geweest in onze correspondentie met dezen Geleerde. Die met GOLRG is ook afgebeeld in het *Supplement* der *Monnoyes en or, &c.* page 48.

Bl. 154. N° 11 en 12 heetten waarschijnlijk in den oudsten tijd *vueryser*; N° 13, ook misschien 14 en 15, *halve vueryser*. Zij komen althans in type veel overeen met de *Brabandsch-Limburgsche*. Zie ons werk over die munten (Haarlem 1851), Pl. XVII, N° 6; XVIII, N° 3, 4 en 5; XIX, N° 9 en 10; XXI, N° 30. — Vergelijk het door ons aangeteekende boven bl. 110.

Bl. 155, van onder. Dergelijke stedelijke munten van Nijmegen van de jaren 1489 en 1491 hebben wij afgebeeld op Pl. I, onder N° 11 en 13, van onze *Munten der Steden en Heeren van Gelderland*; een werk, met welks meer volmaakte zamenstelling wij ons, tijdens het drukken van het tegenwoordige, steeds onledig houden. Halve dito munten, mede van de stad Nijmegen, zijn aldaar de N° 9, 10 en 12 van de jaren 1484, 1485 en 1489.

Bl. 156, in het midden, staat: *groote munt met een hoofd*, eigenlijk moet het zijn: *munt met een groot hoofd*.

Daar de N° 18 het muntteeken van Zutphen draagt, waar Herman van Nassau Muntmeester was, en de *Slepers* in zijne *Instructie* (zie Bijlage T) voorkomen, als moetende geslagen worden, terwijl zij in zijne rekening van vervaardigd geld niet gevonden worden, houden wij het er voor, ook aangezien hunne uitstekende zeldzaamheid, daar wij ze nergens elders dan in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage aantroffen, dat zij nimmer voor den omloop, immers in geene noemenswaardige hoeveelheid, geslagen zijn geworden.

De N° 19 (waarschijnlijk de in Bijlage M vermelde) kan te Nijmegen geslagen zijn. Vergelijk verder het aangeteekende aan het einde van bl. 157.

Bl. 158, reg. 2 van onder. Te Zalt-Boemel schijnt gedurende de regering van Karel van Egmond niet gemunt te zijn.

Aldaar, laatste regel. Deze N° 26 en 27, vooral de laatste, komen in zeer *zwarten* toestand voor, en zijn dus waarschijnlijk (zie boven) vóór 1501 geslagen.

Bl. 159, reg. 10. Om deze lelie gissen wij dat de munt in Roermond is geslagen geworden.

Bl. 160, reg. 3 van onder. Berust in de verzameling des Heeren STRICKER.

Bl. 161, in 't midden, staat: *dobbel voecheye*, enz.

In de boven door ons medegedeelde evaluatie des jaars 1501 komt voor, dat de dobbele woicheyen het stuk 2 albus golden, dus is dit muntje zeker geen *dubbele* woichey geweest; misschien slechts een *halve*. Er is in het Geldersche muntwezen nog zoo veel onzekers.

Bl. 162, reg. 11 van onder: *enkel woechye*.

Bij nader inzien houden wij dit muntje, om deszelfs uiterst gering gewigt, voor den *muter* of het *muterken*, waarvan wij boven zagen dat er 928 op een mark gingen.

Bl. 163, reg. 4 van boven. Het zoude mogelijk zijn dat deze munt eene stedelijke Nijmeegsche ware.

Aldaar, reg. 17. De N° 38 komt ook voor (doch in de afsnede staat NB. OŒLL voor GŒLL) op page 261 der *Monnoyes en argent de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, folio.

Aldaar, reg. 3 van onder, staat: *Gelderland*, lees: *Gelria*.

Bl. 165. De laatste munt van Karel is ook afgebeeld op page 261 der *Monnoyes en argent de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, folio.

Bl. 166, reg. 7 van onder. Deze munt komt ook voor op page 276 der *Monnoyes en argent, &c.*

Bl. 167, reg. 5 van onder, staat: Is het een *stedelijk* muntje?

Later zijn wij tot de volle overtuiging der waarheid van deze gissing gekomen, en namen wij alzoo dit muntje op onder N° 3 op Pl. VII (munten van Arnhem) der *Munten van de Steden en Heeren van Gelderland.*

Ten slotte deelen wij hier mede, dat er ten jare 1539 door Hertog Willem II eene valuatie en verordening op de gouden en zilveren munt is daargesteld, blijkens den volgenden brief, berustende in het Archief der stad Harderwijk, en ons ten behoeve van dit werk medegedeeld door den Secretaris dier stad, Mr. G. DE MEESTER. Hij luidt aldus:

„Wilhelm, Hertoch tho Gelre, Gulich, Cleve und Berg, Greff „tho der Marck, Sutphen und Ravensberg, Her tho Raven„stein, &c.

„Lieve getruwen. Wij averschicken U hierbij eyne valuation und munt„ordnong wie die gulden und silveren munt in unseren furstendoms Gelre ind „Greffschap Zutphen bist tot unsem vorderen off anderen bevelh off gemeyner „bestendiger valuation ind ordnong ganckber wesen sall als ghij hir ingelacht „sehen mogen. Is demna unse meynong dat ghij dieselvige ordnong ind „valuation vur den kerck dueren in unser Stat aldair opslain, ind van unser „wegen apentlick uithroepen ind gebieden laeten dat sich jderman nae der „voirsch. ordnong ind valuation wie obgemelt halde, ind so imantz darbouen „dede dat dieseluige darfur wie sich geburt gestrafft werden sall. Versehen „wij uns also tot U. Gegeven in unser Stat Emmerick up den xxij^ten^ dach „Julii Anno xv^c^ xxxix.„

Van onder staat: Jo. Bloch.

Het opschrift is:

„Unsen lieven getruiwen.... Scholtess, Burgemeister, Schepen „ind Rait onser Stat Harderwijk.„

Het zegel, in rood was, waarmede de brief in gewonen vorm toegemaakt of verzegeld is, heeft duidelijk de sporen van twee reijen omschriften als op de groote munten des Graafs.

De valuatie zelf schijnt niet meer voorhanden te zijn.

Bl. 165, van boven, staat: *aan Karel V af te staan*, lees: *aan Frans I, Koning van Frankrijk.*

Bl. 175, reg. 5, staat: *deze munt*, lees: *deze muntsoort.*

Bl. 176, van boven: *zilveren reaal* of *royaal.* Zie het door ons vermelde op bl. 3.

Bl. 179. De N° 10 komt ook voor in de verzamelingen van de Hoogleeraren BAART DE LA FAILLE te Groningen en SERRURE te Gend.

Bl. 182, reg. 6 van onder. Anders had men nimmer moeten toelaten dat de *blanken* in Gelderland in omloop waren gekomen.

Bl. 191, staat: 1557—1576.

Beter ware:

1557—PACIFICATIE VAN GEND in 1576,

want er komen nog veel latere munten van Filips met den titel van *Hertog van Gelderland* voor. Zie onder anderen het *Muntboek* van VERKADE.

Bl. 192. De *reaal* komt voor in de Kabinetten van de Heeren KEER, STRICKER, VAN DER NOORDAA en in het onze.

Bl. 194, reg. 4, staat: *volledigheidshalve.* Wij bedoelen dat het de eenige muntordonnantie uit dezen tijd is, te Brussel voor Gelderland voorhanden, welke wij thans niet zouden aan het licht gebragt hebben; en aangezien de uitgave van een *volledig* Muntboek van Gelderland (dat van VERKADE met het onze *vereenigd*) wel vooreerst tot de vrome wenschen zal behooren, meenden wij deze eenige ordonnantie, die anders ligtelijk in het vergeetboek zoude kunnen geraken, door dit werk onder de oogen der Beoefenaars onzer vaderlandsche Numismatiek te moeten brengen.

Aldaar. N° 3 komt voor in de Kabinetten SERRURE, KEER, STRICKER en het onze.

Bl. 195. N° 4 komt voor in de zoo even genoemde Kabinetten, alsmede in die des Heeren MEIJER en der Leidsche Hoogeschool.

Bl. 196, van boven. Deze munt is ook afgebeeld in de *Monnoyes en or de S. M. l'Empereur*, Supplement, page 32 (Vienne 1759) folio.

Bl. 198. N° 6 berust in de verzamelingen van de Heeren KEER en STRICKER, en is ook afgebeeld op page 133 der *Monnoyes en argent de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769.

Bl. 200. De N° 8 berust, onder anderen, in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool. N° 10 en 11 komen voor in de verzamelingen van de Heeren KEER, STRICKER, in de onze en nog andere; zij zijn van Z^2; N° 10 is ook afgebeeld op page 133 der *Monnoyes en argent du Cabinet de Vienne.*

Bl. 201. N° 13 is van Z^6 en berust in het Kabinet van den Heer KEER.

Bl. 202. N° 16 komt ook voor op page 133 der *Monnoyes en argent du Cabinet de Vienne.*

Bl. 207. De zeldzaamheid van N° 32 is Z^1; van N° 33 Z^3; de eerste, van 1567, kwam ons voor in onderscheidene Kabinetten; die van 1568 in de Kabinetten van de Heeren QUINTUS te Groningen, KEER te Amsterdam, STRICKER te 's Gravenhage; in dat van het Noord-Brabandsch Genootschap te 's Hertogenbosch, en berust ook in onze verzameling; met het jaartal 1569 vonden wij die onder anderen in het Kabinet van den Heer Mr. A. OUDEMAN te Groningen; — de tweede of de halve Bourgoensche Daalder vindt men in de Kabinetten van de Heeren KEER, STRICKER en MEIJER. De heele van 1567 komt ook voor op page 133 der *Monnoyes en argent de S. M. l'Empereur, &c.*

Bl. 209, in het midden, staat: *op geen kruis*, lees: *niet op een kruis.*

Bl. 211, reg. 12 van boven, staat: *drie grooten ende drie quart van eenen groote.* Zulks is ongetwijfeld eene drukfout voor: *een groot ende drie quart van eenen groote.*

Aldaar. N° 40 en 41 ontleenden wij aan de verzameling des Heeren KEER te Amsterdam; N° 43 aan die van de Heeren A. H. G. FOKKER te Middelburg en wijlen KAAN te Haarlem.

Bl. 219, in het midden, staat: *sedert* 1551 *geslagene munten.*

Sedert ontdekten wij Rijksdaalders van Gijsbert van Bronkhorst, Heer van Batenburg, met de jaartallen 1557 en (15)59. Wij deelen ze mede in onze *Munten der Steden en Heeren van Gelderland* op Pl. XI.

Bl. 224, reg. 8: *gulden van Beijeren.* Deze zullen de Hollandsche goudguldens der Graven Willem en Aalbrecht uit het Beijersche Huis geweest zijn, waarvan de eerste ook thans nog in genoegzaam aantal in de Kabinetten der Beoefenaars van de Numismatiek voorkomen.

Bl. 233, in het midden: *cendreën*, zal hier moeten beteekenen: *gesmolten geld* of *in klompen.*

Bl. 234, reg. 11 van boven: *grenaillen*, zijn korrels goud of zilver.

Dat er door de Geldersche Bannerheeren (die hier telkens bedoeld worden) en anderen zoo vele munten geslagen werden op lager gehalte dan die van Filips II en van andere landen en steden, zal moeten toegeschreven worden aan hun gebrek aan geld, terwijl zij tot het getal der in 1566 verbondene Nederlandsche Edelen behoorden.

Bl. 237, reg. 12 van boven, staat: *te Doornik voor Henegouwen*, lees: *te Doornik voor het Doornikscbe* (*le Tournaisis*); eerst later, en wel na 1579, is voor *Henegouwen* met den stempel van Filips II gemunt in de stad Bergen (Mons); ook de Munt van Atrecht werkte eerst na 1579. Te Hasselt, in Overijssel, is mede met den stempel van Filips II in 1577 gemunt. Zie Mr. J. M. VAN R(HIJN) in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1851, bl. 94—101.

Bl. 239, in 't midden. Met het muntslaan schijnt het echter in de zestiende eeuw even als thans gesteld geweest te zijn, namelijk dat het deels voor landsrekening geschiedde, deels voor die van bijzondere personen.

Bl. 242, reg. 12 van boven, staat: *slechts drie.* Dit schijnt een abuis en het getal grooter geweest te zijn.

Bl. 246, reg. 9 van boven, staat: *Daelders van Hooren.* Deze zijn die van Filips van Montmorençy, Heer van Hoorne, welke wij hopen mede te deelen in onze *Munten der Steden en Heeren van Braband en Limburg.*

Bl. 248, reg. 9. Het teeken (: moet voor [gedacht worden, en dus *achter*: behalven het gout.

Bl. 274, reg. 11 van boven, staat: *Brabansche dobbel ende Gentsche scilde.*

De eerste munt was waarschijnlijk de *zware moetoen* van Jan III, afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. VII, N° 2; de andere

de te Gend geslagene gouden schilden of escus (écus) der Hertogen Lodewijk van Creçy 'en Lodewijk van Male, die om hun goed gehalte overal gezocht waren.

Bl. 277. *Lelyart*, d. i. met lelien bedekte munt; eene navolging van de type der Fransche munten.

Bl. 281 is bij abuis genummerd 267.

Bl. 303. *Twee mark ind twee oncen dobbele gulden.*

Hieruit blijkt dus dat er toch nog al eenige dubbele *Klemmerguldens* geslagen zijn geweest, hoewel niet in genoegzaam aantal om de hoop te kunnen voeden, dat er nog eenmaal een teruggevonden zoude worden.

Bl. 306, regel 6 van boven.

Dat de residentie van den Muntmeester der „landen ind vyrdelen van Zutphen ind Arnhem" te Zutphen was, en het Arnhemsche Munthuis daardoor al die jaren stilstond, ja er misschien gedurende de geheele regering van Karel van Egmond niet gemunt is, moet waarschijnlijk daaraan toegeschreven worden dat deze stad zeer Bourgondischgezind was geweest, en als verblijfplaats van den Stadhouder dier Vorsten zich steeds tegen den wettigen Landsvorst gekant had.

Ook bleef de Munt verder, na de opheffing van het Zutphensche Munthuis, onder Karel V en Filips II, alleen te Nijmegen gevestigd.

Toen echter de Hertog wegens zijnen togt naar Frankrijk, ten jare 1499, zeer om geld verlegen was, werd het den Muntmeester geoorloofd, des verkiezende ook te Arnhem te laten werken. Voor de vierdelen van Nijmegen en Roermond schijnt een andere Muntmeester geweest te zijn, maar de bewijsstukken, vooral omtrent de Munt te Roermond, ontbreken ons geheel.

Bl. 309, in het midden: *proeue van der munten uyt des koupmans budell.*

Hieruit blijkt dat niet altijd alleen uit de munten, *die in de muntbus afgezonderd waren*, de proef omtrent de deugdelijkheid der muntspecien gedaan werd, maar dat ook deze munten soms wel eens, lang na de uitgifte, uit de beurs der kooplieden tot dat einde genomen werden.

Bl. 310, reg. 3 van boven, staat: *omb eenen anderen — segen.*

Hier schijnt in het afschrift, dat wij volgden, iets te ontbreken.

Bl. 321, laatste regel: *dobbell voecheye*. Deze naam, die even als die van *braspenning* eerst eene volksbenaming van eene muntsoort was, en als zoodanig ons op bl. 423 in eene muntevaluatie des jaars 1501 reeds voorkwam, treft men hier het eerst in een officieel stuk aan. Zie verder bl. 325.

Bl. 383. Boven N° 13 is vergeten te plaatsen: LOTHARINGSCHE PRETENDENTEN.

Aldaar. Boven N° 14 is vergeten te plaatsen: FILIPS II. 1555 TOT AAN DE PACIFICATIE VAN GEND.

AANHANGSEL.

Bl. 17, reg. 23 staat: *het Rijk voert een dubbelen arend.* Zulks is waar sedert de regering van den Keizer Sigismund (1414—1437), maar vóór diens regering voerde het Rijk den eenkoppigen arend als wapenschild. Het is dus het Rijks-wapenschild en niet dat van *Nijmegen*, dat hier voorkomt. Zie het belangrijke werkje: *die Siegel der deutschen Kaiser, Könige und Gegen-Könige von* Dr. ROEMER-BÜCHNER, Frankfurt am Main 1851 (Schmerzbersche Buchhandlung). Wij lezen aldaar, Seite 51: N° 73, 13 centimeter:

1.) Münzsiegel; der Kaiser sitzend, mit der mitraförmigen Kaiserkrone, vom Thron sieht man jedoch nichts; auf beiden Seiten zwei stehende Adler, derjenige rechts hält mit dem linken Kopf einen Schild, *worin zum erstenmal der doppelte Reichsadler mit den heiligen Scheinen ist*, enz.

2.) Rückseite: der zweiköpfige Adler mit heiligen Scheine.

Vroeger meende men dat de tweekoppige arend reeds onder Keizer Karel IV, ten jare 1347, tot Rijks-wapenschild was aangenomen.

Bl. 21, reg. 10, staat: *verder een leeuw en een arend* (*het wapen van Nijmegen?*) lees: verder een leeuw en een arend, welke laatste waarschijnlijk het zinnebeeld van het Duitsche Rijk is.

Bl. 49. De gulden van Maria is ook afgebeeld in de *Monnoyes en or de S. M. l'Empereur*, Vienne 1759, page 161. Dit werk (twee dikke deelen in folio), dat zeer kostbaar, en waarvan in Nederland, voor zoo verre wij weten,

slechts één exemplaar, bij den Heer OTTO KEER te Amsterdam, voorhanden is, kon eerst in den laatsten tijd door ons geheel nagezien worden. Van daar deze latere verschillende aanhalingen van hetzelve.

Bl. 56. De goudgulden N° 1 is afgebeeld in de *Monnoyes en or, &c.* p. 161.

Bl. 70, reg. 10. Deze laatste munt is, even als de voorgaande, afgebeeld op page 52 van het *Supplement* der *Monnoyes en or, &c.* Vienne 1769 folio.

Bl. 78. De N° 3 is ook afgebeeld in het *Supplement* der *Monnoyes en or, &c.* page 48.

Bl. 79. De N° 5 wordt mede gevonden op page 48 van het *Supplement* der *Monnoyes en or, &c.*

Bl. 80, staat: Pl. XLVIII, N° 7 en 8, lees: page 48, N° 8.

Bl. 85, leze men aan het einde der munten van Hertog Aarnoud:

In 1442 heette de Arnhemsche Muntmeester STEPHAN SCHERF. Deze klaagde den Raad van *Frankfort* aan bij den Vrijgraaf [van het Veemgerigt] HENRIK VAN FALBRECHT, te *Ludenscheid* en *Limburg* (NB. aldus bij SLOET; in het oorspronkelijke staat: *und im Süderlande*), omdat hij hem van muntvervalsching had beschuldigd. Zie Dr. F. P. USENER, *die Frei- und Heimlichen Gerichte Westphalens* [Frankfurt 1832], S. 29, aangehaald door Mr. L. A. J. W. Baron SLOET in NIJHOFF'S *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, D. II, bl. 136.

Het blijkt hieruit ten overvloede, dat buiten de jurisdictie van den Gelderschen Hertog zich het Veemgerigt nog met den toestand van het Muntwezen in Gelderland bemoeide.

Door een, om het werk niet langer op te houden onverbeterd gebleven, abuis komt op de tweede rei van Plaat VII ééne muntzijde te veel voor.

REGISTER.

A.

AALBRECHT (Munten van den Hollandschen Graaf, Hertog), bl. 57, 278.

Aanbrenger (profijt van den) van hen, die in verbodene munten handelden, bl. 185.

Aanplakking van Muntplakaten, waar die in de zestiende eeuw geschiedde, bl. 227.

AARNOUD (Munten van Hertog), bl. 73—85. Zijn zoon zet hem gevangen, bl. 85. Hij wordt hersteld, doch sterft weldra daarna, bl. 86.

AARNOUD *van Hoorne* (Munten van Bisschop) te Harderwijk geslagen, bl. 379.

Aartshertogen MAXIMILIAAN *en* FILIPS *den Schoone* (Wapenschild der), bl. 98.

Abbeville (vijfjarige gevangenschap van KAREL van Egmond te), bl. 157.

Abdisse van Thoren (Munt der), bl. 217.

Achtien wapenschilden op ééne munt of pronkpenning, bl. 198.

Acidum sulphuricum, middel om de munten van roest te bevrijden, bl. 41.

ADEWARD. D. GELR., opschrift op eene munt van EDUARD, later Hertog, bl. 38.

ADOLF (zoon van Hertog AARNOUD), bl. 85. Staat aan het hoofd der Misnoegden, *aldaar;* zijne Moeder is KATHARINA van Kleef, *aldaar;* KAREL de Stoute neemt hem gevangen, *aldaar;* geene munt van hem bekend noch ook eenig Muntcharter, *aldaar;* zijne zuster KATHARINA, bl. 94. Van deze laatste zijn misschien de munten vermeld op bl. 423.

ADOLF *van Nassau*, Roomsch-Koning, bl. 20, 263.

ADOLF VI, VII en VIII (Munten der Marksche Graven), bl. 278.

Aernem (*Moneta nova*), opschrift op munten van Hertogin MARIA, bl. 93.

Aernemensis (*Moneta de*), ellendig opschrift op Geldersche munten, bl. 58.

Aernhem, zie *Arnhem*.

AESWIJN of AISWIJN (WILLEM VAN), Kanselier van KAREL van Egmond, bl. 298, 311.

Afbrekingsteekens op munten, bl 153.

Aflossing van oude geldsommen in nieuwe specien, bl. 153.

Afscheyt, *reces*, *Abschied*, bl. 228.

Aicken, zie *Aken*.

AISWIJN (WILHELMUS DE), zie AESWIJN.

Aken. Aldaar door KAREL IV een beleenbrief, Gelderland rakende, gegeven, bl. 53. Regeringsdistrikt Aken, bl. 62; een Muntbeambte door KAREL van Egmond wegens het gouden geld derwaarts gezonden, bl. 125.

ALBERT of ALBRECHT (de Roomsch-Koning), bl. 263.

Albus, Duitsche, bijzonder Keulsche, munt, bl. 278, 423, 424.

Aldengoor bij Roermond (kasteel), bl. 99, enz.
ALEWIJN of ALEWIN (JACOB DIRKSZ.) Poorter van Amsterdam, Muntmeester te Nijmegen, bl. 191, 362.
Algemeene Konst- en Letterbode, zie *Konst- en Letterbode.*
Alinge of *alynge*, oud woord, beteekent *geheel*, bl. 113.
ALIONORA, zie ELEONORA.
ALKEMADE, *Munten der Graven en Gravinnen van Holland*, bl. 39, 223.
Alliage der munten, hoedanig in onze dagen en reden daarvoor, bl. 229.
Allooi of gehalte der munten, in de Middeleeuwen steeds verminderd, bl. 49. Zie verder op *gehalte.*
Almanak. Zie *Overijsselsche Almanak.*
ALONORA, opschrift op munten, bl. 32.
ALTING, *Notitia Germaniae inferioris*, bl. 35.
Alva (Hertog van), Marquis van *Coria*, bl. 237.
Ambt van Maas en Waal, bl. 10.
Ambtenaars (straf voor) die verboden munten ontvingen, bl. 182. Ambtenaren heetten ook *officieren*, bl. 184.
Amerika (Toevloed van zilver uit), bl. 152, 179.
Amptman ind Rentmeister, bl. 119.
Amsterdam (Muntverzamelingen te), bl. 26,

ANDRIES *of* ANDREAS (Afbeelding van den Heiligen), bl. 88. Zijn feestdag, bl. 66.
Andriesguldens (St.), bl. 88, 220, 223, 251, 396 noot, 397, 399, 401, 404.
Andrieskruis (St.), bl. 88.
Angelotten, bl. 143; Angelotten, *gelijckende die van Engelandt*, vermeld in den jare 1560, bl. 218; zie verder bl. 220, 223.
Angliae rex, titel van FILIPS II op munten, bl. 198, 200.
Anglo-Gallic Coins, zie HAWKINS.
Anholt. Een der Bannerheeren van Gelderland, bl. 22; diens munten vermeld, bl. 278.
Ankerkruis, muntteeken van Zutphen, bl. 156.
ANNA *van Lotharingen*, gehuwd met RENÉ VAN CHALONS, *Prins van Oranje*, bl. 190.
Annales de la Société d'émulation—de Flandres, bl. 385.
Annals of the Coinage of Great Britain, zie RUDING.
T N R S, wat deze letters op Geldersche munten beteekenen, bl. 58.
ANSFRIDUS. Naam van eenen Gouwgraaf in Gelderland, bl. 5.
ANTHONY, Hertog van Lotharingen, bl. 190; eene zijner munten in Gelderland gevalueerd, bl. 400.
Antonis-Boddrager, vermeld bl. 65, 400.
Antwerpen. Aldaar huwt in 1347 Hertog REINOUD II de dochter van JAN III *van Braband*, bl. 43. Een deurwaarder van daar naar Arnhem gezonden wegens muntzaken, bl. 104. De muntijzers enz. van Arnhem derwaarts overgebragt, bl. 191 noot. Muntplakaat, ook voor Gelderland aldaar uitgevaardigd, bl. 232.
Apeldoern, oude spelling van *Appeldoorn*, bl. 128.
Apostelendach (*aller*), bl. 27.
Appingedam, Muntstad der *Ommelanden*, bl. 237.
Arabische cijfer, bl. 204.
Archivarius van Gelderland. Zijn gevoelen omtrent munt van *Venlo*, bl. 41.
ARE (DIEDERIK VAN), Bisschop van *Utrecht*, bl. 11.
AREND, *Algem. Geschiedenis des Vaderlands*, bl. 11 noot.
Arend (*enkele*), wapen van het Duitsche Rijk tot in de eerste helft der vijftiende eeuw, bl. 435; enkele en dubbelde arenden op den zwaren moetoen, bl. 40; enkele arend als muntteeken (?), bl. 98. Dubbele arend op de vierstuiverspenningen, bl. 175.
Arendjes als sieraad op de munten, bl. 36, 40;
Arenheim. Wanneer dit woord het eerst op de munten voorkomt, bl. 10.
Argent le roy. Zie *Koningszilver.*
ARKEL (Groote moetoen of lam van den Bisschop JAN VAN), bl. 386.

Arneym. Opschrift op munten, bl. 16.
Arnemes. Wanneer dit opschrift het eerst op munten voorkomt, bl. 13; wanneer later, bl. 16.
Arnhem, door wien tot Stad verheven, bl. 14; haar wapen, bl. 16; verschillende naamspellingen, bl. 6, 10, 20, 31, 41; munt aldaar geslagen, bl. 6 (?), 10, 13, 14, 15, 18, 20, 31, 41, 58, 59, 60, 61, 71, 72, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 101, 102, 103, 167.
Arnhemsche Rijn- of goudguldens, bl. 43; geene tot dus verre bekend van Hertog EDUARD, bl. 48.
Arnhemsche Muntmeester, bl. 436.
ARNOLD *van Egmond.* Zie AARNOUD.
Arnoldusguldens, bl. 76; van verschillend gehalte en gewigt, bl. 77.
ARNT (*Meister*), bl. 142.
Arragon (Wapenschild van) op eenen Pronkdaalder, bl. 198.
Art (*l'*) *de vérifier les dates*, bl. 189.
Artois had *Atrecht* tot Muntstad, bl. 237.
Assayeremeyster. Zie Essayeur.
Assayeur vermeld, bl. 121.
Atrecht, Muntplaats van *Artois*, bl. 237, 432.
Audiencier van den Koning, bl. 250.
Aughspurch of *Augsburg* (Rijksdag te), bl. 218, 228.
Ave Maria, enz. Opschrift op eene Gelderse munt, bl. 69.

B.

B. Beteekent op eenige munten *Braband* en niet *Brussel*, bl. 105.
Baar. Zie *Wisch.*
Baarsteel of lambel op het wapen eener munt, bl. 38.
BAART DE LA FAILLE (Verzameling van den Hoogleeraar) te Groningen, bl. 430.
BABTISTA (S. JOHANNES). Opschrift op eene Geldersche munt, bl 69.
Baden (Fredericus-gulden van), bl. 421.
BAGES (JOHAN), Rekenmeester, bl. 127.
Baitenborch. Zie Batenborch.
BALFOORT (de Heer J. H.), Numismaticus, bl. 401 noot.
Balyoen. Oude spelling van billoen of biljoen, bl. 275.
Balk of *fasce*, bl. 382.
Bannerheeren. Wie deze in Gelderland waren, bl. 4; wanneer zij zich verhieven, bl. 13; wanneer zij begonnen munt te slaan, *aldaar;* treden als legerhoofden of raadslieden in de dienst der Hertogen, bl. 22; aard hunner munten, bl. 432.
Baret, bl. 163.
BARLAYMONT (GILLIS VAN), *Banner- und Vry-Herr tho Hierges*, bl. 253.
Barons (*Monnoyes des*). Zie op DUBY.
Bastouen, eene ons onbekende muntsoort, bl. 424.
BATENBORCH (SANDER VAN), Muntmeester, bl. 129.
Batenburg (Heeren van), bl. 4 noot, 22, (Munt van Heer GIJSBERT VAN), bl. 385, 431.
Beantwoording der vraag, enz. Zie GROEBE.
BECKER (Verzameling van wijlen den Heer J. J.) te Amsterdam, bl. 10, 26, 393, enz.
Bedelaar (De Heilige MARTINUS met den), bl. 160.
Beeldenaar van 1526, bl. 426; van 1542, bl. 158; de Beeldenaar genaamd het *Thresoor*, aldaar; zie verder bl. 68 en volgende.
Beijeren (Munten van Keizer LODEWIJK *van*), bl. 276; van Hertog AALBRECHT *van Beijeren*, bl. 432.
Beijers-Guldens, bl. 150, 220, 224, 432.
Beiträge (*Kritische*) *zur Münzkunde des Mittelalters.* Zie MADER.
België (de ons bekende munten van MARIA *van Braband* zijn uit) afkomstig), bl. 50.
BEMMELL (GOISSEN, GOESSEN of GOZEWIJN VAN), Muntmeester en Ambtman, bl. 119, 298, 311.
Benedic aia mea dno. Opschrift op munten, bl. 90, enz.
Benedic hereditati tue. Opschrift op munten, bl. 90.

Benedict. qui venit, enz. Opschrift op munten, bl. 43.
Beneficia, welke deze waren, bl. 4; daaruit later de *leenen* ontsproten, *aldaar*; wanneer erfelijk geworden, *aldaar* en bl. 5.
Berg. Zie *'s Heerenberg*.
Berg in Duitschland, bl. 166.
BERGH (Mr. L. PH. C. VAN DEN), bl. 70; zijne verdiensten, ook jegens dit werk, bl. 132.
Bertaensche munten. Zie *Bretaensche*.
BERTHOLT of BERTHOUT (SOPHIA VAN), echtgenoote van Graaf, later Hertog, REINOUD II, bl. 46.
Bethune (KAREL *van Egmond* gevangen genomen te), bl. 157.
Bevel (het) tot het slaan van munt niet altijd door de *daad* gevolgd, bl. 109.
Beveren (Muntordonnantie, gegeven te), bl. 372.
Bezittingen van kerken en geestelijke gestichten in Gelderland, bl. 13.
Bibliotheek (*Bourgondische*) te *Brussel*, bl. 208.
Bieraccijns, bl. 419.
Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis, enz. Zie NIJHOFF.
Bijeenkomst van Muntbeambten, bl. 416; nog eens, bl. 417.
Billetten of blokjes, bl. 20.
Billioen, bl. 243; biljoenen muntjes, bl. 64; billioenen penningen, bl. 246.
Bisschop van Utrecht (de) in twist met *Gelre's* Graaf, bl. 11; munt op de Veluwe, bl. 379.
Blaauw elf penninck. Volksbenaming eener muntsoort voorkomende op bl. 105.
Blaauwguldens, bl. 70; van waar zij hunnen naam ontleenden, aldaar.
Bladerenrand, bl. 212.
BLAEU *Stedeboeck*, bl. 35.
BLANC (LE), *Traité historique des Monnaies de France*, bl. 23, 221.
Blanc (de slechte muntsoort, genaamd), in 1549 in Frankrijk en daarna ook in Gelderland ingetrokken, bl. 182.
Blancken (*dubbelde*), bl. 396; *Fransche blancken mitter sonne; sonder sonne; Saffoysche blancken; blancken van Bourbon*, bl. 403.
Blank. Naam eener muntsoort, bl. 45.
BLANKENHEIM (Munten van den Utrechtschen Bisschop FREDERIK VAN), bl. 423.
Bleekgeele gouden munt, bl. 138.
Blyecken of *wocheyen*, zekere muntsoort, bl. 420.
Bloemen op munten, bl. 32.
Bloemstrikken op munten, bl. 45.
Bloemtak op munten, bl. 166.
BLOIS (JAN VAN), Heer van *Chatillon*, echtgenoot van Hertogin MECHTELD, Hoofd der *Heeckerens*, bl. 44.
Blokjes, nevens den leeuw, op het Gelresche wapenschild, bl. 16; VAN SPAEN meende ten onregte dat OTTO II den leeuw *zonder* blokjes voerde, bl. 18.
Bloys en *Zutphen* (Gravinne van), titel van Hertogin MECHTELD, bl. 47 noot.
Bndictu sit, enz. Opschrift op Geldersche munten, bl. 31.
Boddrager. Zie *Botdrager*.
Boden, bij gebrek van posten, bl. 119.
Boemel of Bommel. Zie *Zalt-Bommel*.
Boemsche of Boheemsche guldens, bl. 277.
BOENEN (SANDER VAN DER), Waardijn, bl. 133, 141,
Boeten (verschillende) op het ontvangen van verboden munten, bl. 182.
Bogen of Compartimenten op munten, bl. 33.
Bolletjes (twaalf) op sommige munten. Wat zij beduiden, bl. 31.
Bolloigne. Zie *Carlijn*.
Bomelis (*moneta nova s.*). Opschrift op eene munt, bl. 101.
Bommel. Zie Zalt-Bommel.
Bommel. Zoude oudtijds *water* beteekend hebben (?), bl. 35.
BONDAM, *Charterboek van Gelderland*, bl. 1, 2, 11, 14, 19, 264.
Bonsche guldens, bl. 421.
Boogversiersel op munten, bl. 78.
BOONZAIJER (de Heer) te Gorinchem, Numismaticus, bl. 201, 393, enz.
Borbonsche Peters, bl. 421.

Bossche. Oude naam der stad, later *'s Hertogenbosch* geheeten, bl. 128, 417.
BOSCHMEISTER (CLAES), bl. 143.
Botdrager. Muntsoort van Hertog EDUARD, bl. 40 en volgende; hun gehalte, bl. 41; botdragers van Hertogin MECHTELD, bl. 44.
BOURBON (KATHARINA VAN), Moeder van Hertog KAREL *van Egmond*, bl. 109.
Bourgoensche Dalder. Zie *Bourgondische*, enz.
Bourgogne (*Florin de*), bl. 91.
Bourgondië (wapenschild van), bl. 88.
Bourgondische Bibliotheek te Brussel, bl. 208.
Bourgondische Daalder of Kruisrijksdaalder, bl. 207.
Bourgondische Ducaet, welke munt, bl. 403.
Bourgondische Gulden. Zie *Andriesgulden.*
Bourgondisch Vuurijzer, bl. 89.
BOUWENS (HUBERT), ijzersnijder of graveur aan de Munt te *Mechelen*, bl. 96.
Bouwstoffen voor eene volledige Geldersche Muntgeschiedenis, bl. 261.
Braband (de Hertog van) had lang in het tegenwoordig Gelderland bezittingen of plaatsen, bl. 13; oorloogt met Gelre, bl. 22; ruilt Heusden tegen Tiel, *aldaar;* had tot in 1203 eenige regten te Zalt-Bommel, bl. 35; eene Prinses van — met REINOUD III van Gelre gehuwd, bl. 43; Brabandsch muntstelsel aangehaald, bl. 267, noot 1. Het Brabandsche geld diende veelal tot model en rigtsnoer bij het Geldersche; zie onder anderen bl. 312, 313. *De munten van Braband en Limburg*, bl. 40, 51, 52, 396, 400, 402, 404, enz. *De munten der Steden en Heeren van Braband en Limburg*, bl. 246, 432, enz.
Brabandsche munters, in Gelderland gebezigd, bl. 27.
Brabandschen, Muntsoort, bl. 42, 267 noot 1; 274.
Brabants. Zie *Brabandschen.*
Brabantsche guldens, bl. 126.
Brabantsche voet off ordinancy (Geldersche munten geslagen *op den*), bl. 127.
Braespennynck. Eene Utrechtsche muntsoort, bl. 131; dito van *twee braspennynck*, aldaar; zoo ook van *vier* en van *zes*, aldaar.
BRAKELE (DIEDERIK VAN), Waardijn der Munt, bl. 278.
Brand (groote) te Harderwijk, bl. 129.
Brandkas te Arnhem. Bewaarplaats van belangrijke Archieven, bl. 67.
Braspennynck (*alde*), bl. 111, 293; *Utrechtsche*, bl. 131, 423.
Braspenning (dusgenaamde), bl. 106, 423.
Brederode (Munten der Heeren van) te *Vianen* geslagen, bl. 225, 235 (?).
Bremer-guldens in Gelderland toegelaten en gevalueerd, bl. 421.
Bretagne (Munten van het Hertogdom), bl. bl. 398 noot.
Brieven van plackaten, bl. 104.
Briquet. Zie *Vuurijzer.*
Bronckhorst (Heeren van), bl. 4 noot; bl. 22; munten van Heer GIJSBERT VAN —, bl. 431.
Bruchssche enckell gulden, bl. 421; in Gelderland gangbaar, *aldaar.*
Brueder GADERT VAN GULICH. Zie GADERT.
Brugge. Aldaar de Orde van het Gulden Vlies ingesteld, bl. 196.
Brunswijk (de Hertog van). Zijne partij in Gelderland, bl. 94.
Brussel (Eene commissie door KAREL *van Egmond* naar) gezonden, wegens de nieuwe munten, bl. 126; plakaten over de munten aldaar in 1554 en later uitgegeven, bl. 184, 216, 233, 234, enz.; munten van die stad, bl. 400.
Brusselaers, Muntsoort, bl. 400, 411.
BUELL (JOHAN VAN), Muntgraveur, bl. 143: waarschijnlijk de zelfde die *Meester* JAN genoemd wordt, bl. 425.
Buysaerd (eigenlijk *arend*) op de munten van *Aken*, bl. 424.
Buren (de Heer van), een der Geldersche Bannerheeren, bl. 14.
Buren (Kasteel van), Hertog AARNOUD daarin door zijnen zoon opgesloten, bl. 85.
Burg van Nijmegen, bl. 15.
Burgerschap, bl. 305.

Burggraafschap Nijmegen was, met de stad, *Keizerlijk Domein*, bl. 13.
Burgos. Aldaar overlijdt FILIPS *de Schoone* in 1506, bl. 108.
Burgunsche lelyarts. Zie *Lelyarts.*
Bus, *Muntbus*, bl. 117, 118; zilveren bus, bl. 417.

C.

Caerte ende Instructie der wisselers, bl. 246.
CALEN (PETER VAN), Waardijn, bl. 116.
Camerick (vijfstuiverstukken van), bl. 247.
Campen (Goudgulden van), bl. 181.
Cancelrye (de) van Hertog KAREL *van Egmond* schrijft aan de steden over de munten, bl. 135.
Cantzler van Gelderland, bl. 187.
Carlyn van Bolloingnie, bl. 246; van *Vianen*, *aldaar.*
Carlovingers (munt der), bl. 5 noot.
Carolus (*dobbele*), bl. 176.
Caroluspuldens in goud en zilver, bl. 174 en volgende. De zilveren mogten ook voor rekening van partikulieren geslagen worden, bl. 185; doch onder welke voorwaarde, *aldaar.*
CAU *en* SCHELTUS (*Groot Placaatboek van*), bl. 215.
Cendreen, bl. 233; waarschijnlijke beteekenis van dit woord, bl. 432.
CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, bl. 223, 277, 396.
CHARLES. Gewone naamteekening van KAREL *van Egmond*, bl. 143, 324, 325, 426.
Chinezen. Hunne voorstelling van den leeuw, bl. 89.
Christelijk teeken of kruis (Vermindering in duidelijkheid van het) op de munten, bl. 179.
Christus vincit, *Chr. regnat*, *Chr. imperat*, zeer algemeen opschrift op gouden munten in de Middeleeuwen, bl. 68; komt ook op eene Geldersche voor, *aldaar.*
Chronicle (*the Numismatic*), bl. 264.
Chuerfursten (*silveren daler*, *geslagen bij de*), bl. 252.
Cimier of helmteeken (de paauwstaart als), bl. 36.
CIPRIANE LE TOURNEUR. Zie TOURNEUR.
Cirkels als sieraad op munten, bl. 156; misschien muntteekens, bl. 427.
Civis. Opschrift op munten, zie b. v. bl. 63.
Civitas arneym. Opschrift op munten, bl. 31, 265.
Clayken (*Vleemsche*), bl. 277.
CLEEFF. Zie MUNNICKS VAN CLEEFF.
Cleyken, Muntsoort, bl 424.
Cleyne groot, heette ook *enkele groot*, bl. 71.
Clemmergulden. Van waar de naamsoorsprong dezer munt, bl. 60.
Cleve. Zie *Kleef.*
Clinckert (*Wilhelmus*), bl. 406; *Johannes-*, aldaar; *Philippus-*, aldaar en bl. 408.
Clymmergulden. Zie *Clemmergulden.*
Co'cessa matrici eccè. Opschrift van een Arnhemsch muntje, bl. 415.
Codex diplomaticus. Zie VAN SPAEN.
Coelen. Zie *Keulen.*
Com. A. Onzeker opschrift op eenen goudgulden van REINOUD III en op dito van WILLEM I, bl. 43.
COMBROUSE's werk over de Fransche munten, bl. 221.
Comes Sutphaniae. Wanneer deze titel het eerst op Geldersche munten voorkomt, bl. 24; wanneer weder daarna, bl. 44.
Comicisa. Zie *Comitissa.*
Comis voor *Comes* op Geldersche munten, bl. 69.
Comitissa. Even als *Ducissa*, opschrift op munten, bl. 44; op andere staat *Comicisa*, bl. 50.
Commissie (Hertogelijke) tot munten, bl. 137.
Compartimenten. Zie Bogen.
Coms voor *Comes* op Geldersche munten, bl. 21.
Conterfeyte of *nagemaakte munten*, bl. 219.
Copijen van de Munten tot Nijemegen (Handschrift, getiteld), bl. 149.
Coppenolsche, bl. 411; ook *Coppenholle*, aldaar, noot.
Corten. Zie *Zwarte Corten.*

COSTER (de Heer L. DE), Muntkundige, bl. 6, 23, 40, 377, 385, 387, 391, 413.
Cour. Zie op *Curtis.*
CRANEVELT (HERMANUS VAN), Waardijn, bl. 116, 132.
CRECY (Munten van Graaf LODEWIJK VAN), bl. 276, 277.
Creytsch van Westphalen. Zie *Westphalen.*
Creitsers of kreutzers (Stukken van zestig), bl. 233.
Croene. Zie *Croone.*
Croone van Nimmegen, bl. 256; dito *Rozenobels*, aldaar; *Fransche croone of croene mitten sonne*, bl. 402; *olde croene*, bl. 402; *Bretaensche croenen*, *aldaar.*
Cruysaet van Portugael mitten korten kruyse, bl. 252; *mitten langen kruyse*, aldaar. *Groote cruysaet* in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, bl. 256.
Cruzaede, d. i. met een *kruis* voorziene munt, bl. 400.
CUYPERS (de Heer PROSPER), Numismaticus, bl. 389.
Current gelt, bl. 115.
Curtes of *Hoven*, aldus heetten de bezittingen van de eigen regtsgebied bezittende personen, die later aan die bezitters den naam van *Bannerheeren* gaven, bl. 4. Gaven hunnen naam aan hunne bezitters, bl. 5.
Custodi nos domine. Opschrift op eene munt, bl. 99, 100.
Custodiat creator, enz. Opschrift op eene munt, bl. 98.

D.

D (Zonderlinge vorm der letter) op eene munt, bl. 26.
Daalders of *Daelers*, bl. 183.
Dachfaert to Bossche omb der Munten will, bl. 128, 417.
Daelbroeck (Munt van den Heer van), bl. 217.
Dallers. Zie *Daalders.*
Da mihi virtutem, enz. Spreuk op munten, bl. 170.
Darrains of *Derrains.* Oud Fransch woord voor *derniers*, bl. 48.
Darreniers. Oud Fransch voor *derniers*, bl. 50.
DAM DWZ. (Verzameling van den Heer J. VAN) te Rotterdam, bl. 102, 387, 391, 416.
Daventerensis moneta, bl. 11 noot.
Daventria. Waarschijnlijk onjuiste lezing bij VAN MIERIS, *Bissch. munten*, bl. 18.
DAVID (Psalmen van). Opschriften van munten daaraan ontleend, bl. 89, 90.
Davidgulden van Utrecht, bl. 252, 421, enz.
Dei gratia (wanneer die formule op Gelder-sche en andere munten het eerst voorkomt, bl. 34.
DEKIN (CLAYS), Muntmeester, bl. 277 noot.
Denarie of *Denier* (ligte en zware), bl. 16.
Denarii der Franken, bl. 5 noot, *halve* dito, *aldaar.*
Denier (Geldersche) of *zilveren penning*, bl. 9; groote en kleine, *aldaar.*
Denier d'or, algemeene naam, bl. 279.
Deniers à tête. Over den ouderdom der — ook in Gelderland, bl. 29.
Deniers obolen, bl. 92.
Deputierden uyt Brabant omb der Munten will, bl. 128.
Derde Snaphanen (?), bl. 163.
Derrains. Zie *Darrains.*
Det tibi matris virtutem, enz. Opschrift op eene munt, bl. 98.
Deum plus ama quam argentum. Opschrift op eene munt, bl. 99.
Deutgen, bl. 422.
Deventer, Bijeenkomstplaats tusschen *Zwolle* en *Arnhem* in 1499, bl. 119.
Deventer (*gulden penninck op maniere van den enckelen Rijnschen Gulden van*), bl. 110.
DIEDERIK. Naam van eenen Gouwgraaf in Gelderland, bl. 5.
Dienstgeld, bl. 418.
DIEPHOLT (Postulaatguldens van Bisschop RUDOLF VAN), bl. 224.
Dieren. Aldaar munt geslagen, bl. 236.
DIEST (De Utrechtsche Bisschop JAN VAN) verpacht *Overijssel* aan *Gelre's* Graaf, bl. 22.

DIJK (de Heer VAN), Numismaticus te *Schiedam*, bl. 413.
DIJCKE (JANNE VAN DEN), Raad en Rekenmeester in Braband, bl. 357.
DIRK IX en X (Munten der Kleefsche Hertogen), bl. 278.
Discerne causam, enz. Opschrift op eene munt (?), bl. 165.
Divisien (particuliere) van munte, bl. 239.
Dobbel Philippus gulden of *gulden Vlies*, bl. 252.
Dobbel Vuurijzer. Zie *Vuurijzer*.
Dobbele Carolus, bl. 176.
Documens. Zie VERACHTEN.
DODT's *Archief*, bl. 277 noot, 388.
DOEN PIETERSZOEN, uitgever van zeldzame Beeldenaars te Amsterdam, bl. 426.
Doeysken, bl. 129.
Doesburg. Door wien tot Stad verheven, bl. 14.
Doetichem. Door wien tot Stad verheven, bl. 14.
DOIRNICK (HENRIK VAN), bl. 121, 311.
Domein (Koninklijk Frankisch), bl. 4.
Domeinen (de broeders der regerende Vorsten mogten in de Middeleeuwen het muntregt uitoefenen op hunne), bl. 67.
Dominus mihi adjutor. Opschrift op munten, bl. 192, enz.
Doornik [liever nog *Bergen*], Muntstad van *Henegouwen*, beter *het Doornikscbe*, bl. 237, 432.
Doornikscbe (Muntstad van het), bl. 432.
Dordeyl, bl. 111, beteekent *derde deel*.
Dordrecht, Muntstad voor *Holland* en *Zeeland*, bl. 237; Muntverzameling aldaar, bl. 33. Instructie omtrent den aldaar in 1466 te munten Bourgondischen gulden, bl. 196.
Dorstad of *Dorestadus*, een der beide hoofdzetels van de Franken in ons vaderland, bl. 3. Het aldaar geslagen geld waarschijnlijk ook in *Gelderland* gebezigd geweest, bl. 5.
DORNIJCK (HENRIK VAN), zie DOIRNICK.
Drenthe (Munt van), zie *Koeverden*; (wapenschild van) gemist op een pronkdaalder, bl. 198.
Drie en een halve grootspenning, bl. 199.
Drie-groeten, bl. 185.
Driehoek (wapenschildjes in eenen), bl. 79.
Driemijtstuk, bl. 211.
Driestuiverspenning (?), bl. 158.
DRONSBERG, *de Re Monetali*, bl. 267 noot.
Dubbelde dukaten, bl. 220, 221, 256, 259.
Dubbele groot, bl. 36, 44.
Dubbele Klymmergulden. Zie *Clemmergulden*.
Dubbele mitten 2 helmen, bl. 409.
Dubbele mitten twee leeuwen. bl. 407.
Dubbele moetoen. Zie *Moetoen*.
Dubbele Philippus of *Gulden Vlies*, bl. 259.
Dubbele stuiver. Zie *Stuiver*.
Dubbele van Mechelen, bl. 407; *van Franckrijck*, bl. 307.
Dubbelstaartige leeuw (gekroonde), bl. 25.
DUBY (TOBIÉSEN), *Monnoyes des Barons*, &c., bl. 398 noot.
Ducaten (*dobbel*), bl. 188, 220, 221; *ducaten* van *Ungerien* [of *Hongersche*]; van *Italien*, bl. 402, *Bourgoensche ducaet*, bl. 403; *Genevees ducaet*, *aldaar*.
Ducissa. Opschrift op Geldersche munten, bl. 32.
Duit (Derde van een) of *Mijt*, bl. 212, 422. Zie ook op *Deutgen*.
Duytsche, d. i. *Nederlandsche*, bl. 216.
Duitsche Keizers, opvolgers ten onzent der Frankische Koningen, bl. 4. Hun domein, *aldaar*; dit spoedig zeer verminderd, *aldaar*. Afbeelding van den Keizer, bl. 385.
Duitsche type op eene munt, bl. 13.
Dukaton. Zie *Philipsdaalder*.
Dynasten. Hoe in Gelderland ontstaan, bl. 5; van den Landsheer of Graaf onafhankelijk, en zijne *pares* of *gelijken*, *aldaar*; ook *Vrijheeren* genaamd, bl. 7.

E.

Edelen (De oude) in Gelderland, bl. 13; de minder magtige, bl. 14.
Edelen (Erfgoederen van) in Gelderland, bl. 13.
Edewardus de Gelrens of *de Gelre*. Opschrift op munten, bl. 38.

EDUARD als *Jonkheer* (Munten van), bl. 38—39.
Eduardus stoters, Engelsche munt, bl. 405.
Eduwards Geldersche guldens. Hun bestaan onzeker, bl. 48.
EEMBRUGGE (REYNIER), Muntmeester van KAREL V, bl. 168, 326, 330, 335. Zijne weduwe, bl. 342, 349.
Eenige middeleeuwsche Munten, Noodmunten, enz. door den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN, bl. 45.
EGMOND. Zie KAREL VAN EGMOND.
EGMOND (AARNOUD of ARNOLD VAN). Zie AARNOUD.
Egmond (de *Heer van*). Zijne partij in Gelderland, bl. 94.
Eynvoldige Stuiver. Zie *Stuiver*.
Eirelendensis (*Moneta*). Opschrift op eene munt van *Erkelens*, bl. 62.
Eirkleindensis (*Moneta*). Opschrift op eene munt, bl. 62.
Elburg. Door wien waarschijnlijk tot Stad verheven, bl. 14; munt aldaar geslagen, bl. 24.
ELEONORA (Munten van Hertogin), weduwe van REINOUD II, als Voogdes, bl. 31, 32.
ELIGIUS (Feestdag van St.), Patroon der Muntgezellen. Zie *Loyendach* (*Sunte*).
Elkander volgende leeuwen, bl. 62.
Elsteren. De aanwijzing dezer Limburgsche plaats komt waarschijnlijk op eene munt voor, bl. 67.
Embden (Daalders van), bl. 246.
Embden (gouden guldens van), bl. 152.
Embricensis opidi (*Moneta*). Opschrift op eene munt, bl. 34.
Emmerik. Vroeger in Gelderland gelegen; door wien tot Stad verheven, bl. 14; overeenkomst van de Kapittelheeren harer kerk met OTTO II, *aldaar*; de Proosten der kerk behoorden onder Utrecht, *aldaar*; de stad door den Utrechtschen Bisschop aan den Gelreschen Graaf in leen gegeven, *aldaar*; munt aldaar geslagen, bl. 34; wanneer deze stad aan Kleef verpand, bl. 34; muntordonnantie aldaar door Hertog WILLEM II gegeven, bl. 429.
Enckele Rijnsche Gulden, bl. 110, 111; hare waarde, *aldaar*. Zie ook bl. 118.
Engel (Een) en face op eene Geldersche munt, bl. 69; *Engel* of *Angelot*, Muntsoort, bl. 405, 410.
Engelandt (*Angelotten van*), bl. 220, 223; *Stoters van Engelandt*, bl. 407.
ENGELBERT II en III (Munten der Marksche Graven), bl. 278.
Engelsch. Welk deel van een once en mark, bl. 112.
Engelsche munt (Nabootsel van), in *Gelderland* gangbaar, bl. 5 noot, bl. 265. Namaaksel van — in *Gelderland*, bl. 31.
Enkelstaartige leeuw op Geldersche munten, bl. 32.
ENSE (HERMAN VAN), genaamd SUIJDEWIJNT [ZUIDEWIND], bl. 311.
Equitas judicia tua domine. Spreuk op munten, bl. 156 en volgende.
ERCKLENTZ, Geldersch Ambtenaar, bl. 126.
Erff-Nederlanden, bl. 183, 228.
Erffvaigt (of Erfvoogd) *van Erkelentz*, bl. 143.
Erflanden der Geldersche Graven, waardoor van elkander gescheiden, bl. 13.
Erfopvolging in *Gelderland* na het kinderloos overlijden van EDUARD en REINOUD, bl. 44.
Erkelens. Geldersche muntplaats in de Middeleeuwen, thans aan *Pruissen* behorende, bl. 62. Munten aldaar geslagen, *ibidem*.
ERMGARD, Erfvrouw van *Zutphen*, bl. 7.
Essayeren bij het *stuk* en bij het *mark*, bl. 130.
Essayeur, bl. 117.
Et benedic hereditati tue. Opschrift op zilveren munten der Hertogin MARIA, bl. 92.
Europa, gedurende de vierde en vijfde eeuwen na CHRISTUS vooral in beroering, bl. 3.
Eusebiuskerk te Arnhem, bl. 415.
Evaluatie. Zie PHILIPS *de Stoute*.
Evangelie (Afbeelding van het Bijbelboek of) op de munten, bl. 151.
EVERAERTS (De Heer A. J.), Numismaticus te Leuven, bl. 387.

Excessyff verhoogen der munt, bl. 187.

F.

Fabelen en sprookjes uit de Geldersche Geschiedenis uitgemonsterd, bl. 1.
Faille (Verzameling van den Hoogleeraar j. baart de la) te Groningen. Zie op Baart.
Falbrecht (henrik van), Vrijgraaf, bl. 436.
Faluatie. Zie *Evalnatie.*
Fantaisiewapen op Geldersche munten, bl. 69.
Fasce of *balk*, bl. 382.
Feest van den Waardijn met de Gezellen, bl. 149.
Fiat misericordia tua dne. Spreuk op munten, bl 155.
Figuren (Gedrukte) der munten, bl. 229.
Fiorini d'oro. Italiaansche naam der *goudguldens*, bl. 22.
Filips II (Geldersche munten van), bl. 191—213.
Filipsdaalder. Zie *Philipsdaalder.*
Filips *de Goede* (Gouden rijders van Hertog), bl. 75; *halve* dito, bl. 76.
Filips *de Schoone* meerderjarig (Munten van), bl. 104—108.
Filipsgulden. Zie *Philipsgulden.*
Fischer (Johan), bl. 127, 311.
Fivelgo (Halve Tournoois van), bl. 30.
Floerken. Muntsoort, bl. 278.
Florence (Wapen der stad), bl. 22.
Florets van Vranckrijck, bl. 247.
Florin de Bourgogne of *St. Andriesgulden*, bl. 91, 195, 278, 394, 396, 398, 401, 404, 405, 406, enz.
Florin d'or. Florentijnsche gouden munt, bl. 22; algemeene Europeesche munt in de eerste helft der veertiende eeuw, bl. 23; ook in *Gelderland* nagevolgd, *aldaar.*
Fokker (Verzameling van den Heer a. h. g.), te Middelburg, bl. 431.
Folcoldus. Naam van eenen Gouwgraaf tusschen *Maas* en *Waal*, bl. 10.
Fouten der stempelsnijders van munten, bl. 35, 56, enz.
Foys (Munten van), bl. 397.
Fraaiste munten uit de Middeleeuwen (Een paar der), bl. 79, 102.
Francken (*Fransche*). Muntsoort, bl. 260.
Franken. Waar deze oudtijds in Gelderland woonden, bl. 3. Zij kregen de overhand op de Friezen en Saksen, *aldaar*; hadden hunnen hoofdzetel te *Triectum* en *Dorestad*, aldaar; hun geld waarschijnlijk in *Gelderland* ingevoerd, *aldaar.* Hoe de Franken met hunne veroverde streken in deze landen te werk gingen, bl. 3. Salische Franken, bl. 35.
Frankfort (De Raad van) aangeklaagd voor het Veemgerigt, bl. 435.
Frankrijk (Gouden munt des Konings van), bl. 56, 220, 221. Aan karel *van Egmond* door zijnen Kanselier geld toegezonden in Frankrijk, bl. 117, 118. Togt van karel naar Frankrijk in 1499, bl. 125.
Fransche gevangenschap (Terugkeer van Hertog karel uit de), bl. 110.
Fredericus-guldens, bl. 150, 220, 224, 397, enz.
Frederik (III), Keizer van *Duitschland*, bl. 20.
Frederik (IV), Keizer van *Duitschland*, beleent karel *den Stouten* met *Gelderland*, bl. 86.
Frei- und Heimlichen Gerichte Westphalens (*Die*), bl. 436.
Fret. Oud woord voor *kosten*, bl. 243.
Friesche Koningen (Eigendommelijke goederen der), hoe daarmede door de Franken gehandeld, bl. 4.
Friesland, Groningen en Drenthe (De Afdeeling van dit werk: *Munten van*), bl. 30, 46, enz.
Friezen, waar deze oudtijds in *Gelderland* woonden, bl. 3.
Frontieren (Staten en Landen langs de), bl. 243.
Furstendomb Gelre, bl. 214.

G.

Gadert *van Gulich* (*Brueder*), Priester en

Essayeur van 's Hertogen Munt, bl. 117, 121, 123, 126, 127, 134, enz.
Gallië (Verovering van) door de Franken, bl. 3.
Gans (*Deventer*). Oneigenlijke benaming, bl. 422 noot.
Gebouw (Afbeelding van een vorstelijk) op Geldersche munten, bl. 9.
Gebrek aan klein geld, bl. 136.
Gedenkpenning (VAN MIERIS meent dat zekere munt zoude zijn), bl. 157, 163.
Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland. Zie NIJHOFF.
Gedeputeerden tot de zaken van de Munt, bl. 235.
Geestelijke (Spreuk op eene munt, waarschijnlijk vervaardigd door eenen), bl. 99.
Gehalte of *allooi*, bl. 49, 180, 186; *Gehalteverbetering*, bl. 324; *Gehaltevermindering* der zelfde muntsoort, bl. 49.
Geld. Hoe de Vorsten in de Middeleeuwen met het — handelden, bl. 14.
Gelderensis (*Moneta*). Opschrift op munten, bl. 45.
Gelderland. Hoe in de landstreken later — geheeten, door de Franken gehandeld, bl. 3 en 4. Hoe het met dezelve ging in 870, bl. 5; werd, tot op dien tijd, in verschillende Gouwen, door verschillende Magistraatspersonen bestuurd, bl. 5. De Geschiedenis van het Muntwezen van dit land alleen daar te stellen door de zamensmelting van VERKADE's werk met het tegenwoordige, bl. 261. Meerdere betrekking van Gelderland oudtijds tot Duitschland dan tot Frankrijk. bl. 267 noot 5.
Geldersch kruis, bl. 96 enz.
Geldersch Muntwezen, wanneer eerst behoorlijk in zijn geheel te beschrijven, bl. 261,
Geldersch Placaatboek, bl. 66, 74, 182. 184, 187, 196 noot, 199 noot, 207 noot, 215, 216, 227, 232, 234, 241, enz.
Geldersche Guldens, bl. 48, 49.
Geldersche Rijders. Zie *Rijders.*
Geldersche Rijnguldens. Zie *Rijnguldens.*
Geldspecien (Verordeningen op den koers der buitenlandsche), bl. 255, 256, 395, 396, 397, enz.
Gelre (*Comes*). Opschrift op munten, wanneer het eerst voorkomt, bl. 20.
Gelre (De Curtis) door den Duitschen Keizer aan Graaf GERHARD gegeven, bl. 6.
Gelreni (*Moneta nova*). Opschrift op eene Geldersche munt, bl. 84.
Gelresche golden Rijders, bl. 141.
Gelresche Gulden, bl. 111.
Gelria sit tibi (?) op eene munt, bl. 164.
Gelria stuferorum triginta, bl. 164.
Gelrien. (*Moneta*). Opschrift op muntjes, bl. 32.
Gelriencis (*Moneta*). Opschrift op eene zeer oude Geldersche munt, bl. 24.
Gelrina (*Moneta*). Opschrift eener munt, bl. 60; moet gelezen worden *Gelr(ensis) in A(rnhem)*, bl. 391.
Gelt affsetten (of verminderen), bl. 149.
Gemeenschappelijke munten van *Gelderland* en *Gulik*, bl. 70.
Genadige Heer. Gewone titel van den Gelderschen Hertog, bl. 121; ook *genadige lieve Heer*, bl. 123.
Generaalmeesters der Munt, bl. 241.
Gend (De inwoners van) oproerig tegen MAXIMILIAAN, bl. 287.
Gennep (Munt geslagen te), bl. 389.
Gentsche alde scilde. Muntsoort, bl. 274, 276.
GERARD (De Heer), Muntkundige, bl. 77.
Gerardus. Enkele naam, zonder eenige bijvoeging, op de munten van GERARD III, bl. 12. Komt alzoo op de oudste munten voor, *aldaar.*
GERHARD. Naam van den eersten Gelderschen Graaf, omstreeks 1020, bl. 5. Van dezen schijnen ons geene munten overgebleven te zijn, bl. 7; de tijd zijns doods, *aldaar.*
GERHARD, zoon van HENDRIK, bl. 8; diens munten, bl. 9.
GERHARD II (Munten van den Gelderschen Graaf) schijnen niet te bestaan, bl. 8.
GERHARD III (Munten van Graaf), bl. 12, 13.

Geswaerne Waerdijn. Zie *Waardijn.*
Gevangenschap van REINOUD III (Hertogin MARIA munt misschien gedurende de), bl. 47 noot.
Gevoet kruis (*croix pattée*), bl. 31.
Gewigt (Plakaat van 16 Febr. 1509 omtrent het), bl. 245.
Ghelre (*Com.*). Wanneer dit opschrift het eerst op munten voorkomt, bl. 21.
Ghend (De *inwoners van*) munten goedkooper dan de Aartshertog, bl. 287; *stuyver toe Ghendt gemundt*, bl. 410; *Gendtsche gulden*, aldaar.
GHESQUIÈRE (*Mémoire sur trois points*, enz. van den Abt), bl. 33; eene vergissing van denzelven, bl. 33—39.
GHIJSBERT. Zie op JONGEN (DEN).
G. J. Wat deze initialen waarschijnlijk beduiden, bl. 163.
Gids (Het Tijdschrift *de*) aangehaald, bl. 386.
GIJSBERT VAN BATENBURG (Munt van Heer), bl. 385.
Goch (WILLEM *van Gulik*, Mombaer zijns zoons, verleent eenen gunstbrief aan de stad), bl. 53.
Goedkoop munten, bl. 287.
GOETHALS, *Hist. Genealogique de la Maison de Hornes*, bl. 379.
Golden Snaphanen, bl. 143; hare waarde, *aldaar.*
Gothisch versiersel op munten, bl. 43.
Gothische zetel op munten, bl. 69.
Gouden Geldersche reaal of royaal, bl. 171; welke waarde zij hadden, bl. 172; *halve* dito, bl. 173; verder bl. 220, 221.
Gouden gulden van Bourgongen, bl. 195; zie verder op *Florin.*
Gouden munt van Hertogin MARIA, tot dus verre niet ontdekt, bl. 92.
Goudgulden (*Florentijnsche* of *Johannes*), eerste gouden munt van *Gelderland*, bl. 22.
Goudgulden mitten drien schildekens, bl. 181.
Goudguldens (*Arnhemsche* of *Rijnsche*), bl. 43.
Gouvernante der Landen van herwertsover, bl. 183.
Gouw of landstreek. Wie daarin ambtenaren waren, bl. 5.
Graaf van Zutphen. Op welke munt deze titel het eerst voorkomt, bl. 24; door de Bourgondische en Oostenrijksche Vorsten op de Geldersche munten nagelaten, bl. 90.
GRAFF (HENRIK DIE). bl. 143.
Graven, oorspronkelijk slechts tijdelijke *ambtenaren*, bl. 4; erfelijk geworden, *aldaar.*
Graven van Gelre en Zutphen. Titel der Geldersche Vorsten, van HENDRIK tot in de vijftiende eeuw (*alzoo* te lezen), bl. 8.
Graveurs aan de Munt te *Mechelen.* Zie *IJzersnijders.*
Gravure (Munt van uitstekende), bl. 206.
Grenaille, bl. 432.
Greve. Oude spelling van *Graaf*, bl. 110, 142.
GREVE (THOMAS DIE), Muntmeester te *Nijmegen* in 1492, bl. 110, 290.
Griffioenen op Geldersche munten, bl. 98.
Gryffoen (*den nyeuwen dubbelen*), bl. 404; *dubbele griffoenen*, bl. 405.
GROEBE, *Beantwoording*, enz., bl. 76 noot; 's mans waarschijnlijke vergissing in gemeld werk, bl. 76 noot. Zie verder bl. 77, 150, 152, 153, 154, 170, 181, 195, 196, 199, 207.
Groenlo (Regtsgebied over), door Graaf OTTO II van *Gelre* aangekocht, bl. 15; *malle klaeskens* aldaar gangbaar, bl. 419.
Groitkens die men op Veluwen gebruycken sall, enz. bl. 149.
Grondheeren, bl. 8.
Groningen (Wapenschild van) gemist op een pronkdaalder, bl. 198.
Groningsche placken, bl. 46.
Gronsfelt (Munt van den *Heer van*), bl. 217.
Groot (Oudste Geldersche), bl. 30; *dubbele groot* of *botdrager*, bl. 40, 44.
Groot Geldersch Placaetboek, bl. 227 en volgg. Zie verder op *Geld. Placaetboeck.*
Gros Flandres of Vlaamsche groot. Muntsoort, bl. 91.
G. S. T. Wat deze letters op munten zouden kunnen beteekenen, bl. 164.

Gueldria. Vreemde spelling op Lotharingsche munten, bl. 190.
GUILLON (de Heer), Numismaticus te Roermond, bl. 390, 425.
Gulden penningen. Naam van het gouden geld in de vijftiende eeuw, bl. 92, 284.
Gulden metten kruyce, bl. 196. *Bonsche gulden, Coelsche gulden, Bruchsche gulden, Bremer gulden, Deventer gulden, Zwolsche gulden, Dortmontsche gulden, Denmercksche gulden*, alle vermeld op bl. 421.
Gulden Vlies, gouden munt, bl. 192, 220, 222, 420.
Gulick (*Postulaet van*), bl. 220.
Gulik (Hertog van), bl. 44; wapenschild van —, bl. 60.
GUYOT (De Heer P. C. G.), Muntkundige, bl. 6.

H.

HADEWIJK of HERA, ARNOUTS dochter, Muntmeesteresse, bl. 349, 357.
Haeffmeyster (Den) naar Brussel gezonden, bl. 126.
Halff negenmanneken. Zie *Negenmanneken.*
Halve gouden reaal of royaal, bl. 173.
Halve gulden, bl. 304.
Halve obolus (?), bl. 30.
Halve oord stuiver. Zie *Stuiver.*
Halve Philippus Reaal. Zie *Philipsdaalder.*
Halve Rijder. Zie *Rijder.*
Halve Snaphaen off drye stuver, bl. 142.
Hamburg (Hertog WILLEM I *van Gelre* schrijft uit) over het slaan van nieuwe munten, bl. 55.
Hamerslag (Letters versprongen onder den), bl. 54.
Handel (De Muntbeeldenaars in der tijd uitgegeven ten behoeve van den), bl. 96.
Handelsbeweging (Onvrije) in de zestiende eeuw, bl. 187.
Handelsmunt met *Duitschland* (Welke Gelderschе munten waren), bl. 207.
Handelsverkeer tusschen Gelderland en Braband, bl. 417.
HANSEN (HENRICK), Meester particulier van de Munt, bl. 342, 349, 357.
Harden goude (*Penning van*), d. i. van goed goud, bl. 173.
Harderwijk, door wien tot Stad verheven, bl. 14; derwaarts, of naar *Roermond*, de Munt van *Arnhem* te verplaatsen, aan *Gelre's* Graaf vergund, bl. 22, 263; heet op de oudste munten *Herderwich*, bl. 24, 32: of *Herd*, bl. 25, 28, 30, enz.; krijgt verlof van KAREL *van Egmond* om na den brand van 1503, tot herstel der schade, klein geld te slaan, bl. 129; Archief dier stad, bl. 385, 387, 391, 395, 429. Ook de Utrechtsche Bisschop AARNOUD VAN HOORNE munt aldaar, bl. 379, 380.
Harnas (Hertog AARNOUD in het) op eene munt, bl. 79; FILIPS II even zoo, bl. 200.
HASSELT (G. VAN), Uitgever van KILIAAN, bl. 140; *Het oorspronkelijk schilderij van* KAREL *van Egmond*, enz., bl. 164.
HAVE (WIJCHART TEN), Waardijn, bl. 284, 288.
HAWKINS, *Anglo Gallic Coins*, bl. 223.
Hedel. Aldaar munt geslagen, bl. 236.
HEECKERENS en BRONKHORSTEN (Burgerkrijgder), bl. 37, 38.
HEELU (JAN VAN), uitgegeven door WILLEMS, bl. 19.
Heer. Algemeene naam voor *Vorst*, bl. 270.
HEERE, ARNOUT's dochter, weduwe van den Muntmeester, en ook Muntmeesteresse, bl. 342.
Heerenberg (Heeren *van den Berg* of *'s*), bl. 4 noot, 22.
's Heerenberg (Munt te), bl. 215, 217.
Heerlijkheden. Zie *Curtes.*
Heide (Muntteeken, gelijkende op eenen bundel), bl. 159.
Heiland (Afbeelding van onzen) op munten, bl. 150.
Heilige Roomsche Rijk, bl. 183.
Heimelicke oirber aengaende der Munten, bl. 125, 416.
HEYDEN (JAN), Essayeur, bl. 278.
HEYLEN (Prijsverhandeling van den Abt), bl. 48, 49, 149, 153, 411 noot.

HEIJLICH (JASPAR) JORDAANSZOON, Meester particulier van de Munt des Hertogen van *Gelre* te *Arnhem*, bl. 87, 88.
Helden in *Limburg*, bl. 265.
Helm (Gesloten) op Geldersche munten, bl. 36.
Helmkens van Vlaanderen, bl. 276.
Helmteeken of cimier op Geldersche munten, bl. 36.
HENDRIK, Graaf van *Gelre* en *Zutphen*, bl. 8. Diens munten, *aldaar* en bl. 9.
HENDRIK III (Munten van den Engelschen Koning), bl. 31, 264.
Henegousche (*dobbel*) *cronen*, bl. 277.
Henegouwen (Muntstad van), bl. 237, 432.
Henricus-Nobels, ook in de vijftiende eeuw in Gelderland gangbaar, bl. 396 enz.
Herd (*Moneta de*). Opschrift op zeer oude Geldersche munten, bl. 25.
HERMAN VAN NASSAU. Zie NASSAU.
HERMANS (Dr. C. R.), te *'s Hertogenbosch*, Numismaticus, bl. 161, 398, noot.
Hermines op munten, bl. 398, noot.
Hermunting in onze dagen, bl. 243.
Herp. Geldersche uitdrukking voor *harp*, bl. 421.
Hertogdom (Het *Graafschap Gelre* verheven tot een), bl. 22.
's Hertogenbosch, bl. 417.
's Hertogenrade of *Rolduc*, vermeld bl. 21.
Hertogshoed, op munten afgebeeld, bl. 36.
Herwertsover (*Landen van*), bl. 183.
Heusden, door Graaf REINOUD II *van Gelre* aan *Brabant* afgestaan, waaraan het sedert tot op heden gehecht bleef, bl. 22.
HEZA of HADEWIJCK, bl. 349.
Historia Ecclesiastica Ducatus Geldriae. Zie KNIPPENBERG.
Hoefftbrieff, bl. 129.
Hoernsche Postulaetguldens, bl. 126.
Hof. Zie op *Curtes*.
Hoichstraten (Grave van). Zie LALAING.
Hoirnsche guldens. Zie op *Hoernsche*.
Hoog geele gouden munt, bl. 138.
Holland (*Munten der Graven, Gravinnen en Heeren van*), bl. 39, 199, 223, 230, 246, enz.
Hollandsche munten (Kruis op de , bl. 11.
Hollandsche munters of *van den Sermente van Holland*, door Hertogin MECHTELD alleen nevens *Brabandsche* gebezigd, bl. 47 noot.
Hollandschen, Muntsoort, bl. 42, 267 noot 3, 274.
Hollantsche penningxkens, bl. 168.
Hollantsche. Naam eener muntsoort van $\frac{1}{8}$ groot. Zie *Hollandschen*.
Hongarije en Boheme (Koningin Douairière van), bl. 183.
Hongherijen (*Dukaten van*), bl. 220, 223, enz.
Honores. Welke soort van goederen in de middeleeuwen, bl. 4, 5.
HOOCHSTOEL (HENRIJCK), Raad en Rekenmeester, bl. 357.
Hoofd (Munt met een groot), bl. 427.
Hoofdman in Gelderland (De Graaf *van Meurs* aangesteld tot), bl. 109.
Hoofdsteden van Gelderland, bl. 43.
Hooge heerlijkheden, bl. 15.
Hoogeschool. Zie *Leidsche Hoogeschool*.
HOORN (de gouden munt van den Luikschen Bisschop JAN VAN), bl. 132.
Hoorne (Munten van den Heer van), bl. 432.
HOORNE. Zie AARNOUD VAN HOORNE.
Horizontaul geplaatste wapenschilden, bl. 63, 73, 81.
Horst. De aanwijzing dezer Limburgsche plaats komt waarschijnlijk op eene munt voor, bl. 67.
Hoven. Zie *Curtes*.
HUCHON *van Maubeuge*, tweede Waardijn der Munt te *Nijmegen*, bl. 278.
Huerne. Zie *Hoorne*.
Huessen of *Huissen*. Munt aldaar geslagen, bl. 45.
Huishuur der Munt, bl. 135, 136.
Huissen. Zie *Huessen*.
Hutin. Zie LOUIS *le Hutin*.
Hvvsciensis (*Moneta de*). Opschrift op eene munt, bl. 45.
Huysgesynne of Hofhouding, bl. 297.

I.

IJssel. Beoosten deze rivier woonden oudtijds de Saksers in *Gelderland*, bl. 3.
IJsersnijderloon. Half door den Hertog, half door den Muntmeester te betalen, bl. 116.
IJzersnijders aan de Munt te *Mechelen*, bl. 96; aan die te *Nijmegen*. bl. 115, 120.
Illustris Dux. Titel van den Hertog van Braband in 1339, bl. 266.
In Dei gra. dux Gel. Zonderling opschrift op eene munt, bl. 108.
In Deo spes mea. Opschrift op munten, bl. 166.
In domino confido. Opschrift op eene munt, bl. 108.
In equitate tua vivificasti me. Opschrift op eene munt, bl. 110, 155.
Initialen op de munten, bl. 97.
In nomine domini amen. Opschrift op munten van Hertogin MARIA, bl. 94; op die van MAXIMILIAAN als Voogd over FILIPS, bl. 101.
Instructie voor den Muntmeester van *Gelderland* vastgesteld, bl. 87; der beëedigde Geldwisselaars, bl. 244.
Invloed der Edelen en Steden in Gelderland (Toenemende), bl 75.
Italien (*croone van*), bl. 220.

J.

Jaarmarkten (Inkomsten der) te *Emmerik*, bl. 14.
Jaartal (Munten van KAREL *van Egmond* zonder), bl. 157.
Jaartallen (Op welke munten het eerst) voorkomen, bl. 278 noot.
Jaegher (*Davidtz*), bl. 422, ook in de noot.
Jaergulden, bl. 419.
JAN (*Meister*), IJzersnijder, bl. 120; schijnt de zelfde te zijn als JOHAN VAN BUELL, die op bl. 143 als Muntgraveur voorkomt.
JAN (Munten van den Kleefschen Hertog), bl. 278.
JAN (Munt van den Fransehen Koning), bl. 276.
JAN I *van Braband* (Munten van), bl. 264.
JAN III (Munt van den Brabandschen Hertog), bl. 33, 39, 40.
Janghelers. Muntsoort, bl. 277.
Januarij (Wanneer het jaar in *Gelderland* begonnen is op den eersten), bl. 258.
Jenuesse of *Genueesche gulden*, bl. 277.
JEZUS (Het kind) op den schoot der Maagd MARIA, bl. 69.
JOHANNA, Echtgenoote van WENCESLAUS, Hertogin van *Braband*, bl. 51.
JOHANNES *de Dooper* op munten van *Florence;* in navolging van deze op eene van *Gelderland*, bl. 22; ook op munten van andere gewesten, *aldaar.*
Johannes-goudgulden. Zeer algemeene muntsoort in de 14e en 15e eeuwen, bl. 59.
JONGE (Jr. Mr. J. C. DE), Opzigter van het Koninklijk Penningkabinet, bl. 15.
JONGHEN (JOHAN GHIJSBERT DEN), Muntmeester, bl. 371.
Jonker EDUARD (Munten van), bl. 38, 39.
Jonkheer REINOUD, later REINOUD IV (Munten van), bl. 67, 68.
JONNAERT (Wijlen de Heer J.), Numismaticus, bl. 385.
JUSTEN (De Heer A.) van *Venlo*, Muntkundige, bl. 33, 379, 413.

K.

Kaak (Straf der), bl. 241.
KAAN (Wijlen de Heer K.) te Haarlem, Numismaticus, bl. 392, 393, 394.
Kampen (Munt der stad), bl. 419.
Kapittel van Emmerik, bl. 14; behoorde tot het Bisdom *Utrecht*. *aldaar.*
Kar en paard (Reizen met), ook bij aanzienlijken in de zestiende eeuw in gebruik, bl. 136.
KAREL *de Groote*, bl. 3.
KAREL *de Stoute*, Hertog van Bourgondië, bl. 74; zijne munten voor *Gelderland* beschreven, bl, 88—91.
KAREL *van Egmond.* Zijne partij, bl. 95; neemt in 1492 *Gelderland* in bezit, bl. 95; zijne munten, bl. 110—165; zie ook bl. 418 en volgg.

KAREL IV (De Duitsche Keizer) benoemt WILLEM *van Gulik* tot *Coadjutor*, enz., bl. 53; onder hem is niet de *dubbele arend*, in tegenstelling van den *enkelen*, tot Rijkswapen aangenomen, gelijk men steeds gemeend had, bl. 435.
KAREL V, *Hertog van Gelderland*, bl. 165, 167, 168; zijne munten als zoodanig, bl. 168—181.
Karolingisch kruis, bl. 20, 30, 33.
Karolusguldens (Gouden), bl. 169. Zilveren dito, *aldaar*.
KATHARINA, Zuster van Hertog ADOLF, Moei van KAREL *van Egmond*, bl. 94, 423 noot.
KATHARINA *van Bourbon*, Gemalin van ADOLF *van Gelder* en Moeder van KAREL van *Egmond*, bl. 109.
KATHARINA *van Kleef*, Gemalin van Hertog AARNOUD en Moeder van *Jonker* ADOLF, bl. 85.
Kasteelen, op sommige munten zinnebeelden van *Spanje*, bl. 170.
Kastilië (Wapenschild van), bl. 206.
KEER (De Heer OTTO), Muntkundige te Amsterdam, bl. 36, 41, enz. enz.
Kei bij het vuurstaal der Orde van het Gulden Vlies, bl. 98.
Keyser (*Nieuwe gouden gulden van den*), bl. 231; *oude* dito, *aldaar*.
Keizerskroon. Zie *Zonnekroon*.
Kemelsharen kleed van JOHANNES *den Dooper* op munten, bl. 69.
Kerk (Afbeelding eener soort van) op eene munt, bl. 13.
Kerk van Emmerik. Gelre's Graaf OTTO II tot beschermer derzelve aangenomen, bl. 14.
Kerkdeuren (Afbeeldingen van billioen verklaarde munten te plakken op de), bl. 182, 183.
Kerkelijk muntje, bl. 414, 415.
Kerken (Aanplakking aan de), bl. 227.
Kerkportaal op munten, bl. 30; door den leeuw op de munten van REINOUD III vervangen, bl. 32.
Kerkvoogd of *Beschermer*, bl. 14.
KETH (De Heer DE), Numismaticus te 's Gravenhage, bl. 385.
Keulen (Muntbijeenkomst en muntbepaling te), bl. 228; Inventaris der Archieven van —, bl. 70; Munten van den Aartsbisschop van —, bl. 423.
KEULLER (De Heer L. J. E.), Schrijver eener Geschiedenis van Venlo, bl. 425.
Keulsche of Duitsch-Keizerlijke type op Duitsche munten, bl. 9.
Keulsche of *Duitsche* type op Geldersche munten, bl. 13.
Keulsche mark (Verschil van het) met dat van *Troyes* of het *Trooische*, bl. 267. Komt slechts tweemalen in Geldersche Muntcharters voor, *aldaar*.
Keulsche munt, in *Gelderland* gangbaar, bl. 5 noot.
Keurvorster guldens (De Geldersche Hertog laat munten op de wijze der), bl. 130.
KILIAAN, aangehaald bl. 85, 140, 181; Muntbenamingen bij dezen niet vermeld, bl. 277, 399.
Klaeskens (*Malle*). Welke muntsoort hierdoor waarschijnlijk bedoeld werd, bl. 419.
Kleeding (De) der Muntbeambten werd door den Vorst betaald, bl. 115.
Kleef. In deze stad muntijzers of stempels voor KAREL *van Egmond* vervaardigd, bl. 116; JAN, *Graaf van* —, tweede Gemaal van Hertogin MECHTELD, bl. 45; de Graaf van — verkoopt zijne regten op het *Rijkswald* aan REINOUD II, bl. 22. Zinnebeeld van Kleef, bl. 401.
Kleyn gelt (Geldersch), bl. 112.
Kleine penningen. Muntsoort, bl. 25, 28, 272.
Klymmergulden. Zie *Clemmergulden*.
Klimmende leeuwen gaven den naam aan de *Clemmerguldens*, bl. 151.
Klomp (De middeleeuwsche munten bij opgravingen meestal vereenigd in eenen moeijelijk los te maken), bl. 72.
KLUIT, *Historia Critica Comitatus Hollandiae*, bl. 11 noot.
KNIPPENBERG (J.), *Hist. Eccl. Ducatus Geldriae*, bl. 66, 265.
Knonik, d. i. *Kanunnik*, bl. 129.
Koeverden (Tournoois of Groot der *Heeren van*), bl. 30.

KÖHLER'S *Münzbelustigungen*, bl. 196.
Koning van Duitschland (De) wordt in 870 Souverein van *Gelderland*, bl. 5; stelt er in de twaalfde eeuw zijnen Graaf aan, *aldaar*.
Koningsban of hoogste regtsgebied, bl. 4.
Koningsgulden, bl. 194.
Koningshoofd op eene munt, bl. 31.
Konings- of sterk water, bl. 241.
Koningszilver. Welk dit was, bl. 89. Zie ook bl. 97.
Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage, bl. 15, 18, 21, 80, 393, 415.
Konst- en Letterbode (*Algemeene*), bl. 36, 41 noot, 424.
Kooplieden laten in de *Stedelijke* Munt van *Nijmegen* munten, bl. 125.
Koopmanschap (*Antwerpen* in de tweede helft der zestiende eeuw voorname zetel van de), bl. 255.
Koopmansbuidel (Proef genomen met de munten uit den), bl. 309, 322.
Koopmansgulden. Waarschijnlijk de naam eener *rekenmunt*, bl. 56.
Koperen geld. Onder de Franken onbekend, bl. 5 noot.
Koperen munt (oudste ons bekende) van *Gelderland*, bl. 84.
Koperen-verzilverde en daarom *valsche* munt, bl. 25.
Koppeling van letters op munten, bl. 32, 179, 264.
Korten, bl. 178.
Koursch gulden. Zie *Keurvorster gulden*.
Krabbelaar. Volksnaam voor den *vierstuiverspenning*, bl. 175.
Kriekenbeek (De Heerlijkheid) bij *Gelderland* gevoegd, bl. 15.
Kroen. Zie *Kronen*.
Kromstaf op de munten (Afbeelding van den Bisschoppelijken), bl. 151.
Kronen (Golden), bl. 143.
Kronijken, dikwerf slechte bronnen voor het schrijven eener Geschiedenis, bl. 2.
Kroon (Roomsch-Koninklijke), bl. 99.
Kroonen (*Gouden*) of *Ecus d'or* van Hertogin MARIA, bl. 49; thans niet meer bekend, *aldaar;* hare waarschijnlijke type, *aldaar*.
Kruis (Gebloemd) op eene munt, bl. 26; Gevoet —, bl. 71; Karolingisch —, bl. 30.
Kruis op eene munt van OTTO I (?), overeenkomstig met dat op Hollandsche munten, bl. 11.
Kruisschepter op Geldersche munten (?), bl. 16.
Kruisstaf, bl. 60.
Kruisstraten (Uitroeping van Muntplakaten op), bl. 243.
Kruisvaarders brengen de paauwvederen uit het Oosten, bl. 36.
Kueckenschrijver (Keukenschrijver), een aanzienlijk persoon, bl. 117, 298.
Kuilenburg. Een der Bannerheeren van *Gelderland*, bl. 22.
Kuinre (Graafschap), vermeld bl. 11.

L.

LALAING (PHILIPS VAN), *Grave van Hoichstraten*, bl. 181.
Lam Gods op de munten, bl. 39.
Lambel. Zie *Baarsteel*.
LAMBRECHT (Joos), Gendsche Boekdrukker, bl. 68.
Lambrekijns, bl. 83.
Landsmunt in Gelderland (Toezigt van Ridderschap en Steden op de) onder Hertog AARNOUD, bl. 75.
Landvorstelijke Hoogheid. Waardoor de Geldersche Graven die zoo laat verkregen, bl. 13.
Lantrentmeyster. Aanzienlijk ambt, bl. 125.
Latijn (Ellendig) op middeleeuwsche munten, bl. 58; 83, 105.
LAURENS (De feestdagen van St.), bl. 120.
Laurierstokken als kruis, bl. 196.
LAUWIJCK (AARNOUD VAN), bl. 298); AALBRECHT VAN LAUWIJCK, *aldaar*.
LEBLANC'S werk over de Fransche munten. Zie BLANC (LE).
LEBUINUS (Feestdag van den Heiligen), bl. 134.
Leeneigendom, bl. 15.
Leenmannen van den Graaf van Gelre. Zulks

werden langzamerhand de meeste Edelen van *Gelderland*, bl. 15.
Leeuw. Wanneer in het Geldersche wapenschild gekomen, bl. 8, 9; vervangt het kerkportaal op munten, bl. 32; enkelstaartige leeuw, bl. 32; Geldersche leeuw in het wapenschild, bl. 16; gouden leeuw, Muntsoort. bl. 220, 223, 252, 255, 259, 394, enz.; Gulikse leeuw, bl. 67.
Leeuwarden. Muntstad van *Friesland*, bl. 237; aldaar geslagene munten, bl. 411 noot.
Leeuwekop, als muntteeken des lands, op eene Geldersche munt, bl. 23.
Legenden der munten in de Middeleeuwen (Fouten in de), bl. 35, 38, 41, 43, 44, enz.
Leggelt, bl. 121, 123.
Leidsche Hoogeschool (Kabinet der), bl. 26, 34, 36, 37, 82, 102, 151, 256, 392, 393, 415, 430, 431.
LELEWEL, *Numismatique du moyen age*, bl. 10, 27; *Observations sur — la Monnoye des Pays-Bas*, bl. 10.
Lelie (Kleine) op munten, bl. 62; waarschijnlijk muntteeken van *Roermond*, bl. 162.
Leliebloem op de munten van *Florence*, bl. 22.
Lelyarts (Burgunsche), bl. 277; dito van *Megen, aldaar*, noot.
LENAERT (*Sente*), bl. 123 (St. LEONARDUS).
Leon (Wapenschild van), bl. 206.
LEOPOLD *van Lotharingen*. Tot onder dezen Vorst komt het Geldersche wapen in het Lotharingsche voor, bl. 190.
Letters (Aan een verbondene) op Geldersche munten, bl. 32, 179, 264.
Licenciaet, vermeld bl. 121.
Liège (*Histoire numismatique de*). Zie RENESSE.
Lieve, getrouwe. Titel van den Hertogelijken Muntmeester, bl. 309.
Ligte en zware muntstukken, bl. 245.
Ligten (Het geld) voor *in waarde verminderen* door *verlaging van het allooi*, zeer gebruikelijke term in de Middeleeuwen, bl. 74.
Lijftogt (Stad, ontvangen in), bl. 45.
LYNORA. Misschien onjuiste lezing op muntjes van Hertogin ELEONORA, bl. 32.
Limburg. (Oorlog van REINOUD I tegen JAN II *van Braband* over het bezit van), bl. 19; de Munt van dit Hertogdom verplaatst naar *'s Hertogenrade*, bl. 21; Vrijgraaf te Limburg (?), bl. 436.
Lochem. Door wien tot Stad verheven, bl. 14.
LODEWICH (De Waardijn), bl. 116; is zeker de zelfde als LODEWICH VAN DER ELST op bl. 120.
LODEWIJK *van Beijeren* (Keizer) verheft *Gelre's* Graaf tot Hertog, bl. 22; als LODEWIJK IV komt hij voor op bl. 265.
Loei ('t). Oude naam van *het Loo*, bl. 128.
Loeven (*Peters van*), bl. 421.
Loisirs, (*Mes*) *Amusemens Numismatiques*. Zie RENESSE BREIDBACH.
LOKEREN (ADRIAAN VAN), Meester particulier van de Munt te *Arnhem*, bl. 88, 278.
Lombardijen (*Croone van*), bl. 220, 222.
Lood, welk deel van een engelsch, once en mark, bl. 112; doch zie *vooral* bl. 425.
Loon der beëedigde wisselaars, bl. 244; loon of jaarlijksch tractement der Waardijnen en IJzersnijders onder KAREL *van Gelre* of *van Egmond*, bl. 307.
Lopend geld, bl. 153.
Loreynen (*Testons van*) of *Lotharingen*, bl. 247.
Lotharingen (In 1545 wordt het Geldersche wapen op munten gevoegd bij dat van), bl. 190.
Lotharingsche Pretendenten (Munten der), bl. 189, 190.
LOUIS LE HUTIN (Muntordonnantie van), bl. 23.
Lovenaers, Muntsoort, bl. 411. (Zij zijn afgebeeld in onze *Munten van Braband.*)
Loyendach (*Sunte*). Feestdag der Muntgezellen, bl. 116, 426.
LOYET (GERARD), Muntmeester (?) te *Antwerpen*, bl. 105.
LUCIA *virgo* (Feestdag van), bl. 130.
Ludenscheit (Vrijgraaf te), bl. 436.

Ludick of *Luik* (Munt van den Bisschop van), bl. 217; *Ludicksche Gulden*, bl. 397.
Luik (De Bisschop van); zijne partij in *Gelderland*. bl. 94.

M.

M (De kapitale letter) op munten van Hertogin MARIA, bl. 93; dito op die van MAXIMILIAAN als Voogd, bl. 101.
Maarschalk, bl. 311.
MAARTEN (Afbeelding van den Heiligen), bl. 151.
Maartenskerk (*St.*) te Arnhem, bl. 415.
Maas. Benoorden deze rivier woonden oudtijds de Friezen, bl. 3.
Maas en Waal (*Tusschen*) bezat Graaf OTTO I ook landsheerlijk gezag, bl. 10.
Maasboemel (Munt van), bl. 36.
Maastricht, Muntstad, met *Antwerpen*, voor *Braband* en *Limburg*, bl. 237.
MADAI, *Thalercabinet*, bl. 165.
MADER, *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters*, bl. 16, tweemalen aangehaald, verder, bl. 34.
Maeckeler. Oude schrijfwijze voor *Makelaar*, bl. 240.
MAES, *de ijzersnijder* of graveur der Munt, bl. 115.
MALE (Gouden Schild van den Vlaamschen Graaf LODEWIJK VAN), bl. 68. Zie verder over zijne munten bl. 276, 277.
Mantelet of *florin* van *Vlaanderen*, bl. 23.
Marckganck, bl. 117.
MARGARETHA *van Vlaanderen*, Gemalin van REINOUD I en Moeder van REINOUD II, bl. 19.
MARGARETHA (Plakaat van de Landvoogdes), bl. 234.
MARIA (De Maagd) op eene Geldersche munt, bl. 69.
MARIA (Munten der Hertogin), jongere Zuster van de Hertogen EDUARD en REINOUD III, Echtgenoote van WILLEM II, Hertog van *Gulik*, bestaan waarschijnlijk niet, bl. 47.
MARIA (Munten der Hertogin). bl. 20, 92—94; waarom zoo weinig talrijk geweest en thans bijna niet meer voorhanden, bl. 92; hare *gouden* Geldersche munt, naar het schijnt, geheel verloren, *aldaar*.
MARIA *van Braband*, Dochter van Hertog JAN III, Echtgenoote van REINOUD III, bl. 43; hare munten, bl. 48—52; zijn misschien niet voor *Gelderland* geslagen, bl. 51; bezigde Brabandsche en Hollandsche Munters, bl. 51 noot.
MARIA, *Koningin van Engeland*, bl. 192.
Marienbeeld op eene munt, bl. 247.
Mark, bl. 166. Het *Keulsche* en het *Trooische* mark, bl. 267; staan als 19:20, *aldaar*; verhouding tot het Nederlandsche pond, *aldaar*.
Mark Trooisch, bl. 89, 90.
Markengenootschappen. Zijn van Saksischen oorsprong, bl. 4.
Marken zilver, bl. 15, eene wijze van berekening bij groote sommen.
Martijnsdach (*Sente*) *in den wynter*, bl. 114.
MARTINUS (St.). Zie MAARTEN.
MAXIMILIAAN *als Voogd over* FILIPS (Munten van), bl. 95—104.
MAXIMILIAAN (Keizer). bl. 228.
Mechgelsche scilden. Muntsoort, bl. 276.
Mechelen (Wapenschild der stad), bl. 106; Munten van *Gelderland* te — geslagen, bl. 98; *penningen die men toe Mechelen slaet*, bl. 404.
MECHTELD (De Geldersche Hertogin), halve Zuster van EDUARD en REINOUD III, bl. 20, 30; hare munten, bl. 44—46; behoudt zich, bij den afstand harer regten op Gelderland, den titel van Hertogin voor, bl. 45; gaf de Veluwe in pacht aan den Utrechtschen Bisschop AARNOUD VAN HOORNE, bl. 379.
Mechteldis. Opschrift op munten, bl. 44.
MEER (De Heer VAN DER) te *Tongeren*, Numismaticus, bl. 392, 413, 416.
Meerlo. De aanwijzing dezer Limburgsche plaats komt waarschijnlijk op eene munt voor, bl. 67.
MEESTER (Mr. G. DE) te Harderwijk, bl. 385, 387, 391, 394, 395, 429.

Meester particulier van de Geldersche munt. Wie dit ambt bekleed hebben, bl. 87, 88.
Meeuwen. Muntsoort, bl. 64; hare waarschijnlijke naamsoorsprong, *aldaar.*
Megen (*Lelyarts van*), bl. 277; achtste botdrager van —, bl. 55.
MELIER (De Heer J. F. G.), Muntkundige te 's Gravenhage, bl. 6, 36, 41 noot, 393, 394, 416, enz.
Meneta. Stempelsnijdersfout op munten, bl. 35.
Menschenhoofd binnen een parelrand. Zeldzame voorstelling op de munten van Graaf OTTO II, bl. 16, 17.
Mentz (Munten der stad), bl. 423, noot.
Merck. Zie *Mark.*
MERLE (VON), *Köllnische Münzsammlung*, bl. 276.
Merovingers (Munt der), bl. 5 noot; Goudsmeden en Munters de zelfde personen ten tijde der —, bl. 134.
Meurs (De *Graaf van*). Zie op VINCENT.
Michi voor *Mihi*, bl. 192.
MICHIELS VAN VERDUYNEN (De Baron), Muntkundige te Maastricht, bl. 6, 10, enz.
Middel-groten. Muntsoort, bl. 278.
MIERIS (F. VAN), *Munten en zegels der Bisschoppen van Utrecht*, aangehaald en waarschijnlijk verbeterd, bl. 18; *Charterboek van Holland, Zeeland en Westfriesland*, bl. 65.
Mijnen (De Muntheeren, waarover Koning FILIPS II zich beklaagt, geene bezitters van), bl. 236.
Mijt, bl. 65, 181, 212; stukken van twee mijten, bl. 178; hoe vele mijten op eenen stuiver, bl. 247.
MILAN VISCONTI. Zie VISCONTI.
Minderjarigheid van KAREL *van Egmond* (Munten der), bl. 102—104.
Minderjarigheid van KAREL V (Brabandsche en Limburgsche munten der) bl. 148.
Mispelbloemen (takje) op Geldersche munten, bl. 9, 16; schild met dezelve, *aldaar;* Mispelbloemen tusschen de beenen van een kruis op munten, bl. 20.
Miten. Muntsoort. Zie *Mijt.*
Moderatie op de Munt, bl. 188.
Moetoen (*Dubbele*, eigenlijk *zware*), of mouton van Hertog EDUARD, bl. 39; de dubbele of zware moetoen alleen aan *Nederland* eigen, bl. 39, 386; *Mottoen* of *Moetoen*, bl. 267, noot 4.
Mombaer. Zie *Momboir.*
Momboir of Voogd (WILLEM *van Gulik*) over zijnen minderjarigen zoon, bl. 47.
Moneta Elborgensis. Opschrift op eene munt, bl. 24.
Moneta Gelriencis. Opschrift op munten, bl. 24.
Moneta Herderwich. Opschrift op eene munt, bl. 24.
Moneta Novimagensis. Wanneer dit opschrift het eerst op munten voorkomt, bl. 21.
Moneta de Herd, bl. 25.
Moneta de Rurm., bl. 25; — *Ruermunden*, bl. 26.
Moneta Embricensis opidi, bl. 34.
Moneta Gelderensis, bl. 45.
Moneta Gelrens', bl. 32.
Moneta Maesboemmlns, bl. 36.
Moneta Oienensis, bl. 56.
Moneta Venlensis civis, bl. 63.
Moneta Voleho, bl. 26.
Moneta Wenlensis civita', bl. 63.
Monnoies en or et en argent du Cabinet de Vienne, bl. 166, 427, 435, 436.
Monnoye blanche, bl. 196.
Monnoyes de Lorraine. Zie DE SAULCY.
Monogram op munten, bl. 98.
Mottoen. Zie *Mouton.*
MONTMORENCY (FILIPS VAN), Graaf van *Hoorne*, Stadhouder van *Gelderland*, bl. 214.
M. Roermudensi. Opschrift op eene munt, bl. 30.
Muyterken. Zie *Muter.*
Mulheim (Munt geslagen te), bl. 421.
Municipaalregten, bl. 10.
MUNNICKS VAN CLEEFF (Kabinet van den Heer) te Utrecht, bl. 384, 385, 413, enz.
Munster (De Bisschop van) had zijne partij

in Gelderland tijdens de minderjarigheid van KAREL *van Egmond*; bl. 94.
Munt. Komt van *Moneta*, bl. 218; waartoe ingesteld, bl. 240; de Keizer opperheer derzelve, ook in Gelderland: die ze *in leen* uitgaf, bl. 264; gedachten van GHESQUIÈRES omtrent de —, bl. 114; handelwijs der Vorsten in de Middeleeuwen omtrent de —, bl. 14; REINOUD III, en ook zijne opvolgers, waren niet ten volle meesters omtrent de —, bl. 43; de Hertogelijke Geldersche — te Nijmegen gevestigd, bl. 86.
Muntbus. Waartoe die diende en hoe daarmede gehandeld werd, bl. 297.
Muntcharters van Hertog EDUARD, vermeld bl. 42; zijn de oudste in hun geheel voorhandene van Gelderland, *aldaar*.
Munteknechte. Naam der Muntgezellen, bl. 126.
Munten der Hertogdommen Braband en Limburg (*De*), aangehaald bl. 27 noot, 33, 39, 40, 51, 52, 98, 99, 148, 171, 172, 174, 175, 176, 193, 196, 199, 208, 209, 221, 222, 223, 229, 264, 402, 404, 406, 407, 411, 425, 432.
Munten der Heeren en Steden van Gelderland (*De*), bl. 17, 22, 59, 67, 130, 192, 213, 236, 240, 246, 256, 276, 385, 396, 400, 414, 416.
Munten (*De*) *van Vriesland, Groningen en Drenthe*, bl. 30, 46.
Munten (*De*) *der Bisschoppen, van den Heer en de Stad Utrecht*, bl. 151, 199, 230, 380, 401.
Munten (*De*) *der Heeren, Steden, alsmede van de Provincie Overijssel*, bl. 199, 230, 247.
Munten (*De*) *der Graven en Gravinnen, alsmede der Heeren in het Graafschap Holland*, bl. 39, 199, 223, 230, 246, 247, 277.
Munten (*De*) *der Heeren en Steden van Braband en Limburg*, bl. 246, 247, 278, 432.
Munter, muntgezel, enz., bl. 242.
Munters (Eenvoudige toestellen der), bl. 135.
Muntgezel of *Muntknaap.* Zie *Munter;* getal der muntgezellen onder KAREL *van Egmond*, bl. 144; doch vergelijk vooral bl. 425.
Muntgewigtje of *Munt* (?), bl. 103.
Muntijzers of stempels, waar die mogten gesneden worden, bl. 315.
Muntmateriaal, bl. 112.
Muntmeester (Oudste bekende Geldersche), bl. 55, 56; werd van wege den Vorst gekleed, bl. 125; een Hertogelijke —, die meer ontvangt dan uitgeeft, bl. 146; een Arnhemsche klaagt den Raad van Frankfort voor het Veemgerigt aan, bl. 435.
Muntmeesters van particuliere Heeren, hoe die zonder eenig toezigt munteden, bl. 236; hoe zij aan muntmateriaal kwamen, *aldaar.*
Muntmeestersrekeningen, bl. 302, enz.
Muntmeesterszegel, bl. 297.
Muntordonnantien, bl. 109.
Muntype (Brabandsche), bl. 50.
Münzbelustigungen. Zie KÖHLER.
Museum van Nationale Oudheden. Zie *Oudheden.*
Muter. Zie *Muters.*
Muterkens. Zie *Muters.*
Muters. Waarschijnlijk de Geldersche naam van *Mijten*, muntsoort, bl. 112; hoe vele er op een *lood* gingen, *aldaar;* verder bl. 114, 425; heetten ook *Muterken* en *Mutken*, bl. 115, 117, 119, 416.
Mutken. Zie *Muters.*
Muts (Hertogelijke) op munten, bl. 156; netvormige — op munten, bl. 11.

N.

Naam en titel komen op de munten van Graaf OTTO II nog niet voor, bl. 16.
Namaaksel of nabootsing (geen conterfeitsel) van Engelsche munt in Gelderland, bl. 31.
Namen. In deze stad werd in Maart 1480 de Geldersche Muntmeester benoemd, bl. 92; zie verder bl. 284, 287; de twee eenige bekende gouden muntsoorten van —. bl. 397 noot.

Nancy (KAREL *de Stoute* in 1477 gesneuveld te), bl. 91; wapen dezer stad, bl. 383.
NASSAU (HERMAN VAN) van *Zwolle*, Muntmeester te Zutphen, bl. 118; uitdrukkelijk aangesteld als de *eenige* binnen de vierdelen van Zutphen en Arnhem, bl. 306.
Nederlandsch pond (Verhouding van het) tot het Trooische mark, bl. 268 noot.
Nederlandsche kroon. Zie *Zonnekroon.*
Nederlandsche Letterkunde (*Maatschappij van*), bl. 132.
Negemanneken, bl. 376. Zie *Neghenmanneken.*
Neghenmanneken, bl. 81, 210, 286; *half negenmenneken*, bl. 322; of *coperen halff oerd*, bl. 375.
Neomagum of *Noviomagum*, bl. 4.
NETTESHEIM (De Heer F. C.) te Gelder, Numismaticus, bl. 427.
Neuss. Zie *Nuis.*
Nhaemen (Peter van), d. i. in het Geldersch dialect *Namen*, bl. 397.
Niers of *Nyers*, rivier, bl. 270.
Nieuw-Bourgondië (Wapen van), bl. 88.
Nieuwe Geldersche munt, niet in omloop gebragt, maar versmolten, bl. 135.
NIJBER (NICLAES), Burger van *Nijmegen*, Muntmeester in *Gelderland*, bl. 111, 294, 298, 299, 300, 309; ook te *Utrecht*, bl. 319. Gissingen omtrent eene waarschijnlijk door hem geslagene munt, bl. 419.
NIJEMEGEN (JAN VAN), IJzersnijder aan de Munt te *Mechelen*, bl. 96.
Nyhen Gelresschen gulden, bl. 47.
NIJHOFF (J. A.), *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, bl. 2, 29, 31, 34, 35, 43, 44, 45, 47, 48, 53, 54, 55, 57, 66, 74, 75, 85, 87, 88, 91, 95, 109, 263; *Statistiek van Gelderland*, bl. 3, noot, 8, 15; *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, bl. 192, 418, 436.
Nijmeegsch muntje (Zeker), onzeker of Grafelijk, bl. 17.
Nijmegen eene *villa regia* of Keizerlijk Hof, bl. 10; munten binnen deze stad geslagen, bl. 9, 11, 12, 17, 21, 41, 55, 56, 57, 59, 71, 72, 79, 82, 88, 89, 90, 378, enz. enz. Tot dus verre zijn niet teruggevonden de *croon* en *rosenobel* van deze stad, vermeld bl. 256; verdere stedelijke munten opgeteld bl. 427.
NIKOLAAS (De Heilige), Beschermheilige van Kampen, bl. 419.
Nimbus om het hoofd van JOHANNES *den Dooper*, bl. 60; *Nimbussen*, bl. 175.
Nimegium. Oude naam van *Nijmegen* op eene munt, bl. 11.
Nobels (Engelsche en Vlaamsche) in Gelderland gangbaar in de vijftiende en zestiende eeuwen, bl. 222, 223, 252, 260, 395, 397, enz.
Nobilis vir. Oudste titel der Geldersche Vorsten, bl. 264.
NOORDAA (Verzameling van den Heer J. W. VAN DER) te *Dordrecht*, bl. 33, 393. Een geschrift van dezen Numismaticus, bl. 386.
Noord-Brabandsch Genootschap (Verzameling van het), bl. 101, 394, 416, 431.
Noord-Nederland (Evaluatie van munten in), bl. 152.
Norwich, Engelsche muntplaats, bl. 265.
Novimage (*Moneta de*). Opschrift op eene munt van Hertog EDUARD, bl. 41.
Noviomagum of *Nijmegen*, bl. 2.
ΩRST. Wat deze letters op Geldersche munten beteekenen, bl. 58.
Nuis (Munt van *Neuss* of), bl. 423.
Numagen (?). Opschrift op eene oude Geldersche munt, bl. 9.
Numagene. Opschrift op een muntje van Graaf OTTO II, tusschen 1248 en 1271 geslagen, bl. 17.
Num. argeteus gele in noie xri. Opschrift op Geldersche munten, bl. 96.
Numerair (Het), waardoor dit voornamelijk verdwijnt, bl. 230.
Numismatic Chronicle, aangehaald bl. 31.
Numismatiek (Honderde vragen in de), zeer moeijelijk te beantwoorden, bl. 140.
Numismatique du moyen age. Zie LELEWEL.

O.

Obolen. Geldersche munt, de helft van den *denier*, bl. 19, 28; halve dito, bl 30; *Oboli.* Frankische muntsoort, bl. 5, noot.
Observations sur la Monnaye des Pays-Bas, par LELEWEL, bl. 10.
Octaven Petri ad vincula, bl. 113.
Odoorn (Munt gevonden te) in *Drenthe*, bl. 55.
Offergelt aen de Muntergesellen tzo Kormis, bl. 144; verder bl. 149.
Ogiven in de sieraden van munten, bl. 61.
Oienensis (*Moneta*). Opschrift op Geldersche munt, bl. 50.
Oyen (Kasteel van). Muntplaats van Hertogin MARIA, bl. 47 en 388; van daar *Oyensche goudguldens* of *Mariaguldens*, bl. 48; ook *kroonen*, bl. 49. Het kasteel thans geheel afgebroken, bl. 48, noot; zie ook bl. 388, 389.
Oirber. Zie *Heimelicke oirber*, enz.
Oirt stuver. Zie *Stuiver.*
Omklemming van wapenschilden, bl. 78.
Once. Welk deel van een mark, bl. 112.
Ondeelbaar (Gelderland's Muntgeschiedenis eigenlijk), bl. 261.
Onderwerdeyn of Waardijn. Zijn ambt, bl. 297.
Ontvangen van geconterfeit geld (Zware straffen op het), bl. 182, 185, 238, enz.
Onwill ind affsettinge des (Gelderschen?) *gelts in Brabant*, bl. 148.
Onzekere Geldersche munten, bl. 6, 7, 264.
Onzekerheid in de munten, bl. 114.
Ooy (De Heerlijkheid), leenroerig aan *Gelderland* geworden, bl. 15.
Oord (*Zilveren*) of *oord stuiver*, bl. 108.
Oorlog (Rijzing van den prijs des gelds door den), bl. 254.
Oorlogen, doen het geld buiten *Gelderland* geraken, bl. 67.
Oosten (De Kruisvaarders brengen de paauwvederen uit het), bl. 36.
Oostenrijk (De titel van) op Geldersche munten, bl. 95.
Oost-Vriesche goudguldens, bl. 181; deze werden ook *Embder guldens* genoemd.
Oostersche volken (Voorstelling van den leeuw bij de), bl. 89.
Opgravingen (De kleinste munten uit de Middeleeuwen, waarschijnlijk door hare nietigheid verloren gegaan bij), bl. 72.
Opidum. Opschrift op munten, bl. 34, 57; later komt *Civitas* voor, bl. 34.
Opper-Gelder, bl. 62.
Oppidum Zutphaniense. Oudste naam van *Zutphen*, bl. 8; *Embricense opidum*, oudste naam van *Emmerik*, bl. 34; *opidum Herderwicense*, bl. 57.
Oprechte weerde eener munt, bl. 185.
Opschriften (Twee reijen) op eene Geldersche munt, bl. 30, 166; op een zegel, bl. 430.
Opzigter van het Provinciaal Archief. Zie NIJHOFF.
Ort stuver. Zie *Stuver.*
Ossen voor den Hertog gekocht, bl. 117.
OSWALDUS, *Grave van den Berg* (Daalders van), bl. 246.
OTT VAN WELIJ, 's Muntmeesters dienaar, bl. 126.
OTTO *van Saksen*, Roomsch-Koning, bl. 11.
OTTO, *Heer van Zutphen* in 1039, bl. 7.
OTTO VAN GELDER (*Bisschop*); een muntje aan dezen door VAN MIERIS toegeschreven, behoort hem waarschijnlijk niet, bl. 18.
OTTO I (Munten van *Graaf*), bl. 10—11.
OTTO II (Munten van *Graaf*), bl. 15—18.
Oud-Bourgondie (Wapen van), bl. 88.
Oud-Duitsche letter, bl. 93.
OUDEMAN (Verzameling van Mr. A.) te Groningen, bl. 431.
Oudheden (*Museum van Nationale*), lievelingsdenkbeeld van den Schrijver, bl. 135, 424.
Over- en Neder-Betuwe, bl. 15.
Overijssel door den Utrechtschen Bisschop aan *Gelre* verpand, bl. 22; *Munten der Heeren, Steden, alsmede van de Provincie* —, bl. 199, 230, 247.
Overijsselsche Almanak, enz., bl. 432.
Overijsselsche steden (Gouden guldens der drie), bl. 152.
Overkwartier van Gelderland, bl. 5.

Overlandsche Rhijnguldens. Welke muntsoort, bl. 56; heetten ook *Ouerlensche guldens*, bl. 276.
Overste-Luitenant, vroegere rang in het Nederlandsche leger, bl. 17.
Oversticht (*Kampen* eene Muntstad van het), bl. 424.
Overwinnaar (*De*). Bijnaam van Hertog JAN III *van Braband*, bl. 48.

P.

P. Wat deze initiaal op munten beteekent, bl. 193.
Paauwvederen (Bos) op Geldersche munten, bl. 36, van waar hun oorsprong, *aldaar.*
Pacht (Het Muntmeesterschap wanneer in), bl. 191.
Pacificatie van Gend, bl. 189, 430.
PAILL (*Meister* JOHAN), Proist van *Wassenborg*, reist naar *Aken* om over het Geldersche gouden geld te handelen, bl. 125.
Paleis (Vorstelijk) op Duitsche munten, bl. 9.
Palen (Drie regtopstaande), het wapen van *Mechelen*, bl. 107.
Palmtak, als teeken van volbragten kruistogt op een muntje, bl. 18.
Pares of gelijken van den Graaf in *Gelderland*, bl. 5.
Partes. Muntterm, bl. 141, enz.
Paschen (Het jaar begon langen tijd bij ons met), bl. 406; verandering in de berekening van den aanvang des jaars met Paschen, bl. 258.
Patronus. Opschrift op munten, bl. 161.
Payment (*Golden ind silveren*), bl. 133.
Peeters. Muntsoort, bl. 50. Zie ook *Peters.*
Penning (Zilveren) of *denarie* (*denier*), bl. 9, 12, 15, 17, enz.
Penningen. Term van muntgehalte, bl. 92.
Penningen van drie groeten of twee blancken, bl. 185.
PERRE (MELCHIOR VAN DEN), Generaal der Koninklijke Munt, bl. 245.
Peterman. Ongewone naam voor *Peter*, bl. 402.
Peters. Muntsoort, bl. 276.
PHILIPPA VAN GELRE (Nakomelingen van), bl. 189.
Philippusgulden of *Filipsgulden*, bl. 143. Verhouding tot den *gulden rijder*, *aldaar.* Voor welke Provincien in *Nederland* geslagen, bl. 224. Zie verder nog bl. 417.
Philipsdaalder of *Filipsdaalder.* Muntsoort, bl. 199. Voor welke Provincien geslagen, *aldaar.*
PHILIPS of FILIPS *den Stouten* (Evaluatie van), bl. 48.
Piedfort of *proefmunt*, bl. 69, 415.
Pietres de Louvain. Oude Muntsoort, bl. 50.
Pilorien (Op 't) gesteld worden. Straffe, bl. 240.
PIOT (De Heer C.), Ambtenaar bij de Archieven van *België*, Numismaticus, bl. 6, 86, 384.
Pistoletten of *Spaensche cronen van onsen slage*, bl. 250.
Placaatboek Zie *Geldersch Placaatboek.*
Placaet van 1548, bl. 181.
Plack. Muntsoort, bl. 42. *Dordrechtsche plack*, bl. 389. Algemeene benaming van het Geldersche zilveren geld onder Hertog EDUARD, bl. 269.
Plackaten. Zie *Brieven.*
Plakaten van Vlaanderen, bl. 77.
PLANTIJN (Beeldenaar van), bl. 212, 231.
Polseraten. Muntsoort, bl. 277; naamsoorsprong onzeker, *aldaar.*
Pond (Verdeeling van het) in oncen, looden en drachma's, bl. 425.
Pond, marca, libra, penningen, bl. 25.
Pond groot Vleems, bl. 244.
Pondere (*De*). Muntuitdrukking, bl. 136.
Pondschatting, bl. 418.
PONTANUS, *Historia Gelrica*, bl. 1, 2, 264.
Poorten (Aanplakking aan de) der Steden, bl. 227.
Portugael (*Croone van*), bl. 220, 222.
Portugal (Munten van). Er ontbreekt tot dus verre een werk over dezelve, bl. 222.
Postulaet van Hoirn. Muntsoort, bl. 220; dito *van Gulick*, aldaar; *olden postulaet*,

nyeuwe postulaet, bl. 405; *Borbonsche postulaet gulden*, bl. 422.
Postulaetguldens. Zie *Hoernsche Postulaetguldens.*
Prachtstukken of geschenken (Munten gediend hebbende als), bl. 157.
Pretendenten. Zie *Lotharingsche Pretendenten.*
Priester en tevens *Muntessayeur*, bl. 134.
Princen, Heeren en Steden (Munten van), bl. 186; item van *Princen van den Heyligen Roomschen Rijck*, bl. 218.
PROCESSUS en MARTINIANUS, Martelaren, bl. 47, noot.
Proefmunt. Zie *Piedfort.*
Pronkdaalders, bl. 198.
Pronkstuk, bl. 165.
Proost van Emmerik, bl. 14.
Provinciaal Archief van Gelderland, bl. 2.
PROIJSS (BERNAERT) tot Meester particulier der Geldersche Munt aangesteld, bl. 92. Zie ook over hem bl. 283, 286.
PRUIJSS (B.). Andere spelling van den vorigen naam in het zelfde stuk, bl. 284.
Psalmdichter (Legenden van eenige munten ontleend aan den), bl. 89.

Q.

QUADE (MERTEN DIE), Muntmeester, bl. 307, 308.
Quade Daelers, bl. 183.
Quart vàn den Bourgoensen dalder, bl. 208.
QUINTUS (De Heer J. H.) te Groningen, Numismaticus, bl. 201, 231.

R.

R (De enkele letter) op munten, bl. 34.
Rader Albus. Munt van Mentz, in Gelderland gangbaar, bl. 423.
Rand (Als geborduurde) op munten, bl. 32.
RAPMUND (Dr. H.) te *'s Hertogenbosch*, Numismaticus, bl. 393.
Ravensberg, bl. 166.
Ravenstein, bl. 166.
Reaal (Groote zilveren), bl. 98.
Realen (Gouden), bl. 169, 187, 220, 221.
Recheim (Kasteel en Munt van), bl. 215, 216, 217, 246.
Reckem. Zie *Recheim.*
Reecum (Daalders van) of *Recheim*, bl. 246. Zie verder op *Recheim.*
Reformacio guerre pax est. Opschrift op munten, bl. 105.
Registers der Munt, bl. 105.
REICHEL (De Staatsraad VON) te *St. Petersburg*, Numismaticus, bl. 76.
Reijen opschriften (Twee) op eene Gelderse munt, bl. 30; op een zegel, bl. 430.
REIJMSDIJK (JACOP VAN), bl. 311.
Reinald: dei: gra: dux: gelr. Opschrift op eene munt, bl. 34.
Reinaldus Opschrift op munten, bl. 21.
Reines (?), bl. 400.
Reinold dnos g. Zonderling opschrift op eene munt, bl. 33.
Reinoldus. Opschrift op munten, bl. 20.
REINOUD I (Munten van), bl. 19—21; komt in aanmerking als Duitsch Keizer, bl. 20. Ontvangt het voorregt van opvolging, ook in de vrouwelijke linie, bl. 20. Wordt Rijksvorst, *aldaar.*
REINOUD II. Eerst Graaf, later Hertog, bl. 21. Zijne munten moeijelijk te onderscheiden van die van REINOUD III, bl. 22. Deze munten beschreven, bl. 22—31.
REINOUD III (Munten van Hertog), bl. bl. 32—37.
REINOUD III hersteld (Muntje van), bl. 29, 43.
REINOUD IV (Munten van Hertog), bl. 65—73.
Reis van ANDRIES VAN HARFTEN. Wijze daarvan en kosten derzelve, bl. 119.
REISTORFF (De Heer) van *Nuis*, Numismaticus, bl. 92.
Rekenkamer (Algemeene) te *Mechelen*, bl. 87; van MAXIMILIAAN, bl. 103.
Relaxatien (of ontheffingen ten behoeve van den Muntmeester) op de Munt dikwijls verleend, bl. 117, 142.
Releveren (Wie in *Gelderland* gezegd werden van het Rijk te), bl. 225.
Remedie. Algemeene beteekenis van dit woord

in de munttaal, bl. 267, noot 5; — der gouden munt van Hertogin MARIA, bl. 92.
RENÉ *van Lotharingen*, bl. 189.
RENESSE BREIDBACH (Verzameling van den Graaf DE), bl. 41. Zijn werk: *Histoire Numismatique de Liège*, bl. 224, 401, enz.
Renles (*Moneta*). Waarschijnlijk gebrekkige spelling voor *Venles*, bl. 38.
Renloe. Waarschijnlijk fautive lezing op eene munt van *Venlo*, bl. 41.
Rentmeesters van den Koning, bl. 253.
REQUESENS (Don LOYS DE), bl. 255.
REUTER (Numismatisch werk van), bl. 384.
Revue de la Numismatique Belge, bl. 32, 45, 48, 61, 62, 63, 86, 87, 294.
Reynaldus. Opschrift op munten, bl. 23; op andere *Reynauldus*, aldaar.
REYNOUT. Spelling van eenen eigennaam in het werk van HEYLEN, bl. 48 en volg.
RHIJN (Mr. J. M. VAN), Numismaticus te Zwolle, bl. 432.
Rhijne gulden. Oude naam van den *Rijnsgulden*, bl. 56.
Rial of *Rozenobel*, bl. 396, noot.
Richter. Aanzienlijk ambt in Gelderland, bl. 121.
Ridder (Hertog WILLEM I tot) geslagen, bl. 57.
Ridderen, Knapen en Hoofdsteden, bl. 43.
Rijcksdaeler, vermeld bl. 220.
Rijder van Hertog AARNOUD (*Gouden*), bl. 75, 220, 224.
Rijder van silveren. Zie *Snaphaan*.
Rijders (Geldersche), vermeld bl. 70; Gelresche golden —, bl. 132, 134, 220, 224.
Rijk van Nijmegen, met den burg en de stad aan *Gelre* gehecht, bl. 15.
Rijksappel op de munten, bl. 98.
Rijks-Archief van België, bl. 168.
Rijksdaalder (?) van KAREL *van Egmond*, bl. 157.
Rijksverdeeling van 870. Hoe het in deze met *Gelderland* ging, bl. 5.
Rijksvorst (De Geldersche Graaf REINOUD I verheven tot), bl. 20.
Rijkswald (De Graaf van *Kleef* verkoopt zijne regten op *het*) aan REINOUD II, bl. 22.
Rijkszwaard op de munten, bl. 98.
Rijn (De). Oude scheiding van Saksen, Friezen en Franken in *Gelderland*, bl. 3.
Rijnsche of *Arnhemsche* of *goudguldens*, bl. 43.
Rijssel. Muntstad van *Vlaanderen*, bl. 237.
Rijzen van het geld, waardoor zulks veroorzaakt wordt, bl. 230.
Ring in de hand van den Vorst, bl. 6.
ROBERT VAN BETHUNE, Graaf van *Vlaanderen* (Munt van), bl. 23, 385.
Robroek. De aanwijzing dezer Limburgsche plaats komt waarschijnlijk op eene munt voor, bl. 67.
ROEMER-BÜCHNER, *die Siegel der Deutschen Kaiser &c.*, bl. 435.
Roermonde, door Graaf OTTO II tot Stad verheven, bl. 14. Munten in deze stad geslagen beschreven, bl. 22, 23, 26, 29, 30, 34, 35, 37, 38, 39, 62, 379.
Roermudensi (*M(oneta)*). Opschrift op eene hoogst zeldzame munt, bl. 30.
Royalen (*Halve zilvere*), bl. 168.
ROIJE (DE) VAN WICHEN, Luitenant-Kolonel, Muntkundige, bl. 6, 10, 25, 394; zijn werkje getiteld: *Eenige munten*, enz., bl. 45.
ROLLIN (De Heer) te *Parijs*, Numismaticus, bl. 40.
Romeinsche cijfer, bl. 204.
Romeinsche munten, vroeger ook in *Gelderland* gangbaar, bl. 2.
Rond wapenschild op munten, bl. 93.
Roosbeker. Muntsoort, bl. 51.
Roosje (Een) op eene munt, bl. 80.
Roover. Is, volgens KILIAAN, de beteekenis van het woord *Snaphaan*, bl. 163.
Rosendaal (Handvest van Hertog WILLEM I, gegeven te), bl. 55.
Rosenobels. Muntsoort, bl. 220, 222; Nijmeegsche *Rosenobels* vermeld bl. 256.
Rosetje op eene munt. Zie *Roosje*.
RUDOLF *van Habsburg*, Roomsch-Koning, bl. 20, 263.

Ruiten (*Bladuwe*) in het Beijersche wapen, bl. 70.
Ruitergelden, bl. 106, noot, 418.
Ruyters-Blank. Welke muntsoort dit was, bl. 105. De naam komt misschien van de *ruitergelden*, bl. 106, noot.
Ruremunde (*Munt onder tytel ind wapene van*), bl. 111.
Rurmunden. Opschrift op eene zeer oude Geldersche munt, bl. 23.

S.

Saffoye voor *Savoye*, bl. 397.
Saksen. Waar deze in *Gelderland* woonden, bl. 3; behielden hunne goederen bij de verovering des lands door de Franken, bl. 4.
Salische Franken, bl. 35.
Saluyt. Engelsch-Fransche muntsoort, bl. 220, 223.
Salvu fac pplm tuum dne. Opschrift op munten, bl. 89.
Sanct' martin' patro. Opschrift op munten, bl. 152.
Sassenaers, Muntsoort, bl. 411.
SAULCY (DE), *Recherches sur les Monnoyes de Lorraine*, bl. 189.
Saulderen van munt (Straf tegen het), bl. 241.
Scheidwater, bl. 215.
Schelde. Benoorden deze rivier woonden oudtijds de Friezen, bl. 3.
Schelling. Zie op *Schilling*.
SCHELTEMA (Een werk van Dr. P.) aangehaald, bl. 422, noot.
SCHELTUS. Zie CAU.
Schepenen of Raden van Geldersche steden aangesteld tot *Waardijnen*, bl. 66.
Schepter op eene munt, bl. 9, 31.
SCHERP (STEPHAN), Muntmeester te Arnhem in 1442; bl. 436.
Schermebeek (Huis), bl. 143.
SCHERPENZEILL (CHARSELIS VAN), bl. 121.
Schild (?) (Zilveren), bl. 38. Onzekere muntnaam.
Schild (Oud). Naam eener gouden munt, bl. 56, 267.
Schild met drie mispelbloemen, bl. 9; wordt *horizontaal* en *vertikaal* door Graaf GERHARD III op zijne muntjes gehouden, bl. 12.
Schild (*Gouden*). Munt van Hertog REINOUD IV, bl. 68; in een groot deel van *Europa* gangbaar geweest, *aldaar*.
Schildjes (Kleine) in eenen rand op munten, bl. 32.
Schilling (Berekening bij pond en), bl. 259.
Scilde. Zie *Gentsche* of *Mechgelsche scilde*.
Scholaster en tevens *Muntwaardijn*, bl. 134.
Schoonvorst en Sichem (Munten der *Heeren van*), bl. 278.
Schoutambt Zutphen, bl. 8.
Schrijver van dit werk (Muntverzameling van den), bl. 27, 50, 55, 88, enz.
Schroeyen of *schroyen* van munten, bl. 225, 241.
Schuytken. Muntsoort, bl. 220, 222, 406, noot.
Selbarnen (Het) of zoutbranden, zoude zijnen naam aan *Zalt-Bommel* gegeven hebben, bl. 35.
Sent Jans misse, bl. 249.
Sermente (Munteren van den) van *Gelderland*, van *Braband*, bl. 27.
SERRURE (De Hoogleeraar C. P.), Muntkundige, bl. 6, 31, 79, 88, 97, 98, 99, 108, 150, 162, 265, enz. enz.
Seskens, bl. 178, 410.
Sextu . p . . . r (onduidelijk opschrift op eene munt), bl. 99.
Sichem (*Heeren van*). Zie *Schoonvorst*.
Sicilië (Wapenschild van) op eenen Pronkdaalder, bl. 198.
Siegel (*Die*) *der Deutschen Kaiser &c.* Zie op ROEMER-BÜCHNER.
SIGISMUND (Keizer). Onder dezen, niet onder KAREL IV, wordt de dubbele arend Rijks-wapenschild, bl. 435.
Silvere halven Philippus reaelen penninghen, bl. 202.
Silvere thiende deelen van den silveren Philippus reael, bl. 205.
Silveren oerd, bl. 374.
SIMONON (Een muntwerk van), bl. 150.

Simplex .... cse ro reg. Gebrekkig opschrift op eene munt, bl. 99.
SLANGEN (De Heer E.), Numismaticus op het kasteel *Aldengoor* bij *Roermond*, bl. 25, 99, 162, enz.
Sleetschatk, bl. 148. Zie *Sleischat.*
Sleschat. Zie *Sleischat.*
Sleysschat. Zie *Sleischat.*
Sleischat (Vorstelijke). Belasting op de munt in de middeleeuwen, bl. 11, noot, 110; bedrag van den sleischat bij onderscheidene muntsoorten, bl. 110, 111, 112, 115, 137.
Sleper. Welke muntsoort, bl. 111; *halve* dito, bl. 112.
SLICHTENHORST (A. VAN), *Geldersse Geschiedenissen*, bl. 1, 2, 19, 56, enz.
SLOET (Mr. L. A. J. W.), aangehaald bl. 436.
Sloten der Edelen, allengs voor *Gelre's* Graaf geopend, bl. 15.
Smaele heerlickheyden, bl. 419.
Smeltovens (Verbod van particuliere), behalve die der goudsmeden, bl. 242.
SMETIUS (J.), *Chronijk van Nijmegen*, bl. 67.
Snaphaenen (*Silveren*), bl. 133, 142, 144, enz.; voor welken prijs gangbaar, bl. 426; *gouden* dito, bl. 143 op twee plaatsen; 425.
Snede. Wat dit woord in de munttaal beteekent, bl. 93.
Snijden op ten merck. Muntmeestersuitdrukking, bl. 129.
SNOUCKAERT VAN SCHAUMBURG (Baron), bl. 10, 17.
Soldijgoederen, bl. 4, 7.
Solidi aurei of *sous d'or*, bl. 5, noot.
Sonne Noibell mytter roise, bl. 420.
Sous d'or. Zie *Solidi aurei*, bl. 5, noot.
Spaansche realen in *Gelderland*, bl. 186.
SPAEN (W. A. *Rijks-Vrijheer* VAN), *Oordeelkundige Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland*, bl. 1, 2, 10, 13, 17; eene fout van dezen verbeterd, bl. 18; verder bl. 20, 264, 266. *Historie van Gelderland*, bl. 2, 14, 20, 21.
Spaengien (Ducaten van), bl. 220, 223.
Spangnien (*Munten van den Coninckrijke van*), bl. 236.
Spanje (Er ontbreekt tot dus verre een werk over de munten van), bl. 222.
Spectabilis Comes. Titel der Graven van Henegouwen en Holland, bl. 266.
Spiers (Rijksvergadering te), bl. 236.
Sprenger. Munt van eenen Limburgschen Heer, bl. 247.
Sprookjes en fabelen uit de Geldersche Geschiedenis uitgemonsterd, bl. 1.
Stadhouder van Gelderland (*Arnhem*, verblijfplaats van den), bl. 87.
Stadhuizen (Aanplakking aan de), bl. 227.
Stamproy, Muntplaats in *Thorn*, bl. 277.
Staten des Heyligen Ryx. Benaming der Keurvorsten (?), bl. 235.
Staten des Nederstichts van Utrecht, bl. 319.
Statholder ind Raden van Gelderland, bl. 125; *Stadtholder, Cantzler ende luyden van onsen Raede*, bl. 187.
Staverden. Buurschap bij *Harderwijk*, bl. 37.
Stedelijk geld (?) in *Gelderland* bij den aanvang der vijftiende eeuw, bl. 275.
Stedelijke munt van Nijmegen, bl. 125.
Steden van Gelderland mogten in 1402 nog geen bijzonder geld slaan, bl. 275.
Steden en Heeren van Gelderland (De Afdeeling dezes werks), aangehaald, bl. 22, enz. Zie verder op *Munten.*
Steinfort (Graaf van), bl. 152.
Stempel (Munt geslagen onder vreemden), bl. 21.
Sterk water (Wasschen der munten met), bl. 189.
Sterling. Engelsche en ook Geldersche munt, bl. 20; ook *sterlingsche denier* genaamd, *aldaar.*
Sterren op de borst der Geldersche Graven, bl. 8.
Sterretjes tot sieraden op de munten, bl. 79.
Sticht van Utrecht, bl. 11; Hertog AARNOUD in oorlog met hetzelve, bl. 73.
Stijl (Brabandsche) van tijdrekenen, bl. 326.

Store (Derick), Secretarius, bl. 143.
Stoter. Muntsoort van onzekeren naamsoorsprong, bl. 396, 399.
Strampraidsche gulden, bl. 277, 390.
Stricker (Verzameling van den Heer J. A.) te *'s Gravenhage*, bl. 10, 36, 89, 98, 100, 151, enz.
Stuiver (*Halve*), bl. 99.
Stuk (De munten essayeren bij het) of bij het *mark*, bl. 130.
Stuver, bl. 81; *lichte stuver*, bl. 325.
Substituut van den Waardijn of Onderwaardijn, bl. 306.
Summa laterum, bl. 124, beteekent: *optelling der bladzijden*.
Supplément au Catalogue des Monnoies en or du Cabinet de Vienne, bl. 80, 427, 431, 436.
Supports, bl. 45.
Surtout in het Bourgondisch-Geldersche wapenschild, bl. 88.
Swaer geld, bl. 153.
Swane. Kleefsch geld, bl. 401.
Swarte penningen van drie mijten, bl. 169.
Swenken. Muntsoort van *Kleef*, bl. 424.
Swolle. Zie *Zwolle*.
Symmetrie op gouden Geldersche munten, bl. 69.

T.

Taergen (of *Targe*) *van Bretaenge*, bl. 398, noot.
Tanerijen (Joost van den), oudste bekende Geldersche Muntmeester, bl. 55, 56. Misschien te spellen tauerien, bl. 56.
Territoriaal gezag van Gelderland, onder de Hertogen willem I en reinoud IV vergroot, bl. 65.
Testoenen of *Slepers*. Muntsoort en naamsbeteekenis, bl. 156.
Testons van Vrancrijck, enz., bl. 247.
Teyler van der Hulst (Bepalingen uit den uitersten wil van den Heer Pieter), bl. 393.
Thalercabinet. Zie madai.
Theodericus (Muntje van), *Heer van den Berg*, bl. 59. Moet wezen frederious.
Thijnse, bl. 419.
Thoren. Zie *Thorn*.
Thorn (Munthuis van), bl. 215, 216, 217.
Thresoor (*Het*). Dusgenoemde Beeldenaar, bl. 158.
Tiel, eene *villa regia* of Keizerlijk Hof, bl. 10; behoorde tot in het begin der veertiende eeuw aan *Braband*, en kwam toen door ruiling bij *Gelderland*, bl. 22; *Tielsche munt*, bl. 5, noot.
Tiers de sol d'or, bl. 5, noot.
Titel en naam komen op de munten van Graaf otto IV nog niet voor, bl. 16.
Tobiésen Duby. Zie duby.
Tollen (Gouden munt ter betaling der) *boven en beneden* [op den Rijn], bl. 110; *Tollen* te *Emmerik*, bl. 14.
Tollerantie ende moderatie van zijne Majesteyt, bl. 203.
Tourneur (Cipriane le) naar de Munt te *Arnhem* gezonden, bl. 104.
Tournooi- en ridderspelen, bl. 36, 37.
Tournooihelm (Gekroonde en gecimierde), bl. 45.
Tournooikleeding (Hertog aarnoud *van Gelre* in), bl. 75.
Tournoois (Oudste Geldersche), bl. 30.
Tours. Muntplaats der naar haar genoemde *Grooten*, bl. 30.
Trajectensis moneta, bl. 11, noot.
Triectum. Een der beide hoofdzetels van de Franken in ons vaderland, bl. 3.
Troyes (Mark van). Zie het volgende.
Trooische mark, bl. 89, 276, noot 5.
Tuerluer. Muntsoort, bl. 64; hare waarschijnlijke naamsoorsprong, *aldaar*.
Turnhout (De *Vrouw van*). Naam der weduwe van Hertog reinoud III, bl. 51; hare munten misschien *niet* voor *Gelderland* geslagen, *aldaar*.
Turonus civis. Opschrift op munten, bl. 57.
Twaelevers, bl. 410.
Type (Engelsche) van Geldersche munten, bl. 264, 265.

Tweeblankpenning, bl. 185.
Tweede zoon (De) eens regerenden Vorsten voert eenen lambel, bl. 38.
Tweeguldens van Deventer, Campen en Swol. Gouden munt, bl. 252.
Twintigste deel van den Filipsdaalder, bl. 210.
TZAIRLES (CHARLES?), Waardijn der Munt, bl. 116.

U.

Uitvoer van nationaal geld (Straffen tegen den), bl. 241.
Ungersche of Hongaarsche guldens, bl. 277.
USENER, *die Frei- und Heimliche Gerichte Westphalens*, bl. 436.
Uterse gulden, bl. 399.
Utrecht (Wapenschild van) gemist op een Pronkdaalder van FILIPS II, bl. 198; de Geldersche Hertog stelt zijnen Muntmeester aan en munt te —, bl. 130, 131; Munten van *Utrecht* (*Bisschoppen, Heer en Stad*), Afdeeling van dit Muntwerk, bl. 15, 40; Groote moetoen of lam van Utrecht (?), bl. 386.
Utrechtsch Bisschoppelijk muntje, althans door VAN MIERIS zoo beschreven, door ons aan *Gelderland* toegekend, bl. 18.
Utrechtsche (*Keizerlijke*) munt, bl. 5, noot.

V.

Vaantje aan een kruis op eene Geldersche munt, bl. 39.
Valenchiennes (Munt van), bl. 400.
Valuwacie der munten, bl. 395.
Vassallen (Vasallen) van den Gelderschen Hertog, bl. 188.
Veemgerigt (Aanklagt voor het) wegens muntvervalsching, bl. 436.
Veenendaal (*Geldersch*), of aldaar munt geslagen zij, bl. 41.
Veertigste deel van den Filipsdaalder, bl. 211.
VEIJE (De 1e Luitenant bij het corps Ingenieurs, Mineurs en Sappeurs W. A. G. DE), Numismaticus, bl. 378, 381, 386, 394, 415.
Veluwe (*De*). Oudtijds woonplaats der Saksen in *Gelderland*, bl. 3. Een deel der — onder het regtsgebied der Dynasten van *Zutphen*, bl. 8; sedert 1311 hielden de Geldersche Vorsten dezelve ter leen van de Bisschoppen van *Utrecht*, bl. 37. Hertogin MECHTELD geeft die in pand aan den Utrechtschen Bisschop, bl. 379.
Ven of *veen* geeft den oorsprong aan het woord *Venlo*, bl. 41.
VENBOIT (PIETER), ijzersnijder of graveur der Munt, bl. 278. Waardijn, bl. 116, 117.
Vendel (*Moneta*). Opschrift op eene munt, bl. 63.
Venegie (*Croone van*), bl. 220, 222.
Venencis (*Moneta de*). Opschrift op eene te *Venlo* geslagene munt, bl. 41.
Venensis. Vroegere gissingen over de afleiding van dit woord, bl. 41, noot.
Venlensis civis (*Moneta*). Opschrift op eene munt, bl. 63.
Venlo (Munt van), bl. 38, 41, 53, 63. Beschrijving dier stad vermeld, bl. 425.
Venradensis (*Moneta*). Opschrift op munten, bl. 63.
Venray in *Limburg*, een domein van REINOUD IV, nog *Jonkheer*, bl. 67.
VERACHTER, *Documens pour servir à l'histoire Monétaire des Pays-Bas*, bl. 95.
Verbanning uit het land. Straf op recidive van het ontvangen van vreemd of verboden geld, bl. 185, 238.
Verbergen van numerair, waardoor ontstaan en waartoe dienstig, bl. 230.
Verbondbrieven tusschen Ridderschap en Steden van Gelre en Hertog AARNOUD, bl. 74.
Vergulden van zilveren munt (Straf tegen het), bl. 241.
Verhooging des gelds, bl. 217.
VERKADE'S *Muntboek*, bl. 164, 261, 430.
Verloopen der munt, d. i. verminderen van het gehalte, bl. 141. *Verloopen van muntgezellen*, bl. 130.
Vermunting van slecht in goed geld, bl. 185.

Versmelten van oude landsmunten, bl. 183.
Versmelting tot andere muntsoorten, de voornaamste reden van het verdwijnen der oude muntspecien, bl. 78, noot.
Verwarring in Gelderland (Groote) gedurende den strijd der *Heeckerens* en *Bronkhorsten*, bl. 38—52; gedurende den strijd van ADOLF tegen zijnen vader AARNOUD, bl. 85, 86; gedurende de voogdij van MAXIMILIAAN, bl. 94 (vooral van 1473—1492), enz.
Verwen (*Van onser*). Uitdrukking omtrent de kleeding van den Hertogelijken Muntmeester, bl. 297.
Verzilverde munt, bl. 212.
Vianen. Muntplaats der Heeren *van Brederode*, bl. 236; *Daalders van Vianen*, bl. 246.
Vienne (*Monnoyes en or du Cabinet de*), bl. 427, enz. enz.
Vierdelen of kwartieren van Zutphen en Arnhem, bl. 306; die van Nijmegen en Roermond ten opzigte der Munt, vermeld, bl. 418.
Vierdubbele groot. Zie *Groot*.
Vierhoecken ende kruysstraten (Uitroepingen op de), bl. 242.
Vierijser, bl. 411. Zie *Vuurijzer*.
VIERSSEN (JOHAN VAN), Waardijn, bl. 132.
Vierstuverspenningen, bl. 168.
Vijf marken zilvers (Van elke) te hermunten geld, een mark in kleine specien te munten, bl. 185.
VINCENT, *Graaf van Meurs*, Hoofdman van *Gelderland*, bl. 109.
VINCENT (Wijlen de Baron), Numismaticus, bl. 40.
VISCONTI (Catalogus van DE MILAN), bl. 61.
Vizier (Helm met gesloten), bl. 38.
Vlaamsch geld 50 *pCt meer waardig dan het Brabandsche*, bl. 180.
Vlaamsche Kroon. Zie *Zonnekroon*.
Vlaanderen. Uit dit gewest was, omstreeks 1020, de eerste Geldersche Graaf, bl. 5: had *Rijssel* tot Muntstad, bl. 237; koperen munt algemeen in Vlaanderen, bl. 108.
Vlecken van Gelderland. Hieronder schijnen ook de dorpen bedoeld geweest te zijn, bl. 231. In dezelve mogt gemunt worden, bl. 131.
Vleemsche Nobels en andere Vleemsche of Vlaamsche munten, bl. 395, 397, enz.
Vlies. Zie *Gulden vlies*.
Vlies (Vuurstaal, juweel en vonken der Orde van het *Gulden*), bl. 96.
Voechye (*Dobbel*). Zie *Woechye*.
Vollenhove (*Gelre's* Graaf munt te), bl. 22, 26, 28.
Volksverhuizingen (Gevolgen der groote), bl. 2.
Voogdijschap van Hertogin ELEONORA (Muntjes der), bl. 31.
Vossekop van *Gulik*, bl. 60.
Vranckrijck, bl. 125. Zie op *Frankrijk*.
Vriesland (ALBRECHT *van Saksen* munt in), bl. 126.
Vryesslant. Zie *Vriesland*.
Vrijgraaf (Aanklagt bij eenen) wegens muntvervalsching, bl. 436.
Vuerijser. Welke soort van munt, bl. 110; *halve* en *vierde* dito, *aldaar*.
Vulgata-vertaling der Heilige Schrift, bl. 89, 90.
Vuur (*Assaei* door het), bl. 117.
Vuurijzer (*Enkel*), bl. 90, 92, 97; *Dubbel* dito, bl. 89, 98, 396, noot, 399.

W.

Waaijer van paauwvederen op munten, bl. 36.
Waal, bl. 15. Benoorden deze rivier woonden oudtijds de Friezen in *Gelderland*, bl. 3.
Waarde (Aanneming van munten, alleen tegen hare innerlijke), bl. 182; onbillijkheid daarvan, *aldaar*.
Waardebepaling van het geld. Zie *Evaluatie*.
Waardeerbrief van munten, bl. 55.
Waardijn of Weerdijn der Munt. Welke zijne bemoeijingen, bl. 242.
Waardijnen. Zie op *Schepenen*; verder wa-

ren zij afzonderlijke beambten, zie *passim*.
Wageningen, door OTTO II tot stad verheven, bl. 14. Muntmeestersrekening gedaan binnen dezelve, bl. 126.
Wapen van Gelderland (Oorsprong van het tegenwoordige), bl. 391.
Wapenhelm (Geldersche), bl. 85.
Wapenschild van *Gelre* of *Gelderland*, bl. 16. Het oude beschreven, bl. 9.
Wasschen (Munten) en daardoor in waarde verminderen, bl. 214, 215.
Wassenberg door den Duitschen Keizer aan Graaf GERHARD gegeven, bl. 6; schijnt het zelfde te zijn als *Wassenborg*, vermeld op bl. 125.
Weerdijn, bl. 242. Zie *Waardijn*.
Weert (Munten van), bl. 424.
WEIDEN (JOHAN VAN DER) of WEYDEN, bl. 121, 311.
WELL (OTT VAN), *Statholder* van KAREL *van Egmond*, bl. 309.
Well in *Limburg* (Geldersche munten gevonden te), bl. 83.
WENCESLAUS en JOHANNA, Hertogen van *Braband*, bl. 51. Hunne munten, bl. 276.
Wenlensis civita (*Moneta*). Opschrift op eene munt, bl. 63.
Wereldbol op munten (Afbeelding van den), bl. 150.
Westphalen (*Creytsch* of Kreits *van*), bl. 228; het Veemgerigt aldaar bemoeit zich ook met muntvervalsching, bl. 436.
WEVELIKHOVEN (Munt van den Utrechtschen Bisschop FLORIS VAN), bl. 68.
WICHMAN. Naam van eenen Gouwgraaf in *Gelderland*, bl. 5.
Wijck (Munt geslagen te), bl. 319.
Wijngaardblad op munten, bl. 167.
WIJS (De Heer F. C. J. DE) te 's Hertogenbosch, Numismaticus, bl. 386, 393, 413.
Wytpenninghe. Zie op *Albus* en op *Witpenningen*.
Willem arnemi. Opschrift op eene munt, bl. 31.
WILLEM, *Hertog van Gulik*, Momboir (Munt van), bl. 53.
WILLEM II, Roomsch-Koning, Graaf van *Holland*, bl. 15.
WILLEM I, *vóór de opvolging in Gulik* (Munten van Hertog), bl. 54—59.
WILLEM I (Munten van Hertog), *na de opvolging in Gulik*, bl. 59—65.
WILLEM II of *den Rijken* (Munten van Hertog), bl. 165—168; eene muntevaluatie door hem uitgevaardigd, bl. 429.
WILLEM IV en V (Munten der Hollandsche Graven, bl. 278.
WILLEM V (Munten van den Henegouwschen Graaf), bl. 34, 39.
WILLEM *van Friesland* (Graaf), schoonzoon van OTTO I, Graaf van *Gelre*, bl. 11.
WILLEMS, Uitgever van JAN VAN HEELU, bl. 19.
Winst op de munt. Aldus heette de *sleischat*, bl. 115. Winst op het versmelten van munten, bl. 214.
Winterslagting (Ossen voor), bl. 117.
Wisch en Baar. Een der Bannerheeren van *Gelderland*, bl. 22.
Wissel en munt, bl. 43. Verordeningen daarop, bl. 390, enz.
Wisselaars, hun gewoon ambt, bl. 185; waren in de zestiende eeuw zij die het kleine geld onder de gemeente bragten, bl. 243; Eene instructie voor hen, bl. 244. Toezigt over de wisselaars, *aldaar*.
Wit (Munt die te) werd bevonden, bl. 327.
Wit porseleinen leeuwen, bl. 89.
Witpenningen, bl. 420.
Witte munte. Benaming des zilveren gelds, bl. 217.
Witte paauwen, bl. 37.
Wochey (*Dubbel*). Muntsoort, bl. 136, 141, 417.
Woechy (*Dubbel*). Zie *Woechey*.
Woeringen (Veldslag van), bl. 19.

Z.

Zalt-Bommel. Door wien waarschijnlijk tot Stad verheven, bl. 14 en 35; munt aldaar geslagen, bl. 34; aldaar bestond reeds, als *villa*, eene Munt, bl. 35; de voordee-

len daarvan aan den Utrechtschen Bisschop geschonken, *aldaar;* onderzoek naar den naamsoorsprong, bl. 35, 36; aldaar zijn waarschijnlijk eenige munten van Hertogin MECHTELD geslagen, bl. 46; zie verder bl. 414, 428.

ZANDER VAN BATENBORCH. Zie BATENBORCH.

Zandwijk (*Sanctus vicus*) aan *Gelderland* gekomen, bl. 22.

Zassen (*Hertoch van*), bl. 126, was ALBRECHT *van Saksen.*

Zautboemel (Muntmeester te), bl. 206.

Zautbomelensis (*Moneta*). Opschrift op eene Geldersche munt, bl. 35.

Zeeland (Wapen van) op munten, bl. 199.

Zestienveldig wapenschild, bl. 177.

Zevengrootpenning, bl. 199.

Zevenstuiverspenning, bl. 199.

Zilverdeelen (Dusgenoemde zilveren munt, bijkans zonder), bl. 159.

Zilveren oort, bl. 210.

Zilveren reaal (Groote), bl. 98.

Zon (Kleine) op munten, bl. 169.

Zonnekroon, bl. 169, 193.

Zoutbranden (Het) of *Selbarnen* zoude zijnen naam aan *Zalt-Bommel* gegeven hebben, bl. 35.

Zuid-Nederland (Evaluatie van munten in), bl. 152.

Zuiver muntmateriaal (Gebrek aan), bl. 155.

Zutfania. Oude spelling van *Zutphen*, bl. 11, noot.

Zutphen (De *Curtis*). Hare Heeren waren Dynasten, bl. 7, doch zonder *muntregt;* aan deze plaats municipaalregten verleend, bl. 10. Aldaar werd in de twaalfde eeuw munt geslagen met den Utrechtschen of Deventerschen stempel, bl. 11. Onder KAREL *van Egmond* werd hier in de laatste jaren der vijftiende eeuw gemunt, bl. 120; Naam des Muntmeesters, bl. 302.

Zutphen (*Graaf van*). Zie op *Graaf;* Heeren van —, bl. 4, noot, 7; Munthuis en Muntmeester te —, bl. 120; Muntteeken van Zutphen, bl. 428.

Zware en ligte muntstukken, bl. 245.

Zwarte corten, bl. 169.

Zwarte munt, bl. 96.

Zwolle (*Gulden pennink op maniere van eenen enkelen Rijngulden der Stad*), bl. 119; de Muntmeester HERMAN VAN NASSAU uit die stad in dienst van den Gelderschen Hertog overgegaan, bl. 303.

ASHMOLEAN
MUSEUM

ONZEKERE.

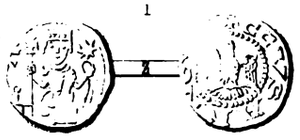

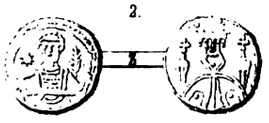

HENDRIK 1134-1168.

GERHARD II OF GERLARD, ZOON VAN HENDRIK † 1182 (?)

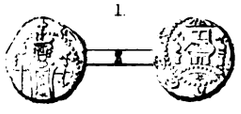

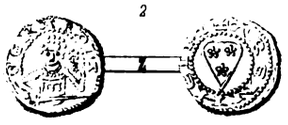

OTTO I 1182-1207 (?)

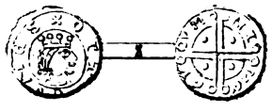

GERHARD II. 1207-1229.

OTTO II 1229-1271 (?)

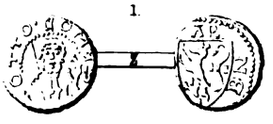

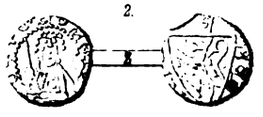

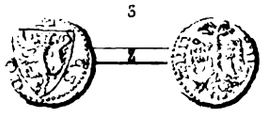

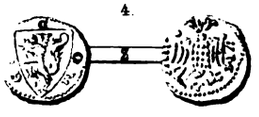

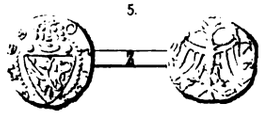

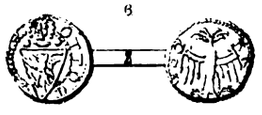

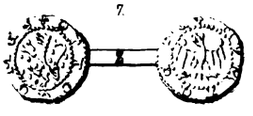

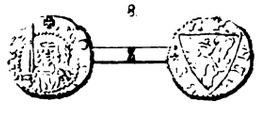

REINOUD I 1271-1326.

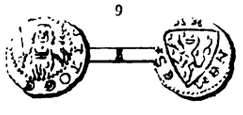

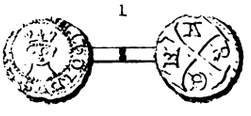

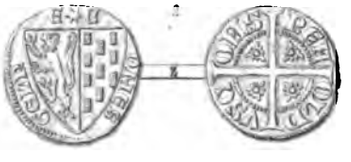

REINOUD II 1326 - 1343

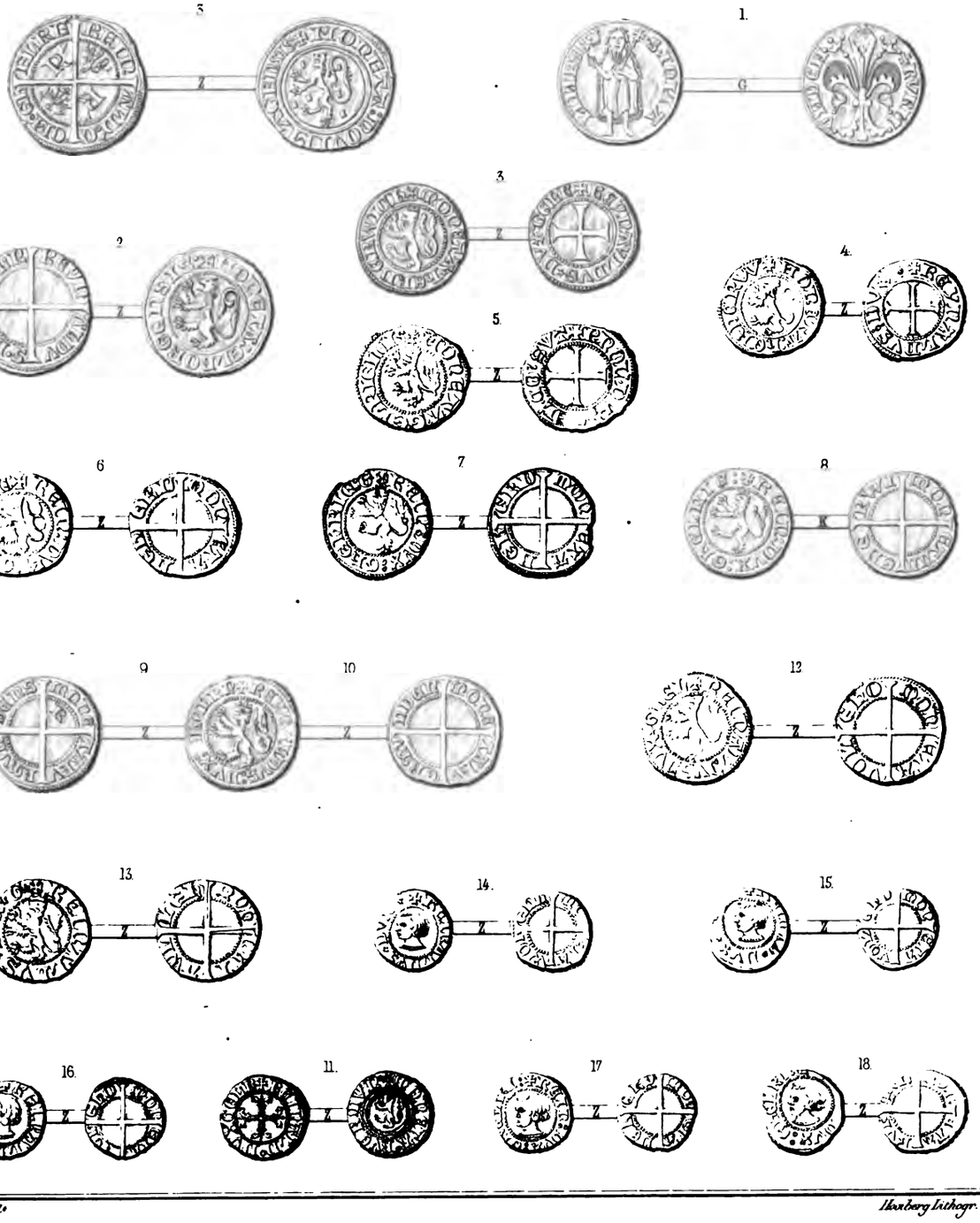

v.d. Chijs del.

Hanberg Lithogr.

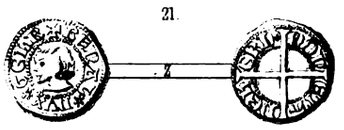

ELEEONORA VOOGDES 1343 - 1344.

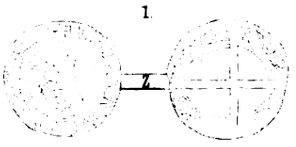

REINOUD III 1343 - 1371.

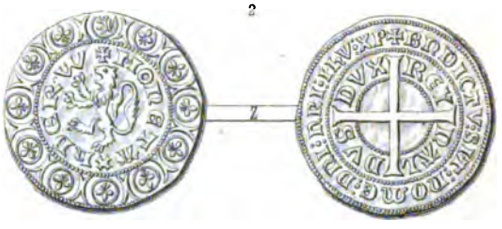

REINOUD III — EDUARD ALS JONKHEER

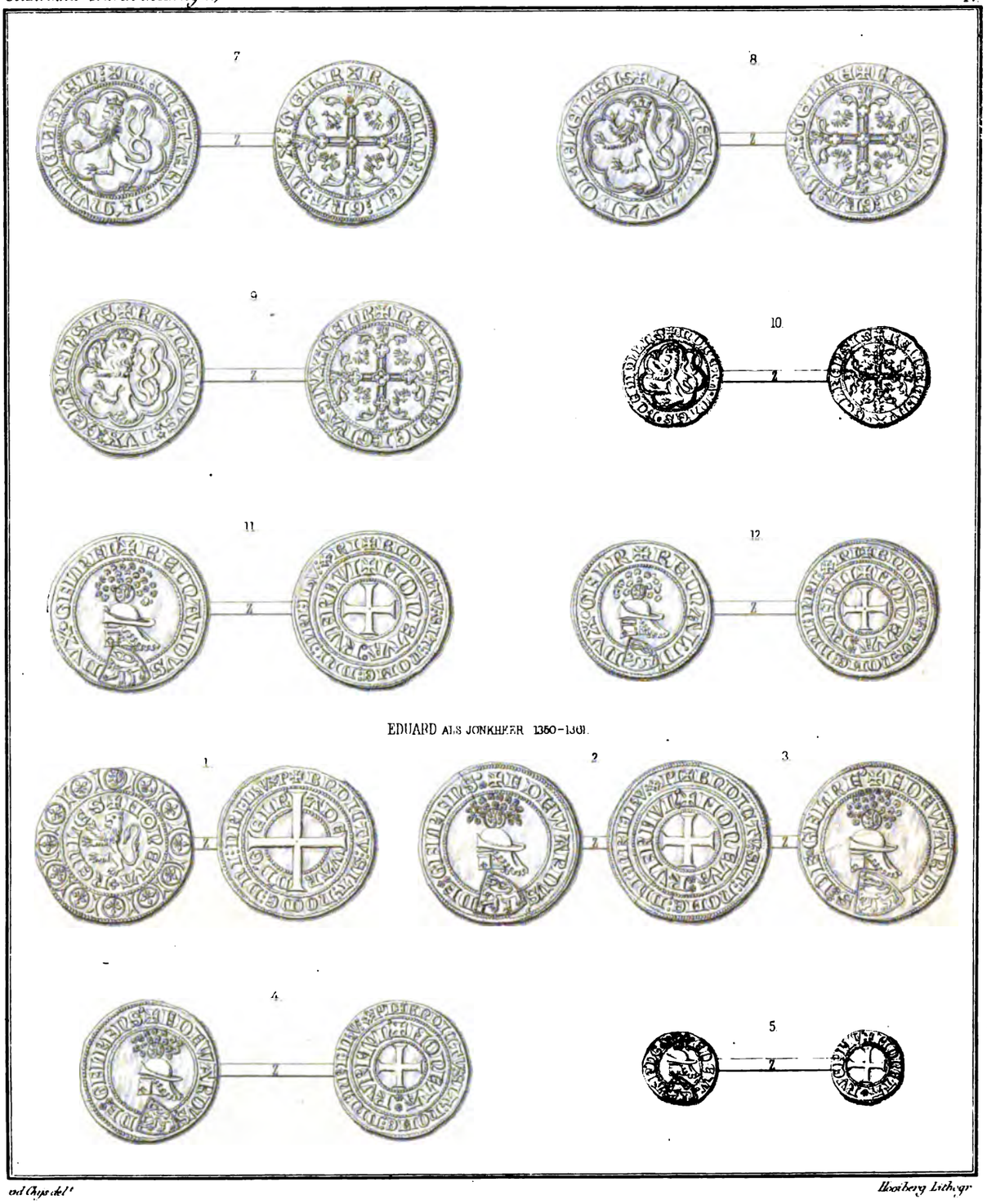

ed Chys del.t

Hooiberg Lithogr.

EDUARD HERTOG, REINOUD III HERSTELD, MECHTELD

EDUARD HERTOG. 1361 - 1371.

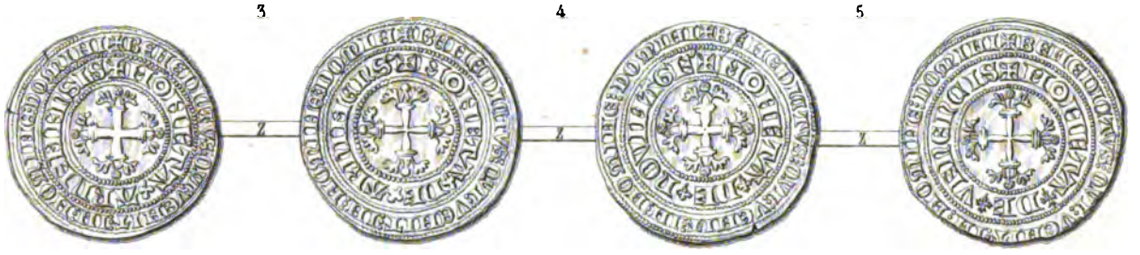

REINOUD III HERSTELD (†1371

MECHTELD 1371 - 1382

3. 4. 5.

MARIA 1361 (?) – 1399.

1. 2.

3. 4.

WILLEM, HERTOG VAN GULIK, MOMBOIR 1372 – 1377.

WILLEM I, VOOR DE OPVOLGING IN GULIK, 1377 – 1393.

1. 2.

3. 4. 5.

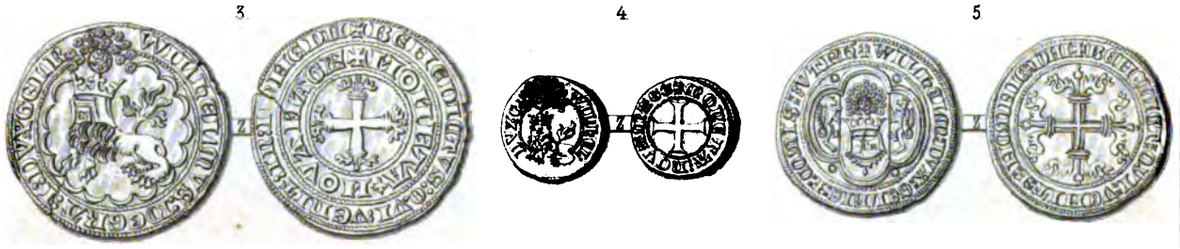

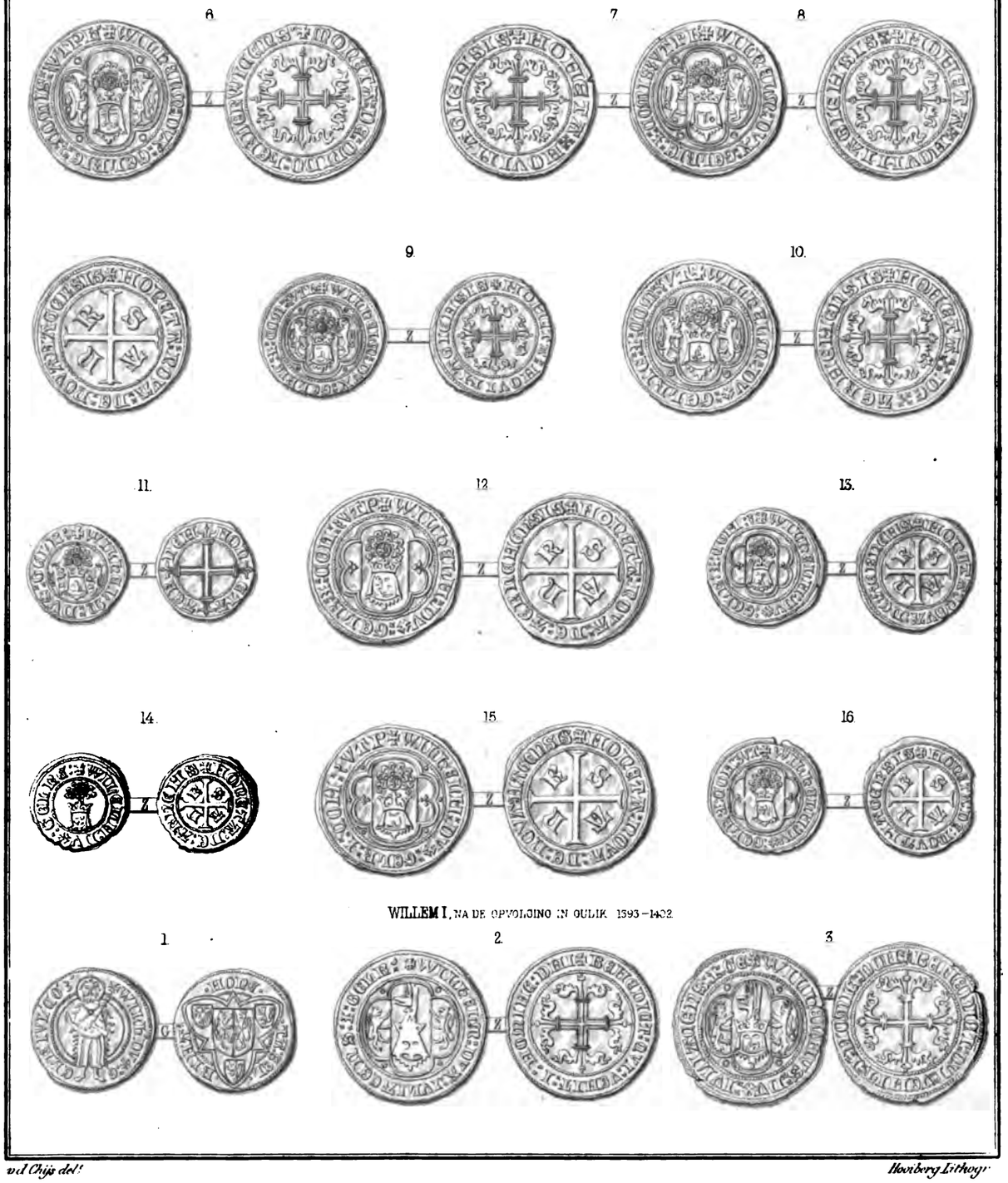

WILLEM I, NA DE OPVOLGING IN GULIK 1393–1402

ASHMOLEAN
OXFORD
MUSEUM

ONZEKERE - REINOUD I

ONZEKERE.

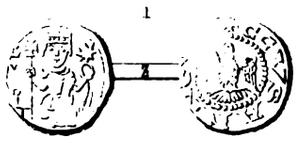

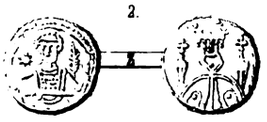

HENDRIK 1134-1188.

GERHARD II OF GERHARD, ZOON VAN HENDRIK †1131(?)

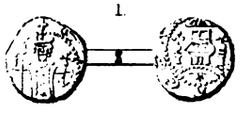

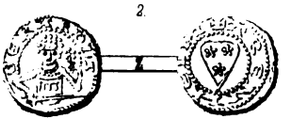

OTTO I 1182-1207(?)

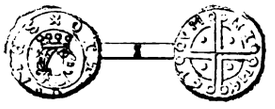

GERHARD III. 1207-1229.

OTTO II 1229-1271(?)

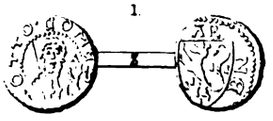

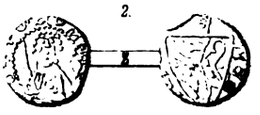

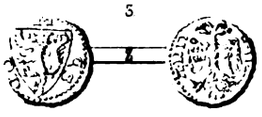

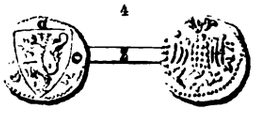

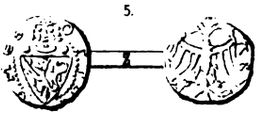

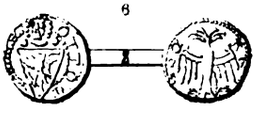

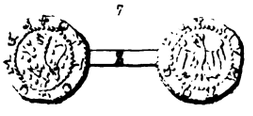

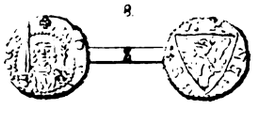

REINOUD I 1271-1326.

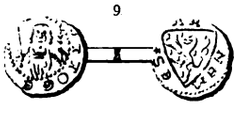

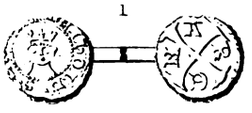

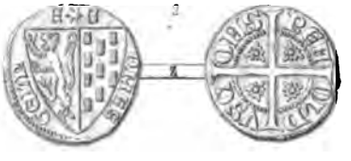

REINOUD II 1326–1343

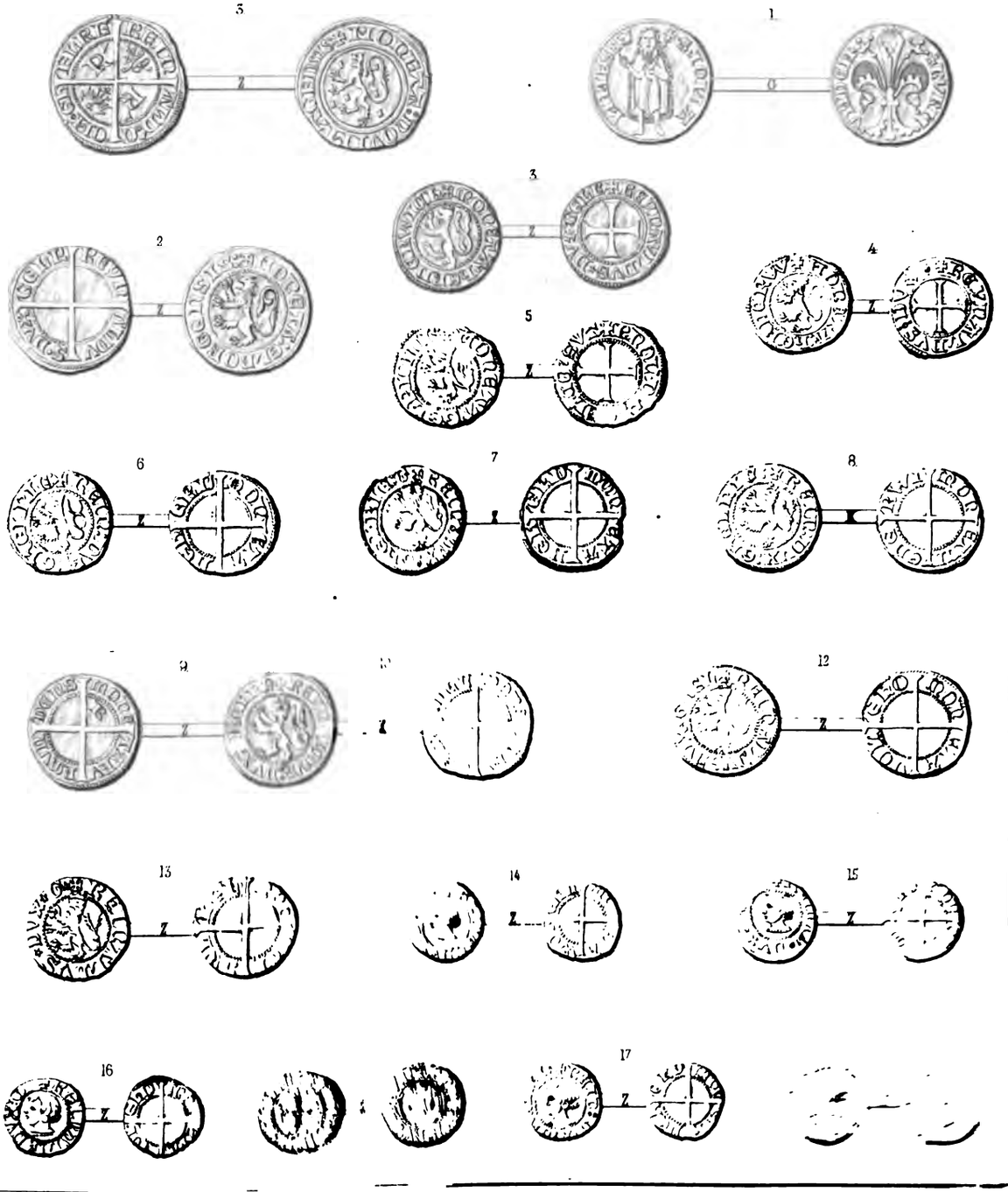

19. 20. 21.

ELEONORA VOOGDES 1343 - 1344

22

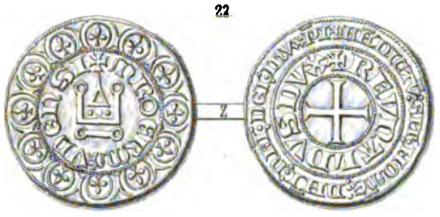

1. 2.

REINOUD III 1343 - 1371

1. 2.

3. 4.

5. 6.

REINOUD III — EDUARD ALS JONKHEER

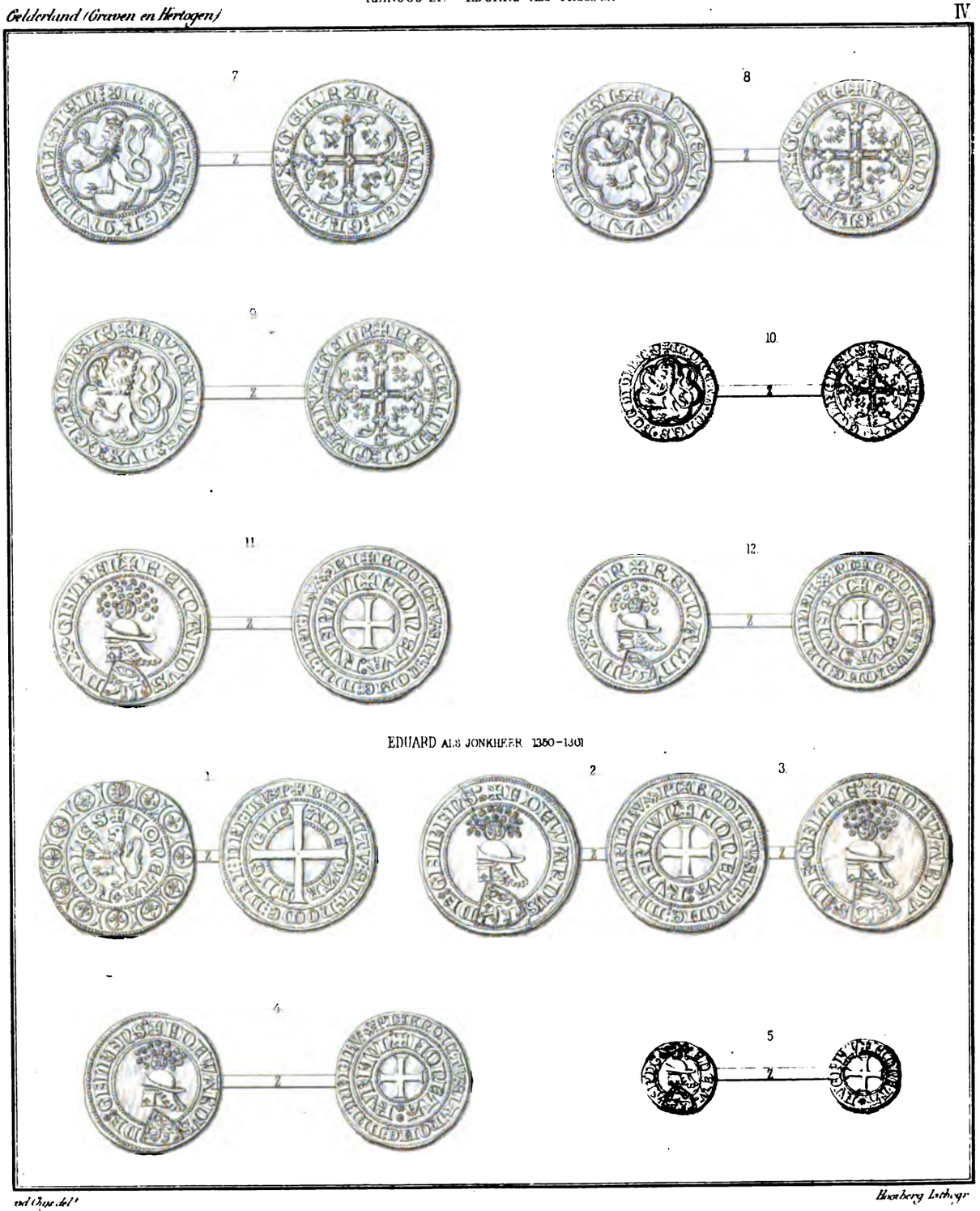

ad Chys. del.t

Hooiberg Lithogr.

EDUARD HERTOG, REINOUD III HERSTELD, MECHTELD

EDUARD HERTOG. 1361 - 1371.

1

2

3

4

5

REINOUD III HERSTELD 1371

6

7

MECHTELD 1371 - 1492

1

2

3. 4. 5.

MARIA 1361 (?) – 1399.

1. 2.

3. 4.

WILLEM, HERTOG VAN GULIK, MEMBOIR 1372 – 1377

WILLEM I, VOOR DE OPVOLGING IN GULIK, 1377 – 1393

1. 2.

3. 4. 5.

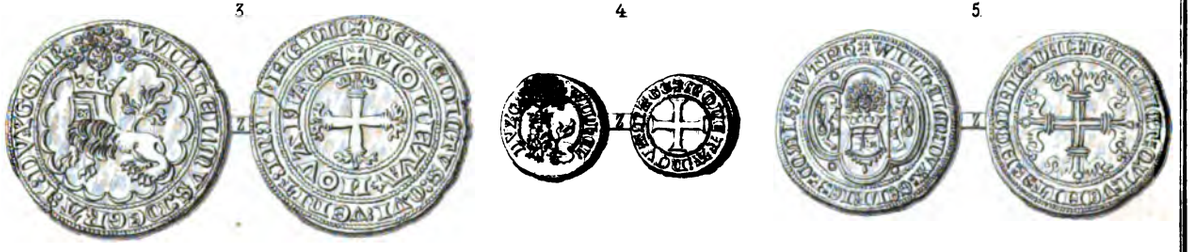

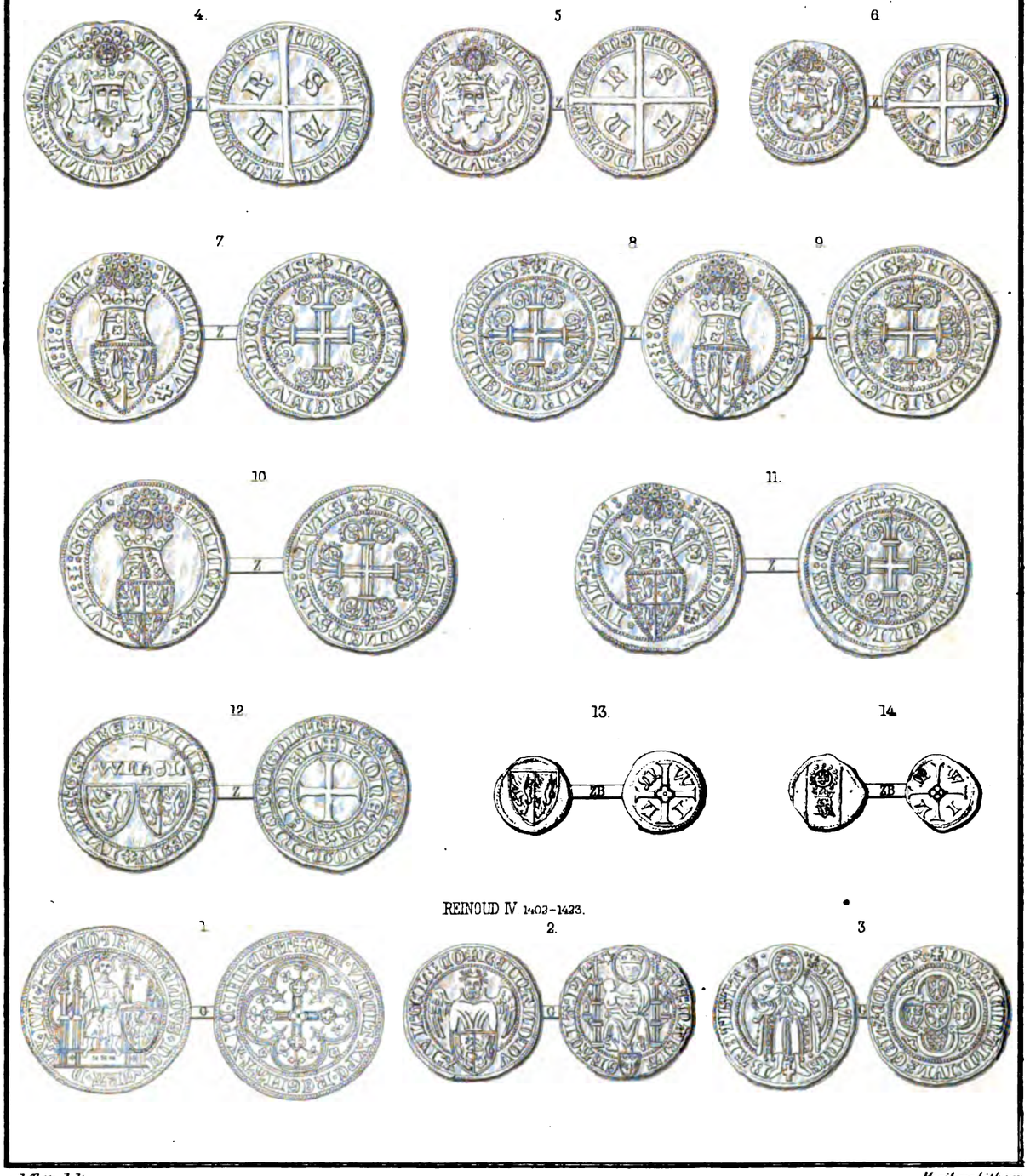
4.
5
6
7
8
9
10
11.
12
13.
14
REINOUD IV. 1402-1423.
1
2.
3

VERVOLG VAN REINOUD IV – ARNOLD

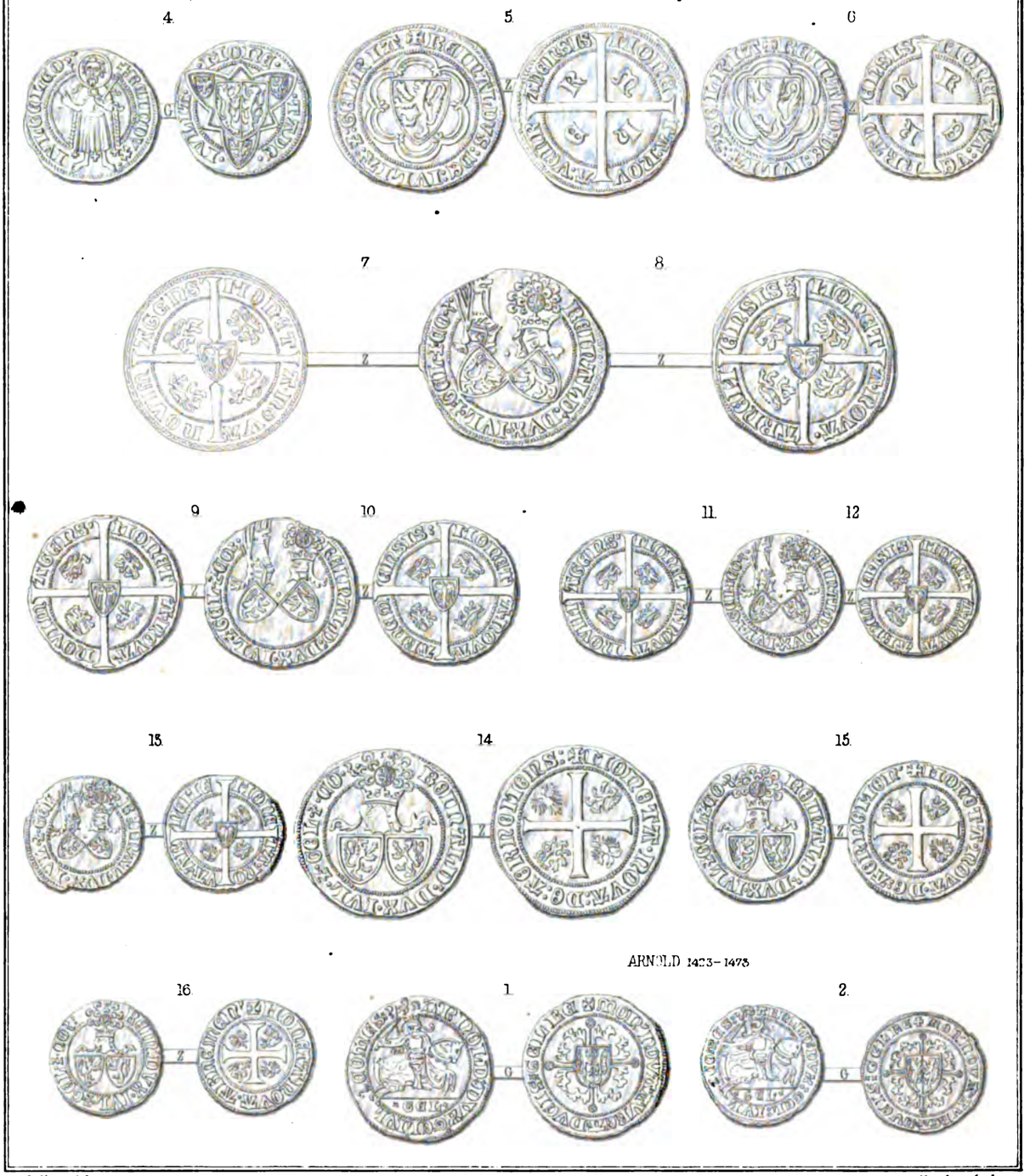

v.d. Chijs del.t

Hooiberg Lithogr.

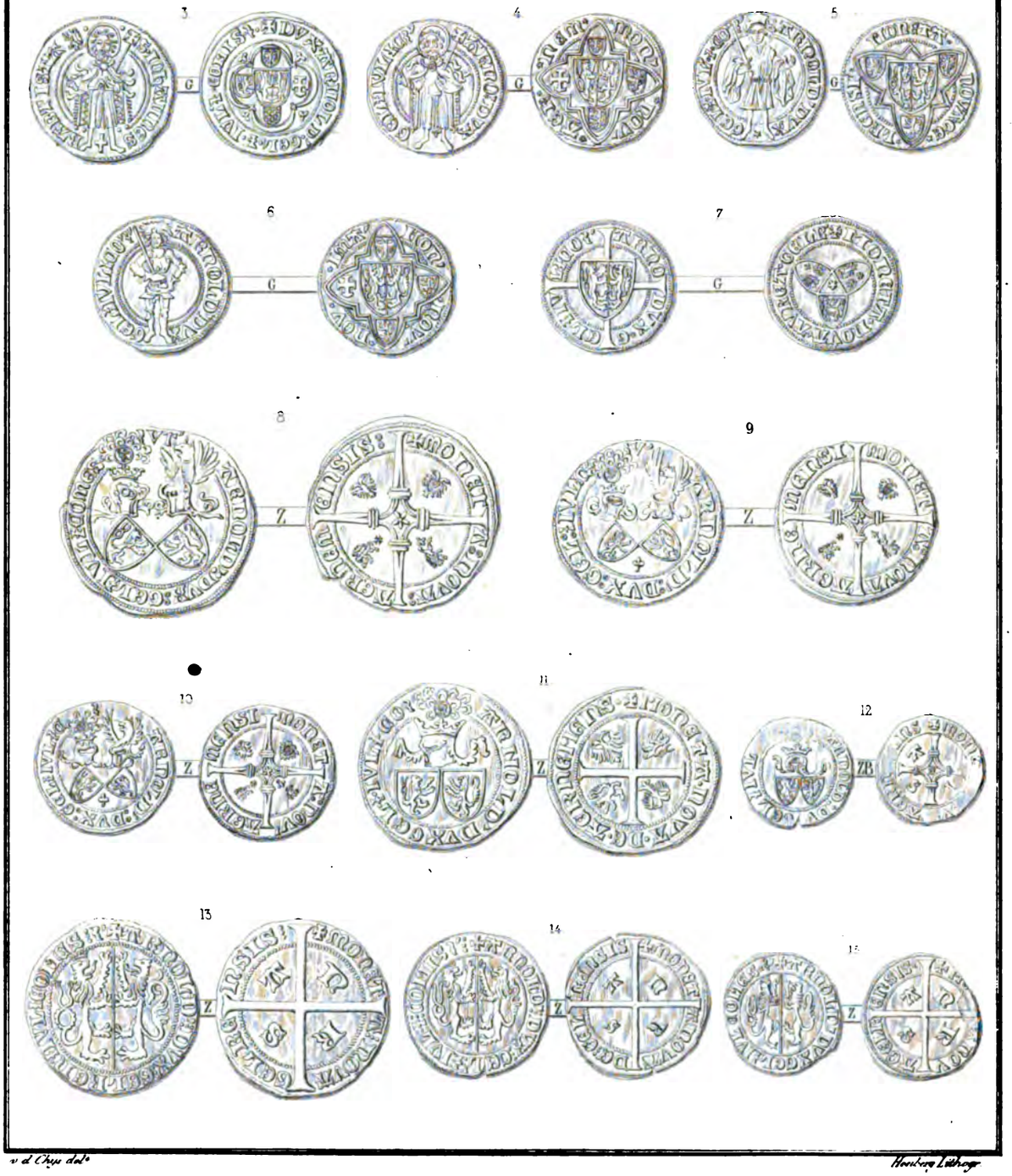
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

VERVOLG VAN KAREL DEN STOUTEN MAXIMILIAAN ALS VOOGD.

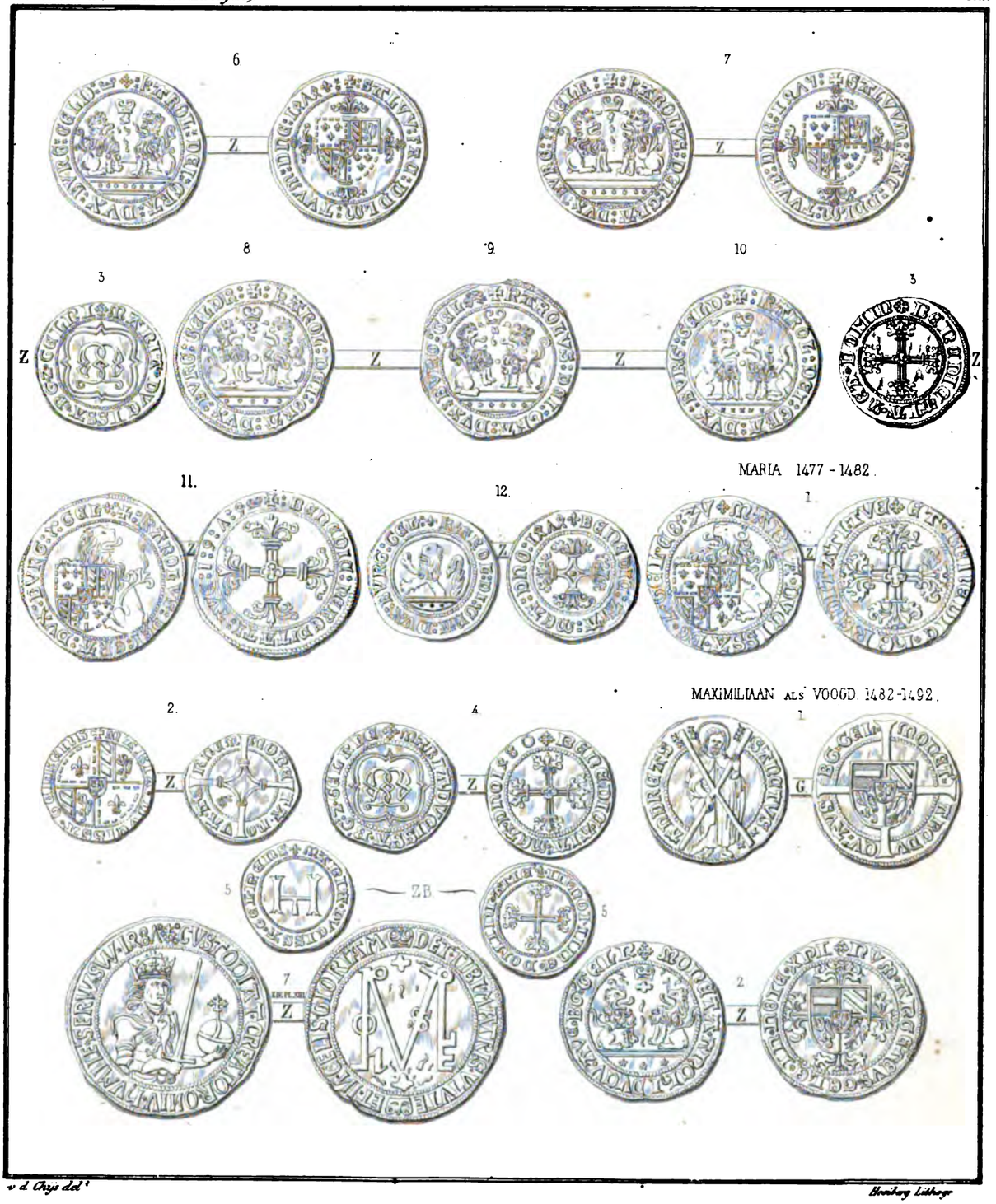

v d Chijs del.t

Hoeiberg Lithogr.

MAXIMILIAAN ALS VOOGD EN MINDERJARIGHEID VAN KAREL VAN EGMOND

Gelderland (Graven en Hertogen.)

XIII.

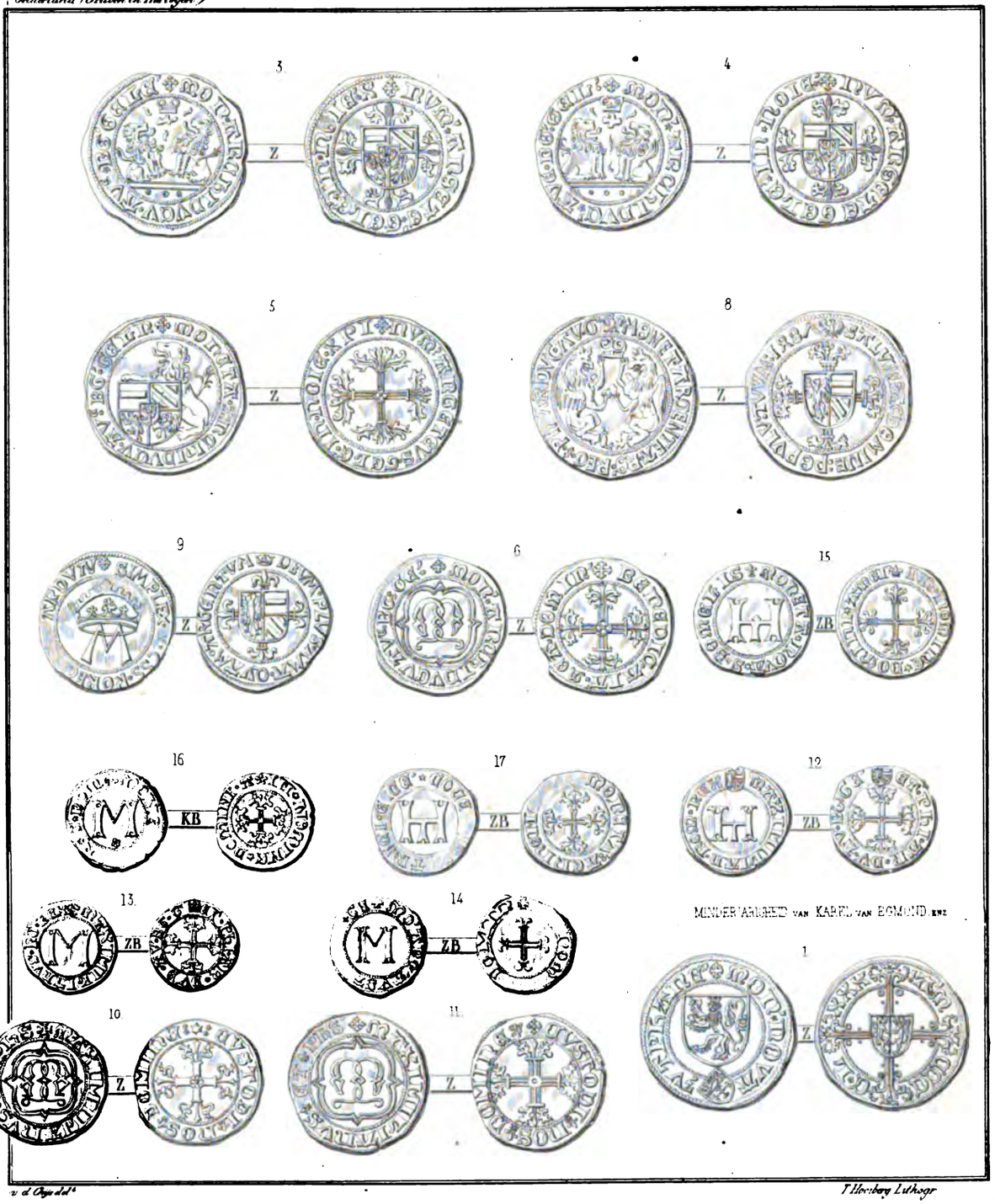

v. d. Ooye del.t

J. Hoeiberg Lithogr.

MINDERJARIGHEID VAN KAREL VAN EGMOND ENZ—FILIPS DE SCHOONE

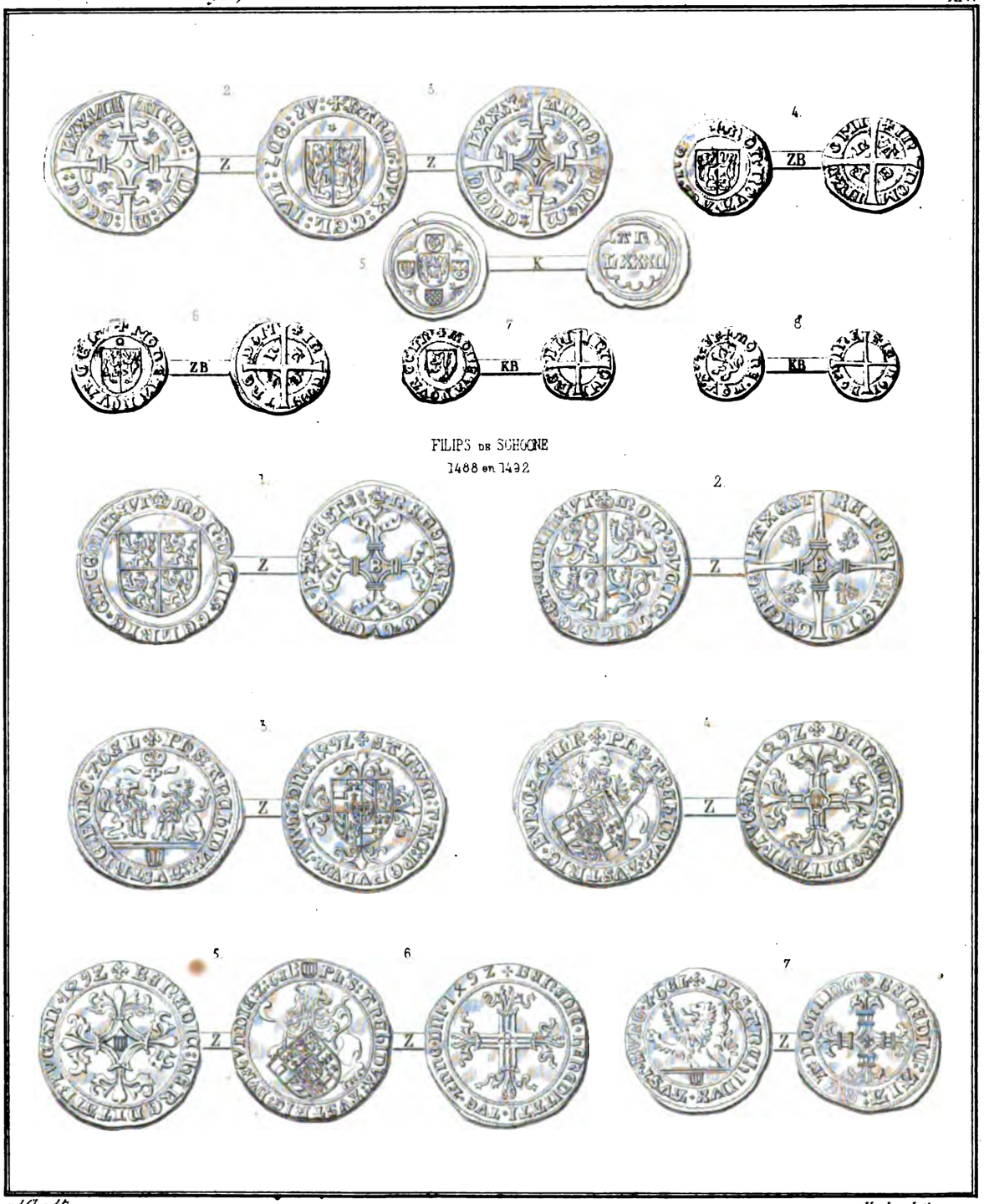

v. d. Chys del.

Hoeberg Lithogr.

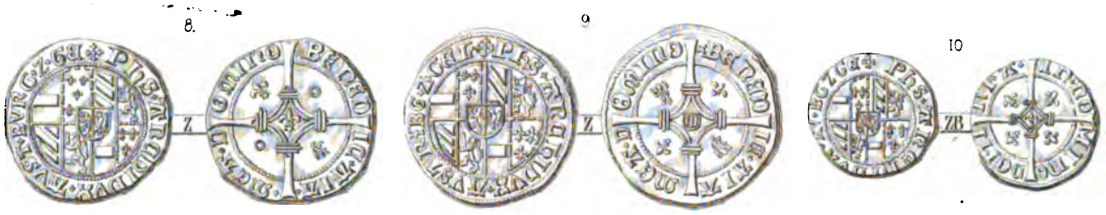

KAREL VAN EGMOND 1492-1538.

KAREL VAN EGMOND.

v. d. Chijs del.t

Hoeberg Lithogr.

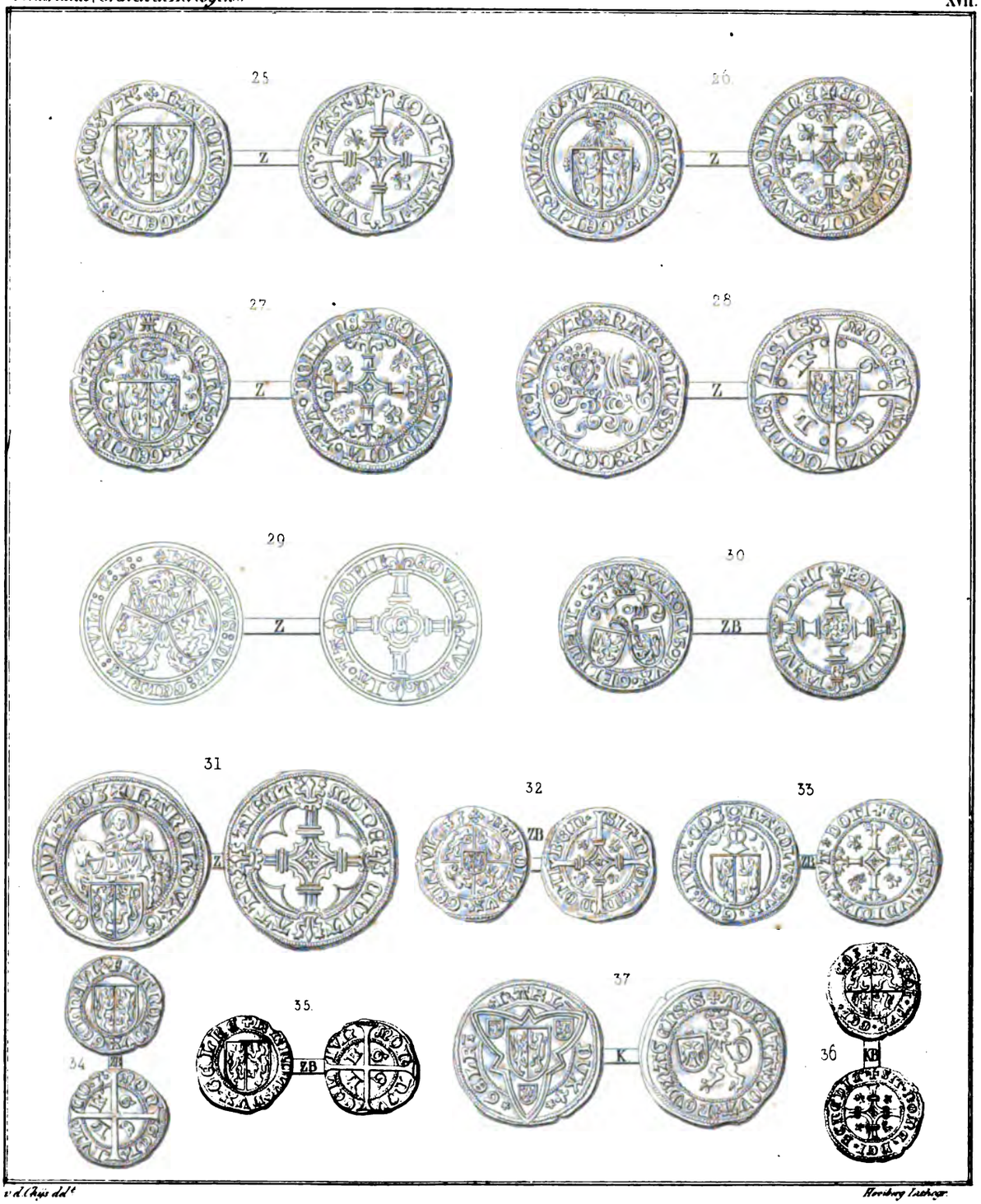

v. d. Chijs del.t *Hoeiberg Lithogr.*

KAREL VAN EGMOND.

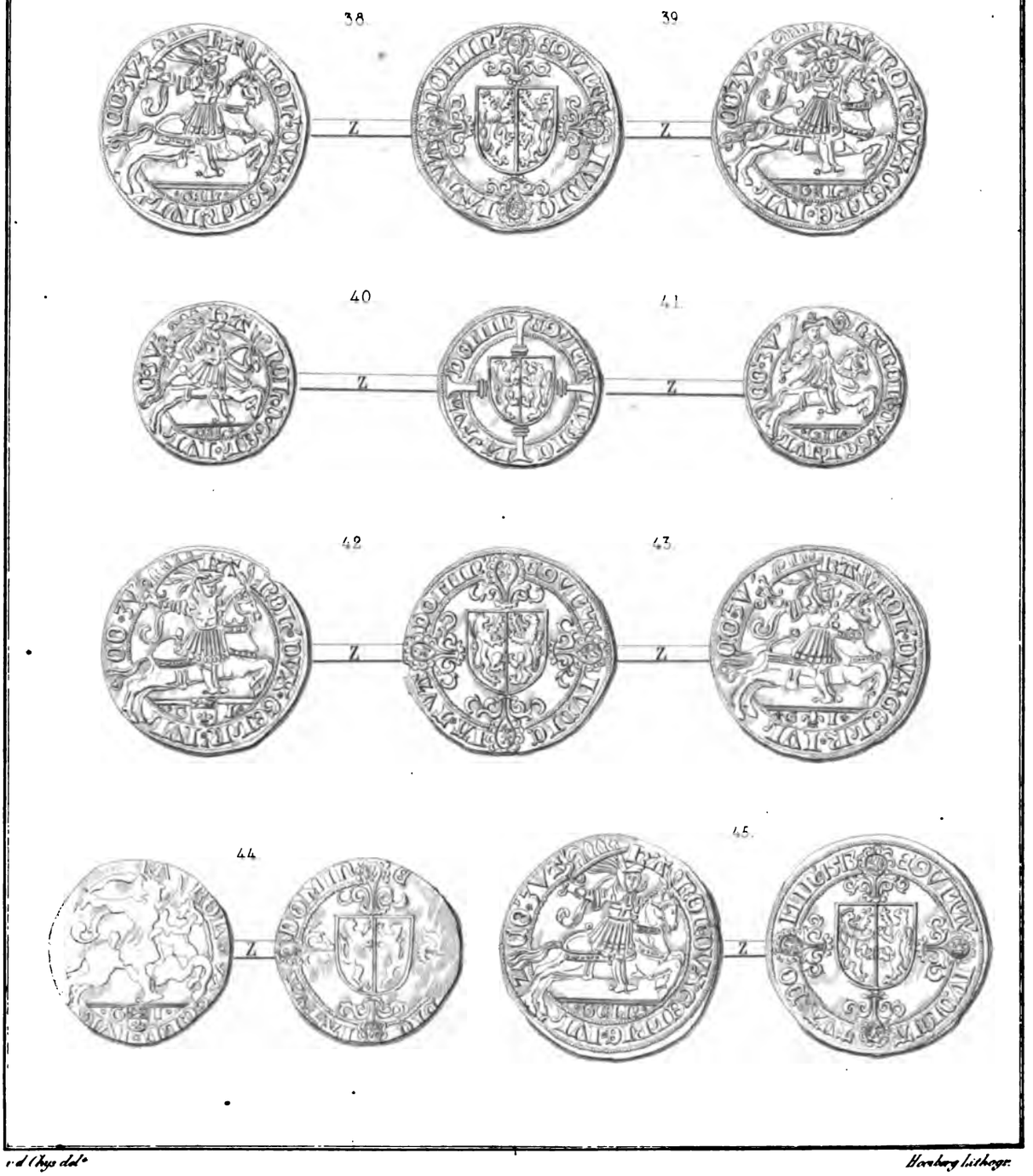

v. d. Chys del.

Hoenberg lithogr.

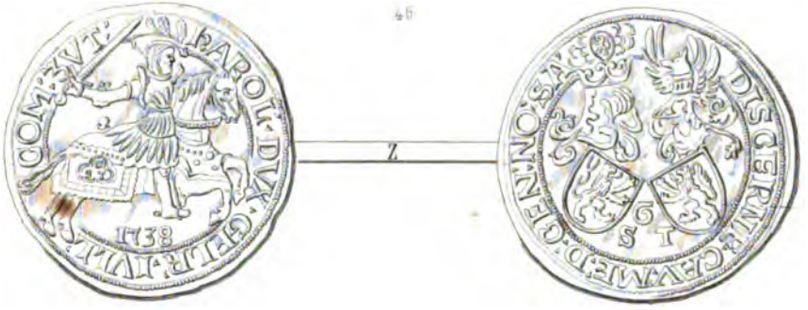

WILLEM II.
1538 – 1543.

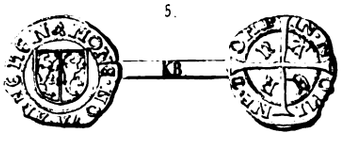

KAREL V.

KAREL V. 1543 – 1555.

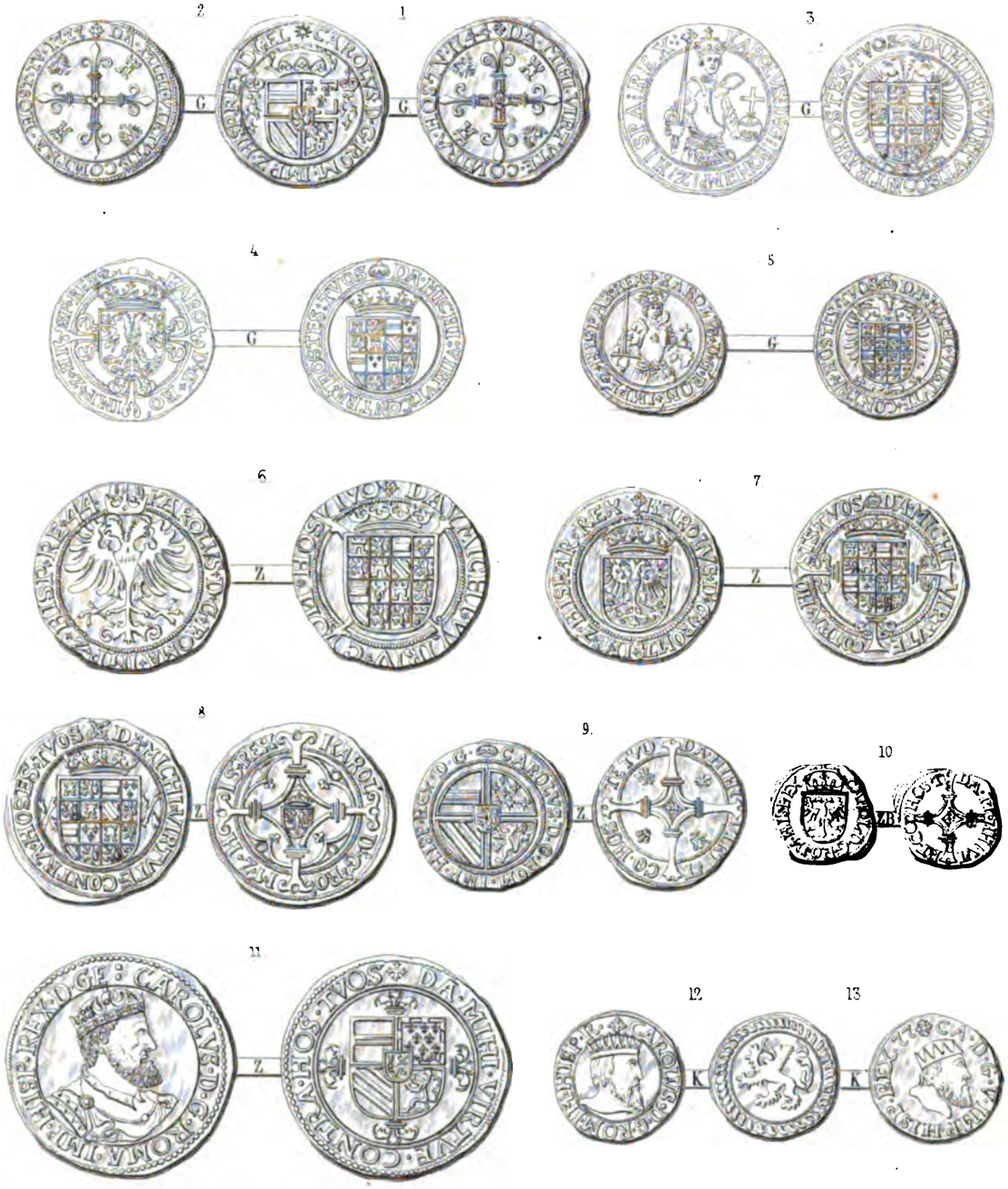

v. d. Chijs del.t

Hoenberg Lithogr.

MUNTEN DER LOTHARINGSCHE PRETENDENTEN.

Gelderland (Graven en Hertogen) ANTHONIJ, FRANS, NICOLAAS (VOOGD), KAREL. XXI.

ANTHONIJ
NA 1540.

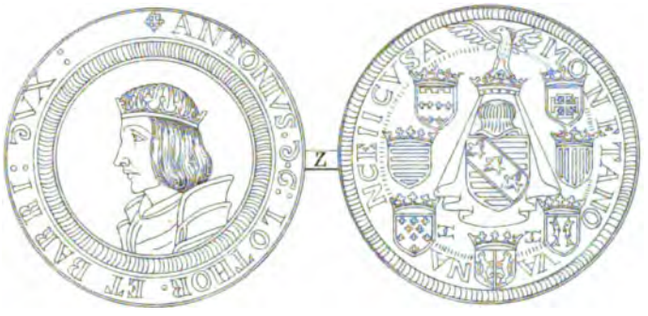

FRANS (I)
1544 – 1545

NICOLAAS VAN VAUDEMONT
ALS VOOGD VAN KAREL; 1545-1555.

KAREL (III) MEERDERJARIG.
1555 - 1576; + 1608.

1

2.

3

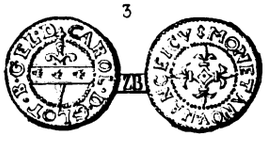

4

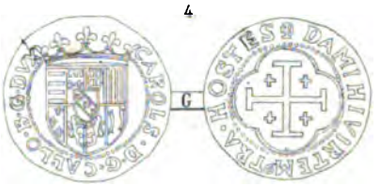

5

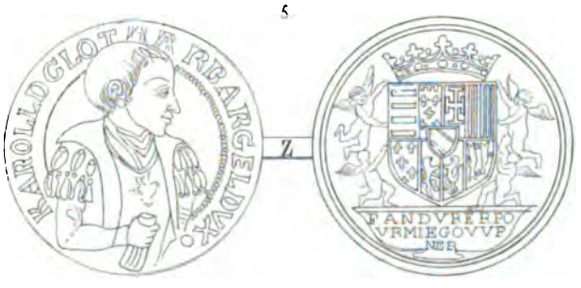

6

v d Chys del. *Hoenberg Lithogr.*

VERVOLG VAN KAREL – PACIFICATIE VAN GEND.

v. d. Chijs del.t

Hoeberg Lithogr.

17.

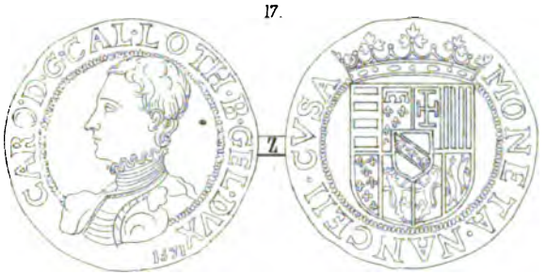

18.

19.

20.

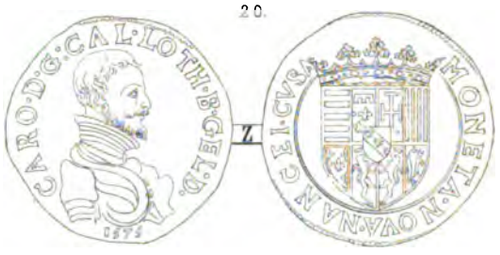

21.

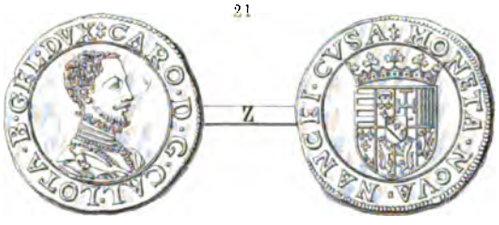

22.

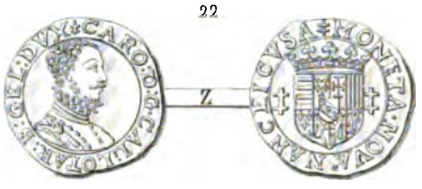

23.

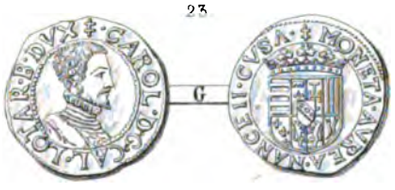

24.

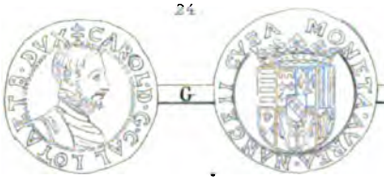

25.

v. d. Chijs del.t

Hooiberg Lith. gr.

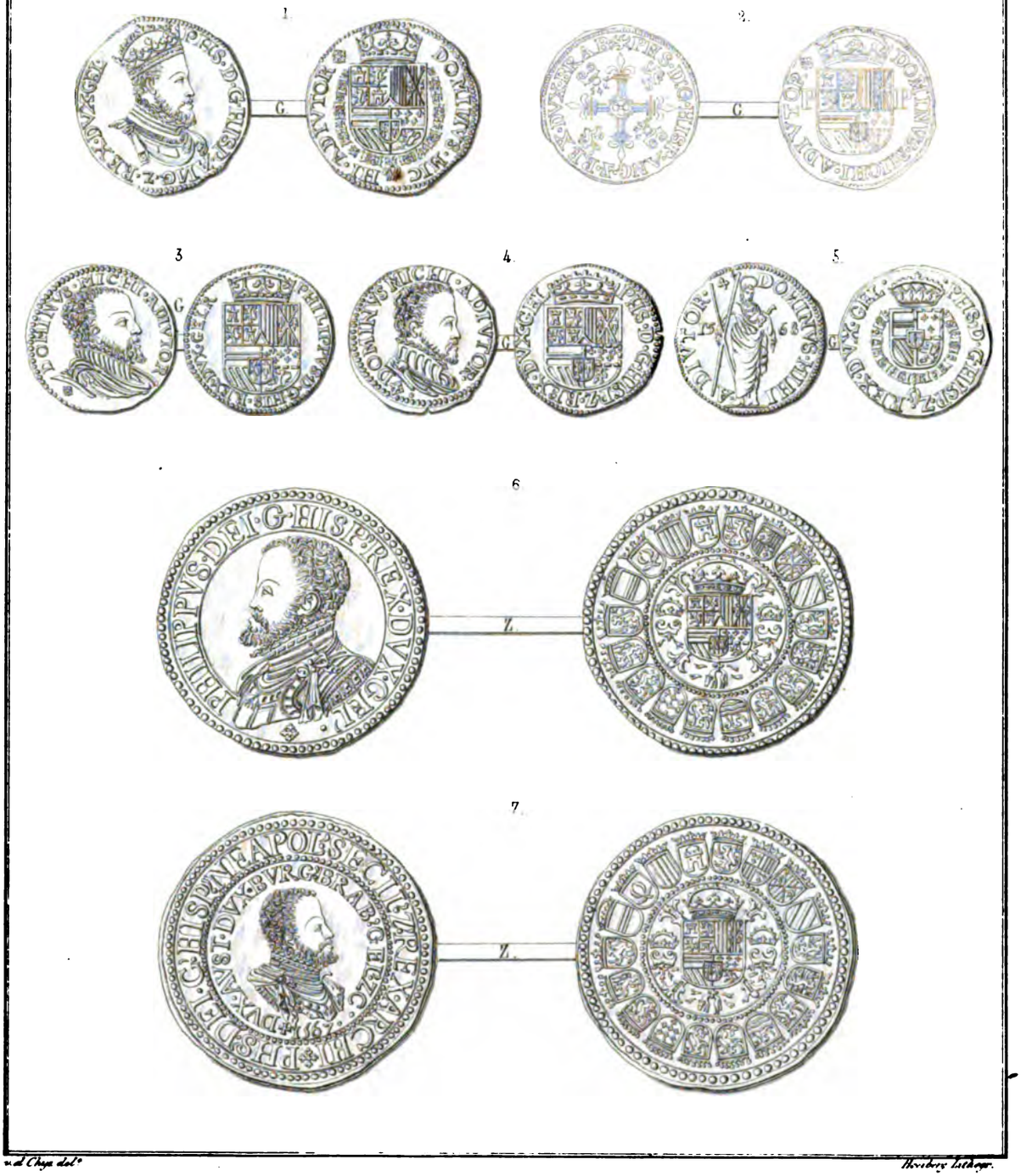

v. d. Chijs del. *Heeberg Lithogr.*

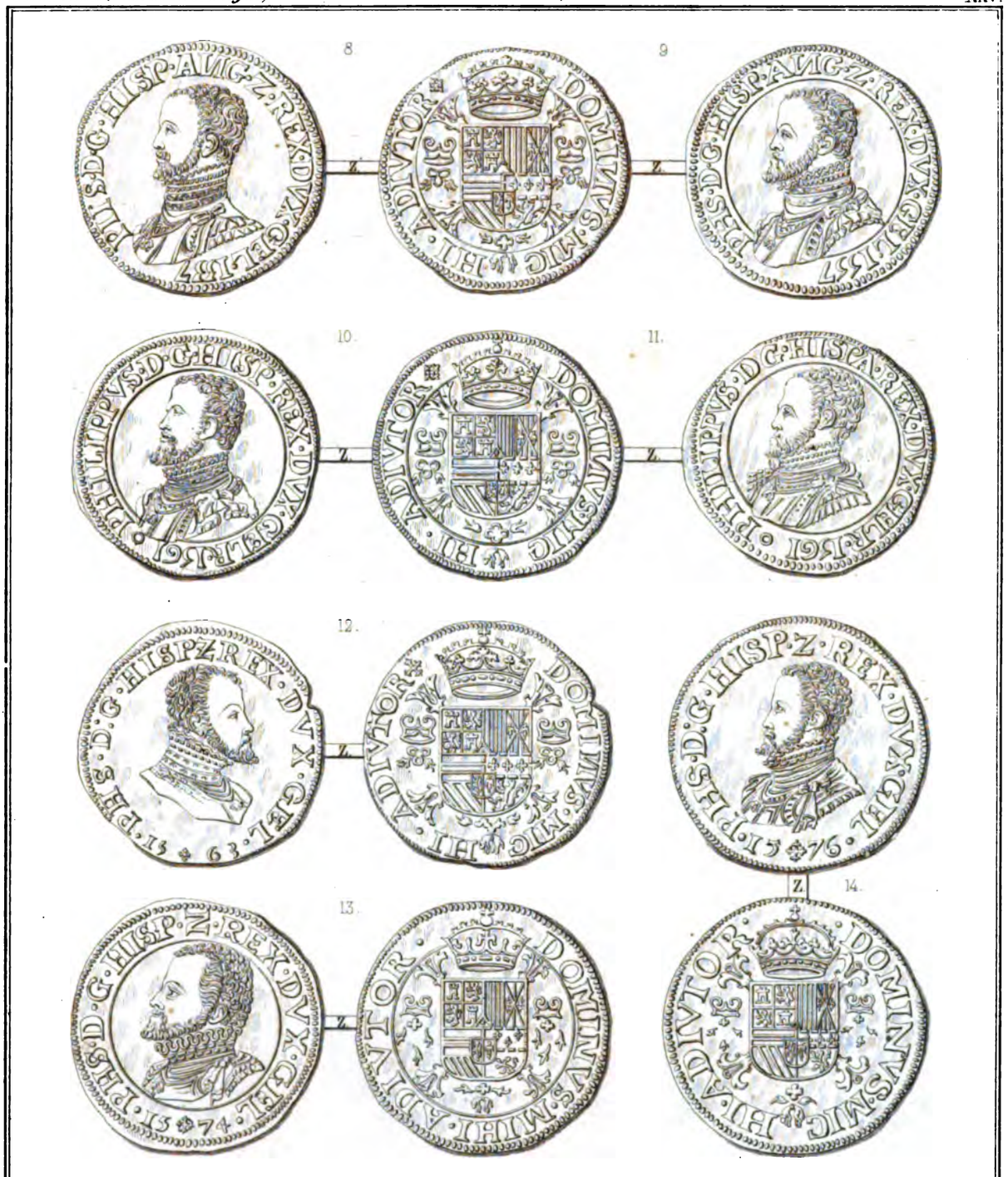

v. d. Chijs del.t *Hoenberg Lith.gr*

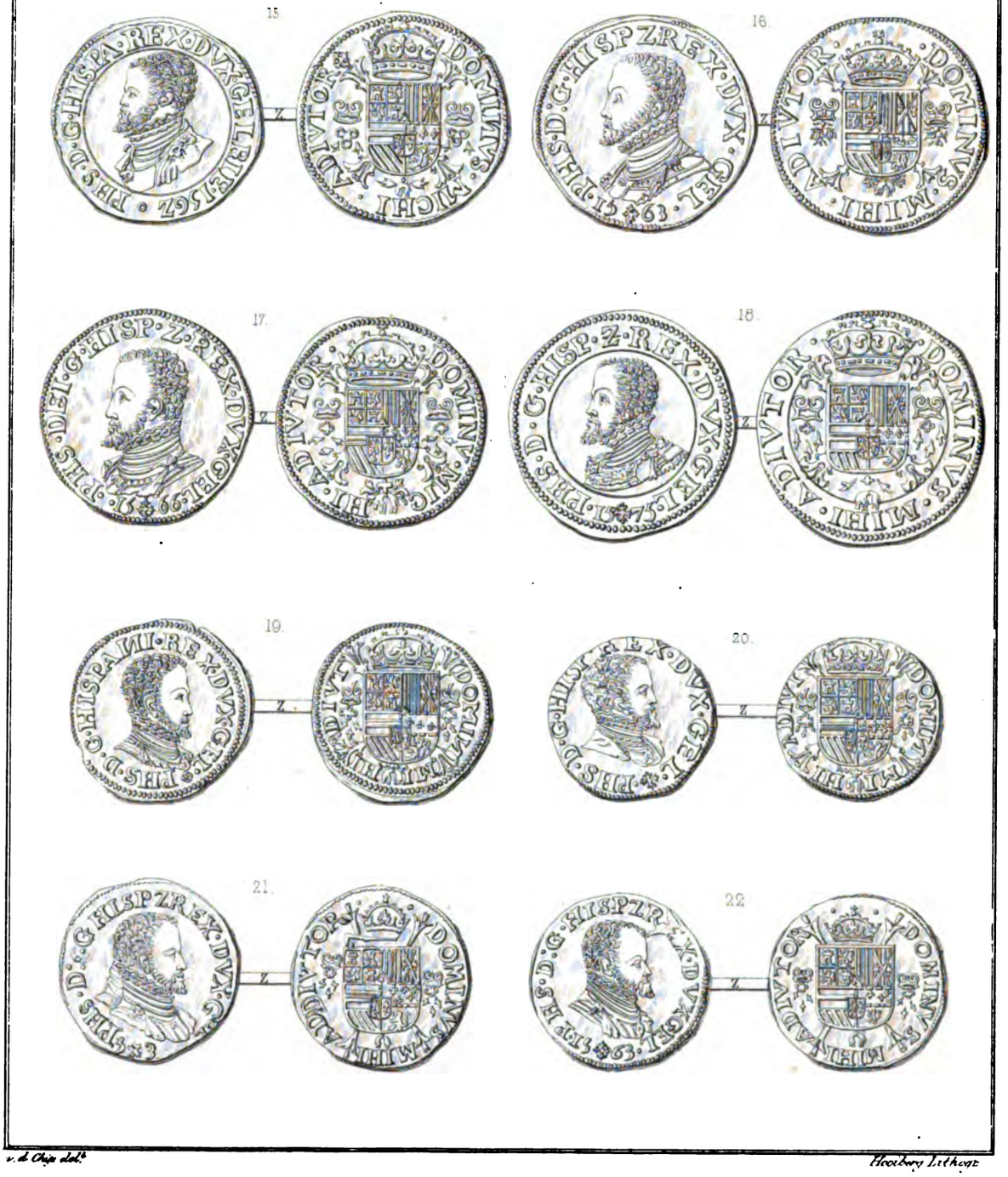
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.

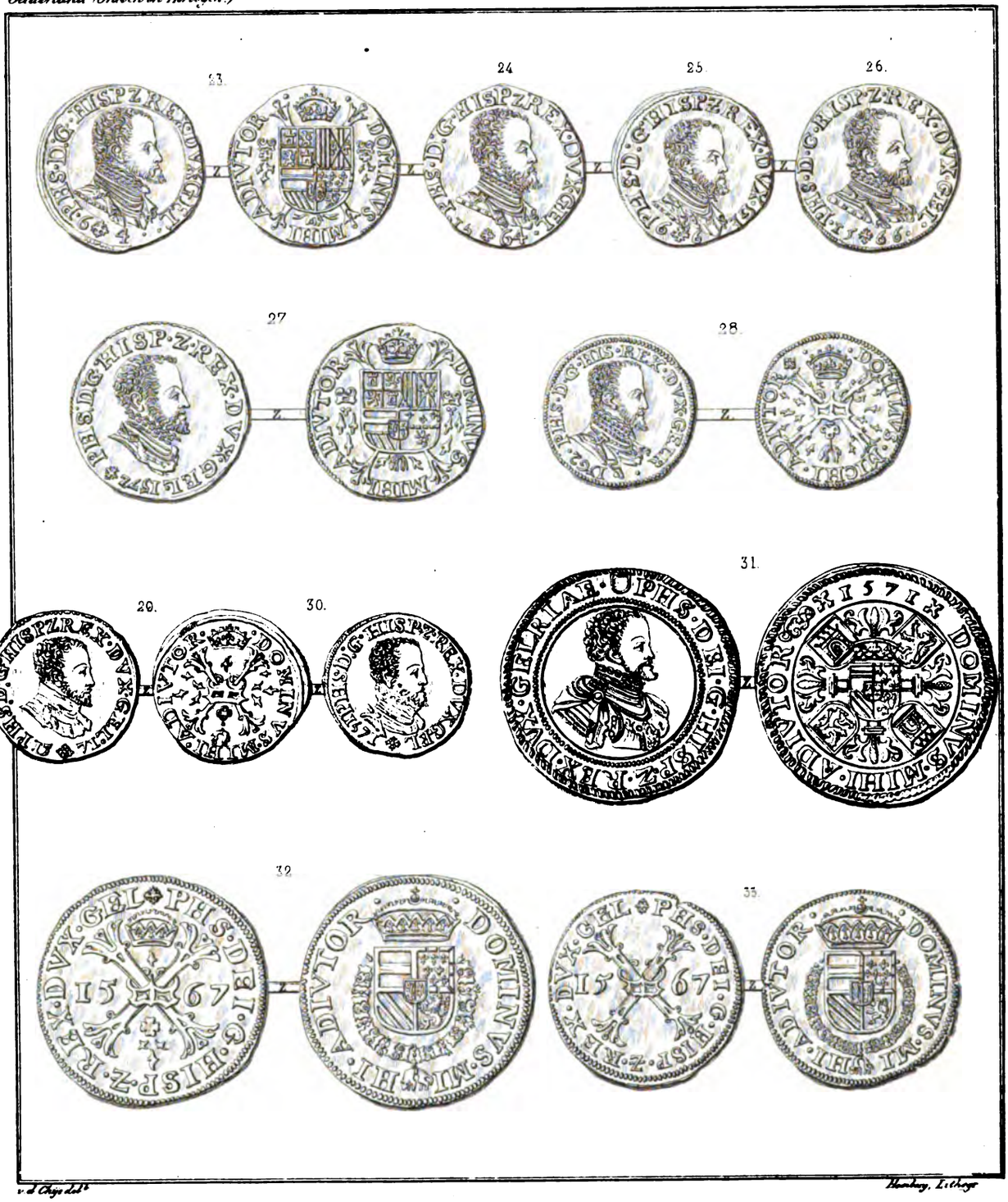

v. d. Chijs del.t Hoenbury, Lithogr.

34

35

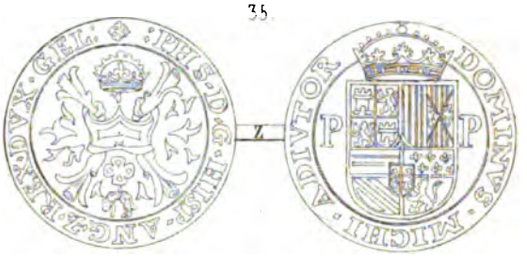

36

37

38

39

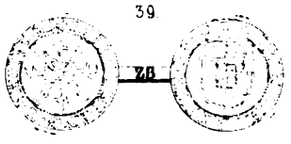

40

41

42

43

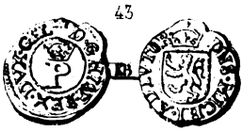

44

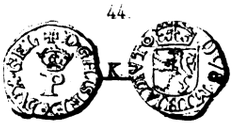

45

SUPPLEMENT

46

1.

2.

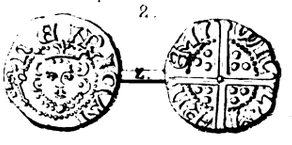

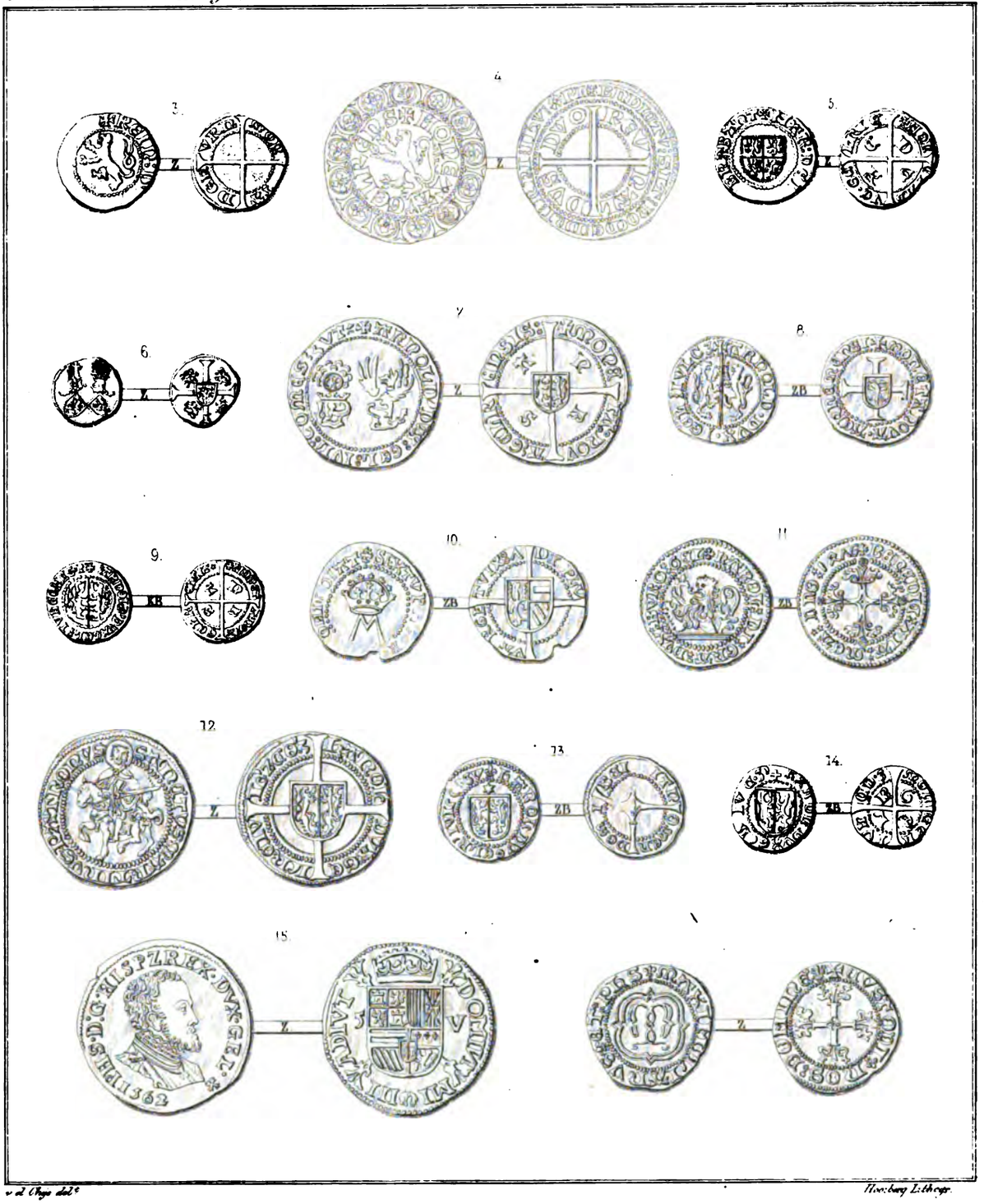

v. d. Chys del. *Hooiberg Lithogr.*

Steendrukkerij van T. Hooiberg Leijden.

v. d. Chijs del.t Hooijer Lithog.

ASHMOLEAN
OXFORD
MUSEUM

